भोट-भारतीय ग्रन्थमाला–९

आचार्यकमलशीलप्रणीतः

भावनाक्रमः

(भोटीय-संस्करण, संस्कृत उद्धार एवं हिन्दी अनुवाद)

༄༅། །སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱི་ལས་མཛད་པའི་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་
མཐའ་བར་གསུམ་བཞུགས་སོ།།

भोट विद्या संस्थानम्

संस्कृत-पुनरुद्धारक, हिन्दी-अनुवादक एवं सम्पादक
आ० ग्यलछेन नमडोल

केन्द्रीय उच्च तिब्बती-शिक्षा-संस्थान, सारनाथ, वाराणसी
बुद्धाब्द–२५२९ • सन्–१९८५

BIBLIOTHECA-INDO-TIBETICA-IX

BHĀVANĀKRAMAḤ

OF

ĀĆĀRYA KAMALAŚĪLA

(Tibetan Version, Sanskrit Restoration and Hindi Translation)

भोट विद्या संस्थानम्

RESTORED, TRANSLATED AND EDITED

BY

ĀĆĀRYA GYALTSEN NAMDOL

CENTRAL INSTITUTE OF HIGHER TIBETAN STUDIES
SARNATH, VARANASI
1985

भोट-भारती ग्रन्थमाला-९

प्रधान सम्पादक : भिक्षु समदोङ् रिनपोछे

प्रथम संस्करण : ५०० प्रतियाँ

मूल्य : (१) सजिल्द : रू०
(२) अजिल्द : रू०

प्रकाशक :
केन्द्रीय उच्च तिब्बती-शिक्षा-संस्थान
सारनाथ, वाराणसी

मुद्रक : शिवम् प्रिंटर्स, मलदहिया वाराणसी–२
भोटभाषा का कम्पोज–सुशील प्रिंटिंग प्रेस, सारनाथ

༄༅ དཀར་ཆག

विषयानुक्रमणी

परिशिष्ट

༄ དཔར་སྐྲུན་པའི་ཆེད་བརྗོད།

༄༅། །སློབ་དཔོན་ཆེན་པོ་པདྨའི་ངང་ཚུལ་མཆོག་ནི། བོད་ལྗོངས་སུ་རྒྱལ་བསྟན་ཁྱབ་སྤེལ་དག་ཐེར་གྱི་མཛད་རྗེས་ཐོག མཁན་ཆེན་ཞི་བ་འཚོ་དང་། སློབ་དཔོན་པདྨ་འབྱུང་གནས་སོགས་དང་འཕྲིན་ལས་ཀྱི་བཀའ་དྲིན་མཉམ་པ་ལྟ…བུར་ཡོད་པས། བོད་རིགས་སྐྱེ་འགྲོ་ཡོངས་ཀྱིས་ཁོང་གི་བཀྲིན་ནམ་ཡང་བརྗེད་ཐབས་མེད། བོད་དུ་ཐེག་པ་གསུམ་དང་རྒྱུད་སྡེ་བཞིས་བརྒྱུས་པའི་རྒྱལ་བའི་བསྟན་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་ཤིང་། འཁྲུལ་པའི་དྲི་མ་དང་བྲལ་བ། སྨན་རྒྱུད་ཀྱི་མན་ངག་དང་བཅས་པ་དར་རྒྱས་ཁྱབ་སྤེལ་ཚད་ལྡན་བྱུང་བ་འདི་ནི་ཞི་འཚོ་དཔོན་སློབ་གྱི་མཁྱེན་བརྩེ་ཐབས་མཁས་ཀྱི་མཛད་བྱུས་ཉག་གཅིག་གི་བཀའ་དྲིན…ལས་བྱུང་བ་ལས། གཞན་དུ་ན་གངས་ལྗོངས་ཀྱི་བསྟན་པའང་ཡུལ་གྲུ་གཞན་ལྟར་ཕྱོགས་རེ་བའམ། འདྲེས་བསླད་ཅན་ཞིག་ཏུ་གྱུར་པ་གདོན་མི་ཟ།

མཁན་ཆེན་ཞི་བ་འཚོ་སྐུ་ཚེ་སྨད་ཀྱི་དགུང་གྲངས་མང་པོ་བོད་དུ་གདན……བཞུགས་ཀྱིས་འོ་རྒྱལ་ལ་མ་དགོངས་པར་རྒྱལ་བསྟན་ཁྱབ་སྤེལ་གྱི་མཛད་བཟང་རྒྱ་ཆེར་བསྐྱངས་ནའང་། བསྟན་བཅོས་ཁག་བོད་ཡུལ་དུ་བཞུགས་རིང་ལྷུགས་རྩོམ་མཛད་པའི་ལོ་རྒྱུས་མི་སྣང་། པདྨའི་ངང་ཚུལ་མཆོག་གི་གསུང་རྩོམ་རྣམས་ཀྱི་ནང་ནས་ཕུལ་དུ་བྱུང་བ་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་བོད་ཡུལ་རང་དུ་སྐབས་དེའི་ལོག་པར…སྨྲ་བ་རྣམས་ཀྱི་ལོག་རྟོག་དང་། གདུལ་བྱའི་ཁམས་མོས་དབང་པོ་དང་འཚམས་པར་ལྷུགས་རྩོམ་གནང་བས། ཚིག་སྦྱོར་ཡང་རང་ཉིད་ཀྱི་བསྟན་བཅོས་གཞན་དང་

མི་འདྲ་བར་གོ་བདེ་ཞིང་འཇུག་སླ་བར་ཡོད་ཅིང་། འདི་ནི་རྒྱ་གར་གྱི་མཁས་པས་བོད་ཡུལ་དུ་ལེགས་སྦྱར་གྱི་བསྟན་བཅོས་རྩོམ་པའི་ཐོག་མ་ཉིད་དུ་མཛད།

དེ་ལྟ་བས་ན་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་པོ་འདི་ནི་བརྗོད་བྱའི་ཟབ་ཁྱད་དང་། ལུང་རིགས་མཐའ་བཙན་པའི་སྒོ་ནས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཙམ་དུ་མ་ཟད། བོད་ཀྱི་སྐྱེ་རྒུའི་སེམས་ཚོར་དང་འབྲེལ་ལམ་ཤིན་ཏུ་ཆེ་བའི་གཞུང་ལུགས་ཞིག་ཡིན་····པས།། གནའ་དུས་སུ་བོད་ལྗོངས་མཐའ་དབུས་ཀྱི་གཙུག་ལག་ཁང་ཕལ་ཆེར་འདི་ཡི་དཔེ་རྒྱུན་རྒྱ་ཁྱབ་ཏུ་བཞུགས་པ་དང་། འཆད་ཉན་ཀུང་དར་ཞིང་། བོད་ཀྱི་གཞུང་ཆེན་ཕལ་ཆེར། འདིའི་ལུང་ཁུངས་མ་དྲངས་པ་མེད་པ་ལྟ་བུར་ཡོད་ཀྱང་། རིམ་པས་དུས་ཀྱི་འགྱུར་བས་བོད་ནང་ལེགས་སྦྱར་གྱི་འཆད་ཉན་ཇེ་ཉམས་སུ་ཕྱིན་པ་དང་ཆབས་ཅིག གཞུང་ལུགས་འདི་རིགས་ཀྱི་འཆད་ཉན་དང་། ཐ་ན་གླེགས་བམ་ཚུན་རིམ་བརྐྱགས་ཀྱིས་དེང་དུས་མ་ཕྱི་ཙམ་ཡང་མི་རྙེད་པའི་གནས་སྐབས····འདི་འདྲ་བྱུང་ཞིང་། ཉུབ་གླིང་ཤི་ཊ་ལིའི་མཁས་དབང་ཊུ་ཅིས་འབད་བརྩོན་ཐབས་འཚོལ་གྱི་འབྲས་བུར། བོད་ནས་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་དང་། ཙུ་སྤུ་ནས་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མའི་རྒྱ་དཔེ་ལག་བྲིས་རྙིང་སོང་དག་རྙེད་པ་དབྱུ་ཞབས་ཀྱི་ཤོག····བུ་རེ་ཟུང་མ་ཚང་ཡང་། འགྲོས་ཇི་རྙེད་བོད་དཔེ་དང་བསྡུར་ནས་དག་ཞུས་ཐག་རོ་མན་ཡིག་གཟུགས་སུ་དཔར་འགྲེམས་མཛད་འདུག་རུང་། བསྒོམ་རིམ་བར་པ་མ་ཚང་བ་དང་། ཡིག་གཟུགས་ཀྱང་རྣམ་པ་གཞན་དུ་གནས་པ་བཅས་ལ་བརྟེན། ཕྱོགས་འདིའི་དོན་གཉེར་ཅན་རྣམས་ལ་ཕན་རླབས་ཆུང་བར་མཐོང་ཞིང་། སློབ་དཔོན་པདྨའི་ངང་ཚུལ་གྱི་བཀའ་དྲིན་རྗེས་སུ་དྲན་པའི་བློས་ཉེ་བར་བསྐུལ་ཏེ།

བསྒོམ་རིམ་གསུམ་ཀ་ལེགས་སྦྱར་གྱི་སྐད་དུ་ཚང་བ་བཟོ་རྒྱ་དང་། ཉིན་སྐད་དུ་བསྒྱུར་རྒྱ་བཅས་འདི་གའི་སློབ་གཉེར་ཁང་གི་ལེགས་སྦྱར་གཞུང་ལུགས་…བསྒྱུར་གསོ་འི་ལས་རིམ་ནང་གལ་འགངས་ཆེ་གྲས་སུ་རྩིས་དེ། རྩོལ་བ་ལ་ཞུགས་པ་ན། ཁོ་བོ་འི་བརྩེ་བའི་སློབ་མ་ཆེ་དང་ལྡན་པ་རྒྱལ་མཚན་རྣམ་གྲོལ་གྱིས་གུས་དྲག་གི་བརྩོན་པ་མི་འདོར་བས་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་ཀའི་བོད་སྐད་དང་། ཐོག་མཐའི་ལེགས་སྦྱར་ལ་ཞུས་དག བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལེགས་སྦྱར་དུ་བསྒྱུར་གསོ། གསུམ་ཀ་ཉིན་རྟེའི་སྐད་དུ་སྒྲ་བསྒྱུར་བཅས་ཀྱི་བྱེད་སྒོ་རྣམས་སླ་ཆོས་སུ་མ་སོང་བར་ནན་དྲན་བྱས་པའི་ཁར། ལུང་ཁུངས་འཚོལ་ཞིབ་དང་། མཆན་བུ། ཚིག་མཛོད་སོགས་དེང་རབས་དང་མཐུན་པའི་ཞུ་ཆེན་གྱི་བྱ་བ་རྣམས་ཡང་དག…པར་བྱས་པ་འདི་ཧ་ཅང་བློ་ཁ་ཆིམས་པའི་གནས་སུ་གྱུར་པ་མ་ཟད། དག་ཞུས་དང་རྩོམ་བསྒྱུར་གྱི་ལས་དོན་འདིར་ངོས་ཀྱི་ལས་གྲོགས་པཎྜིཏཀམལེཤྭརནཱཐམིཤྲ…ངལ་བ་ལྷུར་ལེན་གྱིས་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་དུ་མཐུན་འགྱུར་གྲོགས་དན་ཚད…མེད་གནང་བར་ཡང་ལེགས་གསོ་འི་བསྔགས་བརྗོད་ཡོད། འདིའི་སྔོན་གླེང་རྒྱས་བཤད་སོགས་སུ་སྐབས་འགར་ཚིག་འགྲོས་དང་། དོན་གནད་རེ་ཟུང་ཁོ་བོ་འི…འདོད་ཚུལ་དང་མི་མཐུན་པའང་འདུག་མོད། རང་སྟོབས་ཀྱིས་དཔྱད་མཐར་རྟེན་པའི་འདོད་ཚུལ་སྒྲུབ་བྱེད་དང་ལྡན་པར་བསམ་སྟེ། དགག་སྒྲུབ་བཅོས་བསྒྱུར་གྱི་ངལ་བ་མ་བྱས་པར་རང་སོར་བཞག །

ཐབས་ཤེས་ཡོད་རྒྱུ་བྱས་རུང་། འཕྲུལ་པར་གྱི་སྦྱོར་བ་བློ་ཁ་ཆིམས་པ་ཞིག་བྱུང་མི་འདུག་ཀྱང་། མཐུན་རྐྱེན་དེ་ལྟག་འགྲུབ་རེ་མི་འདུག་གཤིས། གང་

བྱུང་དེ་ཉིད་ལ་ཆོག་ཤེས་པར་བྱ་རྒྱུ་ཉིད་དགེ་བར་བསམ་དེ་སྨྲ་བ་བསྐྱུངས།

དཔར་འགྲེམས་འདིས་དོན་གཉེར་ཅན་རྣམས་ལ་མཁོ་ཕན་གང་འཚམས·····ཡོང་རེ་དང་བཅས་ཚུལ་འདིར་འབད་པ་ལས་བྱུང་བའི་རྣམ་དཀར་དགེ་ཚོགས་ཀྱི···ཕུང་པོ་ཅི་མཆིས་མཁའ་ཁྱབ་སྐྱེ་འགྲོར་སྨན་པའི་རྒྱུར་བསྔོ་སྟེ། སློབ་དཔོན་ཆེན་པོ་པདྨའི་ངང་ཚུལ་གྱི་བཞེད་དགོངས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་སྨན་པའ········མཚམས་སྦྱོར་དང་བཅས་ཤཱཀྱའི་དགེ་སློང་ཟམ་གདོང་པ་བློ་བཟང་བསྟན་འཛིན་དུ་འབོད་པས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༥༨ ཟླ་བ་ ༨ ཚེས་ ༣༡ ལ་བྲིས།

प्रकाशकीय

भोटदेश में बुद्धशासन के प्रचार-प्रसार कार्य में आचार्य कमलशील का योगदान आचार्य शान्तरक्षित और पद्मसंभव के समकक्ष ही रहा है। इनकी कृपा और ऋण को भोट-वासियों के वंशज कभी भी विस्मृत नहीं कर सकते। त्रियान एवं चतुस्तन्त्रों में निबद्ध श्रुतिपरम्परा सहित समस्त बौद्धवाङ्मय सर्वांगतः भोटदेश में विकसित करने का श्रेय आचार्यपाद शान्तरक्षित एवं आचार्य कमलशील के उपाय-कौशल्य को जाता है। अन्यथा वहाँ पर भी बुद्धशासन एकांगी या दूषित हो रह जाता।

आचार्य शान्तरक्षित ने अपने जीवन के अन्तिम अनेक वर्ष भोट देश में बुद्धशासन के प्रसार में अनेक कठिनाइयों का सामना करते हुये बिताये, परन्तु उन्होंने अपने किसी महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ की रचना भोटभूमि में बैठ कर नहीं की। उनकी समस्त रचनाएँ भोटदेश में उनके पहुँचने के पूर्व ही सम्भवतः सम्पूर्ण हो चुकी थीं। आचार्य कमलशील ने अपनी प्रमुख रचना "भावना-क्रम" को भोटभूमि में ही बैठ कर वहाँ के विनेयजनों की पात्रता एवं क्षमता को देखते हुये लिखी और यथासंभव अपने प्रौढ़ पाण्डित्यमयी श्लिष्टशैली से हटकर भाषा की सरलता पर भी ध्यान दिया जिससे इनके अन्य ग्रन्थों की भाषा की तुलना में यहाँ अधिक सुगमता दिखाई देती है। यह किसी भारतीय आचार्य के द्वारा, भोटदेश में रहकर लिखा गया प्रथम संस्कृत-ग्रन्थ है। इस आचार्य ने अपना सारा जीवन भोटवासियों के लिये न्योछावर कर दिया था, अतः यह ग्रन्थ भोटवासियों के लिये न केवल अपने गम्भीर विषय के कारण महत्त्वपूर्ण है, अपितु इससे सभी विनेयजनों की भावना भी जुड़ी हुई है।

कालान्तर में भोटदेश में भी इस ग्रन्थ के साक्षात् पठन-पाठन का क्रमशः ह्रास हुआ, यद्यपि इसके उद्धरण अधिकांश भोटविद्वानों की रचनाओं में मिलते हैं और इसके मूल विषय "शमथ-विपश्यना" की भावना के अध्ययन-अध्यापन की परम्परा आज भी पूर्ण रूप से जीवित है। इसके मूलसंस्कृत की पाण्डुलिपियाँ कुछ समय तक सर्वत्र भोट-विहारों में उपलब्ध थीं, परन्तु संस्कृतज्ञों की कमी के साथ-साथ ये ग्रन्थ भी क्रमशः दुर्लभ या अनुपलब्ध होने लगे। फलतः "भावना-क्रम" के प्रथम एवं तृतीय क्रमों को छोड़कर द्वितीय भावनाक्रम वर्तमान में अनुपलब्ध ही रहा। स्व० प्रोफेसर जी० टूची ने सतत परिश्रम करके भोट देश से प्रथम भावनाक्रम तथा

रूस से तृतीय भावनाक्रम का मूल लाकर रोमन लिपि में प्रकाशित किया, किन्तु इसके "द्वितीय भावनाक्रम" का न रहना और शेष का देवनागरी लिपि में न होना भारतीय विद्वानों एवं जिज्ञासुओं के लिये विशेष असुविधा का कारण बनता रहा। आचार्य कमलशील के प्रति कृतज्ञता से प्रेरित होकर इस संस्थान ने भावनाक्रम-द्वितीय का भोटभाषान्तर से पुनरुद्धार, तीनों भावना-क्रमों का देवनागरी लिपि में सम्पादन तथा हिन्दी-अनुवाद कार्य को संस्थान की शोधयोजना में प्राथमिकता दी। मेरे प्रिय शिष्य आयुष्मान् ग्लछेन नमडोल ने पूरे मनोयोग से इस कार्य में अपने को समर्पित करके मेरी आशाओं के अनुसार कार्य सम्पन्न किया, जिससे मैं सन्तोष का अनुभव कर रहा हूँ। भोट-भाषा में जो विस्तृत भूमिका लिखी गयी है, उनमें उनके कुछ प्रतिपाद्यों से मेरा कदाचित् वैमत्य भी है, तथापि उनके परिश्रम एवं दृष्टिकोण का सम्मान करते हुये मैंने परिवर्तन की चेष्टा नहीं की। संभव है उनकी ही मान्यता अधिक संगत हो।

मेरे निकट सहयोगी प्रो० डा० कामेश्वरनाथ मिश्र ने निरन्तर परिश्रम से इस कार्य में योगदान करके इसे सफल बनाया है। वह अनेक साधुवाद के पात्र हैं।

यथासंभव चेष्टा करने पर भी मुद्रण-व्यवस्था से मैं सम्पूर्ण-रूप से सन्तुष्ट नहीं हो पाया हूँ, जिसका कोई निराकरण संभव न होने से जैसा है उसी से सन्तुष्ट रहने में कल्याण समझता हूँ। आशा है, इस प्रकाशन से सुधीजन को बौद्धभावना-विधि के अध्ययन में सहायता मिलेगी। इस कार्य से प्राप्त समस्त पुण्य की सम्पूर्ण जगत् के कल्याण के लिये परिणामना करता हूँ, जिससे आचार्य कमलशील की मनःकामना सिद्ध हो सके।

बुद्धाब्द—२५२९ — स० रिनपोछे

सन्—१९८५ — (प्राचार्य/निदेशक)

༄༅ སྔོན་གླེང་།

༄༅། །གངས་ཅན་ཆོས་ལྡན་ཞིང་གི་སྐྱེ་འགྲོ་རྣམས་ཀྱི་བསོད་ནམས་ཀྱི་བགོ་སྐལ་དུ་ཉེ་བར་ཐོབ་པའི་བླ་ན་མེད་པའི་ཁྱད་ནོར། འགྱུར་ལྡན་གྲགས་ཅན་རྒྱལ་ཁབ་གཞན་གྱིས་འགྲན་དུ་མེད་ཅིང་། སྔོན་བྱོན་རྒྱལ་བློན་ལོ་པཎ་བཀའ་དྲིན་ཅན་རྣམས་ཀྱིས་ཕབ་བསྒྱུར་དག་ཐེར་གཅེས་སྐྱོང་ལེགས་པར་མཛད་པའི་རྒྱལ་བའི་བཀའ་མདོ་རྒྱུད་གཉིས་དང་། དེ་དག་གི་དགོངས་འགྲེལ་འཕགས་བོད་མཁས་པའི་བཞེད་གཞུང་ཟབ་མོ། ཤིན་ཏུ་གཅེས་ཤིང་ཕངས་པ་འཛམ་གླིང་ཡོངས་ཀྱི་སྤྱི་ནོར་ནང་པ་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་དང་རིག་གཞུང་ཟབ་ཅིང་རྒྱ་ཆེ་བ་ཛེ་སྙེད་ཅིག་ཡོད་པ་དེ་དག་ལ། ཐོས་བསམ་སློབ་གཉེར་སོགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་མི་ཉམས་གོང་འཕེལ་དང་། ཉམས་པ་སོར་ཆུད་སོགས་འབྱུང་ཐུབ་པའི་དགོངས་གཞི་དགོས་པ་རྒྱ་ཆེ་བླ་མེད་ལ་གཟིགས་ནས། ལྷར་བཅས་འགྲོ་བའི་འདྲེན་པ་སྤྱི་ནོར་ ༧ གོང་ས་སྐྱབས་མགོན་ཆེན་པོ་མཆོག་དང་། རྒྱ་གར་གྱི་སྲིད་བློན་ཞིང་གཤེགས་པཎྜིཏ་ནེཧ྄ར་རྣམ་གཉིས་དགོངས་བཞེད་རྗེ་མཐུན་གྱི་སྒོ་ནས་དབུས་བོད་ཀྱི་ཆེས་མཐོ་འི··· གཙུག་ལག་སློབ་གཉེར་ཁང་འདི་བཞིན་གསར་འཛུགས་བཀའ་དྲིན་ཆེ་དྲན་བཞིན། འདི་གའི་སློབ་གྲྭའི་དམིགས་ཡུལ་གལ་ཆེའི་ནང་ཚན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ་དང་། དེའི་དགོངས་འགྲེལ་གྱི་གསུང་རབ་རྣམས་ཀྱི་རྩ་བའི་མ་ཕྱི་ལེགས་སྦྱར་གྱི་རྒྱ····· དཔེ་ཉམས་བརྙགས་སུ་ཕྱིན་པ་རང་རེ་གངས་ཅན་པའི་སྐད་ཡིག་ཏུ་ཡོད་པ་རྣམས་ཉམས་གསོ་ཕབ་བསྒྱུར་བྱེད་དགོས་ཀྱི་ལས་དོན་གལ་ཆེ་འདི་དག་ལེགས་པར····· འགྲུབ་པའི་ཆེད་དུ། གཙུག་ལག་སློབ་གཉེར་ཁང་གི་རླབས་ཚའི་དབུ་འཁྲིད་

མཚུངས་བླ་མ་མཆིས་པ་སྐྱབས་རྗེ་ཟམ་གདོང་རིན་པོ་ཆེ་མཆོག་ནས་གལ་འགངས་ཅི་ཆེར་རྩིས་ཏེ། ལས་དོན་འདིའི་ཐོག་ཐུགས་འགན་ཁང་བཞེས་ཀྱི་སྒོ་ནས་ཕབ་བསྒྱུར་རྩོམ་བསྒྲིགས་སོགས་ཀྱི་ལས་འགུལ་གོ་སྐབས་གསར་འཛུགས་དང་འབྲེལ་གཟིགས་རྟོག་ལམ་སྟོན་རྒྱ་ཆེ་གནང་བའི་བཀའ་དྲིན་ལ་བརྟེན་ནས། ད་ལམ་གོང་གསལ་དམིགས་ཡུལ་ལ་སླན་པའི་ཆ་རྐྱེན་མཚོན་བྱེད་ཙམ་དུ། བོད་གངས་ཅན་གྱི་ལྗོངས་སུ་དངོས་སུ་ཞབས་ཀྱིས་བཅག་པ། འཕགས་ཡུལ་གྱི་སློབ་དཔོན་གསེར་གྱི་རི་བོ་ཚར་དུ་དངར་བ་ལྷ་བུ་ཛ་སྐྱེད་ཅིག་བྱོན་པའི་ནང་ནས། མཁྱེན་རབ་རྣམ་དཔྱོད་ཀྱི་གཞོག་རྩལ་རབ་ཏུ་རྫོགས་པའི་མཁས་མཆོག་ཀམལཤཱི་ལ་སྟེ་པདྨའི་ངང་ཚུལ་དེ་ཉིད་ཀྱི་གསུང་གི་མཛད་པའི་ཕྱག་རྗེས་ཀྱི་སྒྲིས་བཟང་། རྒྱལ་གསུང་བདུད་རྩིའི་དགོངས་དོན་རྣམས་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་ཞིང་རྒྱུད་ལ་སྐྱེ་བའི་རིམ་པ་རབ་ཏུ་གསལ་ཞིང་སྨད་དུ་བྱུང་བའི་ཐབས་བཟང་པོ་དབུ་མའི་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་··ཞེས་ཡོངས་སུ་གྲགས་པ་དེ་ཉིད་ཀྱི་རྩ་བའི་མ་ཕྱི་ལེགས་སྦྱར་རྒྱ་དཔེ་མ་ཚང་བ····རྣམས་ཉམས་གསོ་ཕབ་བསྒྱུར་དང་འབྲེལ་ཁ་བསྐང་གྲངས་ཚང་བཟོ་རྒྱུ་དང་། བསྒོམ་རིམ་གསུམ་ཀ་ཧིན་སྐད་ཐོག་ཕབ་བསྒྱུར་བྱས་ཏེ། དེང་དུས་ཀྱི་ལམ་སྲོལ་དང་མཐུན་པའི་དཔེ་དེབ་དཔར་སྐྲུན་ཞུ་རྒྱུའི་གོ་སྐབས་ཐོབ་ཐུབ་པ་འདི་ནི་དགའ····སྤྲོ་སྐྱེ་གཞིའི་རང་བཞིན་དུ་གྱུར།

འོན་ཀྱང་གཞི་རྩ་ངོས་རང་ལེགས་སྦྱར་གྱི་སྐད་ཡིག་སོགས་ལ་གོམས······འདྲིས་དང་སྦྱངས་པ་དམན་པའི་དབང་གིས་གལ་ཆེའི་ལས་དོན་འདི་དག་རང······སྟོབས་རང་དབང་གི་སྒོ་ནས་བྱེད་ནུས་གདན་ནས་མ་མཆིས་ཀྱང་། མཐོ་རིམ་གཙུག་ལག་སློབ་གཉེར་ཁང་གི་རླབས་ཆེའི་དབུ་འཁྲིད་བཀྲིན་གཞལ་དུ་མ་མཆིས་

པ་སྐྱབས་རྗེ་ཟམ་གདོང་རིན་པོ་ཆེ་མཆོག་དང་། ལེགས་སྦྱར་སློབ་དཔོན་ཆེན་པོ་
པཎྜིཏ་ཀཱཤིཤྭཪནཱཐཤིཤྲ་སོགས་ནས་ལས་དོན་འདིའི་མགོ་མཇུག་བར་གསུམ་ཚང་
མར་གཟིགས་རྟོག་ལམ་སྟོན་ཚད་མེད་གནང་བ་ལ་བཀྲིན་རྗེས་དྲན་དང་འབྲེལ་སྐྱིང་
ཐག་པ་ནས་ཐུགས་རྗེ་ཆེ་ཞུ་རྒྱུ་དང་། ལས་དོན་འདི་དག་གི་ཐོག་ལ་རང་གི་འབྱོན་
ཐང་ལ་གཟིགས་པའི་དོ་གལ་གཟབ་ནན་ཅི་ཆེ་བྱེད་ཁྲལ་ལགས་ཀྱང་། མི་ཤེས
རྨོངས་པའི་དབང་གིས་འགལ་འཁྲུལ་ནོངས་པའི་ཚོགས་མཆིས་སོ་ཅོག་སྲ······
ཞིང་མཛངས་ལ་རྒྱ་ཆེ་བའི་རྣམ་དཔྱོད་དང་ལྡན་པའི་མཁྱེན་ལྡན་རྣམས་ལ་བཟོད·····
གསོལ་ཞུ་རྒྱུ་བཅས་ཕྱི་ལོ་ ༡༩༨༥ ཕྱི་ཟླ་ ༧ ཚེས་ ༢༡ སྟོན་པ་ཡང་དག་པར་
རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བདེན་བཞི་ཆོས་འཁོར་བསྐོར་བའི་གནས་ཁྱད་པར་ཅན་
ཝཱརཱཎསཱིར། དུས་ཆེན་ཁྱད་པར་ཅན་ཤིང་གླང་ཟླ་བ་ ༦ ཚེས་ ༨ ལ་རྫོགས་
པར་བྱས་སོ།། །།

སངས་རྒྱས་འདས་ལོ། ༢༥༢༩ ཨཱཙཪྱ་རྒྱལ་མཚན་རྣམ་གྲོལ།

བོད་རྒྱལ་ལོ། ༢༡༡༢ (བྷཱ་ཊ་མགོ་སློབ།)

प्राक्कथन

हिमाच्छादित भोट देश में बुद्धवचन की विशालभूत विद्याराशि भोट-भाषा में सुरक्षित है। इसके अन्तर्गत सूत्र एवं तन्त्र ग्रन्थ भी सम्मिलित है। उनकी अनेक टीकाएँ हैं, जिनका प्रणयन भारतीय आचार्यों द्वारा हुआ है। प्राचीन भोट राजा, मन्त्री, लोचवा (महान् अनुवादक) और भारतीय पण्डितों के सम्मिलित प्रयास से इस विपुल ज्ञानराशि का भोट अर्थात् तिब्बती भाषा में अनुवाद, संशोधन तथा संरक्षण आदि महत्त्वपूर्ण कार्य सम्पन्न हुए हैं। भोटदेशीय विद्वानों ने भी अपनी भाषा में इनकी अनेक टीकाएँ प्रस्तुत की हैं। बुद्धवचनस्वरूप यह अनुपम सम्पदा और उससे सम्बन्धित शास्त्र बहुमूल्य रत्न की भाँति भोटवासियों को अपने भाग्य से प्राप्त हुए हैं तथा उन्होंने प्राणप्रण से इनकी सुरक्षा भी की है। इस क्षेत्र में इस प्रकार के उदाहरण सम्पूर्ण विश्व में अनुपलब्ध हैं और भोट देश में अतीत में विद्या के क्षेत्र में सम्पन्न हुआ यह कार्य अपने में अनुपम है।

बौद्ध वाङ्मय अखिल जगत् के कल्याणार्थ एक बहुमूल्य एवं प्रेरणाप्रद सम्पत्ति-स्वरूप है। अतः इसके श्रवण, चिन्तन तथा मनन के द्वारा पुनः इस अध्ययन-परम्परा को विकसित करते हुए इसे संरक्षण एवं संवर्धन प्राप्त कराना हमारा पुनीत कर्तव्य है। इस क्रम में यह विशेष उल्लेखनीय है कि भोट भाषा में इसके ऐसे अनेक भाग तथा अंश सुरक्षित हैं, जिनका मूल लुप्तप्राय है और उन लुप्तांशों का पुनरुद्धार करके इस परम्परा तथा वाङ्मय को विश्व के समक्ष अवश्य प्रस्तुत करना चाहिए, जिससे जिज्ञासु इसके अध्ययन में प्रवृत्त हो सकें। इसी महत्त्वपूर्ण उद्देश्य की पूर्ति-हेतु परमपावन दलाई लामा जी एवं स्वर्गीय प्रधान मन्त्री पण्डित जवाहरलाल नेहरू के सत्परामर्श के फलस्वरूप इस 'केन्द्रीय उच्च तिब्बती-शिक्षा-संस्थान' की स्थापना हुई थी।

अतः इस संस्थान की व्यापक योजनाओं में से एक अन्यतम कार्य है उन बुद्ध-वचनों तथा उन पर आधारित शास्त्रों का पुनरुद्धार तथा अनुवाद प्रस्तुत करना, जिनके मूल संस्कृत भाषा में प्राप्त नहीं हैं और लुप्त हो चुके हैं; किन्तु भोट-भाषा में उनके अनुवाद सुरक्षित हैं। इस मूलभूत उद्देश्य की पूर्ति-हेतु संस्थान के वर्तमान प्राचार्य/निदेशक प्रो० सम्‌दोङ् रिन्‌पोछे ने यथोचित व्यवस्था की है और उनके कुशल कार्यसंचालन-द्वारा इस कार्य में विशेष प्रगति हो रही है।

इसी योजना के अन्तर्गत भारतीय आचार्य कमलशील के विश्रुत ग्रन्थ 'भावनाक्रम' को लिया गया है। इसके प्रथम, द्वितीय एवं तृतीय क्रमों में से प्रथम तथा तृतीय के मूल तो प्राय संस्कृत में उपलब्ध हैं, किन्तु द्वितीय भावनाक्रम अपने मूल रूप संस्कृत भाषा में सम्प्रति अनुपलब्ध है। अतः 'भावनाक्रम' ग्रन्थ को पूर्ण करने के उद्देश्य से इस लुप्तांश के पुनरुद्धार का कार्य मुझे सौंपा गया; साथ ही यह भी निश्चय किया गया कि संस्कृत में प्राप्तांशों को भी उनके भोट भाषा में प्राप्त अनुवाद से मिलाते हुए प्राप्त पाठभेदों को टिप्पणी-स्वरूप दे दिया जाय और मूल का ऐसी वैज्ञानिक पद्धति से सम्पादन प्रस्तुत किया जाय कि यह ग्रन्थ अपने यथार्थ रूप में जिज्ञासुओं को प्राप्त हो सके। इसके साथ ही इन तीन भावनाक्रमों का हिन्दी में अनुवाद प्रस्तुत करने एवं भूमिका तथा अनेक उपयोगी परिशिष्टों से संवलित करने का कार्य भी मुझे सौंपा गया।

आचार्य कमलशील द्वारा प्रणीत इन तीन भावनाक्रमों में समस्त बुद्धवचनों से सन्दर्भित गूढस्थलों का संग्रह कर सर्वज्ञता की शीघ्र प्राप्ति करने के इच्छुक प्रेक्षावानों को किस क्रम से भावना करनी चाहिए, इसकी विधि एवं क्रम क्या होने चाहिए, इस पर विशद तथा स्पष्ट प्रकाश डाला गया है। आचार्य कमलशील उन भारतीय आचार्यों में से अन्यतम आचार्य हैं जो भोट देश गये थे और वे अपार ज्ञानशक्ति से सम्पन्न थे। भोट देश में बुद्ध-शासन के सन्दर्भ में महत्त्वाकांक्षी चीनी भिक्षु ह्वशङ् द्वारा प्रस्तुत विपरीत दृष्टिमालाओं को उन्मूलित करते हुए इन्होंने भगवान् बुद्ध की यथार्थ सिद्धान्तभूत अभिप्राय-निष्ठाओं को सुस्पष्ट रूप से प्रतिष्ठापित किया था। यह अत्यन्त गौरव एवं हर्ष का विषय है कि बौद्ध भावनाविधि के आधार पर भोट देश में बुद्धशासन को प्रतिष्ठापित करने वाले महान् सुधारक आचार्य कमलशील का यह महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ अपने पूर्णरूप में प्रकाशित हो रहा है।

मैंने इस कार्य को अपनी क्षमतानुसार यथाशक्ति पूर्ण करने का प्रयास किया है, फिर भी अज्ञानतावश हुई त्रुटियों और असंगतियों को विद्वज्जन मेरी असमर्थता समझकर क्षमा करने का अनुग्रह करेंगे।

अपने परम-पूज्य गुरु तथा इस संस्थान को कुशल नेतृत्व प्रदान करने वाले प्राचार्य प्रो० सम्दोङ् रिन्पोछे का मैं हृदय से आभारी हूँ, जिन्होंने इस कार्य में अपना अमूल्य निर्देशन एवं कठिन स्थलों का अर्थबोध प्रदान करते हुए इसके प्रकाशन की व्यवस्था कर सदैव ही मुझे उत्साहित किया है। प्रस्तुत रूप में यह ग्रन्थ-रत्न उनके आशीर्वाद तथा महानुकम्पा का ही फल है। मैं उनके प्रति सदा ही श्रद्धावनत एवं कृतज्ञ हूँ।

संस्थान के संस्कृत विभाग के प्रोफेसर डॉ० कामेश्वरनाथ मिश्र के प्रति मैं अपनी कृतज्ञता ज्ञापित करता हूँ, जिन्होंने इस ग्रन्थ के संस्कृत में पुनरुद्धार कार्य तथा हिन्दी अनुवाद आदि कार्यों में अपना बहुमूल्य समय देकर हमारी सहायता की है।

मैं डॉ० जानकीप्रसाद द्विवेदी, प्राध्यापक संस्कृत विभाग, केन्द्रीय उच्च तिब्बती-शिक्षा-संस्थान का भी अत्यन्त आभारी हूँ, जिन्होंने इस ग्रन्थ के सम्पादन तथा संशोधन कार्य में यथोचित मार्गदर्शन देकर मुझे लाभान्वित किया है।

इस कार्य से प्राप्त समस्त पुण्य जगत् के कल्याणार्थ हों तथा इसके अभ्यास से विश्व के सभी सत्त्व शीघ्रतापूर्वक सर्वज्ञता-प्राप्ति की ओर उन्मुख हों, यही कामना है।

भवतु सर्वमङ्गलम्।

बुद्धाब्द २५२९
सन् १९८५ ई०

आ० ङलछेन् नमडोल
(तिब्बती-संस्थान)

•

ༀ སྙིང་བརྗོད།

༄༅། ། ཚོགས་གཉིས་ཡོན་ཏན་ནོར་བུས་ཡངས་གཏམས་
རྒྱལ་བ་ཀུན་གྱི་མཁྱེན་བརྩེ་ནུས་པའི་རྒྱ་གཏེར་ལས།།
ལེགས་འཁྲུངས་འདབ་སྟོང་མཚོ་སྐྱེས་དབུས་ན་
པད་དཀར་ལྷར་བསྔགས་འགྲོ་དོན་མཛད་ལ་མཆོག་དཔའ་བ།།
འདྲེན་པ་ཉིན་བྱེད་བྱེ་བའི་དབུས་ན་འཕྲིན་ལས་
འོད་སྟོང་དུས་ཀྱི་མཐར་ཡང་ལྷམ་མེ་བ།།
སྙིགས་དུས་འགྲོ་བའི་སྡུག་བསྔལ་སྨག་རུམ་ཡོངས་
སུ་སེལ་མཛད་ཤཱཀྱའི་རྒྱལ་པོར་གུས་ཕྱག་འཚལ།།

མཁྱེན་རབ་རབ་གསལ་འཇམ་དཔལ་སྨྲ་བའི་ལྷ། །
ཐུགས་རྗེ་རྗེ་བཙུན་བརྩེ་ཆེན་སྙིང་རྗེའི་གཏེར། །
གསང་བདག་བདག་ཉིད་མཐུ་སྟོབས་རིགས་གསུམ་གར། །
རྒྱལ་ཀུན་ཀུན་འདུས་འཇམ་མགོན་རྒྱལ་བར་འདུད། །

ཕན་དང་བདེ་བའི་དཔལ་དང་གཞིར་གྱུར་པ། །
ཡོངས་རྫོགས་རྒྱལ་བསྟན་རིན་ཆེན་ལྷུན་པོའི་ཁྲིཾ། །
གང་གི་ལྷག་བསམ་དཔུང་པས་ཡོངས་་བཟུང་བ། །
གངས་ཅན་ལྷ་གཅིག་ཕྱག་ན་པདྨོར་འདུད། །

མི་ཤེས་རྨོངས་པའི་ཚ་གདུང་ཀུན་སེལ་
ཉི་རྒྱས་ཟླ་ལྟར་མངོན་པར་འཕགས་པའི་སྐུ། །
རབ་འབྱམས་རྒྱལ་བའི་མཛོད་པའི་ཡང་སྙིང་
གསུང་གི་མཛོད་པར་དབང་བསྒྱུར་བསྔས་པའི་གསུང་། །
ཟབ་རྒྱས་ཆོས་ཚུལ་དམ་པའི་དོན་ལ་
དྲི་མེད་མཁྱེན་རབ་ཉི་ལྟར་གསལ་བའི་ཐུགས། །
ལྷག་པའི་ལྷ་མཆོག་འཇམ་པའི་དབྱངས་ཞེས་
སྲས་བཅས་རྒྱལ་བས་མཆོག་ཏུ་བསྔགས་ལ་འདུད། །
རྣམ་བཀྲའི་གཟུགས་ལ་འོད་རླབས་འཁྱུག་པ་བཞིན། །
རྣམ་མང་ཤེས་བྱའི་དཀྱིལ་འཁོར་མཐའ་དག་ལ། །
རྣམ་དཔྱོད་མཁྱེན་རབ་ཐོགས་པ་མེད་པའི་དཔལ། །
དཔལ་ལྡན་པཎྜའི་ངང་ཚུལ་ལ་ཕྱག་འཚལ། །
གང་གི་རྣམ་དཔྱོད་མཚོན་རྣོན་འོད་རླབས་ཀྱིས། །
ལྷ་ངན་ཚང་ཚིང་དྲ་བ་སྟུག་པོ་ཀུན། །
རྩད་ནས་སྤྱུང་ཞིང་ལམ་བཟང་གསལ་མཛད་པ། །
ཁྱོད་ནི་གངས་ཅན་འགྲོ་བའི་ས་མཁན་མཆོག །
ཐབས་མཆོག་བྱང་ཆུབ་སེམས་དང་སྙིང་རྗེའི་ཆུས། །
ཡོངས་སུ་བརླན་པའི་ཞི་ལྷག་ཟླ་ཉི་ཟུང་། །
སྨད་བྱང་སྒོམ་རིམ་གསུམ་གྱིས་ཁམས་གསུམ་དུ། །
འཆར་མཛད་མཁས་མཆོག་ལྷུན་པོ་གཙུག་ན་རྒྱལ། །

ཅེས་ཞིས་པ་བརྗོད་པའི་དགེ་ལེགས་ཀྱི་སྒོ་འཕར་ཡངས་པོར་ཕྱེ་སྟེ། སྐབས་དོན་གང་གླེང་བར་བྱ་བ་ནི། དེ་ཡང་མཐའ་དང་དབུ་མེད་པའི་ཕྱོགས་བཅུ་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁྱོན་འདིར། གྲངས་དང་ཚད་མེད་པའི་བདེ་འགྲོ་དང་ངན་འགྲོའི་སེམས་ཅན་རྣམས་ནས། ཐོག་མ་དང་མཐའ་མ་མེད་པའི་དུས་དང་གནས་སྐབས་ཀུན་དུ། བསགས་ཤིང་གསོག་པར་འགྱུར་བའི་བསོད་ནམས་དང་བསོད་ནམས་མིན་པའི་…ལས་ཀྱི་བྱེད་པ་ལ་བརྟེན་ནས། བྱུང་ཞིང་འབྱུང་བར་འགྱུར་བའི་སྒྲོན་བསྐལ་དང་སྨུན་བསྐལ་གྱི་རིམ་པ་ཟམ་མ་ཆད་པའི་ནང་ཚན་མི་མཇེད་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས……འདིར། ལྷ་རྣམས་ཀྱིས་བསྐལ་པ་བཟང་པོར་བསྔགས་པའི་སྒྲོན་མེའི་བསྐལ་པ་འདིའི་ཚེ་ལོ་བཞི་ཁྲིའི་དུས་སུ་སངས་རྒྱས་འཁོར་བ་འཇིག གསུམ་ཁྲིའི་དུས་སུ་སངས་རྒྱས་གསེར་ཐུབ། ཉིས་ཁྲིའི་དུས་སུ་སངས་རྒྱས་འོད་སྲུང་། བརྒྱ་པའི་དུས་སུ་འཇིག་རྟེན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་བླ་མ། ལྷག་པར་སྙིགས་ལྡའི་རྒྱུད་ཚོགས་ཀྱིས་མནར་བའི་འགྲོ་བ་རྣམས་ལ་གཅིག་ཏུ་ཐུགས་བརྩེ་ཆེ་བ། རྒྱལ་བ་ཀུན་གྱིས་པད་དཀར་ལྟར་རབ་ཏུ་བསྔགས་པ། འདྲེན་པ་མཉམ་མེད་ཤཱཀྱའི་རྒྱལ་པོ་དེ་ཉིད། འཕགས་ཡུལ་རྡོ་རྗེ་གདན་གྱི་སྟོ་ལ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་མཛད་པ་བསྟན་ཅིང་། ཟབ་པ་དང་རྒྱ་ཆེ་བའི་ཆོས་ཀྱི་འཁོར་ལོ་རིམ་པ་གསུམ་བསྐོར་ནས། རྒྱ་གར་འཕགས་པའི་ཡུལ་དུ་མདོ་སྔགས་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་བསྟན་པའི་འོད་སྣང་ཐོག་མར་བྱུང་ངོ་། །

དེ་ནས་བྱང་ཕྱོགས་ཤམྦྷ་ལར་རྒྱལ་པོ་ཟླ་བ་བཟང་པོས་བསྟན་པ་སྤེལ་ཞིང་། བོད་གངས་ཅན་གྱི་ལྗོངས་སུ་རྒྱལ་བ་རིགས་གསུམ་མགོན་པོའི་སྤྲུལ་པ་ཆོས་རྒྱལ་རིམ་བྱོན་རྣམས་ནས། དང་པོར་བསྟན་པའི་དབུ་བརྙེས། བར་དུ་བསྟན་

མཛད་ཅིང་ཡོད་པའི་ཚེ་བོད་དུ་གདན་འདྲེན་ཞུས་པ་ཡིན་ལ། དེའི་ཚུལ་ནི། མཁན་ཆེན་ཞི་བ་འཚོ་ཞིང་ལ་གཤེགས་ཚུལ་བསྟན་རྗེས་སུ་རྒྱ་ནག་ནས་ཏྲེ་ཤང་མ་ཏཱ་ཡཱན་ཞེས་བྱ་བ་བོད་དུ་འོངས་ཏེ། ལུས་ངག་གི་དགེ་སྦྱོར་བྱས་པས་འཚང་མི་རྒྱ། ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པས་འཚང་རྒྱ་ཟེར་ནས་སྒོམ་བསླབ་པས། བོད་འབངས་མང་པོ་དེའི་རྗེས་སུ་ཞུགས་ནས། བསླབ་པ་སློབ་གཉེར་དང་། ལུས་ངག་གི་དགེ་སྦྱོར་གྱི་རྒྱུན་ཆད། ཤནྟ་དང་། བཻརོཙཱན་སོགས་ཉུང་ཤས་ཤིག་མཁན་པོའི་རྗེས་སུ་འབྲང་ནས་ཡོད་པ་ལ། དེ་དག་པན་ཚུན་ལྟ་བ་མ་མཐུན་པར་རྩོད་ཅིང་འཁྲུགས་པས། བཙན་པོ་ཡང་བཀས་བཅད་དཀའ་བར་གྱུར་ཏེ། ཧྭ་ཤག་ཁ་ཚུ་ནས་ནན་དུན་ཆེན་པོས་ཡེ་ཤེས་དབང་པོ་འབོད་ནས། སྟོན་ཀྱི་བྱུང་ཚུལ་རྣམས་གསུངས་ཤིང་། ང་ཇི་ལྟར་བྱས་ན་ལེགས་གསུངས་པས། ཡེ་ཤེས་དབང་པོ་ན་རེ། མཁན་པོ་སྒྲུ་ངན་འདའ་ཁར་འདི་སྐད་གསུངས་ཏེ། "སངས་རྒྱས་ཀྱི་བསྟན་པ་གང་དུ་བྱུང་སར་མུ་སྟེགས་ཀྱི་རྒོལ་བ་རེ་འགྲན་ཟླར་འོང་བ་ཡིན་ན་ཡང་། བོད་ཡུལ་དུ་བསྟན་པ་ལྔ་བརྒྱའི་ཐ་མ་ལ་བྱུང་སྟེ། ཅུང་ཟད་རྒྱས་པར་འགྱུར་བ་ལ་མུ་སྟེགས་དངོས་ཀྱི་རྒོལ་བ་ནི་མི་འབྱུང་མོད། སངས་རྒྱས་པ་ཉིད་ལྟ་བ་མ་མཐུན་ཏེ་རྩོད་པར་འགྱུར་གྱི། དེ་ཚེ་ན་ངའི་སློབ་མ་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལ་བྱ་བ་ཞིག་བལ་ཡུལ་ན་ཡོད་པ་དེ་སྤྱན་དྲོངས་ལ། དེ་དང་རྩོད་པ་བྱེད་དུ་བཅུག་ལ། རྒྱལ་པོས་བསྡུམ་པར་གྱིས་ཤིག རྩོད་པ་ཆོས་ཕྱོགས་སུ་ཞི་བར་འགྱུར་རོ།"། ཞེས་གསུངས་པས། དེ་ལྟར་མཛད་དུ་གསོལ་ཞེས་ཞུས་པས། རྒྱལ་པོས་དེ་མ་ཐག་སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལ་གདན་འདྲེན་པའི་པོ་ཉ་བཏང་བས། མི་རིང་བར་གདན་འདྲོངས་ཏེ། བྲག་དམར་དུ་ཕེབས་པ་ན། ཇོ་བློན་རྣམས་ཀྱིས་མདུན་བསུས་སོ།།

(༣) རྒྱ་ནག་ཧྭ་ཤང་ཚར་བཅད་ཚུལ།

དེ་ནས་བྱང་ཆུབ་གླིང་དུ་རྒོལ་བའི་དཀྱིལ་འཁོར་གཤམས་ཤིང་། སེང་གེའི་ཁྲི་བཅས་ཏེ། བཙན་པོ་གུང་ལ་བཞུགས། ཧྭ་ཤང་གཡས་ཀྱི་སེང་ཁྲིར་བཞུགས་ནས། དེའི་རྗེས་འབྲངས་སྟོན་མིན་ཏེ་ཅིག་ཅར་བའི་སློབ་མ་མང་དུ་ཡོད་པ་རྣམས་གྲལ་རིང་པོ་བསྒྲིགས་ཏེ་བཞག། གཡོན་གྱི་སེང་ཁྲི་ལ་སློབ་དཔོན་ཀམ་ལཤཱི་ལ་བཞུགས་སུ་གསོལ་ནས། དེའི་རྗེས་ལ་རྩེན་མིན་ཏེ་རིམ་གྱིས་པའི་སློབ་མ་ཡེ་ཤེས་དབང་པོ་དང་། དཔལ་དབྱངས་དང་། བཻརོཙན་སོགས་ཉུང་ཤས་ཤིག་ལས་མ་བྱུང་། དེ་ནས་བཙན་པོས་སྔོན་གྱི་བྱུང་བ་རྣམས་ཞིབ་ཏུ་གསུངས་ནས་གཉིས་ཀའི་ལག་ཏུ་མེ་ཏོག་དཀར་པོ་འི་ཕྲེང་བ་རེ་གནང་དེ། ཁྱེད་གཉིས་གཤགས་གྱིས་ལ། གང་གདན་ཚིག་བཟང་བ་དེ་ལ་ཅིག་ཤོས་ཀྱིས་ང་རྒྱལ་མ་བྱེད་པར་ཆོས་བཞིན་དུ་མེ་ཏོག་གི་ཕྲེང་བ་ཕུལ་ཅིག། ཕམ་པ་དེ་འདིར་མ་སྡོད་ཅིག་ཅེས་བཀའ་བསྩལ་པ་དང་། ཧྭ་ཤང་ན་རེ། ང་གཞིས་ལ་སྔ་བས་ངས་འདྲི་འམ་ལན་འདེབས་གསུངས་པས། ཀམལཤཱི་ལའི་ཞལ་ནས། ཁྱོད་ཀྱི་དགོངས་པའི་ལྟ་བ་ལ་ཤགས་ཐོབ་ཅིག་གསུངས་པ་ན། ཧྭ་ཤང་ན་རེ།

“ཐམས་ཅད་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པས་བསྐྱེད་པའི་ལས་དགེ་མི་དགེས་མཐོ་རིས་དང་། ངན་སོང་གི་འབྲས་བུ་མྱོང་ཞིང་འཁོར་བ་ན་འཁོར་རོ། རྣམ་རྟོག་ཡིན་ཕྱིན་ཆད་ངན་རྟོག་ལྟ་ཅི་སྨོས་བཟང་རྟོག་ཡིན་ན་ཡང་འཁོར་བར་འཆིང་…… བས་དེའི་འབྲས་བུ་འཁོར་བ་ལས་མི་འདའ་སྟེ། དཔེར་ན་སྤྲིན་དཀར་ནག་གང་གིས་ཀྱང་ནམ་མཁའ་སྒྲིབ། གསེར་སྒྲོག་དང་ལྕགས་སྒྲོག་གང་གིས་ཀྱང་ཆིང་བ

འཆིང་། ཁྱི་དཀར་ནག་གང་གིས་ཀྱང་རྐང་པ་ལ་ཐུག་ན། སྡུག་བསྔལ་བསྐྱེད་པ་དང་འདྲའོ། དེས་ན་བྱ་བྱེད་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་འཚང་མི་རྒྱ་བས། གང་ཞིག་ཅི་ཡང་མི་སེམས་མི་རྟོག་ཅིང་། ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པར་བཞག་པ་ཉིད་ཀྱིས་འཚང་རྒྱ་བ་ཡིན་ལ། སྦྱིན་པ་དང་ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པ་ཆོས་སྤྱོད་བཅུ་ལ་སྤྱོད་པའི་སྤྲོས་བཅས་རྣམས་ནི། ངེས་དོན་སྒོམ་མི་ནུས་པའི་སྐྱེ་བོ་བླུན་པོ་འི་དོན་དུ་གསུངས་པས། ངེས་དོན་རྙེད་ནས་སྤྱོད་པ་དེ་དག་ལ་འཇུག་པ་ནི། རྒྱལ་པོ་དམངས་སུ་བབས་པའམ། གླང་པོ་ཆེ་རྙེད་ནས་གླང་པོ་ཆེའི་རྗེས་འཚོལ་བ་དང་འདྲའོ། །དེས་ན་ངེད་ཀྱི་འདུ་ན། ཁྱུང་ནམ་མཁའ་ནས་ཤིང་རྩེར་འབབ་པ་དང་འདྲ་བ་ལས་བབས་ཅིག་ཅར་བའི་ཆོས་ཡིན། གཞན་རྣམས་སྤྲེའུ་ཤིང་རྩེར་མས་ནས་ཡར་འཛེགས་པ་དང་འདྲ་བར་མས་འཛེགས་རིམ་གྱིས་པའི་ཆས་ཡིན་…ཞེས་སྨྲས་སོ།།"

དེའི་ལན་དུ་སློབ་དཔོན་ཀམལ་ཤཱི་ལས་གསུངས་པ། "ཁྱོད་ཀྱི་དཔེ་མི་འཐད་དེ། ཁྱུང་ནམ་མཁའ་ལ་གློ་བུར་དུ་འདབ་ཤོག་རྫོགས་པར་སྐྱེས་ནས་ཤིང་རྩེར་འབབ…བམ། འོན་ཏེ་བྲག་ལ་ཚངས་བཅས་ནས་རིམ་གྱིས་འདབ་གཤོག་རྒྱས་ནས་ཤིང་རྩེར་འབབ། དང་པོ་མི་སྲིད་ལ། ཕྱི་མ་ལྟར་ན་རིམ་གྱིས་པའི་དཔེར་འགྱུར་རོ། ཁྱོད་ཀྱི་དཔེ་ནོར་བར་མ་ཟད་དོན་ཡང་ནོར་ཏེ། མི་རྟོག་པ་སྒོམ་པ་དེ་ཅི། རྣམ་རྟོག་གི་ཕྱོགས་གཅིག་བཀག་པ་ཙམ་ཡིན་ནམ། མཐའ་དག་བཀག་པ་ཡིན། དང་པོ་ལྟར་ན་གཉིད་དང་བརྒྱལ་བ་ལ་སོགས་པ་ཡང་མི་རྟོག་པར་ཐལ་ལོ། ཕྱི་མ་ལྟར་ན་མི་རྟོག་པ་བསྒོམ་པའི་ཚེ། མི་རྟོག་པ་བསྒོམ་སྙམ་པའི་བློ་སྔོན་དུ་གཏོང་དགོས་སམ་མི་དགོས། དགོས་ན་དེ་ཉིད་རྟོག་པ་ཡིན་པས། རྟོག་པ་མཐའ་

དག་འགེགས་པའི་དམ་བཅའ་ཉམས་ཏེ། དཔེར་ན་སྨྲ་བ་བཅད་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བརྗོད་ན་སྨྲ་བཅད་ཤོར་བའམ། ཅ་ཅོ་མ་བྱེད་ཅེས་པ་ཅ་ཅོར་འགྱུ་བ་བཞིན་ནོ། །བློ་སྟོན་དུ་གཏོང་མི་དགོས་ན། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བསྒོམ་སྐྱེ་བར་ཐལ་ལོ།།

འདི་ལྟར་ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱ་བར་སྨྲ་བས་ནི། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་སྤངས་པ་ཡིན། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གནས་ལུགས་ཆོས་དབྱིངས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དེ་ནི། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྟོགས་པ་ཡིན་ན། དེ་སྤངས་པས་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་སམ་ཤེར་རབ་ཀྱང་སྤང་བར་འགྱུར་རོ། །སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་མེད་པར་རྣལ་འབྱོར་པས་ཐབས་གང་གིས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ལ་གནས་པར་འགྱུར། གལ་ཏེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་དྲན་པ་མེད་པ་དང་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པས་འཇུག་གོ་ཞེ་ན། དེ་ཡང་མི་རིགས་ཏེ། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་ཉམས་སུ་མྱོང་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་དྲན་པར་བྱ་བ་དང་། ཡིད་ལ་མི་བྱ་བར་བྱེད་མི་ནུས་སོ།།

གལ་ཏེ་བདག་གིས་ཆོས་འདི་དག་དྲན་པར་མི་བྱའོ། །ཅི་ཡང་མི་བསམ་ཞིང་ཡིད་ལ་མི་བྱའོ་སྙམ་དུ་བསམ་ཞིང་སྒོམ་པར་བྱེད་པ་དེའི་ཚེ། དེས་དེ་དག་ཤིན་ཏུ་དྲན་པ་དང་ཡིད་ལ་བྱས་པར་འགྱུར་རོ། །ཅི་སྟེ་དྲན་པ་མེད་པ་དང་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་ཙམ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་རྒྱུར་འདོད་པ་སྐད་དུ་བྱ་ན། དེ་ནི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་མི་རུང་སྟེ། མེད་པ་རྒྱུར་རུང་བའི་སྐབས་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལས་གཞན་དུ་དྲན་པ་མེད་པ་ཙམ་གྱིས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་འགྱུར་དུ་ཟིན་ན་ནི་བརྒྱལ་བའི་ཚེ་དྲན་པ་དང་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་དུ······འཇུག་པར་འགྱུར་རོ། །ཆོས་རྣམས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པར་གནས་པ་ཁོ་ན་

ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་སོ་སོར་རྟོག་པ་དེ་མེད་ན། དེ་དག་གི་སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པར་མི་འགྱུར་རོ། །སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པ་མེད་པས་ནི་སྒྲིབ་པ་སྤོང་བར་མི་འགྱུར་རོ། ། སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པ་ལ་མི་ལྟོས་པར་དེ་ལྟར་གྱུར་དུ་ཟིན་ན་ནི། ཐམས་ཅད་ཀྱང་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་རང་ཐར་བར་འགྱུར་རོ། །ཆོས་གང་ལ་ཡང་དྲན་པ་དང་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པར་ཤིན་དུ་རྨོངས་པ་བསྒོམ་ནས་སྡོད་པ་ནི། ཡང་དག་པའི་རྣལ་འབྱོར་དུ་ཇི་ལྟར་འགྱུར། དྲན་པ་ཉམས་པའམ་རྨོངས་པའི་ངང་ཚུལ་ཁོ་ན་བསྒོམ་པས་ནི་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་རྒྱང་རིང་དུ་བསྲིངས་པར་འགྱུར་རོ། །

ཅི་སྟེ་དྲན་པ་ཉམས་པ་དང་། རྨོངས་པ་མ་ཡིན་ན་ནི། དེའི་ཚེ་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་ཇི་ལྟར་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པར་བྱེད་ནུས་པར་འགྱུར། དྲན་བཞིན་དུ་ཡང་མི་དྲན། མཐོང་བཞིན་དུ་ཡང་མི་མཐོང་ཞེས་མངོན་སུམ་ལ་བསྙོན་དུ་མི་རུང་ངོ་། །དེ་ལྟ་བས་ན་རྣལ་འབྱོར་པས་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་ན། དུས་གསུམ་དུ་གདོགས་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོང་པར་རྟོགས་ཤིང་ལྟ་བ་ངན་པ··· ཐམས་ཅད་སྤོངས་པར་འགྱུར་རོ། །ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་བསྒོམས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་སྒྲིབ་པ་ཐམས་ཅད་ཟད་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐུན····· སུམ་ཚོགས་པ་ཐམས་ཅད་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ།།" ཞེས་གསུངས་པས་ཧྭ་ཤང་གི་ལན་མ་བྱུང་ངོ་། །

དེ་ནས་བཙན་པོས་འཁོར་ཀུན་གྱིས་ཡང་མཆིད་ཤགས་ཐོབ་ཅིག་ཅེས་གསུངས་པས་ཡེ[1]ཤེས་དབང་པོས་སྨྲས་པ། "ཅིག་ཅར་བ་དང་རིམ་གྱིས་

1. རྒྱལ་རབ་ཟླ་བཞིན་དུ་རྟོད་པ་འདོད་བྱེད་པ་པོ་དཔལ་དབྱངས་ཡིན་པར་གསུངས་ཡོད་ཀྱང་། ལོ་རྒྱུས་གཞན་ལས་ཆེ་བའི་ནང་གོང་གསལ་ལྟར་བཀོད་ཡོད་པས་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

འཇིག་ཅེས་བྱ་བ་གཉིས་དཔྱད་དགོས་དེ། རིམ་གྱིས་འཇིག་ན་རྗོད་རྒྱུ་མ་མཆིས་ཏེ་ངེད་དང་འདྲའོ། །ཅིག་ཅར་འཇིག་ན་ཁྲིད་ད་དུང་ཅི་བྱེད། དང་པོ་ནས་སངས་རྒྱས་ན་ཅི་ཉེས། དེ་བས་ན་རི་ལ་འཛེགས་པ་ཡང་གོམ་པ་རེ་རེ་ནས་འཛེག་དགོས་དེ། གོམ་པ་གཅིག་གིས་བགྲོད་མི་ནུས་པ་ལྟར་ས་དང་པོ་ཐོབ་པ་ཡང་རབ་ཏུ་དཀའ་ན། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཐོབ་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས། ངེད་བརྩན་མིན་གྱི་ལུགས་ལ། གསུང་རབ་ཀུན་ལ་བསླབ། ཤེས་རབ་གསུམ་ལ་བརྟེན་ནས་དོན་མ་ནོར་བར་ཤེས། ཆོས་སྤྱོད་བཅུ་ལ་བསླབ་དེ་བསྒོམས་པས་བཟོད་པ་ཐོབ། ས་དང་པོ་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ཞུགས་དེ། ས་བཅུ་རིམ་གྱིས་སྦྱངས་པས ཚོགས་གཉིས་རྫོགས་ནས་འཚང་རྒྱ་བ་ཡིན་པས། ཁྲིད་ལྟར་ཚོགས་མ་བསགས། བློ་མ་སྦྱངས། འཇིག་རྟེན་གྱི་བྱ་བ་ཡང་མི་ཤེས་ན་ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་ཤེས་པར་ཇི་ལྟར་འགྱུར། ཅི་ཡང་མ་བྱས་པར་ཉལ་ནས་བསྡད་པས་ཟན་ཡང་མི་སྐྱོང་བར་ལྟོགས་དེ་འཆི་ན། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་པ་དང་། །སེམས་ཅན་གྱི་དོན་དཔག་ཏུ་མེད་པ་མཛད་པ་སོགས་ཇི་ལྟར་ནུས་པར་འགྱུར།” ཞེས་སོགས་རྒྱས་པར་གསུངས་པས། སྟོན་མུན་པས་ལན་སྨྲ་མ་ནུས་པར་མེ་ཏོག་གི་ཕྲེང་བ་ཕུལ་ནས་ཕམ་ཁ་བླངས་སོ།།

དེ་ནས་བཙན་པོས་དེང་སླན་ཆད་ལྟ་བ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་ལུགས་བཟུང་། སྤྱོད་པ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ལ་བགྱིས་ལ་ཆོས་སྤྱོད་བཅུ་ཉམས་སུ་ལོངས། བསྒོམ་པ་ཤེས་རབ་གསུམ་ལ་བློ་སྦྱོངས་ལ། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་སྒོམས་ཤིག་ཅེས་སོགས་བཀའ་ནན་དྲག་ཏུ་བསྐུལ་ཏེ་ཧྭ····ཤང་རྒྱའི་ཡུལ་དུ་བརྫངས་སོ།།

དེ་ནས་རྒྱལ་པོས་སློབ་དཔོན་ཀམལ་ཤཱི་ལར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཐོས་བསམ་གྱིས་བདག་མེད་པར་གཏན་ལ་ཕབ་པའི་ཆོས་དེ་ཇི་ལྟར་ལགས་ཡི་གེར་འགོད་པར་ཞུས་པས། སྒོམ་རིམ་དང་པོ་བརྩམས་ནས་གནང་། རྒྱལ་པོས་གཟིགས་པས་དོན་དགོངས་ནས་ཐུགས་དགྱེས་ཏེ། དེའི་དོན་སྟན་ཐོག་གཅིག་ཏུ་སྒོམ་ན་ཇི་ལྟར་སྒོམ་ཞུས་པས། སྒོམ་རིམ་བར་པ་བརྩམས་ནས་གནང་། དེ་ལྟར་བསྒོམས་པས་དེ་ལ་འབྲས་བུ་ཇི་ལྟ་བུ་མཆིས་ཞུས་པས། སྒོམ་རིམ་ཐ་མ་འབྲས་བུ་བསྟན་པའི་ཞར་ལ་ཧྭ་ཤང་གི་ལྟ་བ་ནོར་བ་དེ་སུན་ཕྱུངས་ནས་གནང་བས་བཙན་པོ་ཤིན་ཏུ····དགྱེས་སོ། །ད་ནས་བློ་རྡྗེསདྭའི་དགོངས་པ་ལ་རྒོལ་བ་འབྱུང་གི་རྟགས་ནས། དེའི་དོན་དུ་ལུང་དང་རིགས་པའི་བསྟན་བཅོས་དབུ་མ་སྣང་བ་[1]བརྩམས་ནས་གནང་བ་སོགས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བསྟན་པ་ལ་དག་ཐེར་རླབས་པོ་ཆེ་མཛད་པའི་བཀའ་དྲིན་གཞལ་དུ་མ་མཆིས་སོ།།

(༢) བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འདིའི་རྣམ་ཐར་དང་འབྲེལ་བའི་བསྐྱར་ཞིབ་རྟོགས་གཅོད།

བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འདིའི་རྣམ་ཐར་གྱི་སྐོར་ལ་དཔྱད་གཞི་ཆེ་བའི་བཤད་ཚུལ་མི་མཐུན་པ་ཇེ་སྙེད་ཅིག་སྣང་སྟེ། དེ་ཡང་པཎ་ཆེན་ཤཱཀྱ་མཆོག་ལྡན་གྱིས་མཛད་པའི་རོང་སྟོན་གྱི་རྣམ་ཐར་ལས།[2] "རྗོད་པ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་མཁས་པ་ཆེན་པོ་ཀམལ་ཤཱི་ལ་མཚན་ཉི་ཟླ་ལྟར་གྲགས་པ་དེ་ལྷ་ཁྲི་སྲོང་ལྡེ་བཙན་གྱིས······བོད་ཡུལ་དུ་སྤྱན་དྲངས། ལྟ་བ་ངན་པ་སུན་ཕྱུང་། དབུ་མའི་བསྟན་བཅོས་

---

1. རྒྱལ་རབས་སྦ་བཞེད་སོགས་སུ་"དབུ་མ་སྣང་བ"བསྒོམ་རིམ་གྱི་དོན་འགྲེལ་དུ་གསུངས་པ་དཔྱད་པར་བྱའོ།།
2. པོད་"མ" ༢༠༢ (ལྷོ་ལི་–རིབ་གཟུགས)

སང་དུ་མཛད། ཕྱིས་འཕགས་ཡུལ་དུ་གཤེགས་པའི་ལམ་ཁར་གྲུབ་ཆེན་དམ་པ་རྒྱ་གར་དང་མཇལ། དུས་དེར་སྲིན་པའི་རོ་ཆེན་པོ་ཞིག་གིས་ལམ་པོ་ཆེ་བཅད་ནས། རོ་དེ་ལ་རེས་འགའ་འབྱུང་པོ་དག་ཞུགས་ནས་ཕྱོགས་ཀྱི་འགྲོན་པོ་རྣམས་ལ་ཉེ་བར་འཚེ་བར་གཟིགས་ནས། སློབ་དཔོན་དེས་རོ་ལ་གྲོང་འཇུག་མཛད་ནས་ཐག་རིང་པོར་བསྐྱེལ་བ་ལ་གཤེགས་སོ། དེའི་ཤུལ་དུ་སློབ་དཔོན་དེའི་སྐུ་ལུས་ཤིན་ཏུ་མཛེས་ཤིང་ཡིད་དུ་འོང་བར་གཟིགས་ནས། སྐུ་ལུས་དེ་ལ་དམ་པ་རྒྱ་གར་གྱིས་ཞུགས་ནས་རང་གི་ལུས་མི་མཛེས་པ་དེ་ཤུལ་དུ་བཞག་གོ། སློབ་དཔོན་ཕྱིར་འཁོར་བ་ན་རང་གི་སྐུ་ལུས་གཞན་གྱིས་འཁྱེར་བར་གཟིགས་ནས་ཇོ···བཙུན་དམ་པ་རྒྱ་གར་གྱི་སྐུ་ལུས་དེ་ཉིད་ལ་ཞུགས་སོ། །དེའི་ཕྱིར་བོད་ཡུལ་དུ་བྱོན་པའི་ཇོ་བཙུན་དམ་པ་རྒྱ་གར་ཞེས་མཚན་ཉི་མ་ལྟར་གྲགས་པ་དེ་ཉིད་ཀྱི······ཐུགས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ངོ་བོ་ནི་མཁས་པའི་དབང་པོ་ཀམལཤཱིལ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། །

དེ་ལྟར་ན་བུ་སྟོན་ཆོས་འབྱུང་དང་། དཔའ་བོ་གཙུག་ལག་ཕྲེང་བའི་ཆོས་འབྱུང་མཁས་པའི་དགའ་སྟོན། རྒྱལ་རབས་སྔ་བཞེད། པད་དཀར་ཆོས་འབྱུང་། ངོར་ཆོས་འབྱུང་། སུམ་པ་མཁན་པོའི་ཆོས་འབྱུང་། བདུད་འཇོམས་རིན་པོ་ཆེའི་རྒྱལ་རབས་དྭངས་ཤེལ་འཕྲུལ་གྱི་མེ་ལོང་སོགས་རྒྱལ་རབས་ཆོས······འབྱུང་ཕལ་ཆེ་བའི་ནང་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱི་ལས་རྒྱ་ནག་ཧྭ་ཤང་ཚར་བཅད་རྗེས··སུ་མི་རིང་བ་ཞིག་ན་ཧྭ་ཤང་གིས་བཏང་བའི་རྒྱའི་བཤན་པ་མི་བཞིས་སློབ་དཔོན་ཉུབ་མོ་སྐུ་སྐྲུར་ཁང་དུ་གཟིམ་མལ་དུ་མཁལ་མ་མཉེས་ནས་བཀྲོང་བར་གསུང་པ་ངང་འགལ་བར་འགྱུར་ལ། གཞན་ཡང་། ཤཱཀྱ་མཆོག་ལྡན་རང་ཉིད་ཀྱི་གསུང་

རོང་སྟོན་གྱི་གསང་བའི་རྣམ་ཐར་དུ[1]། "ཛཻ་བཙུན་དམ་པ་རྒྱ་གར་གྱིས་འཛམ་བུའི་གླིང་འདིར་མིའི་སྐྱེ་བ་བདུན་བར་མ་ཆད་པར་བཞེས་པའི་ཐ་མ་ལ་བྲམ་ཟེའི་རིགས་ཤིག་ཏུ་འཁྲུངས་ཏེ། དེའི་མིང་ལ་སླ་བའི་སེང་གེ་དང་། མི་ཕམ་མགོན་པོ་དང་། ལས་ཀྱི་རྡོ་རྗེ་ཞེས་བྱ་བ་གསུམ་བཏགས་སོ། །དེ་དུས་རེ་ཞིག་གི་ཚེ་ཤྲཱི་ནཱ་ལེནྡྲའི་གཙུག་ལག་ཁང་ཆེན་པོ་བི[2]ཀྲ་མ་ཤཱི་ལ་ཞེས་ཡོངས་སུ་གྲགས་པ་དེར་ཀྲྨ་ཤཱི་ལ……དང་། སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་རཀྵི་ཏ་ཞེས་བྱ་བ་གཉིས་ཀྱི་དྲུང་དུ་རབ་ཏུ་བྱུང་བར་མཛད་པའི་མཚན་ནི། ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལ་ཞེས་བཏགས་སོ། དེ་ནས་རིམ་གྱིས་རིགས་པའི་གནས་ལྔ་ལ་མཁས་པའི་པཎྜི་ཏ་ཆེན་པོར་གྱུར་ཏེ་འཕགས་ཡུལ་དུ་བསྟན་པ་…ལ་བྱ་བ་མང་དུ་མཛད། བསམ་ཡས་ཀྱི་རྒྱལ་པོ་འི་དུས་སུ་བོད་དུ་བྱོན། རྒྱ་ནག་མཁན་པོ་འི་ཆོས་ལུགས་སུན་ཕྱུང་། པར་ཕྱིན་ཐེག་པའི་བསྟན་བཅོས་མང་དུ་བརྩམས། དུས་དེར་སློབ་དཔོན་དེས་གསང་སྔགས་ཀྱི་ཆོས་མ་བསྟན།།" ཞེས་སོ་ཏ་གསུངས་པ་དང་། ཡང་ཀུན་མཁྱེན་པད་དཀར་གྱིས་མཛད་པའི་ཆོས་འབྱུང་[3]དུ། "དམ་པ་སངས་རྒྱས་ནི་སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལ་བོད་དུ་སྐུ་གཤེགས་ནས་སྐྱེ་བ་རྒྱ་གར་ལྷོ་ཕྱོགས་ཀྱི་བྲེ་བྲག་ཙ་ར་སིངྒ་ཞེས་བྱ་བར་ཚོང་དཔོན་གྱི་རིགས་སུ……འཁྲུངས། བི་ཀྲ་མ་ཤཱི་ལར་མཁན་པོ་དགེ་བའི་ལྷ་ལས་རབ་ཏུ་བྱུང་།" ཞེས་གསུངས་པས། སྔ་མ་ལྟར་ན། ཛཻ་བཙུན་དམ་པ་རྒྱ་གར་དང་། སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལ་གཉིས་ལོགས་སུ་མེད་པར་སློབ་དཔོན་གཅིག་ཉིད་འཕགས་ཡུལ་ནས་…

---

1. བོད་-'མ' ༢༥༥ (ལྡེ་ཁེ་-དེབ་གཟུགས་) 2. ནཱ་ལེནྡྲ་དང་། བིཀྲམ་ཤཱི་ལ་གཉིས་ཡོངས་གྲགས་སུ་གཙུག་ལག་ཁང་མི་འདྲ་བ་གཉིས་ཡིན་ཞིང་། ས་ཁྱད་གནས་དུས་ཀྱི་འགྱུར་བ་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་དངོས་མཐོང་ཡང་། འདིར་གཅིག་ཏུ་མཛད་འདུག་པ་མཁས་པ་ཐུགས་ལ་གཏད་པའི་གསུང་ཡིན་སྙིད། གཞན་དུ་ན་དཔྱད་པ་བཟོད་དགོས།། 3. པད་དཀར་'ཁ'༢༠༩ (ལྡེ་ཁེ་-དེབ་)

བསམ་ཡས་རྒྱལ་པོ་འི་དྲུང་དུ་བོད་ལ་བྱོན་ནས་རྒྱ་ནག་མཁན་པོ་འི་ཆོས་ལུགས··· སུན་ཕྱུང་བར་བཤད་པ་དང་། ཕྱི་མ་པད་དཀར་ཆོས་འབྱུང་དུ། སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལ་བོད་དུ་ཞིང་ལ་གཤེགས་ནས་སྐྱེ་བ་རྒྱ་གར་དུ་བཞེས་པ་དེ་དམ་པ་རྒྱ··· གར་རམ་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཡིན་པར་གསུངས་པས་ཁྱད་པར་ཤིན་དུ་ཆེའོ།

གཞན་ཡང་སྔར་དྲངས་པའི་ཤཱཀྱ་མཆོག་ལྡན་གྱི་རོང་སྟོན་གྱི་རྣམ་ཐར་སྤྱི་བྱིངས་ནས་བཤད་པ་དང་། གསང་བའི་རྣམ་ཐར་དུ་བཤད་པ་གཉིས་ཀྱང་མི་མཐུན་དེ། གསང་བའི་རྣམ་ཐར་དུ་ཇེ་བཙུན་དམ་པ་རྒྱ་གར་འཛམ་གླིང་འདིར་མིའི་སྐྱེ་བ་བདུན་བར་མ་ཆད་པར་བཞེས་པའི་ཐ་མ་དེ་རབ་དུ་བྱུང་བའི་མཚན་ལ་ཀམལཤཱིལ་ཞེས··· བཏགས་པ་དེ་ཉིད་བསམ་ཡས་རྒྱལ་པོ་འི་དུས་སུ་བོད་ལ་བྱོན་ནས་རྒྱ་ནག་ཧྭ་ཤང་ཚར་བཅད་པར་བཤད་པས། སློབ་དཔོན་གྱི་མཚན་ལ་དམ་པ་རྒྱ་གར་རམ་ཀམལཤཱིལ་གང་བཟོད་ཀྱང་གང་ཟག་རྒྱུད་གཅིག་ཡིན་པ་ལས་རྒྱུད་ཐ་དད་པའི····· བཤད་ཚུལ་མེད་ལ། འོན་ཀྱང་རྣམ་ཐར་སྤྱི་བྱིངས་བཤད་པའི་སྐབས། ཆོས་འབྱུང་རྣམ་ཐར་གཞན་དང་མི་མཐུན་པ་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལས་རྒྱ་ནག་མཁན་པོ་འི······ ལྟ་བ་སུན་ཕྱུང་ནས་འཕགས་ཡུལ་དུ་ཕྱིར་ཕེབས་མཛད་སྐབས་ལམ་ཁར་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་སམ་དམ་པ་རྒྱ་གར་མཇལ་བ་དང་། གཅིག་གི་སྐུ་ལུས་ལ་གཅིག་གྲོང་མཇུག་མཛད་པར་བཤད་པས། དུས་གཅིག་དུ་ཡོད་པའི་གང་ཟག་རྒྱུད་ཐ་དད་པ་གཉིས་ཡོད་པ་གསལ་བར་བཤད་པའི་ཕྱིར་རོ། །

སྤྱིར་རྣམ་ཐར་ཐུན་མོང་བ་དང་། གསང་བའི་རྣམ་ཐར་གཉིས་ལ་ཁྱད་པར་ཆེན་པོ་ཡོད་པ་རྩོད་མེད་ཡོངས་གྲགས་ཡིན་ཡང་། འདིར་རོང་སྟོན་གྱི་གསང་རྣམ་བཤད་པའི་སྐབས་ཡིན་པ་ལས། དམ་པ་རྒྱ་གར་དང་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལའི་

གསང་རྙམ་བཤད་པའི་སྐབས་ཀྱང་མིན་ལ། ཐུན་མོང་དང་ཐུན་མོང་མ་ཡིན་པའི་སྐབས་གང་དུ་ཡང་དམ་པ་རྒྱ་གར་དང་། ཀམལཤཱི་ལ་གཉིས་གང་ཟག་གཅིག་ཡིན་ནམ་ཐ་དད་ཡིན་འདིའི་གནད་ལ་མི་མཐུན་པ་ཡོང་བའི་གནས་མི་སྣང་ངོ་། །

གོང་གི་གསང་རྙམ་དུ་དམ་པ་རྒྱ་གར་མིའི་སྐྱེ་བ་བདུན་བར་མ་ཆད་དུ་བཞེས་པའི་ཐ་མ་ཀམལཤཱི་ལ་ཞུ་བ་བོད་དུ་བསམ་ཡས་རྒྱལ་པ་འི་དྲུང་དུ་བྱོན་པར་གསུང་པ་དེ། ཞི་བྱེད་ཀྱི་ཆོས་འབྱུང་ཁྲངས་མ་རྣམས་སུ་དམ་པ་རྒྱ་གར་བོད་ལ་ལན་ལྔ་བྱོན་པར་བཤད་པའི་བྱོན་ཐེང་གང་ཡང་མིན་པར་མ་ཟད། ཆོ་བརྡན་ཞབས་དྲུང་གི་བསྟན་རྩིས་ཀུན་བཏུས་སུ[1]། རབ་བྱུང་དང་པོ་འི་ཤིང་དྲ། སྤྱི་ལོ་༡༠༤༨ མཉམ་མེད་ཇོ་བོ་རྗེ་ཨྰུ་ངན་ལས་འདས་པའི་ལོ་དེར་དམ་པ་རྒྱ་གར་བོད་ལ་བྱོན་པར་… གསུངས་པས་དུས་མི་འགྲིག་ཅིང་། ལྷག་པར་དུ་བསམ་ཡས་རྒྱལ་པོ་འི་དུས་སུ་བོད་ལ་བྱོན་ནས་རྒྱ་ནག་ཏུ་ཤང་གི་ལྷ་བ་སུན་ཕྱུངས་ཤིང་། ཕར་ཕྱིན་ཐེག་པའི་བསྟན་བཅོས་མང་དུ་མཛད་ཅེས་གསུངས་ཚུལ་འདིའི་ཤུགས་ཀྱིས་ཞི་འཚོ་འི་སློབ་མ་ཀམལཤཱི་ལ་ལས་མ་འདས་པར་ཆེས་གསལ་ལོ། །

ཆོས་འབྱུང་རྣམ་ཐར་ཕལ་ཆེ་བའི་ནང་པ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ནི། རྒྱ་གར་ལྷོ་ཕྱོགས་ཙརསིངངེ་ཞེས་བྱ་བར་སྐུ་འཁྲུངས། བྲིཀྲམཤཱི་ལའི་མཁན་པོ་དགེ་བའི་ལྷ་ལས་རབ་དུ་བྱུང་། བླ་མ་གསེར་གླིང་པ་ལས་སེམས་བསྐྱེད། མཁན་པོ་དགེ་བའི་ལྷ་དང་། བྲམ་ཟེ་ཨཱརྱདེ་བ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་རིག་པའི་གནས་ལྔ་ལ་མཁས་པར་སྦྱངས། ནཱ་རོ་དང་མཻ་ཏྲི་ལ་སོགས་པའི་བླ་མ་ལྔ་ཅུ་རྩ་བཞི་བསྟེན་པ་སོགས་གསུང་ཚུལ་མཐུན་པར་སྣང་ཡང་། ཤཱཀྱ་མཆོག་ལྡན་གྱི་རང་

1. བསྟན་རྩིས་ཀུན་བཏུས་ ༡༤༧ རིས་གཟུགས།

སྟོན་རྣམ་ཐར་དུ། ཇོ་བཙུན་དམ་པ་རྒྱ་གར་གྱིས་འཛམ་བུའི་གླིང་འདིར་མིའི་སྐྱེ་བ་བདུན་བར་མ་ཆད་པར་བཞེས་པའི་ཐ་མ་བྲམ་ཟེའི་རིགས་ཤིག་ཏུ་འཁྲུངས་ཏེ། དེའི་མིང་ལ་སྨྲ་བའི་སེང་གེ་དང་། མི་ཕམ་མགོན་པོ་དང་། ལས་ཀྱི་རྡོ་རྗེ་ཞེས་བྱ་བ་གསུམ་བཏགས་པ་སོགས་དང་། ཡང་ཕ་དམ་པས་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལའི་སྐུ་ཡུས་ཤིན་ཏུ་མཛེས་ཤིང་ཡིད་དུ་འོང་བར་གྲོང་འཇུག་མཛད་པ་སོགས་གསུང་ཚུལ་གཞན་དང་མི་མཐུན་པ་འདི་དག་ལ་ངེས་པ་ཐོབ་དཀའ་བ་མ་ཟད། དོན་འདི་ལ། ཀུན་མཁྱེན་པད་དཀར་གྱིས་མཛད་པའི་ཆོས་འབྱུང་བསྟན་པའི་པདྨ་རྒྱས་པའི་ཉིན་བྱེད་ལས[1]། "འདི་ལ་གཞན་གྱིས་དཀྱུང་ལོ་མང་པོ་བར་བྱས་པ་དང་། ཀམལཤཱིལས་གྲོང་འཇུག་བྱས་པར་བཤད་པ་རྣམས་ལ་གནམ་ཚད་མ་གནོད་བྱེད་དུ་སྣང་ངོ་།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།

གལ་དེ་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་དང་། སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལ་གཉིས་ཐུགས་རྒྱུད་ཐ་དད་ཡིན་པའི་དབང་དུ་བྱས་ནས་ཞི་བྱེད་སློལ་མ་དགུ་སྐོར་མཛད་པ་པོ་དང་། བོད་དུ་ལན་ལྔ་བྱོན་པ་པོ་དེ་ཕ་དམ་པའི་སྐུ་ཡུས་ལ་གྲོང་འཇུག་མཛད་པའི་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལ་ཡིན་པར་འདོད་ན། ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་ཞི་བྱེད་སློལ་མ་དགུ་སྐོར་མ་མཛད་པ་དང་། བོད་ལ་ལན་ལྔ་མ་བྱོན་པར་འགྱུར་ལ། དེ་ལྟར་ན། ཆོས་འབྱུང་རྣམ་ཐར་ཕལ་ཆེ་བའི་གསུང་ཚུལ་དང་ཡང་འགལ་བར་འགྱུར་རོ། །གལ་དེ་གྲོང་འཇུག་གང་དུ་མཛད་སའི་སྐུ་ཡུས་དེ་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཡིན་པས་སྐུ་ཡུས་ཙམ་གྱིས་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གོ་ཆོད་དོ་སྙམ་ན་ནི་ཏ་ཙང་ཐལ་བར་འགྱུར་རོ།།

1. སད་དཀར་–'ཁ' ༢༠༨ (ལྡེ་ག་–དགེ་གཟུགས་)

མདོར་ན་པ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཚན་ལ་ཀམལཤཱིལ་དང་། ཀམལཤྲཱི་ཞེས་འབྱུང་བ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལ་བོད་དུ་ཞིང་ལ་གཤེགས་ནས་སྐྱེ་བ་རྒྱ་གར་དུ་བཞེས་པ་པ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཡིན་པར་གསུངས་པ་དང་། ཡང་"འདི་[1]རྒྱ་གར་དུ་པཎྜིཏ་ཀམལཤཱིལ་དུ་གྲགས། བོད་དུ་དམ་པ་རྒྱ་གར་ཟེར་" ཞེས་སོགས་དང་། ཡང་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལ་བོད་ནས་རྒྱ་གར་ལ་ཕྱིར་ཕེབས་མཛད་སྐབས་པ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་ལུས་ལ་གྲོང་འཇུག་མཛད་དགོས་བྱུང་… བ་སོགས་གསུངས་ཚུལ་འདྲ་མིན་སྣ་ཚོགས་པ་འདི་དག་ལ་གཞིགས་ན་གཞི་རྩ་ཅན་གྱི་འབྲེལ་བ་ཞིག་ཡོད་པ་གདོན་མི་ཟ་བ་ཡིན་མོད། འོན་ཀྱང་དངོས་ཡོད་གནས་ཚུལ་ལ་མཐའ་གཅིག་ཏུ་འདི་འཐད་དང་འདི་མི་འཐད་ཅེས་བརྗོད་དཀའ་བས། ཁ་ཆེན་བཅད་མ་སྨྲ་བར་དཔྱད་གཞིར་བཀོད་པ་འདི་དག་ལ་རྣམ་དཔྱོད་ཀྱི་རྒྱལ… གཞན་ལས་ཁྱད་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་དཔྱད་པར་འཚལ་ལོ།།

(༨) རྩོམ་པ་ལེགས་བཤད་ཀྱི་ཐྲེང་བ་ཇི་ལྟར་སྤེལ་ཚུལ་དང་། དེའི་བསྐུར་ཞིབ་

རྟོགས་གཅོད།

བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འདིའི་གསུང་གི་མཛད་པའི་ཕྱག་རྗེས་རྩོམ་པ་ལེགས་… བཤད་[2]ཀྱི་ཕྲེང་བ་ཇི་ལྟ་བུ་ཡོད་སྙམ་ན། འདི་ལྟར།:—

1. གཅོད་ཡུལ་ཉོན་མོངས་ཞི་བྱེད་ཀྱི་བཀའ་གཏེར་བླ་མ་བརྒྱུད་པའི་རྣམ་ཐར་—༡༠ (སྒྲ་སོ་—དེབ་གཟུགས་)
2. གསུམ་གསལ་གསུང་རྩོམ་ཕྱག་དཔེ་ དེ་དག་གི་བོད་དང་། ཀོག་གྲངས་ནི་སྡེ་དགེ་བསྟན་འགྱུར་གཞིར་བཟུང་ངོ་།།

(ཀ) འདུལ་བ།

(༡) ༡-དགེ་སློང་གི་ཀཱ་རི་ཀཱ་ལྔ་བཅུ་པའི་ཚིག་གི་བརྗེད་བྱང་དུ་བྱས་པ།
(ཞུ, ༤-༢༨)

(ཁ) ཤེར་ཕྱིན།

(༢) ༡-འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་བདུན་བརྒྱ་པ་རྒྱ་ཆེར་བཤད་པ་('མ' ༨༩-༡༧༨

(༣) ༢-འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པའི་དོན་བདུན···ཀྱི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ། ('མ' ༢༠༤-༢༦༧)

(ག) དབུ་མ།

(༤) ༡-དབུ་མ་རྒྱན་གྱི་དཀའ་འགྲེལ་ ('ས' ༨༤-༡༢༢)

(༥ ༢-དབུ་མ་སྣང་བ། ('ས' ༡༢༢-༢༤༤)

(༦) ༣-དེ་ཁོ་ན་ཉིད་སྣང་བ་ཞེས་བྱ་བའི་རབ་ཏུ་བྱེད་པ། ('ས' ༢༤༤-༢༧༢)

(༧) ༤-ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་མེད་པར་སྒྲུབ་པ། ('ས' ༢༧༢-༢༩༡)

(༨) ༥-བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྒོམ་པ། ('ཀི' ༡༦-༡༩)

(༩) ༦-བསྒོམ་རིམ་དང་པོ། ('ཀི' ༢༢-༤༡)

(༡༠) ༧-བསྒོམ་རིམ་བར་པ། ('ཀི' ༤༢-༥༥)

(༡༡) ༨-བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ། ('ཀི' ༥༥-༦༨)

(༡༢) ༩-རྣལ་འབྱོར་བསྒོམ་པ་ལ་འཇུག་པ། ('ཀི' ༦༨-༧༠)

(ང) མདོ་འགྲེལ།

(༡༣) ༡-འཕགས་པ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་འཇུག་པའི་གཟུངས་ཀྱི་རྒྱ་ཆེར་

འགྲེལ་པ། ('ཇི' ༡༣༢–༡༤༥)

(༡༤) ༢–འཕགས་པ་སཱ་ལུ་ལྗང་པའི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་པ། (.ཇི, ༡༤༥–༡༦༣)

(ཅ) སྤྲིང་ཡིག

(༡༥) ༡–ཀློ་ཟླ་མོ་ཚངས་དབྱངས་ལ་སྡུག་བསྔལ་བརྒྱད་ཀྱི་ཐྱེ་བྲག་བསྟན་པ་ཞེས་བྱ་བ། ('ངེ' ༡༣༣–༡༣༥)

(༡༦) ༢–དད་སྐྱེད་སྒྲོན་མེ། ('ངེ' ༡༣༩–༡༤༢)

(ཆ) ཚད་མ།

(༡༧) ༡–རིགས་པའི་ཐིག་པའི་ཕྱོགས་སྔ་མ་མདོར་བསྡུས་པ། ('ཀྲེ' ༩༣–༩༩)

(༡༨) ༢–ཚད་མའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་བསྡུས་པའི་དཀའ་འགྲེལ། ('ཟེ' 'འེ' ༡༣༣–༣༦༣, ༡–༣༣༡)

(ཇ) སྣ་ཚོགས།

(༡༩) ༡–སྨོན་ལམ་སུམ་གཉིས་མ། ('ཉོ' ༣༢༤) བཅས་སོ། །

འདིར་དཔྱད་ཞིབ་བྱེད་དགོས་པ་ཞིག་ལ་སྡེ་དགེ་བསྟན་འགྱུར་རྒྱུད་འགྲེལ་ ('ཞི' ༣༦༠–༣༧༠) ནང་གསལ་ལྟར་གྱི་པ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་མཛད་པའི་བསྟན་བཅོས་ (༡) མན་ངག་སྐུའི་སྒྲོལ་མ། (༢) ཐེག་པ་གསུང་གི་སྒྲོལ་མ། (༣) ཡང་དག་ལྟ་བའི་སྒྲོལ་མ། (༤) རིན་པོ་ཆེའི་སྒྲོལ་མ། (༥) མཉམ་ཉིད་གཞིའི་སྒྲོལ་མ། (༦) མཐར་ཐུག་འབྲས་བུའི་སྒྲོལ་མ། (༧) བྱང་ཆུབ་སྤྱོད་པའི་སྒྲོལ་མ། (༨) རྣལ་འབྱོར་ལམ་གྱི་སྒྲོལ་མ། (༩) གསང་བ་ཐུགས་ཀྱི་སྒྲོལ་མ། (༡༠) མཐུལ་གྱི་ཆོ་ག་དང་། (༡༡) དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཕྱག་རྒྱ་ཆེན་པོ་ཡི་གེ་མེད་པའི་མན་ངག་བཅས་ཞི་བྱེད་ཀྱི་མན་ངག་སྒྲོལ་མ་དགུ་སྐོར་དང་། (༡༢) ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་

དུ་ཕྱིན་པའི་སྒྲུབ་ཐབས། (༡༣) རྗེ་བཙུན་མ་འཕགས་མ་སྒྲོལ་མའི་སྒྲུབ་ཐབས། (༡༤) རྡོ་རྗེ་འཕགས་མོ་འི་སྒྲུབ་ཐབས་དང་། (༡༥) འཇམ་དཔལ་ཁྲོ་བོར་སྒྲུབ་པ་བཅས་བསྐྱེད་རིམ་གྱི་ཆོས་སྐོར་དེ། གོང་གསལ་ཞི་བྱེད་ཀྱི་གཞུང་དེ་དག་ལས་མཛད་བྱང་དངོས་སུ་གསལ་བ་རྣམས། ཉི་ཧོང་ནས་དངར་བསྐྲུན་ཞུས་པའི་སྡེ་དགེ་བཀའ་བསྟན་དཀར་ཆག་དེབ་གཟུགས་ནང་བསྒོམ་རིམ་མཛད་པོ་འི་ཀམལཤཱིལས་མཛད་པ་གཞི་བཞག་གི་ཐོག་ནས་དེ་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པའི་གཞུང་གོ་ཁོངས་སུ་གྲངས་འདྲེན་བྱས་འདུག་ཅིང་།

སྡེ་དགེ་བསྟན་འགྱུར་བོད་དཔར་དཀར་ཆག་ནང་། ཕུག་དཔེ་ངོ་མའི་མཇུག་ཏུ་མཛད་བྱང་དངོས་སུ་གསལ་མིན་ལ་མ་ལྟོས་པར། དང་པོ་བཅུ་གཅིག་རྣལ་འབྱོར་ཀྱི་དབང་ཕྱུག་ཆེན་པོ་ཀམལཤཱིལས་མཛད་ཅེས་དང་། ཕྱི་མ་བཞི་རྗེ་བཙུན་ཀམལཤཱིལས་མཛད་ཅེས་བཀོད་འདུག་ཀྱང་། ཕུག་དཔེ་ངོ་མའི་ནང་དང་པོ་ལྔ་ལ་མཛད་བྱང་མེད་ཅིང་། དགུ་པ་དང་བཅུ་གཅིག་གཉིས་རྣལ་འབྱོར་གྱི་དབང་ཕྱུག་ཆེན་པོ་ཀམལཤཱིལས་མཛད་ཅེས་དང་། དེ་བྱིངས་རྣམས་རྗེ་བཙུན་ཀམལཤཱིལས་མཛད་ཅེས་བཀོད་ཡོད་ལ།

པེ་ཀིང་དཔར་མའི་དཀར་ཆག་དང་ཕུག་དཔེ་ངོ་མ་གཉིས་ཀའི་ནང་མཛད་བྱང་དངོས་སུ་གསལ་བ་རྣམས་ཀམལཤཱིས་མཛད་ཅེས་བཀོད་འདུག་པས། 'ཀམལཤཱི' དང་'ཀམལཤཱིལ'གཉིས་མཚན་ཟུར་མི་འདྲ་བའི་ཁྱད་པར་ཆེན་པོ་ཡོད་ལ། བུ་སྟོན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་མཛད་པའི་སྣར་ཐང་བསྟན་འགྱུར་གྱི་དཀར་ཆག་ཡིད་བཞིན་ནོར་བུ་དབང་གི་རྒྱལ་པོ་འི་ཕྲེང་བའི་ནང་།[1] "དེ་རྣམས་ཐམས་ཅད་རྗེ་

1. བུ་སྟོན་–'ཡ' ༢༧༧ (ལྡེ་ཡ་–དེབ་གཟུགས་)

བཙུན་ཀ་མལ་ཤྲཱིས་མཛད།"   ཅེས་བཀོད་ཡོད་དོ། །

དེས་ན་གཞུང་དེ་དག་ཀ་མལ་ཤཱི་ལའི་མཚན་ཅན་ཞིག་གིས་མཛད་དུ་ཆུག་ཀྱང་། བསྒོམ་རིམ་མཛད་པ་པོ་དང་གཅིག་ཡིན་མིན་དང་། སློབ་དཔོན་ཀ་མལ་ཤཱི་ལ་དང་། རྣལ་འབྱོར་གྱི་དབང་ཕྱུག་ཆེན་པོ་ཀ་མལ་ཤི་ལ་དང་། ཇོ་བཙུན་ཀ་མལ་ཤི་ལ་གསུམ་གཅིག་ཡིན་མིན་དང་། །ཡང་ན་དེ་དག་ལས་གཞན་པའི་ཀ་མལ་ཤྲཱིས་མཛད་སྙམ་པའི་དོགས་གཞི་ཆེ་ཞིང་། དཔར་མ་འདྲ་མིན་གྱི་དཀར་ཆག་ནང་ཕན་ཚུན་མི་མཐུན་པ་དང་། དཀར་ཆག་དང་ཕྱག་དཔེ་ངོ་མ་གཉིས་མི་མཐུན་པ་སོགས་མི་མཐུན་པ་ཆེས་མང་ཞིང་། ཡིད་བརྟན་འཐེར་པའི་གནས སུ་མི་སྣང་བས་དཔྱད་པ་ཞིབ་ཏུ་བྱེད་དགོས་པར་སྣང་ངོ༎

དེ་ལ་བུ་སྟོན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་མཛད་པའི་ཆོས་འབྱུང་གསུང་རབ་རིན་པོ་ཆེའི་མཛོད་[1]ནང་། ཞི་བྱེད་སྒྲོལ་མ་དགུ་སྐོར་མཛད་པ་པོ་འདི་ཀ་མལ་ཤྲཱི་ཞེས་པ་དམ་པ་རྒྱ་གར་བ་སྟེ། ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཚན་ཡིན་པར་གསུངས་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་ཀོང་སྤྲུལ་ཡོན་ཏན་རྒྱ་མཚོས་མཛད་པའི་ཤེས་བྱ་ཀུན་ཁྱབ་རྩ་འགྲེལ་ལས།[2]

"གྲུབ་ཐོབ་ང་བཞི་མཁའ་སྤྱོད་སོ་དྲུག་གི །
བརྒྱུད་བརྒྱས་དམ་པ་བོད་དུ་ལན་ལྔ་ཕེབས། །
རྣམ་ཐར་ཚུལ་མཐུན་འགྲོ་མང་བསྒྲལ་མཛད་པའི༎
དམ་ཆོས་སྡུག་བསྔལ་ཞི་བྱེད་ཅེས་བྱ་བ༎   ཞེས་པ་སྟེ།   ཇོ་

1. ཐ་སྙིད་—'ཡ' ༡༠༣༦ (སྣེ་ཤོ་—དེབ་གཟུགས་)
2. ཀོང་སྤྲུལ་—'ཚེ' ༩༣༨ (སྣེ་ཤོ་—དགེ་སྦྱར)

བཙུན་ཀམལཤཱི་ལས་གྲུབ་ཐོབ་པོ་མོ་ལྔ་བཅུ་རྩ་བཞི་བསྟེན། བཅུད་ལེན་སོགས་ཐུན་མོང་གི་གྲུབ་པ་བརྒྱད་བརྙེས་པས་དགུང་ལོ་ལྔ་བརྒྱ་དང་བདུན་ཅུ་བཞུགས།" ཞེས་པ་དམ་པའི་མཚན་དུ་'རྗེ་བཙུན་ཀམལཤཱི་ལ'ཞེས་གསུངས་པ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་འགོས་ལོ་ཙཱ་བ་གཞོན་ནུ་དཔལ་གྱིས་མཛད་པའི་དེབ་ཐེར་སྔོན་པོ་ལས།[1]

"བར་དུ་བྱུང་བའི་རྒྱུད་ལྡན་ལ། གྲྭ་པ་དང་། ལྷེ་དང་། ལྡོང་ཞུགས་གསུམ་ལས། གཉིས་པ་བཟང་ཡུལ་གྱི་དགེ་བཤེས་ལྷེ་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡབ་སྲས་གཉིས་ལས། སྲས་ཟླ་བ་གྲགས་པ་སྐྱངས་པའི་ཡོན་ཏན་དང་ལྡན་ཞིང་། སྔགས་ཀྱི་ཡོན་ཏན་ཡང་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཡོད་པ་ལ་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་མ་མཇལ་བས་ཡིད་གདུངས་ཏེ། གང་ན་བཞུགས་རྩད་བཅད་པས། ཡེར་པ་ན་བཞུགས་པ་ཐོས་ཤིང་། ནམ་མཁའ་ནས་མཁའ་འགྲོ་མས་ཀྱང་ལུང་བསྟན་ཏེ། རིགས་ཀྱི་བུ་རྗེ་བཙུན་ཀམལཤཱི་ནི་སྡོམ་པ་གསུམ་ལྡན་གྱི་རྣལ་འབྱོར་པ་ཡིན་ཏེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་དགོངས་པ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་མཁྱེན་པ། སློབ་དཔོན་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཡབ་སྲས་ནས་བརྒྱུད་པའི་སྒྲུབ་བརྒྱུད་ཀྱི་གདམསས་པ་བར་མ་ཆད་པ་ཡིན་པས། རྗེ་བཙུན་དེ་ལ་ཆོས་ཞུས་ཤིག།" ཅེས་བྱ་བའི་ལུང་བསྟན་བྱུང་བར་གསུངས་སོ།།

དེས་ན་ལུང་བསྟན་གྱི་ཚིག་ཟིན་ལ་ཡང་ཕ་དམ་པའི་མཚན་ལ་རྗེ་བཙུན་ཀམལཤཱི་གསུངས་པ་རྣམས་དགོངས་པ་གཅིག་ཏུ་མཐུན་ཞིང་། དེ་ཙམ་དུ་མ་ཟད་ཆོས་འབྱུང་ལོ་རྒྱུས་རྣམས་སུ་ཞི་བྱེད་སྔ་ཕྱི་བར་གསུམ་ལས། སྔ་མར་ཕ་དམ་པས་ཁ་ཆེ་ཛྙཱནགུཧྱ་ལ་ཞི་བྱེད་སློལ་མ་སྐོར་གསུམ་སོགས་གསུངས་པ་དང་། དེ་གཉིས་ཀ་ལས་ཨོང་པོ་ལོ་ཙཱ་བས་གསན་པར་གསུངས་པ་དང་། གཞུང་དེ་

1. དེབ་ཐེར་སྔོན་པོ— ༨༠༤ (ལྡེ་བེ—དེབ་གཟུགས་)

དག་གི་འགྱུར་བྱང་དུ་རྒྱ་གར་གྱི་མཁན་པོ་ཛྙཱནགརྦྷ་དང་། ཡོང་པོ་ལོ་ཙཱ་བས་བསྒྱུར་ཅེས་བཀོད་པ་དང་འབྲེལ་ཆེ་ཞིང་མཐུན་པར་སྣང་བ་དང་། དེ་བཞིན་དུ་རྒྱུད་པ་བར་མའི་རྒྱུད་ཐྲན་གྲྭ་པ་མངོན་ཤེས་ལ་ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་གོང་དུ་བཀོད་པའི་ཞི་བྱེད་སློལ་མ་དགུ་སྐོར་གྱི་གདམས་པ་གནང་ཞེས་ཤིན་ཏུ་གསལ་…བར་བཀོད་འདུག་པས། ཆོས་འབྱུང་ལོ་རྒྱུས་ཕལ་ཆེ་བའི་གསུང་ཚུལ་ལ་གཞིགས་ན་གཞུང་དེ་དག་གི་མཛད་པ་པོ་བསྒོམ་རིམ་མཛད་པོ་འི་ཀམལཤཱིལ་མིན་པར……མངོན་ནོ། །

གོང་གསལ་ཞི་བྱེད་ཀྱི་གཞུང་དེ་དག་བྱ་སྟོན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་མཛད་པའི་སྐར་ཐང་དཀར་ཆག་ཏུ། "དེ་རྣམས་ཐམས་ཅད་ཛྷེ་བཙུན་ཀམལཤྲཱིས་མཛད་" ཅེས་གསུངས་པ་བཞིན་གཞུང་དེ་རྣམས་ཀྱི་མཇུག་ཏུ་མཛད་བྱང་དངོས་སུ་གསལ་…མིན་ལ་མ་ལྟོས་པར་རྩོམ་པ་པོ་སློབ་དཔོན་གཅིག་ཡིན་པ་ནི་གཞུང་དེ་རྣམས་ཀྱི་…རྩོམ་འགྲོས་དང་། ཚིག་སྦྱོར་སོགས་ལ་གཟིགས་ནའང་མཁྱེན་པར་འགྱུར་རོ།།

པ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཚན་གྱི་རྣམ་གྲངས་སུ་ཛྷེ་བཙུན་'ཀམལཤྲཱི'དང་། 'ཀམལཤཱིལ'ཞེས་མཚན་ཟུར་མི་མཐུན་པ་གཉིས་འབྱུང་བ་ལས་གང་འཐད་མཐའ་གཅིག་ཏུ་ཁ་ཆོན་བཅད་དཀའ་ནའང་། འགོས་ལོ་ཙཱ་བ་དང་། བུ་སྟོན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་གསུངས་རྣམས་ཁུངས་ཐུབ་ཆེ་བས་དེར་གསུངས་པ་ལྟར་…འཐད་ཕྱོགས་སུ་བཟུང་དགོས་པར་སྣང་ངོ་།།

བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འདིའི་གསུང་རྩོམ་ལ་འགྲེལ་པ་དང་འགྲེལ་བཤད་སོགས་ཇི་ལྟ་བུ་མཆིས་ཤེ་ན། དེ་ཡང་དབུ་མའི་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་ལ་རོང་[1]སྟོན་ཤེས་བྱ་ཀུན་རིག་གམ་ཤཱཀྱའི་རྒྱལ་མཚན་གྱིས་མཛད་པའི་འགྲེལ་པ་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པ་ཞིག་ཡོད་པ་ནི། པཎ་ཆེན་ཤཱཀྱ་མཆོག་ལྡན་གྱིས་མཛད་པའི་རོང་སྟོན་གྱི་རྣམ་ཐར་དད་པའི་རོལ་མཚོ་ལས[2]། "སྤྱིར་དབུ་མ་རང་རྒྱུད་ཀྱི་བསྟན་བཅོས་དང་། ཁྱད་པར་ཀམལཤཱིལའི་གསུང་རབ་ལ་ལྟ་བའི་རྒྱབ་རྟེན་མཛད། བསྒོམ་པ་ཉམས་སུ་ལེན་པའི་རིམ་པ་ཡང་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་གྱི་ལུགས་དང་མཐུན་……པར་ཉམས་སུ་བཞེས་ཤིང་གཞན་ལ་འདོམས་པར་མཛད། དེ་གསུམ་གྱི་རྣམ་བཤད་རྒྱས་པ་མཛད་པ་པོ་སྔོན་མ་བྱུང་ཡང་། རྗེ་འདི་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་ཅིང་། དེ་ལྟ་བུའི་རྣམ་བཤད་ངོ་མཚར་ཅན་དེ་ནི་རྗེ་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པའི་གསུང་རབ་རྣམས་ཀྱི་ནང་ནས་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཞིག་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། ། ཡང་བསྟན་དར་སྟགས་རམ་གྱིས་མཛད་པའི་དབུ་མ་སྣང་བའི་གཞུང་དོན་རྣམས……རྩོད་ལན་གྱི་སྒོ་ནས་བསྟན་པ་'དབུ་མ་སྣང་བའི་བརྗེད་ཐོ'ཞེས་པ་དང་། འཇམ་དབྱངས་མཁྱེན་བརྩེའི་གསུང་འབུམ་'ཆ'པར་བསྒོམ་རིམ་བར་པའི་ས་བཅད་ཞིག་ཀྱང་མཆིས་སོ། །

དབུ་མ་རྒྱན་གྱི་དཀའ་འགྲེལ་འདི་སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱི་གསུང་རྩོམ་ཡིན་མིན་ལ་དོགས་གཞི་ཆེ་སྟེ། དེ་ཡང་བཀའ་འགྲེལ་དེའི་བསྟན་དོན་དང་དབུ་མ་སྣང་བ་

---

1. ཆོས་འབྱུང་ལོ་རྒྱུས་མང་པོར་རོང་སྟོན་སྨྲ་བའི་སེང་གེ་འདི་ཉིད་ཞི་བྱེད་ཀྱི་གདམས་པ་དང་། སློམ་རིམ་ལ་ཐུགས་ལྷག་པར་མོས་ཤིང་། ཕ་དམ་པ་སངས་རྒྱས་དང་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལའི་སྐུ་སྐྱེ་ཡིན་པར་གསུངས་སོ།། 2. པོད་–'མ' ༣༠༩(ལྷེ'ལོ་–དེབ་)

གཉིས་མི་མཐུན་པར་གསུངས་སོ། རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འི་དབུ་མ་རྒྱན་གྱི་ཊཱིཀ་ཐིམས་ལས[1]། "དེས་ན་དཀའ་འགྲེལ་ལས་སྔར་ལྟར་བཤད་པ་འདི་དབུ་མ་སྣང་བ་དང་མི་མཐུན་ནོ། །དཀའ་འགྲེལ་འདི་ཀམལ་ཤཱི་ལའི་ཡིན་པར་ཆོས་ཀྱི་བཤེས་གཉེན་ཡང་བཞེད་པས། འདི་ནི་སློབ་དཔོན་ཐུགས་མ་རྫོགས་པའི་སྐབས་གཅིག་ཏུ་མཛད་དམ་བརྟག་གོ །" ཞེས་དང་། ཡང་མཁས་གྲུབ་རྗེའི་རྒྱུད་སྡེ་སྤྱི་རྣམ་ལས[2]། "སློབ་དཔོན་ཞི་བ་འཚོས་དབུ་མ་རྒྱན་རང་འགྲེལ་དང་བཅས་པ་མཛད་ཅིང་། དེའི་འགྲེལ་བཤད་སློབ་དཔོན་ཀམལ་ཤཱི་ལས་མཛད་ཟེར་བ་ནི་རྫུན་མ་ཡིན་ནོ།།" ཞེས་དང་། ལྷང་སྐྱ་གྲུབ་མཐར་[3]ཡང་དེ་བཞིན་དུ་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

༄ གཉིས་པ། གསུང་རབ་ལ་དང་བ་བསྐྱེད་པའི་ཕྱིར་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་བརྗོད་བྱའི་ཆེ་བ་མདོར་བསྡུས་པའི་སྒོ་ནས་བསྟན་པ་ལ་བཞི་སྟེ། (༡) སྤྱིར་སྒོམ་གྱི་རྣམ་བཞག་དང་། (༢) གང་བསྒོམ་པར་བྱ་རྒྱུའི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་བཤད་པ། (༣) འདིར་བསྟན་བསྒོམ་བྱའི་གཙོ་བོ་ཞི་ལྷག་གི་རྣམ་བཞག་བཤད་པ། (༤)བསྒོམ་རིམ་གྱི་བརྗོད་བྱའི་ཆེ་བ་མདོར་བསྡུས་ནས་བསྟན་པ་དངོས་སོ།།

དང་པོ་སྤྱིར་སྒོམ་གྱི་རྣམ་བཞག་བསྟན་པ་ནི།

དེ་ཡང་རྒྱལ་བའི་གསུང་རབ་དགོངས་འགྲེལ་དང་བཅས་པའི་བརྗོད་བྱ་ཟབ་ཅིང་བསྒྲིང་ལ་རྒྱ་ཆེ་བ་དེ་དག་ནི་ཐོས་བསམ་ཙམ་དང་། ཕྱིའི་གོ་རྒྱ་གཅོད་པ་ཙམ་གྱི་ཆེད་དུ་མ་ཡིན་པར། ཐོས་བསམ་སྒོམ་གསུམ་གྱི་ཤེས་རབ་རིམ་གྱིས་བསྐྱེད་པའི་སྒོ་ནས་སྒྲིབ་པ་སྤོང་བ་དང་། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཐོབ་པའི་ཕྱིར་དུ་

1. ཇོ་'ཁ' སྐད་ཆ་ ༤༢༨ (བཀྲ་ལྷུན་—དེབ་) 2. མཁས་གྲུབ་'ཇ' ༤༦༣ (ཞྭ་ཕ་—དེབ་གཟུགས) 3. ཉང་གཞིས་'ང' ༣༡༡ (ཆྭ་ས་—དེབ་གཟུགས་)

གསུང་པ་ཞ་སྟག་ཡིན་ནོ། དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཀྱང་སྒྲུབ་པ་ལ་གཞོལ་བ། སྒྲུབ་པ་ལ་འབབ་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

འོ་ན་འདིར་ཚུལ་དེ་ཇི་ལྟར་འཆད་པར་བྱེད་ཅེ་ན། སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པའི་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས།[1] “འབྲས་བུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་དེ་དག་གང་ཞེ་ན། སྨྲས་པ། བདག་ལྟ་བུ་དམུས་ལོང་དང་འདྲ་བས་དེ་དག་བསྟན་པར་མི་ནུས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་ནས་གདུལ་བྱ་རྣམས་ལ་ཇི་སྐད་བཤད་པ་དེ་བཞིན་དུ་བདག་གིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཉིད་ཀྱི་བཀའ་ཉིད་ཀྱིས་བཤད་དོ།” ཞེས་མཁྱེན་རབ་རྣམ་དཔྱོད་ཀྱི་དཔལ་ལ་མཐུ་ཕྱུལ་དུ་ཕྱིན་པ། རྟོད་མེད་ཡོངས་གྲགས་ཀྱི་མཁས་པའི་དབང་པོ་དེས་ཀྱང་དེ་ལྟར་གསུངས་པར་མཛད་ན། ཟབ་རྒྱས་གསུང་རབ་ཀྱི་ཚུལ་ལ་སྐྱེས་སྦྱངས་ཡོན་དན་གྱིས་ཤིན་དུ་ཕོངས་ཤིང་། རྨོངས་པ་བས་ཀྱང་ཆེས་རྨོངས་པ་བདག་ལྟ་བུས་ཚུལ་དེ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་བསྟན་མི་ནུས་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས། འོན་ཀྱང་རྒྱལ་བའི་བཀའ་དང་། དེའི་དགོངས་འགྲེལ་འཕགས་བོད་མཁས་པའི་གཞུང་ལུགས་ཚད་ལྡན་རྣམས་ཁུངས་སུ་བྱས་པ་ཉིད་ཀྱི་སྒོ་ནས་བཤད་པར་བྱའོ།།

(༡) ཐོས་བསམ་སྒོམ་གསུམ་ལ་རིམ་གྱིས་སློབ་དགོས་ཚུལ།

དེ་ཡང་བསྒོམ་བྱ་ས་ལམ་གྱི་རྣམ་བཞག་ཟབ་ཅིང་རྒྱ་ཆེ་བ་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཡོད་པ་རྣམས་ཐོག་མར་ཐོས་བསམ་གྱིས་གདན་ལ་ཕབ་སྟེ་སྒོམ་པ་གནད་ཆེ་བས་ཐོག···

1. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ ‘ཀྀ’ ༨༢)

མར་ཐོས་པ་གལ་ཆེ་སྟེ། དེ་ཡང་ཇི་སྐད་དུ།[1]

ཐོས་ཉུང་དམུས་ལོང་སྒོམ་པའི་ཚུལ་མི་ཤེས།།
དེ་མེད་དེས་ཀོ་ཅི་ཞིག་བསམ་པར་བྱ།།
དེ་བས་ཐོས་ལ་བརྩོན་བྱ་དེ་རྒྱུ་ལས།།
བསམ་བཞིན་བསྒོམས་ལས་ཤེས་རབ་ཡངས་པ་འབྱུང་།།

ཞེས་གསུངས་ཤིང་། དེ་བཞིན་དུ་མདོ་སྡེ་རྒྱན་ལས།[2]

འདི་ན་དང་པོ་ཐོས་ལ་བརྟེན་ནས་ཚུལ་བཞིན་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་འབྱུང་།།
ཚུལ་བཞིན་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་གོམས་ལས་ཡང་དག་དོན་ཡུལ་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་།།

ཞེས་ཐོས་པའི་དོན་རྣམས་བསམ་བྱུང་གི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཚུལ་བཞིན་དུ་ཡིད་ལ་བྱས་པ་ལས་ཡང་དག་པའི་དོན་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་སྒོམ་བྱུང་འབྱུང་བར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེས་ན་གང་ཉིས་སུ་སྣང་རྒྱུ་དེ་དང་པོར་གཞན་ལས་མཉན་ནས་གཞན་སྟོབས་ཀྱིས་ངེས་པར་བྱེད། དེ་ནས་ཐོས་པའི་དོན་ད་རང་གིས་ལུང་དང་རིགས་པས་ཚུལ་བཞིན་དུ་བསམས་ནས་རང་སྟོབས་ཀྱིས་ངེས་པར་བྱེད། དེ་ལྟར་ཐོས་བསམ་གྱིས་ངེས་པར་བྱས་ནས། ཐེ་ཚོམ་དང་བྲལ་བ་ན་ཡང་དང་ཡང་དུ་འདྲིས་པར་བྱེད་པ་ལ་སྒོམ་པ་ཞེས་བྱའོ། །དེ་ལྟར་ཐོས་བསམ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་རང་དང་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་དང་། ཟབ་མོ་འི་ལྟ་བའི་གནད་ལ་སྒྲོ་འདོགས་ཆོད་ཅིང་ངེས་པ་རྙེད་པའི་དོན་དེ་ཉིད་སྒོམ་པས་རྒྱུད་ལ་སྦྱོར་ཞིང་ཉམས་སུ་སྣང་བར····

1. ཁུངས་འདྲེན་འདི་གཞུང་འགའ་ཞིག་ཏུ་'མར་ཕྱིན་བསྡུས་པ་ལས་'ཞེས་དང་། འགའ་ཞིག་ཏུ་'སློབ་དཔོན་དཔའ་བོ་འི་གསུང་ལས་' ཞེས་གསལ་ཡང་དངོས་དོན་གཞུང་གང་གི་ཚིག་ཡིན་ཚོད་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བས་དཔྱད་པར་བྱའོ།། 2. སྡེ་—བརྒྱན (སེམས་ཙམ་'ཕེ' ༢)

བྱ་དགོས་ཀྱི། སྒོམ་པ་དང་བྲལ་བའི་ཐོས་བསམ་ཇི་ལྟར་ཟབ་ཀྱང་ཉོན་མོངས་པའི་འཆིང་བ་ལས་གྲོལ་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དཔེར་ན། ནད་པ་གཏད་སྨྲེག་སོགས་སྨན་དཔྱད་དང་། སྨན་སྦྱོར་ལ་ཇི་ལྟར་མཁས་ཀྱང་ནད་གསོ་བའི་སྨན་ལོངས་སུ་མ་སྤྱད་ན་ནད་ཀྱི་ཟུག་རྔུ་སེལ་མི་ནུས་པ་བཞིན་ནོ།།

༢) སྒོམ་དང་སྒོམ་བྱུང་གི་ཁྱད་པར།

དེ་ལ་སྒོམ་དང་སྒོམ་བྱུང་གཉིས་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། དང་པོ་སྒོམ་གྱི་ངོ་བོ་ནི།[1] ཐོས་བསམ་གྱི་དོན་ལ་ཚད་མས་སྒྲོ་འདོགས་བཅད་དེ། ངེས་པའི་དོན་ལ་དཔྱད་འཇོག་ཅི་རིགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་ཡིད་དོན་དེ་ལས་གཞན་དུ་མི་གཡེང་བར་ཁ་ནང་དུ་ཕྱོགས་ཏེ། དོན་དེ་ཉིད་བརྟན་དེ་ཡིད་ལ་འདྲིས་པར་བྱེད་པ་ལ་བྱའོ།། དེ་ཡང་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས་[2] "དེ་ལྟར་ཐོས་བསམ་གྱིས་ངེས་པར་བྱས་ཏེ། ཐེ་ཚོམ་དང་བྲལ་བ་ན་ཡང་དང་ཡང་དུ་འདྲིས་པར་བྱེད་པ་ལ་སྒོམ་པ་ཞེས་བཟེར·····བས།" ཞེས་གསུངས་སོ།།

གཉིས་པ་སྒོམ་བྱུང་གི་ངོ་བོ་ནི། བསམ་བྱུང་གིས་ངེས་པའི་དོན་ལ་དཔྱད་འཇོག་ཅི་རིགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་རྩེ་གཅིག་ཏུ་དམིགས་ཏེ་གོམས་པ་ལས་བྱུང་བ་དེ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ཏེ། ལེགས་བཤད་གསེར་ཕྲེང་ལས།[3] "ངེས་པ་རྙེད་པ་དེ་ཉིད་རྩེ་གཅིག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱིས་བསྒོམས་པ་ལས་བྱུང་བ་ནི་སྒོམ་བྱུང་གི་ཤེས་རབ་··དུ་འདོད་པར་བྱའོ།" ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

1. འཇམ་དབྱངས་བཞད་པའི་གསུངས་ཐོས་བསམ་སྒོམ་གསུམ་གྱི་རྣམ་བཞག་ལས་སོ། (གསུང་'ན' ༤༦༢ ཞོལ་པར་—དེབ་གཟུགས་) 2. ཇི་'ཕ' ༨༢ (བཀྲ་ལྷུན་—དེབ་)
3. ཇི་'ཚ' ༧༧ (བཀྲ་ལྷུན་—དེབ་)

(༣) སྒོམ་ལ་དཔྱད་"སྒོམ་དང་འཇོག་སྒོམ་གཉིས་འཐད་པའི་རྒྱུ་མཚན།

དེ་ཡང་གསུང་རབ་ཀྱི་དོན་ལ་དཔྱད་ཀྱིན་སྒོམ་པ་དང་། མི་དཔྱོད་པའི་འཇོག་སྒོམ་གཉིས་ཀ་དགོས་ཏེ། ཐོས་བསམ་གྱིས་གཏན་ལ་ཕབ་པ་དེ་ལ་མི་དཔྱོད་པར་འཇོག་པ་དང་། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་ནས་སྒོམ་པ་གཉིས་ཀ་སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ། །སྒོམ་ཞེས་པ་རྒྱ་ཆུང་ཆུང་ཞིག་ལ་མི་བཟུང་ངེ། དད་པ་སྒོམ་པ་དང་། ཚད་མེད་བཞི་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་སྒོམ་པ་དང་། མི་རྟག་པ་དང་སྡུག་བསྔལ་སྒོམ་པ་ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུ་ཡང་དང་ཡང་དུ་དཔྱད་…ནས་སྐྱོང་དགོས་པ་ལ་སྒོམ་དུ་གསུངས་པ་མཐའ་ཡས་པ་ཞིག་སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

དེས་ན་ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་གི་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་ནས་སྐྱོང་བ་དང་། མི་དཔྱོད་པར་དམིགས་པ་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པ་གཉིས་ཀྱིས་བསྒྲུབ་དགོས་པ་ཡིན་གྱི། དཔྱད་འཇོག་ཕྱོགས་རེ་བས་བསྒྲུབ་པ་མིན་ནོ། །དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོས། དགེ་སྦྱོར་ཕྱི་གནད་ཀྱི་དྲི་བ་སྙན་བསྐུལ་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་ལས།[1] "གཞན་ཡང་སྒོམ་ལ་དཔྱད་སྒོམ་དང་འཇོག་སྒོམ་གཉིས་འོང་ངམ་མི་འོང་། མི་འོང་ན་རྒྱ་གར་བའི་ཚད་ལྡན་རྣམས་ཀྱིས་གསུངས་པ་འདི་འགོག་གམ། འོང་ན་སྒོམ་ལ་དེ་གཉིས་སུ་འབྱེད་པའི་རྒྱུ་མཚན་ཅི་ཡིན། ཡང་དཔྱད་སྒོམ་སྒོམ་ཡིན་ནམ་མ་ཡིན། མ་ཡིན་ན་རྒྱ་གར་མཁས་པ་རྣམས་ཀྱིས་སྒོམ་དུ་གསུངས་འདུག་པ་དེ་ནོར་རམ།" ཞེས་གསུངས་ཤིང་། དོན་དེ་ཉིད་ཚ་ཁོ་དཔོན་པོ་མཁན་ཆེན་ངག་དབང་གྲགས་པས་མཛད་པའི་དྲི་བ…ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་དེ་ཉིད་ཀྱི་ལྡ་སྒོམ་དྲི་ལན་ལས།[2] "སྒོམ་ལ་དཔྱད་སྒོམ་

1 རྗེ་ཁ་ སྡོར་བུ་ ༡༨༣ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ་) 2. སོད་ཁ་ ༤༧༨ (ཞྭ་ས་–དེབ་)

འཇོག་སྒོམ་གཉིས་ངེས་པར་ཡོད་ལ། དང་པོ་སྒོམ་མཚན་ཉིད་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟ་མིན་ན་རྒྱ་གར་བའི་མཁས་པས་དེ་སྒོམ་དུ་གསུངས་པ་དང་འགལ་བ་མ་ཟད། ལྷག་མཐོང་སྒོམ་མིན་པར་ཐལ་བའི་ཕྱིར་རོ། །སྒོམ་ལ་དེ་གཉིས་སུ་འབྱེད་པའི་རྒྱུ་མཚན་ཡང་། བློ་འི་འཛིན་སྟངས་ཤུགས་དྲག་གཙོ་བོར་སྒྲུབ་པ་དང་། དམིར་པའི་གསལ་སྣང་གཙོ་བོར་སྒྲུབ་པའི་དབང་གིས་ཡིན་ཏེ། བཤེས་གཉེན་ལ་དད་པ་སྒོམ་པ་དང་། འཁོར་བའི་སྡུག་བསྔལ་དང་། ལས་རྒྱུ་འབྲས་སེམས་པ་སོགས་ལ་སྔ་མ་གཙོ་ཆེ། ཞི་གནས་ལྟ་བུའི་འཇོག་སྒོམ་ལ་ཕྱི་མ་གཙོ་བོར་དགོས་པའི་ཕྱིར།" ཞེས་གསུངས། དེ་བཞིན་དུ་པཎ་ཆེན་བློ་བཟང་ཆོས་རྒྱན་གྱིས་མཛད་པའི་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་གྱི་དྲི་ལན་བློ་བཟང་བཞད་པའི་སྒྲ་དབྱངས་ལས་ཀྱང་[1]།

དེས་ན་སྒོམ་ལ་དཔྱད་འཇོག་གཉིས། །
བྱེད་ཅིང་བྱེད་པའི་རྒྱུ་མཚན་ཡང་། །
ཐར་པ་འདོད་པས་ཞི་གནས་དང་། །
ལྷག་མཐོང་ངེས་པར་བསྒྲུབ་དགོས་ཕྱིར། །

ཅེས་སྒོམ་ལ་དཔྱད་འཇོག་གཉིས་འཐད་པའི་སྒྲུབ་བྱེད་རྒྱུ་མཚན་དང་བཅས་ཏེ་གསུངས་སོ། །

དེ་ཡང་སྒོམ་ཐམས་ཅད་འཇོག་སྒོམ་དུ་འདོད་པ་ནི། སྒོམ་གྱི་ངོས་འཛིན་ཚུལ་ཁྱབ་ཆུང་བ་ཡིན་ཏེ། ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[2] "དེས་ན་སྒོམ་ཐམས་ཅད་འཇོག་སྒོམ་དུ་འདོད་པ་ནི། དཔེར་ན། ནས་ཏོག་གཅིག་བཟུང་ནས་འབྲུ་ཐམས་ཅད་འདི་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །ཞེས་ཟེར་བ་དང་འདྲ་བ་ཡིན་ནོ"། །ཞེས་གསུངས་པས་སོ། །དེས་ན་དཔྱད་འཇོག་ཕྱོགས་རེ་བས་ཆོམས་པར་མ་བྱས་པར་མཁས་པའི་དབང་པོ

1. ཤོད་'ང' ༢ (བོད་གོག–དཔེ་རིང་) 2. ཇེ་'པ' ༤༣ (བཀྲ་ཤིས–དེབ་གཟུགས་)

ཀམལཤཱིལས་སྒོམ་རིམ་དུ་གསུངས་པ་བཞིན་དཔྱད་སྒོམ་དགོས་པ་ལ་དཔྱད་སྒོམ་… དང་། འཇོག་སྒོམ་དགོས་པ་ལ་འཇོག་སྒོམ། དཔྱད་འཇོག་སྤེལ་མ་དགོས་པ་ལ་དེ་བཞིན་དུ་སྒོམ་པའི་སྒོ་ནས་ཏིང་ངེ་འཛིན་སྐྱོན་མེད་པ་བསྒྲུབ་དགོས་སོ། །

(༨)དཔྱད་སྒོམ་དང་འཇོག་སྒོམ་གྱི་ཁྱད་པར།

དཔྱད་སྒོམ་ནི༔—དཔྱད་བྱའི་གཞི་གང་ཡིན་བསམ་བྱུང་གིས་ཐེ་ཚོམ་ཆོད་པར་བྱས་པ་དེ་ལ། འགྲོ་རྒོད་ཀྱིས་བར་མ་ཆོད་ཅིང་བྱིང་རྨུགས་ཀྱི་གཞན་དབང་དུ་མ་སོང་བར་དྲན་ཤེས་ངར་ལྡན་རྒྱུན་དུ་བརྟེན་པའི་སྒོ་ནས་རྒྱུ་མཚན་རྣམས་སོ་སོར་… རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟན་ཞིང་དཔྱད་པའི་སྒོ་ནས་ངེས་ཤེས་ཡང་ཡང་འདྲེན་… པར་བྱེད་ཅིང་སྒོམ་པའོ། །འཇོག་སྒོམ་ནི་༔— དམིགས་རྟེན་ངོས་ཟིན་པ་དེ་གཅིག་པུ་ལ་འགྲོ་རྒོད་ཀྱིས་བར་དུ་མ་ཆོད་ཅིང་། བྱིང་རྨུགས་ཀྱི་གཞན་དབང་དུ་མ་སོང་བར་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པའོ། །དེ་ལྟར་ཡིན་པ་ཡང་སྤྱན་སྔ་བློ་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱིས་མཛད་པའི་བློ་སྦྱོང་གཞན་ཕན་དོན་གཉེར་ལས[1]།

བསམ་བྱུང་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྟོགས་པའི། །
ཐེ་ཚོམ་བྲལ་བའི་དོན་ཉིད་ལ། །
སླར་ཡང་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་བྱས་ནས། །
བརྟན་པར་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ལ། །
དཔྱད་སྒོམ་ཞེས་བྱར་བཤད་པ་ཡིན། །
མི་དཔྱོད་རྩེ་གཅིག་འཇོག་པ་ནི། །
འཇོག་སྒོམ་ཞེས་བྱར་མཁས་རྣམས་བཞེད། །ཅེས་གསུངས་པའི་

1. སྤྱན་སྔ་–'ཀ' ༤༣༨ (ཞྭ་ལི་–དགེ་གཟུགས་)

ཕྱིར་རོ། །འདི་ལ་ཁ་ཅིག་གིས་དང་པོ་ནས་མི་དཔྱོད་པ་མི་འདོད་ཀྱང་། ཐོས་བསམ་གྱིས་གཏན་ལ་ཕབ་ཟིན་ནས་སྒོམ་པའི་ཚེ་དཔྱད་སྒོམ་མི་དགོས་སོ་སྙམ་ན། དེ་ལྟ་ན་མཐོང་ལམ་དུ་བདག་མེད་པ་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པ་ཡིན་པས། དེ་ནས་བདག་མེད་མཐོང་ཟིན་སྒོམ་པ་དོན་མེད་པར་འགྱུར་རོ། །གལ་ཏེ་དེ་ནི་དགོས་ཏེ། སྒོམ་སྤངས་རྣམས་སྒོམ་པས་སྤོང་གི །མཐོང་བ་ཙམ་གྱིས་མི་སྤོང་ངོ་སྙམ་ན། འདིར་ཡང་མཚུངས་ཏེ། སྔར་ཐོས་བསམ་གྱིས་གཏན་ལ་ཕབ་ཏེ་ངེས་ཟིན་ཀྱང་། བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པའི་སྒོ་ནས་སྒོམ་པར་མ་བྱས་ན། བསྒོམ་བྱའི་དོན་ལ་ངེས་ཤེས་ཤུགས་དྲག་པ་དང་། རྒྱུན་རིང་བ་དང་། རྣམ་པར་གསལ་བ་དང་བརྟན་པར་འགྱུར་བ་སོགས་མི་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་རོ།།

(༤)ཐེ་ཚོམ་ཐུབ་དུ་དཔྱད་སྒོམ་འཐད་པའི་སྐྱབ་བྱེད་བསྟན་པ།

དེ་ལ་དང་པོ་ལུང་གི་སྒྲུབ་བྱེད་ནི།:– དེ་ཡང་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་ནས་སྒོང་ཚུལ་འདི་ལ་རྒྱལ་བའི་བཀའ་དང་། དེའི་དགོངས་འགྲེལ་འཕགས་བོད་མཁས་པའི་གཞུང་ལུགས་ཚད་ལྡན་གྱི་ཁུངས་… ཇི་ལྟར་ཡོད་ཅེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ། འཕགས་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་འི་མདོ་ལས[1]།

གལ་ཏེ་ཆོས་ལ་བདག་མེད་སོ་སོར་རྟོག །
སོ་སོར་དེ་བརྟགས་གལ་ཏེ་བསྒོམ་པ་ནི། །
དེ་ཉིད་མྱ་ངན་འདས་ཐོབ་འབྲས་བུའི་རྒྱུ། !

1. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་ 'ད' ༢༧)

རྒྱུ་གཞན་གང་ཡིན་དེས་ནི་ཞི་མི་འགྱུར། །ཞེས་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པའི་སྒོ་ནས་སྒོམ······ན་ཐོབ་བྱའི་འབྲས་བུ་སྐྱུང་འདས་ཐོབ་ནུས་ཀྱི། རྒྱུ་གཞན་གྱིས་ནི་མ་ཡིན་པར་གསུངས་སོ།།

འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས[1]། "དེ་ལྟར་དིང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྤྱོད་ཡུལ་གཟུགས་བརྙན་དེ་དག་ལ་ཤེས་བྱའི་དོན་དེ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། ཡོངས་སུ་རྟོག་པ་དང་། ཡོངས་སུ་སྤྱོད་པ་དང་། བཟོད་པ་དང་། འདོད་པ་དང་། བྱེ་བྲག་འབྱེད་པ་དང་། ལྟ་བ་དང་རྟོག་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ལྷག་མཐོང་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ལྷག་མཐོང་ལ་མཁས་པ་ཡིན་ནོ།" ཞེས་ཞི་ལྷ་ཞི་སྙིང་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་གཟུགས་བརྙན་དེ་དག་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། བྱེ་བྲག་འབྱེད་པར་བྱེད་པ་ལ་ལྷག་མཐོང་དུ་གསུངས་པས་སོ། །དེ་བཞིན་དུ་རྗེ་བཙུན་བྱམས་པའི་མངོན་རྟོགས་རྒྱན་ལས[2]།

ངེས་འབྱེད་ཡན་ལག་དང་མཐོང་བའི། །
ལམ་དང་སྒོམ་པའི་ལམ་ཉིད་ལ། །
ཡང་དང་ཡང་དུ་སེམས་པ་དང་། །
འཇལ་དང་ངེས་རྟོག་སྒོམ་པའི་ལམ། །ཞེས་གསུངས་ཤིང་།

རྗེའི་ལམ་རིམ་ཆེན་མོར་[3]ལུང་དེ་དྲངས་མ་ཐག་ཏུ་འདི་ལྟར་གསུངས་ཏེ། "ཐེག་

1. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་ ‘ཅ’ ༢༥) 2. སྡེ་—བསྟན་(ཕེར་ཕྱིན་ ‘ཀ’ ༨)
3. རྗེ་— ‘པ’ ༨༧ (བཀྲ་ལྷུན་—དེབ་)

ཆེན་འཕགས་པའི་སློབ་ལམ་ཡིན་པའི་ཡང་ཡང་སེམས་པ་དང་། འཇལ་བ་དང་། ངེས་པར་རྟོག་པ་ཡོད་པར་གསུངས་པ་ལ། དཔྱད་ནས་སྒྲུང་བ་དང་སློམ་གཉིས་འགལ་བར་འདོད་པ་ནི་བཞད་གད་ཀྱི་གནས་སོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། །

རིན་ཆེན་འབྱུང་གནས་ཞི་བས་མཛད་པའི་ཤེར་ཕྱིན་མན་ངག་ལས།[1] "ཛྙེ་སྲིད་གཟུགས་ཀྱི་ཁམས་ནས་ཡོད་ཀྱི་ཁམས་ཀྱི་བར་ལ་མང་དུ་རྣམ་པར་དབྱེ་བར་བྱ། ཡོངས་སུ་རྣམ་པར་བརྟག་པར་བྱ། ཡོངས་སུ་དཔྱོད་པའི་ཡིད་ཀྱིས་ལྷག་མཐོང་རྫོགས་པར་བྱའོ།" ཞེས་དང་། མདོ་སྡེ་རྒྱན་ལས།[2]

ཡང་དག་གནས་པ་ལ་བརྟེན་ནས། །
སེམས་ལ་སེམས་ནི་འཛོག་ཕྱིར་དང་། །
ཆོས་རབ་རྣམ་པར་འབྱེད་པའི་ཕྱིར། །
ཞི་གནས་དང་ནི་ལྷག་མཐོང་ཡིན། །

ཞེས་ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པའི་ཤེས་རབ་ལ་ལྷག་མཐོང་དུ་གསུངས་སོ། །དུས་འཁོར་འགྲེལ་ཆེན་དྲི་མེད་འོད་ལས་[3]ཀྱང་། "དེའི་ཕྱིར་ཡོངས་སུ་བརྟག་པ་དང་བྲལ་བ་འདི་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་དུ་མི་འགྱུར་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་ནི་ཐོག་མར་དགེ་བ་བར་དུ་དགེ་བ་ཐ་མར་དགེ་བའོ།" ཞེས་དང་། འཕགས་པ་དཀའ་བོ་མངལ་ན་གནས་པར་བསྟན་པའི་མདོ་ལས།[4] "འདི་སྐད་དུ། དགེ་སློང་གོ་ད་མ་ནི་བདག་གི་སྟོན་པ་ཆེན་པོ་ཡིན་ནོ་ཞེས་མ་ཟེར་བར། ངས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་པའི་ཆོས་གང་ཡིན་པ་དེ་གཙིག་པུ་དབེན་པར་སང"

1. སྡེ་-བསྟན་ (སེམས་ཙམ་ 'ཏི' ༧༣༢) 2. སྡེ་-བསྟན་(སེམས་ཙམ་ 'ཞི' ༣༧)
3. སྡེ་-བཀའ་(རྒྱུད་'ཤྲཱི'་དྲི་མེད་ ༨༠༨) 4. སྡེ་-བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་'ཀ' ༢༢༩)

ཡི་ཡིད་ལ་བསམས་ཏེ། འཇལ་བར་གྱིས་ཤིག། སོ་སོར་རྟོགས་ཤིག །རྟག་པར་མང་དུ་སྒོམས་ཤིག །སེམས་རྩེ་གཅིག་ཏུ་ཆོས་རྣམས་སོ་སོར་བརྟགས་ཏེ། ཆོས་དེ་དག་ལས་སྒོམ་པའི་འདུ་ཤེས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱས་ཏེ། ཡང་དག་པའི་དྲན་པ་ལ་གནས་ནས་བདག་ཉིད་ཀྱི་གླིང་བྱོས་ཤིག། བདག་ཉིད་ཀྱི་གནས་དང་སྐྱབས་བྱོས་ཤིག།" ཞེས་དང་། དེ་བཞིན་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས།

དགེ་སློང་དག་གམ་མཁས་རྣམས་ཀྱིས། །
བསྲེགས་བཅད་བརྡར་བའི་གསེར་བཞིན་དུ། །
ལེགས་པར་བརྟགས་ལ་ང་ཡི་བཀའ། །
བླང་བར་བྱ་ཡི་གུས་ཕྱིར་མིན།། ཞེས་གང་ཟག་ལ་མི་རྟོན་པར་

1. དེང་དུས་ཀྱི་མཁས་པ་མང་པོས་ལུང་འདི་མདོ་ཚིག་མ་ཡིན་ཞིང་བསྟན་བཅོས་ཤིག་གི་ཚིག་ཡིན་པར་དོགས་ཀྱང་། དུས་འཁོར་འགྲེལ་ཆེན་དྲི་མེད་འོད་ (རྒྱུད་'ཤྲ' ༡༠༨) དང་། འཕགས་པ་ལྷའི་ཤེས་སྙིང་པོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་ (དབུ་མ་'ཚ' ༢༧) དེའི་བཀད་སྦྱར་སློབ་དཔོན་བྱང་ཆུབ་བཟང་པོས་མཛད་པ་ (དབུ་མ་'ཚ' ༨༨)མཁན་ཆེན་ཞི་བ་འཚོའི་ཚད་མའི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་བསྡུས་པ (ཚད་མ 'ཟེ' ༡༣༠) དེའི་དཀའ་འགྲེལ་སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱིལས་མཛད་པ་ (ཚད་མ་'འེ' ༣༢༣) ཡང་རྗེ་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པའི་རིགས་པའི་ཐིགས་པའི་ཕྱོགས་སྔ་མ་མདོར་བསྡུས་པ་ (ཚད་མ 'ཞེ' ༦༢) བཅས་སུ་ལུང་འདི་ཚུ་གཞུང་ག་དཀྱུས་སུ་བཀོད་ནས་དྲངས་པ་དང་། དེ་དག་གི་བོད་ཀྱི་འགྲེལ་པ་དང་། བོད་ཀར་ལུང་འདྲེན་མཛད་པ་བཅས་ཚང་མར་མདོ་ཚིག་ཡིན་ལག་གིས་དྲངས་འདུག་པ་མ་ཟད། པཱལའི་སྐད་དུ་ཡོད་པའི་མདོ་ཚིག་ཏུ་འདོད་པར་སྣང་བས། བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ཚིག་ཡིན་པའི་རྟགས་གཞི་རྩ་བ་ནས་མེད། འོན་ཀྱང་མདོ་གང་གི་ཚིག་ཡིན་པ་གང་འཁོད་རྒྱ་གཞུང་གི་ལུང་འདྲེན་གང་དུའང་གསལ་ཁ་མེད་མོད་ཀྱང་། སྡེ་སྣོད་མངས་རྒྱས་ཀྱི་མཆོད་པི་ཊ་ཀར་སྟོན་པོར (པོད་'ཀ' ༧ དེབ་གཟུགས་) "མདོ་སྡེ་སྟུག་པོ་བཀོད་པ་ལས།" ཞེས་དྲངས་འདུག་པ་བཀའ་འགྱུར་སྡེ་དགེ་དཔར་མར་"རྒྱན་སྟུག་པོ་བཀོད་པའི་མདོ་"ཞེས་པ་ཞིག་བཞུགས་པ་དེ་ར་ན་ཡང་ཚིག་འདི་མེད་ཅིང་། ད་མིན་བོད་འགྱུར་གྱི་མདོ་གཞན་དུ་ཡང་མ་རྙེད་པས་སྐྱར་ཞིབ་ཚེ་གསལ་ཁ་འགོད་འོས་སོ།།

ཆོས་ལ་རྟོན་པའི་སྒོ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ལེགས་པར་གསུངས་པའི་ཆོས་··· ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་ནས་སྒོམ་པས་ཉམས་སུ་··· ལེན་དགོས་པ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་གསུངས་སོ། །

དོན་དེ་ནི་འཕགས་པ་གོ་ཆའི་བཀོད་པ་བསྟན་པ་ལས།[1]

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བློ་ལྡན་དག །

ཐམས་ཅད་ཆོས་ནི་རབ་བརྟགས་ན།།

སྐྱེ་ཞིང་ཞི་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར། །

གསལ་བར་མཐོང་ནས་གཞོལ་བར་འགྱུར།། ཞེས་དང་། ཡང་དེ་ཉིད་ལས།[2] "ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ལུས་གསལ་བར་གྱུར་པས། འོད་ཟེར་ཆེན་པོ་བཀྱེ་ནས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ལ་རབ་ཏུ་གཞོལ་བར་བྱེད་དོ།།" ཞེས་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་··· བྱང་ཆུབ་ལ་གཞོལ་དགོས་པར་གསུངས་སོ།།

དེས་ན་གཞུང་དེ་དག་གི་བསྟན་དོན་གཙོ་བོ་ནི། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་དོར་ནས་ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་ཟབ་མོ་འི་དོན་སྒོམ་པར་འདོད་པ་རྒྱ་ནག་མཁན་པོ་འི་ལུགས་འགོག་པ་ལ་དམིགས་ཕྱུག་པའི་དགག་པ་གནད་ཆེ······ ཤོས་སུ་སྣང་ངོ་། །དེ་ལྟར་ཡིན་པ་རྒྱུ་མཚན་གང་ལས་ཤེས་ཞེ་ན། དེ་དག་གི་འདོད་ཚུལ་གྱི་བྱུང་བ་ཆོས་འབྱུང་ལོ་རྒྱུས་རྣམས་སུ་གསལ་བ་བཞིན་རྒྱ་ནག་གི་··· མཁན་པོ་ཧྭ་ཤང་གིས། མདོ་སྡེ་དགོངས་འགྲེལ་དུ་ལྷག་མཐོང་སོ་སོར་རྟོག་པའི

---

1. སྡེ་-བཀའ་ (དཀོན་བརྩེགས་ཁ་ ༡༣) 2. སྡེ་-བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་ཁ་ ༡༧)

ཤེས་རབ་ལ་བཤད་པ་དེ་ཉིད་རང་གི་རྩ་བའི་གྲུབ་མཐའ་དང་ཆེས་མི་མཐུན་པར··· མཐོང་ནས། མདོ་སྡེ་དགོངས་འགྲེལ་རྟོག་པས་དྲིལ་ནས་འདི་རྣམས་བཀའ་མིན་པར་འདུག་ཅེས་ཟེར་བའི་ཕྱིར་རོ། །དོན་འདི་ནི་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[1] གོང་དུ་བཀོད་པའི་དགོངས་འགྲེལ་གྱི་ལུང་དེ་དྲངས་མ་ཐག་ཏུ་འདི་སྐད་ཅེས་གསུངས་ཏེ། "མདོ་འདིས་ལྷག་མཐོང་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ལ་བསྟོན་ས་མེད་པར་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་བཤད་པ་འདི་མཐོང་ནས། རྒྱ་ནག་གི་མཁན་པོ་ཧྭ་ཤང་གིས་འདི་མདོ་སྡེ་ཡེ་ཡིན་མི་ཤེས་ཞེས་སྨྲས་ནས་རྐང་པས་དྲིལ་ཞེས་གྲག་དེ། དེས་ནི་རྟོག་པ་གང་ཡིན་ཐམས་ཅད་མཚན་འཛིན་དུ་བཟུང་ནས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་དོར་ཏེ། ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་ཟབ་མོའི་དོན་སྒོམ་པར་འདོད་པ་དང་མ་མཐུན་པས་དེ་ལྟར་བྱས་པའོ།" །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

དཔྱད་སྒོམ་གྱི་ཚུལ་ལུགས་འདི་ནི། ཞི་གནས་མ་གྲུབ་པའི་སྔོན་དུ་སྐྱོང་དགོས་པར་མ་ཟད། བསམ་གཏན་གྱི་འོག་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྐབས་སུ་ལྟ་བའི་དཔྱད་པ་རྣམས་གསུངས་པས། དེའི་རིམ་པའི་གནད་ཀྱིས་བསམ་གཏན་གྱི་ངོ་བོ་ཞི་གནས་བསྒྲུབས་པའི་རྗེས་སུ་ཡང་། བདག་མེད་པ་གཉིས་ཀྱི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་ནས་སྐྱོང་དགོས་པ་ཡིན་ཏེ། སློབ་དཔོན་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ཀྱི་དབུ་མ་སྙིང་པོ་ལས།[2]

བློ་གྲོས་མཉམ་བཞག་འོག་ཏུ་ནི།།
ཐ་སྙད་བློ་ནས་གཟུང་བྱ་ཡི།།
ཆོས་རྣམས་དངོས་པོ་འདི་དག་ལ།།

---

1. རྗེ་'ཕ་སྐད་ཆ་ ༦ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ་) 2. སྡེ་–བསྟན་(དབུ་མ་'ཛ་ ༤)

ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་འདི་ལྟར་བདག ། ཅེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །
དེ་བཞིན་དུ་ཇོའི་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[1] "སྤྱོད་འཇུག་ལས་ཀྱང་ཞི་གནས་
བསམ་གཏན་ལེའུར་འབྱུང་བ་བཞིན་བསྒྲུབས་ནས། དེ་ནས་ཤེས་རབ་སྒོམ་པ་
ན་རིགས་པའི་དཔྱད་པས་སྒོམ་པར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེས་ན་ཕར་ཕྱིན་
ཐ་མ་གཉིས་ཀྱི་རིམ་པ་དང་། བསླབ་པ་ཕྱི་མ་གཉིས་ཀྱི་རིམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་
ཞི་གནས་སྔོན་དུ་བསྒྲུབས་ནས་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་ཡིན་ལ། ཤེས་རབ་
དེའི་བསྒོམ་ཚུལ་ལ་ཇི་ལྟ་བ་དང་། ཇི་སྙེད་པ་ལ་དཔྱོད་པའི་སྒོ་ནས་གསུངས་པ་
ཐམས་ཅད་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་ཡིན་པས་ལོག་པར་བརྟག་པར་མི་བྱའོ།" །ཞེས་
གསུངས་པས་སོ། །

མདོར་ན་རྒྱལ་བའི་གསུང་རབ་མཐའ་དག་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་གཞོལ་ཞིང་དེ་
བཞིན་ཉིད་ལ་བབས་པ་ཤ་སྟག་ཡིན་པས། ཞི་གནས་ཙམ་གྱིས་མི་ཆོག་པར་དེ་
ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་དེ་སྒོམ……
དགོས་པ་ཡིན་ནོ། དེ་ཡང་སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པའི་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས།[3]
"བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བཀའ་ཐམས་ཅད་ནི་ལེགས་པར་གསུངས་པ་སྟེ། མངོན་
སུམ་མམ་བརྒྱུད་པས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་གསལ་བར་བྱེད་པ་དང་། དེ་
ཁོ་ན་ལ་གཞོལ་བ་ཉིད་དོ། །དེ་ཁོ་ན་ཤེས་ན་སྣང་བ་བྱུང་བས་མུན་པ་བསལ་བ་
བཞིན་དུ་ལྟ་བའི་དྲ་བ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བར་འགྱུར་རོ། །ཞི་གནས་ཙམ་གྱིས་
ནི་ཡེ་ཤེས་དག་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་། སྒྲིབ་པའི་མུན་པ་ཡང་སེལ་བར་མི་འགྱུར་གྱི།
ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་དེ་ཁོ་ན་ལེཊ་པར་བསྒོམས་ན་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པར་འགྱུར།

1. ཇོ་'བ'བསྐང་ཆ་ ༣༨༧ (བཀྲ་ཤུན་-དེབ་) 2. ཇོ་-བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ' ༥༨)

ཤེས་རབ་ཁོ་ནས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་པར་འགྱུར། ཤེས་རབ་ཁོ་ནས་སྒྲིབ་པ་ཡང་དག་པར་སྤོང་བར་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟ་བས་ན་བདག་གིས་ཞི་གནས་ལ་གནས་ཏེ། ཤེས་རབ་ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན་ཡོངས་སུ་བཙལ་བར་བྱའི། ཞི་གནས་ཙམ་གྱིས་ནི་ཆོག་པར་འཛིན་པར་མི་བྱའོ།" །ཞེས་དང་། ཡང་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལས་ཀྱང་།[1] "དེ་ལྟར་དམིགས་པ་དེ་ལ་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་ནས་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ འདི་ལྟར་ཤེས་པའི་སྣང་བ་བྱུང་བས་ཀུན་དུ་རྨོངས་པའི་ས་བོན་ཤིན་ཏུ་སྤོང་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་མུ་སྟེགས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་བཞིན་དུ་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཙམ་གྱིས་ཉོན་མོངས་པ་སྤོང་བར་མི་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་དང་། ཡང་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས།[2] "གང་ཞིག་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དངོས་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་མི་སྒོམ་གྱི། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཡོངས་སུ་སྤོང་བ་ཙམ་འབའ་ཞིག་སྒོམ་པར་བྱེད་པ་དེའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ནམ་ཡང་མི་ལྡོག་ཅིང་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་རྟོགས་པར་ཡང་མི་འགྱུར་ཏེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྣང་བ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །འདི་ལྟར་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཉིད་ལས་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས····པའི་མེ་བྱུང་ན་གཙུབ་ཤིང་གཙུབས་པའི་མེ་བཞིན་དུ་རྟོག་པའི་ཤིང་བསྲེག་གོ་ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་བསྩལ་ཏོ།" །ཞེས་ཤིན་ཏུ་གསལ་ཞིང་ཟབ་པའི་གསུང་ཚུལ་རྨད་དུ་བྱུང་བ་འདི་དག་ལ་ངེས་པ་དྲང་བར་བྱའོ། །

གཉིས་པ་རིགས་པའི་སྒྲུབ་བྱེད་ནི་:— དེ་ཡང་ཤེས་བྱའི་རྣམ་བཞག་གི་ཁྲོན་སྤྱི་དང་། ལྷག་པར་ཟབ་ཅིང་ཕྲ་ལ་གཏིང་དཔོག་པར་དཀའ་བའི་ནང་དོན་རིག་པའི་ཆོས་ཚུལ་ལ་བློ་གྲོས་ཀྱི་འཇུག་པ་ཐོགས་པ་མེད་པར་བྱེད་པ་ལ་དེ་དག་གི····

1. མདོ་—བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ' ༣༢) 2. མདོ་—བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ' ༤༧)

ཚུལ་རྟོགས་དགོས་ཤིང་། དེ་རྟོགས་པ་ལ་རིགས་པ་ཡང་དག་གི་ལམ་ནས་བརྟག་ཞིང་དཔྱོད་པར་བྱེད་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་བསླབ་པ་ལ་སློབ་དགོས་སོ། །ཚུལ་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པར་སྒོངས་གཉིད་ཀྱི་གཞན་དབང་ཁོ་ནས་དུས་འདའ་བར་བྱེད་པ་ནི། གླེན་ཞིང་གཏི་མུག་པ་དུད་འགྲོ་འི་ངང་ཚུལ་ལས་ཁྱད་པར་འབྱེད་བྱེད་ཀྱི་ཤེས་རིག་རབ་ཏུ་བཀྲ་བ་དང་། ལེགས་ཉེས་བླང་དོར་གྱི་གནས་རྣམས་ཇི་བཞིན་འབྱེད་པའི་རྣམ་དཔྱོད་བློ་གྲོས་ཀྱི་གཤོག་རྒྱལ་དང་ལྡན་པའི་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་སྤོར་བ་ཡིན་ནོ། །

དེས་ན་དྲི་མ་མེད་པའི་རིགས་པས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་ནས་སྒོམ་པའི་ལམ་སྲོལ་འདི་ནི་ཤིན་ཏུ་གཅེས་པའི་གནས་ཡིན་ཏེ། དེ་ཡང་ཚད་མའི་གཞུང་ལུགས་ཀྱི་ཉིན་བྱེད་ཆེན་པོ་ཕྱོགས་གླང་ཡབ་སྲས་སོགས་ཀྱིས་ཕྱི་ནང་གི་གྲུབ་མཐའ་རྒྱ་མཚོ་ལྟ་བུའི་གནས་ལ་བརྟགས་ཤིང་དཔྱོད་པར་བྱེད་པའི་རིགས་པ་ཡང་དག་གི་ལམ་པོ་ཆེ་ལ་བརྟེན་ནས། གཞན་ལུགས་མི་འཐད་པ་དང་། རང་ལུགས་འཐད་ལྡན་དུ་བསྒྲུབ་པའི་སྒྲུབ་བྱེད་ཚད་མ་ལ་ཆོས་མཐུན་གྱི་རྒོལ་བས་ནམ་ཡང་བཟློ་བར་མི་ནུས་པའི་རིགས་པའི་སྒྲ་ཆེན་འཇིགས་རྟེན་གསུམ་ན་རབ་ཏུ་བསྒྲགས་པར་མཛད་ཅིང་། ལྷག་པར་དུ་ཟབ་དོན་གྱི་ཚུལ་ལ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཡབ་སྲས་ཀྱི་དབུ་མ་རིགས་ཚོགས་སོགས་སུ་ཞིབ་ཅིང་ཕྲ་བའི་རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མཐའ་ཡས་པའི་སྣ་ནས་ལན་གཅིག་མ་ཡིན་པར་ཡང་དང་ཡང་དུ་དཔྱད་ཅིང་གཏན་ལ་ཕབ་ཏེ། འདོམས་པར་མཛད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་ནས་སྐྱོང་བའི་ངང་ཚུལ་དེ་ལས་ལྡོག་སྟེ་ཆོས་གང་ལའང་འདི་ཡིན་འདི་མིན་སོགས་གང་ཡང་ངོས་བཟུང་བྱ

ས་མེད་པར། ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་བྱར་མེད་ཀྱི་ངང་དུ་སྡོད་པ་ཁོ་ནས་ཅི་ཡང་མི་མཁྱེན་པ་མེད་པའི་ཀུན་མཁྱེན་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བ་ནི་གནས་མ་ཡིན་ནོ། །དོན་དེ་ལ་དགོངས་ཏེ་མཁས་གྲུབ་སྐྱ་བའི་ཉི་མའི་སློམ་གསུམ་གྱི་རྣམ་བཞག་ཐུབ་བསྟན་བྱི… དོར་ལས།[1] "གང་ཡང་ཡིད་ལ་མ་བྱས་པར་བསྒོམ་པས་གང་ཡང་མི་མཁྱེན་པ་མེད་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཡེ་ཤེས་རྒྱུད་ལ་སྐྱེ་འོང་ན། མི་མཐུན་པའི་རྒྱུ་ལས་མི་མཐུན་པའི་འབྲས་བུ་འབྱུང་བས་མཚང་དེ་ལས་ཆེ་བ་ཅི་ཞིག་ཡོད།" ཅེས་དང་། དེ་བཞིན་དུ་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འི་དྲི་བ་སྣན་སྐྱལ་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་ལས།[2] "གང་ཡང་ཡིད་ལ་མ་བྱས་པར་ཧད་དེ་བསྒོམ་པ་རང་གིས་དུས་གསུམ་ཅིག་ཅར… དུ་མཁྱེན་པའི་ཀུན་མཁྱེན་ཐོབ་འོང་ན་ལེགས་ཀྱི། །ཁོ་བོས་ནི་དེ་ལྟའི་སྒོམ་དེ་ཏྭ་ཤང་གི་ལུགས་ལས་ཁྱད་པར་གདན་ནས་མ་ཕྱེད་དོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།

དོན་དེ་ནི་སྤྱན་སྔ་བློ་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱི་ཐེག་ཆེན་བློ་སྦྱོང་གི་ལྷན་ཐབས… མན་ངག་རབ་གསལ་ལས།[3]

འཇིག་སློམ་ཅམ་ལ་ཐོས་པ་ཡི། །
དགོས་པ་མེད་པ་ཁྱོད་བདེན་ཡང་། །
འཇིག་སློམ་ཅམ་གྱིས་གྲོལ་གྱུར་ན། །
སློམ་ཆེན་འགྲོ་བའང་གྲོལ་འགྱུར་ཞིང་། །
འདུ་ཤེས་མེད་པའི་སེམས་ཅན་དང་། །
གཟུགས་མེད་ཁམས་པའི་སེམས་ཅན་ཀུན། །

---

1. མཁས་'ཉ' ༩༢༠ (སྡེ་ཚེ་—དགེ་གཟུགས་) 2. རྗེ་'ཁ'ནོར་བུ' ༡༨༩ (བཀྲ་ལྷུན་—དེབ་)
3. སྤྱན་སྔ་'ཀ' ༣༨༡ (སྡེ་ཚེ—དགེ་གཟུགས་)

གྲོལ་བར་རིགས་ཀུང་མི་གྲོལ་བས། །

གྲོལ་བའི་ཐར་པ་ཐོབ་པ་ལ། །

དབྱུད་སྒོམ་ངེས་པར་དགོས་མཐོང་ཞིང་། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་གཞུང་། དེ་དག་གིས་ཟབ་དོན་གྱི་གནས་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་དཔྱད་པ་དོར… ནས་ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་ཟབ་མོ་འི་དོན་སྒོམ་པར་འདོད་པ་རྒྱ་ནག་ཧྭ་ཤང… གི་འདོད་པ་འགོག་པ་ལ་དམིགས་ཕྱུག་པའི་རིགས་པའི་གནོད་བྱེད་གནད་ཆེ་ཤོས་སུ་སྣང་ངོ་། །

(༦) དཔྱད་སྒོམ་ངེས་པར་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན།

དེ་ཡང་རྣལ་འབྱོར་པས་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་ཞི་གནས་ཀྱི་མཐུས་གནས་སྐབས་སེམས་མི་གཡོ་བའི་གནས་ཆ་འགྲུབ་པ་ཙམ་གྱིས་མི་ཆོག་པར་ལྟ་བ་ངན་པ་གཞན་གྱི་དྲང་དུ་མེད་པའི་ངེས་པ་བརྟན་པོ་རྙེད་པ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་པའི་མཐུ་ལས་འབྱུང་དགོས་ཤིང་། ཤེས་རབ་དེ་དང་ལྡན་པའི་སྒོ་ནས་སྲིད་པའི་རྩ་བ་བདག་འཛིན་མ་རིག་པའི་དམིགས་གཏད་ཐམས་ཅད་དྲུང་ནས་ཕྱུང་བ་ལ་དངོས་སུ་བདག་འཛིན་ལ་གནོད་པ་འཁྲུལ་བ་ཞིག་ངེས་པར་དུ་དགོས་ཤིང་། དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་རྗེ་ཀུང་ཐང་བསྟན་པའི་སྒྲོན་མའི་བསྟོད་པ་དོན་ལྡན་མའི་རྒྱ… ཆེར་འགྲེལ་བསྟན་པའི་དེ་ཉིད་སྣང་བ་ལས།[1] "བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་དགྲ་བོ་གཞོམ་པ་ལ་བློ་གྲོས་ཀྱི་མིག་ཕྱེ་སྟེ། ཚུལ་བཞིན་དཔྱོད་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་ཆས་པར་བསྣུན་པ་ཞིག་དགོས་ཀྱི། ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་མིག་བཙུམ་ནས་

1. གང་'ཀ' ༨༠ (སྣེ་ཤེ་–དེབ་)

དགྲ་མ་མཐོང་བར་བྱས་པ་ཙམ་གྱིས་ཕ་རོལ་ལ་ཅི་ཡང་མི་གནོད་ཅིང་རང་ཉིད་…… ཉམས་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ།” །ཞེས་དང་། རྗེ་རིན་པོ་ཆེས་བཞེས་གཉེན་ཆེན་པོ་བྱང་ཆུབ་བླ་མ་ལ་གནང་བའི་འཕྲིན་ཡིག་ལས།[1] “ཐོག་མར་ལྟ་བ་བཙལ་བའི་དགོས་པ་ཡང་ངེས་པའི་དོན་སྒོམ་པའི་དོན་དུ་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་བདག་འཛིན་ལྡོག་པའི་ཆེད་ཡིན་པས་སྒོམ་པའི་དུས་སུ་ཡང་བདག་དུ་འཛིན་པ་གཉིས་ཀྱི་ཡུལ་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ལེགས་པར་དཔྱད་པ། བདག་གཉིས་ཀྱི་མཚན་མ་ཅི་ཡང་མ་གྲུབ་པའི་ངེས་པ་རྙེད་པའི་ཚེ་ལྟ་ཐོག་དེར་བཞག་ནས་ངེས་པའི་རྒྱུན་སྐྱོང་… དགོས་ཀྱི། ལྟ་བའི་ངེས་པ་དོར་བའི་ཞི་གནས་ཙམ་བསྐྱངས་ཀྱང་འཁོར་བའི་རྩ་བ་བདག་འཛིན་ལ་ཅི་ཡང་མི་གནོད་དོ།” །ཞེས་གསུངས་ཤིང་། དེ་བཞིན་དུ་ལམ་རིམ་ཆེན་མོར་ཡང་།[2] “གཞན་ཡང་བདག་གཉིས་སུ་མཚན་མར་བཟུང་བའི་བློས་ཇི་ལྟར་བཟུང་བ་དེ་ཇི་འདྲ་བ་ཞིག་ཡིན་པ་དེ་ལེགས་པར་དཔྱད…… ནས། རྣམ་པར་དག་པའི་ལུང་རིགས་ཀྱིས་ཁ་བོས་བཟུང་བ་ལྟར་མེད་པ་ལ་ངེས་པ་དྲངས་པའི་སྒོ་ནས་འཕྲུལ་པའི་རྫུན་ཕུགས་རྩིབ་པ་ཞིག་དགོས་ཀྱི། དེ་འདྲ་བའི་ངེས་པ་ཅི་ཡང་མ་རྙེད་པར་སེམས་བཟུང་བ་ཙམ་ནི། དེའི་ཚེ་བདག་གཉིས་ཀྱི་ཡུལ་ལ་མི་འགྲོ་བ་ཡིན་དུ་ཆུག་ཀྱང་། དེ་ཙམ་གྱིས་བདག་མེད་པའི་དོན་རྟོགས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་གཉིད་འཐུག་པོ་ལོག་པ་དང་། བརྒྱལ་བ་ལ་སོགས་པའི་ཚེ་ཡང་། དེ་དག་ལ་སེམས་འགྲོ་བ་མེད་པས་དེ་དག་གིས་ཀྱང་བདག་མེད་རྟོགས་པར་ཧ་ཅང་ཐལ་བར་འགྱུར་རོ།” ཞེས་གསུངས་སོ། །

1. ཇེ་'ཁ'ཐོར་བུ' ༣༥༧ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ')   2. ཇེ་'མ'སྣང་ཆ' ༣༧༦ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ')

མདོར་ན་སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱི་བསྒོམ་རིམ་མཐའ་མ་ལས།[1] "དེ་ལྟ་བས་ན་རྣལ་འབྱོར་པས་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མིག་ཕྱེ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་གྱིས་ཉོན་མོངས་པའི་དགྲ… རྣམས་ཐམ་པར་བྱས་ཏེ་འཇིགས་པ་མེད་པར་གནས་པར་བྱ་ཡི། མི་སྐྱར་མ་བཞིན་མིག་བཙུམ་པར་མི་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་བདག་ལེགས་སུ་འདོད་པའི་དཔྱོད་ལྡན་རྣམས་ཀྱིས་བློ་གྲོས་ཀྱི་མིག་ལེགས་པར་ཕྱེ་སྟེ། བདག་དང་བདག་མེད་པའི་ཚུལ་ལ་ལུང་རིགས་རྣམ་དག་གི་ལམ་ནས་དྲངས་པའི་ཡིན་ཚུལ་དཔྱོད…པའི་རིགས་པས་ལེགས་པར་དཔྱད་པའི་སྒོ་ནས་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་ངེས་ཐག་ཆོད་པར་བྱེད་པའི་ཟབ་གསལ་སྨྲ་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་རྣོན་ཐོགས་ཏེ། བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་དགྲ་བོ་དེ་ཉིད་རྩད་ནས་འབྱིན་པ་ཞིག་དགོས་ཀྱི། ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པར་མིག་བཙུམ་ནས་སྡོད་པས་ནི། བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་སྐྲ་མཁར་བརྟན་དུ་གཏོང་བ་ལས་མ་འདས་པར་མངོན་ནོ། །

དེས་ན་བསྒོམ་བྱའི་དོན་ལ་ངེས་ཤེས་ཀྱི་བློ་སྟ་ཤུགས་དྲག་པ་དང་། རྒྱུན་རིང་བ་དང་། རྣམ་པར་གསལ་བ་དང་། བརྟན་པར་འགྱུར་བ་སོགས་འབྱུང་བ་དང་། སྤྲང་བུ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་བློ་སྟ་རྣམས་འགོག་པ་ལ་གཉེན་པོ་ནུས་པ་མཐུ་ཅན་དུ་གྱུར་བ་སོགས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྒྱ་མཚན་སྒོ་དུ་མ…ནས་དཔྱད་ཅིང་བསྒོམས་པ་ལས་འབྱུང་དགོས་པས་དཔྱད་སྒོམ་མེད་དུ་མི་རུང་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟར་ཡིན་པ་ཡང་སྤྱན་སྔ་བློ་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱི་ཐེག་ཆེན་བློ་སྦྱོང་གི་ལྷན་ཐབས་མན་ངག་རབ་གསལ་ལས།[2]

ཤུགས་དྲག་རྒྱུན་རིང་འབྱུང་བ་ལ། །

1. སྡེ་–བསྟན་(དབུ་མ་'ཀ'༦༣) 2. སྤྱན་སྔ་'ཀ' ༤༠༧ (སློ་ཕྱི་–དཔེ་གཟུགས་)

དཔྱད་ནས་སྒོམ་པ་ཉིད་དགོས་ཏེ། །
དཔྱ་ཡིས་གནོད་པ་བྲལ་བ་ཡི། །
རྒྱུ་མཚན་ཡང་དང་ཡང་བསམ་ན།།

ཞེ་སྡང་ཞུགས་དྲག་སྐྱེ་བ་བཞིན། །ཞེས་དཔེ་དང་བཅས་ཏེ་གསལ་བར་གསུངས་སོ། །

དོན་གྱི་གནད་འདི་ལ་ཁ་ཅིག་གིས། བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་སོ་སོར་དཔྱོད་པ་རྟོག་པ་ཡིན་པས། དེ་ལས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་སྐྱེ་བ་འགལ་ཏེ། འབྲས་བུ་དང་རྒྱུ་གཉིས་རྗེས་སུ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱིར་རོ་སྙམ་ན། སྐྱོན་མེད་དེ། འོད་སྲུང་གི་ལེའུ་ལས།[1] "འོད་སྲུངས། འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་ཤིང་གཉིས་རླུང་གིས་དྲུད་པ་དེ་ལས་མེ་བྱུང་སྟེ། བྱུང་ནས་ཤིང་དེ་གཉིས་སྲེག་པ་དེ་བཞིན་དུ། འོད་སྲུངས། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡོད་ན་འཕགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་དབང་པོ་སྐྱེ་སྟེ། དེ་སྐྱེས་པས་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་དེ་ཉིད་སྲེག་པར་བྱེད་དོ།" །ཞེས་ཤིང་དང་འདྲ་བའི་རྟོག་པ་སྣ་ཚོགས་ཕན་ཚུན་དྲུད་པ་ལྟར་དཔྱད་པས། མེ་ལྟ་བུའི་འཕགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་དབང་པོ་སྐྱེས་ནས། རྣམ་པར་རྟོག་པའི་ཤིང་མ་ལུས་པ་སྲེག་པར་བྱེད་དོ་ཞེས་དཔེ་དང་བཅས་ཏེ…… གསུངས་སོ། །དེ་བཞིན་དུ་བསྒོམ་རིམ་མཐའ་མ་ལས་[2]ཀྱང་། "དེ་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་། ཚུལ་བཞིན་ཡིད་ལ་བྱེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དེ་ལས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བར་འགྱུར་བས་ན། ཡེ་ཤེས་དེ་འདོད་པས་དེ་ལ་བརྟེན་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་པས་སོ་སོར་

1. སྡེ་-བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་'ཆ' ༡༣༣) 2. སྡེ་-བཀའ་(དབུ་མ་'ཀི' ༨༥)

རྟོག་པས་དཔྱད་ནས་སྒོང་བ་འདི་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་། ཚུལ་བཞིན་ཡིད་བྱེད་ཀྱི་བློ་ཡིན་པས། མི་རྟོག་ཡེ་ཤེས་དང་ཤིན་དུ་རྗེས་སུ་མཐུན་ཞིང་དེའི་རྒྱུ་ཡིན་པས། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་འདོད་པ་དག་གིས་སོ་སོར་རྟོག་པས་དཔྱད་ནས་སྒོམ་པ་དེ་ལ་ངེས་པར་དུ་བརྟེན་དགོས་སོ། ། དེ་ལྟར་མ་ཡིན་ན་ལམ་ཟག་བཅས་ལས་ཟག་མེད་ཀྱི་ལམ་འབྱུང་བ་ཡང་མི་སྲིད་…པས། སོ་སོ་སྐྱེ་བོས་འཕགས་ལམ་ཐོབ་པ་མེད་པར་འགྱུར་ཏེ། རྒྱུ་འབྲས་གཉིས་མི་འདྲ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་བཞིན་དུ་ས་བོན་སྐྱ་བོ་ལས་མྱུ་གུ་ལྗང་ཁུ་སྐྱེ་བ་དང་། མེ་ལས་དུ་བ་སྐྱེ་བ་དང་བུད་མེད་ལས་སྐྱེས་པ་སྐྱེ་བ་སོགས་རྣམ་པ་མི་འདྲ་བའི་རྒྱུ་འབྲས་མཐའ་ཡས་པ་ཞིག་ཡོད་པ་དེ་དག་བཞག་ཏུ་མེད་པར་འགྱུར་རོ། །

(v) དཔྱད་སྒོམ་དང་འཕྲོ་བ་དོན་གཅིག་ཏུ་འདོད་པ་དགག་པ།

དེ་ཡང་བསྒོམ་བྱའི་དོན་ལ་བློ་འི་འཛིན་སྟངས་ཤུགས་དྲག་པ་དང་། གསལ་བ་དང་། ངེས་ཤེས་བརྟན་པོ་འདྲེན་པར་བྱེད་པའི་སོ་སོར་རྟོག་པའི་དཔྱད་སྒོམ་དང་། སེམས་གང་ལ་གཏད་པའི་ཕྱོགས་དེར་འགྲོ་མི་ཉན་པར་ཡུལ་གཞན་ལ་རླུང་ལྟར་འཕྱོ་བའི་འཕྲོ་བ་གཉིས་གཏན་མི་འདྲ་སྟེ། དེ་ཡང་པཎ་ཆེན་བློ་བཟང་ཆོས་རྒྱན་གྱིས་མཛད་པའི་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་གྱི་དྲི་ལན་བློ་བཟང་བཞད་པའི་སྒྲ་དབྱངས་ལས།[1]

སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས། །
ཡང་ཡང་དཔྱད་ཅིང་སྒོམ་པ་དང་། །

1. གོད་''ང' ɤ (གོད་ཀོག་–དམེ་རང་)

ཉིང་ངེ་འཛིན་གྱི་དཀྲར་གྱུར་པའི། །

འགྲོ་ཐོད་གཅིག་པར་མི་འགྱུར་ལགས། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པ་སོགས་སྒོམ་རྣམ་དག་ལ་དཔྱད་སྒོམ་ངེས་པར་དགོས་ཀྱང་། དཔྱད་སྒོམ་དང་འགྲོ་ཐོད་ཀྱི་ཁྱད་པར་ལེགས་པར་མ་ཕྱེད་པ་དག་གིས་འགྲོ་ཐོད་སྒོམ་གྱི་བགེགས་བྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ། དཔྱད་སྒོམ་དང་ཐོས་བསམ་སོང་ཀྱང་སྒོམ་གྱི་བགེགས་སུ་འདོད་པ་ཆེས་མི་འཐད་དེ། དེ་ཡང་མཁན་ཆེན་ངག་དབང་གྲགས་པའི་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་གྱི་ལྷ་སྒོམ་དྲི་ལན་ལས།[1] "དཔྱད་སྒོམ་དང་འགྲོ་ཐོད་གཉིས་དོན་གཅིག་ཏུ་བཟུང་ན། ཇེ་ལྟར་མཁས་པ་ཙམ་གྱིས་དཔྱད་སྒོམ་མང་། དེ་མང་བ་ཙམ་གྱིས་འགྲོ་ཐོད་མང་། དེ་མང་བ་ཙམ་གྱིས་གེ་བྱེད་མང་བས། མཁས་པ་བས་བླུན་པོ་དཔྱད་སྒོམ་ཉུང་བའི་ཕྱིར་སྒོམ་གྱི་གེགས་བྱེད་ཉུང་བས། སྒོམ་སྐྱེ་བ་ལ་བླུན་པོ་མྱུར་སྟམ་དུ་བཟུང་ནས། ཐོས་བསམ་སྒོམ་གྱི་གེགས་ཡིན་ནོ་ཞེས་ཆོས་སྤོང་བའི་ལས་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་བློས་མི་འཁྱུད་པ⋯⋯རྣམས་སོག་པ་སོགས་འབྱུང་བ་ཡིན་པས། འགྲོ་བ་དང་དཔྱད་སྒོམ་གཉིས་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཕྱེད་པ་གལ་ཆེའོ།" །ཞེས་གསུང་། དེ་བཞིན་དུ་པཎ་ཆེན་བློ་བཟང་ཆོས་རྒྱན་གྱི་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་གྱི་དྲི་ལན་དེ་ཉིད་ལས།[2]

ཇི་ལྟར་མཁས་པ་ཙམ་གྱིས་ཀྱང་། །
ལུང་དང་རིགས་པའི་དཔྱོད་པ་མང་། །
དེ་འདྲ་ཇི་ཙམ་མང་བས་ཀྱང་། །

---

1. སོད་"ཁ" ༤༧༠ (ཕྱི་ཡི་–དེབ་གཟུགས) 2. སོད་"ང" ༧ (བོད་ཤོག་–དཔེ་རིང་)

འགྱོད་རྒོད་མང་ཕྱིར་མཁས་པ་ལས།།

སླུན་པོ་རྟོགས་པ་སླེ་སླུར་ཞེས། །

ཐོས་བསམ་སྒོམ་པའི་གེགས་བྱེད་པ།།

དམ་ཆོས་སྐྱོང་བའི་རྣམ་ཐར་ལགས།། ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

དེས་ན་སྦྱོར་འགྱོད་རྒོད་གཉིས་མི་གཅིག་སྟེ། དེ་གཉིས་ཀྱི་ཁྱད་པར་པཎ་ཆེན་གྱི་དྲི་ལན་དེ་ཉིད་ལས།[1]

འགྱོད་རྒོད་མི་གཅིག་རྒོད་པ་ནི།།

འདོད་ཆགས་ཆར་གཏོགས་མ་ཞི་བར།།

ཀུན་ལས་བཏུས་སུ་གསུངས་པ་ཡིན།།

འགྱོད་པ་དེ་ལས་རྒྱ་ཆེ་སྟེ།།

ཞེ་སྡང་སོགས་ཀྱི་འགྱོད་པའང་ཡོད།།

གཉིས་ཀས་འཇོག་སྒོམ་མ་ཟད་ཀྱི།།

དཔྱད་སྒོམ་ལ་ཡང་བར་དུ་གཅོད། །ཅེས་རྒོད་པ་ནི་སྡུག་པའི་མཚན་མ་ལ་རྗེས་སུ་འཇུག་པའི་འདོད་ཆགས་ཀྱི་ཆར་གཏོགས་པ་ཡིན་པས་འགྱོད་པ་ལ་དེས་མ་ཁྱབ་ཅིང་། དེ་གཉིས་ཀས་འཇོག་སྒོམ་མ་ཟད་དཔྱད་སྒོམ་ལ་ཡང་གེགས་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ། །

འདི་ལ་ཁ་ཅིག་གིས་དཔྱད་སྒོམ་སྦྱོར་སྒོམ་གྱི་གེགས་མ་ཡིན་དུ་ཆུག་ཀྱང་། འགྱོད་རྒོད་གཉིས་བཞིན་དུ་གནས་ཆ་བསྒྲུབ་པར་བྱེད་པའི་འཇོག་སྒོམ་གྱི་གེགས་····

1. མདོ་–ང་ ༦ (མདོ་ཁག་–དགེ་རིང་)

ཡིན་ནོ་སྙམ་ན། དེ་ཡང་མི་འཐད་དེ། འཇོག་སྒོམ་གྱི་སྐབས་སུ་སེམས་དམིགས་པ་ལ་གཏད་ཆགས་པར་གནས་པའི་འགལ་རྐྱེན་གྱི་གཙོ་བོ་ནི་གཉིས་ཏེ། བྱིང་བ་དང་རྒོད་པའོ། །དེ་ལ་དཔྱད་སྒོམ་གྱི་མཐུས་དཀོན་མཆོག་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་མཐོང་བའི་བློ་ཤུགས་དྲག་ལ་རྒྱུན་རིང་བ་ཡོད་ན་བྱིང་བ་གཅོད་པ་ཤིན་ཏུ་སླ་སྟེ། བྱིང་བ་ནི་གཏི་མུག་གི་ཆར་གཏོགས་པ་སེམས་ལས་སུ་མི་རུང་བ་ཡིན་པས། དེའི་གཉེན་པོ་ཡོན་ཏན་མཐོང་བའི་བློ་ནས་སེམས་གཟེངས་བསྟོད་པ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་བཞིན་དུ་དཔྱད་སྒོམ་གྱི་མཐུས་མི་རྟག་པ་དང་སྡུག་བསྔལ་ལ་སོགས་པའི་ཉེས་དམིགས་མཐོང་བའི་བློ་ཤུགས་དྲག་ལ་རྒྱུན་རིང་བ་ཡོད་ན་རྒོད་པ་གཅོད་པ་ཡང་ཤིན་ཏུ་སླ་སྟེ། རྒོད་པ་ནི་འདོད་ཆགས་ཀྱི་ཆར་གཏོགས་པའི་སེམས་གཡེང་བ་ཡིན་པས། དེའི་གཉེན་པོ་སྐྱོ་ཤས་ཤུགས་དྲག་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

དེ་ལྟར་ཡིན་པ་ཡང་སློབ་དཔོན་ལེགས་ལྡན་འབྱེད་ཀྱི་དབུ་མ་སྙིང་པོ་ལས།[1]

རྒོད་པ་མི་རྟག་ལ་སོགས་པ།།
ཡིད་ལ་བྱེད་པས་ཞི་བར་བྱ།།
ཞུམ་པ་དམིགས་པ་རྒྱ་ཆེན་དག །
བསྒོམས་པས་སྤྲངས་པ་ཉིད་དུ་བྱ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །རྒྱུ་མཚན་དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས་འཇོག་སྒོམ་གྱི་དགྲ་མཐར་ཐུག་པ་བྱིང་རྒོད་གཅོད་པ་ལ་དཔྱད་སྒོམ་གྲོགས་སུ་འགྲོ་བའི་ཚུལ་ཤེས་པར་བྱའོ།།

---

1. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་'ཛ' ༤)

(༨) ཡིད་བྱེད་ཐམས་ཅད་འགོག་པ་དང་། དཔྱད་སྒོམ་མི་འདོད་པའི་ཕྱོགས་ལ་གནོད་བྱེད་བསྟན་པ།

དེ་ཡང་སྤྱིར་མི་དགེ་བ་དང་ལུང་མ་བསྟན་གྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ལྟ་ཞིག །
དགེ་བའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡང་འཁོར་བར་འཆིང་བྱེད་ཡིན་ཏེ། དཔེར་ན། གསེར་སྒྲོག་དང་ལྕགས་སྒྲོག་གང་གིས་བཅིངས་ཀྱང་བཅིངས་པ་མཚུངས་པས་ཅི་ཡང······ ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་ཁོ་ནས་གྲོལ་བར་འདོད་པ་དང་། ལྷག་པར་བདག་མེད་པའི་ལྟ་བ་སྒོམ་པ་སོགས་ཀྱི་ཚེ་ཡང་། སོ་སོར་རྟོག་པས་དཔྱད་ནས་སྐྱོང་བ་ལ་སྐྱོན་དུ་བཟུང་ནས། བཟང་རྟོག་དང་ངན་རྟོག་ཐམས་ཅད་མཚན་འཛིན་ཡིན་པས་འཚང་རྒྱ་བ་ལ་གེགས་སུ་འགྱུར་ར་ཟེར་ནས། གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་ཕྱུ་ཐག་ཆོད་པའི་ངེས་པ་འདྲེན་པ་ལ་སྒོ་འགེགས་པར་བྱེད་པ་ནི་ཆེས་མི་འཐད་དོ། །

ཚུལ་འདི་ལ་སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱི་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ་ལས།[1] "འདི་ལྟར་ཅི་ཡང་མི་བསམ་མོ་ཞེས་སྨྲ་བ་ནི། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཤེས་རབ་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། །ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྩ་བ་ནི་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡིན་པས་ན། དེ་སྤངས་ན་རྩ་བ་བཅད་པའི་ཕྱིར་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཤེས་རབ་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་དང་། "དེ་ལྟ་བས་ན་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་སྤོང་བ། ཐོས་པ་ཉུང་བ། བདག་གི་ལྟ་བ་མཆོག་ཏུ་འཛིན་པ། སྐྱེ་བོ་མཁས་པ་ལ་བསྙེན་བཀུར་མ་བྱས་པ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསུང་རབ་ཀྱི་ཚུལ་མ་རྟོགས་པ། བདག་ཕུང་བར་བྱས་ནས། གཞན་

1. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ' ༦༧)

ཡང་ཕྱུང་བར་བྱེད་པ།   རིགས་པ་དང་ལུང་དང་འགལ་བའི་དུག་གིས་བརྡབ་པའི་ཚིག་ནི་མཁས་པ་བདག་ལེགས་སུ་འདོད་པས་ཟས་དུག་ཅན་བཞིན་དུ་རྒྱང་རིང་དུ་ཡོངས་སུ་སྤང་བར་བྱའོ།"   །ཞེས་སོགས་དམིགས་ཕྱུག་པའི་དགག་པ་རྒྱས་པར་མཛད་དོ། །

དེར་མ་ཟད་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འི་ལམ་རིམ་ཆེན་མོར་ཡང་ཤིན་ཏུ་ཉེས་ཆབ་ཆེ་བའི་གནས་སུ་གཟིགས་ནས་དགག་པ་མཛད་པ་འདི་ལྟ་སྟེ།[1]   "གཞན་ཡང་རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་མཚན་འཛིན་ཡིན་པས།   འཚང་རྒྱ་བའི་གེགས་སུ་བཟུང་ནས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་སྒོམ་ཐམས་ཅད་འདོར་བའི་ལོག་རྟོག་གི་ཐ་ཆད་འདི་ནི་རྒྱ་ནག་གི་མཁན་པོ་ཧྭ་ཤང་གི་ལུགས་ཡིན་ལ།   དེ་དགག་པ་ནི་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་སྐབས་སུ་བཤད་པར་བྱའོ།   །གཞུང་ཆེན་མོ་རྣམས་ལ་གུས་པ་ཆེན་པོ་སྐྱེ་བའི་གེགས་ཀྱང་ལོག་རྟོག་འདིས་བྱེད་དེ།   གཞུང་དེ་དག་གི་དོན་ནི་ཕལ་མོ་ཆེ་སོ་སོར་རྟོག་པས་དཔྱད་དགོས་པ་ཁོ་ནར་སྣང་ལ།   དཔྱོད་པ་རྣམས་ཀྱང་ཉམས་ལེན་གྱི་ཚེ་དགོས་པ་མེད་པར་མཐོང་བས་སོ།   །བསྟན་པ་ནུབ་པའི་རྒྱུན་དུའང་འདི་ཆེ་སྟེ།   གསུང་རབ་དགོངས་འགྲེལ་ཆེན་མོ་རྣམས་གདམས་ངག་ཏུ་མི་འགྲོ་བར་མཐོང་ནས་ཞེ་རྟིགས་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།"   །ཞེས་གསུངས་སོ།།

དེ་བཞིན་དུ་རྗེ་གུང་ཐང་གིས་མཛད་པའི་བསྟོད་པ་དོན་ལྡན་མའི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་བསྟན་པའི་དེ་ཉིད་སྣང་བ་ལས།[2] "མདོར་ན་ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་ལྟ་བའི་སྒོམ་གྱི་ཡང་རྩེར་བཟུང་བ་འདི་ནམ་གྲོལ་སྒྲུབ་པའི་དོན་དུ་ངལ་བ་བྱས་ཚད་ཆུད་ཟོས་སུ་གཏོང་བའི་ལོག་རྟོག་ཆེན་པོ་ཡིན་ནོ།"   ཞེས་སོགས་དང་།   མཁས་གྲུབ་

1. རྗེ་'པ' ༨༦ (བཀྲ་ལྷུན་–དཔེ་)   2. གུང་ཐང་'ཀ' ༡༠ (ཞོ་ལ་–དཔེ་)

རྗེའི་དབུ་མ་སྟོང་ཐུན་བསྐལ་བཟང་མིག་འབྱེད་ལས་[1]ཀྱང་། "འདི་ལྟར་གཟུང་བས་སྦྱིན་པ་ཚུལ་ཁྲིམས་ཕྱག་དང་མཆོད་པ་སོགས་ཐམས་ཅད་རྟོགས་པས་བྱ་...... དགོས་པས་སྤང་བྱར་འཛིན་པ་དང་། སྔགས་ཀྱི་སྐབས་སུ་བསྐྱེད་རིམ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་རྒྱུ་མ་ཡིན་པར་བལྟ་བ་སོགས་ཐབས་ཀྱི་ཆ་ཐམས་ཅད་ལ་བསྐུར་པ་........ འདེབས་པ་རྣམས་བྱུང་བ་ཡིན་པས། གང་དུ་ཡང་གཟུང་དུ་མི་རུང་བར་བལྟ་བ་འདི་ལས་ཐ་ཆད་པའི་གནས་གཞན་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ནོ།" །གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

དེས་ན་ཅི་ཡང་ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པའི་འདོད་ཚུལ་ཐ་ཆད་འདིས་ནི་ཐབས་ཀྱི་ཆ་ཐམས་ཅད་དང་། རྒྱལ་བའི་བསྟན་པའི་སྙིང་པོ་གནས་ལུགས་སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པར་བྱེད་པའི་ལམ་གྱི་སྲོག་དམ་པ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་འགོག་པར་བྱེད་... པ་ཐུགས་ཀྱིས་མ་བཟོད་ནས་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་ཀམལཤཱིལས་ཚུལ་འདི་རྩད་ནས་... འབྱིན་པར་མཛད་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ཡང་མཁས་གྲུབ་སླ་བའི་ཉི་མའི་གསུང་ཐུབ་བསྟན་བྱེ་དོར་ལས།[2] "འདིས་ནི་ཐབས་ཀྱི་ཆ་ཐམས་ཅད་སངས་ཀྱི་ལམ་རྣལ་མ་མ་ཡིན་ཞེས་སྐུར་པ་ཆེན་པོ་བཏབ་ཅིང་། རྒྱལ་བའི་བསྟན་པའི་སྙིང་པོ་བདག་མེད་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་རྣམ་པར་དཔྱོད་པ་བཀག་པས་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་གཉིས་ཀ་ལྷག་མ་མེད་པར་རྒྱང་རིང་དུ་སྤངས་པ་དེ་ཉིད་ཀམལཤཱིལས་སུན་ཕྱུང་སྟེ། རྒྱལ་བ་དགྱེས་པའི་ལམ་དྲི་མ་མེད་པ་རྒྱས་པར་མཛད།" ཅེས་སོགས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

གལ་ཏེ་ཡིད་བྱེད་ཐམས་ཅད་འགོག་པ་མིན་ཡང་ཟབ་དོན་བསྒོམ་པའི་ཚེ་སོ་སོར་རྟོག་པས་དཔྱད་ནས་སྒོང་བ་ལ་སྐྱོན་དུ་བཟུང་ནས། རྟོག་པས་གང་བཟུང་ཐོས་

1. མཁས་–'ཀ' ༢༠༢ (ལྷ་ས་–དཔེ་གཟུགས་) 2. མཁས་–'ཇ' ༡༧༡ (ལྷ་ས་–དཔེ་གཟུགས་)

ཅན་དགག་བྱར་འཛིན་པ་ནི། ཚུལ་མིན་ཡིད་བྱེད་ཀྱི་བདེན་འཛིན་གྱི་རྣམ་རྟོག་དང་། ཚུལ་བཞིན་ཡིད་བྱེད་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་དཔྱོད་སྒོམ་གཉིས་ཀྱི་ཁྱད་པར་ལེགས་པར་མ་ཕྱེད་པའི་སྐྱོན་ཡིན་ནོ། དེ་ཡང་ལམ་རིམ་ཆུང་ངུ་ལས¸[1] "རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་མཚན་མར་འཛིན་པ་ཡིན་པས་འཚང་རྒྱ་བ་ལ་གེགས་བྱེད་པའོ་སྙམ་དུ་འཛིན་པ་ནི། ཚུལ་མིན་ཡིད་བྱེད་བདེན་འཛིན་གྱི་རྟོག་པ་དང་། ཚུལ་བཞིན་ཡིད་བྱེད་ཡང་དག་པའི་རྟོག་པ་གཉིས་མ་ཕྱེད་པའི་སྐྱོན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།
དེས་ན་དགག་བྱའི་མཚམས་འཛིན་ལེགས་པར་ངོས་མ་ཟིན་པར་ཏ་ཅང་ཐལ་ཆེས་ནས་དགག་པར་བྱ་བའི་ཚོད་མ་ཟིན་པར་བཀག་ན་ནི་རྒྱུ་འབྲས་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་རིམ་པ་མཐའ་དག་སུན་ཕྱུང་བས་ཆད་ལྟའི་ཉེན་ཤིན་ཏུ་ཆེའོ། །དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་རྗེའི་སྔགས་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[2] "རིགས་པའི་དགག་བྱའི་ཚད་མ་ཟིན་པར་འདིའོ་སྙམ་དུ་གང་བཟུང་ཐམས་ཅད་བདེན་འཛིན་ཡིན་པས། དབུ་མའི་གཞུང་ནས་ཀྱང་དེ་དག་ཐམས་ཅད་བཀག་འདུག་གོ་སྙམ་དུ་བསམ་ནས། སོ་སོར་རྟོག་པའི་དཔྱོད་སྒོམ་ཐམས་ཅད་འཚང་རྒྱ་བའི་གེགས་སུ་འཛིན་པ་རྒྱ་ནག་གི་མཁན་པོ་འི་ལུགས་ཀྱང་མི་བཟུང་ངོ་།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།

འདི་ལྟར་རྟོག་པས་གང་བཟུང་ཐམས་ཅད་དགག་བྱར་འདོད་པ་དེས་ནི་གནས་ལུགས་གཏན་ལ་འབེབས་པའི་ཚེ་བདག་མེད་དུའང་གཏན་ལ་འབེབས་མི་རུང་བར་འདོད་དགོས་ལ། དེ་ལྟ་ན་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱོད་པའི་སྒོ་ནས་གཏན་ལ་དབབ་ཏུ་ཡང་མི་རུང་བར་ཁས་བླང་དགོས་ཤིང་། ཉེས་པ་མཐའ་ཡས་པའི་འབྱུང་ཁུངས་ཡིན་ནོ། སློབ་དཔོན་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱི་ཐེག་

1. ཛེ་'ཙ' ༤༠ (པཀྲ་ལྡན་—དེབ་) 2. ཛེ་'ཀ' ༡༦༧ (པཀྲ་ལྡན་—དབ་)

ཆེན་གླྭ་སྦྱོང་གི་ལྷན་ཐབས་མན་ངག་རབ་གསལ་ལས།[1] "དཔྱད་སྒོམ་མི་འདོད་པ་དག་ལ་རིགས་པའི་གནོད་བྱེད་ཉེར་གཉིས་བསྟན་པ་འདི་ལྟ་སྟེ། (༡) སྒྲོ་འདོགས་ནམ་ཡང་སེལ་མི་ནུས་པའི་སྐྱོན་བསྟན་པ། (༢) གཉིད་འཐུག་གིས་ཀུང་ཉོན་མོངས་སྤོང་ནུས་པར་ཐལ་བ། (༣) མངོན་སུམ་དང་མྱོང་བས་གནོད་པར་བསྟན་པ་དང་། (༤) ཡང་དག་པའི་དོན་སྒོམ་པ་མི་སྲིད་པར་ཐལ་བ།" ཞེས་སོགས་ཞིབ་ཅིང་རྒྱས་པར་གསུངས་པ་ལ་གཟིགས་ན་མཁྱེན་པར་འགྱུར་རོ། །

མདོར་ན་ཧེ་ཤང་ཧེ་སྟེང་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་མ་འདྲེས་པར་འབྱེད་པ་ཤེས་རབ་ལ་རག་ལུས་ཤིང་། དེ་ཡང་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པའི་སྒོམ་པ་མེད་པའམ། ཉུང་ན་ལམ་གྱི་སྒྲོག་དམ་པ་དྲི་མ་མེད་པའི་ཤེས་རབ་མི་སྐྱེ་སྟེ། དེ་ཡང་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[2] "ཚུལ་དེས་སྒོམ་པ་མེད་པའམ། ཉུང་ན་ལམ་གྱི་སྒྲོག་དམ་པ་དྲི་མ་མེད་པའི་ཤེས་རབ་མི་སྐྱེ་བ་དང་། ཅུང་ཟད་སྐྱེས་ཀྱང་ཤེས་རབ་ཇེ་ཆེར་མི་འཕེལ་བས། ལམ་ལ་ས་ཆོད་ཅི་ཡང་མི་འབྱུང་སྟེ། ལམ་གྱི་བསླབ་བྱ་མཐར་ཐུག་པ་ནི། ཤེས་རབ་ནང་ན་ཀུན་མཁྱེན་ལྟར། ཞེས་སློབ་དཔོན་མ་ཁོལ་གྱིས་གསུངས་པ་ལྟར། ཧེ་ལྟ་ཧེ་སྟེང་ཐམས་ཅད་མ་འདྲེས་པར་འབྱེད་པའི་ཤེས་རབ་ཏུ་འདུག་པའི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

---

1. རྒྱུད་སྡེ་–'ཀ' ༣༥༡ (སྡེ་དགེ་–དཔེ་གཟུགས) 2. རྗེ་'ཁ'–༨༠ (བཀྲ་ལྷུན་–དཔར་)

(༦) དཔྱད་སྒོམ་གྱི་ཕན་ཡོན་བསྟན་པ།

དེ་ཡང་སྤྱིར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་རབ་ལ་དྲང་ངེས་ཀྱི་ཁྱད་པར་དང་། འདོད་ཡོན་ལ་ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་གི་གནང་བཀག་གི་ཁྱད་ཆེ་བ་དང་། བྱང་སེམས་ལ་དགོས་དབང་གིས་ལུས་ངག་གི་ཉེས་པ་སྲོག་གཅོད་སོགས་གནང་བའི་སྐབས་… ཡོད་པ་སོགས་ཆོས་ཀྱི་གནད་གསང་མང་པོ་ཞིག་ལ་མི་རྨོངས་པར་བྱེད་པ་ཡང་། བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པར་བྱེད་པའི་ཉམས་དཔྱོད་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་འདི་ཡོད་མེད་ལ་རག་ལས་པར་མཐོང་སྟེ། དེ་ཡང་སྙན་སྡེ་བློ་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱི་བློ་སྦྱོང་རིགས་པའི་ཆུ་གཉེར་ལས[1] "ཕྲ་ཞིང་མཛངས་པའི་ཉམས་དཔྱོད་ཡོད་ན། འདོད་ཡོན་གྱིས་མི་གནོད་ཅིང་ཕན་འདོགས་པས། སྔགས་ཀྱི་ཐེག་པར་འདོད་ཡོན་ལ་ཅི་དགར་རོལ་བས་ཚོ་གཅིག་ལ་སངས་རྒྱ་བ་གསུངས་ཀྱི། རྟོག་དཔྱོད་བྲལ་བའི་གླེན་པོ་ལ་ཡང་འདོད་ཡོན་ཅི་དགར་རོལ་བ་གནང་ན། ལྤེབ་འདྲེ་མ་ཡང་མི་ལ་ཅི་དགར་རོལ་བས་ཉེས་སྐྱོན་མེད་པའི་སྟེང་དུ་གནས་སྐབས་དང་མཐར་ཐུག་གི…… དོན་ཐམས་ཅད་འགྲུབ་པ་ཞིག་ཅིའི་དོན་ལ་མི་འོང་། ཚུལ་འདི་ལྟ་བུའི་དཔྱད་པ་ནི་འདོད་ཡོན་ལ་ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་གི་གནང་བཀག་ཁྱད་ཆེ་བར་བྱུང་བ་གོ་བའི་གནད་ཁྱད་པར་ཅན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

ཁྱད་པར་དུ་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་སོགས་པ་ཟབ་པ་དང་རྒྱ་ཆེ་བའི་ཆོས… ཚུལ་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པས་དཔྱད་ནས་བསྒོམ་པས་ནི། བསྒོམ་བྱའི་དོན་ལ་ངེས་ཤེས་ཡི་མ་འདྲོངས་བ་འདམ་ལ་བཏབ་པའི་ཕུར་པ་ལྟ་བུའི་ངང་ཚུལ་མ་ཡིན་པར…

1. སྙན་སྡེ་–'ཀ' ༤༨༩ (ལྷ་ས་–དཔར་གཟུགས་)

ཟློག་ཏུ་མེད་པའི་ངེས་ཤེས་རྣལ་མ་འདྲེན་ཐུབ་པའི་དགོས་པ་ཁྱད་པར་ཅན་དང་ ··· ལྡན་པ་ཡིན་ནོ། རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོའི་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[1] "གཞན་ཡང་དཀོན་མཆོག་གསུམ་ལ་སོགས་པ་ལ་ཡོན་ཏན་གྱི་ཁྱད་པར་མང་པོ་ཤེས······ནས་དེ་ལ་བརྟེན་པའི་དད་པའང་མང་པོར་འཕེལ་བ་དང་། འཁོར་བའི་ཉེས་དམིགས་དུ་མ་ཁོང་དུ་ཆུད་ནས་ཡིད་འབྱུང་ཞིང་སྐྱོ་བ་མང་བ་དང་། ཐར་པའི་ཕན་ཡོན་ཡང་སྒོ་དུ་མ་ནས་མཐོང་བས་དེ་ལ་དོན་གཉེར་དྲག་པོ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་ཕྱིན་དྲུག་ལ་སོགས་པའི་སྤྱོད་པ་ངོ་མཚར་བའང་དུ་མ་ཁོང་དུ་ཆུད་ནས། དེ་དག་ལས་བཟློག་ཏུ་མེད་པའི་དད་པ་དང་འདུན་པ་དང་བརྩོན་པ་རྣམས་རྗེ་རྒྱས་སུ་འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་གསུང་རབ་··· ཀྱི་དོན་ལ་དཔྱད་ནས་བསྒོམ་པ་ཁོ་ན་ལ་རག་ལས་པས། བློ་དང་ལྡན་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཚུལ་འདི་ལ་གཞན་གྱིས་བསྒྲི་བར་མི་ནུས་པའི་ངེས་པ་དྲང་བར་བྱའོ།" །
ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །

དེ་ཡང་སྤང་བྱ་ཉེས་སྐྱོན་གྱི་རིགས་ཟློག་པ་དང་། ཐོབ་བྱའི་ཡོན་ཏན་སྒྲུབ་པ་སོགས་གང་བྱེད་ཀྱང་དཔྱད་སྒོམ་གཙོ་ཆེ་སྟེ། སྒྲུབ་ཐོ་བློ་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱི་བློ་སྦྱོང་རིགས་པའི་ཆུ་གཏེར་ལས།[2] "སྦྱོར་སྒོམ་ཐམས་ཅད་དཔྱད་སྒོམ་དང་འཇོག་སྒོམ་གཉིས་སུ་འདུས་ལ། དེ་གཉིས་ལས་ཀྱང་དཔྱད་སྒོམ་གཙོ་བོ་དང་། མཆོག་དང་། དངོས་གཞི་ཡིན་ཞིང་། འཇོག་སྒོམ་ནི་དེའི་གྲོགས་ཙམ་ཡིན་ནོ།། དེ་ཡང་ཅི་ཡིན་ཞེ་ན། སྐྱོན་སྤོང་བ་དང་ཡོན་ཏན་སྒྲུབ་པ་གང་བྱེད་ཀྱང་དཔྱད་སྒོམ་གཙོ་བོ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དང་། ཆགས་པ་དང་འཛིན་སྟངས་དངོས་སུ་འགལ་

1. རྗེ་'པ'–༨༨ (བཀའ་རྙིང་–དེབ་) 2. སྒྲུབ་ཐོ་–'ཀ' ༤༠༠ (ཕྱི་ཀ་–དཔེ་གཟུགས་)

བའི་དངོས་གཉིས་ནི་མ་ཆགས་པ་དང་། ཞེ་སྡང་ལ་བྲམས་པ། གདི་མུག་ལ་གཉེན་པོ་ཡང་དག་པའི་ཤེས་རབ་ཡིན་ལ། དེ་རྣམས་འབྱུང་བའི་རྒྱུའི་གཙོ་བོ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱོད་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དང་། ཅིར་ཡང་མི་རྟོག་པ་ཙམ་གྱིས་མ་ཆགས་པ་དང་། བྱམས་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཁྱད་པར་ཅན་འོངས་ས་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་སོ། །

དེས་ན་དཔྱོད་སྒོམ་ཏུ་བཏུན་གྱི་དབང་པོ་དེ་ཉིད་འཇོག་སྒོམ་རི་རབ་ཀྱི་ལྷུན་པོ་ལས་ཁྱད་པར་ཇི་ལྟར་འཕགས་ཤེ་ན། གཞུང་དེ་ཉིད་ལས།[1] "གཞན་ཡང་། ཡང་དག་པའི་དཔྱོད་སྒོམ་ནི་འཇོག་སྒོམ་ཙམ་ལས་ཁྱད་པར་རྣམ་པ་བཅུས་ཁྱད་...པར་དུ་འཕགས་པར་ཤེས་པར་བྱ་སྟེ། ཚེ་འདིའི་དོན་དང་། ཕྱི་མའི་དོན་དང་། འཕྲུལ་དང་། ཕྲུགས་དང་། གནས་སྐབས་དང་། མཐར་ཐུག་དང་། མངོན་པར་མཐོ་བ་དང་། ངེས་པར་ལེགས་པ་དང་། སྨིན་སྒྲོང་བ་དང་། ཡོན་ཏན་སྒྲུབ་པ་ཐམས་ཅད་ལ་མི་རྟོག་པའི་འཇོག་སྒོམ་ཙམ་གྱིས་དཔེར་མི་ཐོད་པའི་ཡོན་...ཏན་སྐྱེ་ནུས་པ་སྟེ། གོང་འོག་ཏུ་བཤད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཤེས་པར་ནུས་ཤིང་།" ཞེས་སོགས་ཞིབ་ཅིང་རྒྱས་པ་གཞུང་དེ་ཉིད་ལ་གཟིགས་ན་མཁྱེན་པར་འགྱུར་རོ། །

མདོར་ན་མདོ་རྒྱུད་དགོངས་འགྲེལ་གྱི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་...ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱོད་པའི་སྒོ་ནས་གདམས་ངག་ཏུ་འཆར་ཞིང་སྒོམ་པར་བྱེད་...པ་ནི་ཐུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཐམས་ཅད་འབྱུང་བའི་སྒོ་ཡིན་པས་ཚུལ་ལུགས་འདི་ལ་རྗེས་སུ་བྱེད་པ་གལ་ཆེ་སྟེ། དེ་ཡང་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[2] "གསུང་རབ་ཐམས་ཅད་གདམས་ངག་ཏུ་འཆར་མི་འཆར་ནི་སྐྱོང་ཚུལ་འདི་ལ་ངེས་པ་རྙེད་མ་...

1. སྤྱན་སྔ་–'ཀ' ༡༠༧ (ལྷེ་ལེ་–དགེ་གཟིགས་) 2. ཛེ་'པ' ༦༢ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ་)

ཉིད་ཁོ་ནའི་རྗེས་སུ་བྱེད་པར་སྣང་ཞིང་།" ཞེས་སོགས་གསུངས་ཤིང་། དེ་བཞིན་དུ་སྤྱན་སྔ་བློ་གྲོས་རྒྱལ་མཚན་གྱི་ཐེག་ཆེན་བློ་སྦྱོང་གི་ལྷན་ཐབས་མན་ངག་རབ་གསལ་ལས།[1]

ཚུལ་ལུགས་འདི་ནི་མཆོག་ཡིན་པས།།
མདོ་རྒྱུད་བསྟན་བཅོས་ཀུན་དུ་ཡང་།།
རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མཐའ་ཡས་ཀྱིས།།
དཔྱད་ནས་སྒོམ་པ་ཉིད་གསུངས་ཤིང་། །ཞེས་གསུངས་པའི་

ཕྱིར་རོ། །

(༡༠) ཡུལ་གང་ལ་ཚུལ་ཇི་ལྟར་དཔྱད་སྒོམ་བྱེད་ཚུལ་དང་། དེ་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན།

དེ་ཡང་བསྒོམ་བྱའི་གཞི་གང་ཡིན་པ་དེ་ལ་འགྲོ་རྒོད་ཀྱིས་བར་མ་ཆོད་ཅིང་བྱིང་རྨུགས་ཀྱི་གཞན་དབང་དུ་མ་སོང་བར་དྲན་ཤེས་རྒྱུན་ལྡན་དུ་བསྟེན་པའི་སྒོ་ནས་རྒྱུ་མཚན་རྣམས་དྲན་པར་བྱེད་ཅིང་། ལེགས་པར་དཔྱད་དེ་ངེས་ཤེས་རྣལ་མ་འདྲེན་པ་ཞིག་བྱེད་དགོས་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ཡང་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་བློ་སྣ་རྣམས་འགོག་པར་བྱེད་པ་ལ་དེའི་གཉེན་པོ་དམིགས་རྣམ་ཤུས་པ་མཐུ་ཅན་འབྱུང་དགོས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟར་ཡང་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[2] "དེ་ལྟར་ན་ལམ་སྒོམ་པ་ལ་དཔྱད་ནས་སྒོམ་པ་དང་། མི་དཔྱོད་པར་འཇོག་པའི་སྒོམ་གཉིས་ཡོད་ན། ལམ་ཇི་འདྲ་བ་ནི་དཔྱད་སྒོམ་ཡིན་ལ། ཇི་འདྲ་བ་ཞིག་ནི་འཇོག་སྒོམ་ཡིན་ཞེ་ན།

---

1. སྒྲུབ་སྡེ་–'ཀ' ༡༠༡ (ལྡེ་ཁ་–དགེ་གཟུགས་) 2. ཇོ་'མ' ༨༦ (བཀྲ་ཕྱིན་–དེབ་)

བཤད་པར་བྱ་སྟེ། བཤེས་གཉེན་ལ་དད་པ་བསྒོམ་པ་དང་། དལ་འབྱོར་དོན་ཆེ་ཞིང་རྙེད་དཀའ་བ་དང་། འཆི་བ་མི་རྟག་པ་དང་། ལས་འབྲས་དང་། འཁོར་བའི་ཉེས་དམིགས་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྒོམ་པ་ལྟ་བུ་ལ་ནི་དཔྱད་སྒོམ་དགོས་སོ། །འདི་ལྟར་དེ་དག་ལ་ནི་བློ་ཤུགས་དྲག་ལ་རྒྱུན་རིང་བའི་ཡིད་འཁྲུལ་ནུས་པ་རེ་དགོས་ཏེ། དེ་མེད་ན་དེ་དག་གི་ལྡོག་ཕྱོགས་མ་གུས་པ་སོགས་འགོག་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་དང་། བློ་དེ་ལྟ་བུ་བསྐྱེད་པ་ནི་ཡང་དང་ཡང་དུ་སོ་སོར་རྟོག་པས་དཔྱད་ནས་བསྒོམ་པ་ཁོ་ན་ལ་རག་ལས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དཔེར་ན་ཆགས་ཡུལ་ལ་སྡུག་པའི་མཚན་མ་སྒྲོ་འདོགས་པ་མང་ན་འདོད་ཆགས་དྲག་པོ་སྐྱེ་བ་དང་། དགྲ་ལ་ཡིད་དུ་མི་འོང་བའི་མཚན་མ་མང་དུ་བསམས་ན་ཞེ་སྡང་དྲག་པོ་སྐྱེ་བ་བཞིན་ནོ། །དེས་ན་ལམ་དེ་དག་བསྒོམ་པ་ལ་ནི་ཡུལ་གྱི་རྣམ་པ་གསལ་མི་གསལ་འདྲ་ཡི། བློའི་འཛིན་སྟངས་ཤུགས་དྲག་ལ་རྒྱུན་རིང་བ་དགོས་པས་དཔྱད་སྒོམ་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་པས་སོ།།

དེ་ཡང་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་དཔྱད་སྒོམ་ཇི་ལྟར་བྱ་ཞེ་ན། རྒྱལ་བའི་སྲས་པོ་ཞི་བ་ལྷའི་སྤྱོད་འཇུག་ལས།[1]

བརྟགས་པའི་དངོས་ལ་མ་རེག་པར།།

དེ་ཡི་དངོས་མེད་འཛིན་མ་ཡིན། །ཞེས་ཇི་སྐད་གསུངས་པ་བཞིན། དཔེར་ན་བུམ་པས་དག་པའི་ས་ཕྱོགས་སུ་བུམ་པ་མེད་པར་ངེས་པ་ལ། དེར་བུམ་པ་ཡོད་ན་འདི་ལྟ་བུ་ཞིག་ཡོད་དགོས་སྙམ་དུ་ངེས་དགོས་པ་བཞིན་དུ། བདེན་གྲུབ་བམ་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་བཀག་པའི་སྟོང་ཉིད་ངེས་པ་ལ་ཡང་རང་...

1. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་–ཡ་ ༣༦)

བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པའི་དོན་སྤྱི་བློ་ཡུལ་དུ་འཆར་དགོས་པས། ཐོག་མར་དོན་དམ་དཔྱོད་བྱེད་ཀྱི་རྟགས་ཀྱི་དགག་བྱའི་ཚད་ངོས་བཟུང་། དེ་ངོས་ཟིན་ནས་རིགས་ཚོགས་ནས་བཤད་པའི་རྣམ་ལྔའམ། འཇུག་པ་ནས་བཤད་པའི་རྣམ་བདུན། གཞན་ཡང་མཐའ་བཞི་སྐྱེ་འགོག ཡོད་མེད་སྐྱེ་འགོག་གི་རིགས་པ། གཅིག་དུ་བྲལ་དང་རྟེན་འབྲེལ་གྱི་རིགས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་དགག་བྱ་དེ་ལེགས་པར་བཀག་སྟེ། རང་བཞིན་མེད་པའི་དོན་ལ་ངེས་པ་དྲངས་པའི་ངེས་ཤེས་དེའི་རྒྱུན་བསྐྱངས་པ་ལ་སྟོང་ཉིད་སྒོམ་པའི་ཐ་སྙད་བྱེད་ཅིང་། ངེས་ཤེས་ཆུང་དུ་སོང་ན་སླར་རིགས་པས་དཔྱད་པ་བྱེད་ཅིང་ངེས་པ་དྲངས་ནས་དཔྱད་སྒོམ་བྱེད་དགོས་པས། དཔྱད་སྒོམ་མེད་པར་སྟོང་ཉིད་མི་རྟོགས་པའི་དོན་ཡང་དེ་ལྟར་ཡིན་པར་གསུངས་སོ། །

(༡༡) ཡུལ་གང་ལ་ཚུལ་ཇི་ལྟར་འཇོག་སྒོམ་བྱེད་ཚུལ་དང་། དེ་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན།

དེ་ཡང་སེམས་དགེ་བའི་དམིགས་པ་ལ་ཇི་ལྟར་འདོད་འདོད་དུ་བཞག་པས་ཆོག་པའི་ལས་རུང་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་དུ་དམིགས་རྟེན་ངོས་ཟིན་པ་དེ་གཅིག་པུ་ལ་… འཕྲོ་རྒོད་ཀྱིས་བར་མ་ཆོད་ཅིང་བྱིང་རྨུགས་ཀྱི་གཞན་དབང་དུ་མ་སོང་ཞིང་། མི་རྟོག་མི་དཔྱོད་པའི་ངང་ནས་དམིགས་པ་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པ་ཞིག་དགོས་ཏེ། དེ་ཡང་ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས།[1] "སེམས་དམིགས་པ་གཅིག་ལ་གནས་སུ་མི་བཏུབ་པ་དམིགས་པ་གཅིག་ལ་ཇི་ལྟར་འདོད་འདོད་དུ་བཞག་པས་ཆོག་པའི་ལས་རུང་དུ་བྱེད་པའི་ཞི་གནས་བསྒྲུབ་པ་ལ་སོགས་པའི་སྐབས་སུ་ནི། ཡང་དང་ཡང་

1. ཛེ་'པ' ༨༧ (བཀྲ་ལྷུན་–དཔེ)

དུ་དཔྱད་ན་སེམས་གནས་པ་སྐྱེར་མི་ཉན་པས། དེ་ལ་ནི་འཇོག་སྒོམ་བྱ་དགོས་པ་ཡིན་ནོ། འདི་ནི་ཞི་ལྷག་གི་སྐབས་སུ་བཤད་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་པས་སོ།།

དེ་ཡང་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་འཇོག་སྒོམ་བྱེད་པའི་ཚེ་དཔྱད་སྒོམ་གྱི་དུས་སུ་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་ཡིན་ཚུལ་དཔྱོད་པའི་རིགས་པས་ངེས་ཐག་ཆོད་པ······བཞིན་དུ་འཇོག་སྒོམ་གྱི་དུས་སུ་ཡང་བདག་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་མེད་པ་ལས···གཞན་དུ་མི་རྟོག་པའི་རྩེ་གཅིག་ཏུ་མཉམ་པར་བཞག་པ་ཞིག་དགོས་ཀྱི། དཔྱོད་པའི་ཚེ་བདག་མེད་པའི་དོན་དང་། འཇོག་པའི་ཚེ་མི་རྟོག་པ་ཙམ་དང་ལྷ་སྐྱུ་ལྷ་བུར་འཇོག་པ་སོགས་གང་དྲན་དྲན་གྱིས་མི་ཆོག་སྟེ། རྒྱལ་བ་ལྔ་པ་ཆེན་པོ་འི་ལམ་ཁྲིད་འཇམ་དཔལ་ཞལ་ལུང་ལས།[1] "སྒོམ་ཆེན་དུ་རློམ་པ་མང་པོ་ཞིག་གིས་རིགས་པས་དཔྱད་ནས་ལྟ་བ་གཏན་ལ་ཕབ། སྒོམ་པའི་དུས་སུ་མི་རྟོག་པ་འབའ་ཞིག་སྒོམ་ཟེར་བ་ནི། གཉིས་ལ་སྦྱོར་དུས་ཏ་ལེགས་པར་གསོས་ནས་བྱིས་ལ་འགྲོ་དུས་ཁང་ཐང་ལ་འགྲོ་ཟེར་བ་དང་ཁྱད་པར་ཅི་ཡང་མེད་པས། ཞི་གནས་ལ་བརྟེན་ནས་ལྷག་མཐོང་སྐྱུབ་ཚུལ་གྱི་གནད་ཙང་ཟད་ཀྱང་མ་གོ་བའི་རང་མཚང་དུ་ཟད་དོ།" །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

དེས་ན་འཇོག་སྒོམ་བྱེད་པའི་ཚེ་མི་རྟོག་པ་གལ་ཆེ་ཞིང་རྟོག་པ་དགག་ཅེས་པའི་དོན་ཡང་། སྐུ་གཟུགས་ལྷ་བྲ་གང་ལ་དམིགས་པ་གཏོད་པའི་ཡུལ་དེ་ག་ལས་གཞན་པའི་རྟོག་པ་གཞན་དུ་མི་འཕྲོ་བའི་དོན་ཡིན་གྱི། རྟོག་པ་ཡིན་ཚད་དགག་དགོས་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུའི་རྣམ་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དེ་ག་རྟོག་པ་ཡིན······པས། དེ་ཡང་བཀག་ན་དམིགས་པ་སྟོར་བར་འགྱུར་བས་མི་འཐད་དོ། །

1. བོད་–'ན' ༨༩ (བོད་གོག་–དབེ་རིང་)

(༧༣) ཟབ་དོན་ཉམས་སུ་ལེན་པ་ལ་དཔྱད་འཇོག་རྒྱང་འབྲེལ་གྱི་ལམ་མེད་མི་རུང་བར་བསྟན་པ།

དེ་ཡང་ངེས་དོན་གྱི་ལྟ་བ་རྣམ་དག་རྒྱུད་ལ་བསྐྱེད་པར་འདོད་པ་དག་གིས་བདག་ཏུ་འཛིན་པ་གང་ལ་སྐྱེ་བའི་གཞི་ཕྱི་ནང་གི་ཆོས་རྣམས་རང་བཞིན་མེད་པའི་ཚུལ་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་མང་དུ་དཔྱད་ནས་མཐར་དེའི་དོན་ལ་ངེས་པའི་ཤུགས་བསྐྱེད་དེ་མི་འགྲོ་བར་འཇོག་པའི་འཇོག་སྒོམ་དང་། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱོད་པ་སྤྲེལ་མར་བྱེད་པ་གལ་ཆེ་སྟེ། སློབ་དཔོན་ཡེ་ཤེས་སྙིང་པོ་འི་གསུང་རྣལ་འབྱོར་བསྒོམས་པའི་ལམ་ལས།[1] "གང་གི་ཚེ་གཉིད་ཀྱི་མུན་པས་ནོན་ཏེ་དམིགས་པ་ལས་ལྡོག་པར་བྱེད་པ་སེམས་ལས་སྐྱེ་བ་དེའི་ཚེ། ཆོས་ལ་དཔྱོད་པའི་མཚན་ཉིད་ལྷག་མཐོང་གི་སེམས་གཟེངས་བསྟོད་ལ། སྟོང་པ་ཉིད་ལ་མཉམ་པར་བཞག་པར་བྱའོ། །འོན་ཏེ་ཡུལ་རྣམས་ཀྱི་རྣམ་པར་དཔྱོད་པས་གོད་པར་གྱུར་ན། དེ་ཡང་དོན་དམ་པ་ལ་དཔྱད་པས་དེ་ལ་དམིགས་པ་པ་བོར་ཏེ་ཞི་གནས་དང་ལྡན་པས་གནས་པར་བྱའོ! །གང་གི་ཚེ་ཧ་ཅང་དཔྱད་ཆེས་པས་ཤེས་རབ་ཤས་ཆེ་བར་གྱུར་བ་དེའི་ཚེ། ཡང་དཔྱད་པའི་དུས་དེ་མ་ཡིན་ཏེ། ཞི་གནས་ཀྱི་དུས་ཡིན་པས་དུས་དང་དུས་མ་ཡིན་པ་བརྟང་སྙོམས་སུ་བྱ་བ་ཚད་མར་བྱས་ནས། ཡང་ཞི་གནས་ལ་གནས་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་ཤིང་། ལམ་རིམ་ཆེན་མོ་ལས་[2]ཀྱང་། "དཔྱད་སྒོམ་མང་པས་གནས་ཆ་ཆུང་དུ་སོང་ན་འཇོག་སྒོམ་མང་

1. སྡེ་–བསྟན་(དབུ་མ་'ཀ' v) 2. རྗེ་'ཁ'སྣར་ཆ་–༣༠༠ (པཀ་ལྷན་–དེ་པ་)

དུ་བྱས་ལ་གནས་ཚ་སོར་གཞུགས། འཇོག་སྒོམ་མང་དུ་བྱས་པའི་མཐུས་གནས་ཚ་ཆེ་བར་སོང་ནས་དཔྱོད་སྒྲོང་མི་འདོད་པས་མ་དཔྱད་ན་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་ངེས་པ་····བརྟན་ལ་ཤུགས་དྲག་པ་མི་འོང་ཞིང་། དེ་མ་བྱུང་ན་ངེས་པའི་ལོག་ཕྱོགས་བདག་གཉིས་ཡོད་པར་འཛིན་པའི་སྒྲོ་འདོགས་ལ་དེ་ཙམ་དུ་མི་གནོད་པས་དཔྱད་སྒོམ་······མང་དུ་བྱས་པའི་སྒོ་ནས་ཞི་ལྷག་གཉིས་ཆ་མཉམ་ལ་སྒོམ་སྟེ།” ཞེས་སོགས་དང་། སྔགས་རིམ་ཆེན་མོ་ལས་ཀྱང་[1]། “བདག་མེད་པའི་ལྟ་བས་ཧ་ཅང་དཔྱད་དྲགས་ན་གོད་པ་སྐྱེ་ནས་གཡོ་བར་བྱེད་པས་བདག་མེད་ཀྱི་དོན་ལ་ངེས་པ་དྲངས་···པའི་ངེས་པ་དེ་ཉིད་རྩེ་གཅིག་ཏུ་བསྐྱང་ཞིང་ཧ་ཅང་མི་དཔྱད་དོ། དེ་ལྟར་འཇོག་སྒོམ་བྱས་པ་ན་ཧ་ཅང་བཞག་དྲགས་པས་ཆོས་སོ་སོར་འབྱེད་པར་མི་སྤྲོ་ཞིང་པར··སྤྲོས་པ་ན་འཕྲོ་མི་ཉན་པར་མི་རྟོག་པར་ཧྲིལ་ཧྲིལ་འགྲོ་ན་ཞི་གནས་ཤས་ཆེ་བས་ཞི་ལྷག་ཆ་མ་སྙོམས་པ་ཡིན་ལ། དེ་ལ་བཞག་དྲགས་ན་ཞུམ་པའམ་བྱིང་བ་དང་རྨུགས་པ་འདྲེན་པས་དེ་དག་ཏུ་འགྱུར་ཏེ། དཔེར་ན་དཔྱད་དྲགས་ནས་ལྷག་མཐོང་ཤས་ཆེ་ན་དེའི་མཐར་གོད་པ་སྐྱེ་བ་བཞིན་ནོ། །དེས་ན་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་རྩལ་སྦྱོང་བའི་དཔྱོད་པ་དང་། རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པ་གཉིས་ཀ་བྱ་སྟེ།” ཞེས་གསུངས་སོ། །

དེ་བཞིན་དུ་སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱིས་མཛད་པའི་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ་ལས[2] “ཡང་གང་གི་ཚེ་ལྷག་མཐོང་བསྒོམས་པས་ཤེས་རབ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ། ཞི་གནས་ཆུང་བའི་ཕྱིར་མར་མེ་རླུང་ལ་བཞག་པ་བཞིན་དུ་སེམས་གཡོ་བས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་དུ་གསལ་བར་མི་མཐོང་བར་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་བསྒོམ་

1. རྗེ་'ཀ' ༡༥༨ (བཀྲ་ལྷུན་-དེབ་) 2. སྡེ་-བསྟན་ (དབུམ་-'ཀི' ༨༦)

པར་བྱའོ། །ཞི་གནས་ཀྱི་ཤེས་ཆེ་ན་ཡང་གཉིད་ཀྱིས་ལོག་པའི་མི་བཞིན་དུ་དེ་ཁོ་ན་ཤིན་དུ་གསལ་བར་མཐོང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟ་བས་ན་དེའི་ཚེ་ཡང་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པར་བྱའོ།” །ཞེས་དབུད་འཇོག་སྤྱིལ་མའི་ལམ་སྒོམ་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་དཔེ་དང་བཅས་པ་ཤིན་དུ་གསལ་བར་གསུངས་སོ། །

འདི་ལྟར་འཇོག་སྒོམ་གྱིས་གནས་ཆ་བསྒྲུབ་པ་དང་། དབྱད་སྒོམ་གྱིས་སྒྲོ་འདོགས་གཅོད་པ་གཉིས་སྤྱ་མ་སེམས་སྐྱེད་བྱེད་དང་། ཕྱི་མ་སེམས་འཕྲོ་བྱེད་ཡིན་པས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་དོན་སྒོམ་པ་ལ་འགལ་ཟླར་སྣླ་བ་ནི་ཆེས་མི་རིགས་ཏེ། བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལས།[1] “འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་ཞི་གནས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ལ་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་པ་དེའི་ཚེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རབ་དུ་བརྟགས་ན་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་འབྱུང་སྟེ། དེའི་ཚེ་སྣང་བ་འབྱུང་བས་སྒྲིབ་པ་བསལ་བ་བཞིན་དུ་སྒྲིབ་པ་མི་འབྱུང་ངོ་། །དེ་གཉིས་ཀ་ཡང་མིག་དང་སྣང་བ་བཞིན་དུ་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བ་ལ་ཕན་ཚུན་མཐུན་པར་གནས་པ་ཡིན་གྱི། སྣང་བ་དང་མུན་པ་བཞིན་དུ་མི་མཐུན་པ་མ་ཡིན་ནོ།” །ཞེས་སོ། །དེ་བཞིན་དུ་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འི་གསུང་ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་དཀའ་གནད་རྒྱལ་བའི་དགོངས་པ་བཞིན་…བཤད་པ་ལས།[2] “ དེ་བས་ན་ཞི་གནས་བསྒོམས་པས་སེམས་བརྟན་པོ་རྟེད་པ་ནི་སྣང་བ་དང་འདྲ། ཤེས་རབ་ཀྱིས་དེ་ཁ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱོད་པ་ནི་མིག་དང་འདྲ་བར་ཤེས་པར་བྱ་ཡི། ཞི་གནས་ནི་སེམས་མི་གཡོ་བར་རྩེ་གཅིག་དུ་གནས་པ་ཡིན་ལ། ལྷག་མཐོང་ནི་ཡུལ་ལ་དཔྱོད་པ་ཡིན་པས་གཅིག་གིས་གཅིག་ལ་གནོད་པ་ཡིན་ནོ་སྙམ་དུ་མི་བཟུང་ངོ་།” །ཞེས་ཞི་གནས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ལ་

---

1. སྡེ་—བསྟན་ (དབུ་མ་—'ཀི'' ༣༨) 2. རྗེ་—'ཞ' ༨༧༡ (བཀའ་ལྷན་—དེབ་)

སེམས་བདེན་པར་ཉམས་པ་དང་། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དེ་ཁ་ན་ཉིད་ལ་བདགས་ཤིང་དཔྱད་པ་གཉིས་གཅིག་གྲོགས་སུ་གཅིག་འགྲོ་བའི་ཚུལ་གསལ་བར་གསུངས་སོ། །

དེ་ཡང་སེམས་ལ་གནས་ཆ་བདེན་པོ་མེད་པར་དཔྱད་པ་ཤུགས་ཆུང་བ་དང་། མི་དགྲོད་པར་སྒྲོད་ནས་འཇོག་པ་ཙམ་གྱིས་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་སྒོ་འདོགས···ཅུང་ཟད་ཀྱང་མི་ཆོད་པའི་ཕྱིར་དེ། དཔེར་ན་ལག་པ་བདེན་པོ་འི་ཤུགས་མེད་པར་སྟ་རེ་གཏིང་དུ་བསྣུན་མི་ཐུབ་ལ། སྟ་རེ་བདེན་པོར་ཟུམ་ཏེ་བཟུང་བསྣད་པ་ཁོ་ནས་ཀྱང་ཤིང་སྡོང་ཆོད་མི་ཐུབ་པ་བཞིན་དུ། དོན་གྱི་སྐབས་འདིར་ཡང་རྗེ་གུང་ཐང་བསྟན་པའི་སྒྲོན་མེས་མཛད་པའི་འཇམ་མགོན་རྒྱལ་བ་གཉིས་པ་ལ་བསྟན་པའི་སྙིང་པོ་གསལ་བར་མཛད་པའི་ཚུལ་ལས་བརྩམས་ཏེ་བསྟོད་པའི་བསྟོད་པ་དོན·····ལྡན་མ་ལས།[1]

ཉོན་མོངས་འཆིང་གཅོད་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི། །
ལྟ་བའི་རལ་གྲི་འཇོན་བྱེད་པ། །
སྒོམ་པའི་དཔུང་པ་བརྟན་པོ་འི་ཐབས། །
མཐའ་ཡས་ས་སྟེ་བཞིན་དུ་གསུངས། །ཞེས་དང་། དེའི་ཐད་ཀྱི་བསྟོད་པ་དེ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་བསྟན་པའི་དེ་ཉིད་སྣང་བ་ལས[2]ཀྱང་། "ཉོན་མོངས་པའི་འཆིང་བ་གཅོད་པ་ལ་གཅོད་བྱེད་དངོས་ཀླུ་སྒྲུབ་ལུགས་ཀྱི་ཟབ་མོ་ལྟ···བའི་རལ་གྲི་ཡིན་ཡང་། དེ་འཇོན་པའི་ཐབས་སུ་ཞི་གནས་སྒྲུབ་ཚུལ་སོགས་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་རྣམས་ས་སྟེ་ནས་འབྱུང་བ་ལྟར་ཉམས་སུ་ལེན་དགོས་པའི་ཕྱིར།"

1. ཀུང་ཐང་ 'ཀ' ༨ (ལྷོ་ཤེ་–དེབ་) 2. ཀུང་ཐང་ 'ཀ' ༡༥༨ (ལྷོ་ཤེ་–དེབ་)

ཞེས་ཇོ་སྐད་གསུངས་པ་བཞིན་སྲིད་ཞིའི་རྒྱུད་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྩ་བ་བདག་འཛིན་མ་རིག་པ་རྩད་ནས་སྤྲོང་བ་ལ་དེ་དང་འཛིན་སྟངས་དངོས་སུ་འགལ་བ་བསྟན་པའི་སྙིང་པོ་གནས་ལུགས་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན་དེ་ཉིད་ལེགས་པར་དཔྱད་ནས་ཚུལ་བཞིན་སྒོམ་པ་ལ་རག་ལས་པས། དེ་ཡང་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ་བབ་ཚུལ་མི་འདྲ་བའི་དབང་གིས་ཇོ་བཙུན་འཇམ་དཔལ་དབྱངས་ནས་མགོན་པོ་ཀླུ་སྒྲུབ་ལ་བརྒྱུད་པའི་ཟབ་མོ་འི་ལྟ་བའི་མཆོན་ཇོན་དེ་ཉིད་ལེགས་པར་འཛིན་པ་ལ། རྒྱལ་བ་བྱམས་པ་མགོན་པོ་ནས་འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་ལ་བརྒྱུད་པའི་བསྒོམ་པའི་མན་ངག་ལ་ངེས་པར་བརྟེན་དགོས་ཤིང་། དེ་དག་ཕན་ཚུན་འགལ་བ་མེད་པར་གྲོགས་སུ་ཁྲིར་དགོས་ཚུལ་ཆེས་གསལ་བར་གསུངས་པའི་གནད་ནི། ཞི་ལྷག་ཟུང་འབྲེལ་ལམ་དཔྱད་འཇོག་ཟུང་འབྲེལ་དགོས་ཚུལ་དེ་ཉིད་ཡིན་ནོ །

དེས་ན་འཇོག་སྒོམ་གྱིས་སེམས་དམིགས་པ་ལ་བརྟན་ཆགས་པར་སྐྱོད་པའི་གནས་ཆ་སྒྲུབ་པ་དང་། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པ་གཉིས་དང་ལྡན་ན་སྤང་བྱ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱོགས་འཇོམས་པ་ལ་སྟོབས་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་ཏེ། ཇོའི་གསུང་ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་དཀའ་གནད་ལས།[1] "དཔེར་ན་ལག་པས་སྤུ་རི་བཟུངས་ནས་ཤིང་སྡོང་གཅོད་པ་ན། ལག་པ་ཤིན་ཏུ་འདར་ན་སྤུ་རི་ཤིང་སྡོང་ལ་ཇི་ཙམ་བརྒྱབ་ཀྱང་ཤིང་སྡོང་གཅོད་མི་ནུས་པ་བཞིན་དུ། ཞི་གནས་སྔོན་དུ་མ་བསྒྲུབས་ན། དཔྱོད་པའི་སེམས་ལ་གནས་པའི་རྩེ་འབྱུར་རྒྱུ་མེད་པས་ཇི་ཙམ་དཔྱད་ཀྱང་མི་མཐུན་ཕྱོགས་འཇོམས་པའི་སྟོབས་མི་འབྱུང་ངོ་། །སྟོབས་ལྡན་གྱི་ལག་པ་ཤིན་ཏུ་བརྟན་པས་རྣོ་བའི་སྤུ་རི་བཟུངས་ནས་བཅད་ན་ཤིང་སྡོང་མྱུར་དུ་

1. ཇོ་ཡིག ༨༧༣ (བཀྲ་ཤིས་–དེབ་)

གཅོད་ནུས་པ་བཞིན་དུ། ཞི་གནས་ཀྱི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཤིན་ཏུ་བརྟན་པའི་ལག་པས་བཟུང་བའི་སེམས་ཀྱིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་རྣོན་པོ་ཐོགས་དེ། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱད་པ་གོམས་ན། མི་མཐུན་ཕྱོགས་འཇོམས་པའི་སྟོབས་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་དང་། དེ་བཞིན་དུ་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལས།[1] "དེ་ལྟ་བས་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ལག་གིས་སེམས་བཟུང་སྟེ། ཤིན་ཏུ་ཆ་ཕྲ་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་གྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ལོག་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་ས་བོན་གྱི་ཟུག་རྔུ……སེམས་དེ་ལ་ཡོད་པ་བསལ་བར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་བྱས་ན་རྩ་བ་ནས་བྱུང་བའི་ཤིང་དག་ས་ལས་མི་སྐྱེ་བ་བཞིན་དུ་རྩ་བ་མེད་པས་ན་ལོག་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པའི……སེམས་ཀྱང་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་རོ"། ཞེས་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

མདོར་བསྡུས་ན་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འི་ལམ་རིམ་བསྡུས་དོན་ལས།[3]

རྩེ་གཅིག་བསམ་གཏན་ཙམ་ལ་འཁོར་བ་ཡི། །
རྩ་བ་གཅོད་པའི་ནུས་པ་མ་མཐོང་ཞིང་། །
ཞི་གནས་ལམ་དང་བྲལ་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས། །
ཇི་ཙམ་དཔྱད་ཀྱང་ཉོན་མོངས་མི་ལྡོག་པས། །
ཡིན་ལུགས་ཐུ་ཐག་ཆོད་པའི་ཤེས་རབ་དེ། །
གཡོ་མེད་ཞི་གནས་རྟ་ལ་བསྐྱོན་ནས་ནི། །
མཐའ་བྲལ་དབུ་མའི་རིགས་པའི་མཚོན་རྣོན་གྱིས། །
མཐར་འཛིན་དམིགས་གཏད་ཐམས་ཅད་འཇིག་བྱེད་པའི། །

1. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ' ༣༠) 2. རྗེ་'ཁ' ,༣༠ (བཀའ་ལྡན་–དེབ་)

ཚུལ་བཞིན་དཔྱོད་པའི་ཡངས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས། །
དེ་ཉིད་རྟོགས་པའི་བློ་གྲོས་རྒྱས་པར་མཛད། །ཅེས་སེམས་དམིགས་པ་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པའི་ཞི་གནས་ཙམ་ཕྱིས་འཁོར་བའི་རྩ་བ······བདག་འཛིན་སྤོང་མི་ནུས་ལ། དེ་བཞིན་དུ་ཞི་གནས་དང་བྲལ་བའི་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཙམ་གྱིས་ཀྱང་ཉོན་མོངས་པ་ལྡོག་མི་ནུས་སོ། །དེས་ན་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་ཐུ་ཐག་ཆོད་པའི་ཤེས་རབ་དེ་ཉིད་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པའི་ཞི་····གནས་ཀྱི་ཏུ་ལ་བསྒོམ་ནས་སྡེ་དེ་གཉིས་ཟུང་དུ་སྦྲེལ་ཏེ། རྟག་ཆད་ཀྱི་མཐའ་དང་བྲལ་བའི་དབུ་མའི་རིགས་པའི་མཚོན་རྣོན་ལ་བརྟེན་ནས་བདག་ཏུ་འཛིན་པའི་ཞེན་ཡུལ་རྩད་ནས་འབྱིན་པར་བྱེད་པའི་ཚུལ་བཞིན་དཔྱོད་པའི་ཡངས་པའི་ཤེས་རབ···འབྱུང་ལ། ཤེས་རབ་དེ་ཉིད་ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་པའི་བློ་གྲོས་རྒྱས་པར་མཛད་ཅེས་རྗེ་སྐད་གསུངས་པའི་དོན་ལ་ངེས་པ་དྲང་བར་བྱའོ། །

གཉིས་པ་གང་བསྒོམ་པར་བྱ་རྒྱུའི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་བཤད་པ།

དེ་ཡང་རང་རྒྱུད་ལ་གང་མངོན་དུ་གྱུར་སླ་ཞིང་གོམས་འདྲིས་ཆེ་བའི་ཉོན་མོངས་དེ་དག་གི་གཉེན་པོ་འི་ཆོས་སུ་གང་ཞིག་བསྒོམ་པར་བྱ་ཞེ་ན། དེ་ཡང་འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་ཀྱིས་མཛད་པའི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་ས་ལས།[1] “གལ་ཏེ་འདོད་ཆགས་སྤྱོད་པ་ཞིག་ཡིན་ན་ནི། མི་སྡུག་པ་ལ་སེམས་ཉེ་བར་གཏོད་པར་བྱེད་དོ། །ཞེ་སྡང་སྤྱོད་པ་ཞིག་ཡིན་ན་ནི་བྱམས་པ་ལའོ། །རྣམ་པར་རྟོག་པའི་བར་དུ་སྤྱོད་པ་ཞིག་ཡིན་ན་ནི། དབུགས་རྔུབ་པ་དང་། དབུགས་འབྱུང་བ་དྲན་པའི་བར་ལའོ། །

1. སྡེ་-བསྟན་ (སེམས་ཙམ་-འཛི་ ༡༨༢)

ཚ་མཉམ་པར་སྤྱོད་པ་དང་། ཉོན་མོངས་པ་ཆུང་བའི་རང་བཞིན་ཅན་ཞིག་ཡིན་ན་ནི། དམིགས་པ་གང་ལ་དགའ་བ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བ་དེར་རབ་ཏུ་བརྩོན་པར་བྱེད་པ་སྟེ།" ཞེས་སོགས་གསུངས་པ་བཞིན་འདོད་ཆགས་ཀྱི་གཉེན་པོར་མི་སྡུག་པ་དང་། ཞེ་སྡང་གི་གཉེན་པོར་བྱམས་པ་སྒོམ་པ་སོགས་གསུངས་སོ།།

སྒྲུབ་བསྒོམ་བྱའི་ཆོས་ལ་རྟེན་འབྲེལ་ལུགས་འབྱུང་ལྡོག་དང་། དལ་འབྱོར་རྙེད་དཀའ་དང་འཆི་བ་མི་རྟག་པ། བྱམས་སྙིང་རྗེ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། ཡང་དག་པའི་ལྟ་བ་དང་ཞི་ལྷག་སོགས་མཐའ་ཡས་པ་ཞིག་ཡོད་པས་བརྗོད་ཀྱི… མི་ལང་མོད། འོན་ཀྱང་འདིར་སྐབས་འབྲེལ་གཞུང་འདིའི་བརྗོད་བྱའི་གཙོ་བོ་དང་། དིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྤྱིའི་ཆིངས་སམ་དེ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྡུད་བྱེད་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་རྣམ་བཞག་ཅུང་ཟད་བཤད་པར་བྱའོ།།

གསུམ་པ་འདིར་བསྟན་བསྒོམ་བྱའི་གཙོ་བོ་ཞི་ལྷག་གི་རྣམ་བཞག་བཤད་པ།

(༡) ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་ཕན་ཡོན།

ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་གི་ཡོན་ཏན་འཇིག་རྟེན་དང་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་ཇི་སྙེད་ཅིག་གསུངས་པ་ཐམས་ཅད་བསམ་གཏན་གྱི་ངོ་བོ་ཞི་གནས་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ལྷག་མཐོང་གི་འབྲས་བུ་ཡིན་པར་དགོངས་འགྲེལ་ལས་[1]གསུངས་ཏེ། "བྱམས་པ། ཡང་ཉན་ཐོས་རྣམས་ཀྱིའམ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིའམ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་དགེ་བའི་ཆོས་འཇིག་རྟེན་པ་དང་། འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་འབྲས་བུ…

1. སྡེ་–བཀའ་ (མདོ་ཅ་ ༣༨)

ཡིན་པར་རིག་བྱའོ།" །ཞེས་དང་། ཡང་དེ་ཉིད་ལས།[1]

སྐྱེ་བ་པོ་ ཡི་ལྷག་མཐོང་དང་།།
ཞི་གནས་གོམས་པར་བྱས་ན་ནི།།
གནས་ངན་ལེན་གྱི་འཆིང་བ་དང་།།
མཚན་མའི་འཆིང་ལས་རྣམ་གྲོལ་འགྱུར། །ཞེས་གསུངས་ཤིང་དོན་དེ་ཉིད་ཤཱནྟི་པ་སྟེ། རིན་ཆེན་འབྱུང་གནས་ཞི་བས་མཛད་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་བསྒོམ་པའི་མན་ངག་ལས་[2]ཀྱང་།

ཞི་གནས་དང་ནི་ལྷག་མཐོང་དག།
བསྒོམས་པས་གནས་ངན་ལེན་དང་ནི།།
མཚན་མ་ཡི་ནི་འཆིང་བ་ལས།།
རྣལ་འབྱོར་པ་ནི་གྲོལ་བར་འགྱུར། །ཞེས་གསུངས་པ་བཞིན་ཡུལ་ཅན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གོང་ནས་གོང་དུ་བསྐྱེད་པའི་ནུས་པ་སེམས་རྒྱུད་ལ་གནས་པའི་བག་ཆགས་གནས་ངན་ལེན་གྱི་འཆིང་བ་དང་། དེ་གསོ་བར་བྱེད་པ་ཡུལ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་བག་ཆགས་མཚན་མའི་འཆིང་བ་གཉིས་ལས་སྔ་མ་ལྷག་མཐོང་དང་། ཕྱི་མ་ཞི་གནས་ཀྱིས་སྤོང་བ་གཞུང་དེ་ཉིད་ཀྱི་རྣམ་བཤད་དུ་ཡང་གསལ་བར་གསུངས་སོ། །

དེ་དག་ནི་ཞི་ལྷག་གི་ཐ་སྙད་བཏགས་པའི་ཕན་ཡོན་ཡིན་གྱི། ཐ་སྙད་དེ་མ་བཏགས་ཀྱང་དོན་འདྲ་བས་བསམ་གཏན་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕན་ཡོན་གང་གསུངས་པ་རྣམས་ཀྱང་འདི་གཉིས་ཀྱི་ཕན་ཡོན་དུ་ཤེས་དགོས་པར་གསུངས་སོ། །

---

1. སྡེ་—བཀའ་ (མདོ་འཙ་ ༧) 2. སྡེ་—བསྟན་ (སེམས་ཙམ་ཧི་ ༡༣༠)

(༢) དེ་གཉིས་དེང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་བསྡུད་བྱེད་དུ་བསྟན་པ།

དེ་ཡང་ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་གི་དིང་ངེ་འཛིན་མཐའ་ཡས་པ་ཞིག་བཀའ་སྩལ་པ་ཐམས་ཅད་ཀུང་གང་དུ་འདུས་པའི་གནད་རམ་པ་ནི་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཡིན་ཏེ། དགོངས་འགྲེལ་ལས།[1] "བྱམས་པ། ངས་ཉན་ཐོས་རྣམས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་དིང་ངེ་འཛིན་རྣམ་པ་དུ་མ་བསྟན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ཞི་གནས་དང་། ལྷག་མཐོང་གིས་བསྡུས་པར་རིག་པར་བྱའོ།" ཞེས་གསུངས་སོ། །དེ་བཞིན་དུ་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས་[2]ཀུང་། "དེ་གཉིས་ཀྱིས་དིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་བསྡུས་པའི་ཕྱིར་རྣལ་འབྱོར་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ངེས་པར་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་བསྟེན་པར་བྱ་སྟེ།" ཞེས་གསུངས་ཤིང་། དོན་དེ་ཉིད་ཀོང་སྤྲུལ་ཡོན་ཏན་རྒྱ་མཚོ་འི་ཤེས་བྱ་ཀུན་ཁྱབ་ལས།[3]

ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་དིང་འཛིན་རྒྱ་མཚོ་འི་ཆིངས།།

ཞི་གནས་ལྷག་མཐོང་གཉིས་ཀྱིས་ངེས་པར་བཅལ། །ཞེས་སོགས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

(༣) ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་ངོ་བོ།

དེ་ཡང་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས།[4] "ཕྱི་རོལ་གྱི་ཡུལ་ལ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཞི་ནས་ནང་དུ་དམིགས་པ་ལ་རྒྱུན་དུ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པ་ལ་དགའ་བ་...

1. སྡེ་–བཀའ་ (མདོ་"ཙ" ༣༤) 2. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་"ཀ" ༤༤)
3. ཀོང་སྤྲུལ་"ཤ" ༣༣༣ (ཀློ་ཕ–དགེ་ཕུང་) 4. སྡེ་–བསྟན་(དབུ་མ་"ཀི" ༤༦)

དང་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་དང་ལྡན་པའི་སེམས་ཉིད་ལ་གནས་པ་ནི་ཞི་གནས་ཞེས་བྱའོ།། ཞི་གནས་དེ་ཉིད་ལ་དམིགས་པའི་ཚེ་དེ་ཁོ་ན་ལ་རྣམ་པར་དཔྱོད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ལྷག་མཐོང་ཡིན་དེ།" ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་སེམས་ཕྱི་རོལ་གྱི་ཡུལ་ལ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཞི་ནས་ནང་དུ་དམིགས་པ་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཛོག་པའི་དགའ་བ་དང་ཤིན་སྦྱང་གིས་ཟིན་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཞི་གནས་ཀྱི་དོན་དང་། ཞི་གནས་ཀྱི་ངང་ནས་རང་གི་དམིགས་པ་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་པ་བྱས་སྟོབས་ཀྱིས་དྲངས་པའི་ཤིན་སྦྱང་གིས་ཟིན་པའི་ཤེས་རབ་ལྷག་མཐོང་གི་དོན་ཡིན་དེ། འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས།[1] "ཞི་གནས་ནི་སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་ཉིད་དོ།། ལྷག་མཐོང་ནི་སོ་སོར་རྟོག་པའོ།" ཞེས་གསུངས་ཤིང་། མདོ་སྡེ་རྒྱན་ལས་[2]ཀྱང་།

ཆོས་ཀྱི་མིང་ནི་བསྡོམས་པའང་འདི། །
ཞི་གནས་ལམ་དུ་ཤེས་པར་བྱ། །
ལྷག་མཐོང་ལམ་ནི་དེའི་དོན་རྣམས། །
རྣམ་པར་དཔྱོད་པར་ཤེས་པར་བྱ། །

ཞེས་ཡང་དག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་བརྟེན་ནས་སེམས་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པ་ཞི་གནས་དང་། ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པའི་ཤེས་རབ་ལ་ལྷག་མཐོང་དུ་གསུངས་སོ། །ཤཱནྟི་པའི་ཤེར་ཕྱིན་མན་ངག་ལས་[3]ཀྱང་མདོ་སྡེ་དགོངས་འགྲེལ་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས། ཇི་ལྟ་བ་དང་། ཇི་སྙེད་པའི་དོན་ལ་མི་རྟོག་པར་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པ་ཞི་གནས་དང་། ཡུལ་དེ་གཉིས་ལ་རྣམ་པར་དཔྱོད་པ་ལྷག་མཐོང་དུ་གསུངས་སོ།།

---

1. སྡེ་–བཀའ་ (མདོ་'ཝ་' ༦༢) 2. སྡེ་–བསྟན་ (སེམས་ཙམ་'ཕི་' ༡༦)
3. སྡེ་–བསྟན་ (སེམས་ཙམ་'ཧི་' ༡༢༨)

(༨) ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གཉིས་ཀ་སྒོམ་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན།

དེ་ཡང་མར་མེ་ཆེས་གསལ་བ་དང་། རླུང་གིས་མི་གཡོ་བ་གཉིས་དང་ལྡན་ན། གང་བལྟ་བྱའི་གཟུགས་རྣམས་གསལ་བར་མཐོང་ནུས་པ་དེ་བཞིན་དུ། དོན་གྱི་སྐབས་འདིར་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་དོན་ལ་བལྟ་བའི་ཚེ་ནའང་། ཡང་དག་པའི་དོན་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་ངེས་པའི་ཤེས་རབ་དང་། དམིགས་པ་ལ་ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་གནས་པའི་བསམ་གཏན་གཉིས་དང་ལྡན་ན། གནས་ལུགས་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་དོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་གསལ་བར་མཐོང་བའི་ཕྱིར་རོ། །དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་སློབ་དཔོན་ཉིད་ཀྱི་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས།[1] "ཞི་གནས་དང་བྲལ་བའི་ལྷག་མཐོང་འབའ་ཞིག་གིས་ནི་རྣལ་འབྱོར་པའི་སེམས་ཡུལ་ལ་རྣམ་པར་གཡེང་བར་འགྱུར་གྱི། རླུང་གི་ནང་ན་འདུག་པའི་མར་མེ་བཞིན་དུ་བརྟན་པར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟ་བས་ན་གཉི་ག་འདྲ་བར་བསྟེན་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་ཤིང་། དེ་བཞིན་དུ་ཀོང་སྤྲུལ་གྱི་ཤེས་བྱ་ཀུན་ཁྱབ་ལས།[2]

རླུང་གིས་མི་གཡོ་མར་མེ་གསལ་བ་བཞིན། །
གཉིས་ཀ་ཚོགས་པས་གནས་ལུགས་དེ་ཉིད་རྟོགས། །ཞེས་དང་།

ཟླ་བ་སྒྲོན་མེའི་མདོ་ལས་[3]ཀྱང་ཇི་སྐད་དུ།

1. ཐོ་—བསྟན་ (དབུ་མ་ ‘ཀ’ ༨༤) 2. ཀོང་སྤྲུལ་—‘ཤཱ’ ༣༣༤ (ལྡེ་ག་—དགེ་སྡང་)
3. ཐོ་—བཀའ་(མདོ་ ‘ད’ ༢༠) ཟླ་བ་སྒྲོན་མེའི་མདོ་དང་ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་འི་མདོ་ཞེས་པ་མཚན་ཐ་དད་དུ་བརྗོད་པ་ལས་མདོ་ཐ་དད་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

ཞི་གནས་སྟོབས་ཀྱིས་གཡོ་བ་མེད་པར་འགྱུར།།

ལྷག་མཐོང་གིས་ནི་རི་དང་འདྲ་བར་འགྱུར། །ཞེས་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་དོན་སྒོམ་པའི་ཚེ་སེམས་དམིགས་པ་ལ་མི་གཡོ་བར་གར་བཞག་ཏུ་བཏན་པར་…གནས་པའི་ཞི་གནས་ཀྱི་ལག་རྗེས་དང་། བདག་ཏུ་ལྟ་བ་ལ་སོགས་པ་ལྟ་བ་ངན་པའི་པས་ཀྱི་རྒོལ་བས་བསྐྱུལ་མི་ནུས་པ་རི་དང་འདྲ་བའི་ལྷག་མཐོང་གི་ལག་རྗེས་དང་ལྡན་དགོས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

(༤) ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་གོ་རིམ་ངེས་ཚུལ།

རྒྱལ་བའི་སྲས་པོ་ཞི་བ་ལྷའི་སྤྱོད་འཇུག་ལས།[1]

ཞི་གནས་རབ་ཏུ་ལྡན་པའི་ལྷག་མཐོང་གིས།།

ཉོན་མོངས་རྣམ་པར་འཇོམས་པ་ཤེས་བྱས་ནས།།

ཐོག་མར་ཞི་གནས་བཙལ་བྱ……། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་སྔོན་ལ་ཞི་གནས་བསྒྲུབས་ནས། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་དགོས་པ་ཡིན་ནོ།། དེ་ཡང་གཞུང་འདིའི་ཐད་ཀྱི་རྒྱལ་ཚབ་རྗེའི་སྤྱོད་འཇུག་འགྲེལ་པར།[2] "དགེ་བའི་དམིགས་པ་གང་ལ་རྩེ་གཅིག་པ་གོམས་པར་བྱས་པས་བྱིང་རྒོད་དང་བྲལ་ཏེ། ལུས་སེམས་ཤིན་ཏུ་སྦྱངས་པའི་བདེ་བ་འདྲེན་པའི་ཞི་གནས་ཀྱི་དུ་དང་རབ་ཏུ་ལྡན་པའི་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་ལྷག་མཐོང་གིས་ཁམས་གསུམ་གྱི་ཉོན་མོངས་པ་ས་བོན་དང་བཅས་པ་རྣམ་པར་འཇོམས་པར་ཤེས་པར་བྱས་ནས། ・ གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་དཔྱད་པ་བྱས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་ཤིན་སྦྱངས་འདྲེན་ནུས་པའི་ལྷག་མཐོང……

1. སྡེ་-བསྟན་ (དབུ་མ་'ལ' ༢༣) 2. རྒྱལ་ཚབ་'ང' ༡༨༡ (ལྷོ་ཁ་-དགེ་གཟིགས)

བསྒྲུབ་པར་བྱ་ལ། དེ་ལ་ཡང་ཐོག་མར་ཞི་གནས་བཙལ་བར་བྱ་སྟེ། ཞི་གནས་སྔོན་ལ་མ་བསྒྲུབས་པར་ལྷག་མཐོང་སྐྱེ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་དང་། མཁས་གྲུབ་རྗེའི་གསུང་ལྟ་ཁྲིད་མུན་སེལ་སྒྲོན་མེ་ལས།[1] "དེ་ལ་ཞི་གནས་ནི་ལྷག་མཐོང་ཐོག་མར་རྒྱུད་ལ་སྐྱེ་བའི་ཐབས་དང་། སྐྱེས་ནས་ལྷག་མཐོང་གིས་སྤྱང་བྱ་སྤོང་བ་དང་། ཡོན་ཏན་སྒྲུབ་པའི་གྲོགས་སུ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་དགོས་པ་ཡིན་གྱི། དེ་གཉིས་ལས་ཀྱང་གཙོ་བོ་ནི་ལྷག་མཐོང་ཡིན་ཞིང་།" ཞེས་ལྷག་མཐོང་རྒྱུད་ལ་སྐྱེ་བ་ལ་ཞི་གནས་སྔོན་དུ་འགྲོ་དགོས་ཏེ་དེའི་ཐབས་སམ་རྒྱུར་གསུངས····པའི་ཕྱིར་རོ།།

དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་འི་དགེ་སྦྱོར་གྱི་གནད་ཀྱི་དྲི་བ་སྙན་བསྐུལ་ལྷག་བསམ་རབ་དཀར་ལས།[2] "ད་འོ་ན་སྒོམ་ཆེན་རྣམས་ལྟ་སྒོམ་ལ་གཙོ་བོར་འབད་པ་ལགས་ན། ལྟ་བ་སྟོང་ཉིད་རྟོགས་པའི་བློ་དེ་སྒོམ་པ་ཞི་གནས་དང་མ་བྲལ་བ་ཞིག་དགོས་ཏེ། དེ་བྱུང་ན་ལྟ་སྒོམ་ཟུང་འབྲེལ། ཞི་ལྷག་ཟུང་འཇུག་ཏུ་འགྲོ་བ་ཡིན་ལ། དེ་ལ་ཡང་དང་པོར་འབུར་ཅི་དང་འདྲ་བའི་ཞི་གནས་བརྟན་པོ་མེད་ན་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་སེམས་བཙར་ཏེ་སྡོད་མི་ནུས་ལ། སྟོང་ཉིད་ལ་སེམས་བཙར་གནས་པའི་མཉམ་བཞག་བཟང་པོ་མེད་ན་རྗེས་ཐོབ་ཏུ་སྣང་བ······རྣམས་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་འཆར་ས་མེད་པས་ན། ལྷག་མཐོང་ངམ་ངེས་དོན་སྒོམ་པའི་སྔོན་ལ་ཞི་གནས་གལ་ཆེ་ཞིང་།" ཞེས་གསུངས་སོ།།

དེས་ན་གསུང་རབ་དགོངས་འགྲེལ་རྣམས་སུ་ཕར་ཕྱིན་དྲུག་གི་ནང་ཚན་བསམ་གཏན་དང་ཤེས་རབ་གཉིས་ཀྱི་རིམ་པ་དང་། ལྷག་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་བསླབ་པ་

1. མཁས་གྲུབ་'ཏ' ༨༢༠ (ལྷ་ས་–དགེ་གཟིགས་) 2. རྗེ་'ཁ'ཐོར་བུ་ ༧༨༠ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ)

ལ་བརྟེན་ནས་ལྷག་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་བསླབ་པ་སྐྱེ་བའི་རིམ་པ་རྣམས་ཀྱང་། ཞི་གནས་སྔོན་ལ་བསྒོམས་ནས་ལྷག་མཐོང་ཕྱིས་སྒོམ་པའི་རིམ་པ་དང་གནད་ཁ་ཞིག་གོ།

(༤) ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་བསྒོམ་ཚུལ་དངོས་བཤད་པ།

དང་པོ་ཞི་གནས་བསྒོམ་ཚུལ་ནི། :— དེ་ཡང་བསྒོམ་རིམ་ནས་གསུངས་པ་ལྟར་གྱི་ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་སོགས་ཞི་གནས་ཀྱི་ཚོགས་རྣམས་ལ་ལེགས་པར་གནས་ནས། ཡིད་དང་མཐུན་པའི་གནས་སུ་དྲན་པ་མངོན་དུ་བྱས་ཏེ། ལུས་ཀྱི་འདུག་ལུགས་ལུས་རྣམ་སྣང་ཆོས་བདུན་ལྡན་གྱི་སྒོ་ནས་སྒོམ་དགོས་ལ། དེ་ཡང་སེམས་དམིགས་པ་ལ་གཏོད་པའི་སྔོན་དུ་ཇི་ལྟར་བྱ་བ་དང་། དམིགས་པ་ལ་སེམས་གཏོད་པའི་དུས་སུ་སེམས་གང་ལ་འཇོག་པའི་གཞི་དམིགས་པ་ངོས་... བཟུང་བ་དང་། དེ་ལ་སེམས་ཇི་ལྟར་གཏོད་པའི་ཚུལ་དང་། གཏོད་པའི་འོག་ཏུ་བྱིང་རྒོད་བྱུང་བའི་དུས་སུ་དེའི་རྒྱུ་ངོས་བཟུང་ནས་དེ་མི་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་གཉེན་པོ་བསྟེན་ཚུལ་དང་། བྱིང་རྒོད་བྲལ་བའི་དུས་སུ་ཇི་ལྟར་བྱ་བ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་སེམས་གནས་དགུ་སྐྱེ་བའི་ཚུལ་དང་། དེ་དག་སྟོབས་དྲུག་གིས་འགྲུབ་ལུགས་དང་། ཡིད་བྱེད་བཞིས་སྐྱུད་ཚུལ་རྣམས་ལེགས་པར་ཤེས་ནས་སྒོམ་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་སྐྱོན་མེད་པ་བདེ་བླག་ཏུ་འགྲུབ་པར་འགྱུར་རོ། །

གཉིས་པ་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་ཚུལ་ནི། :— དེ་ཡང་ལྷག་མཐོང་གི་རྒྱུ་ཚོགས་གསུམ་བསྒོམ་རིམ་ལས་གསུངས་པ་ལྟར། གསུང་རབ་ཀྱི་གནད་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་མཁྱེན་པའི་མཁས་པ་ལ་བརྟེན་ནས། དྲི་མ་མེད་པའི་གཞུང་ལུགས་ལ་ཐོས་

བསམ་གྱི་སྒོ་ནས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོཊ་པའི་ལྟ་བ་བསྐྱེད་པ་ནི་ལྷག་མཐོང་གི་རྒྱུ་ཚོགས་མེད་དུ་མི་རུང་བ་ཡིན་ད། ཡིན་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་ཐུ་ཐག་ཆོད་པའི་ལྟ་བ་མེད་པར་ཇི་ལྟ་བ་རྟོགས་པའི་ལྷག་མཐོང་གི་རྟོགས་པ་སྐྱེ་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

དེ་འདྲ་བའི་ལྟ་བ་དེ་ཡང་དྲང་དོན་ལ་མི་རྟོན་ངེས་དོན་ལ་རྟོན་པ་ཞིག་གིས་བཙལ་དགོས་པས་དྲང་ངེས་ཀྱི་ཁྱད་པར་ཤེས་ནས། ངེས་དོན་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ལྟ་བ་དེ་ཉིད་གཏན་ལ་འབེབས་དགོས་སོ། །དེ་ལ་ཡང་རིགས་པའི་དགག་བྱ་ལེགས་པར་ངོས་ཟིན་པར་བྱས་ནས། དེ་འགོག་པ་ཐལ་རང་གང་གི་བྱེད་པ་ལ་བརྟེན་ཚུལ་དང་། བྱེད་པ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྟ་བ་རྒྱུད་ལ་བསྐྱེད་ཚུལ་ལ། ཆོས་དང་གང་ཟག་གི་བདག་མེད་པ་གཏན་ལ་འབེབས་ཚུལ་དང་། བདག་མེད་པའི་ལྟ་བ་དེ་བསྒོམས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་སྒྲིབ་པ་སྤོང་ཚུལ་རྣམས་གཞུང་ཆེན་པོ་འི་དགོངས་པ······བཞིན་ལེགས་པར་ཤེས་པར་བྱས་ནས། བདག། མེད་པའི་དོན་ལ་རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མཐའ་ཡས་པའི་སྒོ་ནས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱོད་པར་བྱེད་པའི་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ལེག་པར་དཔྱད་ནས་སྐྱོང་བའི་བདག་མེད་པའི་རྣམ་པ་ཅན་གྱི···ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པ་ནི། ཇི་ལྟ་བ་ལ་དམིགས་པའི་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་ཚུལ་ཡིན་ནོ།།

ཉོན་མོངས་མངོན་འགྱུར་བ་སྤོང་བའི་ཕྱིར་ཞི་རགས་རྣམ་ཅན་དུ་སྒོམ་པ་དང་། ཤེར་ཕྱིན་མན་ངག་སོགས་སུ་གསུངས་པ་ལྟར་ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་·····རྣམ་པར་འབྱེད་པ་སོགས་ཇི་སྙེད་པའི་དོན་རྣམས་རྣམ་པར་ཕྱེ་ནས་སྒོམ་པའི་ལྷག་མཐོང་ནི། ཇི་སྙེད་པ་ལ་དམིགས་པའི་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་ཚུལ་དུ་གསུངས་སོ། །

(*v*) ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་ཚུལ།

དེ་ལ་ཞི་ལྷག་གཉིས་མ་ཐོབ་ན་ཟུང་དུ་འབྲེལ་རྒྱུ་མི་འོང་བས་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བ་ལ་དེ་གཉིས་ངེས་པར་ཐོབ་དགོས་སོ། །དེ་ཡང་སྒོམ་བྱུང་གི་རྟོགས་པ་ཐོབ་རྗེས་སུ་ཞི་གནས་ལ་བརྟེན་ནས་དཔྱད་སྒོམ་བྱས་པའི་མཐུས་ཇི་ལྟ་བ་ལ་དམིགས་པའི····ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པའི་ལྷག་མཐོང་དང་། ཇི་ལྟ་བ་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་བརྟན་པར་གནས་པའི་དིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཞི་གནས་གཉིས་མཚུངས་པར་འཇུག་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གཉིས་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་གསུངས་དེ། འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་ཀྱིས་མཛད་པའི་ཉན་ས་ལས།[1] "འདི་ལྟ་སྟེ། མཉམ་པར་བཞག་པའི་རྣམ་པ་དགུ་པོ་གང་ཡིན་པ་ཐོབ་པར་གྱུར་ཅིང་དིང་ངེ་འཛིན་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྷག་པའི་ཤེས་རབ་ཆོས་རྣམ་པར་འབྱེད་པར་བྱེད་པ་ལ་རབ་ཏུ···བརྩོན་པར་བྱེད་དེ། དེའི་ཚེ་ན་ཆོས་རྣམ་པར་འབྱེད་པར་བྱེད་པ་དེའི་ལམ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པ་དང་རྩོལ་བ་མེད་པར་འཇུག་པར་འགྱུར་ཞིང་། ཞི་གནས་ཀྱི་ལམ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པས་ལྷག་མཐོང་ཡོངས་སུ····དག་པ་དང་། ཡོངས་སུ་བྱང་བ་དང་། ཞི་གནས་ཀྱི་རྗེས་སུ་སོང་བ་དང་། ཉམས་བདེ་བས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པར་འགྱུར་དེ། དེའི་ཕྱིར་དེའི་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གཉིས་འདྲེས་པར་གྱུར་ཅིང་མཉམ་པར་ཟུང་དུ་འཇུག་པ་དང་། ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པའི་ལམ་ཞེས་བྱའོ།" །ཞེས་སོ། །

དེ་བཞིན་དུ་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ་ལས་[2]ཀྱང་། "ཇི་སྲིད་གང་གི་ཚེ་བྱིང་བ་དང

1. སྡེ་–བསྟན་(སེམས་ཙམ་'ཛི་ ,༡༩༨) 2. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ་ ༤༨)

གོད་པ་ལས་དབེན་པའི་ཕྱིར་མཉམ་པར་ཞུགས་ཤིང་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་སེམས་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ། རྩོལ་བ་གློད་ལ་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱ་སྟེ། དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་གྲུབ་པ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། །དེས་ན་ཞི་ལྷག་མཚན་ཉིད་པ་མ་ཐོབ་པའི་གོང་དུ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་དཔྱད་སྒོམ་གྱི་རང་སྟོབས་ཀྱིས་མི་རྟོག···པའི་གནས་ཆ་འདྲེན་མི་ནུས་པས་དཔྱད་སྒོམ་དང་འཇོག་སྒོམ་གཉིས་རྩོལ་བ་སོ··སོ་སོར་བསྒོམ་དགོས་པ་ལ། དེ་གཉིས་ཐོབ་ནས་ལྷག་མཐོང་གི་ངོ་བོར་གྱུར་པའི་སོ་སོར་རྟོག་པའི་དཔྱད་སྒོམ་བྱས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གནས་ཆ་བརྟན་པོའི་ཞི་གནས་འདྲེན་པར་ནུས་པས་ན་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་གསུངས་སོ། །

དེ་ལྟར་བསམ་གཏན་གྱི་ངོ་བོ་ཞི་གནས་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ལྷག་མཐོང་གི་རྣམ་བཞག་དང་། ཇི་ལྟར་བསྒོམ་ཚུལ་སོགས་ཞིབ་ཅིང་རྒྱས་པ་ས་སྡེ་ལྔ་དང་། སྡོམ་རྣམ་གཉིས། རིགས་ཚོགས་དྲུག །བྱམས་ཆོས་སྡེ་ལྔ། དབུ་མ་སྙིང་པོ། སྤྱོད་འཇུག་དང་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་སོགས་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་དག་དང་། མཁས་པའི་དབང་པོ་རྣམས་ཀྱི་གཞུང་ལུགས་ལ་ངེས་པར་བརྟེན་པར་བྱའོ། །དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་རྗེ་གུང་ཐང་གི་གསུང་བསྟོད་པ་དོན་ལྡན་མའི་རྒྱ་ཆེར་འགྲེལ་ལས།[1] "དེ་སོ་སོར་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་གཉིས་ལ་གཙོ་བོར་བརྟེན་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། སྤྱིར་གཉིས་ཀས་གཉིས་ཀ་གསུངས་མོད་ཀྱང་། རང་རང་ལ་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་དགོངས་པའི་བཀའ་བབ་ཚུལ་མི་འདྲ་བ་ཡོད་པས་དགོངས་པའི་གནད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་···པར་འབྱུང་བ་དེ་དང་དེར་མེད་མི་རུང་དུ་བརྟེན་དགོས་པ་ཡིན་ནོ།" ཞེས་ཟབ་མོའི་

1. གུང་ཐང་ 'ཀ' ༡༠༨ (ལྷེ་ཀེ་–དེབ་)

ལྟ་བ་དང་དེ་བསྒོམ་པའི་ཐབས་རྒྱ་ཆེ་བའི་ལམ་གྱི་རིམ་པ་རྣམས་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་སོ་སོའི་གཞུང་ལ་གཙོ་བོར་བརྟེན་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། སྤྱིར་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་གཉིས་ཀས་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་གྱི་རིམ་པ་གཉིས་ཀ་གསུངས་ཡོད་ཀྱང་། རྗེ་བཙུན་འཇམ་པའི་དབྱངས་ནས་ཀླུ་སྒྲུབ་ལ་བརྒྱུད་པའི་ཟབ་མོ་ལྟ་བ་དང་། རྒྱལ་བ་བྱམས་པ་ནས་འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་ལ་བརྒྱུད་པའི་རྒྱ་ཆེ་བའི་ལམ་གྱི་རིམ་པ་སྟེ། ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་གཉིས་རང་རང་ལ་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་གདམས་པའི་བཀའ་བབ་ཚུལ་མི་འདྲ་བ་ཡོད་པའི་དབང་གིས་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་གདམས་པའི་གནད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ཚང་བ་ལ་དེ་གཉིས་ཀའི་གཞུང་ལ་ངེས་པར་དུ་བརྟེན་དགོས་པར……གསུངས་སོ།།

དེས་ན་གཞུང་ལུགས་སྤྱི་དང་། ཁྱད་པར་དུ་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་ལམ་གྱི་རིམ་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ལ་ཕྱུ་ཐག་ཆོད་པའི་ངེས་པ་འདྲེན་པའི་སྒོ་ནས་ཉམས་སུ་ལེན་པ་ལ། ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་གཉིས་སོགས་མཁས་པའི་གཞུང་ལུགས་རྒྱ་མཚོ་ལྟ་བུ་རྣམས་བཞག་ནས་མན་ངག་ཏུ་གྲགས་པ་ཐན་ཐུན་རེ་ལ་ངལ་བ་བྱེད་པ་ནི། ས་སྐྱ་པཎྜི་ཏས།[1]

ཡན་ལག་བརྒྱད་ལྡན་ཆུ་འགྲམ་དུ།།
བ་ཚྭའི་ཁྲོན་པ་བརྐོ་བ་བཞིན། །ཞེས་གསུངས་པ་བཞིན་ནོ།།

དོན་དེ་ལ་དགོངས་ནས་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོས་ལམ་རིམ་ཞི་གནས་ཀྱི་མཇུག་ཏུ་འདི་ལྟར་གསུངས་[2]ཏེ།

1. ས་པཎ་'ཐ' ༢༧༨ (ས་སྐྱ་བཀའ་འབུམ–དབ་–ང) 2. རྗེ་–'བ' སྔགས་ཆ' ༡༡༢(བཀྲ་ལྷུན་–དེབ')

མད་དང་དགོངས་འགྲེལ་བསྟན་བཅོས་ཆེན་མོ་ལས།།
ལེགས་གསུངས་དྲང་འདྲོན་བསྒྲུབ་པའི་རིམ་པ་ནི།།
རྫོད་བྱེད་བསྐྱིང་བས་བློ་གྲོས་ཆུང་རྣམས་ཀྱིས།།
ཇི་བཞིན་མ་རྟོགས་རང་གི་བློ་ཡི་སྐྱོན། །
གཞན་ལ་བསྐྲོས་པས་གཞུང་བཟང་དེ་དག་ལ།།
མི་རྟོག་སྐྱོང་བའི་གདམས་པ་མེད་སྙམ་ནས།།
ཡོད་པའི་གཞུང་དུ་མ་བཙལ་མེད་པའི་སར།།
འབད་པ་དུ་མས་ཚོལ་ཞིང་རྨྱེད་པར་སེམས། །ཞེས་དང་།
གཞུང་ལུགས་ཆེ་ལ་ལོ་མང་སྦྱངས་ཡི། །
གྲོགས་དག་རང་གི་ནོར་བུ་རིན་པོ་ཆེ།།
དོར་ནས་གཞན་གྱི་འཆིང་བུ་མ་ལེན་པར།།
རང་ལ་རིན་ཆེན་ཡོད་པ་མཁྱེན་པར་མཛོད། །ཅེས་གསུངས་སོ། །

དེ་བཞིན་དུ་ཚུལ་འདི་དག་ལ་བརྟེན་པའི་གོལ་སའི་གནས་ལེགས་པར་ཤེས་པའི···
ཆེད་དུ་མཁས་གྲུབ་སྨྲ་བའི་ཉི་མས་སྡོམ་གསུམ་གྱི་རྣམ་བཞག་ཐུབ་བསྟན་བྱི········
དར་ལས།[1] "འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཡབ་སྲས་ཀྱི་དགོངས་དོན་དཔལ་ལྡན་ཟླ་བ་
གྲགས་པས་བཀྲལ་བ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རང་བཞིན་གྱིས་གྲུབ་པ་ཐ་སྙད་དུ་ཡང····
ཁེགས་ཀྱང་། ལས་འབྲས་ལ་སོགས་པའི་བྱ་བྱེད་ཐམས་ཅད་གཞན་ངོ་ཙམ་ལ་
སྐྱེལ་མི་དགོས་པར་རང་ལུགས་ལ་ཡང་ཚད་གྲུབ་དུ་ཁས་བླངས་པས་ཆོག་པའི····
རྟེན་འབྲེལ་དང་སྟོང་ཉིད་ཟུང་འཇུག་དྲི་མ་མེད་པའི་རིགས་པས་ལེགས་པར་གདན··

1. མཁས་གྲུབ་'ཉ' ༢༧༨ (ལྷ་ཞི་–དགེ་གཟུགས་)

ལ་ཕེབས་པའི་ལྟ་བ་ལས་གཞན་པ་མཁས་རྨོངས་གང་གིས་བཞག་པའི་ལྟ་བ་ཡིན་ཀྱང་ལྟ་བ་ནོར། མདོའི་དོན་བྱམས་ཆོས་དང་ས་སྡེ་དང་དབུ་མ་སྒོམ་རིམས་སོ་ཊ་ཀྱིས་རྒྱས་པར་བཀྲལ་བ་ལྟར་ཞི་ལྷག་སོ་སོའི་ཚོགས་བསྟེན་པ་དང་། དམིགས་རྟེན་གྱི་ཁྱད་པར་དང་། དཔྱད་སྒོམ་དང་འཇོག་སྒོམ་གྱི་རྣམ་དབྱེ་དང་། སེམས་གནས་པའི་ཐབས་དགུ་དང་སྤོང་བའི་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་དང་ལྡན་པར་བྱས་ནས……བསྒོམས་པས་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཇེས་མཐུན་གྲུབ་པའི་ཚད། དེ་ནས་ཞི་ལྷག་མཚན་ཉིད་ཚང་བ་ཐོག་མར་སོ་སོར་གྲུབ་པའི་ཚད། དེ་དག་གི་གོ་རིམ། དེ་ནས་ཞ་ལྷག་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་ཏིང་ངེ་འཛིན་མཚན་ཉིད་ཚང་བར་གྲུབ་པའི་ཚད། དེ་དག་གི་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་དུ་སྐྱོང་བ་ཇི་ལྟར་སྐྱེ་བའི་ཚུལ། ལུས་སེམས་ལ་བྱུང་བའི་རྟགས་ཀྱི་ཁྱད་པར། བྱིང་རྨུགས་གཉིས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་དང་ཁྱད་པར། འཕྲོ་རྒོད་གཉིས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་དང་ཁྱད་པར། དེ་དག་གཉེན་པོ་གང་གིས་ཇི་ལྟར་སེལ་ཚུལ། དྲན་ཤེས་བཞིན་གཉིས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་དང་ཁྱད་པར། དེ་གཉིས་སྐབས་གང་དུ་ཚུལ་ཇི་ལྟར་བསྟེན་ཚུལ་སོགས་མཐའ་དག་པར་ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་དེ་དག་གི…དགོངས་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་ཤེས་ནས་གདན་ལ་འབེབས་པ…ཞིག་མེད་པའི་ཐོས་བསམ་པ་དག་གིས་ཞི་ལྷག་གི་བཤད་པ་དང་། བསམ་གཏན་པ་དག་གིས་མན་ངག་ཟབ་མོར་མིང་བཏགས་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་བསྒྲུབ་པའི་རྣམ…བཞག་ཇི་ཙམ་ཞིག་བྱས་ཀྱང་ཕལ་ཆེར་ནོར་བ་ལས་མ་འདས།” ཞེས་སོགས་གསུངས་སོ། །

དེ་དག་གི་དོན་གྱི་སྙིང་པོ་མདོར་བསྡུ་ན། ཞི་ལྷག་གི་བསྒོམ་ཚུལ་དང་དེའི་གནད་རྣམས་ལ་ནང་བྱན་དུ་ཆུད་པར་བྱས་ནས། ཞི་གནས་དང་འབྲེལ་

བའི་སྐོར་པ་རྣམ་དག་ཇི་ལྟ་བུ་ཞིག་དགོས་སྙམ་ན། རྗེ་བཙུན་དཀོན་མཆོག་འཇིག་མེད་དབང་པོའི་གསུང་ཆོས་འབྱུང་ནོར་བུའི་ཕྲེང་བ་ལས།[1] "འཕགས་པ་ཐོགས་མེད་སྐུ་མཆེད་ཀྱི་གཞུང་གི་རྗེས་སུ་འབྲངས་ཏེ། ཧྲིང་ངེ་འཛིན་གསར་དུ་སྒྲུབ་པའི་ཚེ་གནས་ཆ་ཙམ་གྱིས་མི་ཚོག་པར་གསལ་ཆའི་ངར་དང་ལྡན་པ……དགོས་ལ། དེ་ཡང་སེམས་གནས་པ་དགུ་སྟོབས་དྲུག་ཡིད་བྱེད་བཞིའི་སྒོ་ནས་ཧྲིང་ངེ་འཛིན་གསར་དུ་བསྒྲུབ་ཚུལ་དང་། དྲན་པ་དང་ཤེས་བཞིན་གྱིས་བོགས་འདོན་ཚུལ་དང་། བྱིང་རྒོད་ཕྲ་རགས་ཀྱི་ངོས་འཛིན། ཞི་ལྷག་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་རྣམ་འགྱུར་བསྒྲུབ་ཚུལ་སོགས་རྒྱལ་བའི་དགོངས་པ་བཞིན་ལེགས་པར་གདན་ལ…ཕབ་པས། ལྷག་པ་ཧྲིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཡོན་ཏན་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་དང་ལྡན་པས་སོ།" །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར་རོ།།

དེ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྷག་མཐོང་དང་འབྲེལ་བའི་ལྟ་བ་རྣམ་པར་དག་པ་ཇི་ལྟ་བུ་ཞིག་དགོས་སྙམ་ན། དེ་ཉིད་ལས།[2] "དཔལ་མགོན་འཕགས་པ་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་གཞུང་གི་རྗེས་སུ་འབྲངས་ཏེ། འཁོར་འདས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རང་རང་གི་གདགས་གཞིའི་ངོས་ནས་དོན་དམ་པར་གྲུབ་པ་རྡུལ་ཙམ་ཡང་མི་དམིགས་ཀྱང་། གདགས་གཞིའི་སྟེང་དུ་མིང་དང་རྟོག་པས་ཕར་བཞག་ཙམ་དེ་ཐ་སྙད་དུ་ཚད་མས…གྲུབ་ལ། ཆོས་རྣམས་རང་རང་གི་ངོ་བོས་སྟོང་པའི་རྒྱུ་མཚན་གྱིས་ཐ་སྙད་དུ་ཆོས་དེ་དང་དེར་གྲུབ་ཅིང་བྱ་བྱེད་སོགས་འཐད་ལྡན་དུ་འཇོག་ཤེས་པ་དང་། རྟེན་འབྲེལ་གྱི་ཆོས་ལ་ངེས་པ་དྲངས་པ་ཉིད་ཀྱིས་རང་བཞིན་མེད་པ་ལ་ངེས་པ་ཆེར……འགྲོ་བས་སྟོང་པ་དང་རྟེན་འབྱུང་གཅིག་གྲོགས་སུ་གཅིག་ཁྱེར་ཤེས་པའི་ཟབ་མོའི་

1. གསུང་ 'ཙ' ༢༣༦ (སྡེ་ཀ་–དེབ་) 2. གསུང་ 'ཙ' ༢༣༢ (སྡེ་ཀ་–དེབ་)

གཏམ་འདི་ནི།" ཞེས་དང་། "གློས་བྱས་དང་ཉི་ཚེ་བའི་སྟོང་པ་ཙམ་མ་ཡིན་པར་གཟུང་ནས་རྣམ་མཁྱེན་གྱི་བར་གྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྟེང་དུ་དགག་བྱ་རང་བཞིན···གྱིས་གྲུབ་པ་བཀག་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་རྒྱལ་བའི་དགོངས་པ་མཐར་ཐུག་པ་ཟབ་མོ···དབུ་མའི་ལྟ་བ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དང་ལྡན་པས་སོ།" །ཞེས་ཇི་སྐད་གསུངས་པ་བཞིན་སྒོམ་པ་རྣམ་དག་བྱིང་རྨུགས་ཀྱི་སྐྱོན་པ་དང་བྲལ་བའི་ཞི་གནས་ལ་བརྟེན་ནས། ལྟ་བ་རྣམ་དག་རྟག་ཆད་ཀྱི་མཐའ་ཀུན་དང་བྲལ་བ་རྟོགས་པའི་ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པ་ལ་འབད་པར་བྱའོ།།

བཞི་པ་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་གྱི་བརྗོད་བྱའི་ཆེ་བ་མདོར་བསྡུས་ནས་བསྟན་པ།

(༡) བསྒོམ་རིམ་དང་པོ།

འདིར་རྒྱལ་བའི་གསུང་རབ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྙིང་པོ་འདི་དོན་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་····པའི་རིམ་པ། ཤིང་རྟ་ཆེན་པོ་རྣམ་གཉིས་ཀྱིས་ལེགས་པར་ཕྱེ་བའི་ལམ་གྱི་གནད་བསྡུས་པ། བསྐལ་ལྡན་གྱི་གདུལ་བྱ་རྣམས་མྱུར་དུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་སར་བགྲོད་པར་བྱེད་པའི་ཐེག་པ་མཆོག་གི་དམ་པའི་ཚུལ་ལུགས། དབུ་མའི་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་སོ་སོའི་བརྗོད་བྱ་མདོར་བསྡུས་ན། བསྒོམ་རིམ་དང་པོར། རྟེན་གྱི་གང་ཟག་གང་ཞིག་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་ལམ་ལ་ཐོག་མར་འཇུག་པར་འདོད་པའི་ལས་དང་པོ་བ་དེས། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་མྱུར་དུ་ཐོབ་པར་འདོད་པས་མདོར་ན། སྙིང་རྗེ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། སྒྲུབ་པ་སྟེ་གནས་འདི་གསུམ་ལ་འབད་པར་བྱའོ། །ཞེས་གསུངས་པའི་དང་པོ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ནི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་མ་ལུས་པའི་རྒྱུའི་རྩ་བ་ཡིན་པ་སོགས་སྙིང་རྗེའི་ཆེ་བ་དང····

དེའི་ཕན་ཡོན་བསམ་གྱི་མི་ཁྱབ་པ་དག་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་བསྡུད་···
པའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་པའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་
ག་ཡཱ་མགོ་རིའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་དད་པའི་སྟོབས་བསྐྱེད་པའི་མདོ་རྣམས་
ཁུངས་སུ་དྲངས་པའི་སྒོ་ནས་གསལ་བར་མཛད་ཅིང་། དེ་ཉིད་ཐོག་མ་ཁོ་ནར་
བསྒོམ་དགོས་པར་བསྟན་ཏོ། །

དེ་འདྲ་བའི་རླབས་པོ་ཆེའི་རྒྱུ་ཚོགས་དེ་ཉིད་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་པའི་ཚུལ་ནི།
སྲིད་ཁམས་གསུམ་ན་སྤྱོད་པའི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་སྡུག་བསྔལ་གསུམ་གྱིས་··
ཇི་ལྟར་མཐུན་པར་མནར་བའི་ཚུལ་དང་། ཁྱད་པར་དུ་རིགས་དྲུག་སོ་སོའི་
སྡུག་བསྔལ་ཤུགས་དྲག་ཅིང་ཐུབ་ལ་རྒྱུན་རིང་བ་སོགས་ཆེས་བཟོད་པར་དཀའ་··
བའི་ངང་ཚུལ་བསམ་ནས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྙིང་བརྗེ་བ་ཁོ་ན་སྒོམ་·· ······
དགོས་པ་དང་། དེ་ཡང་ཐོག་མར་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་ནས་བརྩམས་ཏེ་རིམ་
གྱིས་དགྲ་དང་ཐལ་པ་རྣམས་ལ་ཡང་སྙིང་རྗེ་མཚུངས་པར་འཇུག་པ་དེའི་ཚེ་ཕྱོགས་
བཅུའི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྒོམ་དགོས་པ་དང་། གང་གི་ཚེ་ཤིན་ཏུ་གཅེས་
པའི་བུ་མི་བདེ་བའི་མ་བཞིན་དུ་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྡུག་བསྔལ་གདུང་ནས་··
དབྱུང་བར་འདོད་པའི་རྣམ་པའི་སྙིང་རྗེ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པ་དེའི་ཚེ། དེ་
རྫོགས་པ་ཡིན་པས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འི་མིང་ཐོབ་བོ་ཞེས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འགྲུབ་པའི་
ཚད་བསྟན་པར་མཛད་དོ། །

གཉིས་པ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་ཚུལ་ནི། དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་
བསྒོམས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་མ་ལུས་པ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས··
པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་འགོད་པར་དམ་བཅའ་བའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་དགོས་པ་·

དང་། དེ་བསྐྱེད་པའི་ཚུལ་ལ་ཡང་། གཞན་གྱིས་ཡང་དག་པར་འཛིན་དུ་བཙུག་པ་ལས་དང་། བདག་ཉིད་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པ་གཉིས་ལས་ཕྱི་མ་ཁྱད་ཆེ་བར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འཕགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཕྱག་རྒྱའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལས་བཀའ་བསྩལ་ཏོ་ཞེས་གསུངས་སོ།།

དེ་འདྲ་བའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དེ་སྒྲུབ་པ་དང་མི་ལྡན་པ་དང་། སྒྲུབ་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་དང་མི་ལྡན་ན་ཡང་འཁོར་བ་ན་འབྲས་བུ་ཆེ་བར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བྱམས་པའི་རྣམ་པར་ཐར་པ་དང་འཕགས་པ་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་ཁུངས་སུ་དྲངས་ནས་བསྟན་པར་མཛད་ཅིང་། སྒྲུབ་པ་སྙིང་པོར་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་འབྲས་བུ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཤིན་ཏུ་རྒྱ་ཆེན་པོ་དང་ལྡན་པ་འཕགས་པ་དཔལ་སྦྱིན་གྱིས་ཞུས་པ་དང་། སྡོང་པོ་བཀོད་པའི་མདོས་བསྒྲུབས་པར་མཛད་དོ། །

གསུམ་པ་སྒྲུབ་པ་ལ་སྦྱོར་ཚུལ་ནི། དེ་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བདག་ཉིད་མ་དུལ་ན་གཞན་མི་དུལ་བར་ཤེས་ནས་བདག་ཉིད་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་སྒྲུབ་པ་ལ་སྦྱོར་དགོས་པ་དང་། སྒྲུབ་པ་མེད་པར་བྱང་ཆུབ་མི་ཐོབ་པའི་ཚུལ་འཕགས་པ་ག་ཡཱ་མགོ་རིའི་མདོ་དང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོའི་མདོ་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས་བསྟན་ཏོ།།

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྒྲུབ་པ་དེ་ཡང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་དང་། བསྡུ་བའི་དངོས་པོ་སོགས་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཡོད་པ་ལས། མདོར་བསྡུ་ན་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་གཉིས་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་ཐབས་ཤེས་ཕྱོགས་རེ་བས་མི་ཆོག་པར་གཉིས་ཀ་བསྟེན་དགོས་པ་དང་། གང་ཐབས་སུ་འཛིན་རྒྱུའི་ཆོས་དང་།

ཤེས་རབ་ཏུ་འཇོག་རྒྱུའི་ཆོས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་དང་། དེ་གཉིས་ཀྱི་བྱེད་ལས་དང་། དེ་གཉིས་བྱང་སེམས་སོ་སྐྱེའི་གནས་སྐབས་སུ་མ་ཟད་སར་ཆུད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་བསྟེན་དགོས་པར་གསུངས་ལ། དོན་དེ་དག་སྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་དང་། འཕགས་པ་ག་ཡཱ་མགོ་རིའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་དད་པའི་སྟོབས་བསྐྱེད་པའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་ས་བཅུ་པའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པར་བསྡུས་པའི་མདོ་རྣམས་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས་རྒྱས་པར་བསྟན་ཏོ།།

དེ་དག་གི་ཞར་ལ་འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པའི་མདོ་ལས་ཐབས་ཤེས་ཕྱོགས་རེ་ལས་མ་བསྟེན་པ་འཆིང་བར་གསུང་པའི་ཤུགས་ཀྱིས་ཐབས་ཤེས་གཉིས་ཀ་ལ་བརྟེན་དགོས་པ་དང་། འཕགས་པ་དད་པའི་སྟོབས་བསྐྱེད་པ་ལས་ཐབས་ཤེས་གཉིས་སར་ཆུད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་བསྟེན་དགོས་པར་གསུངས་པ་དང་། འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པར་བསྡུས་པ་ལས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྤྱད་པ་སྤྱོད་པ་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཁོ་ན་ལ་བསླབ་པས་མི་ཆོག་པར་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་དང་ལྡན་པའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་བསགས་དགོས་པར་གསུངས་པ་དེ་དག་དང་། ས་བཅུ་པའི་མདོ་ལས། "གལ་ཏེ་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དག་གིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ། དེ་ལྟར་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་མངོན་པར་སྒྲུབ་པའི་སྒོ་དག་ལ་ཞུགས་པར་མ་མཛད་དུ་ཟིན་ན། དེ་ནི་དེ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་འགྱུར་ཏེ། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་བྱ་བ་ཡང་རྒྱུན་ཆད་པར་འགྱུར་ཏེ།" ཞེས་བྱང་སེམས་ས་བརྒྱད་པ་བ་ཞི་བར་སྙོམ་པར་འཇུག་པ་ལ་རྒྱལ་བ་རྣམས་ཀྱིས་སློང་བར་

མཛོད་དགོས་པར་གསུངས་པ་དང་འགལ་བ་ཡིན་ཡང་། སྔ་མ་རྣམས་སྤྱིར་བཤད་པ་དང་། འདིར་དམིགས་ཀྱིས་བསལ་བ་ཡིན་པས་སྦྱོར་བཏང་དང་དམིგ་བསལ་གྱི་དགོས་པ་ཅན་དུ་བསྟན་ཏོ། །

དེ་ལྟར་ལམ་ཐབས་ཤེས་གཉིས་སམ་རྒྱུ་ཚོགས་གཉིས་ལ་བརྟེན་ནས་འབྲས་དུས་སུ་ཐབས་ཀྱི་ལག་རྗེས་གཟུགས་སྐུ་དམ་པ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ལག་རྗེས་ཆོས་སྐུ་དམ་པ་སྟེ་དམ་པ་སྐུ་གཉིས་ཐོབ་པར་བྱེད་པ་ལ། ལམ་དུས་སུ་ཐབས་ལ་བརྟེན་ནས་ཞི་མཐའ་དང་། ཤེས་རབ་ལ་བརྟེན་ནས་སྲིད་མཐའ་སྟེ་སྲིད་ཞིའི་མཐའ་གཉིས་ལ་མི་གནས་པ་ཞིག་དགོས་སོ། །དེ་ཡང་གཞི་དུས་སུ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་སྒྲོ་འདོགས་ཀྱི་མཐའ་དང་། ཐབས་ཀྱིས་སྐུར་འདེབས་ཀྱི་མཐའ་སྟེ་མཐའ་གཉིས་སྤངས་པའི་དབུ་མའི་ལམ་ལ་བརྟེན་དགོས་སོ། །ཚུལ་འདི་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པའི་མདོ་དང་། རྣམ་པར་སྣང་མཛད་མངོན་པར་བྱང་ཆུབ་པའི་རྒྱུད་ཁྲངས་སུ་མཛད་ནས་བསྟན་ཅིང་། དེའི་ཞར་ལ་མདོ་་དོན་འཁྲུལ་གཞི་འབྱུང་ཉེ་བ་རྣམས་ལ་དགོངས་གཞི་དགོས་པ་སོགས་བསྟན་པའི་སྒོ་ནས་འགལ་སྤོང་……གསལ་བཤད་ཀྱང་མཛད་དོ། །

དེ་ལ་སྦྱིན་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་མིང་ཐོབ་པ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པ་ཞིག་དགོས་ཀྱི། གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ།། ཤེས་རབ་དེ་བསྐྱེད་པ་ལ། ལུང་གི་དོན་ཀུན་དུ་འཛིན་པར་བྱེད་པ་ཐོས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་དང་། ངེས་པ་དང་དྲང་བའི་དོན་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་བསམ་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་དང་། ཡང་དག་པ་ཁོ་ནའི་དོན་སྒོམ་པར་བྱེད་པའི་སྒོམ་བྱུང་གི་ཤེས་རབ་གསུམ་རིམ་གྱིས་བསྐྱེད་དགོས་པ་སྦྱིར་བསྟན་ནས། བྱེ་

ཐག་ཏུ་བསམ་བྱུང་གི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་རིགས་པ་དང་ལུང་···གིས་བརྟགས་ནས་གདན་ལ་ཕབ་དེ་བསྒོམ་ཚུལ་རྒྱས་པར་གསུངས་སོ།།

དེ་ལ་ལུང་གི་སྐབས་སུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མ···སྐྱེས་པ་དང་། དུས་གསུམ་དུ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཉམ་པ་སོགས་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོ་དང་ལྡན་པས་འཇིག་རྟེན་གྱི་སྒྲག་པའི་གནས་བསལ་བའི་ཕྱིར་ཐ་སྙད་ཀྱི་དབང་གིས་སྐྱེའོ། །འགག་གོ། །ཞེས་སོགས་གསུངས་པའི་དོན་དེ་དག་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པའི་མདོ་དང་། བདེན་པ་གཉིས་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། ཤེར་ཕྱིན་གྱི་མདོ་དང་། གླང་པོ་རྩལ་གྱི་མདོ་དང་། ཡབ་སྲས་མཇལ་བའི་མདོ་རྣམས་ཁུངས་སུ་དྲངས་ནས་ལུང་གིས་བརྟག་ཚུལ་བསྟན་ཏོ། །

དེ་ལྟ་བུའི་ལུང་གི་དོན་དེ་ཉིད་རིགས་པས་བརྟག་པར་བྱས་ན་ལུང་གི་དོན་ཀྱང་དུ་བཀྲི་མི་ནུས་སོ། །དེ་བས་ན་རིགས་པས་སོ་སོར་བརྟག་པར་བྱའོ། །དེའི་ཚུལ་ནི་ཕྱི་ནང་གི་དངོས་པོ་ཀུན་རྒྱུ་མེད་དང་། རྒྱུ་རྟག་པ་དང་། དུས་མཉམ་པ་དང་། བར་དུ་མ་ཆོད་པ་ལས་ཇི་ལྟར་མི་སྐྱེ་བའི་ཚུལ་རྒྱས་པར་བརྟགས་ནས་དོན་དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མ་སྐྱེས་པ་དང་། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་སྐྱེ་བ་ཡོད་པར་བསྒྲུབས་པའི་སྒོ་ནས་ལུང་དང་མི་འགལ་བར་བསྟན་ཏོ།།

ཡང་རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་ན་འདི་ལྟར་རིགས་པས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། གཟུགས་ཅན་དང་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་དངོས་པོ་འདི་དག་ཕྱི་རོལ་དོན་དུ་གྲུབ་པས་སྟོང་ཞིང་རྣམ་པར་རིག་པ་ཙམ་དུ་དོན་དམ་པར་གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པར་བསྒྲུབས་པའི་སྒོ་ནས་རྣལ་འབྱོར་སྤྱོད་པའི་དབུ་མ་རང་རྒྱུད་པའི་ཐུན་

སྨོང་མ་ཡིན་པའི་བཞེད་པ་གསལ་བར་བསྟན་ཅིང་། དོན་དེ་འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པའི་མདོ་ཚན་ཇི་སྐད་ཅིག་གིས་བསྒྲུབས་པར་མཛད་དོ། །དེ་ལྟར་བསམ་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པའི་སྒོ་ནས་སྒྲོ་འདོགས་ཆོད་པའི་དོན་དེ་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་བྱ་བའི་ཕྱིར་སྒོམ་པའི་ཤེས་རབ་བསྐྱེད་དགོས་པ་དང་། དེ་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་དང་བཅས་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་དང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོའི་མདོ་ཁུངས་སུ་དྲངས་ནས་བསྟན་པར་མཛད་དོ། །

ཐོས་བསམ་ཙམ་གྱིས་མི་ཆོག་པར་སྒོམ་པ་ལ་འཇུག་པའི་ཚུལ་ནི། རྣལ་འབྱོར་པས་ཐོག་མར་སེམས་གནས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་ཞི་གནས་བསྒྲུབ་དགོས་ལ། དེ་ཡང་ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་སོ་ཊ་ཞི་གནས་ཀྱི་ཚོགས་རྣམས་ལ་གནས་ཏེ། ཡིད་དང་མཐུན་པའི་གནས་སུ་ལུས་དྲང་པོར་བསྲངས་ལ་དྲན་པ་མངོན་དུ་བྱས་ཏེ་རྣམ་པ་ཇི་སྙེད་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་བའི་ཆོས་འདུ་བར་གྱུར་པ་དང་རྒྱས་པར་ཕྱེ་བ་རྣམས་ལ་རིམ་གྱིས་དམིགས་ཏེ་ཞི་གནས་སྒོམ་དགོས་པར་བསྟན་ནོ། །

ཞི་གནས་སྒོམ་པ་ལ་བར་དུ་གཅོད་པ་འགོག་ཚུལ་ནི། ཆགས་སོགས་ཀྱི་དབང་གིས་སེམས་རྣམ་པར་གཡེང་བའི་ཚེ་མི་སྡུག་པ་དང་། ཞི་གནས་སྒོམ་པ་ལ་མི་དགའ་བར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་ཡོན་ཏན་དུ་ལྟས་ནས་དགའ་བ་སྒོམ་པ་དང་། རྨུགས་པ་དང་གཉིད་ཀྱིས་གནོན་པའི་ཚེ་སྣང་བའི་འདུ་ཤེས་སོགས་དང་། རྒོད་པའི་ཚེ་མི་རྟག་པ་སོགས་ཡིད་འབྱུང་བར་འགྱུར་བའི་དངོས་པོ་ཡིད་ལ་བྱས་ནས་རྒོད་པ་ཞི་བར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་བྱིང་རྒོད་ལ་སོགས་པའི་སྐྱོན་དང་བྲལ་བའི་སྒོ་ནས་དམིགས་པ་གང་ལ་སེམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་

པོར་ཇི་སྲིད་འདོད་ཀྱི་བར་དུ་སེམས་འཇུག་པར་འགྱུར་བ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་རྫོགས་པར་གསུངས་སོ།།

ཞི་གནས་བསྒོམ་ཚུལ་པར་ཕྱིན་སོགས་ལས་བསྟན་པ་ལྟར་གྱི་སེམས་གནས་དགུ་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་ཚུལ། དེ་སྒོམ་པ་ལ་བར་དུ་གཅོད་པའི་ཉེས་པ་དྲུག་དང་། དེ་དག་གི་གཉེན་པོ་སྤོང་བའི་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་ཀྱིས་སྤོང་གཉེན་བྱེད་ཚུལ་དང་། རྩེ་གཅིག་པའི་སེམས་དེ་ཉིད་ལས་སུ་རུང་བ་ཉིད་དང་ལྡན་པ་ལས་ཡོན་ཏན་གྱི་...... ཁྱད་པར་བསམ་གཏན་བཞི་དང་། གཟུགས་མེད་པའི་སྙོམ་པར་འཇུག་པ་སོགས་ཇི་ལྟར་བསྐྱེད་ཚུལ་རྒྱས་པར་གསུངས་སོ།།

འདི་ལྟར་ཞི་གནས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་པའི་འོག་ཏུ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྣང་བ་མེད་པར་ཀུན་དུ་རྨོངས་པའི་ས་བོན་ཟད་ནས་སྤོང་མི་ནུས་སོ། །དེས་ན་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་ཇི་ལྟར་བརྟགས་ཚུལ་ནི། ལང་ཀ་གཤེགས་ལས་གསུངས་པ་ལྟར།

སེམས་ཙམ་ལ་ནི་རབ་བརྟེན་ནས།།

ཕྱི་རོལ་དོན་ལ་མི་བརྟག་གོ། ཞེས་སོགས་ཀྱི་བསྟན་དོན་ལ་གཙོ་བོར་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས། ཆོས་གཟུགས་ཅན་རྣམས་ཆ་ཤས་ཀྱིས་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་ཤེས་པ་ལས་དོན་གཞན་དུ་མེད་པས། ཆོས་གཟུགས་ཅན་ལ་དམིགས་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་སྤང་བར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་གཟུང་བ་མེད་པར་འཛིན་

པོ་མི་འཕྲད་པས་འཛིན་པའི་རྣམ་པ་ལས་ཤིན་ཏུ་འདས་[1]ཏེ། གཉིས་སུ་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་པ་ལ་གནས་པར་བྱ་ཞིང་། དེ་ལྟར་གཟུང་འཛིན་གཉིས་སུ་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་པ་དེ་ལ་ཡང་མངོན་པར་ཞེན་པ་དོར་ནས། དེ་ལས་ཀྱང་འདས་ཏེ། གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་པ་ཁོ་ན་ལ་གནས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ། ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་རྟོགས་པ་ལ་གནས་པ། ཡང་དག་པ་ཉིད་ཀྱི་མཆོག་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་པས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ······ཞུགས་པ། མཐོང་བའི་ལམ་ལ་གནས་པས་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་མཐོང་བར་གསུངས་སོ།།

གང་གི་ཚེ་རྣལ་འབྱོར་པས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ལྷག་མཐོང་གིས་རབ་ཏུ······བརྟགས་ནས་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་སྤྲོས་པའི་མཚན་མ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་བ་དེའི་ཚེ། ཉོན་མོངས་པ་དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤོང་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་སྤངས་ན་གེགས་མེད་པའི་ཕྱིར་སྤྲིན་དང་བྲལ་བའི་ནམ་མཁའ་ལ་ཉི་མའི་འོད་ཐོགས་པ་མེད་པར་སྣང་བ་བཞིན་དུ། དངོས་པོ་འི་ངོ་བོ་ཉིད་རྟོགས་པ་ལ་མཐུའི་ཁྱད་པར་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དག་ཐོབ་ནས། ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་ཚུལ་གྱི་དངོས་པོ་མཐའ་དག་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་པས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་པར·······འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟར་རྣམ་པར་རིག་པ་ཙམ་གྱི་ཚུལ་ལ་བརྟེན་པའི་རྣམ་པར་མི་རྟོག

1. 'སེམས་ཙམ་ལས་ནི་འདས་ནས་སུ།' །ཞེས་པའི་ལང་གཤེགས་ཀྱི་མདོ་ཚིག་འདིའི་སྐད་བཀའ་འགྱུར་སྣར་མ་པར་ཆེ་བའི་ནང་ "སེམས་ཙམ་ལས་ནི་བཟླས་ནས་སུ།།" ཞེས་བཀོད་ཡོད་ཀྱང་འཐད་པར་མི་རུང་སྙམ། 'བཟླས' ཞེས་པ་སྔགས་སོགས་བཟླས་པའི་དོན་ཡིན་ལ། འདིའི་སྐད་ཀྱི་ཚིག་སྒྲུར་ཀྱི་དཔེར་"अतिक्रम्य = འདས་ནས"ཞེས་དང་། 'अतिक्रमेत = འདའ་བར་བྱ'ཞེས་གསལ་བ་མ་ཟད་འདིའི་སྐད་ཀྱི་སློབ་དཔོན་ཡེ་ཤེས་རྡོ་རྗེའི་ལང་གཤེགས་ཀྱི་འགྲེལ་པར་ཡང་ (མདོ་འགྲེལ་ 'ཕི' ༢༧༧) སེམས་ཙམ་ལས་'འདའ་བར་བྱ'དང་"འདས་ནས" ཞེས་གསལ་བའི་ཕྱིར་རོ།།

པའི་རྣལ་འབྱོར་དམ་པ་འདི་ནི། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་པར་འགྱུར་བའི་ལམ་གྱི་མཆོག་ཡིན་པར་གསུངས་ཤིང་། ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ལམ་གྱིས་ནི་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤོང་མི་ནུས་པ་ལང་གཤེགས་ཀྱི་ཁུངས་དང་བཅས་མཐར་ཐུག་·ཐེག་པ་གཅིག་ཏུ་ངེས་པར་གསུངས་སོ།།

གལ་ཏེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་གྲུབ་པ་མེད་དུ་ཟིན་ན། ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་ཅིང་ཞི་བའི་ཡེ་ཤེས་དམ་པ། གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་པས་མཐོང་བར་འགྱུར་བའི་རྣལ་འབྱོར་པ་དེ་ཇི་ལྟར་འཐད་ཅེ་ན། བདེན་ཏེ། དོན་དམ་པར་བདག་ལ་སོགས་པ་རང་དབང་བའི་ངོ་བོ་མེད་དུ་ཟིན་ཀྱང་། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་རྣལ་འབྱོར་པའི་ཤེས་པ་དང་། སོ་སོ་སྐྱེ་བོ་འི་ཤེས་པ་དག་མི་འདོད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །འདི་ལྟར་གང་ལ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་རྒྱུ་མེད་པ་དེ་ནི་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་མི་སྐྱེ་སྟེ། རི་བོང་གི་རྭ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། །གང་ལ་རྒྱུ་རྐྱེན་རྟེན་འབྲེལ་ཡོད་པ་དེ་དོན་དམ་པར་བརྫུན་པ་ཡིན་ཡང་སྐྱེ་བ་ཁོ་ན་སྟེ། སྒྱུ་མ་དང་། གཟུགས་བརྙན་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། །ཞེས་བདེན་གཉིས་ཀྱི་ཚུལ་ལ་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་པའི་བློ་ནས་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་པའི་ཚུལ་དང་། གང་གི་ཚེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་དམིགས་པ་ལ་བྱིང་རྒོད་ལ་སོགས་པའི་སྐྱོན་དང་བྲལ་ཞིང་། མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་ཤེས་པ་འཇུག་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པའི་ལམ་རྫོགས་པ་ཡིན་····པར་གསུངས་སོ།།

ཏིང་ངེ་འཛིན་ལས་ལྡང་ཞིང་རྗེས་ཐོབ་ཀྱི་གནས་སྐབས་སུ་ཚོགས་གཉིས་ཀྱི་བསྒྲུབ་པ་རྒྱ་ཆེན་པོ་དག་ལ་འཇུག་ཚུལ་ནི། སེམས་ཅན་བྱིས་པའི་བློ་ཅན་འདི་

དག་དོན་དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་ཆོས་རྣམས་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་དབང་གིས་འཁོར་བ་ན་ཀུན་ཏུ་འཁྱམ་ཞིང་། སྡུག་བསྔལ་སྣ་ཚོགས་པ་དག་ཉམས་སུ་མྱོང་ངོ་སྙམ་དུ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱས་ལ། བདག་གིས་ཅི་ནས་ཀྱང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་ནས། འདི་དག་ཆོས་ཉིད་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་གྱུར་བ་དེ་ལྟར་བྱའོ་སྙམ་དུ་བསམ་ཞིང་། སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་གསོལ་ཏེ། འཕགས་པ་བཟང་པོ་སྤྱོད་པ་ལ་སོགས་པའི་སྨོན་ལམ་རྒྱ་ཆེན་པོ་གདབ་པ་དང་། སྟོང་པ་ཉིད་དང་སྙིང་རྗེའི་སྙིང་པོ་ཅན་གྱི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མཐའ་དག་སྒྲུབ་པ་ལ་འཇུག་དགོས་པ་དང་། ཚུལ་དེ་དག་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་བསྡུད་པ་དང་། དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་དང་། བློ་གྲོས་མི་ཟད་པས་བསྟན་པའི་མདོ་རྣམས་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས་རྒྱས་པར་བསྟན་ནོ།།

དེ་ལྟར་རྒྱུ་ཚོགས་གཉིས་སམ་ཐབས་ཤེས་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་ལམ་ཡུན་རིང་དུ་གོམས་པར་བྱེད་པའི་གནས་སྐབས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་བཅུ་གཉིས་སུ་འགྱུར་ཏེ། མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སའི་བར་དུའོ། །གནས་སྐབས་དེ་དག་ནི་གོང་མ་གོང་མའི་ཡོན་ཏན་ལ་གནས་པའི་ཕྱིར་སར་རྣམ་པར་བཞག་གོ །དེ་ཡང་མོས་སྤྱོད་ཀྱི་ས་ལ་གནས་པའི་བྱང་སེམས་དེས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་དྲོད་སོགས་བཞི་རིམ་གྱིས་བསྒྲོད་དེ། ཆོས་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པ་ཐོག་མར་བྱུང་བ་དེའི་ཚེ་བྱང་སེམས་དེ་ཡང་དག་པ་ཉིད་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་པས་འཕགས་པའི་ལམ་ཐོབ་ཅིང་ས་དང་པོར་ཆུད་པ་ཡིན་ནོ། །ས་དེར་མཐོང་བས་སྤང་བར་བྱ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་རྒྱ་རྩ་བཅུ་གཉིས་སྤོང་ཞིང་། ས་ལྷག་

མ་རྣམས་ནི་བསྒོམ་པའི་ལམ་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པས་དེ་དག་ཏུ་སྒོམ་པས་སྤང་བར་བྱ་བ་ཁམས་གསུམ་པའི་ཉོན་མོངས་པ་བཅུ་དྲུག་སྤོང་ངོ་། །ས་བཅུ་པོ་དེ་དག་གི་གནས་སྐབས་སུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀུན་ཏུ་འགྲོ་བ་ཉིད་རྟོགས་པས་བདག་གི་དོན་དང་འདྲ་བ་གཞན་གྱི་དོན་ལ་འཇུག་པའི་ཕྱིར་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་བཅུ་ཇི་ལྟར་ལྷག་ཚུལ་དང་། ས་སོ་སོའི་ངོ་སྐལ་གྱི་སྤང་བྱ་སྤོང་ཚུལ་སོགས་ཞིབ་ཅིང་རྒྱས་པ་གསུངས་ཡོད་ཀྱང་འདིར་ཡི་གེ་མངས་ཀྱིས་དོགས་ནས་མ་བྲིས་སོ།།

སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་འདི་ནི་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐའ་དག་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པའི་ཕྱིར་འདི་ལས་གོང་ན་རྣམ་པ་གཞན་མེད་པས་དེ་ཕན་ཆད་ས་རྣམ་པར་བཞག་པ་མེད་ཅིང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་དེའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཕྱོགས་རབ་ཏུ་དབྱེ་བ་དཔག་ཏུ་མེད་པས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་སུས་ཀྱང་བརྗོད་མི་ནུས་སོ། །མདོར་བསྡུས་ན་བདག་དང་གཞན་གྱི་དོན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མཐའ་དག་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པ། ཉེས་པ་མ་ལུས་པ་བསལ་བའི་མཐར་ཐུག་པ་བརྙེས་ནས་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལ་བཞུགས་ཏེ། ལོངས་སྤྱོད་རྫོགས་པ་དང་སྤྲུལ་པའི་སྐུས་འགྲོ་བ་མ་ལུས་པའི་དོན་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ཚུལ་གྱིས་མཛད་ཅིང་འཁོར་བ་ཇི་སྲིད་པར་བཞུགས་སོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་རྟོག་པ་དང་ལྡན་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འབྱུང་གནས་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ལ་དད་པ་བསྐྱེད་ལ། དེ་དག་གི་ཡོན་ཏན་ཡོངས་སུ་བསྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་འབད་དགོས་པར་གདམས་པའི་སྒོ་ནས་བསྒོམ་རིམ་དང་པོའི་མཇུག་བསྡུ་བར་མཛད་དོ།།

(༢) བསྒོམ་རིམ་བར་པ།

དེན་གྱི་གང་ཟག་གང་ཞིག་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་མདོ་སྡེའི་ཚུལ་གྱི་རྗེས་སུ་འཇུག་བཞིན་པ། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཤིན་ཏུ་མྱུར་དུ་ཐོབ་པར་འདོད་པ་རྟོག་པ་དང་ལྡན་པ་དེས་དེ་ཐོབ་པར་བྱེད་པའི་རྒྱུ་རྣམས་དང་རྐྱེན་རྣམས་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་… པར་བྱ་དགོས་ཤིང་། དེ་ཡང་རྒྱུ་མེད་པ་དང་། རྒྱུ་ལ་མ་ལྟོས་པ་དང་། རྒྱུ་རྐྱེན་ནོར་བ་དང་མ་ཚང་བ་ལས་མི་འབྱུང་བར་རྒྱུ་མ་ནོར་བ་དང་། མཐའ་དག་པ་བསྟེན་པ་ལ་ངེས་པར་ལྟོས་དགོས་ན། དེ་འདྲ་བའི་འབྲས་བུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་དེ་དག་གང་ཞེ་ན། དེ་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཉིད་ཀྱིས་ཇི་སྐད་བསྟན་པ་བཞིན་དུ་སྙིང་རྗེ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། ཐབས་ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པ་གསུམ་པོ་འདི་དག་ལ་བསླབ་དགོས་པར་གསུངས་སོ།།

དེ་ལ་དང་པོ་སྙིང་རྗེ་བསྒོམ་ཚུལ་ནི། ཐོག་མར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པ་དང་། ཁོང་ཁྲོ་བ་བསལ་ཏེ། སེམས་སྙོམས་པ་ཉིད་སྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་བཏང་སྙོམ་སྒོམ་དགོས་ཤིང་། དེ་ནས་བྱམས་པ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། བྱམས་པའི་ཆུས་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་བརླན་ཏེ། གསེར་ཡོད་པའི་ས་གཞི་བཞིན་དུ་བྱས་ལ། སྙིང་རྗེའི་ས་བོན་བཏབ་ན་བདེ་བླག་ཏུ་ཤིན་ཏུ་ཡོངས་སུ་རྒྱས་པར་འགྱུར་བས་སེམས་རྒྱུད་བྱམས་པས་སྙོས་ནས་སྙིང་རྗེ་བསྒོམ་དགོས་པར་གསུངས་སོ། ། སྙིང་རྗེ་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་དངོས་དང་། དེ་རྫོགས་པའི་ཚད་སོགས་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལྟར་རོ།།

གཉིས་པ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྒོམ་ཚུལ་ནི། དེ་ཡང་རྩ་བའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན

པོ་གོམས་པར་བྱས་ནས་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྒོམ་དགོས་ལ། དེ་ལ་ཡང་ཀུན་རྫོབ་པ་དང་། དོན་དམ་པ་གཉིས་ཀྱི་དང་པོ་འི་ངོ་བོ་ངོས་བཟུང་དང་། རྗེ་ལྟར་བསྐྱེད་ཚུལ་ཐལ་ཆེར་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་དང་འདྲ་ཞིང་། ཕྱི་མ་དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས། འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ། སྤྲོས་པ་མཐའ་དག་དང་བྲལ་བ། དོན་དམ་པའི་སྤྱོད་ཡུལ་དུ་གྱུར་པ་དེ་འགྲུབ་པ་ལ་རྟག་ཏུ་གུས་པས་ཡུན་རིང་དུ་ཞི་གནས་དང་། ལྷག་མཐོང་གི་རྣལ་འབྱོར་སྒོམ་དགོས་པ་འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་བའི་མདོ་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས་བསྟན་ནོ། །དེ་ཡང་ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱིས་དིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་བསྡུས་ཤིང་། སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤངས་པ་དང་། ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱིས་བསམ་གཏན་གྱི་ངོ་བོ་ཞི་གནས་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ལྷག་མཐོང་གཉིས་ཀ་ལ་འབད་དེ། དེ་གཉིས་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་བསྒོམ་པ་ལ་འཇུག་པ་ནི་གནད་ཀྱི་དམ་པའོ། །དོན་དེ་དག་དགོངས་པ་ངེས་འགྲེལ་དང་། དིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་འི་མདོ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྡེ་སྣོད་དང་། དཀོན་བརྩེགས་འོད་སྲུང་གི་ལེའུ་དང་། ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་དད་པ་བསྒོམ་པའི་མདོ་དང་། ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཆེན་པོ་འི་མདོ་རྣམས་ཁུངས་སུ་མཛད་ནས་རྒྱས་པར······ བསྟན་ནོ།།

ཞི་ལྷག་གཉིས་བདེ་ཐག་ཏུ་འགྲུབ་པ་ལ་དེ་གཉིས་ཀྱི་རྒྱུ་ཚོགས་ལ་ངེས་པར་ལྟོས་དགོས་པས། དེ་ལ་ཞི་གནས་ཀྱི་རྒྱུ་ཚོགས་གང་ཞེ་ན། ཡོན་ཏན་ལྡ་དང་ལྡན་པའི་མཐུན་པའི་ཡུལ་དང་། འདོད་པ་ཆུང་བ་དང་། ཆོག་ཤེས་པ་དང་། བྱ་བ་མང་པོ་ཡོངས་སུ་སྤངས་པ་དང་། ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་དང་།

འདོད་པ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡོངས་སུ་སྤྲངས་པའོ། །ལྷག་མཐོང་གི་རྒྱུ་ཚོགས་གང་ཞེ་ན། སྐྱེས་བུ་དམ་པ་ལ་བརྟེན་པ་དང་། མང་དུ་ཐོས་པ་ཡོངས་སུ་བཙལ་བ་དང་། ཚུལ་བཞིན་སེམས་པའོ། །ཞེས་དེ་དག་གི་ངོས་འཛིན་ཆེས་གསལ་ཞིང་གནད་བསྡུས་པ་རེ་གསུངས་པའི་སྒོ་ནས་རྣལ་འབྱོར་པ་ཞི་ལྷག་གི་རྒྱུ་ཚོགས་མཐའ་དག་དང་ལྡན་པ་དེས་བསྒོམ་པ་ལ་འཇུག་དགོས་པར་བསྟན་ནོ།།

དེ་ལ་ཞི་གནས་བསྒོམ་ཚུལ་ནི། དེའི་སྔོན་པའི་བྱ་བར་སྙིང་རྗེ་དང་སེམས་བསྐྱེད་མངོན་དུ་བྱས་ནས། ཕྱོགས་བཅུའི་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་སོགས་བྱས་ལ། སྟན་ཤིན་དུ་བདེ་བ་ལ་ལུས་རྣམ་སྣང་ཆོས་བདུན་ལྡན་དུ་བྱས་ནས། དངོས་གཞི་ཞི་གནས་ཀྱི་དམིགས་པ་ལ་སེམས་གནས་པར་བྱེད་པ་ལ། ཐོག་མར་ཞི་ལྷག་གི་ངོ་བོ་མདོར་བསྟན་ནས། ངོ་བོ་དེ་ལྡན་གྱི་ཞི་གནས་ཀྱི་དམིགས་པ་དེ་ཡང་དགོངས་འགྲེལ་ནས་གསུངས་པ་ལྟར་གྱི་གསུང་རབ་ཀྱི་དོན་བསྡུས ཏེ་དེ་ལ་སེམས་ཉེ་བར་བཞག་པ་དང་། རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་གཟུགས་སོགས་གང་ལ་འདོད་པའི་དམིགས་པ་དེ་ལ་ཕྱི་ཕྱིར་ཞིང་རྒྱུན་དུ་སེམས་བཞག་དགོས་པར་གསུངས་ཤིང་། ཞི་གནས་སྒོམ་པ་ལ་བར་དུ་གཅོད་པ་འགོག་ཚུལ་དང་དེ་གྲུབ་པའི་ཚད་བཅས་ཕལ་ཆེར་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལྟར་གསུངས་སོ།།

ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པའི་ཚུལ་ལ། དེ་སྒོམ་དགོས་པའི་འཐད་པ་ནི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བཀའ་ཐམས་ཅད་དངོས་སམ་བརྒྱུད་པས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་གསལ་བར་བྱེད་པ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ལ་གཞོལ་བ་ཡིན་པས། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་ན་སྣང་

ཐ་བྱུང་བས་སྨུན་པ་བསལ་བ་བཞིན་དུ་ལྟ་བ་ངན་པའི་དྲ་བ་ཐམས་ཅད་བྲལ་བར···
འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཞི་གནས་ལ་གནས་ནས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་
ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཡོངས་སུ་བཙལ་བར་བྱ་ཡི། ཞི་གནས་ཙམ་གྱིས་ཆོག་པར་
འཛིན་མི་རིགས་པར་བསྟན་ཏོ།།

ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པ་དངོས་ནི། ཆོས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་གང་ཟག་
དང་ཆོས་ཀྱི་བདག་ཏུ་མ་གྲུབ་པ་སྒོམ་དགོས་ཤིང་། དེ་ཡང་དགོངས་འགྲེལ་
ལས་གསུངས་པ་ལྟར་བདག་ཏུ་མ་གྲུབ་པའི་ཚུལ་འདི། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་
ཕྱིན་པ་ཁོ་ནས་རྟོགས་པར་འགྱུར་གྱི། གཞན་གྱིས་མ་ཡིན་པས། རྣལ་འབྱོར་
པ་རྣམས་ཀྱིས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་འདི་ལྟར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། གང་
ཟག་ནི་ཕུང་པོ་དང་གཅིག་ཐ་དད་གང་དུའང་མ་གྲུབ་པ་དང་། རྟག་པ་བ་དང་།
གཅིག་པུ་བ་དང་བརྗོད་དུ་མེད་པ་སོགས་སུ་མི་རུང་བའི་ཚུལ་ལེགས་པར་བརྟགས་
ནས་གང་ཟག་གི་བདག་མེད་སྒོམ་པ་དང་། ཆོས་ཞེས་བྱ་བ་ཕུང་ཁམས་སྐྱེ་
མཆེད་རྣམས་ལས་གང་དག་གཟུགས་ཅན་ཡིན་པ་དེ་དག་ནི། དོན་དམ་པར··
སེམས་ལས་གུད་ན་མེད་ཅིང་། སེམས་དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་གཅིག་དང་དུ་མའི་
ངོ་བོ་ཉིད་དུ་མེད་ཅིང་། སྒྱུ་མ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་དང་འདྲ་བ་ཁོ་ནའོ་ཞེས་
དཔྱོད་དོ། །དེ་ལྟར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་དེ། ཆོས་
ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་ངེས་པར་མི་འཛིན་པ་དེའི་ཚེ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཏིང་ངེ་
འཛིན་ལ་འཇུག་དགོས་པར་གསུངས་སོ།།

དེ་ཡང་འདིར་གནད་དུ་ཆེ་བ་ནི། སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དངོས་
པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་ནས་མི་སྒོམ་པར་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ···

ཙམ་ཞིག་སྒོམ་པར་བྱེད་པས་ནི་བདེན་འཛིན་གྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ནམ་ཡང་མི······ ལྡོག་ཅིང་། ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཡང་རྟོགས་པར་མི་འགྱུར་རོ། །དེས་ན་ཀ་ནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དཔྱད་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཡེ····· ཤེས་ཀྱི་མེས་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་བུད་ཤིང་མཐའ་དག་སྲེག་པར་བྱ་ཞིང་། ཤེས་རབ་ཀྱིས་དངོས་པོ་མཐའ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་མི་དམིགས་པར་བསམ་གཏན་བྱེད་པ་དེའི་ཕྱིར་'ཤེས་རབ་མཆོག་གི་བསམ་གཏན་'ཞེས་བྱ་སྟེ། དོན་འདི་དག་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་དང་། ནམ་མཁའ་མཛོད་དང་། གཙུག་ན་རིན་པོ་ཆེས་ཞུས་པ་སོགས་ཀྱི་མདོ་ཚིག་དངོས་སུ་ལུང་འདྲེན་མཛད་པ་དང་། ཞལ་འཕངས་མཛད་པ་ཅི་རིགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་བསྟན་ནོ།།

དེ་ལྟར་བདག་མེད་པ་གཉིས་ཀྱི་དོན་སྒོམ་ཞིང་འདུག་པའི་ཚེ། བར་སྐབས་སུ་ཆགས་སོགས་ཀྱི་དབང་གིས་སེམས་ཕྱི་རོལ་དུ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་སོགས······ འགལ་རྐྱེན་ཇི་ལྟར་བྱུང་ཚུལ་དང་། དེ་དག་སེལ་ཚུལ་ཕལ་ཆེར་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་དང་འདྲ་ལ། འདིར་སེམས་མཉམ་པར་ཞུགས་པ་ལ་བརྩོལ་བར་བྱས་ན་རྣམ་པར་གཡེང་བ་དང་། བྱིང་བར་གྱུར་བ་ལ་བརྩོལ་བར་མ་བྱས་ན་ཤིན་ཏུ་བྱིང་བས་ལྷག་མཐོང་མེད་པར་སེམས་དམུས་ལོང་བཞིན་དུ་འགྱུར་རོ། དེས་ན་བྱིང་རྒོད་ཀྱི་དབང་དུ་གྱུར་ན་གཉེན་པོ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་དང་། མཉམ་པར་ཞུགས་པ་ལ་གཉེན་པོ་མངོན་པར་འདུ་མི་བྱེད་པའམ་བརྩོལ་བར་མི་བྱ་བ་དང་། ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པས་ཤེས་རབ་ཤས་ཆེ་བའི་ཚེ་ཞི་གནས་བསྒོམ་པ་དང་། ཞི་གནས་ཤས་ཆེ་བའི་ཚེ་ཤེས་རབ་སྒོམ་པ་དང་། ལུས་ལ་གནོད་པར་གྱུར་པའི་ཚེ་འཇིག་རྟེན་མཐའ་དག་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་ལྟ་བ་སོགས་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པ་དང་།

རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྙན་ལ་དམིགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་རིམ་པ་འདི་ལྟར་སྒོམ་པ་ནི། 'དོན་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པའི་བསམ་གཏན་ཏེ།' འཕགས་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་གསུངས་སོ། །ཞེས་ཞལ་འཕངས་མཛད་པའི་སྒོ་ནས་བསྟན་ནོ།།

རྗེས་ཐོབ་ཏུ་བསམ་པ་ཇི་ལྟ་བུས་ཚོགས་གཉིས་ཀྱི་བསྒྲུབ་པ་རྒྱ་ཆེན་པོ་དག་ལ་བསླབ་ཚུལ་ཕལ་ཆེར་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་དང་འདྲ་ལ། འདིར་སྟོང་པ་ཉིད་དང་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་སྙིང་པོ་ཅན་གྱི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསོད་ནམས་དང་ཡེ…… ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མཐའ་དག་བསྒྲུབ་པ་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པའི་བསམ་གཏན་དེས། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་[1]མངོན་པར་བསྒྲུབས་པ…… ཡིན་པ་འཕགས་པ་གཙུག་ན་རིན་པོ་ཆེས་ཞུས་པའི་མདོ་ཁངས་སུ་དྲངས་ནས…… བསྟན་པར་མཛད་དོ།།

གསུམ་པ་ཐབས་ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པར་བྱ་བ་ནི། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་སོགས་

---

1. འདིར "རྣམ་ཀུན་མཆོག་ལྡན་གྱི་སྟོང་པ་ཉིད"ཅེས་པ། སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐུན་མོང་ཚོགས་པའི་ཐབས་ནམ་རྒྱ་ཚོགས་ཀྱི་རྣམ་པ་མཆོག་ཏུ་གྱུར་པ་ཀུན་དང་ལྡན་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་མངོན་པར་བསྒྲུབ་པ་ལ་ཐ་སྙད་བྱེད། འཕགས་པ་གཙུག་ན་རིན་པོ་ཆེས་ཞུས་པའི་མདོ་ལས། "དེ་ལ་རྣམ་པ་ཀུན་གྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་གང་ཞེ་ན། སྦྱིན་པ་མ་ཚང་བ་མེད་པ། ཚུལ་ཁྲིམས་མ་ཚང་བ་མེད་པ།" ཞེས་སོགས་པ་རོགས་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྣམས་དང་། ཚད་མེད་བཞི་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། བསྡུ་བའི་དངོས་པོ་བཞི་དང་། བྱང་ཕྱོགས་སོ་བདུན་སོགས་ལ་སྦྱར་ནས་རྒྱས་པར་གསུངས་སོ།།:—
(སྡེ་—བཀའ་—དཀོན་བརྩེགས་'ཆ' ༢༢༠)

ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་གང་བཀའ་བསྡུལ་པ་ཐམས་ཅད་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐབས···
ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པ་ལས་འབྱུང་ངོ་། །དེའི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཐབས་
དང་ཤེས་རབ་གཉིས་ཀ་ལ་བསླབ་པར་བྱ་དགོས་ཏེ། དཔེར་ན་བློན་པོས་ཟིན་
པའི་རྒྱལ་པོ་རྣམས་དགོས་པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཐབས་ལ་མཁས་པས་
ཡོངས་སུ་ཟིན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད···
པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་ནུས་ཀྱིས། ཐབས་ཤེས་ཕྱོགས་རེ་བའི་ལམ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་
དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་འཆིང་བའི་གནས་སུ་གཟིགས་པ་དང་། སྲིད་ཞི་གང་རུང་གི་
མཐར་ལྷུང་བ་ལས་མ་འདས་པར་གསུངས་ཤིང་། དེ་ལྟ་བས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་
དཔས་ཐབས་དང་ལྡན་པའི་ཤེས་རབ་ལ་བསླབ་ན་ཐོབ་བྱ་མཐར་ཐུག་མི་གནས···
པའི་མྱང་འདས་ཐོབ་ནུས་ཏེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ནི་འཁོར་བར་མི་ལྟུང་ལ།
ཐབས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ནི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་མི་ལྟུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །དོན་དེ་
དག་གི་ཤེས་བྱེད་དུ་འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པར་བསྡུས་པ་དང་།
དཀོན་བརྩེགས་འོད་སྲུང་གི་ལེའུ། གཡ་མགོ་འི་རིས་ཞུས་པ། དཔལ་མཆོག་
དང་པོ། དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པའི་མདོ། ཆོས་བཅུ་པའི་མདོ།
ནམ་མཁའ་མཛོད་དང་དགོངས་པ་ངེས་འགྲེལ་བཅས་ཀྱི་ཁུངས་དྲངས་ནས་རྒྱས···
པར་བསྟན་ཏོ།།

གོམས་པས་ཐབས་ཤེས་ཟུང་འབྲེལ་དུ་འགྲོ་ཚུལ་ནི། བྱང་ཆུབ་སེམས་
དཔས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ལྟ་བའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པའི་སྒོ··
ནས་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ། སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ་དོན་དམ་པའི་
སྤྱོད་ཡུལ་གྱི་ལམ་བསྟེན་པ་དང་། རྗེས་ཐོབ་ཀྱི་གནས་སྐབས་སུ་ཐབས་བསྟེན་

པའི་དུས་ན་ཡང་སྒྱུ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་ཁོ་ནའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོཏ་པ་ལ་བརྟེན་པ་སྟེ། དེ་ཡང་འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་པས་བསྟན་པའི་མདོ་དང་། བདུད་བདུལ་བའི་ལེའུ་དང་། ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པའི་མདོ་རྣམས་ཁུངས་སུ་དྲངས་ནས་བསྟན་པར་མཛད་དོ།།

ཐབས་ཤེས་ཟུང་འབྲེལ་གྱི་ལམ་ཡུན་རིང་དུ་བསྒོམས་པ་ལས་འབྲས་བུ་……འགྲུབ་ཚུལ་སྤྱིར་བཤད་པ་ནི། དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་ཐབས་ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པ་ལ་གོམས་པར་བྱས་པས། ཚེ་འདི་ལ་གདོན་མི་ཟ་བར་ཁྱད་པར་དུ་འགྱུར་ཏེ། རྨི་ལམ་ན་དུས་རྟག་ཏུ་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་སེམས་མཐོང་བར་འགྱུར་བ་དང་། ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་དང་དེའི་གནས་ངན་ལེན་བྱང་བ་དང་། ལུས་སེམས་ལས་སུ་རུང་བ་དང་། མངོན་ཤེས་དང་རྫུ་འཕྲུལ་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་ཁྱད་པར་ཅན་ཐོབ་པ་དང་། འབད་མི་དགོས་པར་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་སོགས་ཕན་ཡོན་ཚད་མེད་པ་མདོ་ལས……གསུངས་པ་ཁོང་དུ་ཆུད་དགོས་པར་གསུངས་སོ།།

ཁྱད་པར་དུ་ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་གོམས་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པར་གྱུར་…པའི་འབྲས་བུའི་ཁྱད་པར་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་རྟོག་པའི་དྲ་བ་མཐའ་དག་དང་བྲལ་བ། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་སྤྲོས་པ་མེད་པར་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་རྟོགས་པ། དྲི་མ་མེད་ཅིང་མི་གཡོ་ལ། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་བདག་མེད་པའི་ངོ་བོ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་མངོན་དུ་བྱེད་པ། མཐོང་བའི་ལམ་གྱིས་བསྡུས་པ་དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་ངོ་ཉིད་འབྱུང་བས་དངོས་པའི……མཐའ་ལ་དམིགས་པ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རིགས་སུ་སྐྱེས་

པ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྒྲོན་མེད་པ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན། འཇིག་རྟེན་གྱི་འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ལས་ལོག་པ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཆོས་ཉིད་དང་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་རྟོགས་པ་ལ་གནས་པ་དང་། ས་དང་པོ་ཐོབ་པ་སོགས་པན་ཡོན་མཐའ་ཡས་སོ། །འདི་ནི་‘དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་དམིགས་པའི་བསམ་གཏན་’དེ། འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་བསྟན་ཏོ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

དེ་ལྟར་ས་དང་པོར་ཞུགས་པ་ངེས་ཕྱིས་སྒོམ་པའི་ལམ་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་ལ་བརྟེན་ནས། སྒོམ་པས་སྤང་བར་བྱ་བའི་སྒྲིབ་པ་བསགས་པ་ཕྲ་བ་བས་ཀྱང་ཆེས་ཕྲ་བ་རྣམས་སྤངས་ནས། ཡོན་ཏན་ཁྱད་པར་ཅན་གོང་མ་གོང་མ་རྣམས་ཐོབ་པའི་ཕྱིར་ས་འོག་མ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཡེ…ཤེས་ཀྱི་བར་ལ་ཞུགས་ནས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་མཚོར་འཇུག་ཅིང་……དགོས་པ་ཡོངས་སུ་འགྲུབ་པའི་དམིགས་པ་ཐོབ་པར་གསུངས་སོ།།

ཚོགས་གཉིས་བསྒོམས་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སའི་འབྲས་བུའི་ཁྱད་པར་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། རྒྱུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ལ་བརྟེན་ནས། འབྲས་བུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་སྐུ་བཞི་ཡེ་ཤེས་ལྔ་ལྡན་གྱི་དཔལ་ལ་མངའ་བརྙེས་ཤིང་། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་མཚོར་ཞུགས་པ་ན། ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ་ལྟ་བུར་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་ཉེ་བར་འཚོ་བའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཕུང་པོ་དང་ནི་ལྡན། སྔོན་གྱི་སྨོན་ལམ་གྱི་འབྲས་བུ་ཡོད་པར་ནི་མཛད། ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོ་འདི་རང་བཞིན་དུ་ནི་གྱུར། ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ཐབས་སྣ་ཚོགས་དག་དང་ལྡན། སྤྲུལ་པ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དག་གིས་འགྲོ་བ་མ་ལུས་པའི་དོན་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ནི་མཛད། ཡོན་ཏན་ཕུན་སུམ་

ཚོགས་པ་མ་ལུས་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པར་ནི་གྱུར། བག་ཆགས་དང་བཅས་པའི་ཉེས་པའི་དྲི་མ་མཐའ་དག་བསལ་ནས། སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་ཀྱི་མཐས་གཏུགས་པར་བཞུགས་པར་མཛད་པ་ཡིན་པས། རྟོག་པ་དང་ལྡན་པ་དག་གིས་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཡོན་ཏན་མཐའ་དག་གི་འབྱུང་གནས་ལ་དད་པ……བསྐྱེད་ལ། ཡོན་ཏན་དེ་དག་ཡོངས་སུ་བསྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་བདག་ཉིད་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་འབད་དགོས་པར་གདམས་པའི་སྒོ་ནས་བསྒོམ་རིམ་བར་པའི་མཇུག་བསྡུ……བར་མཛད་དོ།།

(༣) བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ།

འདིར་རྟེན་གྱི་གང་ཟག་ཐེག་པ་ཆེན་པོ འི་མདོ་སྡེའི་ཚུལ་ལ་ཞུགས་ཟིན་པ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་བསྟན་པར་མཛད་དེ། དེ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐ་དད་པ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ཞིག་བསྟན་པར་མཛད་པ་ལས། ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱིས་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་ལ་ཁྱབ་པ་དང་། ཞི་གནས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ལས་སེམས་མི་གཡོ་བ་དང་། ལྷག་མཐོང་གིས་ཆོས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་རབ་ཏུ་རྟོགས་པའི་སྒོ་ནས་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤོང་བར་བྱེད་པས་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་སྒོམ་དགོས་པར་གསུངས་སོ།།

དེ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་དམིགས་པའི་དངོས……པོ་བཞི་བསྟན་ཏེ། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྙན་དང་། རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པའི་གཟུགས་བརྙན་དང་། དངོས་པོ འི་མཐའ་དང་། དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པའོ། །དང་པོ་ནི། ཞི་གནས་ཀྱིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གཟུང་

བརྟན་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་གཟུགས་སོགས་ལ་དམིགས་ཀྱང་། ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་མེད་པས་ན་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྟན······ཞེས་བྱའོ། །གཉིས་པ་ནི། ལྷག་མཐོང་གིས་གཟུགས་བརྟན་དེ་ཉིད་ལ་དཔྱོད་པ་དེའི་ཚེ། ལྷག་མཐོང་གི་མཚན་ཉིད་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱད་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དེ་ན་ཡོད་པས་ན། རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པའི་གཟུགས་བརྟན་ཞེས་བྱའོ། །གསུམ་པ་ནི། གཟུགས་བརྟན་དང་འདྲ་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་པ་ནི། དངོས་པོའི་མཐའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དེ་བཞིན་ཉིད་རྟོགས་པ་ཡིན་པས། དེའི་ཚེ་དངོས་པའི་མཐའ་ཁོང་དུ་ཆུད་པས་ན་ས་དང་པོ་ལ་དངོས་པོའི་མཐའ་ལ་དམིགས་པ་ཞེས་བྱའོ། །བཞི་པ་ནི། སྒོམ་པའི་ལམ་གྱིས་བསྒྲུབས་པའི་ས་ལྷག་མ་རྣམས་རིམ་གྱིས་བགྲོད་དེ། གང་གི་ཚེ་སྒྲིབ་པ་མ་ལུས་པ་སྤངས་པའི་མཚན་ཉིད་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་སའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ཉིད་ལ་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ལ་དམིགས་པ་ཞེས་བྱའོ།།

དམིགས་པ་བཞི་པོ་འདིས་ཅི་བསྟན་པ་ཡིན་ཞེ་ན། ཞི་ལྷག་གཉིས་བསྒོམས་པ་ལས་དངོས་པོའི་མཐའ་སྟེ། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་དོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་པ་དང་། དེ་བསྒོམས་པ་ལས་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤོང་བའི་མཚན་ཉིད་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་སྟེ། བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གོ་འཕང་ཐོབ་པར་བསྟན་ནོ།།

འབྲས་བུ་དེ་ཐོབ་པར་འདོད་པ་དག་གིས་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་སྒོམ་དགོས་ལ། དེ་ཡང་ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་སོགས་ཞི་ལྷག་གི་རྒྱུ་ཚོགས་

རྣམས་ཚང་བའི་སྒོ་ནས་སྙིང་རྗེ་དང་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་ནས་ཐོས་བསམ་སྒོམ་པ་ལ་སྦྱོར་དགོས་ཤིང་། དེ་ཡང་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་སོགས་སུ་བསྟན་པ་བཞིན་སྒོམ་པའི་ཚེ་ལུས་རྣམ་སྣང་ཆོས་བདུན་ལྡན་གྱི་སྒོ་ནས། ཀྱུས་པར་ཕྱེ་བ་དང་། བསྡུས་པར་གྱུར་བའི་ཆོས་དག་ལ་དམིགས་ནས་ཞི་གནས་དང་། རིགས་པའི་རྣམ་གྲངས་མཐའ་ཡས་པའི་སྒོ་ནས་ཆོས་དང་གང་ཟག་གི་བདག་མེད་གཏན་ལ་ཕབ་དེ། ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་ཚུལ་དང་། བྱིང་རྒོད་ལ་སོགས་པའི་འགལ་རྐྱེན་སེལ་ཚུལ་དང་། ཞི་ལྷག་འགྲུབ་པའི་ཚད་དང་། བྱིང་རྒོད་དང་བྲལ་ཞིང་མཉམ་པར་ཞུགས་ན་རང་གི་ངང་གིས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་སེམས་གསལ་བར་འཇུག་པ་དེའི་ཚེ། ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་གྲུབ་པ་ཡིན་པ་སོགས་གསུངས་སོ། །

ཞི་ལྷག་གཉིས་གང་ཤས་ཆེ་བ་དེའི་ཚེ་ཅིག་ཤོས་བསྒོམ་པར་བྱ་ཞིང་། གཉིས་ཀ་མཉམ་པར་ཞུགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཇི་སྲིད་དུ་ལུས་སེམས་ལ་གནོད་པར་མ་གྱུར་པ་དེ་སྲིད་དུ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་གནས་པར་བྱ་བ་དང་། ཉིང་ངེ་འཛིན་ལ་བར་གཅོད་པའི་ཉེས་པ་དྲུག་དང་། དེ་དག་གི་གཉེན་པོ་སྤོང་བའི་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་བསྒོམ་ཚུལ་དང་། ལུས་སེམས་ལ་གནོད་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཇི་ལྟར་བྱ་བ་དང་། ཉིང་ངེ་འཛིན་ལས་ལྡང་བའི་ཚེ་དང་། རྗེས་ཐོབ་ཀྱི་གནས་སྐབས་སུ་བསམ་པ་ཇི་ལྟར་སྤྱང་བ་དང་། ཚོགས་གཉིས་ཀྱི་སྤྱོད་པ་རྒྱ་ཆེན་པོ་ལ་ཇི་ལྟར་སློབ་ཚུལ་སོགས་ཕལ་ཆེར་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་དང་། བར་པ་བཞིན་བསྟན་ཅིང་། འདིར་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་ལ་ཕན་པ་དང་བདེ་བ་བསྐྱེད་པའི་ཐབས་ཟླ་ན་མེད་པ། སྲིད་ཞིའི་མཐའ་ལས་འདས་པའི་མི་གནས་པའི་ཀྱང

འདས་གྲོབ་པའི་ཕྱིར་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་རྒྱ་ཆེན་པོ་ལ་ཇི་ལྟར····
སློབ་ཚུལ་འཕགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསང་བའི་མདོ་དང་། དེ་བཞིན་
གཤེགས་པ་སྐྱེ་བ་འབྱུང་བའི་མདོ་དང་། དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་
རྣམས་ཁུངས་སུ་དྲངས་ནས་བསྟན་ནོ།།

དེ་ལྟར་རྗེས་ཐོབ་དུ་ཚོགས་གཉིས་རྒྱ་ཆེན་པོ་ཇི་ལྟར་གསོག་ཚུལ་ལས·····
འགྲོས་ཏེ། 'གང་ཞིག་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པས་བསྐྱེད་པའི་དགེ་བ་དང་མི་
དགེ་བའི་ལས་ཀྱི་དབང་གིས་སེམས་ཅན་རྣམ་ས་མཐོ་རིས་ལ་སོགས་པའི་འབྲས་
བུ་སྐྱོང་ཞིང་འཁོར་བ་ན་འཁོར་རོ། །གང་དག་ཅི་ཡང་མི་སེམས་ཞིང་ཅི་ཡང་
ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་འཁོར་བ་ལས་ཡོངས་སུ་ཐར་བར་འགྱུར་རོ།' །ཞེས་
སོགས་ལོག་པའི་ལམ་ལ་ཡོངས་སུ་འཕྲུལ་པ་རྒྱ་ནག་ཧྭ་ཤང་གིས་སྤེལ་བའི་ལྟ་བ་
ངན་པའི་ཚང་ཚིང་སྟུག་པོ་མཐའ་དག་དྲི་མ་མེད་པའི་ལུང་དང་རིགས་པའི་མཚོན···
རྣོན་གྱིས་ཇི་ལྟར་སུན་དབྱུང་ཚུལ་ཟབ་ཅིང་རྒྱས་པར་གསུངས་ཡོད་པ་ལས་ཕྱོགས་
ཙམ་གོང་དུ་སྨོས་ཟིན་པས་འདིར་མ་སྤྲོས་སོ།།

དེ་ཡང་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྩ་བ་ནི་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ཡིན་
པས། དེ་སྤངས་ན་རྩ་བ་བཅད་པ་ཡིན་པས། ཆོས་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་
ཞེས་བྱ་བ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་ལག་དམ་པ། འཇིག་རྟེན་
དང་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཤེས་རབ་མཐའ་དག་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། །
དེ་ལྟ་བས་ན། ཐེག་པ་ཆེན་པོ་སྤོང་བ། ཐོས་པ་ཉུང་བ། བདག་གི་ལྟ་བ་
མཆོག་ཏུ་འཛིན་པ། སྐྱེ་བོ་མཁས་པ་ལ་བསྙེན་བཀུར་མ་བྱས་པ། དེ་བཞིན་
གཤེགས་པའི་གསུང་རབ་ཀྱི་ཚུལ་མ་རྟོགས་པ། བདག་ཕུང་བར་བྱས་ནས་

གཞན་ཡང་ཐུང་བར་བྱེད་པ། རིགས་པ་དང་ལུང་དང་འགལ་བའི་དུག་གིས་བདབ་པའི་ཚིག་ནི། མཁས་པ་བདག་ལེགས་སུ་འདོད་པས་ཟས་དུག་ཅན་བཞིན་དུ་རྒྱང་རིང་དུ་ཡོངས་སུ་སྤང་དགོས་པར་གསུངས་སོ།།

དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསུང་རབ་ཀྱི་རྗེས་སུ་སློབ་པ་དག་གིས་ཐབས་དང་ལྡན་པའི་ཤེས་རབ་བསྟེན་པས། ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལ་ཤིན་དུ་མཁས་ཤིང་། སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་བ་སྒྲིབ་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་པའི་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལས་གཞན་དུ་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་སྣང་ན་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས······འབྱུང་བར་མི་འགྱུར་ལ། ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་ཡང་སྤོང་བར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་གནས་ལུགས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་དོན་ལ་སོ་སོར་རྟོག······པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ཤིང་དཔྱད་ནས་སྒོམ་པ་དེ་ཉིད་གནད་ཀྱི་དམ་པར······བཟུང་ནས། གནས་ལུགས་ཀྱི་དོན་ལ་དཔྱོད་པ་ནི་ཚུལ་བཞིན་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་། སྒྲོ་འདོགས་དང་བསྐུར་འདེབས་ཀྱི་མཐའ་གཉིས་སྤོང་བར་བྱེད་ཅིང་། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བར་འགྱུར་བས། ཡེ་ཤེས་དེ་འདོད་པས་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཤེས་རབ་ལ་བརྟེན་པར་བྱའོ། །ཞེས་ལུགས་འབྱུང་ལྡོག་གི་སྒོ་ནས་བདག་མེད་པའི་དོན་ལ་བློ་ཁ་རྒྱས་པའི་ཐབས་ལམ་གཅིག་མ་ཡིན་པར་གསུངས་སོ། །དེ་དག་གི་ཤེས་བྱེད་དུ་འཕགས་པ་འཇམ་དཔལ་རྣམ་པར་རོལ་པ་དང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་འི་མདོ་དང་། མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་དང་། དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་དང་། ལང་ཀར་གཤེགས་པ་དང་ཚངས་པས་ཞུས་པ་མདོ་ཚན་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཁུངས་སུ་དྲངས་ནས་རྒྱས་པར་བསྟན་ནོ།།

ཡང་དགེ་བ་ལ་སོགས་པ་ཅི་ཡང་མི་བྱ་ཟེར་བ་དེ་ནི་ལས་ཟད་ནས་གྲོལ་བར་སྨྲ་བའི་མུ་སྟེགས་པ་ཀུན་དུ་འཚོ་བའི་ལྟ་བ་འདོད་པར་འདུག་པས་དེ་མི་འཐད་དེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་རབ་ལ་ཉོན་མོངས་ཟད་ནས་ཉོལ་བ་ལས། ལས་ཟད་ནས་གྲོལ་བ་མེད་དེ། ཐོགས་མ་མེད་པ་ནས་བསགས་པའི་ལས་མཐའ་ཡས་ཤིང་། ལས་མི་དགེ་བ་དགག་པའི་ཚེ་དགེ་བའི་ལས་ཅིའི་ཕྱིར་དགག་དགོས་དེ་མི་དགོས་པའི་ཕྱིར་དང་། འཁོར་བའི་རྒྱུ་བྱེད་པས་དགག་པ་སྐད་དུ་བྱས་ན་ཡང་མི་རུང་དེ། བདག་འཛིན་སོགས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གིས་བསླད་པའི་ཟག་བཅས་ཀྱི་དགེ་བའི་ལས… འཁོར་བའི་རྒྱུ་བྱེད་དུ་ཆུག་ཀྱང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་དགེ་བའི་ལས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ཀུན་ནས་བླང་པ། ཟག་པ་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པ་དེ་དག་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་འཁོར་བའི་རྒྱུ… མི་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དོན་དེ་ས་བཅུ་པའི་མདོ་དང་དཀོན་བརྩེགས་འོད་སྲུང་གི་ལེའུ་ཁངས་སུ་མཛད་ནས་བསྟན་ནོ།།

གལ་ཏེ་གྲོལ་བའི་འབྲས་བུ་ཐོབ་པ་ལ་ལས་ཟད་དགོས་ན། སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་པའི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་དང་། འཁོར་དང་ལོངས་སྤྱོད་ཆེན་པོ་སོགས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཐམས་ཅད་སྨིན་པ་ལ་སོཊ་པའི་ལས་ཀྱི་འབྲས་བུ་ཉིད་དུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་མདོ་སྡེ་དག་ལས་གསུངས་པ་དང་འགལ་ཞིང་། དགེ་བའི་ལས་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱ་བ་ལ་ཀུན་ཏུ་མི་ཕྱོགས་པ་དང་། ཡང་དག་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་རྒྱང་རིང་དུ་བསྲིངས་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །ཚུལ་དེ་ནི། མདོ་སྡེ་དགོངས་འགྲེལ་དང་། ཉེ་བར་འཁོར་གྱིས་ཞུས་པ་དང་། དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་དང་། ནམ་མཁའ་མཛོད་ཀྱིས་ཞུས་པ་དང་། མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་

པ་དང་། ཕུང་པོ་གསུམ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པ་དང་། ཚངས་པ་ཁྱད་པར་སེམས་ཀྱིས་ཞུས་པ་མདོ་ཚན་ཇི་སྙེད་ཅིག་དང་ས་བཅུ་པའི་མདོ་སོགས་དྲངས་ནས་རྒྱས་པར་བསྟན་དོ།།

མདོ་སྡེ་དེ་དག་གི་ཚིག་ཟིན་ལ་'འདུ་ཤེས་ཅན་གྱི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ནི་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།' །ཞེས་སོགས་གསུངས་པ་ནི། ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པས་ཀུན་ནས་བསླང་བའི་ཡོངས་སུ་མ་དག་སྦྱིན་པ་ཙམ་ལ་དགོངས་ཀྱི། སྦྱིན་པ་ཐམས་ཅད་དགག་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། དེ་ལས་གཞན་དུ་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་སྔོན་སློབ་པ་ལམ་གྱི་གནས་སྐབས་སུ་སངས་རྒྱས་གྲངས་མེད་པ་ལ་བསྙེན་བཀུར་བ་སོགས་རྒྱལ་སྲས་ཀྱི་སྤྱོད་པ་རྣམས་སངས་རྒྱས་མར་མེ་མཛད་སོགས་ཀྱིས་དགག་དགོས་པ་ལ་ཅིའི་ཕྱིར་དགག་པར་མ་མཛད་ཅེས་སོགས་ལུང་དོན་གུད་དུ་མི་བགྲོ་བའི་ཕྱིར་ཡང་དག་པའི་རིགས་པའི་དགག་བཞག་གིས་མཐའ་བཅད་པར་མཛད་དོ།།

དེ་ལྟར་འབྲས་བུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སའི་གྲོང་ཁྱེར་དུ་འཇུག་པར་བྱེད་པ་ལ་ས་དང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་ལམ་མ་གཏོགས་པའི་འཇུག་སྒོ་གཞན་མེད[1]པས། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱ་ཞིང་། གནས་སྐབས་ཐམས་ཅད་དུ་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་སྒོམ་པ་ལས། གཅིག་ཁོ་ནས་ཆོག་པར་འཛིན་པ་ཆེས་མི་འཐད་པའི་ཚུལ་འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པ་དང་། མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་དང་། གཙུག་ན་རིན་པོ་ཆེས་ཞུས་པ་དང་། དཀོན་བརྩེགས་འོད་སྲུང་ལེའུ་དང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསང་བའི་མདོ་སོགས་ཀྱིས་བསྒྲུབས་པར་མཛད་དོ།།

1. ཕར་ཕྱིན་ཐེག་པའི་''རང་ལམ་གྱི་དབང་དུ་བྱས་ནས་གསུངས་པའོ།།

དེ་ལྟར་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ལ་རྟག་ཏུ་གུས་པས་ཡུན་རིང་དུ་གོམས་པར···
བྱས་པས་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་རིམ་གྱིས་དག་ནས་ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་བསྒོམས་པ·····
རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པར་གྱུར་ནས་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་རྟོག་པའི་དྲ་
བ་མཐའ་དག་དང་བྲལ་བ། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་རྟོགས་པ་དངོས་
པོ་འི་མཐའ་ལ་དམིགས་པ་སྟེ་ས་དང་པོ་ཐོབ་པར་འགྱུར་ཞིང་། དེ་ནས་ས་
གོང་མ་རྣམས་རིམ་གྱིས་སྦྱངས་ནས། བག་ཆགས་དང་བཅས་པའི་སྒྲིབ་པ་མཐའ་
དག་ཟད་དེ། ཆགས་ཐོགས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ཡེ་ཤེས་གང་ལ་མངའ་བ།
ཡོན་ཏན་མ་ལུས་པའི་གཞི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་སྟེ་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པའི·····
དམིགས་པ་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་
པར་འདོད་པ་བྲ་ཞང་མཛངས་ལ་རྒྱ་ཆེ་བའི་རྣམ་དཔྱོད་དང་ལྡན་པ་རྣམས་ཀྱིས·····
ཟབ་མོ་དབུ་མའི་ལམ་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་དགོས་པར་གདམས་པ་དང་། དགེ་
བ་བསྔོ་བ་བཅས་ཀྱི་བསྒོ་ནས་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མའི་མཇུག་བསྡུ་བར་མཛད་དོ།།

༄ གསུམ་པ། ཞར་བྱུང་འགྲོས་དོན་ཙུང་ཟད་བཤད་པ།

(༡) བསྒོམ་རིམ་གསུམ་མཛད་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན།

དེ་ཡང་ཆོས་འབྱུང་ལོ་རྒྱུས་ཀྱི་བཤད་ཚུལ་ལྟར་བྱས་ན། ཆོས་རྒྱལ་ཁྲི་
སྲོང་ལྡེ་བཙན་གྱིས་མཁས་མཆོག་ཀམལཤཱི་ལར། ཆོས་ཐམས་ཅད་ཐོས་བསམ་
གྱིས་བདག་མེད་པར་གཏན་ལ་འབེབ་ཚུལ་དང་། དོན་དེ་ཉིད་སྒྲུབ་ཐོག་གཅིག་
ཏུ་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་ཚུལ་དང་། དེ་ལྟར་བསྒོམས་པས་འབྲས་བུ་ཇི་ལྟ་བུ་མཆིས་ཞེས་
དྲི་བ་གསུམ་ཞུས་པའི་ལན་དུ་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་རིམ་པ་བཞིན་མཛད་པར་གསུངས་

སོ། །དེ་ལྟར་ན་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མར་དང་པོ་གཉིས་ལ་ལྟོས་དེ་འབྲས་བུའི་རྣམ་བཞག་རྒྱས་ཙམ་ཞིག་བསྟན་དགོས་པ་ལ་དེ་མ་བསྟན་པར་འདུག་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེ་ན། བདེན་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་བསྟན་བཅོས་གཅིག་གི་ཆ་ཤས་སུ་གྱུར་པའི་ལེའུ་འམ་རབ་བྱེད་དང་གཉིས་ལྟ་བུ་མ་ཡིན་པར། གཞུང་རང་མཚན་པ་ཤ་སྟག་ཡིན་པས་གདུལ་བྱ་ལམ་ལ་བཀྲི་བའི་རིམ་པ་ལ་གཟིགས་ནས། རྒྱས་བསྡུས་དང་། གཙོ་ཆེ་ཆུང་ཙམ་ལས་གསུམ་ཀར་ལམ་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་ཆ་ཚང་བ་རེ་བསྟན་པར་མཛད་དོ།།

གལ་ཏེ་བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ་ལྟ་བུ་གཞུང་རང་མཚན་པ་ཞིག་གི་ནང་གླེང་གཞི་རྒྱུ་རྐྱེན་སོགས་འབྲེལ་བ་ཆེ་བའི་ལམ་གྱི་རྣམ་བཞག་གང་ཡང་མ་བསྟན་པར་འབྲས་བུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཡོན་ཏན་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཁོ་ན་ཐོལ་བྱུང་བརྗེད་པར་བསྟན་ན། སྐྱེ་བོ་བསོད་ནམས་ཀྱི་བསགས་རྒྱབ་ཤིན་ཏུ་ཆུང་ཞིང་། མདུན་གྱི་ལྟོ་ སྐོད་སོང་མངོན་སུམ་གྱི་སྤྱོད་ཡུལ་དུ་གྱུར་པ་རྣམས་ལས་ལྐོག་ཏུ་གྱུར་པའི་གནས་ཚུལ་ཇི་....འདྲ་བ་ཞིག་ལ་ཡང་ཡིད་ཆེས་རྒྱ་བཞག་ནས། འདི་འདྲ་བའང་ཡོད་སྲིད་སྙམ་པའི་རྟོགས་པ་ཙམ་ཡང་སྐྱེ་བའི་བློ་གྲོས་ཀྱི་མཐུ་མེད་པ་དག་ཇི་ལྟར་རྗེས་སུ.......འཛིན་ནུས་སམ། དོན་དེ་འདྲ་བ་དག་ལ་དགོངས་ནས་གཞུང་རང་ཚན་པ་མང་པོར་གཞི་ལམ་འབྲས་གསུམ་གྱི་རྣམ་བཞག་ཆ་ཚང་བ་སྟོན་པ་ལས་གཅིག་ཁོ་ན་ཐོལ་....བྱུང་དུ་བསྟན་པ་མེད་ལ། སངས་རྒྱས་འཇིག་རྟེན་དུ་བྱོན་པའི་ཚེ་ན་ཡང་། སྐུ་འཁྲུང་མ་ཐག་ཏུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་ཤ་སྟག་མི་སྟོན་པར། ཐོག་མར་ཡིག་རྩིས་སློབ་པ་དང་། ཁྱིམ་ལས་རབ་ཏུ་བྱུང་བ་དང་། དཀའ་བ་སྤྱད་པ་སོགས་མཛད་ནས་རིམ་གྱིས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་བསྟན་པའི་གནད་གང་ལ་ཐུག། དེ་

བཞིན་དུ་སྐྱེས་བུ་དམ་པ་བསམ་བཞིན་དུ་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་དུ་བྱོན་པ་ཐམས་ཅད་··· ཀྱང་། . སྔོན་བྱོན་སྟོན་པའི་རྣམ་ཐར་དང་། རྗེས་འཇུག་གདུལ་བྱའི་ཉམས་ལེན་བྱེད་ཚུལ་གྱི་ལམ་བཟང་པོ་དེ་ཉིད་བསྟན་པའི་ཆེད་དུ་རྒྱལ་བསྟན་ཡོངས་རྫོགས་ལ་རིམ་གྱིས་བསླབས་ནས་མཁས་ཚུལ་བཞེས་པ་ལས། རྒྱ་མེད་རང་བྱུང་ལྷ་བུ་མི་མཛད་པ་འདི་དག་རབ་འབྱིང་ཐ་མའི་བློ་ཅན་གྱི་གདུལ་བྱ་ལམ་ལ་བཀྲི་བའི་······ ཐབས་མཁས་པ་ཆེན་པོར་མངོན་ནོ།།

གཞུང་དོན་བསྟན་ཚུལ་གྱི་ཆ་ནས་བརྟགས་ན་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་མཛད······ དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་འདི་ལྟར་སྣང་སྟེ། དེ་ཡང་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་ལམ་ལ་འཇུག་པའི་རྟེན་གྱི་གང་ཟག་ལས་དང་པོ་པ་དང་། ལམ་ལ་འཇུག་བཞིན་པ་དང་། ཞུགས་ཟིན་པ་གསུམ་གྱི་བློ་ཁ་མགོ་དམན་དང་བསྟུན་ནས་གསུངས་པ་ཞིག་དུ······· མངོན་ཏེ། བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་འི་སྐབས་སུ་འདི་ལྟར་གསུངས་སྟེ།

ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་མདོ་སྡེ་ཡི།།
ཚུལ་དབྱོད་ལས་ནི་དང་པོ་པ།།
དེ་ལས་བརྩམས་ཏེ་བསྒོམ་པ་ཡི།།
རིམ་པ་མདོ་ཙམ་བརྗོད་པར་བྱ། །ཞེས་གདུལ་བྱ་ལས་དང་

པོ་བ་དེ་དག་གི་དོན་དུ་ཐོག་མར་སྙིང་རྗེ་དང་སེམས་བསྐྱེད་སྒོམ་ཚུལ་རྒྱས་པར······ བསྟན་ནས། དེ་ནས་གཙོ་བོ་ཐོས་བསམ་གྱི་བློ་ནས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་བདག་མེད་པའི་ལྟ་བ་གཏན་ལ་དབབ་ཚུལ་དང་། དེ་ཇི་ལྟར་བསྒོམ་ཚུལ་ས་ལམ་གྱི་རིམ་པ་དང་བཅས་པ་རྒྱས་པར་བསྟན་ནོ།།

བསྒོམ་རིམ་བར་པའི་སྐབས་སུ་"ཐེག་པ་ཆེན་པོ་མདོ་སྡེའི་ཚུལ་གྱི་རྗེས་སུ་

འཇུག་པ་རྣམས་ཀྱི་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་མདོར་བཤད་དོ།" །ཞེས་ཐེག་པ་ཆེན་པོ འི་ལམ་ལ་འཇུག་བཞིན་པ་དེ་དག་གི་ཕྱིར་དུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་པའི་རྒྱུ་རྐྱེན་ངོས་བཟུང་ཚུལ་དང་། སེམས་བསྐྱེད་ལ་གཉིས་ཀྱི་ཕྱི་མ་དོན་དམ་སེམས་བསྐྱེད་གཙོ་བོར་བསྒོམ་དགོས་པ་དང་། དེ་བསྒོམ་པའི་ཚུལ་ཡང་། ཞི་ལྷག་གི་རྒྱུ་ཚོགས་མཐའ་དག་ལེགས་པར་ཚང་བའི་སྒོ་ནས་དེ་གཉིས་སྟན་ཐོག་གཅིག་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་བསྒོམ་ཚུལ་རྒྱས་པར་བསྟན་ནོ།།

བསྒོམ་རིམ་ཐ་མའི་སྐབས་"ཐེག་པ་ཆེན་པོ འི་མདོ་སྡེའི་ཚུལ་ལ་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་མདོར་བརྗོད་པར་བྱའོ།" །ཞེས་ཐེག་པ་ཆེན་པོ འི་ལམ་ལ་ཞུགས་ཟིན་པ་གློ་ཁ་མཐོ་བ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར་དུ་སྔོན་འགྲོ་སྙིང་རྗེ་དང་སེམས་བསྐྱེད་སོགས་ཀྱི་བཤད་པ་མ་མཛད་པར། རྒྱལ་བས་ཏིང་ངེ་འཛིན་མཐའ་ཡས་པ་ཞིག་བསྟན་པ་ཐམས་ཅད་ཞི་ལྷག་གཉིས་སུ་འདུས་པས་དེ་གཉིས་བསྒོམ་དགོས་པ་དང་། དེ་ཡང་དགོངས་འགྲེལ་ལས་གསུངས་པ་ལྟར་དམིགས་པའི་དངོས་པོ་བཞི་སྟེ། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དང་། རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པའི་དམིགས་པ་དང་ལྡན་པའི་ཞི་ལྷག་གཉིས་གོམས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་དངོས་པོ འི་མཐའ་སྟེ་ཆོས་ཉིད་མངོན་སུམ་དུ་རྟོགས་པའི་འཕགས་ལམ་ཐོབ་ཚུལ་དང་། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤྲང་བའི་མཚན་ཉིད་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཇི་ལྟར་ཐོབ་ཚུལ་བསྟན་པར……མཛད་དོ།།

དེ་ལྟར་བསྒོམ་རིམ་གསུམ་ཀའི་ནང་བརྗོད་བྱ་མཚོངས་པ་ཇི་སྙེད་ཅིག་བསྟན་པ་ལ་ཡ་མཚན་དང་། མི་འོས་པ་སྐྱེ་གཞི་གང་ཡང་མེད་དེ། ཡུམ་གྱི་མདོ

རྣམས་སུ་འགྲེམས་ཀང་བརྒྱ་ཙ་བརྒྱད་ཡང་དང་ཡང་དུ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་དང་། འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁ་སྐད་ལ་ཡང་གལ་པོ་ཆེ་ལ་ནན་ཏན་དང་། དམ་པའི་ཆོས་ལ་བརྒྱ་ཚར་གྱི་དཔེ་ལྟར་དགོས་པ་རྨད་དུ་བྱུང་བ་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

(༣) བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་དང་ཐ་མ་གཉིས་ཀྱི་ལེགས་སྦྱར་མ་དཔེ་རྙེད་ཚུལ།

མཁས་མཆོག་ཀམལཤཱིལས་མཛད་པའི་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་ལས་དང་པོ་དང་ཐ་མ་གཉིས་དེང་གི་དུས་སུ་ཡང་ལེཊ་སྦྱར་སྐད་ཐོག་ལ་ཕལ་ཆེར་ཉམས་མེད་རྙེད་སོན་བྱུང་ཡོད་པ་ལས། བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ནི་ཨི་ཊ་ལིའི་མཁས་པ་ཏུ་ཅི་ཞེས་པ་དེ་ཉིད། ཕྱི་ལོ་༡༩༣༩ ལར་བོད་ནང་བསྐྱོད་སྐབས་སྐྱོས་ཁང་དགོན་པར་བཞུགས་པའི་རྒྱ་དཔེ་ཤིང་ལོ་འི་ཐོག་བྲིས་པ་ཞིག་ལག་སོན་བྱུང་ཡོད་ཅིང་། དེའི་དབུ་ཤོག་མ་ཚང་ཡང་ངོས་གཉིས་པར་‘དབུ་མའི་བསྒོམ་རིམ’ ཞེས་ཡིག་ཆུང་འཁོད་ཡོད་པས་དེ་ཉིད་བོད་དཔེ་སྒྱུར་མ་དང་ཞིབ་བསྡུར་བྱེད་སྐབས་བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་ཡིན་པར་ར་འཕྲོད་བྱུང་ནས་ཕྱིས་སུ་མཁས་པ་དེས་གླིང་བརྗོད་དང་བཅས་རོ་མན་ཡིག་ཐོག་ཏུ་སྤར་འདེབས་བྱས་ཡོད། རོ་མན་ཡིག་ཐག་ཏུ་ཡོད་པའི་རྒྱ་དཔེ་དེ་དང་བོད་པའི་སྒྱུར་མ་གཉིས་བསྡུར་ནས་སྐྱར་ཞིབ་བྱེད་སྐབས་དབུ་ཤོག་གཅིག་མ་ཚང་བ་ཙམ་དུ་མ་ཟད། ཞབས་ནའང་ངོས་ཤོག་ཕྱེད་ཙམ་ཚང་མེད་ལ། དེ་བཞིན་དུ་ལུང་འདྲེན་མཛད་མཚམས་མི་མཐུན་པ་དང་། ངོས་ཤོག་རེ་ཟུང་གི་གཞུང་དོན་བསྟན་མཚམས་མི་མཐུན་པ་སོགས་ཁྱད་པར་ཇི་སྙེད་ཅིག་མཆིས་སོ།།

བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ་ཡང་གོང་སྨོས་མཁས་པ་དེ་ཉིད་ལ་ཧ་སུ་ནས་རྙེད་སོན་བྱུང་རྗེས་རོ་མན་ཡིག་ཐོག་ཏུ་སྤར་བསྐྲུན་ཞུས་ཡོད་ཅིང་། ངོས་ནས་རོ་མན

ཡིག་ཐོག་ཏུ་ཡོད་པའི་རྒྱ་དཔེ་དེ་གཉིས་ལེགས་སྦྱར་གྱི་ཡིག་ཐོག་ཏུ་པར་བཤུས་དང་འབྲེལ་བོད་པའི་སྐད་མ་ཁག་དང་བསྡུར་ནས་སྒྱུར་ཞིབ་བྱེད་སྐབས། གཞུང་འདི་དག་གི་ཐོག་མའི་ལེགས་སྦྱར་མ་དཔེ་ཤིང་ལོའི་ཐོག་བྲིས་པ་དེ་དག་གི་ཡིག་གཟུགས་ཆེས་རྙིང་པའི་དབང་གིས་ཡིག་ངོ་ཤེས་དཀའ་བ་དང་། ཤིང་ལོར་ཆག་སྐྱོན་དང་། རུལ་པ་དང་། འབྲུས་ཟོས་པ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས། གསར་དུ་པར་བཤུས་སྤར་འདེབས་བྱས་པ་དེ་དག་ལ་ཡང་། མགོ་མཇུག་མ་ཚང་བ་དང་། ཚིག་དོད་ཆད་པ་དང་། ཚིག་གི་གཅོད་མཚམས་དང་ལུང་འདྲེན་འཛོག་མཚམས་མི་མཐུན་པ་སོགས་ཁྱད་པར་ཆེན་པོ་ཡོད་ཅིང་། རྒྱུ་མཚན་དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས་སྐབས་མང་པོར་རྒྱ་དཔེ་ལས་བོད་དཔེ་དག་པ་དང་འཐད་ཆེ་བ་ཡོད་ཅིང་། སྤྱིར་རྒྱ་དཔེ་དང་བོད་དཔེའི་དབར་ཁྱད་པར་མང་དག་ཡོད་པ་གཞུང་འདར་ཙམ་མིན་པ་ནི། ད་ཡོད་ཀྱི་ལེགས་སྦྱར་གྱི་རྒྱ་དཔེ་མ་ཉམས་པ་ཁག་དང་བོད་དཔེ་བསྡུར་ནས་དངོས་སུ་བརྟག་པ་བགྱིས་ན་མཁྱེན་པར་འགྱུར་རོ།།

(༢) བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ཉམས་གསོ་དང་པར་བསྐྲུན་བྱེད་ཚུལ།

དེ་ཡང་ཐོག་མར་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་མཐའ་གཉིས་དང་མཐུན་པའི་གཞུང་ཚན་ཇི་ཡོད་དང་། བར་པ་དེ་ཉིད་དུ་ལུང་འདྲེན་མཛད་པ་ལེགས་སྦྱར་སྐད་ཐོག་ཏུ་ཡོད་པ་རྣམས་ཚོལ་ཞིབ་བྱས་ཤིང་། དེ་ནས་གསར་དུ་ཉམས་གསོ་བྱེད་དགོས་པ་རྣམས་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་མཐའ་གཉིས་ཀྱི་གསུང་རྩོམ་ངོ་མའི་འགྲོས་དང་གང་མཐུན་ཅི་མཐུན་འབྱུང་ཐབས་སུ། བར་པ་དེ་ཉིད་ཀྱི་ཆོས་ཚིག་གལ་ཆེ་ཁག་གི་སྐད་དོད་རྣམས། ཐོག་མཐའ་གཉིས་ཀྱི་ཆོས་ཚིག་གི་ཚིག་མཛོད་བཟོས་པ་

དང་ཞིབ་བསྡུར་བྱས་རྗེས་སུ་བྱིངས་རྣམས་པབ་བསྒྱུར་དང་འབྲེལ་རྒྱ་བོད་ཀྱི་མཁས་པ་ཁག་གི་སྤྱན་ལམ་དུ་ཕུལ་དག་ཞུ་རྗེས་བཏང་རྗེས་སུ་གཏན་འབེབ་བྱས་སོ།།

དེའི་རྗེས་སུ་བསྐྱོམ་རིམ་གསུམ་ཀ་ཧིན་སྐད་ཐོག་པབ་བསྒྱུར་དང་འབྲེལ……ཆོས་ཚིག་གལ་ཆེ་ཁག་གི་སྐད་དོད་རྣམས་ལེགས་སྒྱུར་སོར་བཞག་བྱས་ཤིང་། རྒྱ་དཔེ་དང་བོད་དཔེ་བསྡུར་ནས་མི་མཐུན་པ་ཡོད་སར་གཞུང་གི་སྐབས་དོན་དང……གང་རན་ཞིང་འཚམ་པ་དེ་ཉིད་གཙོ་བཟུང་གི་ཐོག་ནས་གཏན་འབེབས་བྱས་སོ།།

(༨) འགོར་གཞི་ཆེ་བའི་ལུང་འདྲེན་ཚོལ་ཞིབ་བྱས་པའི་དགོས་པ།

ལས་དོན་འདི་དག་དང་འབྲེལ་བ་ཆེ་ཞིང་། དུས་རབས་གསར་པའི་དཔེ་དེབ་བཟོ་སྟངས་ཀྱི་གོམ་འགྲོས་དང་མཐུན་པ་ཞིག་བྱེད་དགོས་དུས། ལུང་འདྲེན་ཚོལ་ཞིབ་དང་། སྒྲུར་མ་ཁག་བསྡུར་རྒྱུ། རྩར་མཆན་འགོད་རྒྱུ། མིང་ཚིག་གལ་ཆེའི་ཚིག་མཛོད་དང་། འབྲེལ་ཡོད་དཔེ་ཐོ་བཀོད་རྒྱུ་སོགས་ཁ་སྐོང་ངམ་རྩར་བཀོལ་ཁག་གིས་མཚོན་ལས་དོན་མང་དག་ཅིག་ཡོད་པ་ལས། ལུང་འདྲེན་འཚོལ་ཞིབ་བྱེད་རྒྱུའི་ལས་དོན་འདིའི་ཐད་ཙ་ཚན་རིག་གི་ལམ་སྲོལ་དང་མཐུན་པའི་ཆ……རྐྱེན་དགོས་ངེས་ཅན་མ་ཚང་བའི་དབང་གིས་འགོར་གཞི་ཆེ་ཞིང་། ཁྱད་པར་དུ་གཞུང་འདི་ཡང་ལུང་འདྲེན་ཆེས་མང་པོ་ཡོད་པའི་གྲས་ཤིག་ཡིན་པས་ད་དུང……དཀའ་ཚོགས་སུ་གྱུར་ཏོ།

དེ་ལྟར་འགོར་གཞི་ཆེ་བའི་ལུང་འདྲེན་ཚོལ་ཞིབ་ཀྱི་ལས་དོན་འདིར་འབད་པས་འཇུག་པ་ལ་དགོས་པ་ཅི་ཡོད་ཅེ་ན། གང་གི་ཤེས་བྱེད་དུ་དྲངས་རྒྱུའི་ལུང་ཚིག་དེ་དག་ཁུངས་མེད་རྫུན་བཟོས་དང་། རང་གི་འདོད་གདམ་བྱུང་རྒྱལ་དུ་སྦྱ

པ་དང་། ངག་རྒྱུན་དང་ཟེར་སྒྲོས་ཙམ་ལས་བྱུང་བ་དང་། བཀའ་གཉེར་བཅོས་མ་སོགས་ལས་བརྡོན་པ་ལྟ་བུ་མ་ཡིན་པར། བཀའ་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ཁུངས་ཚད་ལྡན་དངོས་སུ་བསྟན་རྒྱུ་ཡོད་པ་ལ་ངེས་པ་བརྟན་པོ་སྐྱེད་ཐུབ་པ་དང་། ལུང་འདྲེན་དེ་ལྡན་གྱི་བསྟན་བཅོས་དེ་ཡང་ཁུངས་ཐུབ་ཚད་ལྡན་ཞིག་ཡིན་པ་ལ་ངེས་པ་འདྲེན་ཐུབ་པ་དང་། ལྷག་པར་དུ་ནང་ཆོས་ལ་དད་མོས་མེད་མཁན་དང་། བསམ་ཚུལ་འདྲ་མིན་ཅན་གྱི་ཕྱི་མི་རྣམས་ཀྱི་ངོར་ཁུངས་སྐྱེལ་ར་འཕྲོད་གསལ་པོ་མེད་... པར་སྤྲོས་འཛོག་བྱས་པ་ཁོ་ནས་ཁུངས་འཁྲུལ་ཐབས་མེད་པས་དེ་ལྟར་བྱས་སོ། །

ལུང་འདྲེན་ཚོལ་ཞིབ་ཀྱི་སྒོ་ནས་ལུང་ཚིག་ཡིན་པར་ར་འཕྲོད་ཇེ་བཞིན་མ་... བྱུང་ངོ། མཚམས་རེ་སམཔུཊའི་རྒྱུད་ཀྱི་ཚིག་[1] :—"རྣམ་རྟོག་མ་རིག་ཆེན་པོ་སྟེ།། འཁོར་བའི་རྒྱ་མཚོར་ལྟུང་བྱེད་ཡིན།།" །ཞེས་པ་ལྟ་བུ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བཀའ་དངོས་ཡིན་ཀྱང་། དེ་ཁ་ཅིག་གི་འདོད་པར་བཀོད་ནས་ཐད་ཀར་དགག་པ་བྱེད་པའི་མཁས་པ་དག་ཀྱང་སྣང་མོད། གལ་ཏེ་དེ་ལུང་འདྲེན་ཚོལ་ཞིབ་ཀྱི་ལམ་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ་ཡིན་པར་ངེས་ན། སྨྲས་ཟིན་ལྟར་ཁས་བླང་པ་ལ་མི་བདེ་བ་ཡོད་རིགས་ཀྱང་། དགོངས་གཞི་དགོས་པ་སོགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་དྲང་དོན་དུ་འགྲེལ་བ་ལས། ཐད་ཀར་དགག་པ་དེ་ལྟར་མི་བྱེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །སྐབས་འགར་གང་དྲངས་རྒྱུའི་ལུང་ཚིག་དང་། གང་ནས་དྲངས་སའི་ཕྱག་དཔེའི་མཚན་བྱང་གཉིས་མི་མཐུན་པ་དང་། སྐྱེས་ཆེན་དམ་པ་རྣམས་ཚད་མའི་སྐྱེས་བུའམ། ཙ་ཆེན་པོ་ཞིག་ཡིན་པར་བསྒྲུབ་པ་ལ་སྒྲུབ་བྱེད་དྲག་ཤོས་ལྟ་བུར་མདོ་རྒྱུད་རྣམས་སུ་ལུང་བསྟན་པའི་ཚིག་ཞིག་ཡེ་རྗེད་གཟིགས་རྒྱ་ལ་ཤིན་ཏུ་དགེས་ཚོར་ཆེན་པོ...

1. སྡེ་—བཀའ་ (རྒྱུད་'ཀ' ༡༥༨)

བྱེད་པ་དག་ནས། མདོ་རྒྱུད་ཀྱི་ཚིག་ལ་འཕྲི་བསྣོན་བྱས་མིན་དང་། སྤར་མེད་གསར་བཟོ་བྱས་མིན་སོགས་ཀྱང་ལུང་འདྲེན་ཚོལ་ཞིབ་ཀྱིས་བརྟགས་པ་བྱས་ན……གདོན་མི་ཟ་བར་དངོས་ར་འཕྲོད་ཐུབ་པ་འབྱུང་ངེས་སོ།།

སྤྱིར་ན་སྐྱེས་ཆེན་དམ་པ་རྣམས་ཚད་མའི་སྐྱེས་བུ་ཡིན་པར་བསྒྲུབ་པ་ལ་ཐོག་མར་དེ་དག་གིས་གང་བསྟན་པའི་ལུང་རྟོགས་ཀྱི་བསྟན་པ་དེ་ཉིད་སྐྱོན་མེད་དུ་ཚད་མས་ངེས་པར་བྱས། དེ་ལ་བརྟེན་ནས་དེ་སྟོན་པ་པོ་ཡང་ཚད་མའི་སྐྱེས་བུ་ཡིན་པ་ལ་ངེས་པ་རང་སྟོབས་ཀྱིས་འདྲེན་པར་བྱེད་པའི་དམ་པའི་ཚུལ་ལུགས། ཡང་དག་པའི་རིགས་པའི་གཞུང་ལམ་ཆེན་པོ་དག་དོར་ནས། ལུང་བསྟན་ཙམ་ལ་སྐྱབས་སུ་རེ་བའི་ངང་ཚུལ་འདི་ནི། བློ་གྲོས་ཀྱི་འཇུག་པ་ཆེས་དོག་པར་མངོན་ནོ།།

དེ་ལྟ་བུའི་ངང་ཚུལ་ལ་བརྟེན་མ་དགོས་པའི་དཔེར་མཚོན་ཞིག་བརྗོད་ན། གངས་ཅན་ཤིང་རྟའི་སྲོལ་འབྱེད་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་ལྟ་བུ་ཚད་མའི་སྐྱེས་བུའམ་སྐྱེས་ཆེན་དམ་པ་ཞིག་ཡིན་པར་བསྒྲུབ་པ་ལ། ཆོས་ལ་མ་རྟོན་པར་གང་ཟག་ལ་རྟོན་པའི་ངང་ཚུལ་ལོག་པ་བཟུང་བ་དང་། ལུང་བསྟན་ཙམ་ལ་སྐྱབས་སུ་རེ་བའི་ཐབས་ལམ་ཁོ་ན་ལ་རེ་ལྟོས་བྱ་མ་དགོས་པར་རང་ལ་རྣམ་དཔྱོད་བློ་གྲོས་ཀྱི་རྩལ་ཡོད་ན། དམ་པ་དེའི་སྐུ་གསུང་ཐུགས་གསུམ་གྱི་མཛད་པ་རྣམ་ཐར་སྤྱི་དང་། ཁྱད་པར་དུ་མཛད་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཡང་སྙིང་གསུང་གི་མཛད་པའི་ཕྱག་རྗེས་ཟླ་ན་མེད་པ། རྒྱལ་བ་སྲས་དང་བཅས་པའི་དགོངས་པའི་གནད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པའི་ཟབ་རྒྱས་ཀྱི་གསུང་རབ་རྣམས་ལ་གཟུ་བོར་གནས་པའི་བློ་གྲོས་ཀྱིས་འཇུག་ན་དེ་གས་འཐུས་པར་མངོན་ཞིང་། ཚུལ་འདིས་མཁས་པའི་དབང་པོ་གཞན་རྣམས་ལ

ཡང་རིགས་བསྒྲེ་བར་བྱའོ། །མདོར་ན་རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོས།[1]

བསྟན་པའི་ངང་ཚུལ་ཤེས་ནས་སྟོན་པ་ལ།།

ཡིད་ཆེས་རྙེད་པས་རྟག་ཏུ་གང་བར་ཤོག །ཅེས་གསུངས་པའི་

གནད་ཀུང་འདི་ཡིན་ནོ།།

(༤) ལུང་འདྲེན་ཇི་ལྟར་མཛད་ཚུལ་ལ་དཔྱད་པ།

རྒྱ་བོད་ཀྱི་མཁས་གྲུབ་རྣམས་ནས་རང་རང་གི་བསྟན་བཅོས་སུ་ལུང་འདྲེན་མཛད་ཚུལ་སྣ་ཚོགས་ཤིག་སྣང་སྟེ། འདི་ལྟར་རྒྱལ་བའི་བཀའ་མདོ་རྒྱུད་གཉིས་དང་༑ དེའི་དགོངས་འགྲེལ་རྣམས་ལས་བཀའ་ཁོ་ན་མ་གཏོགས་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ལུང་འདྲེན་གནད་ནས་མ་མཛད་པ་དང་། སྐབས་དོན་གྱི་སྒྲུབ་བྱེད་དུ་འགྲོ་ན་བཀའ་བསྟན་བཅོས་སོགས་འཕགས་བོད་ཀྱི་མཁས་པ་སུའི་གསུངས་ཡིན་ཡང···ལུང་འདྲེན་མཛད་རྒྱུང་གནང་བ་དང་། གང་དྲངས་རྒྱུའི་གཞུང་དེའི་མཚན་ཙམ་ལས་མཛད་པ་པོ་འི་མཚན་མ་བཀོད་པ་དང་། མཛད་པ་པོ་ འི་མཚན་ཙམ་ལས་གཞུང་གི་མཚན་མ་བཀོད་པ་དང་། མཛད་པ་པོ་དང་གཞུང་མཚན་གང་ཡང་མ་བཀོད་པར་'ཇི་སྐད་དུ་' ཞེས་སོགས་ཀྱིས་དབུ་བརྩམས་ཏེ་ལུང་འདྲེན་མཛད་པ·····དང་༑ གང་དྲངས་རྒྱུའི་གཞུང་དེའི་ཚིག་སྣ་བསྡུས་ནས་བཀོད་པ་དང་། སྐབས་འགར་གཞུང་དེའི་ཚིག་མགོ་ཙམ་སྨོས་ནས་ 'ཞེས་སོགས་ནས་ཞེས་པའི་བར་རོ'། ཞེས་པ་དང་། ཡང་'དེར་བཀོད་པ་རྣམས་འདིའི་ཡང་སྒྲུབ་བྱེད་དོ།' །ཞེས་ཞལ་འཕངས་མཛད་པ་དང་། ལུང་འདྲེན་དྲངས་སའི་གཞུང་མཚན་དངོས་སུ་

1. རྗེ་'ཁ' ཐོར་བུ་ ༣༤ (བཀྲ་ལྷུན་–དེབ་)

བཀོད་རྗེས་སུ་གང་དྲངས་རྒྱུའི་ལུང་ཚིག་དངོས་སུ་མ་བཀོད་པར་ལུང་དེའི་དོན་····ཐོབ་ཙམ་རང་ཚིག་གི་ལམ་ནས་བཀོད་པ་དང་། ཡང་སྐབས་དོན་དང་གང་འབྲེལ་ཆེ་བའི་གཞུང་ཚིག་རྣམས་ཆ་ཕྲེ་ནས་དྲང་པ་ལས་དེའི་བར་ན་ཡོད་པའི་འབྲེལ་བ་ཆུང་བའི་ཚིག་རྣམས་མ་དྲངས་བར་འཇོག་པ་དང་། ཡང་གཞུང་མང་པོར་‘མདོ་ལས་’‘རྒྱུད་ལས་’‘བསྟན་བཅོས་ལས་’ ཞེས་པ་ལྟ་བུ་སྤྱི་ཁྱབ་ཙམ་ལས་གཞུང་····ཚན་བྱེ་བྲག་གི་མཚན་མ་བཀོད་པ་དང་། ‘འོད་སྲུང་གི་ལེའུ་ལས་’‘བདུད་བཏུལ་བའི་ལེའུ་ལས་’‘ཤེས་རབ་ལེའུ་ལས་’ ཞེས་པ་ལྟ་བུ་ཆ་ཤས་ཉི་ཚེ་བའི་མཚན་····ཙམ་ལས་གཞུང་ངོ་མའི་མཚན་མ་སྨོས་པ་སོགས་མཁས་པ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱག་བཞེས་མི་འདྲ་བ་མཐའ་ཡས་པ་ཞིག་སྣང་ཡང་འདིར་བཀོད་པ་ནི་མཚོན་པ་ཙམ་མོ།།

སྐབས་འབྲེལ་བསྒོམ་རིམ་དུ་དྲངས་པའི་ལུང་འདྲེན་རྣམས་གོང་གསལ······དྲང་ཚུལ་དེ་དག་ལས་གང་དང་མཐུན་ཞེ་ན། གཞུང་འདིར་དྲངས་པའི་ལུང་འདྲེན་དེ་དག་ནི། རྒྱལ་བའི་བཀའ་མདོ་རྒྱུད་གཉིས་ཁོ་ན་ལ་ཁུངས་སུ་མཛད་པ་ལས་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ལུང་འདྲེན་གཏན་ནས་མ་མཛད་པ་ཞིག་སྟེ། དེ་ཡང་བསྒོམ་རིམ་བར་པ་ལས།[1] "འབྲས་བུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་དེ་དག་གང་ཞེ་ན། སྨྲས་པ། བདག་ལྟ་བུ་དམུས་ལོང་དང་འདྲ་བས་དེ་དག་བསྟན་པར་མི་ནུས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་ནས། གདུལ་བྱ་རྣམས་ལ་ཇི་སྐད་བསྟན་པ་དེ་བཞིན་དུ་བདག་གིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བཀའ་ཉིད་ཀྱིས་བཤད་དོ།" །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

1. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་'ཀ' ༦༢)

གལ་ཏེ་གཞུང་འདིར་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ལུང་འདྲེན་གདན་ནས་མེད་པ་མི་འཐད་དེ། སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱིས་མཛད་པའི་མདོ་ཀུན་བཏུས་ཁུངས་སུ་དྲངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཞེ་ན། སྐྱོན་མེད་དེ། འདིར་དྲངས་པའི་མདོ་ཀུན་བཏུས་ཀྱི་ལུང་ཚིག་དེ་དག་མདོ་ཀུན་བཏུས་དེ་ཉིད་དུ་དྲངས་པའི་འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པའི་མདོ་དང་། འཕགས་པ་འཇམ་དཔལ་རྣམ་པར་འཕྲུལ་པ་སོགས་ཀྱི་མདོ་ཚིག་ཡིན་པ་ལས་སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཉིད་ཀྱི་གསུང་མིན་པ་ནི་ཆེས་གསལ་…བར་གསུངས་སྟེ། བསྒོམ་རིམ་ཐ་མ་ལས།[1] "འདིར་ཡང་འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་ལ་སོགས་པ་ཁུངས་བསྟན་ཅིང་བཤད་ཀྱི། དེ་ཡང་སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་ཞལ་སྔ་ནས་ཀྱི་བཀའ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་སོགས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

སློབ་དཔོན་ཀམལ་ཤཱི་ལའི་གཞུང་གཞན་རྣམས་སུ་མདོ་བསྟན་བཅོས་གཉིས་…ཀའི་ལུང་འདྲེན་མཛད་ཡོད་ཀྱང་། འདིར་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ལུང་འདྲེན་གདན་ནས་མ་མཛད་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། སྐབས་དེར་ལོག་པའི་ལམ་ལ་གཅིག་ཏུ་ཞེན་པ་རྒྱ་ནག་ཧྭ་ཤང་རྗེས་འབྲངས་དང་བཅས་པས་ཆོས་བྱ་མི་དགོས་ཅལ་བས་ཆོག་ཅེས…སྟོན་པ་‘བསམ་གཏན་ཅལ་བའི་འཁོར་ལོ་’ ཞེས་བྱ་བ་བརྩམས་ནས། དེ་རིགས་པས་སྒྲུབ་པ་‘ལྟ་བའི་རྒྱབ་ཤ་’དང་། ལུང་གིས་སྒྲུབ་པ་‘མདོ་སྡེ་བརྒྱད་ཅུའི་ཁུངས་’ཞེས་བྱ་བ་རྣམས་བརྩམས་པ་ལས། བསྟན་བཅོས་ལ་ཁུངས་དང་ཡིད་ཆེས་ཀྱིས་ཁས་ལེན་དེ་ཙམ་མི་བྱེད་པའི་གནད་འདི་གཟིགས་ཤིང་། དེ་དག་གི་ཁམས་དབང་བསམ་པ་ལ་ལྟོས་ནས། སློབ་དཔོན་གྱིས་ཀྱང་དེ་དག་གི་ལྟ་བ་ནོར་བ་དེ་

1. སྡེ་—བསྟན་ (དབུ་མ་‘ཀི’ ༥༨)

སྲུན་འབྲིན་པར་བྱེད་པའི་བསྟན་བཅས་འདིར། རྒྱལ་བའི་བཀའ་ཉིད་ཁྲངས་སུ་མཛད་ནས་བསྟན་པར་མཛད་དོ།།

(༤) ལུང་འདྲེན་ཁུངས་གདུགས་བྱེད་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་དང་དགོས་པ།

དེ་ཡང་རྒྱལ་བའི་བཀའ་མདོ་རྒྱུད་གཉིས་ཀྱི་དགོངས་འགྲེལ་དུ་བརྩམས་པའི་བསྟན་བཅོས་ཚད་ལྡན་རྣམས་སུ། རྒྱལ་གསུང་བདུད་རྩིའི་དགོངས་དོན་རྣམས་མི་དཀྲུག་ཅིང་། དེ་དང་མི་འགལ་བའི་ཕྱིར་དུ་དེ་ལ་ཁྲངས་སུ་མཛད་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། དེ་ཡང་རྒྱུད་བླ་མ་ལས།[1]

གང་ཕྱིར་རྒྱལ་ལས་ཆེས་མཁས་འགའ་ཡང་འཇིག་རྟེན་འདི་ན་ཡོད་མིན་ཏེ།།
མ་ལུས་དེ་ཉིད་མཆོག་ནི་ཚུལ་བཞིན་ཀུན་མཁྱེན་གྱིས་མཁྱེན་གཞན་མིན་པ།།
དེ་ཕྱིར་དྲང་སྲོང་རང་ཉིད་ཀྱིས་གཞག་མདོ་སྡེ་གང་ཡིན་དེ་མི་དཀྲུག །
ཐུབ་ཚུལ་བཤིག་ཕྱིར་དེ་ཡང་དམ་ཆོས་ལ་ནི་གནོད་པ་བྱེད་པར་འགྱུར། །

ཞེས་གསུངས་པ་བཞིན་རྒྱལ་བ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ལས་ཆེས་མཁས་པའི་གང་ཟག་འགའ་ཡང་འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་འདི་ན་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། རྒྱ་ཆེ་བ་ཤེས་བྱ་ཇི་སྙེད་པའི་དོན་མ་ལུས་པ་དང་། ཟབ་པ་ཇི་ལྟ་བའི་དོན་མཐའ་དག་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་རྣམ་པ་ཀུན་མངོན་སུམ་དུ་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་ཉིད་ཀྱིས་མཁྱེན་གྱི། གཞན་གྱིས་མིན་པ་དེའི་ཕྱིར་དྲང་སྲོང་ཆེན་པོ་ཐུབ་པ་ཉིད་ཀྱིས་གསུངས་པའི་དྲང་བ་དང་ངེས་པའི་དོན་དུ་རྣམ་པར་བཞག་པའི་མདོ་སྡེའི་དོན་རྣམས་རང་བཟོས་མི་དཀྲུག་ཅང་། དེ་ཉིད་ལ་ཁྲངས་སུ་བྱེད་དགོས་པ་ཡིན་ནོ།།

---

1. སྡེ་-བསྟན་ (བྱམས་ཆོས་ 'ཕི' ༧༢)

དེ་བཞིན་དུ་བཀའི་དགོངས་འགྲེལ་དུ་བཙམས་པའི་འཕགས་བོད་མཁས… པའི་བསྟན་བཅོས་ཚད་ལྡན་རྣམས་ཀུང་རྒྱལ་བའི་བཀའ་བཞིན་ཁྲངས་སུ་བྱེད་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། དེ་ཡང་རྒྱུད་བླ་མ་ལས།[1]

གང་ཞིག་རྒྱལ་བའི་བསྟན་པ་འབའ་ཞིག་གི།
དབང་བྱས་རྣམ་གཡེང་མེད་ཡིད་ཅན་གྱིས་བཤད།།
ཐར་པ་ཐོབ་པའི་ལམ་དང་རྗེས་མཐུན་པ།།
དེ་ཡང་དྲང་སྲོང་བཀའ་བཞིན་སྤྱི་བོས་བླང་། །ཞེས་གསུངས་

པ་བཞིན་སྟོན་པ་ཚད་མ་རྒྱལ་བ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་དང་། དེའི་བསྟན་པ་ཚད་མ་འབའ་ཞིག་གི་དགོངས་དོན་བརྗོད་བྱ་ལྷུར་ལེན་པའི་དབང… དུ་བྱས་ཏེ། ཆོས་པ་པོ་འི་ཀུན་སློང་གི་ཁྱད་པར་རྟེན་པ་དང་བཀུར་སྟི་དང་། གྲགས་པ་ལ་བལྟ་བ་སོགས་འཁོར་བའི་འདུ་འཛི་འི་རྣམ་གཡེང་མེད་པའི་ཡིད… ཅན་གྱིས་བཤད་ཅིང་། བརྗོད་བྱའི་ཁྱད་པར་འབྲས་བུ་ཐར་པ་ཐོབ་པའི་ལམ་དང་རྗེས་སུ་མཐུན་པ་སྟོན་པའི་བསྟན་བཅོས་དེ་ཡང་དྲང་སྲོང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བཀའ…… བཞིན་དུ་སྤྱི་བོས་བླང་དགོས་པར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

རྒྱུ་མཚན་དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས་རང་ལུགས་འཐད་ལྡན་གཏན་སོ་ ཡོད་པ་ཞིག་འཛུག་ཐུབ་པའི་དགོས་པ་ཡོད་དེ། དེ་ཡང་དོན་མེད་དོན་ལོག་སོགས་ཀྱི་འཁྲུལ་པའི་དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ཚད་ལྡན་གྱི་གཞུང་ལུགས་རེ་ཁྲངས་དང་གཞི… རྩར་ངེས་བཟུང་བྱས་ནས། གཞུང་གཞན་རྣམས་དེ་དང་སྦྱར་ཏེ་ལུང་རིགས་ཀྱི་སྒྲུབ་བྱེད་དང་ལྡན་པའི་དཔྱད་པའི་ལམ་ནས་དགག་བཞག་བྱེད་ཅིང་རང་ལུགས་འཛུག…

2. སྡེ་-བསྟན་ (ཁམས་ཆོས་ 'ཚེ' ༧༢)

པ་ལས། གང་བྱུང་གི་དགེ་ལ་བལྟ་ཞིང་རྗེས་སུ་འབྲང་བར་མི་རིགས་ཏེ། རྗེ་ཀུང་ཐང་གི་གསུང་སློབ་གཏེར་བསླབ་བྱ་ལས།[1]

འཁྲུལ་བྲལ་གཞུང་རེ་ངེས་བཟུང་གཞིར་བྱས་ནས།།
གཞན་རྣམས་དེ་དང་སྦྱར་ཏེ་དཔྱོད་པ་ལས།
གང་བྱུང་དགེ་ལ་ལྟ་ཞིང་ཐམས་ཅད་ཀྱི།།
རྗེས་སུ་འབྲངས་པ་ཤེས་རབ་འཆལ་འགྱུར་བས།།
རང་ལུགས་གཏད་སོ་ཡོད་པར་གྱིས་ཤིག་ཨང་། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

དེ་བཞིན་དུ་ཟབ་དོན་གྱི་གནས་ལ་དཔྱད་པ་མི་ཐལ་བའི་དགོས་པ་ཡོད་དེ། དེ་ཡང་གོ་རིགས་ཐན་ཐུན་གྱི་དཔྱད་པས་ངེས་པ་ལམ་ཙམ་སྐྱེད་ན་ཡང་། ཆོས་ཚུལ་ཤིན་ཏུ་ཟབ་པའི་གནས་རྣམས་ལ་རང་དགར་ཐག་གཅོད་བྱེད་སྤྱ་ན། ཉེན་དང་གོལ་ས་གཞན་ལས་ཆེ་བས། ཆོམས་མ་སླ་བར་ཚད་ལྡན་ཁུངས་གཏུགས་བྱེད་འོས་ཀྱི་གཞུང་ལ་འཁྲིལ་བཞིན་དུ་བརྟགས་ན། དཔྱད་པ་བྱེད་ཚུལ་ཐལ་ཆ་མེད་པ་ཞིག་འབྱུང་སྟེ། དེ་ཡང་རྗེ་ཀུང་ཐང་གི་གསུང་སློབ་གཏེར་བསླབ་བྱ་ལས།[2]

དཔྱད་པས་ངེས་པ་ལམ་ཙམ་སྐྱེད་ན་ཡང་།།
ཆོས་ཚུལ་ཟབ་པས་ཐག་ཆོད་མི་སྤྱ་ཞིང་།།
འགྲིག་འགྲིག་མང་པོས་རྣམ་རྟོག་རྒྱ་སྐྱེད་པས།།
དཔྱད་པ་མ་ཐལ་གཞུང་ལ་འཁྲིལ་བཞིན་དུ།།
རྒྱས་བསྡུས་འཚམ་པའི་དཔྱད་ཚུལ་གྱིས་ཤིག་ཨང་། །ཞེས་

---

1. ཀུང་ཐང་ 'ང' rs (ཐྐྵ་ཀ་–ཏིབ་) 2. ཀུང་ཐང་ 'ང' rs (ཐྐྵ་ཀ་–ཏིབ་)

གསུངས་པ་ལྟར་རོ།།

མདོར་ན་བསྒྲུབ་བྱའི་དོན་གང་ཞིག་བློ་ངོར་མ་གྲུབ་པ་དེའི་སྒྲུབ་བྱེད་བསྟན་པའི་ཕྱིར་དང་། བསྒྲུབ་བྱ་གང་ཞིག་ཆེས་ཁུངས་ཐུབ་དང་། ཚད་ལྡན་ཡིན་པ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་དང་། བརྗོད་དོན་གང་ཞིག་རང་བཟོ་ཁོ་ན་མ་ཡིན་པའི་ཁུངས་ཡོད་པར་བསྟན་པའི་ཕྱིར་དང་། དོན་གྱི་བསྟན་ཚུལ་གང་ཞིག་གཞུང་འདི་དང་མཚུངས་པ་གཞན་ལ་ཡང་གསལ་ཡོད་པ་རྒྱས་པར་བསྟན་འདོད་པ་སོགས་ཀྱི……དགོས་པ་ཡོད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

(v) སྦྱར་མ་འདྲ་མིན་བསྦྱར་ཚུལ།

གཞུང་འདིའི་མ་ཕྱི་སྡེ་དགེ་སྦྱར་མ་གཞི་རྩར་བཟུང་བའི་ཐོག ཅོ་ནེ་དང་། སྣར་ཐང་དང་། པེ་ཅིང་སྦྱར་མ་གསུམ་དང་བསྡུར་བའི་ཚེ། སྡེ་དགེ་དང་ཅོ་ནེ་གཉིས་ཀྱི་དབར་ཁྱད་པར་ཕྲན་ཚེགས་རེ་ཟུང་ལས་ཁྱད་ཆེ་བ་མེད་པས་ཕྱོགས……གཅིག་ཅིང་། དེ་བཞིན་དུ་སྣར་ཐང་དང་པེ་ཅིང་སྦྱར་མ་གཉིས་ཀྱང་ཕྱོགས་གཅིག་ཏུ་བཞག་ན་མི་འཐུས་པ་མེད་པས། སྦྱར་མ་སྔ་མ་གཉིས་དང་ཕྱི་མ་གཉིས་ཀྱི་དབར་ཞིབ་བསྡུར་བྱེད་སྐབས། བསྒོམ་རིམ་སྦྱར་མའི་ཐད་སྣར་ཐང་དང་པེ་ཅིང་གི་སྦྱར་མ་དེ་གཉིས་ཚིག་དོན་གཉིས་ཀའི་ཆ་ལ་མ་དག་པ་དང་ཆད་སྐྱོན་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཡོད་པས། དེ་དག་ངོས་ཟིན་སོ་སོའི་གཤམ་དུ་མཆན་བུར་བཏབ་ཅིང་། སྐབས་འགར་སྦྱར་མ་སྔ་མ་གཉིས་ལས་ཕྱི་མ་གཉིས་ཀྱི་གཞུང་ཚིག་སྐབས་དོན་དང་རན་……ཞིང་། རྒྱ་དཔེ་དང་མཐུན་ཚབ་ཆེ་བ་ཡོད་སར་སྔ་མའི་ཚིག་རྣམས་མཆན་བུར་བཏབ་བོ། །ཡང་སྐབས་མང་པོར་གཞུང་གི་བསྟན་དོན་དང་ཤིན་ཏུ་མཐུན་ཞིང་རྒྱ

དཔེར་དངོས་སུ་གསལ་བ་ལ་བོད་པའི་སྐྲར་མ་བཞི་ཀའི་ནང་མི་གསལ་བ་དང་། དེ་ལས་ལྡོག་ཏེ་གཞུང་གི་སྐབས་དོན་དང་འཚམ་ཞིང་བོད་དཔེར་ཡོད་པ་ལ་རྒྱ······ དཔེར་མི་གསལ་བ་ཡང་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཡོད་པ་དེ་དག་གཞུང་ངོ་མར་ཤད་གཟུག་གི··· ནང་དུ་བཅུག་ནས་བཀོད་དོ།།

དེ་དང་ཕྱོགས་མཚུངས་བསྟན་བཅོས་ཀྱི་ནང་དུ་དྲངས་པའི་ལུང་ཚིག་དང་། མདོ་ཉིད་ཀྱི་ཚིག་རིས་དཔར་དོན་མཐུན་ཡང་། ཚིག་སྦྱོར་གྱི་འགྲོས་ལ་མི་འདྲ་བའི་ཁྱད་པར་ཇི་སྙེད་ཅིག་ཡོད་ལ། དེ་ལྟར་འབྱུང་བའི་རྒྱུ་མཚན་ནི། ལུང་འདྲེན་ལེན་ཡུལ་གྱི་མདོ་རྒྱུད་བསྟན་བཅོས་བསྒྱུར་བ་པོ་དང་། དེ་ལས་དྲངས་པའི་ལུང་འདྲེན་དེ་ལྡན་གྱི་བསྟན་བཅོས་བསྒྱུར་བ་པོ་གཉིས་མི་འདྲ་བའི་དབང······ གིས་འགྱུར་གྱི་ཁྱད་པར་ལས་བྱུང་བ་དང་། སྐབས་འགར་ལུང་འདྲེན་ལེན་ཡུལ་གྱི་མདོ་རྒྱུད་མ་བསྒྱུར་གོང་དེ་ལས་དྲངས་པའི་ལུང་འདྲེན་དེ་ལྡན་གྱི་བསྟན་བཅོས·· བསྒྱུར་ཟིན་པ་ཡང་ཡོད་ལ། གལ་ཏེ་ལུང་འདྲེན་ལེན་ཡུལ་གྱི་མདོ་རྒྱུད་སྔོན་ལ་བསྒྱུར་ཟིན་དུ་ཆུག་ཀྱང་། དེ་ལས་དྲངས་པའི་ལུང་འདྲེན་དེ་ལྡན་གྱི་བསྟན་བཅོས་བསྒྱུར་བའི་ཚེ། དེར་དྲངས་པའི་ལུང་འདྲེན་རྣམས་ཐད་ཀར་ཞབ་བསྒྱུར་བྱེད་པ་ལས། དྲངས་ཡུལ་གྱི་མདོ་རྒྱུད་བསྒྱུར་ཟིན་པ་དེ་དང་དེའི་ཤོག་ངོས་གང་དུ་ཡོད་མེད་འཚོལ་ཞིབ་བྱེད་རྒྱུའི་དེང་དུས་ཀྱི་ལམ་སྲོལ་དེ་འདྲ་མེད་ཚོད་དུ་སྣང་ངོ༎ ༎

སྲས་བཅས་རྒྱལ་ཀུན་གཤེགས་པའི་གཞུང་ལམ་མཆོག །
ཟབ་དང་རྒྱ་ཆེའི་གསུང་རབ་སྙིང་པོ་འི་དོན༎
གཅིག་ཏུ་བསྒོམ་པའི་རྨད་བྱུང་ཐབས་བཟང་པོ༎
སྟོན་མཛད་མཁས་མཆོག་ཀམལཤཱིལ་རྒྱལ༎

སྨྲ་བའི་ཁྱུ་མཆོག་རྣམ་དཔྱོད་ལྡུས་སྟོབས་ཀྱི།།
གཞོག་རྩལ་རབ་རྫོགས་ཤེས་བྱའི་མཁའ་དབྱིངས་སུ།།
སྐྱེ་རྒུ་བྱ་ལམ་རྒྱ་བ་ཡོངས་ཀྱི་ཁྲོད།།
འདབ་བཟང་དབང་པོ་བཞིན་དུ་མངོན་པར་འཕགས།།
གང་དེའི་མཁྱེན་རབ་ཧ་བདུན་དབང་པོས་གངས་ཅན་ལོག་སྨྲའི་མུན་སྟུག་ཀུན།།
བསལ་བྱེད་བཅོམ་ལྡན་སྨྲ་བའི་སེང་གེའི་དྲི་མེད་བཀའ་ལུང་ཁྲོན་ཀུན་དང་།།
རྡོ་ངར་ཚ་ཟེར་རིགས་ལམ་སྟོང་གིས་དྭང་ནས་ཕྱུང་དང་ལྷན་གཅིག་ཏུ།།
སྐལ་ལྡན་གདུལ་བྱའི་རྣམ་དཔྱོད་འཛིན་མར་ཡང་དག་ལྷ་བའི་འོད་རླབས་འགྲོ།།
ཚུལ་འདིར་འབད་ལས་བྱུང་བའི་དགེ་བ་ཡིས།།
འགྲོ་ཀུན་ཟབ་རྒྱས་ལམ་གྱི་ཚུལ་རྟོགས་ནས།།
ཉིན་མཚན་ཀུན་ཏུ་སྒྲུབ་པ་ལྷུར་ལེན་པ།།
དག་ཏུ་རྒྱལ་བ་སྲས་བཅས་མཉེས་བྱེད་ཤོག །

སངས་རྒྱས་འདས་ལོ་ ༢༥༢༩ ཨཱ་ཙར་རྒྱལ་མཚན་རྣམ་གྲོལ།
བོད་རྒྱལ་ལོ་ ༢༡༡༢ (ཧཱུ་ཏ་མཐོ་སློབ།)

༄༅ རྒྱལ་བསྟན་དབུར་གྱི་མཚོ་བཞིན་འཕེལ་ཞིང་རྒྱས།།
བསྟན་འཛིན་པད་དཀར་ཚལ་བཞིན་རྣམ་ཐར་གཙང་།།
བདེ་སྐྱིད་ཉི་ཟླའི་འོད་བཞིན་ཕྱོགས་བཅུ་རུ།།
འགྲན་བཞིན་ཁྱབ་པ་རྫོགས་ལྡན་དུས་བཞིན་ཤོག །

(རྡོ་རྗེ་–‘ཇ’ ༦༠༦)
དགེ་ལེགས་འཕེལ།།

भूमिका

अन्त तथा कोटि से रहित दशदिशाओं वाले इस विशाल लोक में, असंख्य तथा अपरिमित सत्त्व सुखगति तथा दुर्गति प्राप्त करते रहते हैं, उनके द्वारा अनादि तथा अनन्त काल एवं अवस्थाओं में पुण्य तथा पाप कर्म संचित होते रहते हैं। उन कर्मों से प्राप्त तथा प्राप्तव्य फलरूपी प्रदीप-कल्प तथा अन्धकार-कल्पों के क्रम यहाँ निरन्तर ही चलते रहते हैं।

इनमें से इस लोक में सम्प्रति 'भद्रकल्प' के नाम से सुप्रसिद्ध प्रदीप-कल्प में मनुष्यों की चालीस हजार वर्षों की आयु में क्रकुच्छन्दबुद्ध, तीस हजार वर्षों की आयु में कनकमुनिबुद्ध, बीस हजार वर्षों की आयु में काश्यपबुद्ध तथा सौ वर्षों की आयु में महामुनि गौतमबुद्ध का आगमन हुआ। इन्होंने बोधगया में बुद्धत्व प्राप्त किया और विनेयजनों के लिए तीन धर्मचक्र-प्रवर्तन करके भारतवर्ष में सर्वप्रथम सूत्र तथा तन्त्र से युगनद्ध बुद्ध-शासन का उदय किया है।

इसके बाद शम्भल में 'धा-वा-सङ्-पो' (चन्द्रभद्र) नामक राजा ने बुद्धशासन का विकास किया। तिब्बत में त्रिकुल-बुद्धों के अवतार माने जाने वाले महाधर्मराजाओं ने क्रमशः बुद्धशासन का विकास किया। इसमें काल की दृष्टि से उसे दो भागों में विभक्त किया जाता है। पूर्वकालीन विकास को 'पूर्वोदय-शासन' तथा पश्चात् कालीन विकास को 'परोदय-शासन' कहते हैं।

ग्रन्थकार का सामान्य परिचय

आचार्य कमलशील पूर्वोदय-शासन के अन्तर्गत सम्राट् ठिसोङ्-देऊचन (७४२-७९८ ई०) के शासनकाल (७५४-७९८) में लगभग ७९२ ई० के आसपास भोट देश में पहुँचे थे। उस समय आर्यदेश से सुवर्ण पर्वतों की पङ्क्ति के सदृश अनेक महान् आचार्यों का आगमन हुआ था। इनमें से आचार्य कमलशील भोटदेशीय बुद्धशासन में बड़ी प्रतिष्ठा वाले महान् सुधारक माने जाते हैं, क्योंकि इन्होंने बुद्धशासन पर महत्त्वाकाङ्क्षी चीनदेशीय भिक्षु 'ह्वशङ' आदि के द्वारा उपदिष्ट विपरीत दृष्टियों का उन्मूलन करके यथार्थ सिद्धान्तभूत भगवान् बुद्ध की अभिप्राय-निष्ठाओं पर अत्यन्त सुस्पष्ट प्रकाश डाला। जिसके आधार पर उन्होंने तीन भावनाक्रमों की रचना की। जिनमें समस्त धर्मों का श्रवण तथा चिन्तन के माध्यम से नैरात्म्य-दृष्टि की व्यवस्था का प्रति-

पादन किया, तथा उस अर्थ की एकासन में किस प्रकार भावना करनी चाहिए, और उससे प्राप्त होने वाले फल के विषय में भी समुचित प्रकाश डाला।

इसमें विक्रमशील महाविश्वविद्यालय के विद्वान् प्रवचनों की व्याख्या करते समय धर्म की प्रामाणिकता के स्रोत को प्रकट करने के लिए (१) धर्मग्रन्थकारों की विशेषता, (२) धर्म की विशेषता तथा (३) किस प्रकार से देशना देना तथा श्रवण करना चाहिए, ये तीन प्राथमिक आवश्यकताएँ मानने लगे। इस प्रकार यहाँ पर भी सर्वप्रथम धर्म की प्रामाणिकता के स्रोत को प्रकट करने के लिए प्रकृत ग्रन्थ 'भावना-क्रम' के रचयिता आचार्य कमलशील का संक्षेप में जीवन-वृत्तान्त देना आवश्यक है।

यद्यपि आचार्य जी का जन्म स्थान, जन्मकाल, अल्प वय में ही जिस प्रकार गम्भीर एवं विस्तृत प्रवचनों में बहुश्रुत होने के कारण आगम-गुणों की प्राप्ति, विधि-पूर्वक साधन होने से अधिगम-गुणों की प्राप्ति तथा तदाश्रित बुद्धशासन के विषय में जिस प्रकार जितने विशाल कार्य भारतवर्ष में किये गये हैं, उन सभी के विषय में पर्याप्त परिचय मिलना तो अत्यन्त दुर्लभ है, फिर भी वे लाखों विद्वानों के आश्रयभूत श्रीनालन्दा की विद्वन्मण्डली में से अद्भुत प्रतिभासम्पन्न तथा प्रकाण्ड विद्वान् रहे हैं। यह सिद्ध करना भविष्यवाणी या किंवदन्ती आदि अन्य उपायों पर निर्भर रहने की कोई आवश्यकता नहीं है, क्योंकि महापुरुषों के द्वारा शरीर, मन तथा वाणी से किए जाने वाले कर्मों में से वाणी का ही कर्म सर्वश्रेष्ठभूत एवं प्रधान है। जिसके फलस्वरूप निम्नलिखित इनकी प्रामाणिक तथा विद्वत्तापूर्ण अनेक अद्भुत महान् कृतियाँ हैं। जिनसे उनकी विद्वत्ता सुस्पष्टरूप में ज्ञात हो सकती है।

आचार्य कमलशील के जीवन-वृत्तान्त के संदर्भ में तिब्बत के विद्वान् 'शक्य-म्छोग्-ल्दन्' द्वारा विरचित 'रोङ्-स्तोन्' के जीवन-वृत्तान्त 'ङो-म्छर-दद्-पई-रोल्-म्छो' (पृ० ३०२) में आचार्य कमलशील ने चीनी भिक्षु 'ह्वशङ्' की विपरीत दृष्टि का उन्मूलन करने के बाद भारत वापस आते समय मार्ग में 'दम्-पा-ग्य-गर' अथवा 'फा-दम-पा-सङ्-ग्यस्' का मुलाकात होकर एक दूसरे के शरीर में परकायप्रवेश किया। वास्तव में परकायप्रवेश के बाद तिब्बत में आए हुए आचार्य कमलशील का शरीर तो सुप्रसिद्ध महासिद्ध 'दम्-पा-ग्या-गर' का था और चित्त अविकल्प-ज्ञान के स्वरूप तो उन्हीं महाविद्वान् कमलशील का अपना ही था। ऐसा कहा गया है।

'कुन्-म्ख्येन्-पद-मा-द्कर्-पो' द्वारा विरचित 'छोस्-ब्युङ्-ब्तन्-पई-पद्-मा-ग्यस्-पई-ञिन्-ब्येद्' नामक धर्म-इतिहास ('ख' पृ० ३०४) में आचार्य कमलशील का तिब्बत

में देहान्त होने के बाद भारत में अगले जन्म में वे उत्पन्न हुए और उनका नाम 'दम-पा-ग्य-गर' था, ऐसा कहा गया है ।

शि-ब्येद् (शान्तिकर) सम्प्रदाय की गुरुपरम्परा के धर्म-इतिहास 'ग्चोद्-युल-ग्रोन्-मोङ्-शि-ब्येद्-क्यी-ब्का-ग्तेर-ब्ला-मा-ग्युत-पई-र्नम्-थर' (पृ० १९) में आचार्य कमलशील को भारत में रहते समय 'पण्डित कमलशील' तथा तिब्बत में रहते समय 'दम-पा-ग्या-गर' कहे जाने का उल्लेख मिलता है । इतना ही नहीं, अनेक धर्म-इतिहासों में 'दम-पा-ग्या-गर' को कमलशील, महायोगीन्द्र कमलशील, भट्टारक कमलशील, कमलश्री, भट्टारक कमलश्री तथा फा-दम्-पा-सङ्-ग्यस्' इन पर्यायवची नामों का उल्लेख किया गया है। इन विभिन्न विचारणीय मतान्तरों के विषय पर मैंने भोट-भाषा वाली भूमिका में विस्तार से कहा है ।

आचार्य कमलशील जी की कृतियाँ

सभी कर्मों में वाणी का ही कर्म परम एवं श्रेष्ठ माना जाता है । अतः आचार्य कमलशील के श्रेष्ठ-कर्म सूचित करने वाले ग्रन्थरत्न इस प्रकार हैं।

'विनय के विषय में'

(१) ४१२८[1]—श्रमणपञ्चाशत्कारिकापदाभिस्मरण ।

'प्रज्ञापारमिता'

(२) ३८१५—आर्यसप्तशतिकाप्रज्ञापारमिताटीका ।
(३) ३८१७—आर्यप्रज्ञापारमितावज्रच्छेदिकाटीका ।

'मध्यमक'

(४) ३८८६— मध्यमकालंकारपञ्जिका ।
(५) ३८८७ मध्यमकालोकनाम ।
(६) ३८८८— तत्त्वालोकनामप्रकरण ।
(७) ३८८९ — सर्वधर्मनिःस्वभावसिद्धि ।
(८) ३९१३—बोधिचित्तभावना ।
(९) ३९१५-१७—भावनाक्रम (तीन ग्रन्थ) ।
(१०) ३९१८—भावनायोगावतार ।

---

१. ऊपर लिखित ग्रन्थों की संख्या देगे तन-ग्युर संस्करण के सूचीपत्र के अनुसार है ।

'सूत्रवृत्ति'

(११) ४०००—आर्याविकल्पप्रवेशधारणीटीका।
(१२) ४००१—आर्यशालिस्तम्भटीका।

'लेख'

(१३) ४१९३—ब्राह्मणीदक्षिणाम्बायै अष्टदुःखविशेषनिर्देशनाम।
(१४) ४१९५—श्रद्धोत्पादप्रदीप।

'प्रमाण'

(१५) ४२३२—न्यायबिन्दुपूर्वपक्षसंक्षिप्त।
(१६) ४२६७—तत्त्वसंग्रहपञ्जिका (यह ग्रन्थ मूल संस्कृत में भी सुरक्षित है)।

'नाना वर्ग'

(१७) ४३९३—प्रणिधानद्वयविधा।

ग्रन्थ का सामान्य परिचय

भावनाक्रम बौद्धसाधना का एक अतीव महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ है। भोट-देश के साधकों में इसका बहुत सम्मान है। इसकी रचना भारत के सुप्रसिद्ध विद्वान् आचार्य शान्तरक्षित के अप्रतिम प्रतिभासंपन्न मेधावी शिष्य आचार्य कमलशील ने की है। वे सम्राट् 'ठि-सोङ्-देउ-चन' के शासनकाल में लगभग ७९२ ई० के आस-पास भोट देश पहुँचे थे। उस समय इन भारतीय आचार्यों ने बौद्ध धर्म के मूल स्रोत भारत वर्ष की विशाल विद्याराशि को भोट-भाषा में अनुवाद कराने की समुचित प्रणाली का विस्तार किया।

आचार्य कमलशील ने 'ब्सम्-यस्' नामक महाविहार में तत्कालीन सम्राट् की प्रार्थना पर तीन भावनाक्रमों की रचना की। यह मूलतः संस्कृतभाषा में लिखा गया था, जिसका भारतीय पण्डित प्रज्ञावर्म तथा तिब्बत के लोचवा 'ये-शेस्-स्दे' (ज्ञान-सेन) ने मिलकर संस्कृत से भोटभाषा में अनुवाद किया। आज भी यह ग्रन्थ भोट-भाषा में प्राप्त संस्करण "स्दे-द्गे-स्तन्-ग्युर" संस्करण (मध्यमक 'कि' पत्र सं० २२-६८, ग्रन्थ सं० ३९१५-१७), "स्नर्-थङ्-स्तन्-ग्युर" संस्करण ('अ' पत्र सं० २२-७४) "पिकिङ्ग-स्तन्-ग्युर" संस्करण (मध्यमक 'अ' पत्र सं० २२-७४, ग्रन्थ सं० ५३१०, खण्ड १०२) आदि में सुरक्षित है।

यह ग्रन्थ आचार्य कमलशील ने मूलतः संस्कृत भाषा में लिखा था, किन्तु सम्प्रति यह ग्रन्थ अपनी मूल संस्कृतभाषा में पूर्णतः प्राप्त नहीं होता। प्रो० टूची (G. Tucci) ने सन् १९३९ ई० में तिब्बत जाकर 'पोस्-खङ्' मठ से प्रथम भावनाक्रम की मूल संस्कृत पाण्डुलिपि तथा रूस से तृतीय भावनाक्रम की मूल संस्कृत पाण्डुलिपि को प्राप्त करके रोमन लिपि में उसे छपवाया है।

इस महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ की उपयोगिता तथा महत्त्व को देखते हुये मैंने इस रोमनलिपि से देवनागरी लिपि में लिप्यन्तर किया। इसके बाद भोट-संस्करणों के साथ तुलनात्मक अध्ययन करने पर मालुम हुआ कि प्रथम भावनाक्रम का पहला पृष्ठ तथा अन्तिम आधा पृष्ठ भी अनुपलब्ध है। एक-दो सूत्रों के उद्धरणों में भी भोट-भाषा और संस्कृत में स्थान-भिन्नता दिखाई देती है। कई पृष्ठों के अनुच्छेदों में भी अन्तर दिखाई पड़ता है। इतना ही नहीं, शब्दावली में भी काफी अन्तर देखने को मिलता है। पाण्डुलिपि बहुत पुरानी, अस्पष्ट तथा जीर्ण-शीर्ण होने के कारण प्रथम तथा तृतीय भावनाक्रम के कई स्थलों पर अपूर्ण वाक्य तथा कुछ शब्द छुटे हुए हैं। जिनको भोट-भाषा से मिलाकर पूर्ण किया गया है। जो शब्द और वाक्य भोट-भाषा से लिये गये हैं, वे सब बृहत कोष्ठक [ ] के भीतर रखे गए हैं। कुछ शब्द ऐसे भी है, जो संस्कृत मूल ग्रन्थ में उपलब्ध हैं और अनूदित भोट-पाठ में नहीं हैं। वहाँ पर भी जो शब्द अतिसंगत लगते हैं वे सब भोट-पाठ में लघु कोष्ठक ( ) के भीतर रखने की चेष्टा की गयी है।

भोट-भाषा में प्राप्त देगे-संस्करण को आदर्श बनाकर स्नर-थङ्, पेकिङ्ग तथा 'चो-ने' संस्करणों के साथ मिलाने पर उनमें जितने पाठान्तर मिले, वे सब टिप्पणी के रूप में रखे गए हैं। देगे-संस्करण के अलावा अन्य तीन तिब्बती संस्करणों में जो शब्द मूल संस्कृत-पाठ में भी उपलब्ध हैं और अर्थ आदि की दृष्टि से अतिसंगत लगते हैं, वे सब आदर्श पाठ में रखकर देगे-संस्करण वाले शब्दों को टिप्पणी में रखा गया है। इस ग्रन्थ में उद्धृत जो सूत्र-वचन चाहे संस्कृत में उपलब्ध हों या भोट-भाषा में, उन्हें यथा-सम्भव खोज करके उन मूल ग्रन्थों के संस्करणनाम, पृष्ठसंख्या आदि सन्दर्भ टिप्पणी में राखा गया है।

द्वितीय भावनाक्रम का पुनरुद्धार

सर्वप्रथम द्वितीय भावनाक्रम के जो अंश प्रथम तथा तृतीय भावनाक्रम में भी पूर्णतया समान हैं या प्रायः समान हैं, उन अंशों की खोज की और वे सब भिन्न अक्षर

(१४ काला) में छापे गए हैं। तत्पश्चात् द्वितीय भावनाक्रम में उद्धृत लङ्कावतार आदि कुछ सूत्रग्रन्थ ऐसे हैं, जो संस्कृत में भी उपलब्ध होते हैं, उन ग्रन्थों के अन्तर्गत अपेक्षित सूत्रवचनों की खोज की और प्राप्त पाठान्तरों को टिप्पणी के रूप में प्रस्तुत किया। वर्तमान समय में जितना पुनरुद्धार करने की आवश्यकता पड़ती है, उसको यथासम्भव प्रथम तथा तृतीय भावनाक्रमों के साथ भाषा की अनुकूलता बनाए रखने के लिये द्वितीय भावनाक्रम के जितने भी परिभाषिक शब्द हैं, उन्हें प्रथम तथा तृतीय भावनाक्रम के पारिभाषिक शब्दों से मिलाकर तब पुनरुद्धार किया गया है। साथ ही भोट भारतीय विद्वानों के समक्ष इसे उपस्थापित करके ही कोई निर्णय लिया गया है।

इसके बाद तीनों भावनाक्रमों का हिन्दी में अनुवाद किया गया है, इनमें मुख्य पारिभाषिक शब्दों को संस्कृत के अनुसार रखा है। संस्कृत और भोट-पाठों को मिला-कर उनका तुलनात्मक अध्ययन करते समय जहाँ किसी एक पाठ में कुछ शब्द बिल्कुल नहीं मिले उन्हें प्राप्त पाठ के अनुसार तथा जो भिन्न रूप में मिले वहाँ जो शब्द अर्थ आदि की दृष्टि से अधिक संगत लगे; उन्हीं को प्रधानता देकर रखा गया है।

तीनों भावनाक्रमों का संक्षिप्त अभिधेय

सभी बुद्धवचनों के मुख्य अभिधेय की एक आसन में किस प्रकार भावना करनी चाहिए, उसके आधार पर दो महारथियों द्वारा सुविभाजित विशाल मार्ग-व्यवस्था की गई है। जिसका सम्पूर्ण रहस्य संगृहीत करने वाले, सौभाग्यशाली विनेयजनों को शीघ्रता से सर्वज्ञता-पद प्राप्त कराने वाले तथा परमयान के सद्नयरूप तीन भावना-क्रमों का संक्षिप्त अभिधेय यहाँ कहा जा रहा है –

सर्वज्ञता की प्राप्ति अतिशीघ्र ही करने के इच्छुक प्रेक्षावानों को उसे प्राप्त कराने वाले हेतुओं तथा प्रत्ययों में प्रयत्नशील होना चाहिए। उसमें भी अहेतुक, अपूर्ण हेतु, हेतु पर निरपेक्ष, और भ्रान्त तथा विकल हेतुओं से न होकर अभ्रान्त तथा अविकल सकल हेतु-प्रत्ययों पर ही अपेक्षित रहना परम आवश्यक है। इस फलरूपी सर्वज्ञता के हेतु तथा प्रत्यय कौन हैं? वे भगवान् बुद्ध के वचनानुसार महाकरुणा, बोधिचित्त तथा प्रतिपत्ति इन तीनों की शिक्षा होना चाहिए।

महाकरुणा की भावना—सामान्यतया त्रिधातु में आचरण करने वाले, तीन दुःखों से यथायोग ग्रस्त सभी सत्त्वों की और विशेषकर षड्गतियों में होने वाले अतिदुःसह, अविच्छिन्न, दीर्घकालिक तथा तीव्र दुःखों से दुःखित प्राणियों की स्थिति को सोचकर समस्त सत्त्वों के प्रति सभी दुःखों से मुक्त करने की इच्छावाली महा-करुणा की भावना करनी चाहिए।

वह भी पहले मित्रपक्ष से आरम्भ करके क्रमशः शत्रुपक्ष तथा सामान्य प्राणियों के प्रति भावना करे, इसके बाद समानरूप से करुणा की प्रवृत्ति हो सके, एतदर्थ दश दिशाओं के सभी सत्त्वों पर उसकी भावना करनी चाहिए। जब अत्यन्त दुःखित प्रिय पुत्र के प्रति माता की भाँति समस्त सत्त्वों को सर्वदा के लिए सभी दुःखों से मुक्त कराने को इच्छा वाली करुणा अनायास रूप से प्रवृत्त होती है, तब जिसकी निष्पत्ति होती है, उसे ही महाकरुणा का नाम प्राप्त होता है।

बोधिचित्त की उत्पत्ति--इस प्रकार महाकरुणा की भावना के बल से अनुत्तर-सम्यक्सम्बोधि में समस्त प्राणियों को स्थापित करने की प्रतिज्ञा वाले बोधिचित्त को उत्पन्न करना चाहिए। उसमें भी दूसरे के द्वारा सम्यग् ग्रहण कराना तथा स्वयं अपने द्वारा बोधिचित्त को उत्पन्न करना, इन दो में से बाद वाला अतिविशिष्ट है, ऐसा भगवान् बुद्ध ने 'आर्यतथागतज्ञानमुद्रासमाधि[1]' में कहा है। वह बोधिचित्त प्रतिपत्ति के विना तथा सम्पूर्ण प्रतिपत्ति से युक्त न होने पर भी संसार में महाफल से युक्त होता है और जो बोधिचित्त प्रतिपत्तिसार से युक्त होता है, उस फल की अतिविपुलता का कहना ही क्या। जैसा कि भगवान् बुद्ध ने 'आर्यवीर्यदत्तपरिपृच्छा' में कहा है[2]—

बोधिचित्ताद् वै यत् पुण्यं तच्च रूपि भवेद् यदि।
आकाशधातुं सम्पूर्य भूयश्चोत्तरितं भवेत्॥ इत्यादि।

प्रतिपत्ति (साधना) में प्रवृत्ति--इस प्रकार बोधिचित्त को उत्पन्न किये हुये बोधिसत्त्व स्वयं विनीत हुए विना दूसरों को विनीत नहीं कर सकते हैं। इसलिए सर्वप्रथम उन्हें ही स्वयं दानादि प्रतिपत्तियों में प्रवृत्त होना है। उनके विना अनुत्तर-सम्यक्संबोधि प्राप्त नहीं होती है। बोधिसत्त्वों की प्रतिपत्ति पारमिता, अप्रमाण, संग्रह-वस्तु आदि अनेक प्रकार की हैं, ये सभी प्रतिपत्तियाँ संक्षेपतः उपाय तथा प्रज्ञा में अन्त-र्भूत हो जाती हैं। इन दोनों में से किसी एक से ही संतुष्ट न रहकर दोनों का सेवन करना अत्यावश्यक है।

प्रज्ञा के द्वारा परिगृहीत होने पर दानादि की परिशुद्धि तथा 'पारमिता' का नाम प्राप्त करते हैं, अन्यथा नहीं हो सकता है। अतः उस प्रज्ञा की उत्पत्ति के लिए

१. देगे—का० सूत्र - 'द' ७३०-२५३)।
२. देगे—का० (रत्नकूट-'च' २०२।

सर्वप्रथम आगम के अर्थ की अवधारणा करने वाली श्रुतमयीप्रज्ञा को उत्पन्न करना चाहिए। तत्पश्चात् नीतार्थ तथा नेयार्थों का विभाजन करने वाली चिन्तामयी प्रज्ञा तथा सम्यक् अर्थ की भावना करने वाली भावनामयी प्रज्ञा को उत्पन्न करना है।

शमथ की भावना—श्रुतमयी तथा चिन्तामयी प्रज्ञा के द्वारा भूतार्थ का परीक्षण करके निश्चय किये जाने पर, उसी अर्थ को प्रत्यक्ष करने के लिये भावनामयी प्रज्ञा को उत्पन्न करना चाहिये। बहुश्रुत होने मात्र से अर्थप्रत्यक्ष नहीं हो सकता है। अतः तत्त्व-साक्षात् करने के इच्छुक लोगों का श्रवण तथा चिन्तन मात्र से सन्तुष्ट न रहकर भावना में प्रवृत्त होना चाहिये। इसमें सर्वप्रथम ही योगी को चित्त स्थिर करने के लिए शमथ सिद्ध करना आवश्यक होता है।

इसमें पञ्चगुणों से युक्त अनुकूल देश, अल्प इच्छा, बहुक्रियाओं का परित्याग, शीलविशुद्धि आदि शमथ के सम्भारों में स्थित रहकर मन के अनुकूल स्थान में सभी बुद्धों तथा बोधिसत्त्वों को प्रणाम करके सकल जगत् के उद्धार के आशय से महाकरुणा को अभिमुख करना चाहिए। तदनु शरीर सीधा करके स्मरण सहित जितने प्रकार से विचार करने का जो रूपी तथा अरूपी धर्म संगृहीत किया गया उस पर और स्कन्ध, आयतन, धातु आदि विस्तार से विभाजित किये गये धर्मों पर क्रमशः आलम्बित होकर शमथ की भावना करनी चाहिये।

शमथ-भावना के विघ्नों का निवारण—राग आदि के कारण चित्त के बाहर विक्षिप्त हो जाते समय अशुभ आदि की भावना हो तथा समाधि में चित्त को अनभिरत देखें, तब समाधि के गुणों को देखकर अभिरति की भावना करे। स्त्यान तथा मिद्ध से अभिभूत होते समय अलोकसंज्ञा आदि की भावना तथा औद्धत्य दिखलाई पड़ने पर अनित्यता आदि संवेग-वस्तुओं पर मनसिकार से औद्धत्य को प्रशान्त करना चाहिए। जब लय और औद्धत्य आदि दोषों से रहित होकर जिस आलम्बन में अनभिसंस्कार से चित्त जब तक इच्छानुसार प्रवृत्त रहने में समर्थ हो जाता है, तब शमथ की निष्पत्ति कही गयी है।

विपश्यना की भावना—शमथ के बल से आलम्बन पर चित्त स्थिर करने के बाद प्रज्ञा के द्वारा यथास्थिति को जानने के लिए परीक्षण करना चाहिए। प्रज्ञा का आलोक न होने से सम्मोह के बीज का उन्मूलन नहीं हो सकता है। अतः प्रत्यवेक्षण-प्रज्ञारूपी विपश्यना की भावना करनी चाहिए। वह भी सत्पुरुषों का आश्रय, बहुश्रुतों का अन्वेषण तथा योनिशोमनस्कार इन तीन विपश्यना-सम्भारों से युक्त होकर, परमार्थतः

सभी धर्मों के पुद्गल तथा धर्म आत्माओं से शून्य हैं, ऐसी भावना करनी चाहिये। वह भी आर्यसन्धिनिर्मोचन में जैसा कहा गया है, वैसी ही प्रज्ञा के द्वारा जाना जा सकता है, अन्य से नहीं। इसलिए योगियों को प्रत्यवेक्षण प्रज्ञा के द्वारा इस प्रकार परीक्षण करना है। पुद्गल तो स्कन्ध आदि से एक तथा अनेक कहीं पर भी सिद्ध नहीं होता है। नित्यता, एकरूपता तथा अनिर्वचनीयता न होना आदि का समुचित रूप से परीक्षण करके पुद्गल-नैरात्म्य की भावना करनी चाहिए।

धर्म, संक्षेप में पञ्च स्कन्ध, बारह आयतन तथा अठारह धातुयें हैं। इनमें जो रूपी अंश हैं वे परमार्थतः चित्त के आकार से भिन्न नहीं हैं और जो चित्त है, वह भी परमार्थतः एक तथा अनेक स्वभाववाला नहीं है। इसलिए वह तो माया आदि के स्वभाव की भाँति है, ऐसा विचार करना चाहिए। इस प्रकार प्रत्यवेक्षणप्रज्ञा के द्वारा परीक्षण किये जाने पर सभी धर्मों में परमार्थतः स्वभावसत्ता का ग्रहण नहीं होता। तब निर्विकल्प-समाधि में प्रवेश करना चाहिये।

नैरात्म्य की भावना करते समय प्रत्यवेक्षण-प्रज्ञा के द्वारा वस्तुओं के स्वभाव का अनेक युक्तियों तथा आगमों के द्वारा परीक्षण करके यथार्थ-तत्त्व की भावना करनी होती है। परन्तु चोनीभिक्षु 'ह्वशङ्' आदि इस सम्यक् मार्ग से हटकर कुछ भी नहीं सोचकर अमनसिकार-मात्र की भावना करने पर संसार से मुक्त होना मानते हैं। इस कुदृष्टि का आचार्य कमलशील ने सम्यक् युक्ति तथा आगमों के द्वारा जड़ से उन्मूलन किया है। सम्यक्ज्ञान का मूल तो भूतप्रत्यवेक्षण है, अतः उसके प्रतिक्षेप से धर्मप्रविचय नामक सम्यक्संबुद्ध का परम-अवयव, लोक तथा लोकोत्तर वाली समस्त प्रज्ञाओं का प्रहाण हो जायेगा। इसलिए महायान का प्रतिक्षेप करने वाले, अल्प श्रवण वाले, आत्मदृष्टि परामर्श वाले, विद्वज्जनों की सेवा न करने वाले, तथागत के प्रवचन की नीतियों को धारण न करने वाले, स्वयं विनष्ट होकर और दूसरों को भी नष्ट करने वाले, युक्ति तथा आगम के आधार पर दूषित होने के कारण विष से मिले हुये वचनों का सविष भोजन की भाँति, अपना हित चाहने वाले बुद्धिमान् व्यक्तियों के द्वारा दूर से ही परित्याग करना कहा है।

जब सभी धर्मों का निःस्वभावता के रूप में आलम्बन करने पर लय तथा औद्धत्य आदि दोष नष्ट हो जाते हैं और अनभिसंस्कार ज्ञान अनायास प्रवृत्त होता है, तब शमथ तथा विपश्यना का युगनद्धवाही मार्ग निष्पन्न होता है।

समाधि से व्युत्थान होने पर पृष्ठलब्ध की अवस्था में दो सम्भारों की विशाल प्रतिपत्ति—सभी धर्म परमार्थतः निःस्वभाव होने पर भी संवृति में विद्यमान

ही हैं। ये बालबुद्धि वाले इस प्रकार निःस्वभाव वस्तुओं में विपरीत अभिनिवेश के कारण संसार में परिभ्रमण करते हुए विविध दुःखों का अनुभव करते हैं, ऐसा समझकर महाकरुणा के अभिमुख होकर इस प्रकार सोचना चाहिए कि—मैं वैसा ही करूँगा जिससे सर्वज्ञता प्राप्त करके इन सत्त्वों को धर्मता का ज्ञान करा सकूँ। सभी बुद्ध तथा बोधिसत्त्वों की पूजा, स्तुति तथा सत्कार करके आर्यभद्राचार्य आदि के अनुसार महाप्रणिधान करना, शून्यता और करुणा-गर्भ वाले दान आदि सभी पुण्य तथा ज्ञान-सम्भार के अर्जन के माध्यम से सर्वाकारवरोपेतशून्यता का अभिनिर्हार करना चाहिए।

उपाय से निष्ठागत होना—सभी सत्त्वों का परिपाक करना, बुद्धक्षेत्र की परिशुद्धि, सर्वाकारवरोपेत सर्वज्ञज्ञान आदि जो संपत्तियाँ कहीं गई हैं, वे सभी दान आदि उपायों के निष्ठागत होने से प्राप्त होती हैं। इसलिए बोधिसत्त्वों को उपाय तथा प्रज्ञा दोनों में शिक्षित करना चाहिए। मात्र प्रज्ञा या उपाय से नहीं हो सकता है। जैसे मन्त्रिसहित राजा सभी आवश्यक कार्य करता है, उसी प्रकार उपायकौशल से युक्त बोधिसत्त्वों की प्रज्ञा सभी बुद्धकार्य कर सकती है। एकाकी प्रज्ञा या उपाय वाले मार्ग तो बोधिसत्त्वों के बन्धनस्थल देखते हैं, और इस प्रकार उनका संसार में या हीननिर्वाण में पतन होना कहा गया है। इसलिए बोधिसत्त्व उपायसहित प्रज्ञा की शिक्षा करने पर निष्ठा-प्राप्य अप्रतिष्ठित निर्वाण प्राप्त कर सकता है, क्योंकि प्रज्ञा के बल से संसार में पतन नहीं होता है, और उपाय के बल से हीन-निर्वाण में पतन नहीं होता है।

दीर्घकालतक उपाय-प्रज्ञा युगनद्ध-मार्ग की भावना करने पर फलप्राप्ति की व्यवस्था—इस प्रकार महाकरुणा, बोधिचित्त तथा उपायनिष्ठा का अभ्यास करने से इस जन्म में अवश्य विशिष्ट होता है, और उसे स्वप्न में भी सदा बुद्ध तथा बोधिसत्त्व का दर्शन होगा, प्रतिक्षण में भी विपुलपुण्य तथा ज्ञान-सम्भारों का संचय हो सकेगा। क्लेश-आवरण तथा दौष्ठुल्य का भी क्षय हो जायेगा। अभिज्ञता, ऋद्धि आदि विशिष्ट गुणों की प्राप्ति हो जायेगी। अनायास ही पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों का परिपूर्ण हो जाना आदि अपरिमित अनुशंसाएँ सूत्र-ग्रन्थों में कही गयी हैं।

विशेषकर सम्यक् अर्थ का अभ्यास प्रकर्षपर्यन्त होने पर लोकान्तर-ज्ञान, समस्त विकल्प जालों की अपगति, निष्प्रपञ्च-धर्मधातु का अतिस्फुट अवगमन, सभी धर्मों के नैरात्म्य-तत्त्व का साक्षात्कार तथा दर्शन-मार्ग द्वारा संगृहीत परमार्थ बोधिचित्त के उत्पन्न होने से वस्तुपर्यन्तता में प्रविष्ट हो जाता है। तथागत गोत्र में उत्पन्न होता है। बोधिसत्त्वों की निर्दोषता में प्रवृत्ति होती है, जगत् की सभी गतियों से निवृत्ति

होती है, बोधिसत्त्व की धर्मता तथा धर्मधातु की अवगति में स्थिति होती है। बोधिसत्त्वों की प्रथम भूमि की प्राप्ति होती है। इस प्रकार की अनुशंसाओं को विस्तार से दशभूमिसूत्र आदि से जानना चाहिए।

इस प्रकार प्रथम भूमि में प्रविष्ट होकर वह बाद में भावनामार्ग में लोकोत्तर समाहित तथा इसके पृष्ठलब्ध-ज्ञान दोनों के द्वारा प्रज्ञा तथा उपाय की भावना करे, तब क्रमशः भावना-प्रहेय जो संचित आवरण उनका सूक्ष्म से भी अतिसूक्ष्म व्यवदान होगा। इस प्रकार वह उत्तरोत्तर विशिष्ट गुणों को प्राप्त करने के लिए अधोभूमियों का परिशोधन करता है और तथागत के ज्ञानपर्यन्त में प्रवेश करके सर्वज्ञता के सागर में प्रविष्ट होकर कार्यपरिनिष्पत्ति का आलम्बन भी प्राप्त करता है।

सर्वज्ञता के सागर में प्रवेश हो जाने पर चिन्तामणि की भाँति समस्त सत्त्वों के उपजीव्य गुण-स्कन्ध से युक्त, पूर्वप्रणिधान के फल से सत्कृत, महाकरुणा के स्वभाव-भूत, अनाभोग से ही नाना उपायों से युक्त, अपरिमित निर्माणों से अशेष जगत् के सभी अर्थाकारों से सम्पन्न, सारी गुणसम्पत्तियों के प्रकर्षपर्यन्तता में पहुंचा हुआ, वासना सहित समस्त दोषमालाओं का निरास करके, सत्त्व-धातु की अन्तपर्यन्तता में सत्त्वहित के लिए विहार करने वाले हैं, ऐसा समझकर प्रेक्षावान् बुद्धिमान् पुरुष उस भगवान् बुद्ध के समस्त गुणों के आकार में श्रद्धा उत्पन्न करके उन गुणों की परिनिष्पत्ति के लिए स्वयं सभी तरह के प्रयत्न करे।

भवतु सर्वमङ्गलम्

༄། །སློབ་དཔོན་ཀམལཤཱི་ལས་མཛད་པའི་བསྒོམ་རིམ་ཐོག་མཐའ་བར་གསུམ་བཞུགས་སོ།།

བསྒོམ་རིམ།

༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། བྷཱབནཱཀྲམ། བོད་སྐད་དུ། བསྒོམ[1]པའི་རིམ་པ། འཇམ་དཔལ་གཞོན་ནུར་གྱུར་པ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།།

ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ་སྡེ་ཡི།།
ཚུལ་སྤྱོད་ལས་ནི་དང་པོ་པ།།
དེ་ལས་བརྩམས་ཏེ་བསྒོམ་པ་ཡི།།
རིམ་པ་མདོ་ཙམ་བརྗོད་པར་བྱ།།

ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་མྱུར་དུ་ཐོབ་པར་འདོད་པས་མདོར་ན་སྙིང་རྗེ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། སྒྲུབ་པ་དང་། གནས་འདི་གསུམ་ལ་འབད་པར་བྱའོ།།

དེ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་མ་ལུས་པའི་རྒྱུའི་རྩ་བ་ནི་སྙིང་རྗེ་ཁོ་ན་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱས་ལ། དེ་ཉིད་ལ་ཐོག་མ་[2]ཁོ་ནར་བསྒོམ་མོ། །དེ་སྐད་དུ། འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་ལས་[3]གསུངས་ཏེ། "དེ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་འཕགས་པ་སྤྱན་རས་གཟིགས་དབང་ཕྱུག་གིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་[4]ཆོས་རབ་ཏུ་མང་པོ་ལ་བསླབ་པར་མི་བགྱིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་[5]ཆོས་གཅིག་རབ་ཏུ་གཟུང་ཞིང་རབ་ཏུ་རྟོགས་པར་བགྱིས་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དེའི་ལག་མཐིལ་དུ་མཆིས་པ་ལགས་སོ། །ཆོས་གཅིག་པོ་གང་ཞེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ། སྙིང་

---

1. སྣ་པེ་—སྒོམ་ 2. སྣ་པེ་—མར་བསྒོམ་ 3. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཞ' ༨༩)
4. སྣ་པེ་—དཔའ་ 5. སྣ་པེ་—དཔའ་

རྗེ་ཆེན་པོ་འོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ནི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལག་མཐིལ་དུ་མཆིས་པ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔེར་བགྱིས་ན་འཁོར་ལོས་བསྒྱུར་བའི་རྒྱལ་པོ་འི་འཁོར་ལོ་རིན་པོ་ཆེ་གང་དུ་མཆིས་པ་དེར་དཔུང་གི་ཚོགས་ཐམས་ཅད་མཆིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་གང་དུ་མཆིས་པ…དེར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མཆིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔེར་བགྱིས་ན་སྲོག་གི་དབང་པོ་མཆིས་ན་དབང་པོ་གཞན་རྣམས་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་དུ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་མཆིས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཆོས་གཞན་རྣམས་ཀྱང་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་།།

འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་པས་བསྟན་པ་ལས་[1]ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "བཙུན་པ་ཤཱ་རདྭ་ཏཱིའི་བུ་གཞན་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣཾས་ཀྱི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ཡང་མི་[2]ཟད་དོ། དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། སྔོན་དུ་འགྲོ་བའི་ཕྱིར་རོ། །བཙུན་པ་ཤཱ་རདྭ་ཏཱིའི་བུ། འདི་ལྟ་[3]སྟེ། དཔེར་ན་དབུགས་ཕྱི་ནང་དུ་རྒྱུ་བ་ནི་མིའི་སྲོག་གི་དབང་པོ་སྔོན་དུ་འགྲོ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ནི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་(ཚོགས་[4])ཡང་དག་པར་འགྲུབ་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་སྔོན་དུ་འགྲོ་བ་ཡིན་ནོ།" ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་རྒྱས་པར་བཤད་དོ། །འཕགས་པ་ག་ཡཱ་མགོ་འི་རིའི་མདོ་ལས་[5]ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "འཇམ་དཔལ་

1. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'མ'༧༣༢) 2. སྡེ་—'ནི་ཟད་དོ།' ཅེས་གསལ་ཡང་རྒྱ་དཔེ་དང་མདོ་ངོ་མ་གཉིས་ཀར་'སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ཡང་མི་ཟད་དོ།' ཅེས་གསལ་བ་བཞིན་འཁོད་པར་སྣང་ངོ་།།

3. ཅོ—འདི་སྟེ་(ཅོད་—འདི་ལྟ་སྟེ་) 4. རྒྱ་དཔེར་—महायान सम्भार = ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་ཚོགས་

5. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ'༢༨༦)

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་སྤྱོད་པའི་རྩོམ་པ་ནི་ཅི། གནས་ནི་གང་། འཇམ་དཔལ་གྱིས་སྨྲས་པ། ལྷའི་བུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་སྤྱོད་པའི་རྩོམ་པ་ནི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འོ། །གནས་ནི་སེམས་ཅན་ནོ།" །ཞེས་དེ་ལ་སོགས་པ་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་།།

དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་[1]ཆེན་པོས་བསྐྱོད་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་[2]རྣམས་བདག་ཉིད་ལ་མི་ལྟ་བར་གཞན་ལ་ཤིན་ཏུ་ཕན་པ་དོན་དུ་གཉེར་བའི་ཕྱིར་ཚོགས་བསགས་པ་ཤིན་ཏུ་[3]དཀའ་ཞིང་ཡུན་རིང་ལ་དུབ་པར་འགྱུར་བ་ལ་འཇུག་གོ །འཕགས་པ་དད་པའི་སྟོབས་སྐྱེད་པ་ལས་[4]གསུངས་པ་ལྟ་བུ་སྟེ། "དེ་ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ནི་གང་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་རྟག་བརྟུལ་སྐྱེ་[5]བ་མི་ཡིན་པ་ཅི་ཡང་མེད་དོ།[6] །དེས་བདེ་བ་སྐྱེ་བ་མི་འདོར་བ་ཅི་ཡང་མེད་དོ།" ཞེའོ། །དེ་ལྟར་ཤིན་ཏུ་[7]དཀའ་བ་ལ་ཞུགས་ནས་རིང་པོར་[8]མ་ཐོགས་པར་ཚོགས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་ཏེ་གདོན་མི་ཟ་བར་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་གོ་འཕང་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་[9]རྩ་བ་ནི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ཁོ་ནའོ། །སྙིང་རྗེ་ཆེན་ངོས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པས་ན་ར་ངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་[10]ཀྱི་གོ་འཕང་བརྙེས་ནས་འགྲོ་

1. རྒྱ་དཔེར་तथा ही तया = དེ་ལྟར་དེས་
2. སྣ་ཐེ་–དཔའ་བདག་ 3. སྣ་ཐེ་–དུ་དཀའ་(ཅད–དུ་ཐ་དཀའ་)
4. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཚོ་'7r) 5. སྣ་ཐེ་–བསྐྱེད་པ་ 6. 'རྟག་བརྟུལ་སྐྱེ་བ་མི་ཡིན་པ་ཅི་ཡང་མེད་དོ།' ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད། 7. སྣ་ཐེ་–དུ་དཀའ་(ཅད་–དུ་ཐ་དཀའ་)
8. སྣ་ཐེ་–མོ་ 9. སྡེ་ཅོ་–ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་རྩ་བ་ 10. 'ཡེ་ཤེས་ཀྱི་'–རྒྱ་དཔེར་མེད།

བ་མ་ལུས་པའི་དོན་མཛད་ཅིང་བཞུགས་སོ། །མི་[1]གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་[2]ལྟ་བུ་ཡང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོའི་རྒྱུས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་མི་གནས་སོ།།

དེ་ཡང་སྡུག་བསྔལ་བའི་སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་ཤིང་ཡིད་ལ་[3]བྱ་བ་མང་དུ་བྱས་པས་སྐྱེ་བར་[4]འགྱུར་ཏེ། སེམས་ཅན་འཇིག་རྟེན་གསུམ་ན་སྤྱོད་པ་ཐམས་ཅད་སྡུག་བསྔལ་རྣམ་པ་གསུམ་གྱིས་ཇི་ལྟར་མཐུན་པ་བཞིན་དུ་(ཤིན་ཏུ་[5])སྡུག་བསྔལ་ལོ། ཞེས་དེ་ལྟར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བསྒོམ་མོ། །དེ་ལ་སེམས་ཅན་དམྱལ་བ་[6]པ་དེ་དག་ནི་རྒྱུན་མི་ཆད་ཅིང་ཡུན་རིང་ལ་ཚ་བ་ལ་སོགས་པའི་སྡུག་བསྔལ་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་ཆུ་[7]བོར་བྱིང་ངོ་། །ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དེ་བཞིན་དུ་ཡི་དྭགས་རྣམས་ཀྱང་ཕལ་[8]ཆེར་ཤིན་ཏུ་མི་བཟད་པའི་བཀྲེས་[9]པ་དང་སྐོམ་པའི་སྡུག་བསྔལ་གྱི་མེས་[10]སྐམས་པའི་ལུས་ཤིན་ཏུ་སྡུག་བསྔལ་མང་པོ་མྱོང་སྟེ། ལོ་བརྒྱར་ཡང་ལ་ལས་མཆིལ་མའི་ཐལ་བ་དང་། མི་གཙང་བ་ཙམ་[11]ཡང་བཟར་མི་རྙེད་དོ། །ཞེས་[12]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དུད་འགྲོ་རྣམས་ཀྱང་གཅིག་ལ་གཅིག་ཟ་[13]བ་[14]དང་། ཁྲོ་བ་དང་། རྣམ་པར་འཚེ་བ་དང་། གསོད་པ་ལ་སོགས་པས་སྡུག་བསྔལ་མང་པོ་མྱོང་བ་ཁོ་ནར་སྣང་སྟེ། འདི་ལྟར་ཁ་ཅིག་སྣ་འབུགས་པ་དང་། བརྡེག་

1. 'མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལྟ་བུ་ཡང་'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད།

2. སྣ་པེ་—པ་དེ་ལྟ་བུ་ 3. སྣ་པེ་—ལ་བྱས་པས་ 4. རྒྱ་དཔེར་-वृद्धिमुपेत्य = འཕེལ་ཞིང་སྐྱེ་བ།

5. རྒྱ་དཔེར་—अत्यन्त दुखिता = ཤིན་ཏུ་སྡུག་བསྔལ། 6. སྣ་པེ་—པ་དེ་དག་

7. 'ཆུ་བོར་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 8. 'ཕལ་ཆེར་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 9. ཅོ་—བཀྲེས་སྐོམ་

10. 'མེས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 11. 'ཙམ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 12. རྒྱ་དཔེར་—इत्यादि = ཞེས་སོགས།

13. 'ཟ་བ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 14. སྣ་པེ་—ཟ་བ་ཁྲོ་བ (ཅོད་—ཟ་བ་དང་ཁྲོ་བ་)

པ་དང་། བཅིང་བ་དང་། གདགས་[1]པ་ལ་སོགས་པ་བདག་[2]ལ་དབང་མེད་པར་[3]ཀུན་གྱིས་བདའ་བ་ཡིན་ཏེ། མི་འདོད་བཞིན་དུ་ཁལ་ཆེན་པོ་ལྕི་བ་བསྐུར་བས་སྐྱོ་ཞིང་[4]ངལ་ལོ། །དེ་བཞིན་དུ་དགོན་པ་ན་འཁོད་པ་ཡང་ཉེས་པ་མེད་པར་ཁ་ཅིག་ཆེད་[5]དུ་ཚོལ་ཞིང་གསོད་དེ། རྟག་ཏུ་འཇིགས་པས་ཡིད་འཁྲུགས་ཏེ་ཕན་ཚུན་འཁོད་[6]ཅིང་འབྲོས་པ་ཡང་གྲངས་[7]མེད་པའི་སྡུག་བསྔལ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་[8]སྤྱོང་བ་[9]ཁོ་ནར་སྣང་ངོ་། །དེ་བཞིན་དུ་མི་ལ་ཡང་སེམས་ཅན་དམྱལ་བའི་སྡུག་བསྔལ་ལ་སོགས་པ་ཡོད་པ་ཁོ་ན་སྟེ། འདི་ན་རྐུན་པོ་ལ་སོགས་པ་གང་དག་ཡན་ལག་གཏུབ་པ་དང་། གསལ་ཤིང་ལ་བསྐྱོན་པ་དང་། དབྱུངས་ཏེ་[10]བདགས་པ་ལ་སོགས་པས་ཉོན་[11]མོངས་པ་དེ་དག་ནི་སེམས་ཅན་དམྱལ་བའི་སྡུག་བསྔལ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །གང་དག་དབུལ་ཞིང་ཕོངས་པ་[12]དེ་དག་ནི་ཡི་དྭགས་དང་འདྲ་བར་བཀྲེས་ཤིང་སྐོམ་པ་ལ་སོགས་པས་སྡུག་བསྔལ་ལོ། །བྲན་ལ་སོགས་པ་གང་དག་གཞན་གྱིས་ལུས་ལ་དབང་བྱས་པ་དང་། གང་དག་[13]མཐུས་མནན་ཏེ་གནོད་པར་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་དུད་འགྲོ་དང་འདྲ་བར་བརྡེག་པ་དང་། གདགས་པ་ལ་སོགས་པས་སྡུག་བསྔལ་ལོ། །དེ་བཞིན་དུ་བཙལ་བར་བྱ་བ་དང་། གཅིག་ལ་གཅིག་གནོད་པ་[14]བྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། སྡུག་པ་

1. 'གདགས་པ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. རྒྱ་དཔེར་-अतन्त्रीकृतशरीराः = ལུས་ལ་དབང་མེད་པར་བྱེད་པ།
3. སྣ་མི་—མེད་པ་ 4. རྒྱ་དཔེར་—परिखिन्नवपुष = ལུས་ཡོངས་སུ་ངལ་བ་
5. སྡེ་སྣ་—'ཕྱིར་དུ་'ཞེས་དང་། འདིའི་སྐད་ཀྱི་ཡིག་སྔར་རྒྱ་དཔེར་གསལ་ཁ་མེད། 6. སྣ་མི་—འཁོད་ཅིང་
7. 'གྲངས་མེད་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 8. སྣ་མི་—པ་ཁོ་ནར། 9. 'སྤྱོང་བ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད།
10. སྣ་མི་—སྦྱུངས། 11. 'ཉོན་མོངས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 12. རྒྱ་དཔེར་—दारिद्र्यादि = དབུལ་ཞིང་ཕོངས་པ་སོགས། 13. ཅོ་—དག་ལ་ 14. རྒྱ་དཔེར་—द्रोहोपघात = གནོད་པ་དང་བརྡེག་པ།

དང་བྲལ་བ་དང་། མི་སྡུག་པ་དང་ཕྲད་པ་ལ་སོགས་[1]པ་དེ་དག་ལ་སྡུག་བསྔལ་དཔག་ཏུ་མེད་དོ། །གང་དག་ཁ་ཅིག་ཕྱུག་ཅིང་སྐྱིད་པ་དང་འདྲ་བར་སྣང་[2]བ་དེ་དག་ཀྱང་འགྱུར་བའི་མཐའ་ནི་ཤུད་པ་སྟེ། ལྟ་བ་ངན་པ་སྣ་ཚོགས་གཟིང་གཟིང་བར་ཉུབ་ཅིང་སེམས་ཅན་དམྱལ་བ་ལ་སོགས་པའི་སྡུག་བསྔལ་མྱོང་བར་འགྱུར་བའི་རྒྱུ་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་[3]བསགས་པས་གད་ཀ་ན་འདུག་པའི་(ཤིང་[4])དང་འདྲ་…བར་སྡུག་བསྔལ་གྱི་རྒྱུར་གྱུར་པ་ཡང་[5]ཡང་དག་པར་སྡུག་བསྔལ་བ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ།།

ལྷ་ལ་ཡང་གང་དག་འདོད་པའི་ཁམས་ན་སྤྱོད་པ་དེ་དག་ནི་འདོད་པའི་མེ་ཡིད་རབ་ཏུ་འབར་ཞིང་སེམས་འཁྲུགས་པ་དང་འདྲ་བར་[6]གཤིད་མར་མི་འདུག་ལ། སྐད་ཅིག་ཀྱང་སེམས་མཉམ་པར་འཇོག་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། རབ་[7]ཏུ་ཞི་བ་བདེ་བའི་ནོར་གྱིས་དབུལ་བ་དེ་དག་ལ་བདེ་བ་ཅི་ཞིག་ཡོད། དག་ཏུ་འཆི་འཕོ་བ་དང་ལྟུང་བ་ལ་སོགས་པའི་འཇིགས་པའི་སྐྱུ་ངན་གྱིས་ནོན་པ་དག་སྟེ།། དེ་དག་ཇི་ལྟར་བདེ། གང་དག་[8]གཟུགས་དང་གཟུགས་མེད་པ་ན་སྤྱོད་པ་དེ་དག་ཀྱང་[9]སྐད་ཅིག་སྡུག་བསྔལ་གྱིས་སྡུག་བསྔལ་བ་ལས་འདས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་དེ་དག་འདོད་པ་ན་སྤྱོད་པའི་བག་ལ་ཉལ་རྣམས་ཤིན་ཏུ་མ་སྤངས་པས་…ཡང་སེམས་ཅན་དམྱལ་བ་ལ་སོགས་པར་ལྟུང་བ་ཡོད་པས་[10]འགྱུར་བའི་སྡུག་…བསྔལ་ཡོད་པ་ཉིད་དོ། །ལྷ་དང་མི་འདི་དག་ཐམས་ཅད་ནི་ལས་དང་ཉོན་མོངས་

1. 'སོགས་པ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 2. རྒྱ་དཔེར་–इव लप्यन्ते = འདྲ་བར་བརྗོད་པ།
3. རྒྱ་དཔེར་–विविध = སྣ་ཚོགས་ ༤. རྒྱ་དཔེར་–प्रपातस्था इव तरवो = གད་ཀ་ན་འདུག་པའི་ཤིང་དང་འདྲ་བས། 5. 'ཡང་'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 6. རྒྱ་དཔེར་–अस्वच्छचेतसः = སེམས་གཤིད་མར།
7. སྣ་མ་–རབ་ཞི (ཅད་–རབ་ཏུ་ཞི་བ། ༨. སྣ་མ་–དག་གཟུགས་མེད་པ(ཅད–གཟུགས་དང་གཟུགས་མེད་པ།)
9. སྣ་མ་–ཀྱང་སྡུག་བསྔལ་ལས(ཅད་–ཀྱང་སྐད་ཅིག་སྡུག་བསྔལ་གྱིས་སྡུག་བསྔལ་ལས། 10. སྣ་ཚ–པར་

པ་ལ་སོགས་པའི་རྒྱུས་[1]གཞན་གྱི་དབང་དུ་གྱུར་པས་ན་འདུ་བྱེད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་གྱིས་སྡུག་བསྔལ་བ་ཉིད་དོ།།

དེ་ལྟར་འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་སྡུག་བསྔལ་གྱི་མེ་ལྕེའི་ལྡིང་བའི་ས་[2]ཡིན་པར་བལྟས་ལ། ཇི་ལྟར་བདག་ཉིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་མི་སྡུག་པ་ལྟར་གཞན་དག་གི་ཡང་[3]དེ་དང་འདྲ་བ་སེམས་ཤིང་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྙིང་བརྗེ་བ་ཁོ་ན་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། ཐོག་མ་ཁོ་ནར་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་ལ་གོང་དུ་སྨོས་པའི་སྡུག་བསྔལ་སྣ་ཚོགས་མྱོང་བར་ལྟ་ཞིང་བསྒོམ་པར་བྱའོ།

དེ་ནས་སེམས་མཉམ་པས་བྱེ་བྲག་མེད་པར་ལྟ་སྟེ། ཐོག་མ་ཞེ་ད་[4]པ་ཅན་གྱི་འཁོར་བ་[5]ན་ལན་བརྒྱར་ཡང་བདག་གི་གཉེན་དུ་མ་གྱུར་པའི་སེམས་ཅན་གང་ཡང་མེད་དོ་སྙམ་དུ་སེམས་[6]པས་ཐལ་བ་ལ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་དང་འདྲ་བར་ཐལ་[7]བ་རྣམས་ལ་ཡང་[8]སྙིང་རྗེ་མཚུངས་པར་འཇུག་པ་དེའི་ཚེ་དགྲའི་ཕྱོགས་ལ་ཡང་དེ་བཞིན་དུ་སེམས་མཉམ་པ་ཉིད་ལ་སོགས་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་དང་འདྲ་བར་དགྲ་ལ་ཡང་མཉམ་པར་འཇུག་པ་དེའི་[9]ཚེ་རིམ་གྱིས་ཕྱོགས་བཅུའི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ཡང་[10]བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་ཡིད་དུ་འོང་བའི་བུ་མི་བདེ་བ་བཞིན་དུ་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ཡང་སྡུག་བསྔལ་གདན་ནས་[11]དབྱུང་བར་འདོད་པའི་རྣམ་པའི་སྙིང་རྗེ་རང་གི་ངང་གིས་

1. 'རྒྱུས'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 2. རྒྱ་དཔེར་–अग्निज्वालीढम् = མེ་ལྕེ་འབར་བ་ཡིན་པར། 3. རྒྱ་དཔེར་–अन्येषामप्रियामिति = གཞན་དག་ལ་མི་སྡུག་པའོ་ཞེས། 4. སྣར་མི་–མེད་ཅན་(ཆད་–མེད་པ་ཅན་གྱི) 5. སྣར་མི་ཚོ་–འཁོར་བ་ལན་(ཆད་–འཁོར་བ་ན་ལན) 6. རྒྱ་དཔེར་–परिचिन्तयता = ཡོངས་སུ་སེམས་པས། 7. སྣར་མི་–དཔེལ་ 8. 'ཡང'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 9. སྣར་མི་–དེའི་རིམ་(ཆད་–དེའི་ཚེ་རིམ་གྱིས་) 10. 'ཡང'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 11. 'གདན་ནས'–རྒྱ་དཔེར་མེད།

འཇུག་པ་བདག་ཉིད་[1]ཀྱིས་མཚུངས་པར་[2]འཇུག་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་དེ་རྫོགས་… པ་ཡིན་པས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འི་མིང་ཐོབ་སྟེ། འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་[3] པས་བསྟན་པའི་མདོ་ལས་བསྔགས་པ་བཞིན་ནོ། །འདི་ལྟར་སྙིང་རྗེ་བསྒོམ་པའི་ གོ་རིམ་[4]འདི་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཆོས་མངོན་པའི་མདོ་ལ་སོགས་པ་ལས་… བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་གོམས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་མ་ལུས་པ་དྲང་བར་ དམ་བཅས་ན་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སྨོན་པའི་རང་… བཞིན་གྱིས་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་སྒྲིམ་མི་དགོས་པ་ཁོ་ནར་སྐྱེ་སྟེ། འཕགས་[5]པ་ ཆོས་བཅུ་པའི་མདོ་ལས།[6] "སེམས་ཅན་མགོན་མེད་པ། སྐྱབས་མེད་པ། གླིང་མེད་པ་དག་མཐོང་ནས་ (སྙིང་རྗེའི་སེམས་ཉེ་བར་བཞག་ནས་[7]) བླ་ན་མེད་པ་ ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་དོ།" །ཞེས་གསུངས་པ་ བཞིན་ནོ། །གཞན་[8]གྱིས་ཡང་དག་པར་འཛིན་དུ་བཅུག་པ་ལས་ཀྱང་བྱང་ཆུབ་ སེམས་དཔའ་[9]ལ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ ནོན་ཏེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བདག་ཉིད་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པ… ཁྱད་ཆེ་བར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འཕགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཡེ་ཤེས་… ཀྱི་ཕྱག་རྒྱའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

---

1. 'བདག་ཉིད་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 2. སྡེ་—པར་གྱུར་ 3. སྣ་—པ་ཟད་
4. སྡེ་—རིམས་ 5. 'འཕགས་པ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 6. སྡེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས—'ཁ'-༡༦༨)
7. རྒྱ་དཔེར་—करुणायै चित्तमुपस्थाप्य = སྙིང་རྗེའི་སེམས་ཉེ་བར་བཞག་ནས་
8. རྒྱ་དཔེར་—यदिनामपरसमाद = གལ་ཏེ་གཞན་ལས་
9. རྒྱ་དཔེར་—बोधिसत्त्वस्यमहासत्त्वसय = བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ།

བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་[1]དེ་སྒྲུབ་པ་དང་མི་ལྡན་ཡང་འཁོར་བའི་ནང་ན་འབྲས་བུ་ཆེ་བར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་བྱམས་པའི་རྣམ་པར་ཐར་པ་ལས་[2] བཀའ་སྩལ་ཏེ། "རིགས་ཀྱི་བུ་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་རྡོ་རྗེ་རིན་པོ་ཆེ་[3]ཆག་ཀྱང་གསེར་གྱི་རྒྱན་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པ་ཐམས་ཅད་ཟིལ་གྱིས་གནོན་ཏོ། །རྡོ་རྗེ་རིན་པོ་ཆེའི་མིང་ཡང་མི་འདོར་ཞིང་དབུལ་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་བཟློག་གོ །རིགས་ཀྱི་བུ་དེ་བཞིན་དུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་དུ་སེམས་བསྐྱེད་པའི་རྡོ་རྗེ་རིན་པོ་ཆེ་སྒྲུབ་པ་དང་མི་ལྡན་པ་ཡང་ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་(ཡོན་ཏན་[4]) གསེར་གྱི་རྒྱན་ཐམས་ཅད་ཟིལ་གྱིས་གནོན་ཏོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་མིང་ཡང་མི་འདོར་ཞིང་འཁོར་བའི་དབུལ་བ་ཡང་བཟློག་པར་བྱེད་དོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་།།

གང་[5]ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྣམས་ལ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་[6]ཀྱི་[7]ཐམས་ཅད་དུ་... སློབ་མི་ནུས་པ་དེས་ཀྱང་འབྲས་བུ་ཆེ་བའི་ཕྱིར་ཐབས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པར་.... བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ།[8] འཕགས་པ་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་ལས།[9] "འདི་ལྟར་རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་ཁྱོད་ནི་བྱ་བ་མང་བྱེད་པ་མང་སྟེ། ཐམས་ཅད་ཀྱི་[10]ཐམས་ཅད་[11]རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཐམས་ཅད་དུ་སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་...

1. སྣ་མི་—སེམས་སྒྲུབ་ 2. སྡེ་—བཀའ་(བཀའ་ཆེན་"ང"-༣༢༣ སྡོང་པོ་བཀོད་པའི་མདོ་—ཤོག་ ༤༢)
3. སྣ་མི་—ཆེ་ནེ་ 4. རྒྱ་དཔེ་—प्रत्येकबुद्धगुणसुवर्ण = རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཡོན་ཏན་གསེར་གྱི་
5. སྣ་མི་—གང་ལ་ 6. སྣ་མི་—ཅད་དུ་ 7. རྒྱ་དཔེ་—सर्वेण सर्वं सर्वथा = ཐམས་ཅད་ཀྱིས་ཐམས་ཅད་དུ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་) 8. སྣ་མི་—སྡེ་ནང་ལྟར་(ཅད་—ཐ་སྡེ། 'འཕགས་པ་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་ལས།' ནང་ལྟར་) 9. ལུང་འདྲེན་འདི་དེ་འདྲའི་མཚན་ཅན་གྱི་མདོ་གསུམ་གང་དུ་ཡང་མ་རྙེད་པས་དཔྱད་པར་བྱའོ།། 10. རྒྱ་དཔེ་ལྟར་ན་—'सर्वेण = ཐམས་ཅད་ཀྱིས་'ཞེས་དགོས་པར་སྣང་ཞིང་། དེར་'ཐམས་ཅད་'ཅེས་པའི་ཚིག་གསུམ་ལས་མེད་དོ།
11. སྣ་མི་—ཅད་དུ་སྦྱིན་པའི་(ཅད་—ཅད་'རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཐམས་ཅད་'དུ་སྦྱིན་པའི་)

ཕྱིན་པ་ལ་བསླབ་པ་ནས། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་བར་ལ་སློབ་མི་བཟོད་ན་འདི་ལྟར་རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་[1]རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ལ་འདུན་པ་དང་། དད་པ་དང་། དོན་དུ་གཉེར་བ་དང་། སྨོན་པ་འདི་འགྲོ་ཡང་རུང་། འགྲེང་ཡང་རུང་། འདུག་ཀྱང་རུང་། ཉལ་ཡང་རུང་། སད་ཀྱང་རུང་། ཟ་ཡང་རུང་། འཐུང་ཡང་རུང་། རྟག་ཏུ་རྒྱུན་མི་ཆད་པར་དྲན་པར་གྱིས་ཤིག །ཡིད་ལ་གྱིས་ཤིག །སྒོམས་ཤིག །སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་། (འཕགས་པ་[2])ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་དང་། སོ་སོ་[3]སྐྱེ་བོ་ཐམས་ཅད་དང་། བདག་གི་[4]འདས་པ་དང་། མ་འོངས་པ་དང་། ད་ལྟར་བྱུང་བའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་ཐམས་ཅད་བསྡུས་ཏེ། རྗེས་སུ་ཡི་རང་བའི་མཆོག་གིས་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བར་གྱིས་ཤིག །རྗེས་སུ་ཡི་རང་ནས་ཀྱང་སངས་རྒྱས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་། རང་སངས་རྒྱས་དང་། (འཕགས་པ་[5]) ཉན་ཐོས་རྣམས་[6] ལ་མཆོད་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དབུལ་ལོ། །ཕུལ་ནས་ཀྱང་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་དང་ཐུན་མོང་དུ་གྱིས་ཤིག །དེ་ནས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་བར་དུ་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་ཉིན་གཅིག་བཞིན་དུ་དུས་གསུམ་དུ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་སྔོས་[7]ཤིག །རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་ཁྱོད་དེ་ལྟར་ཞུགས་ལ་རྒྱལ་པོ་གྱིས་ཤིག །རྒྱལ་པོའི་སྲིད་ཀྱང་མི་ཉམས་སོ།།

1. རྒྱ་དཔེར་—त्वं महाराज = རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་ཁྱོད་
2. རྒྱ་དཔེར་—आर्यश्रावक = འཕགས་པ་ཉན་ཐོས་ 3. སྡེ་ཅོ་—སོ་སོའི་སྐྱེ་ 4. སྣ་པེ་—གིས་
5. རྒྱ་དཔེར་—आर्यश्रावकाणां = འཕགས་པ་ཉན་ཐོས་རྣམས་ལ་ 6. སྣ་པེ་—རྣམས་མཆོད་
7. སྡེ་ཅོ་—བསྔོས་ཤིག་

བྱང་[1]ཆུབ་ཀྱི་ཚོགས་ཀུང་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་འགྱུར་རོ།” །ཞེས་དེ་ལ་སོགས་པ་རྒྱས་[2]པར་བཤད་ནས། ཡང་བཀའ་སྩལ་པ། “རྒྱལ་པོ་ཆེན་པོ་ཁྱོད་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་དགེ་བའི་རྩ་བ་དེའི་རྣམ་པར····སྨིན་པས་ལན་དུ་མར་ལྷ་དང་མིར་སྐྱེ་[3]བར་གྱུར་ཏོ། ལྷ་དང་མིར་སྐྱེས་པ་ཐམས་ཅད་ན་ཡང་དབང་པོར་གྱུར་ཏ།” ཞེས་རྒྱས་པར་བཀའ་སྩལ་པ་བཞིན་ནོ།།

སྒྲུབ་པ་སྙིང་པོར་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་[4]ཀྱི་སེམས་ཀྱི་འབྲས་བུ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཤིན་ཏུ་རྒྱ་ཆེ་བར་གྲུབ་སྟེ། འཕགས་པ་དཔས་སྦྱིན་གྱིས་ཞུས་པ་ལས།[5]

བྱང་ཆུབ་སེམས་ཀྱི་བསོད་ནམས་གང་།།
དེ་ལ་གལ་ཏེ་གཟུགས་མཆིས་ན།།
ནམ་མཁའི་ཁམས་ནི་ཀུན་གང་སྟེ།།
དེ་ནི་དེ་བས་ལྷག་པར་འགྱུར།།

([6]གངྒཱའི་བྱེ་མའི་གྲངས་སྙེད་ཀྱི།།
སངས་རྒྱས་ཞིང་རྣམས་མི་གང་གིས།།
རིན་ཆེན་དག་གིས་རབ་བཀང་སྟེ།།
འཇིག་རྟེན་མགོན་ལ་ཕུལ་བ་བས།།

གང་གིས་ཐལ་མོ་སྦྱར་བགྱིས་ཏེ།།
བྱང་ཆུབ་ཏུ་ནི་སེམས་བཏུད་ན།།

---

1. “བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཚོགས་ཀུང་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་འགྱུར་རོ”ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད།
2. ‘རྒྱས་པར’–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 3. སྐྱེ་བ–སྐྱེས་པར་ 4. ཆུབ་ཀྱི་–ཆུབ་སེམས་ 5. སྟེ་–བཀའ་ (དཀོན་བརྩེགས་“ཅ”202) 6. ཚིགས་བཅད་ཕྱི་མ་གཉིས་བོད་དཔེ་རྣམས་སུ་མི་གསལ་ཡང་རྒྱ་དཔེར་ཡོད་པ་བཞིན་བཀོད་དོ།

མཆོད་པ་འདི་ནི་ཁྱད་པར་འཕགས།།

དེ་ལ་མཐའ་ནི་མ་མཆིས་སོ།།) ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ།།

སྡོང་པོ་བཀོད་པ་ལས་[1]ཀྱང་བསྟགས་ཏེ། "རིགས་ཀྱི་བུ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ནི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ས་བོན་ལྟ་བུའོ།།" ཞེས་རྒྱས་པར་བཤད་དོ།།

བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དེ་ཡང་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། སྨོན་པའི་སེམས་དང་། ཞུགས་པའི་སེམས་སོ། འཕགས་པ་སྡོང་པོ་བཀོད་པའི་མདོ་ལས་[2]གསུངས་པ། "རིགས་ཀྱི་བུ་སེམས་ཅན་གྱི་འཇིག་རྟེན་ན་གང་དག་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་··· རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་ཀྱིས་སྨོན་པའི་སེམས་ཅན་དེ་[3]དང་དེ་དག་ནི་རྙེད་·· པར་དཀའོ། །སེམས་ཅན་གང་དག་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡང་དག་པར་ཞུགས་པ་དེ་དག་ནི་དེ་བས་ཀྱང་ཤིན་ཏུ་རྙེད་པར་དཀའོ།།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །དེ་ལ་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་ལ་ཕན་པའི་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་སུ་གྱུར་ཅིག་ཅེས་གང་ཐོག་མར་དོན་དུ་གཉེར་བ་[4]དེ་ནི་སྨོན་པའི་སེམས་སོ། ། གང་ཕན་ཆད་སྡོམ་པ་བཟུང་སྟེ་ཚོགས་རྣམས་ལ་ཞུགས་[5]པ་དེ་ནི་ཞུགས་པའི······ སེམས་སོ།།

སྡོམ་པ་ནི་ཕ་རོལ་པོ་མཁས་པ་མཐུ་དང་ལྡན་པ་སྡོམ་པ་ལ་གནས་(པའི་དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་[6])ལས་ནོད་[7]དོ། །མཐུན་པའི་(ནོད་པ་པོ་[8])མེད་ན་

---

1. སྡེ་—བཀའ་(ཕལ་ཆེན་—ང་༢༠༩)
2. སྡེ་—བཀའ་(ཕལ་ཆེན་—ང་༢༠༨) 3. སྣ་མི་—དེ་དག་ 4. སྣ་མི་—བའི་ན་
5. རྒྱ་དཔེར་—दृश्यन्ते = མཐོང་བ་ 6. རྒྱ་དཔེར་—संवरस्थितात् कल्याणमित्रात् = སྡོམ་པ་ལ་གནས་པའི་དགེ་བའི་བཤེས་གཉེན་ལས་ 7. སྣ་མི་—མནོད་དོ།
8. རྒྱ་དཔེར་—असति प्रतिरूपे ग्राहके = མཐུན་པའི་"ནོད་པ་པོ་"འམ་"འཛིན་པ་པོ་"མེད་ན་

སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་མངོན་དུ་བྱས་ལ། འཕགས་པ་[1] འཇམ་དཔལ་རྒྱལ་པོ་ནམ་མཁའ་ཞེས་བྱ་བར་གྱུར་པ་ན་བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་······ བསྐྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

དེ་ལྟར་སེམས་བསྐྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བདག་མ་དུལ་ན་གཞན་མི་དུལ་བར་ཤེས་ནས་བདག་ཉིད་སྦྱིན་པ་(བྱིན་པ་[2])ལ་སོགས་པ་སྒྲུབ་པ་ལ་རབ་ཏུ་སྦྱོར་རོ། །སྒྲུབ་པ་མེད་པར་བྱང་ཆུབ་མི་ཐོབ་བོ། འདི་ལྟ་སྟེ། འཕགས་པ་ག་ཡཱ་མགོ་འི་རི་ལས་[3]གསུངས་པ། "བྱང་ཆུབ་ནི་སྒྲུབ་པ་སྙིང་པོར་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་རྣམས་ཀྱི་ཡིན་ནོ། ལོག་པར་སྒྲུབ་པ་སྙིང་པོར་བྱེད་པ་རྣམས་ཀྱི་ནི་མ་ཡིན་ནོ།" །ཞེའོ། །འཕགས་པ་དཔང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ་ལས་[4]ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "དེ་ལྟ་བས་ན་སྒྲུབ་པ་སྙིང་པོར་བྱའོ་ཞེས་གཞོན་ནུ་ཁྱོད་ཀྱིས་བསླབ་པར་བྱའོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། གཞོན་ནུ་སྒྲུབ་པ་སྙིང་པོར་བྱེད་པ་ལ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་རྙེད་དཀའ་བ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེའོ། །

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྒྲུབ་པ་དེ་ཡང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་། ཚད་མེད་པ་དང་། བསྡུ་བའི་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་ཡིན་པར་འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་པས་བསྟན་[5]པ་དང་། དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལ་སོགས་པའི་མདོ་ལས་རྒྱས་པར་བཤད་པ་ཡིན་ནོ། །འདི་ལྟར་འཇིག་རྟེན་གྱི་བཟོ་ལ་སོགས་པའི་གནས་ཀྱི་བར་དག་ལ་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་[6]བསླབ་པར་བྱ་བ་ཡིན་ན·····

1. 'འཕགས་པ'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. རྒྱ་དཔེར་–स्वयमेव दानादि ददाति = བདག་ཉིད་ཀྱིས་སྦྱིན་པ་ བྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ 3. སྡེ་–བཀའ (མདོ་'ཙ' ༢༦༧) 4. སྡེ་–བཀའ (མདོ་–'ད' ༢༨)
5. 'བསྟན་པ'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 6 སྣ་མི་–དཔའ་

འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་བསམ་གཏན་ལ་སོགས་པ་ལྟ་ཅི་སྨོས་ཏེ། དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་གྱི་རྣམ་པ་ཐཾས་ཅད་ཇི་ལྟར་བྱ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྤྱོད་པ་དེ་ཡང་མདོར་ན་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ངོ་བོ་ཡིན་ཏེ། ཤེས་རབ་འབའ་ཞིག་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། ཐབས་འབའ་ཞིག་ཀྱང་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ཡང་འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་[1]ལས་ཀྱང་། "ཤེས་རབ་དང་བྲལ་བའི་ཐབས་དང་། ཐབས་དང་བྲལ་བའི་ཤེས་རབ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་འཆིང་བའོ།།" །ཞེས་གསུངས་སོ། "།ཐབས་དང་བཅས་པའི་ཤེས་རབ་དང་། ཤེས་རབ་དང་བཅས་པའི་ཐབས་ནི་ཐར་པའོ།" །ཞེས་བསྒྲགས་སོ། །འཕགས་པ་ག་ཡ་མགོ་འི་རི་[2]ལས་ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་ནི་མདོར་བསྡུ་ན་འདི་གཉིས་ཏེ། བྱང་ཆུབ་སེམས་[3]དཔའ་དག་ལ་ལམ་འདི་གཉིས་དང་ལྡན་ན་མྱུར་དུ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཚང་རྒྱའོ། །གཉིས་གང་ཞེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་བོ།" །ཞེའོ།།

དེ་ལ་[4]ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་མ་གཏོགས་པར་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་། བསྡུ་བའི་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་[5]དང་། ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་། ལོངས་སྤྱོད་ཆེན་པོ་དང་། གཡོག་འཁོར་མང་[6]པོ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ལ་སོགས་པ་དང་།[7] སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པ་དང་། སྤྲུལ་པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པར་མཐོ་བའི་ཆོས་སྐྱེད་པར་བྱེད་

1. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་—'མ' ༢༠༧) 2. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་—'ཅ' ༢༨༨) 3. རྒྱ་དཔེར་—
बोधिसत्त्वामहासत्त्वा = བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ། 4. སྣ་མི་—དེ་ལས་
5. སྣ་མི་—པ་ཞིང་(ཅད་—པ་"དང་།' ཞིང་) 6. 'མང་པོ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྡེ་ཅོ་—པ་དག་

པའི་དགེ་བ་ཐམས་ཅད་ནི་ཐབས་ཞེས་བྱའོ། །ཤེར་རབ་ནི་ཐབས་དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་རྟོགས་པའི་རྒྱུ་ཡིན་ནོ། དེས་ཡང་དག་པར་ཐབས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་ཕྱེད་ནས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་མེད་པས་བདག་དང་གཞན་གྱི་དོན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་བསྒྲུབས་པས་སྡིགས་ཀྱིས་བདབ་པའི་དུག་ཟ་བ་དང་འདྲ་སྟེ། ཀུན་ནས་ཉོན་མོངས་པར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་སྐད་དུ་མདོ་སྡེ་དེ་ཉིད་ལས་[1]བཀའ་སྩལ་ཏེ། "ཐབས་ནི་བསྡུ་བ་ཤེས་པའོ། །ཤེས་རབ་ནི་ཡོངས་སུ་གཅོད་པ་[2]ཤེས་པའོ།"། ཞེའོ། །འཕགས་པ་དད་པའི་སྟོབས་བསྐྱེད་པ་ལས་[3]ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "ཐབས་ལ་མཁས་པ་(གང་ཞེ་ན།[4]) ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་གང་ཡིན་པའོ། །ཤེས་རབ་གང་ཞེ་ན། གང་ཆོས་ཐམས་ཅད་མ་འདྲེས་པ་ལ་མཁས་པའོ།" (ཞེས་སོ།[5]) ཐབས་དང་ཤེས་རབ་འདི་གཉིས་ནི་སོར་ཆུད་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་དུས་ཐམས་ཅད་[6]དུ་བསྟེན་པར་བྱ་སྟེ། ཤེས་རབ་འབའ་ཞིག (དང་ཐབས་འབའ་ཞིག[7]) ནི་མ་ཡིན་ནོ། །འདི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ས་བཅུ་པོ་ཐམས་ཅད་ལ་ཡང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཐམས་ཅད་ཀུན་ཏུ་སྤྱོད་དེ། ས་བཅུ་པའི་མདོ་ལ་སོགས་[8]པ་ལས་[9]ཀྱང་"ལྷག་མ་རྣམས་ཀྱང་ཀུན་ཏུ་མི་སྤྱོད་པ་མ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ།།

---

1. སྡེ་—བཀའ (མདོ་'ཅ' ༢༨༦) 2. སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་'ཡོངས་སུ་སྤྱོད་'ཅེས་ཡོད་ཀྱང་མདོ་ཉིད་དུ་'ཡོངས་སུ་གཅོད་'ཅེས་གསལ་བ་རྒྱ་དཔེ་དང་མཐུན་པས་དེ་ལྟར་བཀོད་དོ།
3. སྡེ་—བཀའ (མདོ་'ཚ'༢༨) 4 རྒྱ་དཔེར་—उपायकौशलं कतमम्? = ཐབས་ལ་མཁས་པ་གང་ཞེ་ན།
5. རྒྱ་དཔེར་—इति = 'ཞེས་སོ།' ཡང་ན་'ཞེའོ་'ཞེས་ཡོད་པས་ཀྱང་འདིན་རྫོགས་མཚམས་སུ་ཚིག་འདིའི་གྲས་ངེས་པར་དུ་དགོས་པར་སྣང་ངོ། 6.སྣར་ཐང་-ཅད་བསྟེན (ཅད་—ཅད་'དུ་'བསྟེན) 7.རྒྱ་དཔེར་—न तु प्रज्ञामात्रं नोपायमात्रम् = ཤེས་རབ་འབའ་ཞིག་དང་ཐབས་འབའ་ཞིག་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།
8. སྣར་ཐང་—སོགས་ལས་(ཅད་-སོགས་'པ་'ལས) 9. སྡེ་—བཀའ (ཕལ་ཆེན་'ཁ' ལེའུ་སོ་གཅིག་པ་—༧༨༢)

ས་བརྒྱད་པ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞི་བར་གནས་པ་ལ། སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་[1]རྣམས་ཀྱིས་བསླང་བ་དང་ཡང་འགལ་ཏེ། འདི་ལྟར་དེ་ལས་[2]གསུངས་པ་ནི། "ཀྱེ་[3]རྒྱལ་བའི་སྲས་[4]དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ས་མི་གཡོ་བ་འདི་ལ་གནས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྔོན་གྱི་སྨོན་ལམ་གྱི་·····སྟོབས་བསྐྱེད་པ་དང་། ཆོས་ཀྱི་སྒོ་འི་རྒྱུན་དེ་ལ་གནས་པ་དེ་ལ་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཉེ་བར་སྒྲུབ་པར་མཛད་··དོ། །དེ་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རིགས་ཀྱི་བུ་ལེགས་སོ་ལེགས་སོ། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རྗེས་སུ་རྟོགས་པར་བྱ་བ་ལ་འདི་ནི་དོན་དམ་པའི་··བཟོད་པ་ཡང་ཡིན་ན། འོན་ཀྱང་[5]གང་ངེད་ཀྱི་སྟོབས་བཅུ་དང་མི་འཇིགས་པ་ལ་སོགས་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཁྱེད་ལ་མེད་ཀྱི། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་དེ་ཡོངས་སུ་བཙལ་བའི་ཕྱིར་[6]བརྩོན་འགྲུས·····རྩོམས་ཤིག །བཟོད་པའི་སྒོ་འདི་ཉིད་ཀྱང་མ་དོར་ཅིག[7] །རིགས་ཀྱི་བུ་ཁྱོད་ཀྱིས་དེ་ལྟར་ཞི་བ་རྣམ་པར་ཐར་པ་ཐོབ་ཀྱང་བྱིས་པ་སོ་སོ་འི་སྐྱེ་བོ་མ་ཞི་བ། རབ་ཏུ་མ་ཞི་བ། ཉོན་མོངས་པ་སྣ་ཚོགས་ཀུན་[8]ཏུ་འབྱུང་[9]བར་འགྱུར་བ།

---

1. 'བཅོམ་ལྡན་འདས་'–རྒྱ་དཔེར་མེད། 2. སྡེ་–བཀའ (ཕལ་ཆེན་'ཁ' ལེའུ་སོ་གཅིག་པ་ ༢༧)
3. ཀྱེ་རྒྱལ་བའི་སྲས་ཞེས་སོགས་ས་བཅུ་པའི་མདོ་འི་ལུང་འདྲེན་རིང་པོ་འདི། ལེགས་སྦྱར་རྒྱ་དཔེར་'དེ་ནི་གཞུང་དེ་ཉིད་ལས་ཤེས་པར་བྱའོ'ཞེས་ཞལ་འཕངས་མཛད་པ་ལས་དངོས་སུ་བཀོད་མེད།
4. སྣ་ཐེ་–སྲས་བྱང་ 5. རྒྱ་དཔེར་–कुलपुत्र या = རིགས་ཀྱི་བུ། གང་
6. རྒྱ་དཔེར་–पर्येषणाय अभियोगं कुरु = ཡོངས་སུ་བཙལ་བའི་ཕྱིར་མངོན་པར་སྦྱོར་ཤིག
7. སྡེ་–ཤིག་ 8. སྣ་ཐེ་–ཀུན་འབྱུང་ 9. རྒྱ་དཔེར་–समुदाचारप्राप्तान् = ཀུན་ཏུ་སྤྱོད་པ་འབྱུང་བའམ་ཐོབ་པར་འགྱུར་བ།

རྣམ་པར་རྟོག་པ་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་གཡན་[1]སྦྱོ་བ་འདི་དག་ལ་སོགས་ཤིག །ཡང་རིགས་ཀྱི་བུ་སྔོན་གྱི་སྨོན་ལམ་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ཐོབ་པར་བྱ་བ་དང་། ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྒོ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་དྲན་པར་གྱིས་ཤིག །ཡང་རིགས་ཀྱི་བུ་འདི་ནི་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་ཆོས་ཉིད་དེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་བྱུང་ཡང་རུང་། མ་བྱུང་ཡང་རུང་། ཆོས་[2]ཀྱི་དབྱིངས་འདི་ནི་གནས་པ་ཉིད་དེ། འདི་[3]ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོང་པ་ཉིད་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་དམིགས་སུ་མེད་པའོ། །འདིས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཉི་ཚེ་[4]བ་རབ་ཏུ་དབྱེ་བར་བྱ་བ་མ་ཡིན་གྱི །ཉན་ཐོས་དང་རང་སངས་རྒྱས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཆོས་ཉིད་འདི་ཐོབ་བོ།།

ཡང་རིགས་ཀྱི་བུ་ངེད་ཀྱི་ལུས་ཚད་མེད་པ་དང་། ཡེ་ཤེས་ཚད་མེད་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་ཚད་མེད་པ་དང་། ཡེ་ཤེས་མངོན་པར་སྒྲུབ་པ་ཚད་མེད་པ་དང་། འོད་ཀྱི་དཀྱིལ་འཁོར་ཚད་མེད་པ་དང་། དབྱངས་ཀྱི་ཡན་ལག་རྣམ་པར་དག་པ་ཚད་མེད་པ་ལ་ལྟོས་དེ། ཁྱོད་ཀྱིས་ཀྱང་དེ་བཞིན་དུ་མངོན་པར་སྒྲུབ་པ་བསྐྱེད་ཅིག །རིགས་ཀྱི་བུ་གང་ཁྱོད་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་སྣང་བ་འདི་ནི་སྣང་བ་གཅིག་པུར་ཟད་དོ། རིགས་ཀྱི་བུ་དེ་བཞིན་བཤེགས་པ་རྣམས་ལ་ནི་ཆོས་སྣང་བ་འདི་འདྲ་བ་མཐའ་ཡས་པར་འགྱུར་དེ།

---

1. རྒྱ་དཔེར་–'उपहत'ཞེས་པ་མདོ་ཉིད་དུ"ཡོངས་སུ་མནར་པ"ཞེས་ཡོད།

2. རྒྱ་དཔེར་–स्थितैवैषा धर्मता धर्मधातुस्थिति = ཆོས་ཉིད་དང་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀྱི་གནས་ཉིད་འདི་ནི་གནས་པ་ཉིད་དོ། (འདི་ནི་མདོ་ཉིད་ལས–ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་དང་ཆོས་ཀྱི་གནས་ཉིད་འདི་ནི་དེ་བཞིན་དུ་འདུག་པ་སྟེ། ཞེས་གསལ། 3. 'འདི་ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྟོང་པ་ཉིད་དང་། ཆོས་ཐམས་ཅད་དམིགས་སུ་མེད་པའོ།' ཞེས་པ་མདོ་འདིའི་རྒྱ་དཔེར་གསལ་ཡང་། བོད་དཔེ་བཀའ་འགྱུར་ནང་མི་གསལ་བས་ཆད་པར་མངོན་ནོ། 4. ཉི་ཚེ་–ཚེ་རབ་(ཆད་–ཉི་ཚེ་'བ་'རབ་ཏུ་)

མཛད་[1]པ་མཐའ་ཡས་ཤིང་འབྲེལ་བ་མཐའ་ཡས་པར་འགྱུར་ཏེ། གང་དག་གྲངས་དང་། བགྲང་བ་དང་། ཚད་དང་། དཔེ་དང་། ཟླ་ཡང་མེད་པ་དེ་དག་ཐོབ་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་མངོན་པར་སྒྲུབ་པ་སྐྱེད་ཅིག །རིགས་ཀྱི་བུ་རེ་ཞིག་ཕྱོགས་བཅུའི་ཞིང་ཚད་མེད་པ་དང་། སེམས་ཅན་ཚད་མེད་པ་དང་། ཆོས་རྣམ་པར་ཕྱེ་བ་ཚད་མེད་པ་ལ་ལྟོས་ཏེ། ཇི་[2]ལྟ་བ་བཞིན་བགྲང་བར་གྱིས་ཤིག་[3]ཅེས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །ཀྱེ་[4]རྒྱལ་བའི་སྲས་དག་དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་ལྟ་བུ་ལ་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དག་ཡེ་ཤེས་མངོན་····པར་སྒྲུབ་པའི་(སྒོ་[5])ཚད་མེད་པ་དེ་དག་ལ་སོགས་པ་གང་དག་གིས་བྱང་ཆུབ་····སེམས་དཔའ་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་ཕྱེ་བ་ཚད་མེད་པ་མངོན་པར་སྒྲུབ་པའི་ལམ་[6]མངོན་པར་སྒྲུབ་པ་དག་ཉེ་བར་སྒྲུབ་པར་མཛད་དོ། །ཀྱེ་རྒྱལ་བའི་སྲས་ཁྱོད་མོས་པར་བྱའོ། །ཁྱོད་ཀྱིས་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། །གལ་ཏེ་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་དག་གིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་དེ་ལྟར་ཐམས་ཅད་······

---

1. 'མཛད་པ་ཞེས་པ་ནས་འགྱུར་ཏེ''ཞེས་པའི་བར་རྒྱ་དཔེར་གསལ་ཡང་བོད་དཔེ་བཀའ་འགྱུར་ནང་མེད།

2. རྒྱ་དཔེར་–'तत्सर्वमनुगणय'ཞེས་པའི་ཐད་མདོ་ཉིད་དུ་'མ་ནོར་བར་བགྲང་བར་གྱིས་ཤིག'ཅེས་ཡོད།

3. རྒྱ་དཔེར་–'यथावत्ताया अभिनिर्हारमुत्पादय = ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་མངོན་པར་སྒྲུབ་པ་སྐྱེད་ཅིག' ཅེས་པ་མདོ་འདིའི་རྒྱ་དཔེར་གསལ་ཡང་། བོད་དཔེ་བཀའ་འགྱུར་དང་། ལུང་འདྲེན་འདེར་ཡང་མི་གསལ་བས་བརྟགས་དགོས་སོ།

4. ཀྱེ་རྒྱལ་བའི་སྲས་ཞེས་སོགས་ནས་ཉེ་བར་སྒྲུབ་པར་མཛད་དོ། ཅེས་པའི་བར་གྱི་མདོ་ཚིག་འདི། མདོ་འདིའི་རྒྱ་དཔེ་དང་། བོད་དཔེ་བཀའ་འགྱུར་དང་། ལུང་འདྲེན་བོད་དཔེ་བཅས་གསུམ་གར་ཁྱད་པར་ཆེ་བས་བརྟགས་པར་འཚལ།

5. མངོན་པར་སྒྲུབ་པའི་'སྒོ' ཅེས་པ་མདོ་འདིའི་རྒྱ་དཔེ་དང་། བོད་དཔེ་གཉིས་ཀར་ཡོད་པ་བཞིན་ལེགས་པས་འདེར་ཡང་བཀོད་དོ།

6. མདོ་འདིའི་རྒྱ་དཔེ་དང་བོད་དཔེ་གཉིས་ཀར་'ལམ་མངོན་པར'ཞེས་ཡོད།

མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་མངོན་པར་སྒྲུབ་པའི་སྒོ་དག་ལ་ཞུགས་པར་མ་[1]མཛད་དུ་ཟིན་ན་དེ་ནི་དེ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་སྐྱ་ངན་ལས་འདའ་བར་འགྱུར་ཏེ། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་[2]དོན་བྱ་བ་ཡང་རྒྱུན་ཆད་པར་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་དང་། ག་ཡཱ་མགོ་འི་རི་ལས་གསུངས་པ་གོང་དུ་སྨོས་པ་ཡང་སྦྱོར་བཤད་པ་ཡིན་པས་དེ་དང་ཡང་འགལ་ལོ། །

འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པར་བསྡུས་པ་ལས་[3]བཀའ་སྩལ་པ་དེ་དང་ཡང་འགལ་ལོ། །དེ་ནི་འདི་སྐད་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "འཇམ་དཔལ་དམ་པའི་ཆོས་སྤང་[4]བའི་ལས་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ནི་ཕྲ་འོ། །འཇམ་དཔལ་གང་[5]ལ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་གསུངས་པའི་བཀའ་ལ་ལ་ནི་བཟང་བར་འདུ་ཤེས། ལ་ལ་ནི་ངན་པར་འདུ་ཤེས་པ་དེ་ནི་དམ་པའི་ཆོས་སྤང་བའོ། །གང་ཆོས་སྤང་[6]བ་དེས་ཆོས་སྤངས་པས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ལ་སྐུར་བ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་རྒྱས་པར་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

དེ་ལས་ཡང་བཀའ་སྩལ་པ། "མ་ཕམ་པ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ཡང་དག་པར་སྒྲུབ་པ་འདི་ནི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱིར་ཡིན་ན། དེ་ལ་ཡང་མི་བླུན་པོ་དེ་དག་འདི་སྐད་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་...

---

1. མདོ་ཉིད་དུ་"ཞུགས་པར་མཛད་དུ་ཟིན་ན་" ཞེས་ཡོད་པས། དེ་ལྟར་རང་སོར་བཞག་ན་རྒྱ་དཔེ་དང་མདོ་འི་བསྟན་དོན་གཉིས་ཀ་དང་འགལ་བས"མ་མཛད་དུ་ཟིན་ན་"ཞེས་དགོས་སོ།།
2. སྣ་མི་—ཀྱི་ཐ་བ (ཅད་—ཀྱི་'དོན་'ཐ་བ) 3. མདོ་ནི་བཀའ་འགྱུར་དུ་མེད་ཚོད་སྣང་བས་དཔྱད་པར་བྱའོ། 4. སྣ་མི་—སྤོང་བའི་ 5. སྣ་མི་—གང་ལ་དེ་ (ཅད་—གང་'ལ་'ལ་དེ་)
6, སྣ་མི་—སྤོང་བ་

རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཁོ་ན་ལ་བསླབ་པར་བྱའོ། ཞེས་ཟེར་ཞིང་། ཕ་[1]རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལྷག་མ་རྣམས་ལ་སྨད་འཇིན་ཏོ། མ་ཕམ་པ་འདི་ཇི་ལྟར་སེམས། ང་[2]ཀཱ་ཤི་ཀའི་རྒྱལ་པོར་གྱུར་པ་གང་ཡིན་པ་[3]དེས་འདི་ལྟར་ཕུག་རོན་གྱི་ཕྱིར་···· བདག་གི་ཤ་ཁྲ་ལ་བྱིན་པ་དེ་ཤེས་རབ་འཆལ་བ་ཡིན་ནམ། བྱམས་པས་གསོལ་པ། བཅོམ་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། བྱམས་པ་ང་བྱང་ཆུབ་སེམས་པའི་སྤྱད་པ་སྤྱོད་པ་ན་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་དང་ལྡན་པའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་དག་བསགས་ན་དགེ་བའི་རྩ་བ་དེ་དག་གིས་གནོད་པར་གྱུར་ཏམ། བྱམས་པས་གསོལ་པ། (བཅོམ་ལྡན་འདས་[4]) དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། མ་ཕམ་པ་ཁྱོད་ཀྱིས་བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས། བསྐལ་[5]པ་དྲུག་ཅུར་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་། བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་ཤེས་[6]རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་བར་དུ་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས་ན། དེ་ལ་མི་བླུན་པོ་དེ་དག་འདི་སྐད་དུ་ཚུལ་གཅིག་ཁོ་ནས་བྱང་ཆུབ་སྟེ། འདི་ལྟ་སྟེ། སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ཚུལ་གྱིས་སོ་ཞེས་ཟེར་རོ།" །ཞེས་རྒྱས་པར་འབྱུང་ངོ་།[7] དེ་

---

1. རྒྱ་དཔེར་—तेऽन्यामुपायपारमिता दूषयितव्यां मन्यन्ते = དེ་དག་གཞན་ཐབས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་སྨད་འཇིན་པར་སེམས་པའོ། 2. རྒྱ་དཔེར་—स काशिराजोऽभूत् = དེ་ཀཱ་ཤིའི་རྒྱལ་པོར་གྱུར་པ 3. སྣར་—པ་འདི་ལྟར་(ཅད་—ཡིན་པ་'དེས་འདི་ལྟར་') 4. རྒྱ་དཔེར་—नो हीदं भगवन् = བཅོམ་ལྡན་འདས། དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། 5. བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དང་།' ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད་ཀྱང་'སྦྱིན་པ་ནས་ཤེས་རབ་ཀྱི་བར་'ཞེས་བརྗོད་ནས་གསུངས་པས་ཆད་སྐྱོན་མེད། 6. སྣར་—ཤེས་ཀྱི་(ཅད་—ཤེས་'རབ་ཀྱི་)

7. ཞིགས་སྦྱར་རྒྱ་དཔེར་ལུང་འདྲེན་འདིའི་མཇུག་ཏུ་ཀ་ཁམ་གསལ་རྣམ་སྣང་མཛོད་བྱང་གི་ལུང་'ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ནི་སྙིང་རྗེའི་རྩ་བ་'ཞེས་སོགས་བཀོད་ཡོད་པས་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

ལྷ་བས་ན་གཉི་ག [1]དུས་ཐམས་དུ་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་[2]ཞེ་སྡེན་པར་བྱ་བ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟར་ན་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཡང་[3]འགྲུབ་བོ།།

འདི་ལྟར་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཐབས་ཀྱིས་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་དང་། ཞིང་དང་། གཡོག་འཁོར་ལ་སོགས་པ་ལོངས་སྤྱོད་ཆེན་པོའི་འབྲས་བུ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པས་བཅོམ་ལྡན་འདས་[4]ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་ཡང་མི་གནས། ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་(མཐའ་དག་[5])ཡང་དག་པར་སྤངས་པས་འཁོར་བ་ལ་ཡང་མི་གནས་ཏེ། འཁོར་བའི་རྩ་བ་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །(གཞན་ཡང་[6])ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ཀྱི་རང་བཞིན་གྱི་ལམ་འདིས་སྒྲོ་འདོགས་པ་དང་། སྐུར་པའི་མཐའ་རྣམ་པར་སྤངས་ནས་དབུ་མའི་ལམ་བསྟན་ཏེ། ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐའ་སྤོང་ལ། ཐབས་ཀྱིས་ནི་སྐུར་བའི་མཐའ་སྤོང་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་བས་ན་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་བསྡུད་པ་ལས་[7]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "མཚན་དང་དཔེ་བྱད་བཟང་པོའི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ཡིན་གྱི། ཆོས་ཀྱི་སྐུ་མངོན་པར་རྟོགས་པ་ཙམ་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་སོ། ཡང་བཀའ་སྩལ་པ། "དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ནི་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ཀྱིས་བསྐྱེད་པ་སྟེ། གཞན་གྱི་དྲིང་ལ་འཛོག་པ་ཡང་སྲིད་པར་ཤེས་པར་བྱའོ།" ཞེའོ། །

1. སྣ་མི་–གཉིས་ཀ 2. སྣ་མ་–དཔའ་མཆེན 3. 'ཡང་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 4. སྣ་མི་–འདས་རྒྱུ
5. རྒྱ་དཔེར་–सकलविपर्यास = ཕྱིན་ཅི་ལོག་མཐའ་དག, 6. རྒྱ་དཔེར་–अन्या च प्रज्ञा = གཞན་ཡང་ཤེས་རབ 7. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཞ'–༡༨)

རྣམ་པར་སྣང་མཛད་མངོན་པར་རྫོགས་པར་བྱང་ཆུབ་པ་ལས་[1]ཀྱང་། "ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ནི་སྙིང་རྗེའི་རྩ་བ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན། ཐབས་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།

"[2]གང་ཆོས་གཟིངས་དང་འདྲ་བར་ཤེས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཆོས་[3]ཉིད་ཀྱང་སྤང་བར་བྱ་ན། ཆོས་མ་ཡིན་པ་ལྟ་[4]ཅི་སྨོས།" ཞེས་གསུངས་པ་དེ་ཡང་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་སྤང་བའི་ཕྱིར་དེ་ལ་དགོངས་ཏེ་སྤང་ངོ་ཞེས་བཀའ་སྩལ་གྱི ། དགོས་པ་སྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་མི་བརྟེན་[5]པ་ཡང་མ་ཡིན་ནོ། །ཡང་འདི་སྐད་དུ་གསུངས་ཏེ། "ཆོས་ཡོངས་སུ་གཟུང་སྲིད་ཀྱི་ལོག་པར་མ་གཟུང་ངོ་།" །ཞེས་[6]བྱ་བ་ནི་ལམ་ལོག་པར་གཟུང་བར་མི་བྱ་བའི་དོན་ཏོ། །ཁ་ཅིག་ལས་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་འཁོར་བའི་འབྲས་བུ་བརྗོད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཤེས་རབ་དང་བྲལ······བའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་སྟོར་བརྗོད་པ་དང་། དེ་ཙམ་གྱི་དགེ་བའི་རྩ་བས་ཆོག་པར་འཛིན་པ་རྣམས་ཀྱི་དབང་དུ་མཛད་ནས། གོང་ནས་གོང་[7]དུ་དགེ་བའི་རྩ་བ་ལ་སྤྲོ་བར་བྱ་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་དུ་ཟིན་ན་འཕགས་[8]པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་ལ་སོགས་[9]པ་སྤྲར་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་དང་ཡང···

---

1. སྡེ་—བཀའ (སྡུད 'ཐ'་༡༥༣) 2. རྒྱ་དཔེར་—'यत् पुनरुक्तम = ཡང་བཀའ་སྩལ་པ་'ཞེས་ཡོད་ལ། ཁུང་འདྲེན་འདི་དང་དོན་མཐུན་པ་ཞིག་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པ (ཤེར་ཕྱིན་སྣ་ཚོགས་'ཀ'་༡༢༣)ལ་ཡང་ཡོད།
3. འདིའི་ཐད་རྡོ་རྗེ་གཅོད་པར་'ཆོས་རྣམས་ཀུན་སྤང་བར་'ཞེས་གསལ།
4. རྒྱ་དཔེར་—प्राग् एवाधर्माः = ཆོས་མ་ཡིན་པ་སྔོན་ཉིད་ལ། 5. སྡེ་ཅོ་—བརྟེན་
6. སྣར་—ཞེས་འབྱུང་བའི་ལོག་པར་མི་བཟུང་ངོ་'ཞེས་བྱ་བ་ 7. རྒྱ་དཔེར་—'གོང་'ཞེས་པ་གཅིག་ལས་མེད། 8. 'འཕགས་པ'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
9. རྒྱ་དཔེར་—'སོགས་སྤྲར་སྤྲོས་པ་'ཞེས་པ་མེད།

འགལ་བ་ཁོ་ནར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་གཉིས་ཀ་བསྟེན་དགོས་པ་ཁོ་ནར་གནས་སོ། །

དེ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཕ་རོལ་ཏུ···ཕྱིན་པའི་མིང་ཐོབ་སྟེ། གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་བས་ན་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་དག་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་མཉམ་པར་གཞག་པ་ལ་གནས་པར་བྱས་ལ། ཤེས་རབ་བསྐྱེད་པ་ལ་ཇེ་འབད་པར་བྱའོ།

དེ་ལ་ཐོག་མར་རེ་ཞིག་ཐོས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ། དེས་རེ་ཞིག་ལུང་གི་དོན་ཀུན་ཏུ་འཛིན་པར་བྱེད་དོ། །དེ་ནས་བསམས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ངེས་པ་དང་དྲང་བའི་དོན་རྣམ་པར་འབྱེད་པར་བྱེད་དོ། ། དེ་ནས་དེས་བྱེ་བྲག་ཕྱེད་པའི་དོན་ལ་བརྟེན་ནས་ཡང་དག་པ་ཁོ་ནའི་དོན་བསྒོམ···པར་བྱའི། ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པ་དེ་ནི་མ་ཡིན་ནོ! །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་དུ་ཟིན་ན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་བསྒོམས་ཤིང་ཐེ་ཚོམ་ཡང་མ་བསལ་[1]བས་ཡང་དག་པའི་ཤེས་པ་ཡང་འབྱུང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་བསྒོམ་པ་དོན་མེད་པར་འགྱུར་བས་མུ་སྟེགས་ཅན་རྣམས་ཀྱིས་བསྒོམ[2]པ་དང་འདྲའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་པོ་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

གལ་ཏེ་ཆོས་ལ་བདག་མེད་སོ་སོར་རྟོག །
སོ་སོར་དེ་བརྟགས་གལ་ཏེ་བསྒོམ་པ་ནི། །
དེ་ཉིད་མྱ་ངན་འདས་ཐོབ་འབྲས་བུའི་རྒྱུ། །
རྒྱུ་གཞན་གང་ཡིན་དེ་ནི་ཞི་མི་འགྱུར།། ཞེའོ།།

1. སྔེ་ཚོ་—བསྟུལ་(གནའ་བོ་འི་བྲིས་སྲོལ་) 2. 'བསྒོམ་པ'—རྒྱ་དཔེར་མེད།
3. སྔེ་—བཀའ་(མདོ་—'ད'༢༠)

དེ་ལྟ་བས་ན་བསམས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རིག་པ་དང་ལུང་གིས་བརྟགས་ལ་ཡང་དག་པ་ཁོ་ནའི་དངོས་པོ་འི་རང་གི་ངོ་བོ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །ཡང་དག་པའི་དངོས་པོ་འི་རང་གི་ངོ་བོ་ནི་དོན་དམ་པར་[1]ན་སྐྱེ་བ་མེད་པ་ཁོ་ན་སྟེ། རིགས་པ་དང་ལུང་གིས་གཏན་ལ་དབབ་བོ། དེ་ལ་ལུང་ནི་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་དག་པར་བརྗོད་པ་ལས།[2] "སྐྱེ་བ་མེད་པ་ནི་བདེན་ནོ། སྐྱེ་བ་[3]ལ་སོགས་པའི་ཆོས་གཞན་ནི་མི་བདེན་ནོ།" ཞེས་ཇི་སྐད་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །དེ་ཡང་དོན་དམ་པ་དང་མཐུན་པའི་ཕྱིར་སྐྱེ་བ་མེད་པ་བདེན་ནོ་ཞེས་གསུངས་ཀྱི། དོན་དམ་པར་ནི་སྐྱེ་བ་ཡང་མ་ཡིན། མི་སྐྱེ་བ་ཡང་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ཐ་སྙད་ཐམས་ཅད་ལས་འདས་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཡང་དེ་ཉིད་[4]ལས་བཀའ་སྩལ་པ། "རིགས་ཀྱི་བུ་འཇིག་རྟེན་[5]ལ་གནས་པ་ནི་འཇིག་པ་དང་འབྱུང་བ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོ་དང་ལྡན་པས་འཇིག་རྟེན་གྱི…… སྐྲག་[6]པའི་གནས་བསལ་བའི་ཕྱིར་ཐ་སྙད་ཀྱི་དབང་གིས་སྐྱེའོ། འགག་གོ་ཞེས་གསུངས་ཀྱི། འདི་ལ་ནི་ཆོས་གང་ཡང་སྐྱེ་བ་མེད་དོ།" །ཞེའོ།། འཕགས་[7]པ་སངས་རྒྱས་བསྒྲོ་བ་ལས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། ཚུལ་བཞིན་[8]འདྲི་བ་ནི་གང་ལགས། ཚུལ་བཞིན་ནི་གང་ལགས། བཀའ་སྩལ་པ། སྐྱེ་བ་མེད་པ་ནི་ཚུལ་

---

1. སྣ་མེ་—པར་སྐྱེ་ 2. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཞ་ ༦) 3. རྒྱ་དཔེར་—'སྐྱེ་བ་ལ་སོགས་པའི་ཆོས་'ཞེས་པ་མེད། 4. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཞ་༤༣) 5. སྣ་མེ་—རྟེན་གནས་ .6 སྣ་མེ་—བསྐྲག་པ་གནས་ (ཅོད་—བསྐྲག་'པའི་གནས་) 7. སྡེ་ཅོ་—'འཕགས་པ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་ལས་'ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེ་དང་། སྣར་ཐང་པེ་ཅིང་གི་སྤར་མར་བཀོད་པ་ལྟར་གྱི་ལུང་འདྲེན་འདི་"འཕགས་པ་སངས་རྒྱས་བསྒྲོ་བ་'ཞེས་པའི་མདོར་གསལ་ཡོད་པས་དེ་ཉིད་འཐད་ཕྱོགས་སུ་བྱས་སོ།། (སྡེ་—བཀའ་—མདོ་'ཛ་༢༢༢) 8. སྣ་མེ་—བཞིན་དུ་

བཞིན་ནོ། །དེ་འདྲི་བ་ནི་ཚུལ་བཞིན་འདྲི་བའོ།" །ཞེའོ། །ཡང་དེ་ཉིད་ལས་[1]བཀའ་སྩལ་པ། "ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་ཙའི་[2]སྒོ་སྟེ། འཆི་འཕོ་བ་

---

1. སྡེ་-བཀའ་(མདོ་'ཛ' ༢༠༢) 2. སྣར་ཐང་དང་པེ་ཅིང་སྤར་མར་ཆོས་ཐམས་ཅད་"ཅའི་སྒོ་"སྐྱེ། ཞེས་གསལ་ཡང་དེ་ནི་མདོ་ངོ་མར་མེད་ཅིང་། འདིའི་ཐད་ཀྱི་རྒྱ་དཔེར་'अकारमुखाः सर्वधर्माः = ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་ཨའི་སྒོ་སྐྱེ་'ཞེས་པ་དང་། བསྟན་བཅོས་འདིའི་བོད་དཔེ་སྡེ་དག་སྤར་མར 'ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་'ཙའི་'སྒོ་སྐྱེ་'ཞེས་སོགས་གསལ་བ་ལ་གཞིགས་ན་ཁུང་འདྲེན་ཡིན་ཡུལ་གྱི་མདོ་ཉིད་དུ་ཡང་"ཡི་གེའི་རྣམ་པའི་སྒོར་འཇུག་པ་གང་ཞེ་ན། ཨའི་སྒོ་ནི་"ཞེས་སོགས་ཨ་ར་པ་ཙ་ན་སོགས་ལ་སྦྱར་ནས་གསུངས་པ་དང་ཚེས་མཐུན་ནོ། དེ་ལྟར་ན་ཡང་སྒོམ་རིམ་རྒྱ་དཔེར་"अकारमुखाः सर्वधर्माश्च्युत्युत्पत्तिविगताः = ཆོས་ཐམས་ཅད་ཨའི་སྒོ་སྐྱེ། འཆི་འཕོ་བ་དང་སྐྱེ་བ་དང་བྲལ་བ་དག་གོ།" ཞེས་པར་མིང་ཡིག་དང་པོར་ཨ་ཡིག་མཆོན་བྱེད་པའི་ཚིག་མེད་པས་མི་འཐད་དེ། མདོ་ཉིད་དུ་ཨ་ཡིག་མཆོན་བྱེད་པའི་ཡི་གེའི་རྣམ་པའི་སྒོར "ཨའི་སྒོ་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མ་སྐྱེ་བ་དང་། སྐྱེ་མཆེད་མི་དམིགས་པའི་ཕྱིར་རོ།" ཞེས་གསལ་བ་བཞིན་'མ་སྐྱེ་བའི་'སྐད་དོད་"अनुत्पन्न' ཞེས་དང་། 'སྐྱེ་མཆེད་'ཀྱི་སྐད་དོད་"आयतन' ཞེས་པའི་མིང་ཡིག་དང་པོར་ཨ་ཡིག་དངོས་སུ་ཡོད་ཅིང་། ཁུང་འདྲེན་འདི་ཡང་སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་གསལ་བ་བཞིན་"ཆོས་ཐམས་ཅད་"ཙའི་སྒོ་"སྐྱེ། འཆི་འཕོ་བ་དང་"ཞེས་སོགས་གསལ་བ་བཞིན་མིང་ཡིག་དང་པོར་'ཙ་'ཡིག་མཆོན་བྱེད་པའི་ཚིག་'འཆི་འཕོ་བའི་'སྐད་དོད་དུ་"च्युती'ཞེས་གསལ་བ་བཞིན་དེ་ཉིད་འཐད་པར་མཐོང་ངོ་། འདིར་'ཙ་'ཡིག་'ཀ་ཡི་གེའི་རྣམ་པའི་སྒོར་འཇུག་པ་བཀོད་པའི་སྐབས་སུ་སྣང་བས་རྒྱ་དཔེར་"ཨ་'ཡིག་དང་'ཙ་'ཡིག་གཉིས་བབ་བཀུས་བྱེད་སྐབས་ནོར་བ་མིན་ནམ་སྙམ་མོ། །འདིར་རྒྱ་དཔེ་ལས་བོད་དཔེ་འཐད་ཚེས་བརྗོད་དགོས་དོན་ནི། སྔར་རྒྱལ་པའི་བཀའ་དང་དེའི་དགོངས་འགྲེལ་ལེགས་སྦྱར་གྱི་རྒྱ་དཔེ་སྔར་ཡོད་མ་ཉམས་པ་རྣམས་ཉེར་སྐྱོན་སྦྱོང་བ་རྣམས་ལས་བོད་དཔེ་ལེགས་ཞེས་བརྗོད་ན་ཚེས་མི་འོས་པ''''ཞིག་ཏུ་འགྱུར་སྲིད་ནའང་། དེང་གི་དུས་སུ་སྔོན་གྱི་རྒྱ་དཔེ་ཤིང་ལོའི་ཐོག་བྲིས་པ་སྔར་གྱི་ཡིག་གཟུགས་རྙིང་པ་ངོ་ཤེས་དཀའ་བ་དང་། ཤིང་ལོར་ཆག་སྐྱོན་དང་། རུལ་བ་དང་། འབུས་ཟོས་པ་སོགས་ལ་བརྟེན་ནས་གསར་དུ་བབ་བཀུས་སྐབ་འདེབས་བྱས་པ་རྣམས་ལ་མ་དག་པ་ཛེ་སྦྱོད་ཅིག་ཡོད་པ་མངོན་སུམ་མཐོང་ཆོས་སུ་གྱུར་པ་ལ་བརྟེན་ནས་སྐབས་འགར་རྒྱ་དཔེ་ལས་བོད་དཔེ་དག་ཅིང་ལེགས་པ་ཡོད་པས་དེ་ལྟར་བཀོད་དོ།

དང་[1]སྐྱེ་བ་དང་བྲལ་བ་དག་གོ །ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་ངོ་[2]བོ་ཉིད་ཀྱི་སྒོ་སྟེ། ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་པ་བདེན་པ་གཉིས་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་ལས་[3]ཀྱང་། "སྐྱེ་བ་མེད་པར་མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་མཉམ་པ་ཉིད་དོ།" །ཞེས་བརྗོད་དོ། །ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལས་[4]ཀྱང་། "རབ་འབྱོར་གཟུགས་ནི་གཟུགས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་ངོ་། །རྣམ་པར་ཤེས་པའི་བར་དུ་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་སྟེ། རང་གི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །གླང་པོ་འི་རྩལ་ལས་[5]ཀྱང་།

མདོ་འདི་དང་། འཇམ་དཔལ་མཚན་བརྗོད་སོགས་རྒྱ་དཔེ་མང་པོར་'अरपचन'=ཨ་ར་པ་ཙ་ནའི་' ཚ་ཤས་ཀྱི་ཡིག་སྦྱོར་'च=ཙ'ཡིག་གི་ཐད་དུ་བོད་ཡིག་ལ་'ཙ'ཡིག་ཉིད་བྲི་བ་ནི་ཡིག་སྦྱོར་ལ་"ཙ་ཚ་"སོགས་མེད་པར་བཞེད་པའི་དབང་དུ་བྱས་པར་མངོན་ཞིང་། གང་ལྟར་ཡིག་སྦྱོར་ལ་"ཙ་ཚ་"སོགས་མེད་པ་ལས་'ཙ་ཚ་'སོགས་མེད་པར་འདོད་པ་ལ་དཔྱད་པ་ཞིག་ཏུ་བྱེད་དགོས་པར་སྣང་ཡང་ཚིག་མངས་སུ་དོགས་ནས་མ་བྲིས་སོ།།

1. སྣ་མེ་—དང་བྲལ་བ (ཚད་—འགོ་བ་དང་'སྐྱེ་བ་'བྲལ་བ་')　2. 'ཙ་'ཡིག་ལ་སྦྱར་བའི་ཡི་གེའི་རྣམ་པའི་སྒོ་འི་ཚིག་དེ་བཀོད་མ་ཐག་ཏུ་སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་'ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱི་སྒོ་སྟེ' ཞེས་གསལ་ཞིང་། དེའི་ཐད་ཀྱི་རྒྱ་དཔེར་'अभावमुखाः सर्वधर्माः = ཆོས་ཐམས་ཅད་མེད་པའི་སྒོ་སྟེ'ཞེས་གསལ་ཡང་མདོ་ཉིད་དུ་ཨ་ར་པ་ཙ་ན་སོགས་ཡི་གེའི་རྣམ་པའི་སྒོ་འི་རིམ་པ་དང་བསྟུན་ན་'ཙ་'ཡིག་གི་འོག་ཏུ་'ན་'ཡིག་གི་རྣམ་པའི་སྒོ་འི་ཚིག་"ནའི་སྒོ་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མིང་དང་བྲལ་བའོ།" ཞེས་སོགས་འབྱུང་དགོས་ཚོད་དུ་སྣང་ཡང་དེ་མེད་ལ། མདོར་ན་རྒྱ་དཔེ་དང་བོད་དཔེར་སྣང་བའི་ལུང་ཚིག་དང་། མདོ་ཉིད་ཀྱི་ཚིག་རིམ་བཅས་གསུམ་ཀར་མཐུན་མི་མཐུན་སྣ་ཚོགས་ཤིག་ཡོད་པས་དཔྱོད་ལྡན་རྣམས་ཀྱིས་ཞིབ་ཏུ་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

3. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'མ' ༢༦༨)　4. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྟེད་མ་བྱུང་བ།

5. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཚ' ༡༠༤)

གང་ལ་སྐྱེ་བ་སྲིད་པ་ཡི། །
དངོས་པོ་གང་ཡང་མི་དམིགས་ཏེ། །
འབྱུང་བ་མེད་པའི་དངོས་རྣམས་ལ། །
བྱིས་པ་དག་ནི་འབྱུང་བར་འདོད། །ཅེས་གསུངས་སོ། །

ཡབ་དང་སྲས་མཇལ་བ་ལས་[1]ཀྱང་། "ཆོས་འདི་དག་ཐམས་ཅད་ནི་དུས་གསུམ་དུ་མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་མཉམ་པ་དག་སྟེ། འདས་པའི་དུས་ན་ཡང་ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ནས་[2]ད་ལྟར་བྱུང་བའི་དུས་ཀྱི་བར་དུ་ངོ་བོ་ཉིད་དང་བྲལ་བའོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏེ། དེ་ལྟར་རེ་ཞིག་[3]ལུང་གིས་བརྟག་པར་བྱའོ། །

རིགས་པས་བརྟག་པར་བྱས་ན་ལུང་གི་དོན་གྱུད་དུ་བཀྲི་མི་ནུས་ཏེ། དེ་བས་ན་རིགས་པས་(ཀྱང་[4])སོ་སོར་བརྟག་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་རིགས་པ་མདོར་བརྗོད་པར་བྱ་སྟེ། དངོས་པོ་རྣམས་ཀྱི་སྐྱེ་བ་རྒྱུ་མེད་པ་ལས་འབྱུང་བ་ཞིག་གམ། རྒྱུ་ཡོད་པ་ལས་འབྱུང་བ་ཞིག་ཏུ་འགྱུར་གྲང་ན། རེས་འགའ་བ་ཡིན་པར་སྣང་བའི་ཕྱིར་རྒྱུ་མེད་པ་ལས་འབྱུང་བ་མ་ཡིན་ཏེ། རྒྱུ་ལ་མི་ལྟོས་པར་བྱེ་བྲག་མེད་པའི་ཕྱིར་སྐྱེ་བའི་དུས་བཞིན་དུ་[5]རྟག་ཏུ་ཐམས་ཅད་[6]དུ་དངས་པོ་…….. རྣམས་ཅིའི་ཕྱིར་མི་འབྱུང་། དངོས་པོ་མེད་པའི་དུས་དང་ཡང་བྱེ་བྲག་མེད་པས་སྐྱེ་བའི་དུས་ན་ཡང་འབྱུང་བར་[7]མི་རིགས་སོ། །དེ་ལྟར་རེ་ཞིག་རྒྱུ་མེད་པ་ལས་འབྱུང་དུ་མི་རུང་ངོ། རྒྱུ་ཡོད་པ་ལས་འབྱུང་བའང་[8]མ་ཡིན་ཏེ། འདི་

1. སྡེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་—'ང' ༧༥༢) 2. སྡེ་—ན་ད་(ཅད་—པ་'ནས་'ད་'ལྟར་')
3. སྣ་པེ་—ཤིག་ 4. ཅོ་དཔེར་—युक्तयापि = རིགས་པས་ཀྱང་ 5. སྣ་པེ་—དུ་ཐམས་ཅད་
6. སྡེ་ཅོ་—ཅད་དངོས་(ཅད་—ཐམས་ཅད་'དུ་'དངོས་པོ་ 7. སྣ་པེ་—འབྱུང་བའི་
8. སྣ་པེ་—བ་མ་ཡིན་(ཅད་—འབྱུང་'བའང་'མ)

ལྟར་སྨྲ་སྟེགས་ཅན་རྣམས་ཀྱིས་དབང་ཕྱུག་ལ་སོགས་པ་རྟག་པ་རྒྱུར་བརྟགས་པ་དེ་ལས་ཀྱང་དངོས་པོ་རྣམས་མི་སྐྱེ་སྟེ། རིམ་གྱིས་འབྱུང་བར་སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ། །རྒྱུ་མ་ཚང་བ་མེད་པའི་འབྲས་[1]བུ་ནི་རིམ་གྱིས་འབྱུང་བ་མི་རིགས་ཏེ། ལྟོས་[2]པ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དབང་ཕྱུག་ལ་སོགས་པ་བདག་ཉིད་ལ་མཐུ་ཡོད་པ་ནི་གཞན་ལ་ལྟོས་[3]པ་མེད་དོ། རྟག་པ་ཡིན་པས་དེ་ལ་གཞན་དག་གིས་ཕན་གདགས་མི་དགོས་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཕན་མི་འདོགས་པ་ལ་ལྟོས་པར་ཡང་མི་རུང་ངོ། །དེ་བས་ན་དབང་ཕྱུག་ལ་སོགས་པ་ནུས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་སྟོང་པའི་ཕྱིར་མོ ……གཤམ་གྱི་བུ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་དུ་ང་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །དངོས་པོ་ནི་དོན་བྱེད་ནུས་པའི་མཚན་ཉིད་ཡིན་ན་དེ་དག་ནི་གང་དུ་ཡང་འབྲས་བུ་རིམ་…གྱིས་སྐྱེད་[4]ཀྱང་མི་ནུས་ཏེ། གོང་དུ་བརྟགས་པ་ཡིན་ནོ། །ཅིག་ཅར་ཡང་མི་སྐྱེ་སྟེ། འདི་ལྟར་འབྲས་བུ་ཐམས་ཅད་[5]ཅིག་ཅར་བསྐྱེད་ནས། ཕྱིན་ཆད་ཀྱང་གལ་ཏེ་དེ་ཁོ་ན་བཞིན་དུ་དེ་ཉིད་བསྐྱེད་ནུས་ན་ནི་དེའི་ཚེ་ནུས་པའི་རང་བཞིན་རྗེས་སུ་འཇུག་པས་སྔ་མ་བཞིན་དུ་འབྲས་བུ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་རོ། །རྗེས་སུ་མི་འཇུག་ན་ནི་སྔ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་བོར་བས་མི་རྟག་པར་འགྱུར་རོ།།

དེ་བས་ན་རྟག་པ་ཞེས་བྱ་བའི་དངོས་པོ་གང་ཡང་མེད་དོ། །དེ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་[6]སྩལ་པ། "བློ་གྲོས་ཆེན་པོ་འདི་ལྟ་སྟེ། ནམ་མཁའ་དང་། འགོག་པ་དང་། མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་སོགས་[7]པ་མ་བྱས་པའི་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་ཅིང་སྒྲོ་འདོགས་པ་ནི་མེད་པ་ལས་སྒྲོ་འདོགས་

1. 'འབྲས་བུ'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. སྣ་ཐེ་–བལྟོས་ 3. སྣ་ཐེ་–བལྟོས་
4. སྣ་ཐེ་–བསྐྱེད་ 5. སྣ་ཐེ་–ཅད་བསྐྱེད་(ཅད་–ཅད་'ཅིག་ཅར་'བསྐྱེད་)
6. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཙ' ལང་གཤེགས་–༨༣) 7. 'ཐམས་ཅད་'–རྒྱ་དཔེར་མེད།

པ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་[1]སོ། །དེ་ལྟར་རེ་ཞིག་དེ་དག་ནི་རྟག་པ་ལས་སྐྱེར་མི་རུང་ངོ་། །མི་རྟག་པ་ལས་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལས་འདས་པ་དང་མ་འོངས་པ་ནི་དངོས་པོ་མེད་པས་དེ་ལས་སྐྱེ་ཞེས་བྱར་མི་རུང་སྟེ། རྒྱུ་མེད་པ་ལས་སྐྱེ[2]བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །དུས་མཉམ་པ་དང་མི་མཉམ་པ་ད་ལས་མི་སྐྱེ་བའི་ཕྱིར་ད་ལྟར་གྱི་ལས་ཀྱང་མི་སྐྱེའོ། །འདི་ལྟར་རེ་ཞིག་དུས་མཉམ་པ་ལས་མ་ཡིན་པ་ནི་རྒྱུའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་འདྲ་བར་འབྲས་བུ་ཡང་དེ་དང་དུས་གཅིག་ཏུ་འབྱུང་སྟེ། གྲུབ་པའི་ཕྱིར་རོ། །དུས་ཐ་དད་པ་ལས་ཀྱང་མི་སྐྱེ་སྟེ། དུས་གཞན་གྱིས་ཆོད་[3]དེ་སྐྱེ་ན་ནི་འདས་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་སྐྱེ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །བར་དུ་མ་ཆོད་པར་སྐྱེ་ན་གལ་ཏེ་བདག་ཉིད་ཐམས་ཀྱིས་བར་དུ་མ་ཆོད་ན་ནི་སྐད་ཅིག་གཅིག་ཏུ་སྐད་ཅིག་ཐམས་ཅད་རྫུད་པས་བསྐལ་པ་ཡང་སྐད་ཅིག་ཙམ་དུ་འགྱུར་ཏེ། དཔེར་ན་རྡུལ་ཕྲ་རབ་རྣམས་བདག་ཉིད་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་འདྲེས་ནས་གོང་བུ་རྡུལ་ཕྲ་མོ་ཙམ་ཉིད་དུ་འགྱུར་བ་བཞིན་ནོ། །ཇི་སྟེ་ཕྱོགས་གཅིག་གིས་ཐད་[4]ན་ནི་དེའི་ཚེ་སྐད་ཅིག་ལ་ཆ་ཤས་ཡོད་པར་འགྱུར་རོ། །བདག་ཉིད་ཀྱང་མི་སྐྱེ་སྟེ། རྒྱུ་མེད་པ་ལས་བྱུང་བ་ཁོ་[5]ནའོ། །ཕྱོགས་ཀྱི་ནང་དུ་ཕྱོགས་འདི་འདུས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། བདག་ཉིད་ལ་བྱེད་པ་འགལ་བའི་ཕྱིར་རོ། །གཉིས་ཀ་ལས་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། ཕྱོགས་གཉིས་ཀའི་སྐྱོན་[6]འདུ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། །

དེ་ལྟ་བས་ན་དོན་དམ་པར་དངོས་པོ་འདི་དག་ཐམས་ཅད་[7]ནི་མ་སྐྱེས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ལ། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ནི་སྐྱེ་བ་ཡོད་པས་ལུང་ལ་སོགས་པ་དང་ཡང་མི་

1. སྣ་མེ་–ཞེ་དོ། 2. 'སྐྱེ་བར་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་

3. སྣ་མེ་–མཆོད་ 4. 'ཐད་ན་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 5. སྣ་མེ་–ཁོ་ནའི་ཕྱོགས་

6. རྒྱ་དཔར་–दोषद्वय = སྐྱོན་གཉིས་ཀ་ 7. སྣ་མེ་–ཅན་མ་

འགལ་ལོ། །དེ་སྐད་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་[1]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

དངོས་པོ་སྐྱེ་བ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ།

དམ་པའི་དོན་དུ་རང་བཞིན་མེད།

རང་བཞིན་མེད་[2]ལ་འཁྲུལ་པ་གང་།།

དེ་ནི་ཡང་[3]དག་ཀུན་རྫོབ་འདོད།། ཅེའོ། །རིགས་པ་འདི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀྱང་དགོངས་ཏེ། ས་ལུ་ལྗང་པ་ལ་སོགས་པ་ལས། བདག་དང་གཞན་དང་གཉིས་ཀ་དང་རྒྱུ་མེད་པ་ལས་སྐྱེ་བ་བཀག་པའི་ཕྱིར་རོ། །

རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་ན་འདི་ལྟར་རིགས་པས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། དངོས་པོ་རྣམས་ནི་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། གཟུགས་ཅན་དང་། གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའོ། །དེ་ལ་རེ་ཞིག་གཟུགས་ཅན་བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ནི་རྡུལ་ཕྲ་མོ་ཐ་དད་པའི་ངོ་བོ་[4]ཉིད་ཡིན་པས་ན་རང་བཞིན་གཅིག་པ་མ་ཡིན་ནོ། །རྡུལ་ཕྲ་མོ་ཤར་ནུབ་ན་གནས་པ་རྣམས་ཀྱང་ཤར་ལ་སོགས་པའི་ཕྱོགས་དང་ལྡན་པ་ཉིད་ཀྱིས་ཐ་དད་པ་རྣམས་ཀྱང་[5]རྣམ་པར་ཕྱེ་ན་མི་འགྲུབ་པའི་ཕྱིར་རྡུལ་ཕྲ་མོ་[6]རྣམས་ནི་བསགས་པའི་བདག་ཉིད་[7]ཡིན་པས་ན། དུ་མའི་རང་བཞིན་ཡང་མ་ཡིན་ནོ། །གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལས་མ་གཏོགས་པ་དངོས་པོ་འི་ངོ་བོ་ཉིད་གཞན་མེད་པས་

1. སྡེ་-བཀའ་(མདོ་-'ཙ' ཤང་གཤེགས་ ༡༠༨)

2. ཅོ་དཔེར་-नि.स्वभावेषु भावेषु = རང་བཞིན་མེད་དངོས་ལ་ 3. སློབ་རིམ་ཀྱི་དཔེར་'ཡང་དག' ཅེས་པའི་སྐད་དོད་དངོས་སུ་མེད་ཅིང་། ཡང་ན་ 'सम्वृत्ति'ཞེས་པ་ཀུན་རྫོབ་ཀྱི་སྐད་དོད་ཀྱི་ཚིག་སྔར་དུ་ཉེ་བསྒྱུར་'सम्'ཞེས་ཡོད་པས་སོ་ཞེ་ན། དེ་ལྟ་ན་'ཀུན་རྫོབ་'ཅེས་པའི་ཚིག་བསྒྱུར་ཚད་ལ་'ཡང་དག་ཀུན་རྫོབ་'ཅེས་ཡོད་དགོས་པ་ལ་དེ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།།

4. ཅོ་ནེ་-བོ་ཡིན་ 5. ཅོ་ནེ་-ཀྱང་མི་འགྲུབ་(ཚད་-ཀྱང་'རྣམ་པར་ཕྱེ་ན་'མི་)

6. ཅོ་ནེ་-མོ་བསགས་ 7. ཅོ་ནེ་-ཉིད་དུ་མའི་(ཚད་-ཉིད་'ཡིན་པས་ན་'དུ་མའི་)

དངོས་པོ་གཟུགས་ཅན་འདི་དག་ནི་རྨི་ལམ་ལ་སོགས་པར་དམིགས་པའི་གཟུང་ལ་སོགས་པ་བཞིན་དུ་དོན་དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཁོ་ནའོ། །དེ་ཡང་འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་[1]བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། "བློ་གྲོས་ཆེན་པོ་གླང་གི་རུ་ཡང་རྟུལ་ཕྲ་མོར་བཤིག་ན་མི་འདུག་གོ །[2]རྡུལ་ཕྲ་མོ་རྣམས་ཀུང་སོ་སོར་བཤིག་ན་རྡུལ་ཕྲ་མོ་འི་མཚན་ཉིད་ལས་མི་གནས་སོ།" །ཞེས་[3]སོ།།

གང་དག་གཟུགས་མེད་པ་དེ་དག་ཀྱང་དེ་བཞིན་དུ་བརྟགས་ན་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཁོ་ན་སྟེ། འདི་ལྟར་ཕྱི་རོལ་གྱི་སྔོན་པོ་ལ་སོགས་པའི་དོན་མེད་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལ་སོགས་པ་ཕུང་པོ་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པ་དེ་དག་ཉིད་སྔོན་པོ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོར་(སྣང་ངོ་ཞེས་[4])ཁས་བླང་དགོས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀྱང་།[5]

ཕྱི་རོལ་གཟུགས་ནི་ཡོད་མིན་ཏེ།།

རང་གི་སེམས་ནི་ཕྱི་རོལ་སྣང་། །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

དེ་བས་ན་སྔོན་པོ་ལ་སོགས་པ་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་རྣམ་པར་སྣང་བའི་ཕྱིར་དང་། །གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་རྣམ་པར་སྣང་བའི་ཕྱིར་ངོ་བོ་ཉིད་གཅིག་ཏུ་མི་རུང་སྟེ། གཅིག་དང་དུ་མ་མི་མཐུན་པའི་ཕྱིར་གཅིག་ནི་དུ་མའི་ངོ་བོ་[6]ཉིད་ཁོ་ནར་མི་རུང་ངོ་། །གང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་གཅིག་ཏུ་མ་གྲུབ་པའི་ཕྱིར་དུ་མའི་ངོ་བོར་ཡང་མི་རུང་སྟེ། དུ་མ་ཉིད་ནི་གཅིག་འདུས་པའི་ངོ་བོ་[7]ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།

1. སྡེ་–དཀའ་(མདོ་"ཙ་–༧༦)
2. ཀྱ་དཔེར་–पुनरपि = གཞན་ཡང་
3. སྣ་བེ་–ཞེའོ།
4. ཀྱ་དཔེར་–प्रतिभासन्त इति = སྣང་ངོ་ཞེས་
5. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་–'ཙ',༧༦)
6. སྣ་བེ་–ངོ་བོར་མི་རུང་
7. སྣ་བེ་–ངོ་བོ་ཡིན་

ཇི་སྟེ་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པ་འདི་དག་རྫུན་པ་ཉིད་དུ་སྣང་བར་ཁས་ལེན་ན་རྣམ་པར་ཤེས་པའང་མི་བདེན་པར་འགྱུར་ཏེ། རྣམ་པར་ཤེས་པ་དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་ཐ་དད་པ་མ་ཡིན་པའི་སྒོ། །བདག་ཉིད་རྟོགས་པའི་ངོ་བོ་ལས་གུད་ན་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་ངོ་བོ་མེད་ལ། གཟུགས་ལ་སོགས་པའང་བདག་ཉིད་ཀྱིས་སྣང་[1]བར་བྱེད་ན་རྣམ་པར་ཤེས་པའི་རང་གི་ངོ་བོར་གྱུར་པ་རྣམས་རྫུན་པ་ཉིད་ཡིན་པས་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་རྫུན་པ་[2]ཡིན་པར་ཁས་བླངས་པར་གྱུར་ཏོ། །(དེའི་ཕྱིར་[3])རྣམ་པར་ཤེས་པ་ནི་སྒྱུ་མ་དང་འདྲའོ་ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

དེ་ལྟ་བས་ན་གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པའི་ཕྱིར་དངོས་པོ་འདི་དག་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་བདེན་པ་མ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བྱ་བ་དེ་ངེས་སོ། །དེའི་དོན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀྱང་འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས།[4]

ཇི་ལྟར་གཟུགས་རྣམས་མེ་ལོང་ལ།།
གཅིག་དང་གཞན་རྣམས་རྣམ་སྤངས་པར།།
སྣང་ཡང་དེ་ན་ཡོད་མ་ཡིན།།
དེ་བཞིན་དངོས་རྣམས་ངོ་བོ་ཉིད།། ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

([5]གཅིག་དང་གཞན་རྣམས་རྣམ་སྤངས་པ་ཞེས་པ་) གཅིག་པ་ཉིད་དང་དུ་མ་ཉིད་...

1. རྒྱ་དཔེར་—न निर्भासन्ते = མི་སྣང་བར་མི་བྱེད་ན (དོན ༡༥)
2. སྣ་བེ་—(ལྷག་—པ་'ཉིད་ཡིན་པས་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་'བརྫུན་པ)
3. རྒྱ་དཔེར་—तस्मात् = དེའི་ཕྱིར་ 4. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ'—༡༨༩)
5. རྒྱ་དཔེར་—"एकत्वान्यत्ववर्जितम् इति एकत्वान्यत्वरहितम् इत्यर्थः = གཅིག་དང་གཞན་རྣམས་རྣམ་སྤངས་པ་ཞེས་པ་གཅིག་དང་དུ་མ་ཉིད་བྲལ་ཞེས་བྱ་བའི་ཐ་ཚིག་གོ །" ཞེས་གསལ།

བློ་ཞེས་བྱ་བའི་ཐ[1]ཚོག་གོ །ཡང་བཀའ་སྩལ་[2]པ།

བློ་ཡིས་རྣམ་པར་གཞིགས་ན་གོ །
ངོ་བོ་ཉིད་ནི་གཟུང་དུ་མེད། །
དེ་ཕྱིར་དེ་དག་བརྗོད་མེད་ཅིང་། །
ངོ་བོ་ཉིད་ཀུང་མེད་པར་བཤད།། ཅེའོ།།

དེ་ལྟར་བསམས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡང་དག་པའི་དོན་བྱེ་བྲག་ཕྱེད་པར་[3] བྱས་ལ་དེ་མངོན་སུམ་[4]དུ་བྱ་བའི་ཕྱིར་བསྒོམས་པའི་ཤེས་རབ་བསྐྱེད་དོ། ། ཐོས་[5]པ་ལ་སོགས་པ་ཙམ་གྱིས་དོན་མངོན་སུམ་དུ་མི་འགྱུར་རོ། །ཞེས་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལ་སོགས་པ་ལས་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། །སྒྲུབ་པ་པོ་རྣམས་ལ་ཡང་ཉམས་ཡོད་དེ། ཤེས་པའི་སྣང་བ་རྣམས་ཤིན་ཏུ་གསལ་བ་འབྱུང་བ་··· མེད་པ་ཡང་དག་པར་སྒྲིབ་པའི་མུན་པ་མི་སྤོངས་སོ། །བསྒོམ་པ་ལན་མང་དུ་བྱས་ན་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པའི་དོན་ལ་[6]ཡང་ཤེས་པ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བ་འབྱུང་སྟེ། དཔེར་ན་མི་སྡུག་པ་[7]དང་ཟད་པར་ས་ལ་སོགས་པ་ལ་སྒོམས་པར་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱི་ཤེས་[8]པ་འབྱུང་བ་ལྟ་བུ་ཡིན་ན་ཡང་དག་པའི་དོན་[9]ལ་ལྟ་ཅི་སྨོས། དེ་ལྟར་བསྒོམས་[10]པའི་འབྲས་བུ་ནི་ཡོངས་སུ་གསལ་བའི་ཤེས་པ་ཡིན་པས་འབྲས་བུ་དང་བཅས་པའི་དོན་[11]ཡིན་པར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་པོ་ལས་[12]བཀའ་སྩལ་ཏེ།

---

1. སྡེ་ཚོ་–བའི་ཚིག་གོ་ 2. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཙ'–,༧༥༨)
3. སྣ་ཐེ་–པ་ཕྱེས་ 4. སྡེ་–སུམ་ཏུ་ 5. རྒྱ་དཔེར་–बहुश्रुत = མང་དུ་ཐོས་པ་
6. སྣ་ཐེ་–དོན་ལ་ཤེས་ 7. རྒྱ་དཔེར་–अशुभादि = མི་སྡུག་པ་སོགས་ 8. 'ཤེས་པ་འབྱུང་བ་ལྟ་བུ་ཡིན་ན'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད། 9. སྡེ་ཚོ་–དོན་ལྟ་ 10. སྣ་ཐེ་–བསྒོམ་
11. 'དོན'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 12. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་–'ད',༧༣)

[1]ཁྲོད་ལ་བསྒོ་ཞིང་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱ།།
ཇི་ལྟ་ཇི་ལྟར་མང་དུ་མིས་བརྟགས་ན།།
དེ་ལ་གནས་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དེས།།
དེ་ལྟ་དེ་ལྟར་དེ་ལ་སེམས་[2]གཞོལ་[3]འགྱུར།།

ཞེས་དེ་[4]ལ་སོགས་པ་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་། དེ་ལྟ་བས་ན་དེ་ཁོ་ན་མངོན་སུམ་དུ་བྱ་བའི་[5]ཕྱིར་བསྒོམ་པ་ལ་རབ་ཏུ་འཇུག་གོ །

དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པས་སེམས་གནས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་ཐོག་མ་ཁོ་ནར་རེ་ཞིག་ཞི་གནས་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ། །སེམས་ནི་ཆུ་བཞིན་དུ་གཡོ་བའི་ཕྱིར་ཞི་གནས་ཀྱི་གཞི་མེད་པར་གནས་པ་མེད་དོ། །མཉམ་པར་མ་བཞག་པའི་སེམས་ཀྱིས་ནི་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་[6]བཞིན་དུ་ཤེས་པར་མི་ནུས་ཏེ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་[7]ཀྱང་ "མཉམ་པར་བཞག་པའི་(སེམས་ཀྱིས་[8])ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་སོ།།" ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །ཞི་གནས་དེ་ནི་རྙེད་པ་ལ་སོགས་པ་[9]

1. སྡེ་དགེ །ཅོ་ནེ། སྣར་ཐང་། པེ་ཅིང་བཅས་པར་མ་བཞི་ཀར "ཁྲོད་ཀྱིས་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱ། མོས་པར་བྱ" ཞེས་ཚིག་རྐང་དང་པོ་ཚིགས་ལྷག་ཏུ་བཀོད་འདུག་ཀྱང་ཞིགས་སྦྱར་རྒྱ་དཔེ་དང་། མདོ་ཉིད་དུ་ཚིགས་བཅད་ཡིན་པས་དེ་ཉིད་འཐད་པར་མཐོང་ངོ་།
2. སྣ་མ་—སོགས་ 3. སྡེ་ཅོ་—གཞོལ་བར་འགྱུར་ 4. 'དེ་ལ་སོགས་པ་'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད།
5. རྒྱ་དཔེར་—कर्तुकामो = བྱ་འདོད་པ། 6. སྣ་མ་—ལྟ་བར་
7. སྡེ་བཀའ་(མདོ་"ཞ"—'ཆོས་ཡང་དག་པར་བསྡུད་པ'༧༢) 8. རྒྱ་དཔེར་—समाहितचित्तो = མཉམ་པར་བཞག་པའི་སེམས་ཀྱིས'' ཞེས་གསལ་བ་བཞིན་སྐབས་དོན་དང་འཚམས་ཞིང་མདོ་ཉིད་དུ་གསལ་བ་མ་ཟད། རྗེ་བདག་ཉིད་ཆེན་པོ་ཡི་'ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་དཀའ་གནད་'ཀྱི་སྐབས་སུ་ཡང་འདི་བཀོད་ནས། ཡང་དོན་འཆད་པའི་ཚེ་"སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་ལ་འཇོག་པ་ཙམ་ཞིག་གོམས་ན་ཡང་དག་པའི་དོན་རྟོགས་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་པའི་དོན་མ་ཡིན་གྱི། མཉམ་པར་བཞག་པའི་སེམས་ཀྱིས་ཞེས་སྦྱར་རྒྱུ་ཡིན་ལ་"ཞེས་གསུངས་པས་སོ།། 9. སྡེ་ཅོ་—པ་ལ་འདོད་

འདོད་པ་ལ་མི་ལྟ་ཞིང་ཚུལ་[1]ཁྲིམས་ལ་ལེགས་པར་གནས་ལ་སྡུག་བསྔལ་ལ……སོགས་པ་དང་དུ་ལེན་པའི་ངང་ཚུལ་ཅན་དུ་གྱུར་ལ་བརྩོན་འགྲུས་བརྩམས་ན་ཤིན་ཏུ་སྙུར་དུ་འགྲུབ་བོ། །དེ་བས་ན་འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་བ་ལ་སོགས་པ་ལས་ཀྱང་[2]སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་གོང་མའི་ཡང་གོང་མའི་རྒྱུ་[3]ཉིད……ཡིན་པར་བསྟན་ཏོ། །

དེ་ལྟར་ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་སོགས་པ་ཞི་གནས་ཀྱི་ཚོགས་རྣམས་ལ་གནས་ཏེ། ཡིད་དུ་འོང་བའི་[4]ས་ཕྱོགས་སུ་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས…ཅད་ལ་ཕྱག་ལ་སོགས་པ་བྱ་ཞིང་། སྡིག་པ་བཤགས་པ་དང་། བསོད་ནམས་ཀྱི་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་ཡང་བྱས་ནས། སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ཁ་ན་མངོན་སུམ་དུ་བྱས་པས་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་གདོན་པའི་བསམ་པ་ཅན་དུ་གྱུར་ནས་ལུས་དྲང་པོར……བསྲངས་[5]ལ་སྟན་བདེ་བའི་སྟེང་དུ་འདུག་སྟེ། སྐྱིལ་[6]མོ་ཀྲུང་བཅས་ལ་ཏིང་ངེ་འཛིན་མངོན་པར་སྒྲུབ་བོ། །

དེ་ལ་ཐོག་མར་རེ་ཞིག་མདོར་བསྡུ་ན་རྣམ་པ་ཇི་སྙེད་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་བ་དངོས་པོ་མཐའ་དག་འདུ་བར་འགྱུར་བའི་དངོས་པོ་གང་ཡིན་པ་དེ་ལ་སེམས་གཞག་པར་བྱའོ། །དངོས་པོ་འདུས་པ་ནི་གཟུགས་ཅན་དང་། གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། ལས་དང་པོ་བའི་རྣམ་པར་གཡེང་བའི་ཉེས་པ་བསལ་བའི་ཕྱིར་རེ་ཞིག་འདུས་པ་དེ་ལ་ནི་དམིགས་པའི་རིཏ་སོ། །གང་གི་ཚེ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཁྲེགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་[7]ཚེ་ཕྱུང་པོ་དང་ཁམས་

1. རྒྱ་དཔེར་—सम्यक्प्रवृत्तौ = ཡང་དག་པར་འཇུག་པ་
2. ‘ཀྱང་’—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 3. ‘རྒྱུ་’—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 4. སྣ་པེ་—བའི་ཕྱོགས་ 5. སྣ་པེ་—སྲངས་
6. སྣ་པེ་—དཀྱིལ་ 7. སྣ་པེ་—དེའི་ཕྱུང་

ལ་སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་[1]རྒྱས་པར་ཡང་དམིགས་པར་བྱེད་པ་ཁོ་ན་སྟེ། འདི་སྐད་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་ཀྱང་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་སྟོང་པ་ཉིད་[2]རྣམ་པ་བཅོ་བརྒྱད་ལ་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་དམིགས་པའི་རྣམ་པ་[3]ཀུན་དུ་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

དེ་བས་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་[4]སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ཕན་གདགས་པའི་ཕྱིར་གཟུགས་ཅན་དང་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པ་ལ་སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་མདོར་བསྡུས་པ་དང་། བར་མ་དང་། རྒྱས་པ་དག་གིས་དངོས་པོ་རབ་ཏུ་དབྱེ་བ་ཆོས་མངོན་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་བསྟན་ཏོ། །དེ་ཡང་དངོས་པོ་ལ་སྒྲོ་[5]འདོགས་པ་དང་སྐུར་བ་སྤང་བའི་ཕྱིར་ཕུང་པོ་དང་ཁམས་ལ་སོགས་པར་བསྡུས་པའི་སྒོ་ནས་བཀྲང་ངོ་། །དེ་ནས་དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་བསྡུས་པའི་བྱེ་བྲག་ཕྱེད་ནས་དེ་ཉིད་ལ་སེམས་ཡང་དང་ཡང་རྒྱུན་དུ་འཇུག་པར་བྱའོ། །

གང་གི་ཚེ་བར་སྐབས་སུ་འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པས་སེམས་ཕྱི་རོལ་དུ་རྣམ་པར་གཡེང་བར་བྱེད་པ་དེའི་ཚེ་རྣམ་པར་གཡེང་བར་ཤེས་པར་བྱས་ལ་མི་སྡུག་པ་ལ་སོགས་པ་བསྒོམས་པས་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཞི་བར་བྱས་ཤིང་མྱུར་དུ་དེ་ཉིད་ལ་སེམས་ཕྱི་ཕྱིར་གཞུག་པར་བྱའོ། །མི་སྡུག་པ་ལ་སོགས་པ་བསྒོམ་པའི་གོ་རིམས་འདིར་ཡི་[6]གེ་མངས་ཀྱིས་[7]དོགས་ནས་མ་བྲིས་སོ། །གང་གི་

---

1. རྒྱ་དཔེར་–विशोध्य विस्तार = རྣམ་པར་དག་པ་རྒྱས་པར་ 2. སྣ་པེ་–ཉིད་བཅོ་
3. རྒྱ་དཔེར་–नानाप्रकारम् = རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་པ་ 4. སྣ་པེ་–ཀུན་ཐམས (ཅད་–ཀུན་'སེམས་ཅན་'ཐམས་ཅད་') 5. རྒྱ་དཔེར་–अध्यारोप = ལྷག་པར་སྒྲོ་འདོགས་
6. རྒྱ་དཔེར་–विस्तारभयान्न = རྒྱས་པས་འཇིགས་ནས་ 7. སྣ་པ་–ཀྱི་

ཚེ་[1]དེ་ལ་(སེམས་[2])མི་དགའ་བར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཡོན་ཏན་ལ་ལྟ་བས་དེ་ལ་དགའ་བ་བསྒོམ་ཞིང་། རྣམ་པར་གཡེང་བ་ལ་ཉེས་པར་ལྟ་བས་མི་དགའ་བ་རབ་ཏུ་ཞི་བར་བྱའོ། །ཇི་སྟེ་གང་གི་ཚེ་རྨུགས་པ་དང་གཉིད་ཀྱིས་ནོན་ཏེ། དམིགས་པ་འཛིན་པ་ལ་མི་གསལ་ཞིང་སེམས་བྱིང་བར་གྱུར་བ་དེའི་ཚེ་སྣང་བའི་འདུ་ཤེས་བསྒོམ་[3]པ་འམ།[4] མཆོག་ཏུ་དགའ་བའི་དངོས་པོ་སངས་རྒྱས་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་བྱིང་བ་བསལ་ལ་དམིགས་པ་དེ་ཉིད་དམ་དུ་བཟུང་ངོ་། །ཇི་སྟེ་གང་གི་ཚེ་དེ་སྔོན་དགོད་[5]པ་དང་རྩེ་བ་ལ་སོགས་པ་དྲན་ཞིང་བར་བར་དུ་སེམས་རྒོད་པར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་མི་རྟག་པ་ལ་སོགས་པ་ཡིད་འབྱུང་བར་འགྱུར་བའི་དངོས་[6]པོ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་རྒོད་པ་ཞི་བར་བྱའོ། །དེ་ནས་ཡང་དམིགས་པ་དེ་ཉིད་ལ་སེམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་འཇུག་པ་ལ་འབད་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་གཉིས་[7]ཀ་དང་བྲལ་ཏེ་མཉམ་པར་འཇུག་ཅིང་སེམས་རང་གི་ངང་གིས་འབྱུང་བར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་རྩོལ་བ་གློད་དེ་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱའོ། །གལ་ཏེ་མཉམ་པར་འཇུག་པ་ལ་རྩོལ་བ་བྱས་ན་སེམས་རྣམ་པར་གཡེང་བར་འགྱུར་རོ། །

གང་གི་ཚེ་དམིགས་པ་དེ་ཉིད་ལ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་ཇི་སྲིད་འདོད་པའི་བར་དུ་སེམས་འཇུག་པར་འགྱུར་བ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་རྫོགས་པ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱ་སྟེ། ཞི་གནས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ནི་སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་ཙམ་དུ་ཟད་པའི་ཕྱིར་འདི་ནི་ཞི་གནས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་སྤྱིའི་མཚན་ཉིད་ཡིན་ནོ། །དེའི་

---

1. སྣ་ཅོ་–ཚེ་ལ་(ཅད་–ཚེ་'དེ་'ལ་) 2. རྒྱ་དཔེར་–चित्तं तत्रानभिरतं = དེ་ལ་སེམས་མི་དགའ་བར་ 3. སྡེ་ཅོ་–བསྒོམས་ 4. 'འམ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་
5. སྣ་པེ་–རྒོད་ 6. 'དངོས་པོ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྣ་པེ་–གཉི་ཀ་

དམིགས་པ་ལ་ནི་ངེས་པ་མེད་དོ། །ཞི་གནས་ཀྱི་ལམ་འདི་ནི་(བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་[1])ཞེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་ཀྱང་[2]བཤད་དེ། བཀའ་སྩལ་པ། "དེ་དང་དེ་ལ་སེམས་འཇོག་གོ །རྒྱུན་དུ་འཇོག་གོ །བླན་ཏེ་འཇོག་གོ །ཉེ་བར་འཇོག་གོ །འདུལ་བར་བྱེད་དོ། ཞི་བར་བྱེད་དོ། རྣམ་པར་ཞི་བར་བྱེད་དོ། རྩེ་གཅིག་ཏུ་བྱེད་དོ། མཉམ་པར་འཇོག་གོ །" ཞེས་ཚིག་དགུ་སྨོས་སོ། །

དེ་ལ་འཇོག་ཅེས་བྱ་བ་ནི་དམིགས་པ་ལ་སེམས་[3]འཇོག་པའོ། །རྒྱུན་དུ་འཇོག་ཅེས་བྱ་བ་ནི་དམིགས་པ་དེ་ཉིད་ལ་རྒྱུན་དུ་འཇོག་པའོ། བླན་ཏེ་འཇོག་ཅེས་བྱ་བ་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཤེས་ནས་དེ་སྤོང་བའོ། །ཉེ་བར་འཇོག་ཅེས་བྱ་བ་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བ་སྤངས་ནས་ཕྱི་ཕྱིར་བཏུན་ཏེ་དམིགས་པ་དེ་ཉིད་ལ······འཇོག་པའོ། །འདུལ་བར་བྱེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དགའ་བ་བསྐྱེད་[4]པའོ། །ཞི་བར་བྱེད་དོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་རྣམ་པར་གཡེང་བའི་ཉེས་པ་མཐོང་ནས་མི་དགའ····བར་རབ་ཏུ་ཞི་བར་བྱེད་དོ། །རྣམ་པར་ཞི་བར་བྱེད་པ་ནི་རྨུགས་པ་དང་གཉིད་ལ་སོགས་པ་ལངས་པ་རྣམས་སེལ་བའོ། །རྩེ་གཅིག་ཏུ་བྱེད་པ་ནི་(དམིགས་པ་ལ་[5])མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པས་འཇུག་པར་འབད་པར་བྱེད་པའོ། །མཉམ་པར་འཇོག་ཅེས་བྱ་བ་ནི་སེམས་མཉམ་པར་གྱུར་པ་ན་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱེད་པ་སྟེ། མཉམ་པར་འཛིན་[6]ཅེས་བྱ་བའི་ཐ་ཚིག་གོ །ཚིག་འདི་རྣམས་ཀྱི་དོན་འདི་ནི་འཕགས་པ་བྱམས་པ་དང་། སྔོན་གྱི་མཁན་པོ་རྣམས་ཀྱིས་བཤད་དོ། །

---

1. རྒྱ་དཔེར་–अयं च शमथमार्गो भगवता = ཞི་གནས་ཀྱི་ལམ་འདི་ནི་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་
2. 'ཀྱང'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 3. 'སེམས'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 4. སྣ་ཐ་–བསྐྱེད་ 5. རྒྱ་དཔེར་–एकोतीकरोति आलम्बने = རྩེ་གཅིག་ཏུ་བྱེད་པ་ནི་དམིགས་པ་ལ་ 6. སྣ་ཐ་–འཛིན་ཞེས་

མདོར་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཉེས་པ་དྲུག་ཡོད་དེ། ལེ་ལོ་དང་། དམིགས་པ་བརྗེད་པ་དང་། བྱིང་བ་དང་། རྒོད་པ་དང་། མི་རྩོལ་བ་དང་། རྩོལ་བའོ། །དེ་རྣམས་ཀྱི་གཉེན་པོར་[1]སྤོང་བའི་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་བསྒོམ་མོ། ། འདི་ལྟ་སྟེ། དད་པ་དང་། འདུན་པ་དང་། རྩོལ་བ་དང་། ཤིན་ཏུ་སྦྱངས་པ་དང་། དྲན་པ་དང་། ཤེས་བཞིན་དང་། སེམས་པ་དང་། བཏང་སྙོམས་སོ། །དེ་ལ་གོང་མ་བཞི་ནི་ལེ་ལོའི་གཉེན་པོ་སྟེ། འདི་ལྟར་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཡོན་ཏན་དག་ལ་མངོན་པར་ཡིད་ཆེས་པའི་མཚན་ཉིད་དང་ལྡན་པའི་དད་(པས་[2])རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་དེ་ལ་འདོད་པ་སྐྱེའོ། དེ་ནས་འདོད་པས་བརྩོན་འགྲུས་རྩོམ་མོ། །དེ་བརྩོན་འགྲུས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ལུས་དང་སེམས་ལས་སུ་རུང་བ་ཉིད་བྱེད་དོ། །དེ་ནས་ལུས་དང་སེམས་ཤིན་ཏུ་སྦྱངས་པར་གྱུར་པས་ལེ་ལོ་ལྡོག་སྟེ། དེ་བས་ན་དད་པ་ལ་སོགས་པ་ནི་ལེ་ལོ་སྤོང་[3]བའི་ཕྱིར་བསྒོམ་མོ། ། དྲན་པ་ནི་དམིགས་པ་བརྗེད་པའི་གཉེན་པོ་འོ། །ཤེས་བཞིན་ནི་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པའི་གཉེན་པོ་སྟེ། དེས་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་ཕྱིར་རོ།། བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་རབ་ཏུ་[4]མ་ཞི་བའི་དུས་ན་མི་རྩོལ་བ་ཉེས་པ་སྟེ། དེའི་གཉེན་པོར་སེམས་པ་བསྒོམ་མོ། །བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་རབ་ཏུ་ཞི་སྟེ། གང་གི་ཚེ་སེམས་རྣལ་དུ་འཇུག་པ་དེའི་ཚེ་རྩོལ་བ་ཉེས་པ་ཡིན་ནོ། དེའི་གཉེན་པོར་དེའི་ཚེ་བཏང་སྙོམས་བསྒོམ་མོ།།

སྤོང་བའི་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་པོ་དེ་དག་དང་ལྡན་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཤིན་ཏུ……

1. ཛྙ་ཧེ་–པོ་ 2. ཤྲ་དྷེར་–श्रद्धया = དད་པས་
3. སྟེ་ཙོ་–སྤྲང་བའི་ 4. ཛྙ་ཧེ་–རབ་ཏུ་ཞེ་(ཚད་སྒྲོན་–རབ་ཏུ་"མ"ཞེ་བའི་)

ཁྲེགས་པ་ཡིན་ཏེ། དེས་རྫུ་འཕྲུལ་ལ་སོགས་པ་ཡོན་ཏན་རྣམས་སྒྲུབ་པར་བྱེད་དོ།། དེ་ལྟ་བས་ན་མདོ་སྡེ་ལས་"སྦྱོང་བའི་འདུ་[1]བྱེད་བརྒྱད་དང་ལྡན་པའི་རྫུ་འཕྲུལ་གྱི་རྐང་པ་བསྒོམ་མོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་དེ་ཕྱི་ཕྱིར་ལས་སུ་རུང་བ་ཉིད་དང་ལྡན་ཞིང་དམིགས་པ་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཁྱད་པར་ཐོབ་པས་བསམ་གཏན་དང་། གཟུགས་མེད་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་དང་། རྣམ་པར་ཐར་པ་[2]ལ་སོགས་པའི་མིང་ཐོབ་བོ། །

འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་བཏང་སྙོམས་ཀྱི་ཚོར་བ་དང་ལྡན་ཞིང་རྟོག་པ་དང་བཅས་པ་དང་། དཔྱོད་པ་དང་བཅས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་མི་ལྕོགས་པ་མེད་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། [3]བསམ་གཏན་དང་པོ་འི་སྦྱོར་བའི་སེམས་སོ། །གང་གི་ཚེ་འདོད་པའི་སྡིག་པ་དང་། སྡིག་[4]པའི་ཆོས་རྣམས་དང་བྲལ་ཞིང་རྟོག་[5]པ་དང་། དཔྱོད་པ་དང་། དགའ་བ་དང་། བདེ་བ་དང་། ([6]ནང་ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་)ལྡན་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་བསམ་གཏན་དང་པོ་ཞེས་བྱའོ། །བསམ་གཏན་དང་པོ་དེ་ཉིད་ལས་རྟོག་པ་ཙམ་མེད་པ་དེ་ནི་བསམ་གཏན་ཁྱད་པར་ཅན་ཞེས་བྱའོ། །གང་གི་ཚ་རྟོག་པ་དང་དཔྱོད་པ་དང་བྲལ་ཏེ་བསམ་གཏན་དང་པོ་འི་སའི་སྡིག་པ་དང་… བྲལ་བར་གྱུར་ནས་དགའ་བ་དང་བདེ་བ་དང་། ནང་ཡོངས་སུ་དང་བ་དག་དང་ལྡན་པར་གྱུར་པ་དེའི་[7]ཚེ་བསམ་གཏན་གཉིས་པ་ཞེས་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བསམ་

1. 'འདུ་བྱེད་བརྒྱད'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. སྣ་པེ་—པ་དང་སོགས་ 3. 'བསམ་གཏན་དང་པོ་འི་སྦྱོར་བའི་སེམས་སོ།།' ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད། 4. 'སྡིག་པའི་ཆོས་རྣམས་དང་'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད།
5. 'རྟོག་པ་དང་། དཔྱོད་པ'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད།
6. པོད་དཔེར་མེད། 7. སྣ་པེ་—དེའི་བསམ་(ཆད་—དེའི་'ཚེ'བསམ་གཏན་)

གདན་གཉིས་པའི་སའི་སྒྲིབ་པ་དང་བྲལ་བར་གྱུར་ཏེ་བདེ་བ་དང་། བདང་སྙོམས་དང་། དྲན་པ་དང་། ཤེས་བཞིན[1]དག་དང་ལྡན་པར་གྱུར་པ་དེའི[2]ཚེ་བསམ་གཏན་གསུམ་པ་ཞེས་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བསམ་གཏན་གསུམ་པའི་སའི་སྒྲིབ་པ་དང་བྲལ་ཏེ་སྡུག་བསྔལ་ཡང་མ་ཡིན་བདེ་བ་ཡང་མ་ཡིན་ཞིང་། བདང་སྙོམས་དང་། དྲན་པ་དག་དང་ལྡན་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་བསམ་གཏན་བཞི་པ་ཞེས་བྱའོ།། དེ་བཞིན་དུ་གཟུགས་མེད་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་དང་། ནམ་པར་ཐར་པ་དང་། ཟིལ་གྱིས་གནོན་པའི་སྐྱེ་མཆེད་ལ་སོགས་པ་ཡང་དམིགས་པ་དང་རྣམ་པ་ལ་སོགས་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་སྦྱར་བར་བྱའོ།།

དེ་ལྟར་དམིགས་པ་དེ་ལ་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་ནས་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། འདི་ལྟར་ཤེས་པའི་སྣང་བ་བྱུང་བས་ཀུན་ཏུ་རྨོངས་པའི་ས་བོན་ཤིན་ཏུ་སྤོང་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་མུ་སྟེགས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་བཞིན་དུ་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཙམ་གྱིས་ཉོན་མོངས་པ་སྤོང་བར་མི་འགྱུར་རོ། །མདོ་སྡེ་ལས[3]ཇི་སྐད་དུ།

ཏིང་ངེ་འཛིན་དེ་སྒོམ་པར་བྱེད་མོད་ཀྱི།།
དེ་ནི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇིག[4]མི་བྱེད།།
དེ་ཡི་ཉོན་མོངས་ཕྱིར་ཞིང་རབ་འཁྲུག་སྟེ།།
ལྷག་སྤྱོད་འདི་ན་ཏིང་འཛིན་བསྒོམ་པ་བཞིན།། ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ།།

1. སྣ་མི་—བཞིན་དང་ 2. སྣ་མི་—དེའི་བསམ་(ཆད་—དེའི 'ཚེ 'བསམ)
3. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'དེ'—'ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོ'' ༢༠) 4. 'འཛིག་མི་བྱེད་'ཅེས་པ་སྒོམ་རིམ་རྒྱ་དཔེར་མེད་ཀྱང་མདོ་ངོ་མའི་ཤོག་སྒྲར་རྒྱ་དཔེར་ཡོད་དོ།

དེ་ལ་འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས།[1] ཞེས་རབ་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་མདོར་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

སེམས་ཙམ་ལ་ནི་རབ་བརྟེན་ནས།།
ཕྱི་རོལ་དོན་ལ་མི་བརྟག་གོ །
དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་དམིགས་གནས་ནས།།
སེམས་ཙམ་ལས་ཀྱང་འདའ་བར་བྱ།།
སེམས་ཙམ་ལས་ནི་འདས་ནས་སུ།།
སྣང་བ་མེད་ལས་འདའ་བར་བྱ།།
སྣང་མེད་གནས་པའི་རྣལ་འབྱོར་པ།།
དེ་ཡིས་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་མཐོང་།།
ཞི་བ་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་གནས།།
སྨོན་ལམ་དག་གིས་རྣམ་པར་སྦྱངས།།
ཡེ་ཤེས་དམ་པ་བདག་མེད་པ།།[2]
སྣང་བ་མེད་པས་མཐོང་བར་འགྱུར།།

དེ་ལ་དོན་ནི་འདི་ཡིན་ཏེ། ཐོག་མར་རྣལ་འབྱོར་པས་ཆོས་གཟུགས་ཅན་གང་དག་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཕྱི་རོལ་གྱི་དོན་དུ་གཞན་དག་གིས་བརྟགས་པ་དེ་དག་ལ་ཅི་འདི་དག་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལས་གཞན་ཞིག་ཡིན་ནམ། འོན་ཏེ་རྣམ་པར་ཤེས་པ་དེ་ཉིད་དེ་ལྟར་སྣང་སྟེ། རྨི་[3]ལམ་གྱི་གནས་སྐབས་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་ནམ་

1. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་"ཅ" ༡༥༨) 2. སྣ་མེ་–བར་ 3. རྒྱ་དཔེ་ལྷུར་ར་ན་–यथा स्वप्नावस्था-यामिति । तत्रविज्ञानाद बहिः परमाणुशो विचारयेत् = དཔེར་ན་རྨི་ལམ་གྱི་གནས་སྐབས་བཞིན་ནོ། དེ་ལ་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལས་ཕྱི་རོལ་པ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ལ་རྣམ་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ།

ཞེས་དཔྱད་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལས་ཕྱི་རོལ་བ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཏུ་…
ག་ཤིག་སྟེ། རྡུལ་ཕྲ་རབ་རྣམས་ཀྱང་ཆ་ཤས་ཀྱིས་སོ་སོར་བརྟགས་ན་རྣལ་འབྱོར་
པས་དོན་དེ་དག་མི་མཐོང་ངོ་། །དེས་དེ་དག་མ་མཐོང་བས་འདི་སྙམ་དུ་འདི་
དག་ཐམས་ཅད་ནི་སེམས་ཙམ་སྟེ་ཕྱི་རོལ་གྱི་དོན་མེད་དོ་སྙམ་དུ་སེམས་སོ། །
འདི་ལྟར།

སེམས་ཙམ་ལ་ནི་རབ་བརྟེན་ནས།།

ཕྱི་རོལ་དོན་ལ་མི་བརྟག་གོ །ཞེས་དེ་སྐད་འབྱུང་བ་ནི་ཆོས་
གཟུགས་ཅན་ལ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་སྤོང་བའོ་ཞེས་བྱ་བའི་ཐ་ཚིག་གོ །

དམིགས་སུ་རུང་བའི་མཚན་ཉིད་དུ་གྱུར་པ་དེ་དག་[1]རྣམ་པར་དཔྱད་ན་མི་
དམིགས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟར་ཆོས་གཟུགས་ཅན་[2]རྣམས་རྣམ་པར་བཤིག་ནས་
གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པ་རྣམ་པར་བཤིག་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ལ་སེམས་ཙམ་གང་
ཡིན་པ་དེ་ཡང་གཟུང་[3]བ་མེད་ན་འཛིན་པར་མི་རུང་སྟེ། འཛིན་པ་ནི་གཟུང་བ་
ལ་ལྟོས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་སེམས་ནི་གཟུང་བ་དང་འཛིན་པ་ལས་
དབེན་ཞིང་གཉིས་སུ་མེད་པ་ཁོ་ན་[4]ཡིན་པར་རྣམ་པར་དཔྱད་ནས་གཉིས་སུ་མེད་…
པའི་མཚན་ཉིད།

དེ་བཞིན་ཉིད་ཀྱི་དམིགས་[5]གནས་ནས།།
སེམས་ཙམ་ལས་ཀྱང་འདའ་བར་བྱ།།

---

1. སྣ་པེ་—དག་ལ་རྣམ་ 2. སྣ་པེ་—ཅན་རྣམ་པར་(ཅད་—ཅན་'རྣམས་'རྣམ་པར་)
3. སྣ་པེ་—གཟུངས་ 4. རྒྱ་དཔེར་—अद्वयमेव चित्तानिमित्त = གཉིས་སུ་མེད་པ་ཁོ་ན་སེམས་ཀྱི་
ཚད་མ་ཉམ་མཚན་ཉིད། 5. སྣ་པེ་—དམིགས་ནས་(ཆད་—དམིགས་'གནས་'ནས་)

འཛིན་པའི་རྣམ་པ་ལས་ཤིན་ཏུ་འདའ་བར་བྱ་སྟེ། གཉིས་སུ་སྣང་བ་མེད་པ[1] གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་ལ་གནས་པར་བྱ་ཞེས་བྱ་བའི་ཐ་ཚིག་གོ །

དེ་ལྟར་སེམས་ཙམ་ལས་[2]འདས་ནས་[3]གཉིས་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས[4]པ་ལས་ཀྱང་འདའ་བར་བྱ་སྟེ། བདག་དང་གཞན་ལས་དངོས་པོ་རྣམས་སྐྱེ་བ་མི་འཐད་པའི་ཕྱིར་གཟུང་བ་དང་འཛིན་པ་བརྫུན་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ལ། དེ་དག་ལས་དེ་ཡང་གུད་ན་མེད་པའི་ཕྱིར་དེ་ཡང་བདེན་པ་ཉིད་མ་ཡིན་པར་བརྟགས་ལ་གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་དེ་ལ་ཡང་དངོས་པོར་[5]མངོན་པར་ཞེན་པ་དོར་བར་བྱ་སྟེ། གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་པ་ཁོ་ན་ལ་གནས་པར་བྱ་ཞེས་བྱ་བའི་ཐ་ཚིག་གོ ། དེ་ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་རྟོགས་པ་ལ་གནས་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལ་གནས་པས་ཡང་དག་པ་ཉིད་ཀྱི་མཆོག་[6]ལ་ཞུགས་པས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། །

དེ་ལྟར་རྣལ་འབྱོར་པ་གང་གི་ཚེ་གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་པ་ལ་གནས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ། ([7]དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་མཆོག་ལ་)གནས་པས་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་མཐོང་ངོ་། །དེ་ཁོ་ན་དམ་པ་མཐོང་བ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ཞེས་བྱའོ། །དེ་ཁོ་ན་དམ་པ་མཐོང་བ་དེ་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་བརྟགས་ཏེ་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་ཤར་ན་(བདེན་པ་

---

1. རྒྱ་དཔེར་–द्वयनिराभास एव = གཉིས་སུ་སྣང་བ་མེད་པ་ཁོ་ན། 2. སྡེ་ཅོ་–ཙམ་ལ་
3. རྒྱ་དཔེར་–तदपि द्वयनिराभासं = དེ་ཡང་གཉིས་སུ་སྣང་བ་མེད་པ་ 4. རྒྱ་དཔེར་–यज्ज्ञानं तदतिक्रमेत = ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་འདའ་བར་བྱ། 5. སྣར་པེ་–པོར་ཞེན་ (ཆད་–པོར་'མངོན་པར་'ཞེན་) 6' སྣར་པེ་–ཀྱི་ཆོས་ལ་ 7. སྡེ་ཅོ་–'མཐོང་བའི་ལམ་ལ་'ཞེས་དང་། སྣར་པེ་–'མཐོང་བའི་དམ་པ་'ཞེས་གསལ་ཡང་རྒྱ་དཔེར་ परमतत्त्वे स्थितत्वात् = དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཀྱི་མཆོག་ལ་གནས་པས་'ཞེས་གསལ་བ་འཐད་ཕྱོགས་སུ་བྱས་སོ།།

མཐོང་བ་[1])གང་ཡིན་པའོ། །དེ་སྐད་མདོ་ལས་[2]ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "དོན་དམ་པ་མཐོང་བ་གང་ཞེ་ན། ཆོས་ཐམས་ཅད་མཐོང་བ་མེད་པ་གང་ཡིན་པའོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འདིར་དེ་ལྟ་བུའི་མཐོང་བ་མེད་པ་ལ་དགོངས་ཏེ། མི་མཐོང་བ་ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །མིག་བཙུམས་པ་དང་། དམུས་ལོང་ལ་སོགས་པ་ལྟ་བུ་ཀྱེན་མ་ཚང་བ་དང་། ཡིད་ལ་མི་བྱེད་པས་མི་མཐོང་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

དེ་བས་ན་དངོས་པོར་མངོན་པར་ཞེན་པ་ལ་སོགས་[3]པ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་བག་ཆགས་མ་སྤྱངས་པས་འདུ་ཤེས་མེད་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ལ་སོགས་པ……ལས་ལངས་པ་བཞིན་དུ་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་རྩ་བ་ཅན……འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པ་ཉོན་མོངས་པའི་ཚོར་ཡང་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་རྣལ་འབྱོར··པ་མ་གྲོལ་བ་ཉིད་དུ་འགྱུར་རོ། །འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་རྩ་བ་ནི་[4]དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པ་ཡིན་ནོ། ཞེས་འཕགས་པ་བདེན་པ་གཉིས་བསྟན་པ་(སོགས[5])ལས་ཀྱང་[6]བཀའ་སྩལ་ཏོ། །རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ལ་འཇུག་པའི་གཟུང་ལས།[7] "ཡོད་ལ་མི་བྱེད་པས་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་མཚན་མ་སྤོང་ངོ་།" ཞེས་གསུངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ན་མི་དམིགས་པ……གང་ཡིན་པ་[8]དེ། དེར་ཡོད་ལ་མི་བྱེད་པར་དགོངས་ཀྱིས། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་ཙམ་ནི་མ་ཡིན་ཏེ། འདུ་ཤེས་མེད་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ལ་སོགས་

1. པོད་སྣར་བཞི་ཀར་'ཅི་ཡང་མཐོང་བ་མེད་པ་'ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་'सत्यदर्शनम् = བདེན་པ་མཐོང་བ་'ཞེས་གསལ་བ་བཞིན་བཀོད་དོ། 2. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'པ' ཚངས་པ་ཁྱད་པར་སེམས་ཀྱིས་ཞུས་པ། ༥༧) 3. སྣར་མ་—སོགས་ཕྱིན 4. སྣར་མ་—ནི་དངོན་པར་(ཅད་—ནི་'དངོས་པོ་ལ་'མངོན་པར་) 5. རྒྱ་དཔེར་—निर्देशादौ = བསྟན་པ་སོགས། 6. 'ཀྱང་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
7. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'པ'༣) 8. སྣར་མ་—པ་དེར་ཡོད་

པ་ལྟར་ཐོག་མ་མེད་པའི་དུས་ནས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་·· ཡིད་ལ་བྱེད་པ་སྤངས་པ་ཙམ་གྱིས་སྤོང་བ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

ཐེ་ཚོམ་མ་སྤངས་པར་ནི་སྔོན་དམིགས་པའི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཡོངས་སུ་སྤང་བར་མི་ནུས་ཏེ། མེ་མ་སྤངས་པར་ཚ་བ་སྤང་དུ་མི་རུང་བ་བཞིན་ནོ། །འདི་ལྟར་གཟུགས་ལ་སོགས་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་([1]ལོག་པ་)འདི་དག་ཚོར་བ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་དུ་སེམས་ལས་ལག······ པས་དབྱུང་ཞིང་བསལ་དུ་མི་རུང་སྟེ། ([2]ཅི་ཞེ་ན་) ཐེ་ཚོམ་གྱི་ས་བོན་སྤང་དགོས་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཐེ་ཚོམ་གྱི་ས་བོན་དེ་ཡང་རྣལ་འབྱོར་པའི་ངང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྣང་བ་བྱུང་སྟེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་བརྟགས་ན་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་སྟོར་དམིགས་པ་དམིགས་སུ་རུང་བའི་མཚན་ཉིད་དུ་གྱུར་པ་དེ་དག་མི་དམིགས་པའི་··· ཕྱིར་ཐག་པ་ལ་[3]སྦྲུལ་དུ་ཤེས་པ་བཞིན་དུ་སྣང་གི །གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ། ། དེའི་[4]ཚེ་ཐེ་ཚོམ་གྱི་ས་བོན་དང་བྲལ་བས་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་མཚན་མ་ཡིད་·· ལ་བྱེད་པ་སྤོང་ནུས་པར་འགྱུར་ཏེ། གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ཏེ། ངང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྣང་བ་མ་བྱུང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་མ་བལྟས་ན་སྨུན་ཁང་ན་འདུག་པའི་མི་ལྟར་ཁྲིམ་གྱི་ནང་ན་ཡོད་པའི་བུམ་པ་ལ་སོགས་པ་སོམ་ཉི་ཟ···· བར་གྱུར་པ་བཞིན་··དུ་རྣལ་འབྱོར་པ་ཡང་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཡོད་པར་སོམ····

---

1. སྡེ་ཅོ་—པ་འདི་དག (ཅོད་—རྟོག་པ་'ལོག་པ་'འདི་དག་) རྒྱ་དཔེར་ཡང་ 'मिथ्याकिल्प = རྣམ་པར་རྟོག་པ་ལོག་པ་'ཞེས་གསལ། 2. རྒྱ་དཔེར་—किं तर्हि = ཅི་ཞེ་ན་ 3. སྣ་ཐེ་—པ་ལས་
4· རྒྱ་དཔེར་—तथा = དེ་ལྟར་

ཉི་ཟ་བ་ལྡོག་པར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་མ་ལོག་ན་མིག་[1]ཟ་བ་རིབ་ཀྱི་སྐྱོན་མ་དམས་པ་བཞིན་དུ་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་མི་བདེན་[2]ལ། མངོན་པར་ཞེན་པ་འབྱུང་སྟེ་ཅིས་ཀྱང་མི་ཟློག་སོ། །

དེ་ལྟ་བས་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ལག་གིས་སེམས་བཟུང་དེ་ཤིན་ཏུ་ཆ་སྒྲ་བའི་… ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་གྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལོག་པར་[3]རྣམ་པར་རྟོག་པའི་…… ས་བོན་གྱི་[4]ཟུག་[5]རྩ་སེམས་དེ་ལ་ཡོད་པ་བསལ་བར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་བྱས་ན་རྩ་བ་ནས་ཕྱུང་བའི་ཤིང་དག་ས་ལས་མི་སྐྱེ་བ་བཞིན་[6]དུ་རྩ་བ་མེད་པས་ན་ལོག་ … པར་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་སེམས་ཀྱང་སྐྱེ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་སྒྲིབ་པ་སྤོང་[7]བའི་ཕྱིར་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པའི་ལམ་…… བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏེ། དེ་གཉིས་ནི་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་རྒྱུ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་སྐད་[8]དུ།

ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་ནི་གནས་ནས་ཏིང་ངེ་འཛིན་འཐོབ་སྟེ།།
ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐོབ་ནས་ཀྱང་ཤེས་རབ་སྒོམ་[9]པར་བྱེད།།
ཤེས་རབ་ཀྱིས་[10]ནི་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པ་ཐོབ།།
ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པས་ཚུལ་ཁྲིམས་ཕུན་སུམ་ཚོགས།།

ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་ཞི་གནས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ལ་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་

---

1. 'མིག'–རྒྱ་དཔེ་ར་མེད། 2. རྒྱ་དཔེ་ར་–अयुक्तोऽलीकरूपादय = མི་བདེན་ཅིང་བརྫུན་པའི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ། 3. སྣ་པེ་–པར་རྟོག་པའི་ 4. སྣ་པེ་–གྱིས་
5. 'ཟུག་རྩ'–རྒྱ་དཔེ་ར་མེད་ 6. སྣ་པེ་–བཞིན་ཙ་ 7. སྣ་པེ་–སྤངས་ 8. སྡེ་–བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་–'ཚ'ཉོད་སྐྱུང་གི་ལེའུ་–༡༨༦) 9. སྣ་པེ་–བསྒོམ་ 10. སྣ་པེ་–ཀྱི་

པ་དེའི་ཚེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རབ་ཏུ་བརྟགས་ན་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ······ འབྱུང་སྟེ། དེའི་ཚེ་སྣང་བ་འབྱུང་བས་མུན་པ་བསལ་བ་བཞིན་དུ་སྒྲིབ་པ་དབྱུང་[1]ངོ། །དེ་གཉིས་ཀ་ཡང་མིག་དང་སྣང་བ་བཞིན་དུ་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བ་ལ་ཕན་ཚུན་མཐུན་པར་གནས་པ་ཡིན་གྱི། སྣང་བ་དང་མུན་པ་བཞིན་དུ་མི་མཐུན་པ་མ་ཡིན་ནོ། །ཏིང་ངེ་འཛིན་ནི་མུན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་ཏེ། ཅི་ཞེ་ན། སེམས་རྩེ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་དོ། །དེ་ནི་མཉམ་པར་བཞག་ན་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་[2]རབ་ཏུ་ཤེས་སོ། །ཞེས་བཀའ་སྩལ་པའི་ཕྱིར་དེ་ཤེས་རབ་དང་ཤིན་དུ་མཐུན་པ་ཡིན་གྱི །མི་མཐུན་པ་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་བས་[3]ན་མཉམ་པར་བཞག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་དམིགས་པ་གང་ཡིན···· པ་དེ་ཉིད་[4]མི་དམིགས་པའི་དམ་པའོ། །རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་[5]གནས་སྐབས་ཀྱི་མཚན་ཉིད་དེ་འདྲ་བ་དེ་ནི་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པ་ཡིན་ཏེ། དེའི་ཕ་རོལ་ཏུ་བལྟ་བར་བྱ་བ་གཞན་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཞི་བ་ནི་ཡོད་པ་དང་མེད་པ་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་བའི་ཕྱིར་རོ།།

འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་རྣལ་འབྱོར་པས་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ན་དངོས་པོ་འི་ངོ་བོ་ཉིད་གང་ཡང་མི་དམིགས་པ་དེའི་ཚེ་དེ་ལ་དངོས་པོར་[6]རྣམ་པར་རྟོག་པ་མི··· འབྱུང་བ་ཉིད་དོ། །དངོས་པོ་མེད་པ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡང་དེ་ལ་མེད་པ་ཉིད་དོ།[7]།

---

1. རྒྱ་དཔེ་ར་–'अवरणम् अपहीयते = སྒྲིབ་པ་འབྲིན་ནོ'ཞེས་སམ'སྒྲིབ་པ་དབྱུང་ངོ།' ཞེས་གསལ་ཡང་བོད་པའི་སྤར་མ་བཞི་ཀའི་ནང་'སྒྲིབ་པ་འབྱུང་ངོ།' ཞེས་བཀོད་ཡོད་པ་དེ་ནི་གཞུང་གི་བརྗོད་དོན་དང་འགལ་བས་མི་འཐད་དོ། 2. སྣར་པེ་–དུ་ཤེས 3. སྣར་པེ་–པས་མཉམ་ (ཅོད་–པས་'ན་'མཉམ) 4. སྣར་པེ་–ཉིད་དམིགས་(ཅོད་སྐྱོན་–ཉིད་'མི་'དམིགས')
5. སྣེ་ཅོ་–'ཀྱི་ཞི་གནས་སྐབས'ཞེས་གསལ་ཡང་'ཞི་གནས'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེ་ར་མེད
6. སྣར་པེ་–པོ་རྣམ 7. སྣར་པེ་–ཉིད་དེ

གལ་ཏེ་བརྒྱ་ལ་དངོས་པོ་འགའ་ཞིག་མཐོང་བར་གྱུར་ན་ནི་དེ་ལྟ་ན་ནི་བཀག་པས་དངོས་པོ་མེད་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པ་འབྱུང་ངོ། །གང་གི་ཚེ་རྣལ་འབྱོར་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་བརྟགས་ན་དུས་གསུམ་དུ་ཡང་དངོས་པོ་མི་དམིགས་པ···དེའི་ཚེ་ཅི་ཞིག་བཀག་པས་དངོས་པོ་མེད་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པར་བྱེད། དེ་བཞིན་དུ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གཞན་དག་ཀྱང་དེའི་ཚེ་དེ་ལ་མི་འབྱུང་བ་ཉིད་དེ། ཡོད་པ་དང་མེད་པ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གཉིས་ཀྱིས་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་ལ་ཁྱབ་པའི··ཕྱིར་ཏེ། ཁྱབ་པར་བྱེད་པ་མེད་པས་ཁྱབ་པར་བྱ་བ་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། ། དེ་ནི་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་རྣལ་འབྱོར་དམ་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལ་གནས་པའི་རྣལ་འབྱོར་པ་ནི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་ཉུབ་པས། ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་[1] དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་ཡང་དག་པར་སྤོང་ངོ། །འདི་ལྟར་ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་ནི་མ་སྐྱེས་པ་དང་མ་འགགས་པའི་དངོས་པོ་རྣམས་ལ་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག་པའི་རྩ་བ་སྟེ་རྒྱུ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་འཕགས་པ་བདེན་པ་གཉིས་བསྟན་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། !

རྣལ་འབྱོར་གོམས་པ་འདྲིས་དངོས་པོ་ལ་སོགས་པ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་པའི་ཕྱིར་དངོས་[2]པོ་ལ་སོགས་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག་པ་མ་རིག་པའི་ང······བོ་ཉིད་ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པའི་རྩ་བ་སྤོང་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་རྩ་བ་བཅད་པས་ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པའི་རྩ་[3]བ་ཡང་དག་པར་སྤོང་ངོ། །ཇི་སྐད་དུ་ཡང་འཕགས་པ་བདེན་པ་གཉིས་བསྟན་པ་ལས་[4]གསུངས་ཏེ། "འཇམ་དཔལ་ཇི་ལྟར་ཉོན་

1. ཉེ་བ་—པ་ཡང་དག་(ཆད་—པ་"དང་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་"ཡང་དག་) 2. ཀྱི་དངོས་—सकलभाव = དངོས་པོ་མཐའ་དག་ 3. 'རྩ་བ'—ཀྱི་དངོས་མེད་ 4. སྟེ་—བཀའ་(མདོ་—'མ' ༢༤༣)

མོངས་པ་རྣམས་འདུལ་བར་འགྱུར། ཇི་ལྟར་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཡིན། འཇམ་དཔལ་གྱིས་སྨྲས་པ། དོན་དམ་པར་ཤིན་དུ་མ་སྐྱེས་པ་དང་། མ་བྱུང་བ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གོ །ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་དེ་ལས་ཀུན་དུ་རྟོག་པ་དང་། རྣམ་པར་རྟོག་པའོ། །ཀུན་དུ་རྟོག་པ་དང་། རྣམ་པར་རྟོག་པ་དེ་ལས་ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པ[1]ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་པའོ། །ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པ་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དེ་ལས་བདག་ཏུ་སྒྲོ་འདོགས་པའོ། །བདག་ཏུ་སྒྲོ་འདོགས་པ་དེ་ལས་ལྟ་བ་ཀུན་ནས་ལྡང་ངོ་། །ལྟ་བ་ཀུན་ནས་ལྡང་བ་དེ་ལས་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་འབྱུང་ངོ་། །ལྷའི་བུ་དོན་དམ་པར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་དུ་མ་སྐྱེས་པ་དང་། མ་བྱུང་བ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པར་རབ་ཏུ་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དོན་དམ་པར་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པའོ། །གང་དོན་དམ་པར་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་དེ་མི་རྟོག ། རྣམ་པར་མི་རྟོག་གོ གང་མི་[2]རྟོག་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་དེ་ཚུལ་བཞིན་ལ་བཞུགས་[3]པའོ། །གང་ཚུལ་བཞིན་ལ་ཞུགས་པ་དེ་བདག་ཏུ་སྒྲོ་འདོགས་པར་མི་འགྱུར་རོ། །གང་བདག་ཏུ་སྒྲོ་འདོགས་པར་མི་འགྱུར་བ་དེ་ལྟ་བ་ཀུན་ནས་ལྡང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དོན་དམ་པར་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་ལྟ་བའི་བར་གྱི་ལྟ་བ་ཀུན་ནས་ལྡང་[4]བ་ཡང་[5]འབྱུང་བར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟར་སྐྱེ་བ་མེད་པར་གནས་པ་དེའི་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་ཤིན་དུ་ཐུལ་བར་བལྟ་[6]བར་བྱ་སྟེ། དེ་ནི་

1. སྣ་པེ་–པ་ཡིད་ 2. 'མི་རྟོག'–ཅོ་དགེར་མེད་ 3. སྣ་པེ་–ཞུགས་ 4. སྣ་པེ་-(ལྷག་–ལྡང་ 'བའི་བར་གྱི་ཀུན་ནས་ལྡང་བ་') 5. ཅོ་དགེར་–सर्वदृष्टिपर्युत्थानम् = ལྟ་བ་ཀུན་ནས་ལྡང་བ་ཐམས་ཅད་ 6. སྣ་པེ་–ལྟ་བ་

ཉོན་མོངས་པ་འདུལ་བ་ཞེས་བྱའོ། །ལྷའི་བུ་གང་གི་ཚེ་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་སྣང་བ་མེད་པའི་ཡེ་[1]ཤེས་ཀྱིས་དོན་དམ་པར་ཤིན་ཏུ་སྟོང་པ་དང་། །ཤིན་ཏུ་མཚན་མ་མེད་པ་དང་། ཤིན་ཏུ་དངོས་པོ་མེད་པ་རབ་ཏུ་ཤེས་པ་དེའི་ཚེ་ལྷའི་བུ་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ཡིན་ནོ། །ལྷའི་བུ་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་གང་སྦྲུལ་གདུག་པའི་རིགས་རབ་ཏུ་ཤེས་པ་དེས་སྦྲུལ་གདུག་པ་དེའི་དུག་ཞི་བར་བྱེད་དོ། ལྷའི་བུ་དེ་བཞིན་དུ་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་ཀྱི་རིགས་རབ་ཏུ་ཤེས་པ་དེའི་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་རབ་ཏུ་ཞི་བར་འགྱུར་རོ། །ལྷས་སྨྲས་པ། འཇམ་དཔལ་ཉོན་མོངས་པར་[2]གྱུར་པ་རྣམས་ཀྱི་རིགས་[3]གང་། འཇམ་དཔལ་གྱིས་སྨྲས་པ། ལྷའི་[4]བུ་དོན་དམ་པར་ཤིན་ཏུ་མ་སྐྱེས་པ་དང་། མ་བྱུང་བ་དང་། དངོས་པོ་མེད་པའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་ཀུན་ཏུ་རྟོག་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་ཀྱི་རིགས་ཡིན་ནོ།" ཞེས་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་།།

དངོས་པོ་ལ་སོགས་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག་པས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་པ་མཐའ་དག་ལ་ཁྱབ་པའི་ཕྱིར། དེ་སྤངས་ན་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཐམས་ཅད་སྤོང་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་ཡང་འདྲིས་ཡང་དག་པར་སྤོང་བར་འགྱུར་ཏེ། སྒྲིབ་པ་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་མཚན་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ། །ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ་སྤངས་ན་གེགས་མེད་པའི་ཕྱིར་ཉི་མའི་འོད་སྤྲིན་([5]ལ་སོགས་པའི་སྒྲིབ་པ་) དང་བྲལ་བའི་ནམ……མཁའ་ལ་ཐམས་ཅད་དུ་ཐོགས་པ་མེད་པར་སྣང་བ་བཞིན་དུ་([6]རྣལ་འབྱོར་མངོན…སུམ་གྱི་) ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་འབྱུང་ངོ་། །འདི་ལྟར་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ནི་དངོས་

---

1. སྣ་མ་—ཤེས་རབ་ 2. སྣ་མ་—མ་གྱུར་ 3. སྣ་མ་—རིང་འཇམ (ཆད་—རིགས་"གང་།" འཇམ་དཔལ)
4. 'ལྷའི་བུ'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 5. རྒྱ་དཔེར་—मेघाद्यावरण = སྤྲིན་ལ་སོགས་པའི་སྒྲིབ་པ་
6. རྒྱ་དཔེར་—योगीप्रत्यक्षज्ञान = རྣལ་འབྱོར་མངོན་སུམ་གྱི་ཡེ་ཤེས་

བོ་འི་ང་བོ་ཉིད་རྟོགས་པ་ཡིན་ནོ། དེ་ཡང་དངོས་པོ་ཉེ་བར་གནས་སུ་ཟིན་ཀྱང་གེགས་ཡོད་པས་གསལ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །གེགས་མེད་པར་གྱུར་ན་ནི་མཐུའི་ཁྱད་པར་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ཐོབ་པས་ཅིའི་ཕྱིར་དངོས་པོ་མཐའ་དག་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་གསལ་བར་མི་འགྱུར། དེ་བས་ན་ཀུན་རྫོབ་[1]དང་དོན་དམ་པའི་ཚུལ་གྱིས་དངོས་པོ་མཐའ་དག་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་པས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་བོ། །དེའི་ཕྱིར་འདི་ཉིད་སྒྲིབ་པ་སྤོང་[2]བ་དང་། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་པར་འགྱུར་བའི་ལམ་[3]གྱི་མཆོག་ཡིན་ནོ།།

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ལམ་གང་ཡིན་པ་དེས་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཐམས་[4]ཅད་སྤོང་བར་མི་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་སྒྲིབ་པ་གཉིས་ལེགས་པར་མི་[5]སྤོངས་སོ། །དེ་སྐད་འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་[6]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "གཞན་དག་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་རྒྱུན་ལ་རག་ལས་པར་མཐོང་ནས་མྱ་ངན་ལས་([7]མ་འདས་པར་ཡང་མྱ་ངན་ལས་) འདས་པའི་བློར་འགྱུར་ཏེ། ཆོས་ལ་བདག་མེད་པར་མཐོང་བ་མེད་པའི་ཕྱིར་བློ་གྲོས་ཆེན་པོ། དེ་དག་ལ་ཐར་པ་མེད་དོ། །བློ་གྲོས་ཆེན་པོ་ཉན་ཐོས་ཀྱི་ཐེག་པ་མངོན་པར་རྟོགས་པའི་རིགས་ཅན་ནི་ངེས་པར་འབྱུང་བ་མ་ཡིན་པ་ལ་ངེས་པར་འབྱུང་བའི་བློར་འགྱུར་ཏེ། བློ་གྲོས་ཆེན་པོ་འདི་ལ་ལྟ་བ་ངན་པ་ལས་བཟློག་པའི་ཕྱིར་བརྩོན་པར་བྱའོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །དེ་ཉིད་ཀྱི་ཕྱིར་ལམ་གཞན་གྱིས་ཐར་བར་འགྱུར་བ་མེད་པས་ཐེག་པ་གཅིག་ཁོ་ནའ་

1. སྣ་པེ་–ཀུན་རྫོབ་པ་དང་ 2. སྣ་པེ་–སྤྲངས་པ་ 3. སྣ་པེ་–ལམ་མཆོག (ཅད་–ལམ་'གྱི་མཆོག་) 4. 'ཐམས་ཅད་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 5. སྡེ་–མ་སྤོངས་ 6. སྡེ་–བཀའ (མདོ་'ཙ་' ༨༠)
7. རྒྱ་དཔེར་–अनिर्वाणेऽपि निर्वाणम् इति बुद्धयो = མྱ་ངན་ལས་མ་འདས་པར་ཡང་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་བློར་

ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པའི་ལམ་བསྟན་པ་ལས་ནི་གཞུག་པ་[1]ལ་ལྷེམ་པོར······ དགོངས་ནས་ཁྲིབས་[2]ཁྲིབ་དབྱུང་བ་བཞིན་དུ་བསྟན་པར་ཟད་དོ། །འདི་ལྟར་འདི་དག་ནི་ཕུང་པོ་ལ་སོགས་[3]པའི་ཆོས་ཙམ་དུ་ཟད་དེ། ([4]བདག་ནི་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་) བསྒོམས་ནས་ཉན་ཐོས་གང་ཟག་བདག་མེད་པ་ལ་འཇུག་གོ །ཁམས་གསུམ་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ཙམ་དུ་བསྒོམས་པས་རྣམ་པར་ཤེས་པར་སྣང་བའི་ཕྱི་རོལ་གྱི······ དོན་བདག་མེད་པ་ལ་འཇུག་གོ །ཚུལ་འདིས་ནི་གཉིས་[5]སུ་མེད་པའི་ཤེས་པ་དེ་ཡང་བདག་མེད་པ་ཉིད་དུ་འཇུག་པས་བདག་མེད་པ་ཉིད་མཆོག་ལ་ཞུགས་པ་·· ཡིན་ནོ། །རྣམ་པར་རིག་པ་ཙམ་ལ་འཇུག་པ་ནི་དེ་ཁོ་ན་ལ་འཇུག་པ་མ་ཡིན་ཏེ། སྔར་བཤད་པ་བཞིན་ནོ། འཕགས་པ་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལེའུ་ལས་[6] ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "ཀྱེ་རྒྱལ་བའི་སྲས་གཞན་ཡང་ཁམས་གསུམ་ནི་སེམས་ཙམ་དུ་རྟོགས་ཏེ། སེམས་དེ་ཡང་མཐའ་དང་དབུས་མེད་པར་རྟོགས་སོ།" ། ཞེས་འབྱུང་སྟེ། སྐྱེ་བ་དང་འཇིག་པའི་མཚན་ཉིད་མཐའ་གཉིས་དང་། གནས་པའི་མཚན་ཉིད་དབུས་མེད་པའི་ཕྱིར་སེམས་མཐའ་དང་དབུས་མེད་དོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་གཉིས་མེད་པའི་ཤེས་པ་ལ་ཞུགས་[7]པ་ནི་དེ་ཁོ་ན་ལ་ཞུགས་པ་ཉིད་ཡིན་ནོ།།

རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་གནས་སྐབས་དེ་ཙམ་རྣམ་པར་དག་ཅེ་ན། "སློན་

---

1. སྣ་པེ་–པ་ལ་ལ་ 2. 'ཁྲིབས་ཁྲིབ'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 3. 'སོགས་པའི་ཆོས'–རྒྱ་དཔེར་མེད་

4. རྒྱ་དཔེར་–"न तु आत्म अस्ति इति भावयन् = བདག་ནི་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་བསྒོམ་ནས་" ཞེས་དགོས་མོད་ཀྱང་བོད་དཔེར་"'བདག་མེད་པར་བསྒོམས་ནས་' ཞེས་གསལ་ལོ།

5. སྣ་པེ་–གཉིས་མེད་པའི་ 6. སྡེ་–བཀའ་(ཕལ་ཆེན་–'ག' པོད་–༨༨ ཤོག་–༡༠༨)

7. སྣ་པེ་–ཞུགས་པས་དེ་

ལམ་དག་གིས་རྣམ་པར་སྦྱངས།” །ཞེས་གསུངས་ཏེ། སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་གི་དོན་([1]བྱ་བའི་ཕྱིར་) བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྨོན་ལམ་བདབ་…པ་གང་ཡིན་པའི་སྨོན་ལམ་དེའི་སྟོབས་ཀྱིས་ཕྱི་ཕྱིར་ཞིང་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ……དགེ་བ་ལ་གོམས་པར་བྱས་པས་གནས་[2]སྐབས་དེ་དེ་ལྟར་ཡོངས་སུ་དག་པར…འགྱུར་ཏེ། དེས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་དུ་ཤེས་ཀྱང་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་([3]གི་བལྟོས་པ་མ་བཟློག་གི་བར་) འཁོར་བའི་ཉེས་པ་རྣམས……ཀྱིས་མི་གོས་པར་འཁོར་བ་ཇི་སྲིད་པར་གནས་པ་ཡིན་ནོ།

ཇི་[4]ལྟར་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་ཅིང་ཞི་བ་ཡིན་ཞེ་ན།

ཡེ་ཤེས་དམ་པ་བདག་མེད་པར། །

སྣང་བ་མེད་པས་མཐོང་བར་འགྱུར། །ཞེས་འདེར་[5]རྒྱ་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །འདི་ལྟར་ནང་[6]གི་ཤེས་བྱ་སྨྲ་བ་རྣམས་ཀྱི་[7]གཉིས་མེད་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་ཤེས་པ་དམ་པ་མཆོག་ཡིན་པར་འདོད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་བདག་མེད་དོ། །ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་རྣལ་འབྱོར་པས་གཉིས་མེད་པར་སྣང་བ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་…ཀྱིས་མཐོང་ངོ་། །དེ་ཕན་ཆད་བལྟ་[8]བར་བྱ་བ་མེད་པས་ན་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའོ། །རྣམ་པར་རྟོག་པ་སྣ་[9]ཚོགས་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བས་ཞི་བའོ།།

ག་ལ་ཏེ་ཇི་སྟེ་དེའི་ཚེ་གང་དེ་ལྟར་མཐོང་བའི་རྣམ་འབྱོར་པ་དེ་སུ་ཡོད་ཅེ་ན།

---

1. རྒྱ་དཔེར་—'सर्वसत्त्वार्थकरणाय = སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་དོན་བྱ་བའི་ཕྱིར་' ཞེས་གསལ་ཡང་། བོད་དཔེར་—'དོན་ལ་ལྟ་བར་' ཞེས་གསལ། 2. 'གནས་སྐབས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་

3. རྒྱ་དཔེར་—'सकलसत्त्वापेक्षा न व्यावर्तते यावत् = སེམས་ཅན་མཐའ་དག་གི་བལྟོས་པ་མ་བཟློག་གི་བར་' ཞེས་གསལ་ཡང་། བོད་དཔེར་'མཐའ་དག་ལྟ་བ་མ་བཟློག་ཅིང་' ཞེས་གསལ།

4. སྡེ་སྣ་མ་—དེ་ལྟར་ 5. སྣ་མ་—ཉེར་བཀའ་ 6. རྒྱ་དཔེར་—'अद्वयवादिनां = གཉིས་མེད་པར་སྨྲ་བ་རྣམས་' 7. སྣ་མ་—ཀྱིས་ 8. སྣ་མ་—ལྟ་བར་ 9. 'སྣ་ཚོགས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་

བདེན་[1]དེ། དོན་དམ་པར་ན་བདག་ལ་སོགས་པ་རང་དབང་ཡོད་པའི་རྣལ་འབྱོར་པ་གང་ཡང་མེད་དོ། །མཐོང་བ་ཅི་ཡང་མེད་དོ། །དེ་ལྟ་མོད་ཀྱི་ཀུན་རྫོབ་དུ་ཇི་ལྟར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཡུལ་གྱི་རྣམ་[2]པའི་ཤེས་པ་འབྱུང་བ་ཙམ་གྱིས་རྣམ་... པར་ཤེས་པ་ཉིད་ལ་དེ་ལྟ་དེ་ལྟར་འཇིག་རྟེན་ན་ལྷ་སྦྱིན་ནམ་མཆོད་སྦྱིན་གྱི་ཤེས་ ... པས་མཐོང་ངོ་ཞེས་ཐ་སྙད་འདོགས་དེ། བདག་ལ་སོགས་པ་ནི་གང་ཡང་མེད་དོ། །དེ་བཞིན་དུ་འདིར་ཡང་གཉིས་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་སྣང་བ་མེད་པའི་ཤེས་[3]པ་ཁོ་ན་འབྱུང་བ་ན།[4] སྣང་བ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་མཐོང་ངོ་ཞེས་དེ་ལྟར་མང་འདོགས་སོ། །ཆོས་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་མོད་ཀྱི། ཀུན་རྫོབ་དུ་རྣལ་འབྱོར་པའི་ཤེས་པའམ། སོ་སོ་འི་སྐྱེ་བོ་འི་ཤེས་པ་གཞན་ཡང་རུང་སྟེ། མི་འདོད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །ད་སྐད་[5]དུ་འཕགས་པ་བདེན་པ་གཉིས་བསྟན་པ་ལས་[6]བཀའ་སྩལ་དེ། "དོན་[7]དམ་པར་ཤིན་དུ་དངོས་པོ་མེད་ཀྱང་ཀུན་རྫོབ་དུ་ཡང་ལམ་སྒོམ་པར་བྱེད་དོ།" །ཞེས་[8]བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འབྱུང་ངོ་།།

དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་ཉན་ཐོས་དང་། རང་སངས་རྒྱས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་། སངས་[9]རྒྱས་དང་། སོ་སོ་འི་སྐྱེ་བོ་ལ་སོགས་པའི་བྱེ་[10]བྲག་ཀྱང་ཅིས་དབྱེ། འདི་ལྟར་གང་ལ་ཀུན་རྫོབ་དུ་ཡང་རྒྱུ་མེད་པ་དེ་ནི་ཀུན་རྫོབ་དུ་ཡང་མི་སྐྱེ་སྟེ། རི་བོང་གི་རྭ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། །གང་ལ་རྒྱུ་[11]ཡོད་པ་དེ་དོན་དམ་པར་བརྫུན་པ་ཡིན་ཀྱང་སྐྱེ་བ་ཁོ་ན་སྟེ། སྒྱུ་མ་དང་། གཟུགས་

1. 'བདེན་དེ'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. སྡེ་ཅོ་སྣ་—པར་ཤེས་ 3. 'ཤེས་པ'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
4. སྡེ་ཅོ་—ནས་ 5. སྣ་པེ་—ད་སྐད་དུ་འཕགས་ 6. སྡེ་—བཀའ་ (མདོ་—'མ' 2r)
7. སྣ་པེ་—དེ་དོན་ 8. 'ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 9. 'སངས་རྒྱས་དང'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 10. རྒྱ་དཔེར་—व्यवस्था = རྣམ་བཞག་ 11. 'རྒྱུ'—རྒྱ་དཔེར་མེད་

བརྟན་དང་། བྲག་[1]ཙ་ལ་སོགས་པ་བཞིན་ནོ། །སྒྱུ་མ་ལ་སོགས་པ་ཀུན་རྫོབ་ཏུ་དེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཡིན་ཡང་དེ་དག་བདག་མི་བཟོད་པས་དོན་དམ···པར་དངོས་པོ་ཡོད་པ་ཉིད་དུ་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་ཁོ་ནའོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །དེ་ལ་འདི་ལྟར་ཉོན་མོངས་པ་དང་ལས་སྒྱུ་མའི་དབང་གིས་སེམས་ཅན་གྱི་སྐྱེ་བ་སྒྱུ་མ་འབྱུང་ངོ་། །དེ་བཞིན་དུ་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་[2]བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་སྒྱུ་མའི་དབང་གིས་རྣལ་འབྱོར་པའི་ཡེ་ཤེས་སྒྱུ་མ་འབྱུང་བ་ཉིད་དོ། །དེ་སྐད་དུ། འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "རབ་[4]འབྱོར་འདི་ལྟར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་སྤྲུལ་པ་ཡིན་ཏེ། ལ་ལ་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱི་སྤྲུལ་པའོ། །ལ་ལ་ནི་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྤྲུལ་པའོ། །ལ་ལ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་པའི་སྤྲུལ་པའོ། །ལ་ལ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྤྲུལ་པའོ། །ལ་ལ་ནི་ཉོན་མོངས་པའི་སྤྲུལ་པའོ། །ལ་ལ་ནི་ལས་ཀྱི་སྤྲུལ་པའོ། །རབ་འབྱོར་རྣམ་གྲངས་འདིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྤྲུལ་པ་ལྟ་བུའོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་།།

རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་དང་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་ནི་འདི་ཡིན་ཏེ། དེ་དག་ནི་སྒྱུ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་སྒྱུ་མ་དེ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པས······བདེན་པ་ཉིད་མངོན་པར་ཞེན་པ་མེད་དོ། །དེ་[5]བས་ན་དེ་དག་རྣལ་འབྱོར་པ་ཞེས་བྱའོ། །གང་དག་བྱིས་[6]པ་ལྟད་མོ་བ་བཞིན་དུ་དེ་ལ་བདེན་པ་ཉིད་དུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་དེ་དག་ནི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་ཕྱིར་བྱིས་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ།

---

1. 'བྲག་ཙ'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. ཐྣ་པེ་—ཀྱིས་ 3. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ།
4. 'རབ་འབྱོར་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 5. ཐྣ་པེ་—དེས་ན་ 6. རྒྱ་དཔེར་—बालपृथग्जनवत्
कीतूहलं = བྱིས་པ་སོ་སོའི་སྐྱེ་བོ་བཞིན་ལྟད་མོ་ལ་

དེ་དག་ཐམས་ཅད་འགལ་བ་མེད་དོ། །དེ་སྐད་[1]དུ་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་[2]
པར་སྡུད་པ་ལས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

དཔེར་ན་སྒྱུ་མའི་མཁན་པོ་ཞིག །
སྤྲུལ་པ་ཐར་བར་བྱ་ཕྱིར་བརྩོན། །
དེས་ནི་སྔར་ནས་དེ་ཤེས་པས། །
སྤྲུལ་པ་དེ་ལ་ཆགས་པ་མེད། །

སྲིད་གསུམ་སྤྲུལ་པ་འདྲ་བར་ནི། །
རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མཁས་པས་ཤེས། །
འགྲོ་བའི་ཆེད་དུ་གོ་བགོས་ཏེ། །
འགྲོ་བ་དེ་ལྟར་སྔ་ནས་ཤེས། །ཞེས་གསུངས་སོ།།

དེ་ལྟར་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་འདིས་དེ་ཁོ་ན་བསྒོམ་པར་བྱའོ།

དེ་ལ་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་ལ་སོགས་པ་བྱུང་[3]ན་སྔར་བསྟན་པ་བཞིན་དུ་ཞི་
བར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་དམིགས་པ་ལ་བྱིང་བ་
དང་རྒོད་པ་ལ་སོགས་པ་དང་བྲལ་ཞིང་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་ཤེས་པ་
འཇུག་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག
པའི་ལམ་རྫོགས་པ་ཡིན་ནོ། །དེའི་ཚེ་ཇི་སྲིད་དུ་ནུས་པ དེ་སྲིད་དུ་མོས་པའི་
སྟོབས་ཀྱིས་མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་ལ་གནས་པས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

དེ་ནས་ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་མ་བཤིག་པར་ལངས་ལ་འདི་

---

1. སྣ་པེ་–སྐད་འཕགས་ 2. སྡེ་–བཀའ་ (མདོ་ཞ་ ༨༣) 3. རྒྱ་དཔེར་–व्युत्थितान् =
ལང་ཉམ་ལྡང་ན་

སྒོམ་དུ་བསམ་པར་བྱ་སྟེ། ཡང་[1]ནི་ཆོས་འདི་དག་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་ངོ་
བོ་ཉིད་མེད་[2]མོད་ཀྱི། ཀུན་རྫོབ་ཏུ་ཡོད་པར་བསམ་མོ། །དེ་[3]སྐད་འཕགས་
པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་[4]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "ཇི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་
བདག་མེད་པ་ལ་མཁས་པ་ཡིན་ཞེ་ན། རིགས་ཀྱི་བུ་འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་
དཔའ་ཡང་དག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོ་སོར་རྟོག ཚོར་བ་དང་།
འདུ་ཤེས་དང་། འདུ་བྱེད་རྣམས་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལ་སོ་སོར་རྟོག་ དེ།
དེ་གཟུགས་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པ་ན་གཟུགས་ཀྱི་སྐྱེ་བ་མི་དམིགས། ཀུན་[5]འབྱུང་
བ་མི་དམིགས། འགོག་པ་མི་དམིགས་སོ། །དེ་བཞིན་དུ་ཚོར་བ་དང་། འདུ་
ཤེས་དང་། འདུ་བྱེད་རྣམས་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པའི་སྐྱེ་བ་མི་དམིགས།
([6]ཀུན་འབྱུང་བ་མི་དམིགས་འགོག་པ་མི་དམིགས་) སོ། །དེ་ཡང་དོན་དམ་པར་
སྐྱེ་བ་མེད་པར་གནས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡིན་གྱི། །[7]ཐ་སྙད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་
ཀྱིས་ནི་མ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་། །བྱིས་པའི་བློ་ཅན་འདི་དག
ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པའི་དངོས་པོ་རྣམས་ལ་([8]ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་) མངོན་པར་ཞེན་པའི་…
དབང་གིས་འཁོར་བ་ན་ཀུན་དུ་འཁྱམ་ཞིང་སྡུག་བསྔལ་སྣ་ཚོགས་དག་ཉམས་སུ…
མྱོང་ངོ་སྙམ་དུ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་[9]མངོན་དུ་བྱས་ལ་འདི་སྐད་དུ་བསམ་པར་བྱ་སྟེ།

---

1. སྣ་མེ་–ཡོང་ན་ 2. སྣ་མེ་–མེད་པ་ཡིན་མོད་ 3. སྣ་མེ་–དེ་འཕགས་
4. སྡེ་–བཀའ་ (མདོ་–'ཕྱ'2r) 5. རྒྱ་དཔེར་–ཀུན་འབྱུང་དང་འགོག་པའི་གོ་རིམ་འདི་ལས་
ལྡོག་ཏུ་བཀོད་ཡོད། 6. རྒྱ་དཔེ་དང་མདོ་ཉིད་དུ་གསལ་བ་བཞིན་འདིར་བཀོད་དོ།
7. བསྟན་འགྱུར་དཔར་མ་བཞི་ཀའི་ནང་'ཐ་དད་པའི་ངོ་བོ'ཞེས་གསལ་ཡང་རྒྱ་དཔེ་དང་མདོ་ཉིད་དུ་
'ཐ་སྙད་ཀྱི་རང་བཞིན'ཞེས་གསལ་བ་བཞིན་འཐད་པར་མངོན་ནོ། 8. རྒྱ་དཔེར་–विपरीताभि-
निवेशात् = ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་ཕྱིར། 9. རྒྱ་དཔེར་–करुणामेव = སྙིང་རྗེ་ཁོ་ན་

ཅི་ནས་བདག་གིས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་ནས་འདི་[1]དག་ཆོས་ཉིད་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱེད་པར་འགྱུར་བ་དེ་ལྟར་བྱའོ་སྙམ་དུ་བསམ་མོ།།

དེ་ནས་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་གསོལ་ཏེ། འཕགས་པ་བཟང་པོ་སྤྱོད་པ་ལ་སོགས་པའི་སྨོན་ལམ་ཆེན་པོ་གདབ་བོ། དེ་ནས་སྟོང་པ་ཉིད་དང་སྙིང་རྗེའི་སྙིང་པོ་ཅན་གྱི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མཐའ་དག་སྒྲུབ་པ་ལ་འཇུག་པར་བྱའོ། །དེ་སྐད་དུ་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་ལས་[2]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་མཐོང་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཅན་རྣམས་ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འཇུག་གོ །དེ་ཡང་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་མཐོང་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་སྒོ་སྒོ་འདི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ་སྙམ་དུ་སེམས་ཏེ། དེའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་ དེས་བསྐུལ་བས་ལྷག་པའི་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། ལྷག་པའི་སེམས་དང་། ལྷག་པའི་ཤེས་རབ་([3]སྟེ་བསླབ་པ་གསུམ་) ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱས་ནས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཚང་……རྒྱའོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་།།

ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པ་འདི་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་ཡིན་ཏེ། འདི་ལྟར་དོན་དམ་པ་མཐོང་ཡང་ཀུན་རྫོབ་མི་

1. སྣ་ཐེ་—འདི་ཆོས་ (ཆད་—འདི་"དག་"ཆོས་ཉིད) 2. སྡེ་—བཀའ་ (མདོ་"ཞ་"༧༢)
3. རྒྱ་དཔེར་—'अधिप्रज्ञं च शिक्षात्रयं = ལྷག་པའི་ཤེས་རབ་སྟེ་བསླབ་པ་གསུམ་'ཞེས་གསལ་ཡང་། སྡེ་དགེ་པར་མར་"ཤེས་རབ་ཀྱི་བསམ་པ་"ཞེས་གསལ་བ་ལ་བརྟགས་ན་"བསླབ་པ་"དང་"བསམ་པ་" ནོར་བར་མིན་ནམ་སྙམ་མོ།།

གཙོད་ལ། ཀུན་རྫབ་མ་བཅད་པས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་སྔོན་དུ་འགྲོ་ཞིང་ཕྱིན་ཅི་ལོག་མེད་པ་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱེད་པ་ལ་སོགས་[1]པ་ལ་འཇུག་གོ[2] །དེ་སྐད་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "ཇི་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་མཁས་པ་ཡིན་ཞེ་ན། འདི་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བསླབ་པ་ཐམས་ཅད་ལ་སློབ་ཀྱང་བསླབ་པ་དེ་ཡང་མི་དམིགས། བསླབ་པའི་ལམ་[4]ཡང་མི་དམིགས། གང་སློབ་པ་དེ་ཡང་མི་དམིགས་ཏེ། རྒྱུ་དེ་དང་རྐྱེན་དེ་དང་གཞི་དེས་ཆད་པར་ལྟ་བར་མི་ལྟུང་ངོ་།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་ལས་[5]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་སྒྲུབ་པ་གང་ཞེ་ན། བཅོམ་[6]ལྡན་འདས་[7]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལུས་ཀྱི་ལས་གང་ཅི་ལགས་པ་དང་། ངག་གི་ལས་གང་ཅི་ལགས་པ་དང་། ཡིད་ཀྱི་ལས་གང་ཅི་ལགས་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ལྟ་བས་འཇུག་པ་ལགས་སོ། །སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་སྔོན་དུ་འགྲོ་བ་ལགས་ས།། སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་དབང་དུ་གྱུར་པ་ལགས་སོ། །སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྨན་པ་དང་བདེ་བར་བགྱི་བའི་ལྷག་པའི་བསམ་པ་ལས་བྱུང་བ་ལགས་སོ། །དེ་ལྟར་སྨན་པར་བགྱི་བའི་བསམ་པ་དང་ལྡན་པ་དེ་འདི་སྙམ་དུ་འདུ་ཤེས་བགྱིད་དེ། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ཕན་པ་[8]སྒྲུབ་པ་དང་བདེ་བ་སྒྲུབ་པའི་སྒྲུབ་པ་གང་ཡིན་"

1. 'སོགས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. རྒྱ་དཔེ་ཕྱར་ན་—མཚམས་འདོར་གཞམ་གསལ་"འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་གནས་སྐབས་ཞེས་སོགས་ནས་ལམ་འབྱུང་བ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ།" ཞེས་པའི་པར་བཀོད་ཡོད་ཀྱང་། གཞུང་དོན་ལ་བརྟགས་ན་བོད་དཔེར་བཀོད་པ་ལྟར་ལེགས་པར་མངོན་ནོ།
3. སྡེ་—བཀའ་ (མདོ་ཕྱ་ ༢༠) 4. སྣ་ཅོ་—ལམ་ལ་ཡང་ 5. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཞ' ༧༨) 6. 'བཅོམ་ལྡན་འདས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྣ་པེ་—འདས་ཀྱིས་ 8. སྣ་པེ་—པའི་སྒྲུབ་(ཚད་—མན་"པ་སྒྲིབ་པ་དང་བདེ་བ་"སྒྲུབ་པའི་)

·པ་དེ་བདག་གིས་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ་སྙམ་[1]པ་ལྟ་སོ། །དེ་ཕུང་པོ་རྣམས་ལ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་ལ་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་འདོར་བ་ཡང་མི་འཚལ། ཁམས་རྣམས་ལ་སྦྲུལ་གདུག་པ་ལྟ་བུར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་[2]ལ་ཁམས་…… ཡོངས་སུ་འདོར་བ་ཡང་མི་འཚལ། སྐྱེ་མཆེད་རྣམས་ལ་གྲོང་སྟོང་[3]པ་ལྟར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་ལ་སྐྱེ་མཆེད་ཡོངས་སུ་སྤོང་བ་ཡང་མི་འཚལ། གཟུགས་ལ་དབུ་བ་རྡོས་པ་ལྟར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་རྣམ་པར་སྒྲུབ་པ་ཡང་མི་འདོར། ཚོར་བ་ལ་ཆུའི་ཆུ་བུར་ལྟར་སོ་སོར་རྟག་པ་ཡང་སྒྲུབ་ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་བསམ་གཏན་དང་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་སྙོམས་…པར་འཇུག་པའི་བདེ་བ་བསྒྲུབ་པའི་སྦྱོར་བ་མི་རྩོམ་པ་ཡང་མ་ལགས། འདུ་ཤེས་ལ་སྨིག་རྒྱུ་ལྟ་བུར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་[4]ལ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཡེ་ཤེས་སྒྲུབ་པ་མི་སྒྲུབ་པ་ཡང་མ་ལགས། འདུ་བྱེད་རྣམས་ལ་ཆུ་ཤིང་ལྟར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་[5]མངོན་པར་འདུ་བགྱི་བ་མི་སྒྲུབ་པ་…ཡང་མ་ལགས། རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡང་སྒྲུབ་ལ། ཡེ་ཤེས་ཐོག་མར་འགྲོ་བའི་ལུས་དང་ངག་དང་ཡིད་ཀྱི་[6]ལས་སྒྲུབ་པ་མི་སྒྲུབ་པ་…ཡང་མ་ལགས་སོ།” ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་རྒྱས་པར་འབྱུང་ངོ་། །དེ་ལྟར་མདོ་སྡེ་དེ་དང་དེ་དག་[7]ལས་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཚུལ་སྒྲུབ་པ་མཐའ་ཡས་པ་…འབྱུང་བ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ།།

---

1. སྣ་བེ་—སྙམ་ལགས་ 2. སྣ་པ་—བསྒྲུབ་ 3. སྣ་པ་—སྟོང་ཁྱེར་ 4. སྣ་—སྒྲུབ་པ་
5. 'མངོན་པར་'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 6. སྣ་བེ་—ལས་མི་(ཆད་—ལས་'སྒྲུབ་པ་'མི་) 7. སྣ་བེ་—དག་ལ་

"[1]འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་གནས་སྐབས་ན་ཐབས་ལ་བརྟེན་པ་མི་འབྱུང་མོད་ཀྱི། ཐབས་བརྟེན་པའི་དུས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྒྱུ་མ་མཁན་ལྟར་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པའི་ཕྱིར་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་སྦྱོར་བ[2]དང་།[3] ཡེ་ཤེས་ལ་སྦྱོར་བའི་རྗེས་ལས་བྱུང་བ་དངོས་པོ་འི་དོན་གྱི་དེ་ཁོ་ན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་པའི་ཤེས་རབ[4]ཡོད་པ་ཉིད་དེ། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པའི་ལམ་དེ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་པས་བསྟན་པ་ལས་[5]ཀྱང་། བསམ་གཏན་མི་ཟད་པའི་སྐབས་ནས་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པའི་ལམ་འབྱུང་བ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ།། རིམ་པ་འདི་ལྟ་བུ་འདིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་[6]ལ་རྟག་ཏུ་གུས་··པར་ཡུན་རིང་དུ་གོམས་པར་བསྒོམས་ན་གནས་སྐབས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་བཅུ་གཉིས་སུ་··འགྱུར་རོ།། གནས་སྐབས་དེ་དག་ནི་གོང་མ་གོང་མའི་ཡོན་ཏན་གནས་པའི་ཕྱིར་སར་རྣམ་པར་བཞག་སྟེ། མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་ནས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སའི་བར་དུའོ།།

དེ་ལ་ཇི་སྲིད་དུ་གང་ཟག་དང་ཆོས་ལ་བདག་མེད་པའི་དེ་ཁོ་ན་མངོན་སུམ་དུ་མི་བྱེད་མོད་ཀྱི། མོས་པ་ཤིན་ཏུ་བརྟན་པ་ཙམ་དུ་ཟད་དེ། བདུད་ལ་སོགས་པས་མི་ཕྱེད་ལ། གང་གི་ཚེ་མོས་པའི་སྟོབས་([7]ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན)སྒོམ་པར་བྱེད་པ་

---

1. ལེགས་སྦྱར་རྒྱ་དཔེ་ལྟར་ན 'འཇིག་རྟེན་ལས་ཞེས་སོགས་ནས་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ།' ཞེས་པ་གོང་དུ་བཀོད་ཡོད། 2. སྣར་པེ་—བའི་རྗེས་ 3. རྒྱ་དཔེར་—'དང་ཡེ་ཤེས་ལ་སྦྱོར་བ' ཞེས་པ་མེད་ 4. སྣར་པེ་—རབ་ཉིད་(ཅོད་—ཤེས་རབ་"ཡོད་པ"ཉིད་) 5. འདིར་ཕྱུང་འདྲེན་མཛད་མཚམས་གསལ་ཁ་མེད་པས་དཔྱད་དགོས་སོ། 6. སྡེ་སྣར་—རབ་རྟག་ 7. རྒྱ་དཔེར་—'बलेन तत्त्वं = སྟོབས་ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན'

དེའི་ཚེ་མོས་པ་བརྟན་པའི་སྒོ་ནས་མོས་པས་སྤྱོད་པའི་སར་རྣམ་པར་བཞག་གོ། ས[1]འདི་ལ་གནས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནི་སོ་སོ་འི་སྐྱེ་བོ་ཡིན་མོད་ཀྱི། བྱིས་པའི་ཕོངས་པ་ཐམས་ཅད་ལས་ཡང་དག་པར་འདས་ཏེ། ཏིང་ངེ་འཛིན་དང་། གཟུངས་དང་། རྣམ་པར་ཐར་པ་དང་། མངོན་པར་ཤེས་པ་ལ་སོགས་པའི་ཡོན་ཏན་གྲངས་མེད་པ་དག་དང་ལྡན་པ་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་འབྱུང་བ་ཡིན་ནོ།།

འདི་ཉིད་ཐ་མ་དང་། འབྲིང་དང་། རབ་དང་། རབ་ཀྱི་མཆོག་གི་གནས་སྐབས་བཞིས་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་བཞིར་རྣམ་པར་གཞག་སྟེ། འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་ཕྱི་[2]རོལ་གྱི་དོན་རྣམ་པར་འཇིག་པ་ན་ཤེས་པའི་སྣང་བ་ཆུང་ཟད་གསལ་བ་བྱུང་བ་དེའི་ཚེ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་དྲོ་བར་གྱུར་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ནི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འདིར་སྣང་བ་ཐོབ་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཞེས་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་ཤེས་པའི་སྣང་བ་དེ་ཉིད་འབྲིང་ཙམ་དུ་གསལ་བར་གྱུར་བ་དེའི་ཚེ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་རྩེ་མོ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །སྣང་བ་མཆེད་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཞེས་ཀྱང་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་དེ་ཉིད་ཆེས་གསལ་བར་གྱུར་ཏེ་ཕྱི་རོལ་གྱི་དོན་མ་སྣང་བའི་ཤེས་པའི་སྣང་བ་འབྱུང་བ་དེའི་ཚེ་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ཙམ་ལ་གནས་པའི་[3]ཕྱིར་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་མཐུན་པ་བཟོད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །ཕྱོགས་གཅིག་ལ་ཞུགས་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཞེས་ཀྱང་བྱ་སྟེ། གཟུང་བའི་རྣམ་པ་མི་

---

1. རྒྱ་དཔེར་—अस्यामपि भूमौ = ས་འདིར་ཡང་ 2. རྒྱ་དཔེར་—सर्वधर्मनैरात्म्यं भावयता = ཆོས་ཐམས་ཅད་བདག་མེད་པར་བསྒོམ་ན་" ཞེས་གསལ་ཡང་བོད་དཔེ་ལེགས་པར་མངོན་ནོ།

3. སྣ་ཐེ་—པའི་ངེས་(ཆད་—པའི་"ཕྱིར་"ངེས་པར་)

དམིགས་པར་ཞུགས་པའི་ཕྱིར་རོ། །གང་གི་ཚེ་[1]འཛིན་པའི་རྣམ་པ་དང་གཉིས་སུ་མེད་པའི་ཤེས་པ་ཡང་[2]རྣམ་པར་འཛིག་པ་དེའི་ཚེ་ངེས་པར་འབྱེད་པའི་ཆ་དང་···མཐུན་པ་ཆོས་ཀྱི་མཆོག་ཅེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་མ་ཐག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཞེས་ཀྱང་བྱ་སྟེ། དེ་མ་ཐག་ཁོ་ནར་དེ་ཡོ་ན་ལ་འཇུག་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེའི་བར་དུ་ནི་མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་ཡིན་ནོ། །

ས[3]གཞན་དག་ནི་མདོར་ན་ཡན ལག་བཅུ་གཅིག་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པའི་སྒོ་ནས་རྣམ་པར་བཞག་གོ །དེ་ལ་ས་དང་པོར་[4]ནི་ཐོག་མར་གང་ཟག་དང་ཆོས་ལ་བདག་མེད་པའི་དེ་ཁོ་ན་རྟོགས་པའི་ཡན་ལག་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པ་ལས་རྣམ་པར་བཞག་··སྟེ། འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་ཆོས་ཀྱི་མཆོག་གི་མཇུག་[5]ཐོགས་ཁོ་ནར་ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་མངོན་སུམ་དུ་བྱེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཤིན་ཏུ་གསལ་བ་འཛིག··རྟེན་ལས་འདས་པ་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ་ཐོག་[6]མར་བྱུང་བ་དེའི་ཚེ་བྱང···ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཡང་དག་པ་ཉིད་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ཞུགས་པས་མཐོང་བའི་ལམ···སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་ས་དང་པོར་ཆུད་པ་ཡིན་ནོ། དེ་བས་ན་དེ་[7]ཁོ་ན་ཁོང་དུ་[8]མ་ཆུད་[9]པ་ས་འདི་ལ་ཐོག་མར་ཁོང་དུ་ཆུད་པའི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ས་[10]རབ་ཏུ་དགའ་བ་ཡིན་ཏེ། དེས་ན་ས་དེ་རབ་ཏུ་དགའ་བ་ཞེས་བྱའོ། །ས་དེར་མཐོང་བས་སྤང་བར་བྱ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་བརྒྱ་རྩ་བཅུ་གཉིས་སྤོང་ངོ་॥

---

1. རྒྱ་དཔེར་–ग्राह्यग्रहकाररहितम् = གཟུང་བ་དང་འཛིན་པའི་རྣམ་པ་བྲལ་བ་
2. 'ཡང'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 3. སྣ་པེ་–གཞན་དག་(ཅད་–'ས་'གཞན་དག་)
4. སྣ་པེ་–པོ་ན་ 5. སྣ་པེ་–འཇུག་ 6. སྣ་པེ་–ཐོག་མ་
7. སྣ་པེ་–དེ་ཁོང་(ཅད་–དེ་'ཁོ་ན་'ཁོང་དུ་) 8. སྣ་པེ་–དུ་ཆུད་(ཅད་–དུ་'མ་'ཆུད་)
9. སྣ་པེ་–ཆུད་པས་འདི་ 10. 'ས'–རྒྱ་དཔེར་མེད་

ས་ལྷག་མ་རྣམས་ནི་བསྒོམ་པའི་ལམ་གྱི་ངོ་བོ་ཉིད་དེ། དེ་དག་ཏུ་བསྒོམས་[1]པས་སྤང་བར་བྱ་བ་ཁམས་གསུམ་པའི་ཉོན་མོངས་[2]པ་བཅུ་དྲུག་སྤོང་ངོ་། ས་དེར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཀུན་ཏུ་འགྲོ་བ་ཉིད་རྟོགས་པས་བདག་གི་དོན་དང་འདྲ་བར་གཞན་གྱི་དོན་ལ་འཇུག་པའི་ཕྱིར་སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེས་དེ་ཁོ་ན་([3]ཡང་དག་པར་)ཁོང་དུ་ཆུད་ཀྱང་ཇི་སྲིད་དུ་ལྟུང་བའི་འཁྲུལ་པ་ཆ་ཕྲ་བ་རྣམས་ལ་ཤེས་བཞིན་དུ་གནས་པར་བྱེད་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་[4]དུ་ས་[5]དང་པོ་འོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་[6]ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་གཉིས་པར་རྣམ་པར་གཞག་གོ །དེ་བས་ན་ས་དེ་ལ་ལྟུང་བའི་འཁྲུལ་པ་ཆ་ཕྲ་བ་ཀུན་ཏུ་མི་སྤྱོད་པས་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་[7]ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། །འཆལ་བའི་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་དྲི་མ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་ས་དེ་དྲི་མ་མེད་པ་ཞེས་བྱའོ།།

([8]དེ་)ལྟུང་བའི་འཁྲུལ་པ་ཆ་ཕྲ་བ་རྣམས་ལ་ཤེས་བཞིན་དུ་གནས་པ་ཡང་[9] ཡིན་ནོ། ཇི་སྲིད་དུ་འཇིག་རྟེན་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་མཐའ་དག་ལ་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་དང་། ཇི་སྙད་ཐོས་པའི་དོན་ཀུན་ཏུ་འཛིན་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་གཉིས་པ་ཁོ་ནའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་གསུམ་པར་རྣམ་པར་བཞག་གོ །ས་དེ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐོས་པ་གཟུང་བའི་ཕྱིར་དང་། འཇིག་རྟེན་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་མངོན་པར་

---

1. སྣ་མེ་—བསྒོམ་ 2. སྣ་མེ་—ཉོན་མོངས་པའི་ཉོན་མོངས་པ་(ལྷག་—མོངས་'པའི་ཉོན་མོངས་'པ་)
3. རྒྱ་དཔེར་—समधिगत तत्त्व = དེ་ཁོ་ན་ཡང་དག་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་ 4. སྣ་མེ་—སྲིད་ས་
5. སྣ་མེ་—ས་དང་པོ་ 6. སྣ་མེ་—དེའི་ཡན་(ཆད་—དེའི་'ཚེ་'ཡན་ལག་) 7. སྡེ་ཅོ་—པ་ཤས་
8. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 9. 'ཡང་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་

སྐྱབ་པའི་ཕྱིར་སྡུག་བསྔལ་ཐམས་ཅད་བཟོད་པས་ན་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། ཏིང་ངེ་འཛིན་དེ་དག་ཐོབ་པས་ས་དེ་ནི་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་[1]ཚད་མེད་པ་བྱེད་པས་འོད་བྱེད་པ་ཞེས་བྱའོ།།

དེ་འཇིག་རྟེན་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་མཐའ་དག་ཐོབ་ཀྱང་ཇི་སྲིད་དུ་ཇི་ལྟར་ཐོབ་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་[2]ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཀྱིས་ལན་མང་དུ་གནས་པར་བྱེད་པ་དང་། ཆོས་[3]དང་སྙོམས་པར་འཇུག་[4]པའི་སེམས་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱེད་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་གསུམ་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་བཞི་པར་རྣམ་པར་གཞག་གོ །ས་དེ་ལ་བྱང་ཆུབ་[5]སེམས་དཔའ་རྒྱུན་མི་འཆད་པར་([6]ལུས་དང་) ངག་དང་ཡིད་ཀྱི་བརྗོད་པ་ལས་ཡང་དག་པར་འདའ་[7]བའི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ཀྱིས་གནས་པས་ན་བརྩོན་འགྲུས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། །ས་དེ་ནི་ཉོན་མོངས་པའི་ཤིང་མཐའ་དག་སྲེག་[8]པར་ནུས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་འོད་འཕྲོ་བ་ཤིན་ཏུ་བྱུང་བས་འོད་འཕྲོ་བ་ཅན་ཞེས་བྱའོ།

དེ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་ཀྱི་ཆོས་ཀྱིས་རྒྱུན་མི་འཆད་པར་གནས་པ་ཡང་ཡིན་ནོ།། ཇི་སྲིད་དུ་བདེན་པ་རྣམས་བསྒོམ་པ་ན་འཁོར་བ་ལ་མི་ཕྱོགས་པ་དང་། མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་མངོན་དུ་ཕྱོགས་པ་ལས་སེམས་བཟློག་དེ། ཐབས་ཀྱིས་ཟིན་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་([9]ཀྱི་ཆོས་) བསྒོམ་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་བཞི་པའོ། །

---

1. སྣ་པེ་–བ་མེད་(ཆད་–སྣང་བ་“ཚད་’མེད་) 2. སྣ་པེ་–ཀྱི་ཆོས་(ཆད་–ཀྱི་“ཕྱོགས་ཀྱི་”ཆོས་)
3. ‘ཆོས་’–ཅོ་དགེར་མེད་ 4. ཅོ་དགེར་–सर्वसमापत्तिनां = སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ཐམས་ཅད་
5. སྣ་པེ་–ཆུབ་དཔའ་(ཆད་–བྱང་ཆུབ་“སེམས་’དཔའ་) 6. ཅོ་དགེར་ཡོད་
7. སྡེ་ཅོ་སྣ་པེ་–བཟླ་ 8. སྣ་པེ་–བསྲེག་ 9. ཅོ་དགེར་ཡོད་

གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་ལྔ་པར་རྣམ་པར་བཞག་གོ ། དེ་བས་ན་ས་དེ་ལ་ཐབས་ཀྱིས་ཟིན་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་བསྒོམ་པ་དེ་ཡོངས་[1]སུ་རྫོགས་པར་བྱེད་པ་ནི་ཤིན་ཏུ་སྦྱང་བར་དཀའ་བས་ན་ཤིན་ཏུ་སྦྱང་དཀའ་[2]བ་ཞེས་བྱའོ།།

ས་དེ་ལ་([3]འཕགས་པའི་) བདེན་པའི་རྣམ་པ་སྒོམ་པ་ལན་མང་དུ་བྱེད་པས་བསམ་གཏན་གྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། དེ་ཐབས་ཀྱིས་ཟིན་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱོགས་ཀྱིས་[4]ལན་མང་དུ་གནས་པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །ཇི་སྲིད་དུ་འཁོར་བར་འཇུག་པ་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པས་སྐྱོ་བ་དང་ལྡན་པས་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་ཀྱིས་མཚན་མ་མེད་པར་གནས་པ་ལ་མཉམ་པར་འཇོག་མ་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་ལྔ་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་དྲུག་པ་རྣམ་པར་གཞག་གོ ། ས་དེ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་བསྒོམ་[5]པས་གནས་པས་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། །དེ་བས་ན་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བའི་ཕྱིར་ས་དེ་ལ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མངོན་དུ་གྱུར་པ་([6]བྱུང་བས་མངོན་དུ་གྱུར་པ་) ཞེས་བྱའོ།།

དེ་མཚན་མ་མེད་པར་གནས་པ་ཐོབ་པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །ཇི་སྲིད་དུ་སྐབས་མེད་པར་མཚན་མ་མེད་པར་གནས་པ་ལ་མཉམ་པར་འཇོག་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་དྲུག་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་

---

1. 'ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. སྡེ་མི་—དཀའ་ཞེས (ཅད་—དཀའ་'བ་'ཞེས་)
3. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 4. སྡེ་མི་—ཀྱིས་མང་དུ་(ཅད་—ཀྱིས་'ལན་'མང་དུ་)
5. སྡེ་ཅོ་—སྒོམ་ 6. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་

བདུན་པར་རྣམ་པར་གཞག་གོ །ས་དེ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མཚན་མ་ཐམས་ཅད་མཚན་མ་མེད་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་ལ་མཚན་མར་བྱས་པའི་ཐ་སྙད་ཀྱང་འགོག……པར་མི་བྱེད་དོ། །དེ་བས་ན་ས་དེ་ལ་ཐབས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་[1]ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། །ས་འདི་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ལམ་དང་འབྲེལ་བའི་ཕྱིར་ཤིན་ཏུ་རིང་དུ་སོང་བས་[2]ན་རིང་དུ་སོང་བ་ཞེས་བྱའོ།།

དེ་སྐབས་མེད་པ་མཚན་མ་མེད་པ་ལ་གནས་པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །ཇི་[3]སྲིད་དུ་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པས་འཇུག་པའི་མཚན་མ་མེད་པར་གནས་པ་ལ་མཉམ་པར……འཇོག་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་བདུན་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་བརྒྱད་པར་རྣམ་པར་བཞག་གོ །ས་དེ་ལ་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པར་དགེ་བའི་ཕྱོགས་ལ་སྦྱོར་བས་ན་སྨོན་ལམ་གྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། །མཚན་མ་མེད་པ་ལ་རྩོལ་བས་མི་བསྒྱོད་པའི་ཕྱིར་དེ་མི་གཡོ་བ་ཞེས་བྱའོ། །

དེ་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པར་མཚན་མ་མེད་པ་ལ་གནས་པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །ཇི་སྲིད་དུ་རྣམ་གྲངས་དང་། ངེས་པའི་ཚིག་ལ་སོགས་པའི་རབ་ཏུ་དབྱེ་བས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཆོས་([4]ཐམས་ཅད་) སྟོན་པ་ལ་དབང་བསྒྱུར་བར་མི་ནུས་པ་དེ……སྲིད་དུ་ས་བརྒྱད་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་[5]དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་དགུ་པར་རྣམ་པར་བཞག་གོ །ས་དེ་ལ་བྱང་ཆབ་སེམས་དཔའ་སོ་སོ་ཡང་དག་པར་རིག་པའི་ཁྱད་པར་ཐོབ་པས་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱི་ཁྱད……

1. སྡེ་ཅོ་—པར་ 2. སྡེ་ཅོ་—བས་རིང་ 3. སྡེ་ཅོ་—དེ་ཇི་('དེ་'ཞེས་པའི་སྐད་དོད་རྒྱ་དཔེར་མེད་)
4. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 5. སྣར་—ལག་ཡང་དེ་

པར་དང་ལྡན་པས་ན་སྟོབས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་[1]ཞིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། ། རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཆོས་སྟོན་པ་ལ་མཁས་པའི་ཕྱིར་ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་མེད་པའི་བློ་གྲོས་ཀྱིས་ཁྱད་པར་ཐོབ་པའི་[2]ཕྱིར་ལེགས་པའི་བློ་གྲོས་ཞེས་བྱའོ།།

དེ་སོ་སོ་[3]ཡང་དག་པར་རིག་པ་བཞི་ཐོབ་པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །ཇི་སྐད་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཞིང་དང་། འཁོར་དང་། སྤྲུལ་པ་ལ་སོགས་པ་བསྟན་པ་དང་། ཆོས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་ལོངས་སྤྱོད་པ་དང་། སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་དགུ་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་[4]དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་ས་བཅུ་[5]པར་རྣམ་པར་བཞག་གོ །དེ་ལ་སྤྲུལ་པ་ལ་སོགས་པས་སེམས་ཅན་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱ་བ་ལ་མཁས་[6]པའི་ཁྱད་པར་དང་ལྡན་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཤིན་ཏུ་ཤས···ཆེ་བ་ཡིན་ནོ། དེ་ནི་ཆོས་སྟོན་པའི་སྤྲིན་རྣམས་ཀྱིས་འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་མཐའ་ཡས་པ་རྣམས་སུ་ཆོས་ཀྱི་ཆར་འབེབས་པས་ན་ཆོས་ཀྱི་སྤྲིན་ཞེས་བྱའོ། །གཞན་ཡང་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་དག་པ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་གཞག་པ་རྣམས་ཀྱིས་ས་·[7]རྣམས་རྣམ་པར་བཞག་པ་ཡོད་དེ ཡི་[8]གེ་མངས་ཀྱིས་དོགས་ནས་མ་བྲིས་སོ།།

[9]དེས་སྤྲུལ་པ་ལ་སོགས་པའི་དབང་ཐོབ་ཀྱང་ཇི་སྲིད་དུ་ཤེས་བྱ་ཐམས་ཅད་

---

1. སྣ་མ་-པ་ཤས་(ཅད་-ཕྱིན་པ་'ཤིན་ཏུ་'ཤས་)
2. སྣ་མ་-པ་ལེགས་(ཅད་-ཐོབ་'པའི་ཕྱིར་'ལེགས་) 3. སྣ་མ་-སོ་སོར་
4. སྣ་མ་-ལག་ཡོངས་(ཅད་-ལག་'དེ་'ཡོངས་སུ་) 5. སྣ་མ་-བཅུ་རྣམ་(ཅད་-བཅུ་'པར་'རྣམ་
6. རྒྱ་དཔེར་-ज्ञानविशेष = 'ཡེ་ཤེས་ཁྱད་པར་'རམ་'མཁྱེན་པའི་ཁྱད་པར་'
7. སྡེ་ཅོ་-ས་རྣམ་པར་(ཅད་-ས་'རྣམས་'རྣམ་པར་) 8. རྒྱ་དཔེར་-ग्रन्थविस्तरभयान् = གཞུང་རྒྱས་ཀྱིས་འཇིགས་ནས་ 9. རྒྱ་དཔེར་-स = དེ་

ལ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་ཆགས་པ་མེད་པ་དང་། ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་མི་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་ས་བཅུ་པའོ། །གང་གི་ཚེ་ནུས་པ་དེའི་ཚེ་ཡན་ལག་དེ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སར་རྣམ་པར་བཞག་གོ །ས་རྣམ་པར་གཞག་པ་འདི་ནི་འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས་བསྟན་ཏོ། །སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་འདི་ནི་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཐའ་དག་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པའི་ཕྱིར་འདི་ལས་གོང་ན་རྣམ་པ་གཞན་མེད་པས་དེ་[1]ཕན་ཆད་ས་རྣམ་པར་གཞག་པ་མེད་དོ། །

སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་དེའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཕྱོགས་རབ་ཏུ་དབྱེ་བ་དཔག་ཏུ་མེད་པས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་བརྗོད་པ་ནི་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་ཀྱང་མི་སྤྱོད་ན་བདག་འདྲ་བས་ལྟ་སྨོས་ཀྱང་ཅི་དགོས། །ཇི་སྐད་དུ། འཕགས་པ་སྡོང་པོ་བཀོད་པ་ལས་[2]ཀྱང་།

ཤིན་ཏུ་བརྟགས་ཀྱང་རང་བྱུང་གི །
ཡོན་ཏན་རྣམས་ཀྱི་ཕྱོགས་གཅིག་མཐའ།།
མི་རྟོགས་[3]སངས་རྒྱས་རྣམས་དང་ནི།།
ཆོས་རྣམས་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་བོ།། ཞེས་བཀའ་སྩལ་པ་

ལྟ་བུའོ། །མདོར་[4]ན་འདི་ཙམ་ཞིག་བརྗོད་པར་ནུས་ཏེ། "[5]བདག་དང་གཞན་གྱི་དོན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པ་ཉེས་པ་མ་ལུས་པ་བསལ་བའི་...

1. 'ད་ཕན་ཆད་ས་རྣམ་པར་གཞག་པ་མེད་དོ།' ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད།
2. སྡེ་–བཀའ་(ཕལ་ཆེན་–'ཀ' ༢༤༤) 3. སྡེ་ཅོ་–རྟོག་ 4. སྣ་པེ་–མདོར་འདི་ཙམ་
5. བདག་དང་གཞན་གྱི་དོན་......ཞེས་སོགས་ནས་བརྩོན་པོས་བཀའ་སྩལ་ནས་ཞེས་པའི་བར་རྒྱ་དཔེར་ཚང་མེད།

མཐར་ཐུག་པ་བརྟེས་ནས་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ཆོས་ཀྱི་སྐུ་ལ······
བཞུགས་ཏེ། ལོངས་སྤྱོད་རྫོགས་པ་དང་སྤྲུལ་པའི་སྐུས་འགྲོ་བ་མ་ལུས་པའི་
དོན་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ཚུལ་གྱིས་མཛད་ཅིང་འཁོར་བ་ཇི་སྲིད་པར་བཞུགས་སོ།།

དེ་ལྟ་བས་ན་རྟོག་པ་དང་ལྡན་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་འབྱུང་གནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ལ་དད་པ་བསྐྱེད་ལ་དེ་དག་གི་ཡོན་ཏན་ཡོངས་སུ་བསྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་རབ་ཏུ་འབད་པར་བྱའོ། །སྐུ་གསུམ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་དབྱེ་བ་ནི་ཡི་གེ་མངས་ཀྱིས་དོགས་ཏེ་མ་བྲིས་སོ།།

མདོ་སྡེ་དག་གི་ཚུལ་གྱི་[1]ལུགས་མཐུན་པ།།
རྒྱལ་བའི་སྲས་ཀྱི་ལམ་འདི་ལེགས་བཤད་པས།།
བདག་གིས་བསོད་ནམས་མི་ཆུང་གང་ཐོབ་དེས།།
འགྲོ་བ་ཤེས་ཞན་[2]བློ་མཆོག་སྒྱུར་ཐོབ་ཤོག།

སའི་མངའ་བདག་དཔལ་ལྷ་བཙན་པོས་བཀའ་སྩལ་ནས་"ཀམལཤཱི······ལས་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་མདོར་བསྡུས་པ་འདི་བགྱིས་སོ། །བསྒོམ་རིམ་དང་པོ་རྫོགས་སོ།། །།རྒྱ་གར་གྱི་མཁན་པོ་པྲཛྙཱཝརྨ་[3]དང་། ཞུ་ཆེན་གྱི་ལོ་ཙཱ་བ་བནྡེ་[4]ཡེ་ཤེས་སྡེ་ལ་སོགས་པས་བསྒྱུར་ཅིང་ཞུས་ཏེ་གཏན་ལ་ཕབ་པའོ།། །།

1. སྡེ་ཅོ་—གྱིས་ 2. སྣ་ཐེ་—གཞན་ 3. སྣ་ཐེ་—ཤྲཱིམ྄ 4. སྣ་ཐེ་—བནྡེ

༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། བྷཱ་ཝ་ནཱ་ཀྲ་མ། བོད་སྐད་དུ། བསྒོམ་[1] པའི་རིམ་པ། འཇམ་དཔལ་གཞོན་ནུར་གྱུར་པ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་[2]མདོ་སྡེའི་ཚུལ་གྱི་[3]རྗེས་སུ་འཇུག་པ་རྣམས་ཀྱི་[4]བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་མདོར་བཤད་དོ། །འདི་ལ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཤིན་ཏུ་མྱུར་དུ་ཐོབ་པར་འདོད་པ་རྟོག་[5]པ་དང་ལྡན་པས་དེ་ཐོབ་པར་བྱེད་པའི་རྒྱུ་རྣམས་དང་རྐྱེན་རྣམས་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་བྱའོ།།

འདི་ལྟར་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་འདི་ནི་རྒྱུ་མེད་པ་ལས་འབྱུང་ངར་མི···རུང་སྟེ། ཐམས་ཅད་ཀྱང་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་དུ་འབྱུང་བར་ཐལ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ། ལྟོས་[6]པ་མེད་པར་འབྱུང་ན་ནི་གང་དུ་ཡང་ཐོགས་པར་མི་རུང་སྟེ། གང་གིས་ན་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་དུ་མི་འགྱུར་རོ། དེ་ལྟ་བས་ན་ལ་ལར་བརྒྱ་ལམ་ན་འགའ་ཞིག་འབྱུང་དུ་ཟད་པས་དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་ནི་རྒྱུ་ལ་ལྟོས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་དུ་ཡང་ལ་ལར་བརྒྱ་ལམ་ན་འགའ་ཞིག་འགྱུར་ཏེ། དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང་མ་ཡིན། གནས་ཐམས་ཅད་དུ་མ་ཡིན། ཐམས་ཅད་ཀྱང་མ་ཡིན་པས་དེའི་ཕྱིར་དེ་ནི་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་ལ་ལྟོས་[7]པར་ངེས་སོ། །རྒྱུ་དང་རྐྱེན་དེ་དག་གི་ནང་ནས་ཀྱང་མ་ནོར་ཅིང་མ་ཚང་བ་མེད་པ་རྣམས་བསྟེན་པར་བྱའོ། །རྒྱུ་ནོར་བ་ལ་ནན་ཏན་བྱས་ན་ནི་ཡུན་ཤིན་ཏུ་རིང་པོ་ཞིག་གིས་ཀྱང་འདོད་པའི་འབྲས་བུ་འཐོབ་པ···མེད་དོ། དཔེར་ན། །རྭ་ལས་འོ་མ་བཞོ་བ་བཞིན་ནོ། །རྒྱུ་མཐའ་དག་མ་སྤྱད་[8]

---

1. སྣ་པེ་—སྒོམ་ 2. སྡེ་ཅོ་—པོ་ 3. སྣ་པེ་—གྱིས་ 4. སྡེ་ཅོ་—ཀྱིས་ 5. སྡེ་ཅོ་—རྟོགས་
6. པེ་—བཟློས་ 7. སྣ་པེ་—བཟློས་ 8. སྣ་པེ་—དཔྱད་

པ་ལས་ཀྱང་འབྲས་བུ་འབྱུང་བ་མེད་དེ། ས་བོན་ལ་སོགས་པ་གང་ཡང་རུང་བ་ཞིག་མེད་ན་མྱུ་གུ་ལ་སོགས་པ་འབྲས་བུ་མི་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་འབྲས་བུ་དེ་འདོད་པས་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་མ་ནོར་བ་དང་མཐའ་དག་ལ་བསྟེན་པར་བྱའོ། །

འབྲས་བུ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་དེ་དག་གང་ཞེ་ན། སྨྲས་པ། བདག་ལྟ་བུ་དམུས་ལོང་དང་འདྲ་བས་དེ་དག་བསྟན་[1]པར་མི་ནུས་མོད་ཀྱི། འོན་ཀྱང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཉིད་ཀྱིས་མངོན་པར་རྫོགས་པར་སངས་རྒྱས་ནས་གདུལ་བྱ་རྣམས་ལ་ཇི་སྐད་བཤད་པ་དེ་བཞིན་དུ་བདག་གིས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བཀའ་[2]ཉིད་ཀྱིས་བཤད་དོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་དེར་བཀའ་སྩལ་[3]པ། "གསང་[4]བའི་བདག་པོ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ནི་སྙིང་རྗེའི་རྩ་བ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན། ཐབས་ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། དེ་ལྟ་བས་ན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཐོབ་པར་འདོད་པས་སྙིང་རྗེ་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དང་། ཐབས་དང་གསུམ་པོ་འདི་དག་ལ་བསླབ་པར་བྱའོ། །

སྙིང་རྗེས་བསྐྱོད་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་····མངོན་པར་གདོན་པའི་ཕྱིར་ངེས་པར་དམ་འཆའ་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ནས་བདག་ཉིད་ལ་ལྟ་བ་བསལ་ནས་ཤིན་ཏུ་བྱ་དཀའ་ཞིང་རྒྱུན་མི་ཆད་ལ་ཡུན་རིང་·····པོར་བསྒྲུབས་[5]པའི་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ལ་གུས་པར་འཇུག་གོ། །དེར་[6]ཞུགས་ནས་ངེས་པར་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་

---

1. སྡེ་ཅོ་—བསྟེན་ 2. སྡེ་—བདག་ཉིད་ 3. སྡེ་—བཀའ་(རྒྱུད་'ཕ',༡༧༣)
4. སྣར་པེ་—གསང་བ་བའི་ 5. སྣར་པེ་—བསྒྲུབ་ 6. སྡེ་སྣར་—དེ་

པར་སྒྲུབ་[1]བོ། །ཚོགས་རྣམས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་ན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ལག་[2]མཐིལ་དུ་ཐོབ་པ་དང་འདྲ་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྩ་བ་ནི་སྙིང་རྗེ་ཁོ་ན་ཡིན་པས་དེ་ནི་ཐོག་མ་ཁོ་ནར་གོམས་པར་བྱའོ།། ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས[4]ཆོས་རབ་ཏུ་མང་པོ་ལ་བསླབ་པར་མི་བགྱིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་[5]པས་ཆོས་གཅིག་རབ་ཏུ་གཟུང་ཞིང་རབ་ཏུ་རྟོགས་པར་བགྱིས་ན[6]སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་དེའི་ལག་མཐིལ་དུ་མཆིས་པ་ལགས་……སོ། །ཆོས་གཅིག་པོ་གང་ཞེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་།།

སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པས་ན་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་རང་གི་དོན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མཐའ་དག་བརྙེས་ཀྱང་སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་……མཐར་ཐུག་པའི་བར་དུ་བཞུགས་པར་མཛད་དོ། །ཉན་ཐོས་བཞིན་དུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་གྲོང་ཁྱེར་ཤིན་ཏུ་ཞི་བར་ཡང་འཇུག་པར་མི་མཛད་དེ། སེམས་ཅན་ལ་གཟིགས་ནས་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་གྲོང་ཁྱེར་ཞི་བ་དེ་ལྕགས་ཀྱི་ཁང་པ……འབར་བ་བཞིན་དུ་ཐག་རིང་དུ་སྤོང་[7]བས་བཅོམ་ལྡན་འདས་རྣམས་ཀྱི་[8]མི་གནས་……པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་རྒྱུ་ནི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་[9]ཉིད་[10]ཉིད་ཡིན་ནོ།།

དེ་ལ་སྙིང་རྗེ་བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་ནི་དང་པོ་འཇུག་པ་ནས་བརྩམས་ཏེ་བརྗོད་

---

1. སྣ་ཐེ་—བསྒྲུབ་ 2. སྡེ་ཅོ་—ལག་ཏུ 3. སྡེ་—བཀའ (མདོ་'ཞ' ༨༩)
4. སྣ་ཐེ་—དཔའ་ 5. སྣ་ཐེ་—སེམས་ཆོས་ (ཆད་—སེམས་'པས་'ཆོས་') 6. སྣ་ཐེ་—ནས་
7. སྣ་ཐ་—སོང་ 8. སྣ་ཐེ་—ཀྱིས་ 9. སྣ་ཐེ་—པོའི་ 10. སྣ་ཐེ་—ཉིད་

པར་བྱའོ། །ཐོག་མར་རེ་ཞིག་བཏང་སྙོམས་བསྒོམས་[1]པས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་རྗེས་སུ་ཆགས་པ་དང་། ཁོང་ཁྲོ་བ་བསལ་ཏེ་སྙོམས་པའི་སེམས་ཉིད་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ། །

སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་བདེ་བ་ནི་འདོད་སྡུག་བསྔལ་བ་ནི་མི་འདོད་ལ། ཐོག་མ་མེད་པ་ཅན་གྱི་འཁོར་བ་ན་[2]སེམས་ཅན་གང་ལན་བརྒྱར་བདག་གི་གཉེན་དུ་མ་གྱུར་པ་དེ་གང་ཡང་མེད་དོ་སྙམ་དུ་ཡོངས་སུ་བསམ་ཞིང་། འདི་ལ་བྱེ་བྲག་ཅི་ཞིག་ཡོད་ན་ལ་ལ་ལ་ནི་རྗེས་སུ་ཆགས། ལ་ལ་ལ་ནི་ཁོང་ཁྲོ་བར་གྱུར་[3]པས། དེ་ལྟ་བས་ན་བདག་གིས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སེམས་སྙོམས་པ་ཉིད་དུ་བྱའོ། སྙམ་དུ་དེ་ལྟར་ཡིད་ལ་བྱ་ཞིང་བར་མའི་ཕྱོགས་ནས་བརྩམས་ཏེ། མཛའ་བཤེས་དང་དགྲ་ལ་ཡང་སེམས་སྙོམས་པ་ཉིད་དུ་བསྒོམ་མོ། །དེ་ནས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སེམས་སྙོམས་པ་ཉིད་དུ་བསྒྲུབས་ནས་བྱམས་པ་བསྒོམ་མོ། ། བྱམས་པའི་[4]རྒྱུས་སེམས་ཀྱི་[5]རྒྱུད་བརླན་ཏེ་གསེར་ཡོད་པའི་ས་གཞི་བཞིན་དུ······ བྱས་ལ་སྙིང་རྗེའི་ས་བོན་བཏབ་ན་བདེ་བླག་ཏུ་ཤིན་ཏུ་ཡོངས་སུ་རྒྱས་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ནས་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་བྱམས་པས་བསྒོས་ནས་སྙིང་རྗེ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

སྙིང་རྗེ་དེ་ནི་སེམས་ཅན་སྡུག་བསྔལ་བ་ཐམས་[6]ཅད་སྡུག་བསྔལ་དེ་དང་བྲལ་བར་འདོད་པའི་རྣམ་པ་ཡིན་ན། །ཁམས་གསུམ་[7]པའི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ནི་སྡུག་བསྔལ་ཉིད་རྣམ་པ་གསུམ་གྱིས་ཅི་རིགས་པར་ཤིན་ཏུ་སྡུག་བསྔལ་བ་དག་ཡིན་པས་དེའི་ཕྱིར་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་དེ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། འདི་ལྟར་རེ་

1. སྣ་མེ་—བསྒོམ་ 2. སྣ་མེ་—ནས་ 3. སྣ་མེ་—གྱུར། དེ་ལྟ་
4. སྣ་མེ་—པའི་སེམས (ཅད་—བྱམས་པའི་‘རྒྱུས’སེམས་) 5. སྣ་མེ་—ཀྱིས་
6. སྣ་མེ་—རྣམས་ལ་ 7. སྣ་མེ་—གསུམ་སེམས་

ཞིག་སེམས་ཅན་དམྱལ་བ་པའི་སེམས་ཅན་གང་དག་ཡིན་པ་དེ་[1]དག་ནི་རྒྱུན་མི་… ཆད་ཅིང་ཡུན་རིང་ལ་ཚ་བ་ལ་སོགས་པའི་སྡུག་བསྔལ་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་རྒྱ་བོར་བྱིང་… བ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དེ་བཞིན་དུ་ཡི་དྭགས་རྣམས་ཀྱང་ཕལ་ཆེར་ཤིན་ཏུ་མི་བཟད་པའི་བཀྲེས་པ་དང་སྐོམ་པའི་སྡུག་བསྔལ་གྱི་མེས་[2]བསྐམས་[3]པའི་ལུས་ཤིན་ཏུ་སྡུག་བསྔལ་མང་པོ་མྱོང་ངོ་། །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དུད་འགྲོ་རྣམས་ཀྱང་གཅིག་ལ་གཅིག་ཟ་བ་དང་། ཁྲོ་བ་དང་། གསོད་པ་དང་། རྣམ་པར་འཚེ་བ་ལ་སོགས་པའི་སྡུག་བསྔལ་རྣམ་པ་མང་པོ་མྱོང་བ་ཁོ་ནར་སྣང་ངོ་། །མི་རྣམས་ཀྱང་འདོད་པ་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བས་ཕོངས་ནས་[4]གཅིག་ལ་གཅིག་འཁུ་བ་དང་། གནོད་པ་[5]བྱེད་པ་དང་། སྡུག་པ་དང་བྲལ་བ་དང་། མི་སྡུག་པ་དང་ཕྲད་པ་དང་། དབུལ་ཕོངས་ལས་གྱུར་པ་ལ་སོགས་པའི་སྡུག་བསྔལ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ཉམས་སུ་མྱོང་བར་སྣང་ངོ་།།

གང་དག་འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པའི་ཉོན་མོངས་པས་[6]ཀུན་ནས་དཀྲིས་… པ་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་སེམས་དཀྲིས་པ་དག་དང་། གང་དག་ལྟ་བ་ངན་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་གཟིང་གཟིང་བར་གྱུར་པ་དེ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་སྡུག་བསྔལ་གྱི་རྒྱུ་ཡིན་… པས་གད་ཀ་ན་འདུག་པ་བཞིན་དུ་ཤིན་ཏུ་སྡུག་བསྔལ་[7]བ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །ལྷ་རྣམས་ཀྱང་ཐམས་ཅད་འགྱུར་བའི་སྡུག་བསྔལ་ཉིད་ཀྱིས་སྡུག་བསྔལ་བ་དག་སྟེ། འདོད་པ་ན་སྤྱོད་པའི་ལྷ་གང་[8]དག་ཡིན་པ་དེ་དག་ནི་རྟག་ཏུ་འཆི་འཕོ་བ་དང་…

---

1. སྣ་མ་—དེ་ནི (ཆད་—དེ་'དག་'ན་) 2. སྣེ་ཀ་དཔར་མར 'སྡུག་བསྔལ་གྱི་སེམས' ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེ་དང་སྣར་ཐང་སྣར་མ་སོགས་སུ 'སྡུག་བསྔལ་གྱི་མེས' ཞེས་གསལ་བ་འཐད་པར་མངོན་ནོ།། 3. སྣ་མ་—བསྐམས 4. སྣ་མ་—པས 5. སྣ་མ་—གནོད་པ་དང 6. སྣ་མ་—པའི 7. སྡེ་ཅོ—བསྔལ་ཁོ་ན 8. སྣ་མ་—གང་ཡིན

ལྷུང་བ་ལ་སོགས་པའི་འཇིགས་པའི་མྱ་ངན་གྱིས་སེམས་ལ་གནོན་ན་ཇི་ལྟར་བདེ། འདུ་བྱེད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་ཉིད་ནི་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་རྒྱུའི་གཞན་གྱི་དབང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་དང་། སྐད་ཅིག་རེ་རེ་ལ་འཇིག་པའི་ངང་ཅན་གྱི་མཚན་ཉིད་དེ། འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ལ་ཁྱབ་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་བས་ན་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་ནི་སྡུག་བསྔལ་གྱི་མེ་ལྕེ་འབར་བའི་ནང་དུ་ཞུགས་པ་ཡིན་པར་བལྟས་ལ་ཇི་ལྟར་[1] བདག་སྡུག་བསྔལ་མི་འདོད་པ་ལྟར་གཞན་ཐམས་ཅད་ཀྱང་དེ་དང་འདྲའོ་སྙམ་དུ… བསམ་ཞིང་། ཀྱེ་མ་ཀྱི་ཧུད་བདག་ལ་སྡུག་པའི་སེམས་ཅན་འདི་དག་སྡུག་བསྔལ་ན། སྡུག་བསྔལ་དེ་ལས་ཇི་ལྟར་ཐར་བར་བྱ་ཞེས་བདག་ཉིད་སྡུག་བསྔལ་བ་བཞིན་དུ་བྱེད་ཅིང་དེ་དང་བྲལ་བར་འདོད་པའི་རྣམ་པའི་སྙིང་རྗེ་དེས་[2]ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་[3] འདུག་ཀྱང་རུང་། སྤྱོད་ལམ་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང་རུང་སྟེ། དུས་ཐམས་ཅད་དུ་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ།[4] ཐོག་མ་ཁོ་ནར་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་རྣམས་ལ་ཇི་སྐད་སྨོས་པའི་སྡུག་བསྔལ་སྣ་ཚོགས་ཉམས་སུ་མྱོང་བར…… མཐོང་[5]བས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

དེ་ནས་སེམས་ཅན་མཉམ་པ་ཉིད་ཀྱིས་[6]བྱེ་བྲག་མེད་པར་མཐོང་ནས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ནི་བདག་གི་གཉེན་དུ་གྱུར་པ་ཁོ་ནའོ་སྙམ་དུ་ཡོངས་སུ་བསམ…… ཞིང་བར་མའི་ཕྱོགས་རྣམས་ལ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་དེ་ལ་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་བཞིན་དུ་སྙིང་རྗེ་དེ་མཉམ་པར་ཞུགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཕྱོགས་བཅུའི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བུ་ཆུང་ངུ་སྙིང་དུ་སྡུག

1. སྣ་མེ་—ལྟར་སྡུག (ཆད་—ཇི་ལྟར་"བདག་"སྡུག་) 2. སྣ་མེ་—དེ་ 3. སྣ་མ་—ལས་ཀྱང་འདུག་ཀྱང་
4. སྣ་མེ་—(ལྷག་—རུང་སྟེ། 'དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང་རུང་སྟེ།' དུས་ཐམས་ཅད་དུ་སེམས་ཅན)
5. སྣ་མེ་—མཐོང་བར་ 6. སྣ་མེ་—ཀྱི་

པ་སྡུག་བསྔལ་བར་གྱུར་བའི་མ་བཞིན་དུ་བདག་ཉིད་ཀྱིས་[1]ཤིན་ཏུ་སྡུག་[2]པ་སྡུག་བསྔལ་བ་ལས་འདོན་པར་འདོད་པའི་རྣམ་པ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པའི་སྙིང་རྗེ་དེ་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་མཉམ་པར་ཞུགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་[3]རྫོགས་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འི་མིང་ཡང་འཐོབ་བོ། །

བྱམས་པ་བསྒོམ་པ་ནི་མཛའ་བཤེས་ཀྱི་ཕྱོགས་[4]ལ་ཐོག་མར་བྱས་ནས་བདེ་བ་དང་ཕྲད་པར་འདོད་པའི་རྣམ་པ་སྟེ། རིམ་གྱིས་ཐ་མལ་པ་དང་དགྲ་ལ་ཡང་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་དེ་སྙིང་རྗེ་གོམས་པར་བྱས་ནས། རིམ་གྱིས་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་མངོན་པར་འདོན་པར་འདོད་པ་རང་གི་ངང་གིས་འབྱུང་བ་ཉིད་དུ་འགྱུར་རོ། །

དེས་ན་རྩ་བའི་སྙིང་རྗེ་གོམས་པར་བྱས་ནས་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དེ་ནི་རྣམ་པ་གཉིས་ཏེ། ཀུན་རྫོབ་དང་། དོན་དམ་པའོ། །དེ་ལ་ཀུན་རྫོབ་པ་ནི་སྙིང་རྗེས་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་མངོན་པར་འདོན་པར་དམ་བཅས་ནས་འགྲོ་བ་ལ་ཕན་[5]གདགས་པའི་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་སུ་གྱུར་ཅིག་སྙམ་དུ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་འདོད་པའི་[6]རྣམ་པས་སེམས་དང་པོ་བསྐྱེད་པའོ། །དེ་ཡང་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ལེའུ་ལས་བསྟན་པའི་ཆོ་ག་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྡོམ་པ་ལ་གནས་པ་མཁས་པ་ཕ་རོལ་པོ་ལས་[7]སེམས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ། །

1. སྣ་བེ་—ཀྱི་ 2. སྡེ་ཅོ་—སྡུག་བསྔལ་(ཆད་—ཤིན་ཏུ་སྡུག་'པ་སྡུག་'བསྔལ་)
3. སྣ་བེ་—ཚེ། སྙིང་རྗེ་(ཆད་—དེའི་ཚེ་'རྫོགས་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ།' སྙིང་རྗེ་ཆེན་) 4. སྣ་བེ་—ཕྱོགས་ཐོག་(ཆད་—ཕྱོགས་'ལ་'ཐོག་) 5. སྣ་བེ་—ཕན་པའི་(ཆད་—ཕན་'གདགས་'པའི་) 6. སྣ་བེ་—པའི་སེམས་(ཆད་—པའི་'རྣམ་པས་'སེམས་) 7. སྣ་བེ་—ལས་བསྐྱེད་(ཆད་—ལས་'སེམས་'བསྐྱེད་)

དེ་ལྟར་ཀུན་རྫོབ་པའི་[1]བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་ནས་དོན་དམ་པའི་བྱང······ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་པའི་ཕྱིར་འབད་པར་བྱའོ། །དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དེ་ནི་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་སྤྲོས་པ་མཐའ་དག་དང་བྲལ་བ། ཤིན་ཏུ་གསལ་བ། དོན་དམ་པའི་སྤྱོད་ཡུལ། དྲི་མ་མེད་པ། མི་གཡོ་བ། རླུང་མེད་པའི་མར་མེའི་རྒྱུན་ལྟར་མི་གཡོ་[2]བའོ། །དེ་འགྲུབ་[3]པ་ནི་རྟག་ཏུ་གུས་པར་ཡུན་རིང་དུ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་རྣལ་འབྱོར་གོམས་པར་བྱས་པ་ལས······འགྱུར་ཏེ། འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས་[4]ཇི་སྐད་དུ། "བྱམས་པ་གང་ཡང་ཉན་ཐོས་རྣམས་ཀྱིའམ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིའམ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་[5]དགེ་བའི་ཆོས་འཇིག་རྟེན་པ་དང་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་འབྲས་བུ···ཡིན་པར་རིག་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། དེ་གཉིས་ཀྱིས་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་བསྡུས་པའི་ཕྱིར་རྣལ་འབྱོར་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་[6]དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ངེས་པར་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་བསྟེན་པར་བྱ་སྟེ། འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་དེ་ཉིད་ལས།[7] "བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཇི་སྐད་དུ་ངས་ཉན་ཐོས་རྣམས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་དང་། དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་[8]ཏིང་ངེ་འཛིན་རྣམ་པ་དུ་མ་བསྟན་པ་གང་དག་ཡིན་པ་དེ······དག་ཐམས་ཅད་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གིས་བསྡུས་པར་རིག་པར་བྱའོ" །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །

---

1. སྣ་ཐེ་—ཀྱེ་ 2. སྣ་ཐེ་—གཡོས་ 3. སྣ་ཐེ—གྲུབ་ 4. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་ཙ་༣༨)
5. སྣ་ཐེ་—ཀྱེས་ 6. སྣ་ཐེ་—ཀྱེ་ 7. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་ཙ་༣༨) 8. སྣ་ཐེ་—ཀྱེ་

ཞི་གནས་ཙམ་འབའ་ཞིག་གོམས་པར་བྱས་པས་ནི་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་སྒྲིབ་[1]པ་མི་སྤོང་[2]གི །རེ་ཞིག་ཉོན་མོངས་པ་རྣམ་པར་གནོན་པ་ཙམ་དུ་ཟད་དེ།[3] ཤེས་རབ་ཀྱི་སྣང་བ་བྱུང་[4]བ་མེད་པར་བག་ལ་ཉལ་ལེགས་པར་ཆོམས་མི་སྲིད་པའི་ཕྱིར་བག་ལ་ཉལ་ལེགས་པར་ཆོམས་པར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་དེ་ཉིད་ལས།[5] "བསམ་གཏན་གྱིས་ནི་ཉོན་མོངས་པ་རྣམས་རྣམ་པར་གནོན་ཏོ། །ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་བག་ལ་ཉལ་ལེགས་པར་འཇོམས་པར་བྱེད་དོ།" ཞེས་བཀའ་བསྩལ་ཏོ། འཕགས་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་[6]རྒྱལ་པོ་ལས་[7]ཀྱང་།

ཏིང་ངེ་འཛིན་དེ་སྒོམ་པར་བྱེད་མོད་ཀྱི།
དེ་ནི་བདག་ཏུ་འདུ་ཤེས་འཇིག་མི་བྱེད།།
དེ་ནི་ཉོན་མོངས་ཕྱིར་ཞིང་རབ་ཏུ་འཁྲུགས།།
ལྷག་སྤྱོད་འདི་ནི་ཏིང་འཛིན་བསྒོམ་པ་བཞིན།།
གལ་ཏེ་ཆོས་ལ་བདག་མེད་སོ་སོར་རྟོག །
སོ་སོར་དེ་བརྟགས་གལ་ཏེ་བསྒོམ་པ་ནི། །
དེ་ཉིད་མྱ་ངན་འདས་ཐོབ་འབྲས་བུའི་རྒྱུ། །
རྒྱུ་གཞན་གང་ཡིན་དེས་ནི་ཞི་མི་འགྱུར། ཞེས་གསུངས་སོ།།

བྱང་ཆུབ་སེམས་པའི་སྡེ་སྣོད་ལས་[8]ཀྱང་། "གང་དག་བྱང་ཆུབ་སེམས་

---

1. སྣ་ཐེ་—སྒྲིབ་པ་རྣམས་ 2. སྣ་ཐེ་—སྤོངས་ཀྱི་ 3. སྣ་ཐེ་—དོ། 4. སྣ་ཐེ་—འབྱུང་
5. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"ཅ" ༨༣) 6. སྣ་ཐེ་—འཛིན་གྱི་ 7. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"ད" ༢༠)
8. དཀོན་བརྩེགས་'ཁ'བར་ཡོད་པའི་"བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྡེ་སྣོད་" ཅེས་པར་ཡང་འདྲེན་འདོད་མེད་ཚོད་སྣང་བས་མདོ་མཚན་མཐུན་པ་གཞན་དུ་མེད་དམ་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

དཔའི་སྡེ་སྣོད་ཀྱི་ཆོས་ཀྱི་རྣམ་གྲངས་འདི་མ་ཐོས། འཕགས་པའི་ཆོས་འདུལ་བ་མ་ཐོས་པར་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཙམ་གྱིས་ཆོག་པར་འཛིན་པ་ནི་ང་རྒྱལ་[1]གྱི་དབང···གིས་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་དུ་ལྷུང་ཞིང་། སྐྱེ་བ་དང་། ན་བ་དང་། རྒ་བ་དང་། འཆི་བ་དང་། མྱ་ངན་དང་། སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པ་དང་། སྡུག་བསྔལ་བ་དང་། ཡིད་མི་བདེ་བ་དང་། འཁྲུག་པ་ལས་ཡོངས་སུ་མི་གྲོལ། འགྲོ་བ་དྲུག་གི[2] འཁོར་བ་ལས་ཡོངས་སུ་མི་གྲོལ། སྡུག་བསྔལ་གྱི་ཕུང་པོ་ལས་ཀྱང་ཡོངས་སུ་མི་གྲོལ་ཏེ། དེ་ལ་དགོངས་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་འདི་སྐད་ཅེས། གཞན་ལས[3]ཐོས་སུ་མཐུན་པ་ཐོས་པ་ནི་རྒ་ཤི་ལས་གྲོལ་བར་འགྱུར་རོ། ཞེས་བཀའ་བསྩལ་ཏོ།" ཞེས་གསུངས་སོ། །

དེ་ལྟ་བས་ན་སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤངས་ནས་ཡོངས་སུ་དག་པའི་ཡེ་ཤེས··· འབྱུང་བར་འདོད་པས[4]ཞི་གནས་ལ་གནས་ཤིང་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

དེ་སྐད་དུ། འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས[5]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

ཚུལ་ཁྲིམས་ལ་ནི་གནས་ནས་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐོབ་སྟེ། །
ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐོབ་ནས་ཀྱང་ཤེས་རབ་སྒོམ་པར་བྱེད། །
ཤེས་རབ་ཀྱིས་ནི་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པ་འཐོབ།།
ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པས་ཚུལ་ཁྲིམས་ཕུན་སུམ་ཚོགས། །

ཞེས་བཀའ་བསྩལ་ཏོ། །འཕགས་པ་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་དད་པ་བསྒོམ་པའི་མདོ་

---

1. སྣར་མ་—རྒྱལ་དབང (ཅོད་—རྒྱལ་'གྱི'དབང) 2. སྣར་མ་—དྲུག་དུ་
3. སྡེ་སྣར་—གཞན་ལ (ཅོད་—གཞན་'ལས') 4. སྣར་མ་—བ་
5. སྡེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་—'ཆོས་ནོར་སྲུང་གིས་ཞུས་པའི་ལེའུ' ,༡༠༦)

ལས་[1]ཀྱང་། “རིགས་ཀྱི་བུ་ཤེས་རབ་ལ་ཉེ་བར་མི་གནས་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་[2]རྣམས་ཀྱིས་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་དད་པ་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་ཇི་ལྟར་ཡང་འབྱུང་བར་ང་མི་སྨྲའོ། །རིགས་ཀྱི་བུ་རྣམ་གྲངས་འདིས་ཀྱང་འདི་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་དད་པ་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་འབྱུང་བ་གང་ཅི་ཡང་རུང་།[3] དེ་ཐམས་ཅད་ནི་རྣམ་པར་མ་གཡེངས་པའི་སེམས་ཀྱིས་[4]དོན་དང་ཆོས་ཡང་དག་པར་བསམས་པ་ལས་བྱུང་བར་རིག་པར་བྱའོ།” ཞེས་བཀའ་བསྩལ་ཏོ།

ཞི་གནས་དང་བྲལ་བའི་ལྷག་མཐོང་འབའ་ཞིག་གིས་ནི་རྣལ་འབྱོར་པའི་…… སེམས་ཡུལ་རྣམས་ལ་རྣམ་པར་གཡེང་[5]བར་འགྱུར་གྱི།[6] རླུང་གི་ནང་ན་འདུག་པའི་མར་མེ་བཞིན་དུ་བརྟན་[7]པར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་ན་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་མི་འབྱུང་སྟེ། དེ་ལྟ་བས་ན་གཉིས་ཀ་དང་འདྲ་བར་བསྟེན་པར་བྱའོ། དེའི་ཕྱིར་འཕགས་པ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཆེན་པོ་འི་མདོ་ལས་[8]ཀྱང་། “ཉན་ཐོས་རྣམས་ཀྱིས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རིགས་མི་མཐོང་སྟེ། ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཤས་ཆེ་བའི་ཕྱིར་དང་། ཤེས་རབ་ཆུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་ནི་མཐོང་མོད་ཀྱི་མི་གསལ་ཏེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཤས་ཆེ་བའི་ཕྱིར་དང་། ཏིང་འཛིན་ཆུང་བའི་ཕྱིར[9]རོ། །དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་ནི་ཐམས་ཅད་གཟིགས་ཏེ། ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་མཚུངས་པར་ལྡན་པའི་ཕྱིར་རོ།” །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏེ། ཞི་གནས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་

---

1. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་“པ” ༢༧) 2. སྣ་པེ་–དཔའི་ཐེག་པ་པ་རྣམས་ཀྱི་ཐེག་པ་
3. སྣ་པེ་–ཅུང་ཟད་ཐམས་ 4. སྣ་པེ་–ཀྱི་ 5. སྣ་པེ་–གཡེངས་ 6. སྣ་པེ་–གྱིས་
7. སྣ་པེ་–གནས་ 8. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྟེན་མ་བྱུང་བ།
9. སྣ་པེ་–ཕྱིར་དང་

ནི་མར་མེ་རླུང་གིས་[1]མ་བསྐྱོད་པ་བཞིན་དུ་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་རླུང་རྣམས་ཀྱིས་[2] སེམས་གཡོ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །ལྷག་མཐོང་གིས་ནི་ལྟ་བ་ངན་པའི་དྲྭ་མ་མཐའ་དག་སྤངས་པས་གཞན་དག་གིས་མི་ཕྱེད་དོ། །ཟླ་བ་སྒྲོན་མེའི་མདོ་ལས་[3]ཇི་སྐད་དུ།

ཞི་གནས་སྟོབས་ཀྱིས་གཡོ་བ་མེད་པར་འགྱུར།

ལྷག་མཐོང་གིས་ནི་རི་དང་འདྲ་བར་འགྱུར། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་གཉིས་ཀ་ལ་རྣལ་འབྱོར་དུ་བྱས་པར་གནས་སོ།།

དེ་ལ་ཐོག་མར་རེ་ཞིག་རྣལ་འབྱོར་པས་གང་གིས་བདེ་བར་མྱུར་དུ་ཞི······གནས་དང་ལྷག་མཐོང་འགྲུབ་པར་འགྱུར་བ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་ཚོགས་··ལ་ཇེ་བསྟེན་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་ཞི་གནས་ཀྱི་ཚོགས་གང་ཞེ་ན། མཐུན་པའི་ཡུལ་ན་གནས་པ་དང་། འདོད་པ་ཆུང་བ་དང་། ཆོག་ཤེས་པ་དང་། བྱ་བ་མང་པོ་ཡོངས་སུ་སྤངས་པ་དང་། ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་དང་། འདོད་པ་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཡོངས་སུ་སྤངས་པའོ། །

དེ་ལ་ཡོན་ཏན་ལྔ་དག་དང་ལྡན་པ་ནི་མཐུན་པའི་ཡུལ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱ་སྟེ། གོས་དང་ཟས་ལ་སོགས་པ་ཚེགས་མེད་པར་རྙེད་པའི་ཕྱིར་རྙེད་སླ་བ་དང་། སྐྱེ་བོ་མི་སྡུག་པ་དང་དགྲ་ལ་སོགས་པ་མི་གནས་པའི་[4]ཕྱིར་གནས་བཟང་བ་དང་། ནད་མེད་པའི་ས་ཡིན་པས་ས་བཟང་བ་དང་། གྲོགས་ཚུལ་ཁྲིམས་དང་ལྡན་པ་[5]ལྟ་བ་མཚུངས་པ་ཡིན་པས་གྲོགས་བཟང་བ་དང་། ཉིན་མོ་སྐྱེ་བོ་

1. སྣ་གེ་–གི་ 2. སྣ་གེ་–ཀྱི་ 3. སྣ་–བཀའ་(མདོ་'ད' ༢༠) ཟླ་བ་སྒྲོན་མའི་མདོ་དང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་རྒྱལ་པོའི་མདོ་ཞེས་པ་མཚན་ཐ་དད་དུ་བརྗོད་པ་ལས་མདོ་ཐ་དད་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།
4. སྣ་མི་–པའི་གནས་(ཆད་–པའི་'ཕྱིར་'གནས་)
5. སྣ་པ་–པ་མཚུངས་(ཆད་–ལྡན་པ་'ལྟ་བ་'མཚུངས་)

མང་པོ་དག་གིས་མ་གང་བའི་ཕྱིར་དང་། མཚན་མོ་སྨྲ་ཆུང་བའི་ཕྱིར་ལེགས་པར་ལྡན་པའོ། འདོད་པ་ཆུང་བ་གང་ཞེ་ན། ཆོས་གོས་ལ་སོགས་[1]པ་བཟང་པོའམ་མང་པོ་ལ་ལྷག་པར་ཆགས་པ་མེད་པའོ། །ཆོག་ཤེས་པ་གང་ཞེ་ན། ཆོས་གོས་ལ་སོགས་པ་ངན་ངོན་ཙམ་རྙེད་པས་རྟག་ཏུ་ཆོག་ཤེས་པ་གང་ཡིན་པའོ། །བྱ་བ་མང་པོ་ཡོངས་སུ་སྤངས་པ་གང་ཞེ་ན། ཉོ་ཚོང་ལ་སོགས་པ་ལས་ངན་པ་ཡོངས་སུ་སྤང་བ་དང་། ཁྱིམ་པ་དང་རབ་ཏུ་བྱུང་བ་གང་དག་ཧ་ཅང་སློས་འདྲིན་བྱེད་པ་ཡོངས་སུ་སྤང་བ་དང་། སྨན་བྱེད་པ་སྐར་མ་རྩི་བ་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་སྤངས་པ་[2]གང་ཡིན་པའོ། །

ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་གང་ཞེ་ན། སྡོམ་པ་གཉིས་ཀ་ལ་ཡང་རང་བཞིན་དང་བཅས་པའི་ཁ་ན་མ་ཐོ་བ་དང་བཅས་པའི་བསླབ་པའི་གཞི་མི་འདྲལ་བ་དང་། བག་མེད་པར་རལ་ན་ཡང་སྐྱེན་པ་སྐྱེན་[3]པར་འགྱོད་པས་ཆོས་བཞིན་དུ་བྱེད་པ་དང་། ཉན་ཐོས་ཀྱི་སྡོམ་པ་ལ་ཕམ་པ་བཅོས་སུ་མི་རུང་ངར་གསུངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ལ་ཡང་འགྱོད་པ་དང་ལྡན་པ་དང་། ཕྱིས་མི་བྱ་བའི་སེམས་དང་ལྡན་པ་དང་། སེམས་གང་གིས་ལས་དེ་བྱས་པའི་སེམས་དེ་ལ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ཕྱིར་རམ། ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་གསམས་པའི་ཕྱིར་དེའི་ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པར་བརྗོད་པར་བྱའོ། །དེ་ནི་འཕགས་པ་མ་སྐྱེས་དགྲའི་འགྱོད་པ་བསལ་[4]བ་ལས་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་རིག་…པར་བྱའོ། །དེ་བས་ན་[5]དེ་འགྱོད་པ་མེད་པར་བྱས་ལ་སྒོམ་པ་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་བྱའོ། །

1. སྣ་མ་—སོགས་བཟང་ 2. སྣ་མ་—པ་ཡིན་(ཆད་—པ་'གང་'ཡིན་) 3. སྣ་མ་—སྐྱེན་པས་
4. སྣ་མ་—གསལ 5. སྣ་མ་—ན་འགྱོད་

འདོད་པ་རྣམས་ལ་ཡང་ཆེ་འདི་དང་ཆེ་ཕྱི་མ་ལ་ཉེས་དམིགས་རྣམ་པ་མང་པོར་འགྱུར་བར་ཡོད་ལ་བྱས་ལ་དེ་དག་ལ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་སྤང་བར་བྱའོ། །རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་ན་འཁོར་བ་[1]པའི་དངོས་པོ་སྟུག་པའམ་མི་སྡུག་པ་ཡང་རུང་སྟེ། དེ་[2]དག་ཐམས་ཅད་ནི་རྣམ་པར་འཇིག་པའི་ཆོས་ཅན་མི་བརྟན་པ་སྟེ། གདོན་མི་ཟ་བར་དེ་དག་ཐམས་ཅད་[3]དང་བདག་རང་བོར་མི་ཐོགས་པར་འབྲལ་བར་གྱུར་ན། བདག་དེ་ལ་ཅི་ཞིག་ལྷག་པར་ཆགས་པ་ལ་སོགས་པར་འགྱུར་སྙམ་དུ་བསམས··· པས་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་སྤང་བར་བྱའོ། །

ལྷག་མཐོང་གི་ཚོགས་གང་[4]ཞེ་ན། སྐྱེས་བུ་དམ་པ་ལ་བརྟེན་པ་དང་། མང་དུ་ཐོས་པ་ཡོངས་སུ་བཙལ་བ་དང་། ཚུལ་བཞིན་སེམས་པའོ། །དེ་ལ་སྐྱེས་བུ་དམ་པ་ཇི་ལྟ་བུ་[5]ལ་བརྟེན་པར་བྱ་ཞེ་ན། གང་མང་དུ་ཐོས་པ་དང་། ཚིག་གསལ་བ་དང་། སྙིང་རྗེ་དང་ལྡན་པ་དང་། སྐྱོ་བ་བཟོད་པའོ། །

དེ་ལ་མང་དུ་ཐོས་པ་ཡོངས་སུ་བཙལ་བ་གང་ཞེ་ན། གང་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་རབ་ཡན་ལག་བཅུ་གཉིས་པོ་ངེས་པའི་དོན་དང་དྲང་བའི་དོན་ལ་··· གུས་པར་བྱས་ཤིང་ཤིན་ཏུ་ཉན་པ་སྟེ། འདི་ལྟར་འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས།[6] "འཕགས་པའི་གདམས་འདོད་པ་བཞིན་དུ་མ་ཐོས་པ་ནི་ལྷག་མཐོང་གི་གེགས་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། དེ་ཉིད་ལས།[7] "ལྷག་མཐོང་ནི་ཐོས་པ་དང་བསམས་པ་ལས་བྱུང་བའི་ལྟ་བ་རྣམ་པར་དག་པའི་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བ་···

---

1. སྣ་པ་—པའི་དངོས་ 2. སྣ་པེ་—དེ་ཐམས་ 3. སྣ་པེ་—ཅད་རང་བོར་(ཆད་—ཅད་'དང་བདག' རང་བོར་') 4. སྣ་པེ་—གང་ཞིག་ 5. སྣ་པེ་—བུ་བརྟེན་ 6. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ'༣༥) 7. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ'༣༨)

ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། །འཕགས་པ་སྤྲིན་མེད་ཀྱི་ཞུས་ཞུས་པ་ལས་[1] ཀྱང་། "ཐོས་པ་དང་ལྡན་པ་ནི་ཤེས་རབ་འབྱུང་བར་འགྱུར་རོ། །ཤེས་རབ་དང་ལྡན་པ་ནི་ཉོན་མོངས་པ་རབ་ཏུ་ཞི་བར་འགྱུར[2]རོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

ཚུལ་བཞིན་བསམ་པ་གང་ཞེ་ན། གང་ངེས་པའི་དོན་གྱི་མདོ་སྡེ་དང་དྲང་བའི་དོན་གྱི་མདོ་སྡེ་ལ་སོགས་པ་ལེགས་པར་གཏན་ལ་འབེབས་པ་སྟེ། དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐེ་ཚོམ་མེད་ན་བསྒོམ་པ་ལ་གཅིག་ཏུ་ངེས་པར་འགྱུར་རོ།། དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་ཐེ་ཚོམ་གྱིས[3]འཕྱང་མོ་ཉག་པའི་ཐེག་པ་ལ་འདུག་པ་ནི་ལམ་ཁ་དབྲག[4]གི་མདོར་ཕྱིན་པའི་མི་ལྟར་གང་དུ་ཡང་གཅིག་ཏུ་ངེས་པར་མི་འགྱུར་རོ།།

རྣལ་འབྱོར་པས[5]ནི་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཉ་དང་ཤ་ལ་སོགས་པ་སྤྱང་ཞིང་མི་མཐུན་པ་མ་ཡིན་པ་དང་། ཟས་ཚོད་ཟིན་པར་བཟའ་བར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་ཚོགས་མཐའ་དག་བསགས་པ་དེས་བསྒོམ[6]པ་ལ་འཇུག་པར་བྱའོ།།

དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པས་སྒོམ[7]པའི་དུས་ན་ཐོག་མར་བྱ་བ་ཅི་ཡོད་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱས་ལ། བཤང་གཅི་བྱས་ནས་སྒྲའི་ཚེར་མ་མེད་པ་ཡིད་དུ་འོང་བའི་ཕྱོགས་སུ་བདག་གིས[8]སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སྙིང་པོ་ལ་དགོད་པར་བྱའོ་སྙམ་དུ་བསམ་ཞིང་། འགྲོ་བ་མཐའ་དག་མངོན་པར་

1. སྡེ་-བཀའ་(མདོ་'ན'༦༢)མདོ་ཉི་--'आर्यसर्वपुण्यसमुच्चयसमाधिर्नाम महायानसूत्रम् = འཕགས་པ་བསོད་ནམས་ཐམས་ཅད་བསྡུས་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཅེས་བྱ་བའི་མདོ་དང་དོན་གཅིག་གོ།
2. སྣ་ཐེ་--འགྱུར་ཞེས་ 3. སྡེ་ཅོ་--ཀྱི་ 4. སྡེ་ཅོ་--ཁ་བྲག་
5. སྣ་ཐེ་--ནི་བསྒོམ་པའི་དུས་ཐམས་ཅད་ 6. སྣ་ཐེ་--སྒོམ་པ་ 7. སྡེ་ཅོ་--བསྒོམ་ 8. སྣ་ཐེ་--གི་

གདོན་པའི་བསམ་པ་ཅན་གྱིས་[1]སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱས་ལ། ཕྱོགས་བཅུ་ན་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཡན་ལག་ལྔས་ཕྱག་བྱས་ནས། སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྐུ་གཟུགས་རི་མོ་ལ་སོགས་པ་མདུན་དུ་བཞག་གམ་གཞན་དུ་ཡང་རུང་སྟེ། དེ་དག་ལ་ཅི་ནུས་ཀྱིས་མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་བྱས་ལ་རང་གི་སྡིག་པ་བཤགས་ནས་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་གི་བསོད་ནམས་ལ་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བར་བྱས་ལ། སྟན་ཤིན་དུ་འཇམ་པོ་[2]བདེ་བ་ལ་རྗེ་བཙུན་རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ཀྱི་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་ལྟ་བུའམ། སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་ཕྱེད་དུ་ཡང་རུང་སྟེ། མིག་ཧ་ཅང་ཡང་མི་དབྱེ། ཧ་ཅང་ཡང་མི་གཟུམ་[3]པར་སྣའི་རྩེ་མོར་གཏད་[4]ཅིང་། ལུས་ཧ་ཅང་ཡང་མི་སྒུ།[5] ཧ་ཅང་ཡང་མི་དགྱེ་བར་དྲང་པོར་བསྲངས་ལ་དྲན་པ་ནང་དུ་བཞག་སྟེ་འདུག་པར་བྱའོ། །དེ་ནས་ཕྲག་པ་མཉམ་པར་བཞག་[6]ལ་མགོ་མི་མཐོ་མི་དམའ་ཞིང་ཕྱོགས་གཅིག་ཏུ་མ་ཡོ་བར་བཞག་སྟེ། སྣ་ནས་ལྟེ་བའི་བར་དྲང་པོར་བཞག་གོ །སོ་དང་མཆུ་ཡང་ཐ་མལ་པར་བཞག་གོ །ལྕེ་ཡང་ཡ་[7]སོ་འི་དྲུང་དུ་གཞར་[8]རོ། །དབུགས་ཕྱི་ནང་དུ་རྒྱུ་བ་ཡང་སྒྲ་ཅན་དང་། ངམས་[9]པ་ཅན་དང་། དབུགས་ཀོད་པ་ཅན་དུ་མི་བཏང་གི །ཅི་ནས་ཀྱང་མི་ཚོར་བར་དལ་[10]བུ་དལ་བུས་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ཚུལ་གྱིས་དབུགས་ནང་དུ་རྔུབ་པ་དང་ཕྱིར་འབྱུང་བ་དེ་ལྟར་བྱའོ། །

དེ་ལ་ཐོག་མར་རེ་ཞིག་ཞི་གནས་བསྒྲུབ་པར་བྱ་སྟེ། ཕྱི་རོལ་གྱི་ཡུལ་ལ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཞི་ནས་ནང་དུ་དམིགས་པ་ལ་རྒྱུན་དུ་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་...

---

1. སྣ་ཐེ—གྱི་ 2. སྣ་ཐེ་—བ་ 3. སྣ་ཐེ་—ཟུམ་ 4. སྣ་ཐེ་—བསྟད་ 5. སྣ་ཐེ་—དགུ་
6. སྡེ་ཅོ་—གཞག་ 7. སྣ་ཐེ་—ཡས་ 8. སྣ་ཐེ་—གཞག་ 9. རྔམ་
10. སྣ་ཐེ་—བར་དལ་བུས་ལྷུན་

ལ་དགའ་བ་དང་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་དང་ལྡན་པའི་སེམས་ཉིད་ལ་གནས་པ་ནི་ཞི······ གནས་ཞེས་བྱའོ། །ཞི་གནས་དེ་ཉིད་ལ་དམིགས་པའི་ཚེ་དེ་ཁོ་ན་ལ་རྣམ་པར་དཔྱོད་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ལྷག་མཐོང་ཡིན་ནོ། འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་[1]ཇི་སྐད་དུ། "ཞི་གནས་ནི་སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་ཉིད་དོ། །ལྷག་མཐོང་ནི་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའོ།" །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །

འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས་[2]ཀྱང་། "བཅོམ་ལྡན་འདས་ཇི་ལྟར་ཞི་གནས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བར་བགྱིད་པ་དང་། ལྷག་མཐོང་ལ་མཁས་པ་ལགས། བཀའ་སྩལ་པ། བྱམས་པ་ངས་ཆོས་གདགས་པ་རྣམ་པར་གཞག་པ་འདི་ལྟ་སྟེ། མདོ་འི་སྡེ་དང་། དབྱངས་ཀྱིས་བསྙད་པའི་སྡེ་དང་། ལུང་དུ་བསྟན་པའི་སྡེ་དང་།[3] ཚིགས་སུ་བཅད་པའི་སྡེ་དང་། ཆེད་དུ་བརྗོད་པའི་སྡེ་དང་། གླེང་གཞིའི་སྡེ་དང་། རྟོགས་[4]པ་བརྗོད་པའི་སྡེ་དང་། དེ་ལྟ་བུ་བྱུང་བའི་སྡེ་དང་། སྐྱེས་པ་རབས་ཀྱི་སྡེ་དང་། ཤིན་དུ་རྒྱས་པའི་སྡེ་དང་། རྨད་དུ་བྱུང་བའི་[5]ཆོས་ཀྱི་སྡེ་དང་། གཏན་ལ་ཕབ་པར་བསྟན་པའི་སྡེ་གང་དག་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ལ་བཤད་པ་དེ་དག་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ལེགས་པར་ཐོས། ལེགས་པར་གཟུང་། ཁ་དོན་བྱང་བར་བྱས། ཡིད་ཀྱིས་ལེགས་པར་བརྟགས། མཐོང་བས་ཤིན་དུ་རྟོགས་པར་བྱས་ནས་དེ་གཅིག་པུ་དབེན་པར་འདུག་སྟེ་[6]ནང་དུ་ཡང་དག་བཞག་ནས་ཇི་ལྟར་ལེགས་པར་·· བསམས་པའི་ཆོས་དེ་དག་ཉིད་ཡིད་ལ་བྱེད་ཅིང་སེམས་གང་གིས་ཡིད་ལ་བྱེད་·:···

---

1. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཤུ་༦༢) 2. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཅ་༢༥) 3. སྣ་མི་–སྡེ་དང་། ཆེད་ (ཆད་–སྡེ་དང་། 'ཚོགས་སུ་བཅད་པའི་སྡེ་དང་།' ཆེད་དུ་) 4. སྣ་མི་–རྟོག་
5. སྣ་མི་–པའི་སྡེ་(ཆད་–བྱུང་བ་པའི་'ཆོས་ཀྱི་'སྡེ་) 6. སྣ་མི་–དུ་

པའི་སེམས་[1]དེ་ནང་དུ་རྒྱུན་ཆགས་སུ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་ཡིད་ལ་བྱེད་དོ། །དེ་ལྟར་ཞུགས་ཤིང་དེ་ལ་ལན་མང་དུ་གནས་པ་དེ་ལ་ལུས་[2]ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་[3]དང་······སེམས་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་འབྱུང་བ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཞི་གནས་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞི་གནས་ཡོངས་སུ་ཚོལ་བར་བྱེད་པ་ཡིན་ནོ། །དེས་[4]ལུས་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་དང་། སེམས་[5]ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་དེ་ཐོབ་ནས་དེ་ཉིད་ལ་གནས་ཏེ། སེམས་ཀྱི་[6]རྣམ་པར་གཡེང་བ་སྤངས་ནས་ཇི་ལྟར་བསམས[7]པའི་ཆོས་དེ་དག་ཉིད་ནང་དུ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྤྱོད་ཡུལ་གཟུགས་བརྙན་དུ་སོ······སོར་རྟོག་པ་བྱེད།[8] མོས་པར་བྱེད་དོ། །དེ་ལྟར་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་སྤྱོད་ཡུལ་གཟུགས་[9]བརྙན་དེ་དག་ལ་ཤེས་བྱའི་དོན་དེ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་པ་དང་། ཡོངས་སུ་རྟོག་པ་དང་། ཡོངས་སུ་དཔྱོད་པ་དང་། བཟོད་པ་དང་། འདོད་པ་དང་། བྱེ་བྲག་འབྱེད་པ་དང་། ལྟ་བ་དང་། རྟོག་[10]པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ལྷག་མཐོང་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་[11]ལྷག་མཐོང་ལ་མཁས་པ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།

དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པ་ཞི་གནས་མངོན་པར་བསྒྲུབ་[12]པར་འདོད་པས་ཐོག······མར་[13]རེ་ཞིག་མདོ་འི་སྡེ་དང་། དབྱངས་ཀྱིས་བསྙད་པའི་སྡེ་ལ་སོ་ཊ་[14]པ་གསུང་རབ་མཐའ་དག་ནི་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་གཞོལ་བ། དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་བབ་པ། དེ་

---

1. སྣ་མ་–སེམས་ནང་ 2. སྣ་མ་–ལུས་ན་ 3. སྣ་མ–མ་འབྱུང་(ཆད་–མ་'དང་སེམས་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་འབྱུང་') 4. སྣ་མ་–ད་ 5. སྣ་མ་–སེམས་ཡོངས་སུ་སྦྱངས་
6. སྣ་མ་–སེམས་ཀྱིས་ 7. སྣ་མ་–བསམ་ 8. སྣ་མ་–བྱེད་དོ། 9. སྣ་མ་–གཟུགས་ད་ (ཆད་–གཟུགས་'བརྙན་'ད་) 10. སྣ་མ་–རྟོགས་ 11. སྣ་མ་–དཔའི་
12. སྣ་མ་–སྒྲུབ་ 13. སྣ་མ་–མ་ 14. སྣ་མ་–སོགས་གསུང་རབ་

བཞིན་ཉིད་ལ་འབབ་[1]པའོ་ཞེས་ཐམས་ཅད་བསྡུས་ཏེ་དེ་ལ་སེམས་ཉེ་བར་བཞག···
པར་བྱའོ། །རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་ན་རྣམ་པ་ཇི་ཙམ་གྱིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་བསྡུས་
པར་གྱུར་[2]པ་ཕུང་པོ་ལ་སོགས་པ་དེ་ལ་སེམས་ཉེ་བར་བཞག་པར་བྱའོ། །རྣམ་
པ་གཅིག་ཏུ་ན་ཇི་ལྟར་མཐོང་བ་དང་། ཇི་ལྟར་ཐོས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་
གཟུགས་ལ་སེམས་བཞག་པར་བྱ་སྟེ། འཕགས་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་པོ་
ལས [3]ཇི་སྐད་དུ།

གསེར་གྱི་ཁ་དོག་ལྟ་བུའི་སྐུ་ལུས་ཀྱིས།།[4]
འཇིག་རྟེན་མགོན་པོ་ཀུན་དུ་མཛེས་པ་སྟེ།།
དམིགས་པ་དེ་ལ་གང་གིས་[5]སེམས འཇུག་པ།།
བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེ་མཉམ་བཞག་ཅེས་བྱ། །ཞེས་གསུངས་
པ་ལྟ་བུའོ། །

དེ་ལྟར་གང་ལ་འདོད་པའི་དམིགས་པ་དེ་ལ་སམས་ངཞག་ནས་ད་ཉད་ལ··
ཕྱིར་ཞིང་རྒྱུན་[6]དུ་སེམས་བཞག་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་ཉེ་བར་བཞག་ནས་སེམས་
ལ་འདི་ལྟར་དཔྱད་[7]པར་བྱ་སྟེ། ཅི་དམིགས་པ་ལེགས་པར་འཛིན་དམ།[8] འོན་
ཏེ་བྱིང་ངམ། འོན་ཏེ་ཕྱི་རོལ་གྱི་ཡུལ་ལ་རྣམ་པར་འཕྲུར་བས་རྣམ་པར་གཡེངས་
སམ་སྙམ་དུ་བརྟག་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་གལ་ཏེ་རྨུགས་པ་དང་གཉིད་ཀྱིས་ནོན་
ནས་སེམས་བྱིང་ངམ། བྱིང་དུ་དོགས་པ་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ། མཆོག་ཏུ་དགའ་
བའི་དངོས་པོ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་སྐུ་གཟུགས་ལ་སོགས་པའམ། སྣང་བའི་འདུ་ཤེས་

1. སྣ་པེ་—བབ་ 2. སྣ་པེ་—འགྱུར་བ་ 2. སྡེ་བཀའ་(མདོ་'ད' ༧༣)
4. སྣ་པེ་—ཀྱི་ 5. སྣ་པེ་—གི་ 6. སྣ་པེ་—རྒྱུན་དུ་བཞག (ཅད་—རྒྱུན་དུ་'སེམས་'བཞག་')
7. སྣ་པེ་—སྤྱད་ 8. སྣ་པེ་—ནམ་

ཡིད་ལ་བྱའོ། །དེ་ནས་བྱིང་བ་ཞི་བར་བྱས་ནས་ཅི་ནས་ཀྱང་དམིགས་པ་དེ་ཉིད་[1]ལ་སེམས་ཀྱིས་[2]དམིགས་པ་ཤིན་དུ་གསལ་བར་མཐོང་བར་གྱུར་པ་དེ་ལྟར་བྱའོ།།

གང་གི་ཚེ་དམུས་ལོང་ལྟ་བུའམ། མི་མུན་པར་ཞུགས་པ་ལྟ་བུའམ། མིག་བཙུམས་པ་ལྟ་བུར་སེམས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ཤིན་དུ་གསལ་བར་མི་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་བྱིང་བར་གྱུར་བར་རིག་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་ཕྱི་རོལ་གྱི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་དེ་དག་གི་ཡོན་ཏན་རྟོག་པས་རྒྱུག་[3]པའི་ཕྱིར་རམ། གཞན་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་སམ། སྔོན་མྱོང་བའི་ཡུལ་ལ་འདོད་པས་སེམས་རྒོད་པའམ་རྒོད་དུ་[4]དོགས་པར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་འདུ་བྱེད་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པ་དང་། སྡུག་བསྔལ་བ་ལ་སོགས་པ་ཡིད་འབྱུང་བར་འགྱུར་བའི་དངོས་པོ་ཡིད་ལ་བྱའོ། །དེ་ནས་རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཞི་བར་བྱས་ནས་[5]དྲན་པ་དང་ཤེས་བཞིན་གྱི་ཐག་པས་ཡིད་[6]ཀྱི་…… གླང་པོ་ཆེ་དམིགས་པའི་སྡོང་པོ་དེ་ཉིད་ལ་གདགས་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་མེད་པར་གྱུར་[7]ཏེ། དམིགས་པ་དེ་ལ་[8]སེམས་རྣལ་དུ་འཇུག་པར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་ནི་རྩོལ་བ་གློད་ལ་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱ་ཞིང་། དེའི་ཚེ་ཇི་[9]སྲིད་འདོད་ཀྱི་བར་དུ་འདུག་པར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་ཞི་གནས་གོམས་པར་བྱས་པ་དེའི་ལུས་[10]དང་སེམས་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པར་གྱུར་པ་དང་། ཇི་ལྟར་འདོད་པ་བཞིན་དུ་དམིགས་པ་[11]ལ་སེམས་[12]རང་དབང་དུ་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་དེའི་ཞི་གནས་…གྲུབ་པ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱའོ། །

1. སྣ་མ་—ཉིད་སེམས་ 2. སྣ་མ་—ཀྱིས་ཤིན་ 3. སྣ་མ་—བརྒྱུག་ 4. སྣ་མ་—དུ་འཇུག་དོགས་
5. སྣ་མ་—ནས་དྲན་པ་དང་ཤེས་བཞིན་ 6. སྣ་མ་—ཡིད་ལ་གླང་ 7. སྣ་མ་—འགྱུར་
8. སྣ་མ་—ལ་རྣལ་ (ཆད་—དེ་ལ་'སེམས་'རྣལ་) 9. སྣ་མ་—ཚེ་ནམ་སྲིད་ 10. སྡེ་སྣ་—ལ་
11. སྣ་མ་—པ་དེ་ལ་ 12. སྣ་མ་—སེམས་དབང་

དེ་ནས་ཞི་གནས་གྲུབ་ནས་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། འདི་སྙམ་དུ་བསམ་པར་བྱའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་བཀའ་ཐམས་ཅད་ནི་ལེགས་པར་གསུངས་པ་སྟེ། མངོན་སུམ་[1]མམ་བརྒྱུད་པས་དེ་ཁོ་ན་མངོན་[2]པར་གསལ་བར་བྱེད་པ་དང་། དེ་ཁོ་ན་ལ་གཞོལ་བ་ཉིད་དོ། །དེ་ཁོ་ན་ཤེས་ན་སྣང་བ་བྱུང་བས་མུན་པ་བསལ་བ་བཞིན་དུ་ལྟ་བའི་དྲྭ་བ་ཐམས་ཅད་[3]དང་བྲལ་བར་འགྱུར་རོ།། ཞི་གནས་ཙམ་གྱིས་[4]ནི་ཡེ་ཤེས་དག་པར་མི་འགྱུར་ཞིང་སྒྲིབ་པའི་མུན་པ་ཡང་… སེལ་བར་མི་འགྱུར་གྱི། ཤེས་རབ་ཀྱིས་[5]ནི་དེ་ཁོ་ན་ལེགས་པར་བསྒོམས་ན་ཡེ་ཤེས་རྣམ་པར་དག་པར་འགྱུར། ཤེས་རབ་ཁོ་ནས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་རྟོགས་པར་འགྱུར། ཤེས་རབ་ཁོ་ནས་སྒྲིབ་པ་ཡང་དག་པར་སྤོང་བར་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟ་བས་ན་བདག་གིས་[6]ཞི་གནས་ལ་གནས་ཏེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན་ཡོངས་སུ…… བཙལ་བར་བྱའི། ཞི་གནས་ཙམ་གྱིས་[7]ནི་ཆོག་པར་འཛིན་པར་མི་བྱའོ་སྙམ་[8]དུ་བསམ་མོ།།

དེ་ཁོ་ན་ཇི་ལྟ་བུ་ཞེ་ན། གང་དོན་དམ་པར་དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་གང་ཟག་དང་ཆོས་ཀྱི་བདག་གཉིས་ཀྱིས་སྟོང་པ་ཉིད་དེ། དེ་ཡང་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་རྟོགས་པར་འགྱུར་གྱི། གཞན་གྱིས་ནི་མ་ཡིན་ནོ། འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས།[9] "བཅོམ་ལྡན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་མཆིས་པ་ཉིད་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གང་གིས[10]…

---

1. སྣ་པེ་–སུམ་རྒྱུད་ (ཅད་–མངོན་སུམ་'མམ'བརྒྱུད་) 2. སྡེ་ཅོ་–མངོན་སུམ་དུ
3. སྣ་པེ་–ཅད་བྲལ་ 4. སྣ་པེ་–གྱི་ 5. སྣ་པེ་–ཀྱི་
6. སྣ་པེ–གི་ 7. སྣ་པེ་–གྱི་ 8. སྣ.པེ་–སྙམ་མོ་(ཅད་–སྙམ་'དུ་བསམ་'མོ།)
9. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'ཅ' ༨༧) 10. སྣ་པེ་–གི་

འཇོན་པ་ལགས། སྨྲན་རས་གཟིཊ་དབང་ཕྱུག་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པས་འཇོན་ཏོ།" ཞེས་ཇེ་སྐད་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །དེ་[1]ལྟ་བས་ན་ཞི་གནས་ལ་གནས་ཏེ་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པས་འདི་ལྟར་རྣམ་པར་དཔྱད་པར་བྱ་སྟེ། གང་ཟག་ནི་ཕུང་པོ་དང་ཁམས་དང་སྐྱེ་མཆེད་ལས་གུད་ན་མི་དམིགས་སོ། །གང་ཟག་ནི་ཕུང་པོ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། ཕུང་པོ་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་ནི་མི་རྟག་པ་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དང་། གང་ཟག་ནི་རྟག་པ་དང་། གཅིག་པུའི་ང་བོ་ཡིན་པར་གཞན་དག་གིས་བརྟགས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ཉིད་དམ་གཞན་དུ་བརྗོད་དུ་མི་རུང་བའི་གང་ཟག་གི་དངོས་པོ་ཡོད་པར་མི་རུང་སྟེ། དངོས་པོ་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་གཞན་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་འདི་ལྟ་སྟེ། འཇིག་རྟེན་གྱི་ང་དང་ངའི་ཞེསབྱ་བ་འདི་ནི་འཁྲུལ་པ་ཁོ་ནའོ་ཞེས་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

ཆོས་[2]ལ་བདག་མེད་པ་ཡང་འདི་ལྟར་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། ཆོས་ཞེས་བྱ་བ་ནི་མདོར་བསྡུ་ན་ཕུང་པོ་ལྔ་དང་། སྐྱེ་མཆེད་བཅུ་གཉིས་དང་། ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་དོ། །དེ་ལ་ཕུང་པོ་དང་། སྐྱེ་མཆེད་དང་། ཁམས་[3]གཟུགས་ཅན་གང་དག་ཡིན་པ་དེ་དག་ནི་དོན་དམ་པར་ན་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པ་ལས་གུད་ན་མེད་དེ། དེ་དག་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཏུ་བཤིག་ལ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་རྣམས་ཀྱང་ཆ་ཤས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད···སོ་སོར་བརྟགས་[4]ན་ངོ་བོ་ཉིད་ངེས་པར་གཟུང་[5]དུ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཐོག་མ་མེད་པའི་དུས་ནས་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་[6]ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་···

1. སྣ་ཐེ་–དེ་བས་ 2. སྣ་ཐེ་–ཆོས་བདག་ 3. སྡེ་ཅོ་–ཁམས་དང་གཟུགས་
4. སྣ་ཐེ་–རྟོག་ 5. སྣ་ཐེ་–བཟུང་ 6. སྣ་ཐེ་–བ་ནི་

པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་དབང་གིས་རྨི་ལམ་ན་དམིགས་པའི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་སྣང་བ་བཞིན་དུ་བྱིས་པ་རྣམས་ལ་སེམས་ཉིད་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཕྱི་རོལ་དུ་ཆད་པ་བཞིན་དུ་སྣང་གི   དོན་དམ་པར་ན་འདི་ལ་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ནི་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པ་ལས་གུད་ན་མེད་དོ་ཞེས་དཔྱད་པར་བྱའོ།   །དེ་འདི་སྙམ་དུ་ཁམས་གསུམ་པོ་[1]འདི་ནི་སེམས་ཙམ་མོ་སྙམ་དུ་སེམས་ཤིང་།   དེས་[2]དེ་ལྟར་ཆོས་བཏགས་པ་མཐའ་དག་ནི་སེམས་ཁོ་ན་ཡིན་པར་རྟོགས་ནས་[3]དེ་ལ་སོ་སོར་བཏགས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོ་སོར་བཏགས་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་སེམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོ་སོར་རྟོག་གོ   །དེ་འདི་ལྟར་དཔྱོད་དོ། །

དོན་དམ་པར་ན་སེམས་ཀྱང་བདེན་པར་མི་རུང་སྟེ།   གང་གི་ཚེ་བརྟེན་[4]པའི་ངོ་བོ་ཉིད་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པ་འཛིན་ངའི་སེམས་ཉིད་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་[5]རྣམ་པར་སྣང་བ་དེའི་ཚེ་དེ་བདེན་པ་ཉིད་དུ་ག་ལ་འགྱུར།   ཇི་ལྟར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་བརྟེན་པ་དེ་བཞིན་དུ་སེམས་ཀྱང་དེ་ལས་གུད་ན་མེད་པས་བརྟེན་པ་ཉིད་དོ།   །ཇི་ལྟར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་རྣམ་པ་ཡིན་པས་གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་པ་དེ་བཞིན་དུ་སེམས་ཀྱང་དེ་ལས་གུད་ན་མེད་པའི་ཕྱིར་གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་ནོ།   །དེ་ལྟ་བས་ན་སེམས་ནི་སྒྱུ་མ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལྟ་བུ་ཁོ་ནའོ། །

སེམས་ཇི་ལྟ་བ་[6]དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་[7]ཀྱང་སྒྱུ་མ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལྟ་བུ་ཁོ་ནའོ་ཞེས་དཔྱོད་དོ།   །དེས་དེ་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱིས་[8]སེམས་

1. སྡེ་སྣ་—གསུམ་པ་ 2. སྣ་པེ་—དེ་དེ་ 3. སྣ་པེ་—ན་ 4. སྣ་པེ་—ཇྟེན་ 5. སྣ་པེ་—ཀྱིས་
6. སྣ་པེ་—བ་བཞིན་ 7. སྣ་པེ་—ཅད་སྒྱུ་(ཅད་—ཅད་"ཀྱང་"སྒྱུ་) 8. སྣ་པེ་—ཀྱི

ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོ་སོར་བརྟགས་ན་དོན་དམ་པར་སེམས་ནི་ནང་དུ་ཡང་མི་དམིགས། ཕྱི་རོལ་དུ་[1]ཡང་མི་དམིགས། གཉིས་ཀ་མེད་པར་ཡང་མི་དམིགས། འདས་པའི་སེམས་ཀྱང་མི་དམིགས། མ་འོངས་པ་ཡང་མི་དམིགས། ད་ལྟར་བྱུང་བ་ཡང་མི་དམིགས་སོ། །སེམས་སྐྱེ་བའི་ཚེ་[2]གང་ནས་ཀྱང་མི་འོང་། འགག་པའི་ཚེ་[3]གང་དུ་ཡང་མི་འགྲོ་སྟེ། སེམས་ནི་གཟུང་[4]དུ་མེད་པ། བསྟན་དུ་མེད་པ། གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའོ། །བསྟན་དུ་མེད་ཅིང་གཟུང་དུ་མེད་ལ་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པ་གང་ཡིན་པ་དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཅི་འདྲ་ཞེ་ན། འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་[5]ཇི་སྐད་གསུངས་པ་ལྟ་བུ་སྟེ། "འོད་སྲུངས་སེམས་ནི་ཡོངས་སུ་བཙལ་ན་མི་རྙེད་དོ། །གང་མ་[6]རྙེད་པ་དེ་མི་དམིགས་སོ། །གང་མི་དམིགས་པ་དེ་འདས་པ་ཡང་མ་ཡིན། མ་འོངས་པ་ཡང་མ་ཡིན། ད་ལྟར་བྱུང་བ་ཡང་མ་ཡིན་ནོ།" ཞེས་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་། དེས་[7]དེ་ལྟར་བརྟགས་ན་སེམས་ཀྱི་དང་པོ་ཡང་དག་པར་རྗེས་སུ་མི་མཐོང་། ཐ་མ་ཡང་དག་པར་རྗེས་སུ་མི་མཐོང་། བར་ཨ་ཡང་དག་པར་རྗེས་སུ་མི་མཐོང་ངོ་།།

ཇི་ལྟར་སེམས་ལ་མཐའ་དང་དབུས་མེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་མཐའ་དང་དབུས་མེད་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་དོ། །དེས་དེ་ལྟར་[8]སེམས་མཐའ་དང་དབུས་མེད་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་ནས་སེམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་གང་ཡང་མི་དམིགས་སོ། །སེམས་གང་གི་ཡོངས་སུ་རྟོག་པ་དེ་ཡང་སྟོང་པར་རྟོགས་སོ། །དེ་རྟོགས་པས་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པར་བསྐྱབས་[9]པའི་ངོ་བོ་ཉིད་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་

---

1. སྣ་པེ་–དུ་ 2. སྡེ་ཅོ་–ཚེ་ཡང་ 3. སྡེ་ཅོ་–ཚེ་ཡང་ 4. སྣ་པེ་–བཟུང་
5. སྡེ་–བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་"ཆ" ༡༣༧) 6. སྣ་པེ་–མི་ 7. སྣ་པེ་–དེ་
8. སྣ་པེ་–ལྟར་མཐའ་ 9. སྣ་པེ་–བསྐྱབ་

ཀྱང་ཡང་དག་པར་རྗེས་སུ་མི་མཐོང་ངོ་། །དེས་དེ་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱིས་[1]ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡང་དག་པར་རྗེས་སུ་མ་མཐོང་བས་གཟུགས་རྟག་གོ་ཞེ་འམ། མི་རྟག་གོ་ཞེའམ། སྟོང་ངོ་ཞེའམ། མི་སྟོང་ངོ་ཞེའམ། ཟག་པ་དང་བཅས་པའོ་ཞེའམ། ཟག་པ་མེད་པའོ་ཞེའམ། བྱུང་བའོ་ཞེའམ། མ་བྱུང་བའོ་ཞེའམ། ཡོད་པའོ་ཞེའམ། མེད་པའོ་ཞེས་[2]རྟག་པར་མི་བྱེད་དོ།[3] །ཇི་ལྟར་གཟུགས་ལ་རྟོག་པར་མི་བྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཚོར་བ་དང་། འདུ་ཤེས་དང་། འདུ་བྱེད་དང་། རྣམ་པར་ཤེས་པ་རྣམས་ལ་ཡང་རྟོག་པར་མི་བྱེད་དོ། །ཆོས་ཅན་མ་གྲུབ་ན་དེའི་[4]བྱེ་བྲག་རྣམས་ཀྱང་མི་འགྲུབ་པས་དེ་ལ་རྟག་པར་ག་ལ་འགྱུར། དེས་དེ་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་དེ་[5]གང་གི་ཚེ་རྣལ་འབྱོར་པས་དངོས་པོ་གང་གི་ངོ་བོ་ཉིད་དོན་དམ་པར་ངེས་པར་མི་འཛིན་པ་དེའི་ཚེ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་འཇུག་གོ །ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཀྱང་རྟོགས་སོ། །

གང་ཤེས་རབ་ཀྱིས་དངོས་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་མི་བསྒོམ་གྱི། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཡོངས་སུ་སྤོང་བ་ཙམ་འབའ་ཞིག་སྒོམ་པར་བྱེད་པ་དེའི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ནམ་ཡང་མི་ལྡོག[6]ཅིང་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་[7]ཉིད་རྟོགས་པར་ཡང་མི་འགྱུར་ཏེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྣང་བ་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །འདི་ལྟར་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཉིད་ལས་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་པའི་མེ་བྱུང་ན་གཙུབ[8]ཤིང་གཙུབས་པའི་མེ་བཞིན་དུ་རྟོག་པའི་ཤིང་སྲེག་གོ །ཞེས་

1. སྣ་པེ་—ཀྱི་ 2. སྣ་པེ་—ཞེའམ་ 3. སྣ་པེ་—དམ་ 4. སྣ་པེ་—དེའི་ཕྱིར་
5. སྡེ་ཅོ་—དེ་དངོས་པོ་གང་གི་ཚེ་ 6. སྣ་པེ་—རྟོག་ 7. སྣ་པེ་—བ་རྟོག་(ཅད་—བ་'ཉིད་'རྟོགས་)
8. སྣ་པེ་—གཙུབས་

བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་[1]ཏོ། །

འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་[2]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།[3] “དེ་ལྟར་སྐྱོན་ལ་མཁས་པ་དེ་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བར་བྱ་བའི་ཕྱིར་སྟོང་པ་ཉིད་བསྒོམ་པ་ལ་རྣལ་འབྱོར་དུ་བྱེད་དོ། །དེ་སྟོང་པ་ཉིད་[4]ལ་བསྒོམ་པ་མང་བས་གནས་གང་དང་གང་དུ་སེམས་འཕྲོ་ཞིང་སེམས་མངོན་པར་དགའ་བའི་གནས་དེ་དང་དེ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡོངས་སུ་བཙལ་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་སོ། །སེམས་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་བརྟགས་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་སོ། །སེམས་གང་གིས་[5]རྟོགས་པ་དེ་ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀུན་དུ་བཙལ་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་ཏེ། དེ་དེ་ལྟར་རྟོགས་པས་མཚན་མ་མེད་པའི་རྣལ་འབྱོར་ལ་འཇུག་གོ།” ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འདིས་[6]ནི་ཡོངས་སུ་རྟོག་[7]པ་སྔོན་[8]དུ་གཏོང་བ་ཉིད་མཚན་མ་མེད་པ་ཉིད་ལ་འཇུག་པར་བསྟན་ཏོ།[9]། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་ཡོངས་སུ་སྤོང་བ་ཙམ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་དངོས་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་མི་དཔྱོད་[10]པར་[11]རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་དུ་འཇུག་པ་མི་སྲིད་པར་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་[12]ལྟར་དེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་དངོས་པོའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་བརྟགས་ནས་བསམ་གཏན་བྱེད་ཀྱི། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་གནས་ནས་བསམ་གཏན་མི་བྱེད་ཅིང་། འཇིག་རྟེན་འདི་དང་[13]འཇིག་རྟེན་ཕ་རོལ་གྱི་བར་ལ་གནས་ནས་བསམ་གཏན་མི་བྱེད་དེ།[14] གཟུགས་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་མི་དམིགས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟ

---

1. སྣ་ཐེ་–སྩལ་པ་ 2. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་"ཐ"༤༢) 3. སྡེ་ཅོ་–ཏོ།།
4. སྣ་ཐེ་–ཉིད་བསྒོམ་པ་ 5. སྣ་ཐེ་–གི 6. སྣ་ཐེ་–འདི་ 7. སྣ་ཐེ་–རྟོགས་
8. སྣ་ཐེ་–མངོན་དུ་སྤྱོང་བ་ 9. སྣ་ཐེ་–ཏེ་ 10. སྣ་ཐེ་–སྤྱོད་ 11. སྣ་ཐེ་–པར་མི་
(ཅོད་–པར་"རྣམ་པར་"མི) 12. སྣ་ཐེ–དེ་དེ་ལྟར་ 13. སྣ་ཐེ་–དང་ཕ་རོལ་ 14 སྣ་ཐེ–དོ།

པས་ན་མི་གནས་པའི་བསམ་གཏན་པ་ཞེས་བྱའོ། །

ཤེས་རབ་ཀྱིས་དངོས་པོ་མཐའ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོ་སོར་བརྟགས་ནས་གང་གི་ཕྱིར་མི་དམིགས་པར་བསམ་གཏན་བྱེད་པ་དེའི་ཕྱིར་ཤེས་རབ་མཆོག་གི་བསམ་གཏན་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། འཕགས་པ་ནམ་མཁའ་མཛོད་དང་། འཕགས་པ་གཙུག་ན་རིན་པོ་ཆེ་ལ་སོགས་པ་ལས་བསྟན་པ་བཞིན་ནོ། །

དེ་ལྟར་གང་ཟག་དང་ཆོས་ལ་བདག་མེད་པའི་[1]དེ་ཁོ་ན་ལ་ཞུགས་པ་དེ་ཡོངས་སུ་བརྟག་པར་བྱ་བ་[2]བལྟ་བར་བྱ་བ་གཞན་མེད་པས་རྟོག་པ་དང་དཔྱོད་པ་དང་བྲལ་བ། བརྗོད་པ་མེད་པ་དང་གཅིག་ཏུ་གྱུར་པའི་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་རང་གི་ངང་གིས་[3]འཇུག་པ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པས་[4]དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་བསྒོམ་ཞིང་འདུག་པར་བྱའོ། དེར་གནས་ནས་སེམས་ཀྱི་རྒྱུན་རྣམ་པར་མི་གཡེང་བར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བར་སྐབས་སུ་འདོད་ཆགས་ལ་སོགས་པས་སེམས་ཕྱི་རོལ་ཏུ་རྣམ་པར་གཡེང་བ་དེའི་ཚེ་རྣམ་པར་གཡེངས་[5]བ་ཚོར་བར་བྱས་ལ་མྱུར་དུ་མི་སྡུག་པ་བསྒོམ་པ་ལ་སོགས་པས་[6]རྣམ་པར་གཡེང་བ་ཞི་བར་བྱས་ནས་མྱུར་དུ་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་སེམས་ཕྱིར་ཞིང་འཇུག་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་དེ་ལ་སེམས་མངོན་པར་མི་དགའ་བར་[7]མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་[8]ཡོན་ཏན་མཐོང་བས་དེ་ལ་མངོན་པར་དགའ་བ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །རྣམ་པར་གཡེང་བ་ལ་ཉེས་པར་[9]མཐོང་བས་ཀྱང་མི་དགར་བ་རབ་ཏུ་ཞི་བར་བྱའོ། །ཇི་སྟེ་རྨུགས་

1. སྡེ་ཅོ་—མེད་པ་དེ་ལྟར་ཁོ་ན་ 2. སྣ་པེ་—བ་གཞན་(ཆད་—བ་"བལྟ་བར་བྱ་བ་"གཞན་)
3. སྣ་པེ་—གི་ 4. སྣ་པེ་—པ་ 5. སྣ་སྡེ་—གཡེང་བ་ 6. སྣ་པེ་—པ་ 7. སྣ་པེ་—བ་
8. སྣ་པེ་—གྱིས་ 9. སྣ་པེ་—པ་

པ་དང་གཉིད་ཀྱིས་ནོན་[1]དེ་རྒྱ་བ་མི་གསལ་བས་སེམས་བྱིང་ངམ་བྱིང་དུ་དོགས་[2]པར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་གོང་མ་བཞིན་དུ་མཆོག་ཏུ་དགའ་བའི་དངོས་པོ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་སྤྲུར་དུ་བྱིང་བ་ཞི་བར་བྱས་ལ། ཡང་དམིགས་པ་དེ་ཁོ་ན་དེ་ཉིད་ཤིན་ཏུ་དམ་པོར་གཟུང་བར་བྱའོ། །ཇི་སྲིད་གང་གི་ཚེ་སྔོན་བགད་[3]པ་དང་། རྩེས་པ་རྗེས་སུ་དྲན་པས་བར་སྐབས་སུ་སེམས་འཕྲུར་བའམ་རྒོད་དུ་དོགས་པར་མཐོང་…བ་དེའི་ཚེ་གོང་མ་བཞིན་དུ་མི་རྟག་པ་ལ་སོགས་པ་ཡིད་འབྱུང་བར་འགྱུར་བའི་…དངོས་པོ་ཡིད་ལ་བྱས་[4]ལ་གཡེང་བ་ཞི་བར་བྱ་ཞིང་།[5] དེ་ནས་ཡང་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་སེམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་འཇུག་པར་འབད་པར་བྱའོ།།

ཇི་སྲིད་གང་གི་ཚེ་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་དང་བྲལ་བར་གྱུར་ནས་མཉམ་པར་ཞུར་ཏེ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་སེམས་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པར་འགྱུར་བ་དེའི་ཚེ་རྩོལ་བ་…གློད་དེ་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱའོ། །གལ་ཏེ་སེམས་མཉམ་པར་ཞུགས་པ་ལ་བརྩལ་[6]བ་བྱས་ན་དེའི་ཚེ་སེམས་རྣམ་པར་གཡེང་བར་འགྱུར་རོ། །གལ་ཏེ་སེམས་བྱིང་བར་གྱུར་བ་ལ་བརྩལ་[7]བར་མ་བྱས་ན་[8]དེའི་ཚེ་ཤིན་ཏུ་བྱིང་བས་ལྷག་མཐོང་……མེད་དེ། སེམས་དམུས་ལོང་བཞིན་དུ་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་སེམས་བྱིང་བར་གྱུར་ན་བརྩལ་[9]བར་བྱའོ། །མཉམ་པར་གྱུར་ན་བརྩལ་[10]བར་མི་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་ལྷག་མཐོང་བསྒོམས་པས་ཤེས་རབ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བར་གྱུར་པ་དེའི་…

---

1. སྣ་མི་—གནོན་ 2. སྣ་མི་—དོགས་པ་དེའི་(ཆད་—དོགས་'པར་མཐོང་བ་'དེའི་)
3. སྣ་མི་—བགོད་ 4. སྣ་མི་—བྱས་པ་ལ་ 5. སྣ་མི་—ཞིང་དེ་ཁོ་(ཆད་—ཞིང་། 'དེ་ནས་ཡང་' དེ་ཁོ་ན་) 6. སྣ་མི་—བཙལ་ 7. སྣ་མི་—བཙལ་
8. སྣ་མི་—ནས་དེའི་ཤིན་(ཆད་—དེའི་'ཚེ་'ཤིན་ཏུ་) 9. སྣ་མི་—བཙལ་ 10. སྣ་མི་—བཙལ་

ཚོ་ཞི་གནས་ཆུང་བས་མར་མེ་རླུང་ལ་བཞག་པ་[1]བཞིན་དུ་སེམས་གཡོ་བར་…… འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་དུ་གསལ་བར་མཐོང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་བས་ན་དེའི་ཚོ་ཞི་གནས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །ཞི་གནས་[2]ཀྱི་ཤས་ཆེ་བར་གྱུར་ན་ཡང་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །

གང་གི་ཚེ་གཉིས་ཀ་མཉམ་[3]དུ་འཇུག་པའི་ཚེ་ལུས་དང་སེམས་ལ་གནོད་པར་མ་གྱུར་གྱི་བར་དུ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་གནས་པར་བྱའོ། ། ལུས་ལ་སོགས་པ་[4]ལ་གནོད་པར་གྱུར་ན་དེའི་བར་སྐབས་སུ་འཇིག་རྟེན་མཐའ···· དག་སྒྱུ་མ་དང་། སྨིག་རྒྱུ་དང་། རྨི་ལམ་དང་། ཆུ་ཟླ་དང་། མིག་ཡོར་[5]ལྟ་བུར་ལྟ་ཞིང་འདི་སྙམ་དུ་བསམ་པར་བྱ་སྟེ། སེམས་ཅན་འདི་དག་ནི་ཆོས་ཟབ་མོ་འདི་ལྟ་བུ་ཁོང་དུ་མ་ཆུད་པས་འཁོར་བ་ན་ཀུན་ཏུ་ཉོན་མོངས་པར་འགྱུར་གྱིས།[6] བདག་གིས་ཅི་ནས་ཀྱང་དེ་དག་ཆོས་ཉིད་དེ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་འགྱུར་[7]བ་དེ་ལྟར་བྱའོ་སྙམ་དུ་བསམ་ཞིང་། སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་[8]དང་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་མངོན་དུ་བྱའོ། །དེ་ནས་ངལ་བསོ་ལ། ཡང་དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྣང་བ་མེད་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་འཇུག་པར་བྱའོ། །ཡང་སེམས་ཤིན་ཏུ་སྐྱོ་བར་གྱུར་ན་དེ་བཞིན་དུ་ངལ་བསོ་བར་བྱའ། །འདི་ནི་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་[9]འཇུག་པའི་ལམ་སྟེ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པ་དང་། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྙན་ལ་དམིགས་པའོ། །

---

1. སྣ་ཐེ་—བ་དེ་བཞིན་ 2. སྣ་ཐེ་—གནས་ཤས་ 3. སྣ་ཐེ་—མཉམ་པར་
4. སྣ་ཐེ་—བ་གནོད་(ཆད་—སོགས་པ་'ལ'གནོད་) 5. སྣ་ཐེ་—གཡོར་ 6. སྣ་ཐེ་—གྱི་
7. སྣ་ཐེ་—གྱུར་པ་ 8. སྣ་ཐེ་—པོ་དེ་བྱང་ཆུབ་ 9. སྣ་ཐེ་—བ་

དེ་ལྟར་རྣལ་འབྱོར་པས་རིམ་པ་འདྲིས་[1]ཆུ་ཚོད་གཅིག་[2]གམ། མེལ་ཚེ་ཐུན་ཕྱེད་དམ། ཐུན་གཅིག་གམ། ཇི་སྲིད་འདོད་ཀྱི་བར་དུ་དེ་ཁོ་ན་བསྒོམ་ཞིང་འདུག་པར་བྱའོ། །འདི་ནི་དོན་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་[3]པའི་བསམ་གཏན་ཏེ། འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་བསྟན་ཏོ། །དེ་ནས་འདོད་ན་དང་ངེ་འཛིན་ལས་ལངས་ཏེ་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་མ་[4]བཤིག་པར་འདི་སྙམ་དུ་ཆོས་འདི་དག་ཐམས་ཅད་དོན་… དམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཉིད་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་། ཀུན་རྫོབ་དུ་རྣམ་པར་གནས་པ་ཉིད་དོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་ལས་དང་འབྲས་བུ་འབྲེལ་བ་ལ་སོགས་པ་ཇི་ལྟར་རྣམ་པར་གནས་པར་འགྱུར། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀྱང་།[5]

དངོས་པོ་སྐྱེ་བ་ཀུན་རྫོབ་དུ། །
དམ་པའི་དོན་དུ་རང་[6]བཞིན་མེད། །ཅེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

སེམས་ཅན་བྱིས་པའི་བློ་ཅན་འདི་དག་ནི་ངོ་བ་ཉིད་མེད་པའི་དངོས་པོ་… རྣམས་ལ་ཡོད་པ་ལ་སོགས་པ་བློ་འདོགས་པས་བློ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་གྱུར་ཏེ། ཡུན་རིང་པོར་འཁོར་བའི་འཁོར་ལོ་ན་ཡོངས་སུ་འཁྱམས་པས་བདག་གིས་ཅི… ནས་ཀྱང་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་བླ་ན་མེད་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས… པར་བྱ་སྟེ། དེ་ནས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་གོ་འཕང་ཐོབ་པར་བྱ་[7]ལ། དེ་དག་ཆོས་ཉིད་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ་སྙམ་[8]དུ་བསམས་ལ། དེ་ནས་དལ་བུས་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་བཤིག་སྟེ་[9]ཕྱོགས་བཅུ་ན་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ…

1. སྣ་པེ་—འདྲེ་ 2. སྣ་པེ་—ཅིག་ 3. སྣ་པེ་—དབྱེ་ 4. སྣ་པེ་—མི་
5. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ' ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ ༡༧༨) 6. སྣ་པེ་—རང་ནི་
7. སྣ་པེ་—བྱས་ལ་ 8. སྣ་པེ་—སྙམ་པ་སེམས་ 9. སྣ་པེ་—ཏེ་

སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་བྱས་ལ། དེ་དག་ལ་མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་བྱས་ནས། འཕགས་པ་བཟང་པོ་སྤྱོད་པ་ལ་སོགས་པའི་སྨོན་ལམ་རྒྱ་ཆེན་པོ་གདབ་བོ། །དེ་[1]ནས་སྟོང་པ་ཉིད་དང་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འི་སྙིང་པོ་ཅན་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་[2]པ་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་མཐའ་དག་བསྒྲུབ་པ་ལ་མངོན་···པར་བརྩོན་པར་བྱའོ། །

དེ་ལྟར་གྱུར་ན་བསམ་གཏན་དེ་རྣམ་[3]པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་མངོན་པར་བསྒྲུབས་པ་ཡིན་ཏེ། འཕགས་པ་གཙུག་ན་རིན་པོ་ཆེ་ལས་[4]ཇི་སྐད་དུ། "དེ་བྱམས་པའི་ག་ཆ་བགོས་ཤིང་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་འི་གནས་ལ་གནས་ནས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་མངོན་པར······བསྒྲུབ་[5]པའི་བསམ་གཏན་བྱེད་དོ། །དེ་ལ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པའི་སྟོང་པ་ཉིད་གང་ཞེ་ན། གང་སྦྱིན་པ་དང་མ་བྲལ་བ། ཚུལ་ཁྲིམས་དང་མ་བྲལ་བ། བཟོད་པ་དང་མ་བྲལ་བ། བརྩོན་འགྲུས་དང་མ་བྲལ་བ། བསམ་གཏན་དང་མ་བྲལ་བ། ཤེས་རབ་དང་མ་བྲལ་བ། ཐབས་དང་མ་བྲལ་བ།" ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་རྒྱ་ཆེར་བཀའ་སྩལ་པ་ལྟ་བུའོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པ་དང་། ཞིང་[6]དང་། ལུས་དང་། གཡོག་འཁོར་མང་པོ་ལ་སོགས་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པར་གྱུར་པའི་ཐབས་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་དགེ་བ་ངེས་པར་བསྟེན་པར་··བྱ་དགོས་སོ། །

---

1. སྣ་པེ་—དེ་ན་ 2. སྣ་པེ་—སོགས་བསོད་ 3 སྣ་པེ་—རྣམས་ཐམས་
4. སྡེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་'ཆ' ༢༢༠) 5. སྣ་པེ་—སྒྲུབ་ 6. སྣ་པེ་—ཞི་དང་(ཆད་-ཞིང་དང་)

དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་སངས་རྒྱས་[1]རྣམས་ཀྱི་ཞིང་ལ་སོགས་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་གང་བཀའ་སྩལ་པ་དེ་གང་གི་འབྲས་བུ་ཡིན་པར་འགྱུར། དེ་ལྟ་བས་ན་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ནི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐབས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་འགྱུར་བས་བཅོམ་ལྡན་འདས་······ཀྱིས་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་[2]དེ་ནི་ཐབས་ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པ་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དེའི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐབས་ལ་ཡང་བསྟེན་པར་བྱའི། སྟོང་པ་ཉིད་འབའ་ཞིག་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་སྐད་དུ་འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པ་བསྡུས་པ་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་···སྩལ་ཏེ། "བྱམས་པ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས་[4]པ་འདི་ནི་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱིར་ཡིན་ན། །དེ་ལ་མི་གླེན་པོ་དེ་དག་འདི་སྐད་དུ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་[5]ཏུ་···ཕྱིན་པ་ཁོ་ན་ལ་བསླབ་པར་བྱའི།[6] ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལྷག་མ་རྣམས་[7]ཀྱིས་ཅི་ཞིག་བྱ་[8]ཞེས་ཟེར་ཞིང་། དེ་དག་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གཞན་དག་ལ་ཡང་སྐུར་འདེབས་པར་སེམས་སོ། །མ་ཕམ་པ་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ཀ་[9]ཤི་ཀའི་རྒྱལ་པོར་གྱུར་པ་གང་ཡིན་པ་དེས་[10]ཕུག་རོན་གྱི་ཕྱིར་རང་གི་ཤ་ཁྲ་ལ་བྱིན་པ་དེ་ཤེས་རབ་འཆལ་བ་ཡིན་ནམ། བྱམས་པས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། བྱམས་པ་བྱང་ཆུབ་

---

1. སྣ་མི་—རྒྱས་ཀྱི་ 2. སྣ་མི་—ཤེས་ཀྱི་(ཆད་—ཤེས་'དེ་ནི་ཐབས་'ཀྱིས་)
3. མདོ་འདི་བཀའ་འགྱུར་དུ་མེད་ཚོད་སྣང་བས་དཔྱད་པར་བྱའོ།། 4. སྣ་མི་—བསྒྲུབ་
5. སྣ་མི་—རོལ་ཕྱིན་(ཆད་—རོལ་'ཏུ་'ཕྱིན་') 6. སྣ་མི་—བྱའོ། 7. སྣ་མི་—རྣམས་ཅི་
8. སྣ་མི་—བྱ་ཟེར་ 9. སྣ་མི་—ཀ་ཁེ་ 10. སྣ་མི་—དེ་

སེམས་དཔའི་སྤྱད་པ་སྤྱོད་པ་ན་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་དང་ལྡན་པའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་གང་དག་བསགས་པའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་དེ་དག་གིས་གནོད་པར་གྱུར་དམ། ཞུས་པས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། མ་ཕམ་པ་ཁྱོད་ཀྱིས་ཀྱང་བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས། བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་བཟོད་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་བརྩོན་འགྲུས་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་བསམ་གཏན་གྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ། བསྐལ་པ་དྲུག་ཅུར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས་ན། དེ་ལ་མི་གླུན་པོ་དེ་དག་[1]འདི་སྐད་དུ་ཚུལ་གཅིག་ཁོ་ནས་བྱང་ཆུབ་སྟེ། འདི་ལྟ་སྟེ། སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་[2]ཚུལ་གྱིས་སོ་ཞེས་ཟེར་ཏེ། དེ་དག་ནི་སྤྱོད་པ་ཡོངས་སུ་མ་དག་པར་འགྱུར་རོ།” ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འབྱུང་ངོ་།།

ཐབས་དང་བྲལ་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཤེས་རབ་འབའ་ཞིག་གིས་ནི་ཉན་ཐོས་[3]བཞིན་དུ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་བྱེད་མི་ནུས་ཀྱི། ཐབས་ཀྱིས་[4]བསྟངས་ན་ནུས་པར་འགྱུར་ཏེ། འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་[5]ཇི་སྐད་དུ། “འོད་སྲུངས་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་བློན་པོས་ཟིན་པའི་རྒྱལ་པོ་ནམས་དགོས་པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཤེས་རབ་ཐབས་མཁས་པས་[6]ཡོངས་སུ་ཟིན་པ་[7]དེ་ཡང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་

1. སྣ་མེ་—དག་ཚུལ་ 2. སྣ་མེ་—གྱིས་ 3. སྣ་མེ་—ཐོས་ཀྱི་བཞིན་ 4. སྣ་མེ་—ཀྱི་
5. སྡེ་—བཀག་(དཀོན་བརྩེགས་'ཚ' ༡༢༨) 6. སྣ་མེ་—པས་ཟིན་ 7. སྣ་མེ་—པ་ཡང་

ནོ།" །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་གྱི་ལྟ་བ་ཡང་གཞན། མུ་སྟེགས་ཅན་དང་། ཉན་ཐོས་རྣམས་ཀྱི་ལམ་གྱི་ལྟ་བ་ཡང་གཞན་ཏེ། འདི་ལྟར་མུ་སྟེགས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་[1]ལམ་གྱི་ལྟ་བ་ནི་བདག་ལ་སོགས་པར་[2]ཕྱིན་ཅི་ལོག་དང་ལྡན་པའི་ཕྱིར་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཐམས་ཅད་དུ་ཤེས་རབ་དང་... བྲལ་བའི་ལམ་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན་དེ་དག་ཐར་པ་མི་ཐོབ་བོ། །

ཉན་ཐོས་རྣམས་ཀྱིས་ནི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་དང་བྲལ་བས་ཐབས་དང་མི་ལྡན་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན་དེ་དག་གཅིག་ཏུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་གཞོལ་བར་འགྱུར་རོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་[3]ནི་ཤེས་རབ་དང་[4]ཐབས་དང་ལྡན་པར་འདོད་དེ། དེ་[5]བས་ན་དེ་དག་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་གཞོལ་བར་འགྱུར་རོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་ནི་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་དང་ལྡན་པར་འདོད་དེ། དེས་ན་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ཐོབ་སྟེ། ཤེས་རབ་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་[6]ནི་འཁོར་བར་མི་ལྟུང་ལ། ཐབས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་[7]ནི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་མི་ལྟུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །

དེ་བས་ན་འཕགས་པ་ག་ཡཱ་མགོ་འི་རི་ལས།[8] "བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་ནི་མདོར་བསྡུ་[9]ན་འདི་གཉིས་ཏེ། གཉིས་གང་ཞེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་བོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །འཕགས་པ་དཔལ་མཆོག་དང་པོ་ལས་[10]ཀྱང་། "ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

---

1. སྣ་མེ་–ཀྱིས་ 2. སྣ་མེ་–པ་ལ་ 3. སྣ་མེ་–ལམ་ཤེས་(ཆད་–ལམ་"ནི་"ཤེས་)
4. སྣ་མེ་–དང་ལྡན་(རབ་དང་"ཐབས་དང་"ལྡན་) 5. སྣ་མེ་–དེས་ན་མི་(ཆད་–དེས་ན་"དེ་དག་"མི་)
6. སྣ་མེ་–ཀྱིས་འཁོར་ 7. སྣ་མེ་–ཀྱིས་མྱ་ 8. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་"ཅ་" ༢༨༨)
9. སྣ་མེ་–བསྡུས་ 10. ཆོས་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་ང་།

ཐབས་ལ་མཁས་པ་ནི་ཕ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་ལས་[1]ཀྱང་། "བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་འཆིང་བ་ནི་གང་། ཐར་པ་ནི་གང་ཞེ་ན། ཐབས་མེད་པར་སྲིད་པར་འགྲོ་བ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་འཆིང་བའོ། །ཐབས་ཀྱིས་སྲིད་པའི་འགྲོ་བར་འགྲོ་བ་ནི་ཐར་པའོ།[2] །ཤེས་རབ་མེད་པར་སྲིད་པར་འགྲོ་བ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་འཆིང་བའོ། །ཤེས་རབ་ཀྱིས་སྲིད་པའི་འགྲོ་བར་འགྲོ་བ་ནི་ཐར་པའོ། །ཐབས་ཀྱིས་མ་[3]ཟིན་པའི་ཤེས་རབ་ནི་འཆིང་བའོ། །ཐབས་ཀྱིས་ཟིན་པའི་ཤེས་རབ་ནི་ཐར་པའོ། །ཤེས་རབ་ཀྱིས་[4]མ་ཟིན་པའི་ཐབས་ནི་འཆིང་བའོ། །ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཟིན་པའི་ཐབས་ནི་ཐར་པའོ།" །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཤེས་རབ་ཙམ་བསྟེན་ན་ནི་ཉན་ཐོས་ཀྱིས་འདོད་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་ལྟུང་བས་འཆིང་བ་བཞིན་དུ་འགྱུར་ཏེ། མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པས་གྲོལ་བར་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཐབས་དང་བྲལ་བའི་ཤེས་རབ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་འཆིང་བའོ། །ཞེས་བྱའོ། ། དེ་ལྟ་བས་ན་ལྷགས་[5]པས་ཉེན་པ་[6]ལ་མེ་བསྟེན་པ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས……དཔས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ལྷགས་[7]པ་ཙམ་སྤང་པའི་ཕྱིར་ཐབས་དང་བཅས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་[8]སྟོང་པ་ཉིད་བསྟེན་པར་བྱའི། ཉན་ཐོས་བཞིན་དུ་མངོན་དུ་ནི་མི་བྱ་སྟེ།

1. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་–'མ' ༢༠༧) 2. སྣ་པེ་–ཐར་པའོ། ཐབས (ཅོ་–ཐར་པའོ། 'ཤེས་རབ་མེད་པར་སྲིད་པར་འགྲོ་བ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་འཆིང་བའོ། །ཤེས་རབ་ཀྱིས་སྲིད་པའི་འགྲོ་བར་འགྲོ་བ་ནི་ཐར་པའོ།' ཐབས) 3. སྣ་པེ་–མི་ 4. སྣ་པེ་–ཀྱི་ 5. སྣ་པེ་–ལྷག་ 6. སྣ་པེ་–མེ་ལ་བརྟེན་ 7. སྡེ་ཅོ་–ལྷག་ 8. སྣ་པེ་–ཀྱི་

འཕགས་པ་ཆོས་བཅུ་པའི་མདོ་ལས[1]ཇི་སྐད་དུ། "རིགས་ཀྱི་བུ་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་མི་ལ་ལ་ཞིག[2]མི་ཡོངས་སུ་སྐྱོད་པར་གྱུར་ཏེ།[3] དེ་མི་དེ་ལ་བསྙི་སྟང་བྱེད། བླ་མར་བྱེད་ཀྱང་དེ་འདི་སྙམ་དུ་བདག་གིས་མི་དེ་ལ་བསྙི་སྟང་བྱས། བླ་མར་བྱས། རི་མོར་བྱས་ཀྱང་འདི་ལ་ལག་པ་གཉིས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་གཟུང་བར་བྱའོ་སྙམ་དུ[4]མི་སེམས་སོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། གཞི་དེ་ལས་བདག་ལ་ལུས་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་བའམ། སེམས་ཀྱི་ཡིད་མི་བདེ་བར་འགྱུར་དུ་འོང་སྙམ་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ[5]ཡང་རྒྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་བསམ་པ་ཅན་ཡང་ཡིན་ལ་རྒྱ་ངན་ལས་འདས་པ་མངོན་སུམ་དུ་ཡང་མི་བྱེད་དོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། གཞི་དེ་ལས་བདག་བྱང་ཆུབ་ལས་ཕྱིར་ལྡོག་པར་འགྱུར་དུ་འོང་སྙམ་པའི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་པ་ལྟ་བུའོ། །

ཐབས་ཙམ་འབའ་ཞིག་བསྟེན་ན་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ[6]སོ་སོ་འི་སྐྱེ་བོ་ས་ལས་མ་འདའ་བས་ཤིན་དུ་བཅིངས་པ་ཁོ་ནར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཤེས་རབ་དང་བཅས་པའི་ཐབས་བསྟེན་པར་བྱ་སྟེ། འདི་ལྟར་སྔགས་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པའི་དུག་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཉོན་མོངས་པ་ཡང་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་བསྒོམས་ན་བདུད་རྩིར..... འགྱུར་ན། རང་བཞིན[7]གྱིས་མངོན་པར་མཐོ་བའི་འབྲས་བུ་ཅན་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་གང་ཡིན་པ་ལྟ་སྨོས་ཀྱང་ཅི་དགོས་ཏེ། འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་

1. སྡེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་‘ཁ’ ༡༠༣) 2. སྣ་པེ་—དག་ 3. སྡེ་ཅོ་—ཏོ།
4. སྣ་པེ་—དུ་སེམས་(ཅད་སྒྲོན་—སྙམ་དུ་‘མི་’སེམས་སོ།) 5. སྣ་པེ་—དཔའི་
6. སྣ་པེ—དཔའི་ 7. སྣ་པེ་—བཞིན་མངོན་(ཅད་—བཞིན་‘གྱིས་’མངོན་)

པ་ལས་[1]ཛེ་སྐད་དུ། "འོད་སྲུངས་འདི་ལྟ་སྟེ། དཔེར་ན་སྔགས་དང་སྨན་གྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པའི་དུག་གིས་ནི་འཆི་བར་བྱེད་མི་ནུས་སོ། །དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་[2]ཀྱི་ཉོན་མོངས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པས····ཀྱང་ལོག་པར་ལྟུང་བར་བྱེད་མི་ནུས་སོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

དེ་[3]ལྟ་བས་ན་གང་གི་ཕྱིར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐབས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས····འཁོར་བ་མི་འདོར་བ་དེའི་ཕྱིར་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་མི་ལྟུང་ངོ་། །གང་གི་ཕྱིར་ཤེས་རབ་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་དམིགས་པ་མཐའ་དག་སྤོང་བ་དེའི་ཕྱིར་འཁོར·····བར་མི་ལྟུང་སྟེ། དེ་བས་ན་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་སངས་རྒྱས་ཉིད་འཐོབ་བོ། །དེ་བས་ན་འཕགས་པ་ནམ་མཁའ་མཛོད་ལས་[4]ཀྱང་། "དེ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཤེས་པས་ནི་ཉོན་མོངས་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་འདོར་རོ། །ཐབས་ཀྱི་ཤེས་པས་ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་མི་གཏོང་ངོ་།" ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།། །འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས་[5]ཀྱང་། "སེམས་ཅན་གྱི་དོན་ལ་ཤིན་ཏུ་མི་ཕྱོགས་པ་དང་། འདུ་བྱེད་མངོན་པར་འདུ་བྱ་བ་ཐམས་ཅད་ལ་ཤིན་ཏུ་མི་ཕྱོགས་པ་ནི་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ····ཏུ་ངས་[6]མ་བསྟན་ཏོ།" ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དེ་[7]ལྟ་བས་ན་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པར་འདོད་པས་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་གཉིས་ཀ་བསྟེན་པར་བྱའོ། །

དེ་ལ་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པའི་གནས་སྐབས་སམ།

1. ཛེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་'ཆ' ༡༣༠)
2. རྣ་མེ་—རྣམས་ཉོན་ 3. རྣ་མེ་—དེ་བས་ 4. ཛེ་—བཀའ་(མདོ་'པ' ༢༥༣)
5. ཛེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ' ༡༧) 6. རྣ་མེ་—ངས་བསྟན་(ཚད་སྒྲོན་—ངས་'མ'བསྟན་)
7. རྣ་མེ་—དེ་བས་

ཤིན་ཏུ་མཉམ་པར་གཞག་པའི་གནས་སྐབས་ན་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐབས་ལ་···· བསྟེན་[1]པ་མི་འབྱུང་དུ་ཟིན་ཀྱང་། དེ་ལ་སྦྱོར་བ་དང་དེའི་རྗེས་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་[2]གང་ཡང་བྱུང་བ་དེའི་ཚེ་ཐབས་ལ་བསྟེན་[3]པ་འབྱུང་བ་[4]ཉིད་དེ། དེའི་ཕྱིར་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་གཉིས་ཅིག་ཅར་འཇུག་གོ །གཞན་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཤེས་རབ་དང་ཐབས་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག་པའི་ལམ་·· ནི་འདི་ཡིན་ཏེ། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ལྟ་བའི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པས་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ལམ་བསྟེན་པ་དང་། ལངས་པའི་ཐབས་ཀྱི་དུས་ན་ཡང་སྒྱུ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པ་ཁོ་ནའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་·· པ་ལ་བསྟེན་[5]པ་སྟེ། འཕགས་པ་བློ་གྲོས་མི་ཟད་པས་བསྟན་པ་ལས་[6]ཇི་སྐད་དུ། "དེ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐབས་ནི་གང་། ཤེས་རབ་མངོན་པར་སྒྲུབ་པ་ནི་གང་ཞེ་ན། གང་གི་ཕྱིར་མཉམ་པར་བཞག་པ་ན་སེམས་ཅན་[7]ལ་ལྟ་བས་[8]ན་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་དམིགས་པ་ལ་སེམས་ཉེ་བར་འཇོག་པ་དེ་ནི་དེའི་ཐབས་སོ། །གང་གི་ཕྱིར་ཞི་བ་དང་རབ་ཏུ་ཞི་བར་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་དེ་ནི་དེའི་ཤེས་······· རབ་བོ།" །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་བཀའ་སྩལ་པ་ལྟ་བུའོ། །བདུད་བཏུལ་བའི་ལེའུ་ལས་[9]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "གཞན་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་སྦྱོར་

---

1. སྡེ་ཚོ་—བརྟེན་ 2. སྣ་བི་—རབ་འབྱུང་ 3. སྡེ་ཚོ་—བརྟེན་ 4. སྣ་བི་—བ་དེ་ཉིད་
5. སྡེ་ཚོ་—བརྟེན་ 6. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"མ" ༡༡༣) 7. སྣ་བི་—ཅན་ལྟ་(ཚད་—སེམས་ཅན་"ལ"ལྟ་) 8. སྣ་བི་—བས་སྙིང་(ཚད་—བས་"ན"སྙིང་)
9. རྒྱ་ཆེར་རོལ་པའི་ལེའུ་ཉེར་གཅིག་པ་བདུད་བཏུལ་བའི་ལེའུར་ལུང་འདྲེན་འདི་མི་མཐུན་པས་མདོ་གཞན་དུ་མིད་དམ་དཔྱད་པར་བྱའོ།།

པ་ཡང་དག་ཕྱུལ་ནི་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཤེས་པས་མངོན་པར་བརྩོན་པར་ཡང་[1]བྱེད་ལ། ཐབས་ཀྱི་[2]ཤེས་པས་དགེ་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་སྡུད་པར་ཡང་སྦྱོར་བ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱི་ཤེས་པས་བདག་མེད་པ་དང་། སེམས་ཅན་མེད་པ་དང་། སྲོག་མེད་པ་དང་། གསོ་བ་མེད་པ་དང་། གང་ཟག་མེད་པར་ཡང་སྦྱོར་ལ། ཐབས་ཀྱི་ཤེས་པས་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་བྱེད་པ་[3]ཡང་སྦྱོར་བ་གང་ཡིན་པའོ།" །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཡང་དག་པར་བསྡུད་པའི་མདོ་ལས་[4]ཀྱང་། །

དཔེར་ན་སྒྱུ་མའི་མཁན་པོ་ཞིག །
སྤྲུལ་པ་ཐར་བར་བྱ་ཕྱིར་བརྩོན། །
དེས་[5]ནི་སྔ་ནས་དེ་ཤེས་པས། །
སྤྲུལ་པ་དེ་ལ་ཆགས་པ་མེད། །
སྲིད་གསུམ་སྤྲུལ་པ་འདྲ་བར་ནི། །
རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མཁས་པས་ཤེས། །
འགྲོ་བའི་ཆེད་དུ་གོ་བགོས་ཏེ། །
འགྲོ་བ་དེ་ལྟར་སྔར་[6]ནས་ཤེས། །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །

---

1. བསྟན་འགྱུར་བོད་དཔེ་རྣམས་སུ་"མངོན་པར་བརྩོན་པར་ཡང་མི་བྱེད་ལ་"ཞེས་གསལ་ཡང་། གཞུང་གི་སྔ་ཕྱིའི་བསྟན་དོན་ལ་བརྟགས་ན་དེ་ལས་བཟློག་སྟེ་"མངོན་བརྩོན་པར་ཡང་བྱེད་ལ་"ཞེས་དགོས་པར་སྣང་ཞིང་། འདི་དག་གི་ཐད་ཀྱི་ལེགས་སྦྱར་རྒྱ་དཔེ་མེད་པ་མ་ཟད་ཕྱང་འདྲེན་ཡིན་ཡུལ་གྱི་མདོ་ཉིད་ཀྱང་ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བས་དཔྱོད་ལྡན་རྣམས་ཀྱིས་དཔྱད་པར་བྱའོ།།
2. སྣ་བེ་—ཀྱིས་ 3. སྣ་བེ་—པར་ 4. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་ཞ་ ༤༣) 5. སྣ་བེ་—དེ་ནི་
6. སྣ་བེ་—སྔ་

བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཤེས་རབ་དང་། ཐབས་ཀྱི་ཚུལ་ཁོ་ན་སྒྲུབ་པའི་དབང་དུ་མཛད་ནས། དེའི་སྦྱོར་བ་འཁོར་བ་ན་གནས་པ་ཡང་ཡིན་པ་ལ། བསམ་པ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་གནས་པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།

དེ་ལྟར་སྟོང་པ་ཉིད་དང་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་སྙིང་པོ་ཅན་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་ཐབས་གོམས་པར་བྱས་ལ། དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་བསྐྱེད་[1]པའི་ཕྱིར་སྔ་མ་བཞིན་དུ་རྟག་པར་དུས་དུས་སུ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་སྦྱོར་བ་ལ་ཅི་ནུས་སུ་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། འཕགས་པ་སྤྱོད་ཡུལ་ཡོངས་སུ་དག་པའི་མདོ་ལས།[2] གནས་སྐབས་ཐམས་ཅད་དུ་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱེད་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་··རྣམས་ཀྱི་ཕན་ཡོན་ཇི་སྐད་དུ་བསྟན་པ་དེ་བཞིན་དུ་ཉེ་བར་གནས་པའི་དྲན་པས་·····དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཐབས་ལ་མཁས་པ་གོམས་པར་བྱའོ། །

དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་དང་། ཐབས་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་གོམས་པར་བྱས་པ་དེ་[3]ཚེ་འདི་ལ་གདོན་མི་ཟ་བར་ཁྱད་པར་དུ་འགྱུར་ཏེ། དེས་ན་རྨི་ལམ་ན་རྟག་ཏུ་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མཐོང་བར་འགྱུར། རྨི་ལམ་བཟང་པོ་གཞན་དག་ཀྱང་རྨི་བར་འགྱུར། ལྷ་རྣམས་ཀྱང་ཡི་རངས་ནས་སྲུང་བ་བྱེད་པར་འགྱུར། སྐད་ཅིག་རེ་རེ་ལ་ཡང་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་རྒྱ་ཆེན་པོ་སོགས་པར་འགྱུར། ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་དང་། གནས་ངན་

1. སྣ་མི་—སྐྱེད་པ་སྔ་མ་ 2. མདོ་དེར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཕན་ཡོན་ཇི་སྐད་བསྟན་པའི་ཚུལ་རྣམས་ལ་ཞལ་འཕངས་མཛད་པ་ལས་དངོས་སུ་ལུང་འདྲེན་མཛད་པ་ནི་མིན་པར་སྣང་ངོ་།།
3. སྣ་མི་—སྐྱེ་

ལེན་ཀྱང་བྱུང་[1]བར་འགྱུར། དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང་བདེ་བ་དང་ཡིད་བདེ་བ་མང་བར་འགྱུར། སྐྱེ་བོ་མང་པོ་ལ་སྡུག་པར་འགྱུར། ལུས་ལ་ཡང་ནད་ཀྱིས་མི་ཐེབས་པར་འགྱུར། སེམས་ལས་སུ་རུང་བ་ཉིད་ཀྱི་མཆོག་ཀྱང་ཐོབ་པར་འགྱུར་ཏེ། དེས་ན་མངོན་པར་ཤེས་པ་ལ་སོགས་པ་ཡོན་ཏན་ཁྱད་པར་ཅན་ཐོབ་བོ།།

དེ་ནས་རྫུ་འཕྲུལ་གྱི་སྟོབས་ཀྱིས་[2]འཇིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་མཐའ་ཡས་པ་དག་ཏུ་སོང་ནས་སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་[3]རྣམས་ལ་མཆོད་པ་བྱེད་དོ། །དེ་དག་ལ་ཆོས་ཀྱང་ཉན་ཏོ། །འཆི་བའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ན་ཡང་ངེས་པར་མི་ཟ་བར་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་མཐོང་བར་འགྱུར་རོ། །ཚེ་རབས་གཞན་ན་ཡང་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་མི་འབྲལ་བའི་ཡུལ་དང་། ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་པའི་ཁྱིམ་དུ་[4]ཡང་སྐྱེ་བར་འགྱུར་ཏེ། དེས་ན་འབད་མི་དགོས་པར་བསོད་ནམས་དང་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱེད་དོ། །ལོངས་སྤྱོད་ཆེ་བ་དང་། གཡོག་འཁོར་མང་བར་འགྱུར་རོ། །ཤེས་རབ་རྣོ་བས་སྐྱེ་བོ་མང་པོ་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་[5]ཡང་བྱེད་པར་འགྱུར་རོ། །ཚེ་རབས་ཐམས་ཅད་དུ་ཚེ་རབས་དྲན་པར་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟར་ཕན་ཡོན་ཚད་མེད་པ་མདོ་གཞན་དག་ལས་འབྱུང་[6]བ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། །

དེས་དེ་ལྟར་སྙིང་རྗེ་དང་། ཐབས་དང་། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་དག་དུ་ཀུས་པར་ཡུན་རིང་དུ་བསྒོམས་ན་རིམ་གྱིས་སེམས་ཀྱི་[7]རྒྱུད་ཤིན་ཏུ་ཡོངས་སུ·····དག་པའི་སྐད་ཅིག་འབྱུང་བས་ཡོངས་སུ་སྨིན་པར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་གཙུབ་[8]ཤིང་

1. སྣ་ཐེ་—འབྱུང་ 2. སྣ་ཐེ་—ཀྱི་ 3. སྣ་ཐེ་—འདས་ལ(ཅད་—འདས་"རྣམས་"ལ་) 4. སྣ་ཐེ་—ཏུ་སྐྱེ་ 5. སྣ་ཐ་—པར་བྱེད་ 6. སྡེ་ཅོ་—བྱུང་ 7. སྣ་ཐེ་—སེམས་འདི་ 8. སྣ་ཐེ་—གཙུབས་

གཙུབས་པའི་མེ་བཞིན་དུ་ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་བསྒོམ་པ་རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པར་གྱུར་ནས་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་རྟོག་པའི་དྲ་བ་མཐའ་དག་དང་····· བྲལ་བ། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་སྤྲོས་པ་མེད་པ་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་རྟོགས་པ། དྲི་མ་མེད་ཅིང་མི་གཡོ་ལ་མར་མེ་རླུང་མེད་པར་བཞག་པ་བཞིན་དུ་མི་གཡོ་བ་ཚད་[1] མར་གྱུར་པ ཆོས་ཐམས་ཅད་བདག་མེད་པའི་[2]ངོ་བོ་དེ་ཁོ་ན་མངོན་དུ་བྱེད་པ་མཐོང་བའི་ལམ་གྱིས་[3]བསྐྱུས་པ་དོན་དམ་པའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་ངོ་བོ···· ཉིད་འབྱུང་ངོ་། །དེ་བྱུང་ནས་དངོས་པོའི་མཐའ་ལ་དམིགས་པ་ལ་ཞུགས་[4]པ་ཡིན་ཏེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རིགས་སུ་སྐྱེས་པ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྐྱོན་མེད་པ་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན། འཇིག་རྟེན་གྱི་འགྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ལས་ལོག་པ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཆོས་ཉིད་དང་ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་རྟོགས་[5]པ་ལ་གནས་པ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ས་དང་པོ་ཐོབ་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་ཕན་ཡོན་དེ་རྒྱས་པར་ས་བཅུ་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ། ། འདི་ནི་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་དམིགས་པའི་བསམ་གཏན་ཏེ། འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་བསྟན་ཏེ། འདི་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་སྤྲོས་པ་མེད་པ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་ལ་འཇུག་པའོ། །

མོས་པས་སྤྱོད་པའི་ས་ལ་ནི་མོས་པའི་དབང་གིས་འཇུག་པར་རྣམ་པར··· བཞག་གི །མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པས་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །ཡེ་ཤེས་དེ་བྱུང་བར་གྱུར་ན་ནི་མངོན་དུ་ཞུགས་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ལྟར་ས་དང་པོར་ཞུགས་པ་དེ་[6]ཕྱིས་

1. སྣ་པེ་—ཚད་མེད་པར་ 2. སྣ་པེ་—པའི་དེ་ 3. སྣ་པེ་—གྱི་ 4. སྡེ་ཅོ་—བཞུགས་
5. སྣ་པེ་—རྟོག་ 6. སྣ་པེ་—དེས་

བསྒོམ་པའི་ལམ་ལ་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པ་དང་། དེའི་རྗེས་ལ་ཐོབ་པའི་ཡེ་ཤེས་གཉིས་ཀྱིས་ཤེས་རབ་དང་། ཐབས་བསྒོམས་པས་རིམ་གྱིས་བསྒོམ་པས་སྤྱང་བར་བྱ་བའི་སྒྲིབ་པ་བསགས་པ་ཕྲ་བ་བས་ཀྱང་ཆེས་ཕྲ་བ་བྱང་བའི་ཕྱིར་དང་། ཡོན་ཏན་ཁྱད་པར་ཅན་གོང་མ་གོང་མ་ཐོབ་[1]པའི་ཕྱིར་[2]ས་འོག་མ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྦྱོང་བས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་བར་ལ་ཞུགས་ནས་ཐམས་ཅད····མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་མཚོར་འཇུག་ཅིང་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་འགྲུབ་པའི་དམིགས····པ་ཡང་འཐོབ་སྟེ། འདི་ལྟར་རིམ་པ་ཁོ་ནར་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་ཡོངས་སུ་དག་པར་འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་ལས་[3]ཀྱང་། "རིམ་གྱིས་[4]ས་གོང་མ་གོང་མ་རྣམས་སུ་གསེར་ལྟ་བུར་སེམས་རྣམ་པར་སྦྱོང་ལ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི····བྱང་ཆུབ་ཀྱི་བར་དུ་མངོན་པར་རྫོགས་པར་འཚང་རྒྱའོ།" ཞེས་གསུངས་སོ།།

ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་ཀྱི་རྒྱ་མཚོར་ཞུགས་པ་ན་ཡིད་བཞིན་གྱི་ནོར་བུ་ལྟ་བུར་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་ཉེ་བར་འཚོ་བའི་ཡོན་ཏན་གྱི་ཕུང་པོ་དང་ནི་ལྡན། སྔོན་གྱི་སྨོན་ལམ་གྱི་འབྲས་བུ་ཡོད་པར་ནི་མཛད། ཐུགས་རྗེ་ཆེན་པོའི་རང་བཞིན་དུ་ནི་འགྱུར། ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ཐབས་སྣ་ཚོགས་དག་དང་ལྡན། སྤྲུལ་པ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་དག་གིས་འགྲོ་བ་མ་ལུས་པའི་དོན་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ནི་མཛད། ཡོན་ཏན་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་མ་ལུས་པ་[5]རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པར་ནི་གྱུར།[6] བག་

1. སྣ་ཐེ་—ཐོ་པའི་(ཅད་—'ཐོབ་'པའི་ 2. སྣ་ཐེ་—ཕྱིར་གོང་མ་ 3. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཅ' ༣༦)
4. སྣ་ཐེ་—གྱིས་གོང་(ཅད་—གྱིས་'ས་'གོང་) 5. སྣ་ཐེ་—པ་མཐར་(ཅད་—པ་'རབ་ཀྱི་'མཐར་)
6. སྣ་ཐེ་—འགྱུར་

ཆགས་དང་བཅས་པའི་ཉེས་པའི་དྲི་མ་མཐའ་དག་བསལ་ནས། སེམས་ཅན་གྱི་ཁམས་[1]ཀྱི་མཐས་གཏུགས་པར་བཞུགས་པ་ཡིན་པར་རྟོགས་པ་དང་ལྡན་པས···· སངས་རྒྱས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཡོན་ཏན་མཐའ་དག་གི་འབྱུང་གནས་ལ་དད་པ····· བསྐྱེད་ལ་ཡོན་ཏན་དེ་ཡོངས་སུ་བསྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་བདག་ཉིད་ཐམས་ཅད་ཀྱིས་འབད་པར་བྱའོ། །

དེ་བས་ན་བཅོམ ལྡན་འདས་ཀྱིས་[2]འདི་སྐད་དུ། "ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ནི་སྙིང་རྗེའི་རྩ་བ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་ཀྱི་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན། ཐབས་ཀྱིས་མཐར་ཕྱིན་པ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

དམ་པ་ཐུག་རོག་ལ་སོགས་དྲི་མ་ཐག་བསྲིངས་པ། །
ཡོན་ཏན་རྣམས་ཀྱིས་མི་ངོམས་ཆུ་ཡི་མཚོ་འདྲ་དག །
རྣམ་པར་ཕྱེ་ནས་ལེགས་པར་བཤད་རྣམས་འཛིན་བྱེད་དེ། །
ངང་པ་རབ་དགའ་ཆུ་ལས་འོ་མ་ལེན་པ་བཞིན། །

དེ་ལྟ་བས་ན་མཁས་རྣམས་ཀྱིས། །
ཕྱོགས་ལྷུང་དཀྲུགས་ཡིད་རིང་སྤྲོངས་ལ། །
བྱིས་པ་ལས་ཀྱང་ལེགས་བཤད་པ། །
ཐམས་ཅད་བླང་བ་ཁོ་ནར་བྱ། །

1. སྣ་མ་—ཁམས་མཐའ་
2. སྡེ་—བཀའ་(རྒྱུད་"ཐ་རྣམ་སྣང་མངོན་བྱང་" ༡༤༣)

དེ་ལྟར་དབུ་མའི་ལམ་བཤད་པས། །
བདག་གིས་བསོད་ནམས་གང་ཐོབ་པ། །
དེ་ཡིས་སྐྱེ་བོ་མ་ལུས་པ། །
དབུ་མའི་ལམ་ནི་ཐོབ་པར་ཤོག །

བསྒོམ་པའི་རིམ་པ་ཨཱཙརྻཀམལཤཱིལས་བར་དུ་མཛད་པ་རྫོགས་སོ།། ||

རྒྱ་གར་གྱི་མཁན་པོ་པྲཛྙཱཝརྨ་དང་། ལོ་ཙཱ་བ་བནྡེ་ཡེ་ཤེས་སྡེས་བསྒྱུར་ཅིང་ཞུས་ཏེ་གཏན་ལ་ཕབ་པའོ།། ||

༄༅། །རྒྱ་གར་སྐད་དུ། བྷཱཝནཱཀྲམ། བོད་སྐད་དུ། བསྒོམ་[1]
པའི་རིམ་པ། འཇམ་དཔལ་གཞོན་ནུར་གྱུར་པ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ། །

ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འི་[2]མདོ་སྡེའི་ཚུལ་ལ་ཞུགས་པ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར་བསྒོམ་[3]པའི་རིམ་པ་མདོར་བརྗོད་པར་བྱའོ། །དེ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐ་དད་པ་ཚད་མེད་[4]པ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ལ་སོགས་([5]པའི་དབྱེ་བས་)བསྟན་དུ་ཟིན་ཀྱང་། ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གཉིས་ཀྱིས་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་ལ་ཁྱབ་པས་ན་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བར་འཇུག……པའི་ལམ་དེ་ཉིད་བརྗོད་པར་བྱའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་[6]པ།

སྐྱེ་བ་པོ་[7]ཡི་ལྷག་མཐོང་དང་། །
ཞི་གནས་གོམས་པར་བྱས་ན་ནི། །
གནས་ངན་ལེན་གྱི་འཆིང་བ་དང་། །
མཚན་མའི་འཆིང་བ་རྣམ་གྲོལ་འགྱུར། །ཞེས་སོ། །དེ་

ལྟ་བས་ན་སྒྲིབ་པ་[8]མཐའ་དག་སྤོང་བར་འདོད་པས་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང……བསྒོམ་[9]པར་བྱའོ། །ཞི་གནས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ནི་མར་མེ་རླུང་མེད་པ་ན་གནས་པ་བཞིན་དུ་([10]རང་གི་)དམིགས་པ་ལས་སེམས་མི་གཡོ་བར་འགྱུར་རོ། །ལྷག་མཐོང་གིས་[11]ནི་ཤུན་[12]པར་ཉི་མ་ཤར་བ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཀྱི་དེ་ཁོ་ན་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ……

1. སྣ་པེ་—བསྒོམ་ 2. སྡེ་ཅོ་—པོ་ 3. སྣ་པེ་—བསྒོམ་ 4. སྡེ་ཅོ་—མེད་དཔག་
5. རྒྱ་དཔེར་—आदि भेदेन = སོགས་པའི་དབྱེ་བས་ 6. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"ཙ"དགོངས་འགྲེལ་ ༧)
7. སྡེ་ཅོ་—པོ་ཡ་ 8. སྣ་པེ་—པ་སྤོང་(ཅད་—སྒྲིབ་པ་'མཐའ་དག་'སྤོང་')
9. རྒྱ་དཔེར་—सेवनिये = བསྟེན་པར་བྱའོ། 10. རྒྱ་དཔེར་—स्वालम्बने = རང་གི་དམིགས་པ་ལ།
11. སྡེ་ཅོ་—གས་ཤུན་ 12. སྣ་པེ་—པ་ཉི་(ཅད་—ཤུན་"པར་"ཉི་མ་)

རབ་ཏུ་རྟོགས་པས་ཡང་དག་པའི་ཤེས་[1]རབ་ཀྱི་སྣང་བ་འབྱུང་སྟེ། སྒྲིབ་པ་མཐའ་དག་སྤྲོང་བར་འགྱུར་རོ། །

དེ་ལྟ་བས་ན་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱི་དམིགས་པའི་དངོས་པོ་བཞི་བསྟན་ཏེ། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྙན་དང་། རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པའི་གཟུགས་བརྙན་དང་། དངོས་པོའི་མཐའ་དང་། དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པའོ། །དེ་ལ་ཞི་གནས་ཀྱིས་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་གཟུགས་བརྙན་གང་ཡིན་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་མོས་[2]ནས་དམིགས་པ་སྟེ། དེ་ནི་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྙན་ཞེས་བྱའོ། །དེ་ལ་ཡང་དག་པའི་དོན་[3]ལ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་མེད་པས་ན་དེ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཞེས་བྱའོ། །ཇི་ལྟར་ཐོབ་པ་དང་ཇི་ལྟར་[4]ཟིན་པའི་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་གཟུགས་བརྙན་ལ་མོས་ཏེ་དམིགས་པས་ན་གཟུགས་བརྙན་ཞེས་བྱའོ། །རྣལ་འབྱོར་པས་དེ་ཁོ་ནའི་དོན་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་གང་གི་ཚེ་ལྷག་མཐོང་གི་[5]གཟུགས་བརྙན་དེ་ཉིད་ལ་དཔྱོད་[6]པ་དེའི་ཚེ་ལྷག་མཐོང་གི་མཚན་ཉིད་དེ་ཁོ་ན་ལ་རྟོག་པའི་རྣམ་པར་[7]རྟོག་པ་དེ་ན་ཡོད་པས་ན་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བཅས་པའི་གཟུགས་བརྙན་ཞེས་བྱའོ། །རྣལ་འབྱོར་པ་གཟུགས་བརྙན་དེ་ཉིད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་རྟོག་པས་ཆོས་ཐམས་ཅད་[8]ཀྱི་ངོ་བོ་[9]ཉིད་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་ཁོང་དུ་ཆུད་དེ། བདག་

---

1. རྒྱ་དཔེར་–ज्ञान = ཡེ་ཤེས་ 2. སྣ་མ་–མོས་པས་ 3. རྒྱ་དཔེར་–भूतार्थनिरूपण = ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་བརྟག་པ་ན་ 4. 'ཇི་ལྟར་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 5. སྣེ་ཅོ་–གིས་
6. སྣ་མ་–སྤྱོད་པའི་ཚེ་ 7. རྒྱ་དཔེར་–अविकल्प = རྣམ་པར་མ་རྟོག་པ་(ཞེས་གསལ་བ་མི་འཐད་པར་མངོན་ནོ) 8. སྣ་མ་–ཅད་ངོ་བོ་(ཆད་–ཐམས་ཅད་'ཀྱི་'ངོ་བོ་) 9. སྣ་མ་–བོ་ཇི་

གི་བཞིན་[1]གྱི་[2]གཟུགས་[3]བརྟན་མེ་ལོང་གི་ནང་དུ་བྱུང་བ་ལ་བརྟགས་ན་བདག······ གི་བཞིན་ལ་མི་སྟུག་པ་ལ་སོགས་པ་མངོན་པ་བཞིན་ནོ། །གང་གི་ཚེ་དངོས་པོ་འི་མཐའི་མཚན་ཉིད་ཀྱི་དེ་བཞིན་ཉིད་རྟོགས་[4]པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་དངོས་པོ་འི་·· མཐའ་ཁོང་དུ་ཆུད་པས་ན་ས་དང་པོ་ལ་དངོས་པོ་འི་མཐའ་ལ་དམིགས་པ་ཞེས···· བྱའོ། །དེས་ན་[5]སྨན་གྱི་བཅུད་[6]ལེན་ཟ་བ་བཞིན་དུ་བསྒོམ་པའི་ལམ་གྱིས་[7]ས་ལྷག་མ་རྣམས་སུ་རིམ་གྱིས་ཤིན་ཏུ་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་དག་པའི་སྐད་ཅིག་བྱུང་བས་གནས་གྱུར་ནས། གང་གི་ཚེ་སྒྲིབ་པ་མ་ལུས་པ་སྤངས་པའི་མཚན་ཉིད་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་[8]ས་ལ་ཡེ་ཤེས་དེ་ཉིད་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ལ་དམིགས་པ་ཞེས་བྱའོ། །

དེ་ལྟ་བུ་འདིས་ཅི་བསྟན་པ་ཡིན་ཞེ་ན། ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གོམས་[9]པར་བྱས་པས་དངོས་པོ་འི་[10]མཐའ་རྟོགས་པར་འགྱུར་ཏེ། དེས་[11]སྒྲིབ་པ་མཐའ་[12]དག་སྤོང་བའི་མཚན་ཉིད་དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ཐོབ་བ། །དེ་ཉིད་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཡིན་ཏེ། དེ་བས་ན་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པར་འདོད་པས་[13]ཞི་གནས་

---

1. སྣ་མི་—གཞན་ 2. སྣ་མི་—གྱིས་ 3. སྡེ་ཅོ་—གཟུགས་མི་(ཆད་—གཟུགས་"བརྟན་"མི་)
4. སྡེ་ཅོ་—རྟོག་ 5. སྣ་མི་—ནས་ 6. རྒྱ་དཔེ་ལྟར་ན་"སྨན་གྱི་བཅུད་ལེན་ཟ་བ" ཞེས་བཀོད་དགོས་ཚོད་དུ་སྣང་ཡང་། སྡེ་དགེ་དང་ཅོ་ན་དཔར་མར་"སྨན་བཅུད་ཀྱིས་ལེན་ཟ་བ་" ཞེས་བྱེད་སྒྲ་ཅན་དང་། སྣར་ཐང་དང་པེ་ཅིང་དཔར་མར་"སྨན་བཅུད་ཀྱི་ལེན་ཟ་བ་" ཞེས་འབྲེལ་སྒྲ་ཅན་དུ་བཀོད་འདུག་པས། ཕྱུགས་བརྒྱ་འགྲེལ་ཟེར་བའི་བཀད་མ་འདྲ་མིན་རྒྱབ་རྒྱ་ཡོད་ན་ལས་དེ་མིན་གོ་དཀའ་ཞིང་མི་བདེ་བས་གོང་གསལ་ལྟར་བཟོ་བཅོས་སོ། 7. སྣ་མི་—གྱིས་ལྷག་(ཆད་—གྱིས་"ས"ལྷག་མ་)
8. སྣ་མི་—ཀྱི་ཡེ་(ཆད་—ཀྱི་"ས་ལ་"ཡེ་ཤེས་) 9. 'གོམས་པར་བྱས་པས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
10. རྒྱ་དཔེར་—समस्तवस्तु= དངོས་པོ་མཐའ་དག་ག 11. སྣ་མི་—དེ་
12. 'མཐའ་དག'—རྒྱ་དཔར་མེད་ 13. སྣ་མི་—པ་(ཆད་—པས་)

དང་ལྷག་མཐོང་ལ་བསྒོམ་[1]པར་བྱའོ། །གང་དེ་[2]གཉིས་ལ་མི་སྒོམ་པ་དེ་དག་ནི་དངོས་པོ་འི་མཐའ་ཡང་མི་རྟོགས།[3] དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པར་ཡང་མི་འགྱུར་རོ་ཞེས་བསྟན་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལ་མདོར་ན་ཞི་གནས་ནི་སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་ཉིད་དོ། །ལྷག་མཐོང་ནི་ཡང་དག་པ་ལ་རྟོག་པའོ། །ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལ་སོགས་པ་ལས་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་མཚན་ཉིད་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པས་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་གི་ཚོགས་ཚུལ་ཁྲིམས་རྣམ་པར་དག་པ་ལ་[4]སོགས་པ་ལ་གནས་…པ་དེས་སེམས་ཅན་([5]ཐམས་ཅད་)ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་བསྐྱེད་དེ། བྱང་ཆུབ་ཏུ་སེམས་([6]ལེགས་པར་)བསྐྱེད་ནས་ཐོས་པ་དང་བསམ་པ་དང་སྒོམ་པ་ལ་སྦྱར……བར་བྱའོ།།

དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པས་སྒོམ་པའི་དུས་ན་ཐོག་མར་བྱ་བ་ཅི་ཡོད་པ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱས་ལ། བཤང་[7]གཅི་བྱས་ལ་སྒྲའི་ཚེར་མ་མེད་པ་ཡིད་དུ་འོང་བའི་ཕྱོགས་སུ་([8]གནས་ནས།) བདག་གིས་[9]སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སྙིང་པོ་ལ་དགོད་པར་བྱའོ་སྙམ་དུ་ཡོངས་སུ་བསམ་ཞིང་འགྲོ་བ་……མཐའ་དག་གདོན་པའི་བསམ་པ་ཅན་གྱི་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱས་ལ། ཕྱོགས་བཅུ་ན་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཡན་…

---

1. རྒྱ་དཔེར་–सेवनीये = བསྟེན་པར་བྱའོ། 2. སྣ་ཐེ་–དེ་ཉིད་ལ་ 3. སྣ་ཐེ་–རྟོག་
4. སྣ་ཐེ་–ལ་གནས་(ཅོད་–ལ་'སོགས་པ་ལ་'གནས་) 5. རྒྱ་དཔེར་–सर्वसत्त्वेषु = སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་ 6. རྒྱ་དཔེར་–समुत्पादित = ལེགས་པར་བསྐྱེད་པ་ 7. སྣ་ཐེ་–བཤད་གཅེ་
8. རྒྱ་དཔེར་–प्रदेशेस्थित्वा = ཕྱོགས་སུ་གནས་ནས་ 9. སྣ་ཐེ་–གི་

ལག་ལྡེས་ཕྱག་བྱས་ལ། སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྐུ་[1]གཟུགས་རི་མོ་ལ་སོགས་པ་མདུན་དུ་བཞག་གམ། གཞན་དུ་ཡང་རུང་སྟེ་དེ་དག་ལ་ཅི་ནུས་ཀྱིས་[2]མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་བྱས་ལ། རང་གི་སྡིག་པ་བཤགས་ནས། འགྲོ་བ་མཐའ་དག་གི་བསོད་ནམས་[3]ལ་རྗེས་སུ་ཡི་རང་བ་[4]བྱས་ནས། སྟན་ཤིན་ཏུ་འཇམ་པ་བདེ་བ་ལ་རྗེ་བཙུན་རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ཀྱི་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་ལྟ་བུའམ་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་ཕྱེད་དུ་ཡང་རུང་སྟེ། མིག་ཧ་ཅང་མི་དབྱེ། ཧ་ཅང་མི་འཛུམས་[5]པར་སྣའི་རྩེ་མོར་གཏད་[6]ཅིང་། ལུས་ཧ་ཅང་ཡང་མི་སྒྱུ་[7]ཧ་ཅང་ཡང་མི་དགྱེ་བར་དྲང་པོར་བསྲངས་ལ་དྲན་པ་ནང་དུ་བཞག་སྟེ་འདུག་པར་བྱའོ། །དེ་ནས་ཕྲག་པ་མཉམ་པར་བཞག་ལ་མགོ་མི་མཐོ་མི་དམའ་ཞིང་ཕྱོགས་གཅིག་ཏུ་མི་ཡོ་བར་བཞག་སྟེ།[8] སྣ་དང་ལྟེ་བ་དྲང་པོར་བཞག་གོ །སོ་དང་མཆུ་ཡང་ཐ་མལ་པར་བཞག་གོ །ལྕེ་ཡང་ཡ་[9]སོ་འི་དྲུང་དུ་བཞར་[10]རོ། །དབུགས་ཕྱི་ནང་དུ་རྒྱུ་བ་ཡང་སྒྲ་ཅན་དང་། རྩམ་པ་དང་། དབུགས་རྒོད་པ་ཅན་དུ་མི་བཏང་གི །ཅི་ནས་ཀྱང་མི་ཚོར་བར་དལ་བུ་དལ་བུས་ལྷུན་གྱིས་གྲུབ་པའི་ཚུལ་གྱིས་དབུགས་ནང་དུ་རྔུབ་པ་དང་ཕྱིར་འབྱུང་བར་འགྱུར་བ་དེ་ལྟར་བྱའོ། །

དེ་ལ་རྣལ་འབྱོར་པས་ཐོག་མར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུ་གཟུགས་ཇི····ལྟར་མཐོང་བ་དང་ཇི་ལྟར་ཐོས་པ་ལ་སེམས་[11]གཏད་དེ་བཞག་ནས་ཞི་གནས་སྒྲུབ་པར་བྱ་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུ་གཟུགས་དེ་ཡང་གསེར་བཙོ་མ་བཞིན་

---

1. 'སྐུ་གཟུགས'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. སྣ་ཐེ་—ཀྱི་
3. སྣ་ཐེ་—ནམས་རྗེས་(ཅོད་—ནམས་'ལ་རྗེས་) 4. སྣ་ཐེ་—པར. 5. སྣ་ཐེ་—འཛུམ་
6 སྣ་ཐེ་—བསྐྱུད་ཅིང་ 7. སྣ་ཐེ་—དགུ་ 8. རྒྱ་དཔེར་—किं तर्हि = ཡང་ཅི།
9. སྣ་ཐེ་—ཡས་སོ་རི་ 10. སྣ་ཐེ་—གཞག་གོ་ 11. སྣ་ཐེ་—སེམས་བཞག་ནས་

དུ་སེར་ལ་མཚན་དང་དཔེ་བྱད་བཟང་པོས་བརྒྱན་པ་འཁོར་གྱི་དཀྱིལ་འཁོར་གྱི་ནང་ན་བཞུགས་ཤིང་ཐབས་སྣ་ཚོགས་ཀྱིས་སེམས་ཅན་གྱི་དོན་མཛད་པ་རྒྱུན་དུ་ཡིད་ལ་བྱེད་པས་དེའི་ཡོན་ཏན་ལ་འདོད་པ་བསྐྱེད་ཅིང་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་[1]ཞི་བར་བྱས་ལ། ཇི་སྲིད་དུ་དེ་མདུན་དུ་བཞུགས་[2]པ་བཞིན་དུ་གསལ་བར་མཐོང་བར་གྱུར་པ་དེ་སྲིད་དུ་བསམ་གཏན་བྱའོ། །དེ་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུའི་གཟུགས་བརྙན་བྲོན་པ་དང་བཞུད་པ་ལ་རྟོག་པས་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དེ་ནས་འདི་སྙམ་དུ་བསམ་པར་བྱ་སྟེ། །ཇི་ལྟར་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུའི་གཟུགས་བརྙན་འདི་གང་ནས་ཀྱང་མ་གཤེགས། གར་ཡང་མི་བཞུད། བཞུགས་བཞིན་དུ་ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་ལ། བདག་དང་བདག་གི་དང་བྲལ་བ་དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་[3]སྟོང་ཞིང་འོང་བ་དང་འགྲོ་བ་དང་བྲལ་བ་གཟུ···བརྙན་ལྟ་བུ་སྟེ། ཡོད་པ་ལ་སོགས་པའི་ངོ་བོ་དང་བྲལ་བའོ་ཞེས་དཔྱད་ནས་རྣམ་པར་རྟོག་པ་མེད་ཅིང་བརྗོད་པ་མེད་པ་ངང་[4]གཅིག་ཏུ་གྱུར་པའི་ཡིད་ཀྱིས······དེ་ཁོ་ན་བསྒོམ་ཞིང་ཇི་སྲིད་འདོད་པར་འདུག་པར་བྱའོ། །ཏིང་ངེ་འཛིན་འདི་ནི་ད་ལྟར་གྱི་སངས་རྒྱས་མངོན་སུམ་དུ་བཞུགས་པ་ཞེས་བྱ་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལས···བསྟན་ཏེ། ཏིང་ངེ་[5]འཛིན་འདིའི་ཕན་ཡོན་ཞིབ་ཏུ་ནི་མདོ་སྡེ་དེ་ཉིད་ལས་རིགས་པར་བྱའོ། །

རྣམ་པ་གཅིག་ཏུ་[6]ན་རྣམ་པ་ཇི་སྙེད་ཀྱིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་བསྡུས་པར་གྱུར་

1. རྒྱ་དཔེར་—औद्धत्यादीन = རྒོད་པ་སོགས་ 2. སྣ་མི་—བཞུགས་པ་བཞིན་ (ཆད་—བཞུགས་"པ་"བཞིན་) 3. སྣ་མི་—ཀྱི་ 4. སྣ་མི་—ངང་གཅིག་
5. 'ཏིང་ངེ་འཛིན་'—རྒྱ་དཔེར་མེར་ 6. སྣ་མི་—ཏུ་རྣམ་པ་ (ཆད་—ཏུ་"ན་"རྣམ་པ་)

པ་དེ་ལ་སེམས་བཞག་སྟེ[1]བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་ལ་སོགས་པ་རབ་ཏུ་ཞི་བར་ཞི་གནས་བསྒྲུབ་པར་བྱའོ། །མདོར་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནི་གཟུགས་ཅན་དང་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་བྱེ་བྲག་གིས་བསྡུས་ཏེ། དེ་ལ་གཟུགས་ཅན་རྣམས་ནི་གཟུགས་ཀྱི་ཕུང་པོར་འདུས་སོ། །ཚོར་བ་ལ་སོགས་[2]པའི་ཕུང་པོ་ནི་གཟུགས་ཅན་མ་ཡིན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་དོ། །འདི་ལ་བྱིས་པ་དག་ཡོད་པ་ལ་སོགས་པར་འཛིན་པ་ལ་ཞེན་པའི་ཕྱིར་བློ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་གྱུར་ནས་འཁོར་བ་ན་ཡོངས་སུ་འཁྱམས་ཏེ། དེ་དག་གི་ཕྱིན་ཅི་ལོག་བསལ་བའི་ཕྱིར་དེ་དག་ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱས་ལ། རྣལ་འབྱོར་པའི་ཞི་གནས་གྲུབ་ནས་དེ་ཁོ་ན་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར། དེ་ནས་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ནི་ལྷག་མཐོང་ཞེས་བྱའོ། །ཡང་དག་པ་ནི་གང་ཟག་དང་། ཆོས་ལ་བདག་མེད་པའོ། །

དེ་ལ་གང་ཟག་ལ་བདག་མེད་པ་ནི་གང་ཕུང་པོ་རྣམས་བདག[3]དང་བདག་གི་མེད་པ་ཉིད་དོ། །ཆོས་ལ་བདག་མེད་པ་ནི་གང་དེ་དག[4]སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་ཉིད་དོ། །དེ་ལ་རྣམ་འབྱོར་པས་འདི་ལྟར་བརྟག་པར་བྱ་སྟེ། གང་ཟག་ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལས་གུད་ན་མེད་དེ།[5] དེ[6]མི་སྣང་བའི་ཕྱིར་དང་། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཉིད་ལ་ངའོ་སྙམ་པའི་ཤེས་པ་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་རོ། །གང་ཟག[7]ནི་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་ཕུང་པོ་འི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་མ་ཡིན་ཏེ། གཟུགས་ལ་སོགས་པ་དེ་དག་མི་རྟག་ལ་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དང་། །གང་ཟག་

1. སྣ་པེ་–ཏེ་ 2. སྣ་པེ་–སོགས་ཕུང་(ཆད་–སོགས་'པའི་'ཕུང་པོ་) 3. སྣ་པ་–བདག་ག (ཆད་–བདག་"དང་བདག་"གི་མེད་) 4. སྣ་པེ་–དག་ཉིད་སྒྱུ་ 5. སྣ་པེ་–དེ་ 6. སྣ་པེ་–དེ་ནི་སྣང་ (འདིའི་ཐར་རྒྱ་དཔེར་ཡང་"སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ།" །ཞེས་ཡོད་པས་དགག་ཚིག་ཆད་པར་མངོན་ནོ།)
7. སྣ་པེ་–ཟག་དེ་ནི་

ཉི་རྟག་པ་དང་གཅིག་པུའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པར་གཞན་དག་གིས་བརྟགས་[1]པའི་…ཕྱིར་རོ། །དེ་ཉིད་དམ་གཞན་ཉིད་དུ་བརྗོད་དུ་མི་རུང་[2]བའི་གང་ཟག་[3]གི་དངོས་པོ་ཡོད་པར་ནི་མི་རུང་སྟེ། དངོས་པོ་ལ་ཡོད་པའི་རྣམ་པ་གཞན་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ་སྙམ་དུ་བརྟག་པར་བྱའོ། །དེ་བས་ན་འདི་[4]ལྟ་སྟེ། འཇིག་རྟེན་གྱི་ང་དང་ངའི་[5]ཞེས་བྱ་བ་ནི་བརྟེན་[6]དེ་འཁྲུལ་པ་ཁོ་ན་ཡིན་པར་ངེས་པར་རིག་ནས། དེ་ནས་ཆོས་ལ་བདག་མེད་པ་རྟོགས་[7]པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་ཆོས་གཟུགས་ཅན་རྣམས་ལ་ཡང་ཅི་འདི་དག་སེམས་ལས་གུད་ན་དོན་དམ་པར་ཡོད་དེ་འདུག་པ་ཞིག་གམ། འོན་ཏེ་སེམས་ཉིད་གཟུགས་ལ་སོགས་པར་སྣང་སྟེ། རྨི་ལམ་གྱི་གནས་སྐབས་ན་སྣང་བ་དང་འདྲ་བ་ཞིག་[8]ཡིན་ཞེས་དཔྱད་[9]པར་བྱའོ། །དེས་དེ་དག་ལ་རྡུལ་ཕྲ་རབ་ཏུ་རྟོག་ཅིང་རྡུལ་ཕྲ་རབ་རྣམས་ཀྱང་ཆ་ཤས་ཀྱིས་སོ་སོར་བརྟགས་ན་མི་…དམིགས་ཏེ། དེ་ལྟར་མ་དམིགས་ན་དེ་ཡོད་པའམ་མེད་པ་ཉིད་དུ་རྣམ་པར་རྟོག་པ་ལྡོག་པར་བྱེད་དོ། །

ཁམས་གསུམ་པོ་ཡང་སེམས་[10]ཙམ་དུ་རྟགས་ཀྱི་གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ། ། དེ་སྐད་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་[11]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

རྫས་ནི་རྡུལ་དུ་རྣམ་བཤིག་ཅིང་། །
གཟུགས་ལ་རྣམ་པར་མ་རྟོག་[12]ཅིག །

---

1. ཏྭ་ཐི་—རྟགས་པའི་ (ཆད་—'བརྟགས་'པའི་)
2. ཏྭ་ཐི་—རུང་སྟེ་ (ཆད་—མི་རུང་"བའི་གང་ཟག་གི་དངོས་པོ་ཡོད་པར་ནི་མི་རུང་"སྟེ།)
3. ཏྭ་ཐི་—ཟག་ཀྱི་ 4. 'འདི་ལྟ་སྟེ'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 5. ཏྭ་ཐི་—ང་ཡི་ 6. ཏྭ་ཐི་—རྫུན་
7. སྡེ་—རྟོག་ 8. རྒྱ་དཔེར་—प्रतिभासवत् प्रतिभासत इति = སྣང་བ་དང་འདྲ་བ་ཞིག་སྣང་ཞེས་ 9. ཏྭ་ཐི་—སྤྱད་ 10. ཏྭ་ཐི་—སེམས་ཅན་ 11. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ་',༡༦༧)
12. ཏྭ་ཐི་—རྟོགས་

སེམས་ཙམ་རྣམ་པར་གཞག་པ་ནི།།

ལྷ་བ་ངན་པས་མི་རྟོགས་སོ།། །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །དེ་འདི་སྐྲམ་དུ་སེམས་ཏེ། སེམས་ཉིད་ཐོག་མ་མེད་པའི་དུས་ན་[1]གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ཡང་དག་པ་མ་ཡིན་པ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་པའི་དབང་གིས་[2]རྨི་ལམ་ན་དམིགས་པའི་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་སྣང་བ་བཞིན་དུ་ཕྱིས་པ་རྣམས་ལ་ག་ཟུགས་… ལ་སོགས་[3]པ་ཕྱི་རོལ་དུ་[4]ཆད་པ་བཞིན་དུ་སྣང་སྟེ། དེ་ལྟ་བས་ན་ཁམས་གསུམ་པོ་ནི་སེམས་ཙམ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ། །དེས་དེ་ལྟར་ཆོས་སུ་གདགས་པ་མཐའ་དག་ནི་སེམས་ཁོ་ན་ཡིན་པར་རྟོགས་ནས། དེ་ལ་སོ་སོར་བརྟགས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་སོ་སོར་བརྟགས་པ་ཡིན་ནོ་སྐྲམ་ནས་སེམས་ཀྱི་ངོ་བོ …… ཉིད་ལ་སོ་སོར་རྟོག་གོ །དེ་འདི་ལྟར་དཔྱོད་དོ།[5] །དོན་དམ་པར་ན་སེམས་ཀྱང་སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་མ་སྐྱེས་པ་སྟེ། གང་གི་ཚེ་རྫུན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི་རྣམ་པ་འཛིན་པར་སེམས་ཉིད་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་རྣམ་པར་སྣང་བ་དེའི་ཚེ… དེ་ལས་གུད་ན་མེད་པའི་ཕྱིར་དེ་ཉིད་ཀྱང་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་བཞིན་དུ་([6]བདེན་པ་)ཉིད་དུ་ག་ལ་འགྱུར། ཇི་ལྟར་གཟུགས་ལ་སོགས་པ་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་རྣམ་པ་ཡིན་པས་གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་པ་དེ་བཞིན་དུ་སེམས་ཀྱང་དེ…… ལས་གུད་ན་མེད་པའི་ཕྱིར་གཅིག་དང་དུ་མའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་ནོ། །སེམས་སྐྱེ་བའི་ཚེ་[7]གང་ནས་ཀྱང་མི་འོང་། འགག་པའི་ཚེ་[8]གང་དུ་ཡང་མི་འགྲོ་

---

1. སྣ་པེ་—ནས་ 2. སྣ་པེ་—གི་ 3. སྣ་པེ་—སོགས་ཕྱི (ཆད་—སོགས་'པ་'ཕྱི་)

4. སྡེ་—དུ་ 5. སྣ་པེ་—དེ་ 6. བོད་དཔེ་བཞི་ཀར་'བདེ་བ་ཉིད་དུ་' ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་'—सत्यत्वं = བདེན་པ་ཉིད་དུ་'ཞེས་གསལ་བ་དཔད་པར་སྣང་ངོ་॥

7. སྡེ་ཅོ་—ཚེ་ཡང་ 8. སྡེ་ཅོ་—ཚེ་ཡང་

སྟེ། དོན་དམ་པར་ན་བདག་དང་གཞན་དང་གཉིས་ཀ་ལས་སྐྱེ་བར་མི་རིགས་སོ།། དེ་ལྟ་བས་ན་སེམས་ཀྱང་སྒྱུ་མ་བཞིན་ཏེ། སེམས་ཇི་ལྟ་བ་དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཀྱང་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུ་སྟེ། དོན་དམ་པར་ན་མ་སྐྱེས་པའོ་སྙམ་དུ་བརྟག་པར་བྱའོ།།

རྣལ་འབྱོར་པ་དེས་[1]སེམས་གང་གིས་[2]སོ་སོར་རྟོག་པ་ལ་བརྟགས་ན་དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་མི་དམིགས་ཏེ། དེ་ལྟར་རྣལ་འབྱོར་པས་དམིགས་པ་གང་དང་གང་ལ་སེམས་འགྲོ་བ་དེ་དང་དེ་དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་ཡོངས་སུ་བརྟགས་[3]ན་དེའི་[4]ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་མི་དམིགས་ཏེ། དེ་[5]གང་གི་ཚེ་[6]མི་དམིགས་པ་དེའི་ཚེ་དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་བརྟགས་ཤིང་ཆུ་ཤིང་གི་སྙིང་པོ་[7]བཞིན་དུ་སྙིང་པོ་མེད་པར་རྟོགས་ནས་[8]དེ་ལས་[9]སེམས་ཟློག་པར་བྱེད་དོ། །ད་ནས་ཡོད་པ་ལ་སོགས་པར་[10]རྣམ་པར་རྟོག་པ་མེད་པར་གྱུར་ནས་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བ་མཚན་མ་མེད་པའི་རྣལ་འབྱོར་ཐོབ་བོ། །དེ་སྐད་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་[11]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "དེ་ལྟར་སྐྱོན་ལ་མཁས་པ་དེས་སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་དང་བྲལ་བའི་ཕྱིར་སྟོང་པ་ཉིད་བསྒོམ་པ་ལ་རྣལ་འབྱོར་དུ་བྱེད་དོ། །དེ་ལྟར་སྟོང་པ་ཉིད་བསྒོམ་པ་མང་བས་གནས་གང་དང་གང་དུ་སེམས་འགྲོ་ཞིང་སེམས་མངོན་པར་དགའ་བའི་གནས་དེ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡོངས་སུ་བཙལ་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་སོ། །སེམས་[12]གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་བརྟགས་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་སོ།།སེམས་གང་གིས་རྟོག་པ་དེ་[13]

1. སྣ་པེ་—དེ་ 2. སྣ་པེ་—གི་ 3. སྣ་པེ་—བརྟགས་པ་
4. 'དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱང་མི་དམིགས་ཏེ་'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད་ 5. སྡེ་ཅོ་—དེས 6. སྣ་པེ་—ཚེ་དམིགས་ (ཅད་—ཚེ་'མི་'དམིགས་) 7. སྣ་པེ་—བུ་ 8 སྡེ་ཅོ་—ན་ 9. སྣ་པེ་—ལ་ 10. སྣ་པེ་—པ་ (ཅད་—པར་) 11. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཝ'ཞ༢) 12. 'སེམས་གང་ཡིན་པ་དེ་ཡང་བརྟགས་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་སོ།' ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མི་སྣང་བས་ཅད་པར་མངོན་ནོ། 13. སྡེ་ཅོ་—དེའི་

ཡང་ངོ་བོ་ཉིད་ཀུན་དུ་བཙལ་ན་སྟོང་པར་རྟོགས་ཏེ། དེ་དེ་ལྟར་རྟོགས་[1]པས་མཚན་མ་མེད་པའི་རྣལ་འབྱོར་ལ་འཇུག་གོ" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འདི་ནི་འདི་སྐད་དུ་གང་ཉེ་བར་མི་རྟོག་པ་དེ་ནི་མཚན་མ་མེད་པ་ལ་འཇུག་པར་མི་འགྱུར་ཞེས་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། །

དེ་ལྟར་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་ཉེ་བར་རྟོག[2]པ་ན་གང་གི་ཚེ་མི་དམིགས་པ་དེའི་ཚེ་ཡོད་པར་མི་རྟོག་གོ །མེད་པར་ཡང་མི་རྟོག་སྟེ་གང་མེད་པར་བརྟགས་པ་དེ་ཡང་དེའི་བློ་ལ་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་མི་སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ། །གལ་ཏེ་དངོས་པོ་ཞིག་མཐོང་བར་གྱུར་ན་ནི་དེའི་ཚེ་[3]དེ་འགགས་པའི་ཕྱིར་མེད་དོ་ཞེས་བརྟག་པར་བྱ་ན། གང་གི་ཚེ་རྣལ་འབྱོར་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ན་དུས་གསུམ་དུ་[4]ཡང་དངོས་པོ་མི་དམིགས་པ་དེའི་[5]ཚེ་གང་འགགས་པའི་ཕྱིར་མེད་ཅེས་རྣམ····པར་བརྟག་པར་བྱ། དངོས་པོ་དང་དངོས་པོ་མེད་པར་རྟོག་པ་གཉིས་ཀྱིས་[6]རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་ལ་ཁྱབ་པའི་ཕྱིར་དེའི་ཚེ་དེ་ལྟར་དེ་ལ་རྟོག་པ་གཞན་དག་ཀྱང་མི·····འབྱུང་སྟེ། ཁྱབ་པར་བྱེད་པ་[7]མེད་ན་ཁྱབ་པར་བྱ་བ་ཡང་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེ་ལྟར་གྱུར་ན་སྤྲོས་པ་མེད་པ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། །གཟུགས་ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་མི་གནས་པ་ཡིན་ནོ། །ཤེས་རབ་ཀྱིས་[8]ངརྟགས་ན་དངོས་པོ་མཐའ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་དམིགས་པའི་ཕྱིར་ཤེས་རབ་མཆོག་གི···བསམ་གཏན་[9]པ་ཡང་ཡིན་ནོ། །དེ་དེ་ལྟར་གང་ཟག་དང་ཆོས་ལ་བདག་མེད་

---

1. རྒྱ་དཔེར་–उपपरीक्षमाणो = ཉེ་བར་རྟོག་པས་ 2. སྣ་པེ་–རྟོགས་
3. སྣ་པེ་–ཚེ་དགག་ 4. སྣ་པེ་–དུ་དངོས (ཅད–དུ་"ཡང་"དངོས་པོ་)
5. སྣ་པེ་–དེའི་གང་ (ཅད་–དེའི་"ཚེ་"གང་) 6. སྣ་པེ་–ཀྱི་ 7. སྣ་པེ་–པ་ན་
(ཅད་–བྱེད་པ་"མེད་"ན) 8. སྣ་པེ་–ཀྱི་ 9. སྣ་པེ་–གཏན་ལ་

པའི་དེ་ཁོ་ན་ལ་ཞུགས་པས་བལྟ་[1]བར་བྱ་བ་དང་། བརྟག་པར་བྱ་བ་གཞན་མེད་པའི་ཕྱིར་དཔྱོད་པ་མེད་ཅིང་བརྗོད་[2]པ་མེད་པར་[3]ངང་གཅིག་ཏུ་གྱུར་པའི་ཡིད་……རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པའི་ཕྱིར་རྣལ་འབྱོར་……པས་དེ་ཁོ་ན་དེ་ཉིད་དུ་གསལ་བར་ངེས་པར་གཟུང་ཞིང་འདུག་པར་བྱའོ། །དེར་[4]གནས་ཀྱང་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་རྣམ་པར་མི་[5]གཡེང་བར་བྱའོ། །

གང་གི་ཚེ་བར་སྐབས་སུ་སེམས་ཕྱི་རོལ་དུ་[6]རྣམ་པར་གཡེངས་བར……མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་དེའི་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་བརྟགས་ནས་རྣམ་པར་ཁ་ཡེངས་[7]བ་ཞི་ངར……བྱས་ལ་ཡང་དེ་ཉིད་དུ་སེམས་བཞག་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་དེ་ལ་སེམས་མངོན་པར་མི་དགའ་བར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཡོན་ཏན་མཐོང་བའི་ཕྱིར་དེ་……ལ་དགའ་བ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །རྣམ་པར་གཡེང་བ་ལ་ཉེས་པར་མཐོང་བའི་ཕྱིར་མི་དགའ་བ་རབ་ཏུ་ཞི་བར་བྱའོ། །ཅི་སྟེ་རྨུགས་པ་དང་གཉིད་ཀྱིས་ནོན་པས་རྒྱུ་བ་མི་[8]གསལ་བའི་ཕྱིར་སེམས་བྱིང་བའམ་བྱིང་དུ་དོགས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་……མཆོག་ཏུ་དགའ་བའི་དངོས་པོ་སངས་རྒྱས་ཀྱི་གཟུགས་ལ་སོགས་པའམ། སྣང་བའི་འདུ་ཤེས་ཡིད་ལ་བྱས་ནས་བྱིང་བ་ཞི་བར་བྱས་[9]ནས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཤིན་ཏུ་……བརྟན་[10]པར་གཟུང་བར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་རྣལ་འབྱོར་པ་དམུས་ལོང་[11]དང་འདྲ་བའམ། མུན་པར་ཞུགས་པའི་མི་དང་འདྲ་བའམ། མིག་བཙུམས་པ་དང་འདྲ་བ་དེ་

---

1. 'བལྟ་བར་བྱ་བ་དང་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. རྒྱ་དཔེར་–निर्विकल्पैकरसेन = རྟོག་པ་མེད་པར་ངང་གཅིག་ 3. སྣ་པེ་–བརྗོད་པར་ངང་(ཅོ་–བརྗོད་པ་'མེད་པར་'ངང་)
4. སྣ་པེ་–དེ་ལྟར་ 5. སྣ་པེ་–མི་གཡོ་ 6. སྣ་པེ་–དུ་ 7. སྣ་པེ་–གཡེང་
8. 'མི་གསལ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 9. སྣ་པེ་–བྱས་པ་ 10. སྣ་–བརྟན་ 11. སྣ་པེ་–ལོང་འདྲ་

ཁོ་ན་ཉིད་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་མི་འཛིན་པ་དེའི་ཚེ་(1སེམས་)བྱིང་བ་དང་ལྷག་མཐོང་མེད་པར་རིག་པར་བྱའོ། །ཇི་2སྲིད་གང་གི་ཚེ་སྔོན་སྦྱོང་བའི་ཡུལ་ལ་འདོད་པས་བར་སྐབས་སུ་སེམས་རྒོད་པའམ། རྒོད་དུ་དོགས་པར་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་མི་རྟག་པ་ལ་སོགས་པས་སྐྱོ་བའི་དངོས་པོ་ཡིད་ལ་བྱས་ལ་རྒོད་པ་ཞི་བར་བྱའོ། །དེ་ནས་ཡང་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་སེམས་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པར་འཇུག་པ་ལ་འབད་…པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་རྣམ་པར་གཡེང་བའི་མི་3ལྡེ་བྱའམ། སྨྲུ་བཞིན་དུ་སེམས་མི་གནས་པར་གྱུར་པ་ན་རྒོད་4པ་དང་ཞི་གནས་མེད་པ་ཡིན་པར་རིག……པར་5བྱའོ། །ཇི་སྲིད་གང་གི་ཚེ་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་ལས་དབེན་པའི་ཕྱིར་མཉམ་པར་ཞུགས་ཤིང་རང་གི་ངང་གིས་འཇུག་པས་དེ་6ཁོ་ན་7ཉིད་ལ་སེམས་ཤིན་ཏུ…གསལ་བར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་རྩོལ་བ་གློད་པས་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱས་8ཏེ། དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་དང་ལྷག་མཐོང་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ལམ་གྲུབ་པ་ཡིན་པར་རིག་པར…བྱའོ།།

ཡང་9གང་གི་ཚེ་ལྷག་མཐོང་བསྒོམས་10པས་ཤེས་རབ་ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་ཆུང་11བའི་ཕྱིར་མར་མེ་རླུང་ལ་བཞག་པ་བཞིན་དུ་སེམས་གཡོ་བས་དེ་ཁོ་ན་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་མི་མཐོང་བར་འགྱུར་ཏེ། དའ་ཕྱིར་

---

1. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 2. སྣ་མི་—ཅི་སྲི་ 3. སྣ་མི་—མི་ 4. འདིར་རྒོད་པ་དང་ཞི་གནས་གཉིས་ཀ་མེད་པའི་དོན་མ་ཡིན་གྱི། རྣམ་གཡེངས་ཀྱི་དབང་གིས་སེམས་རྒོད་པ་དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་མེད་ཅེས་པའི་དོན་ནོ། །ཚུལ་འདི་གོང་སྨོས་ལྷག་མཐོང་ལ་ཡང་སྦྱར་བར་བྱའོ།།
5. སྣ་མི་—པར་ཅེ་(ཆད་—པར་'བྱའོ།' ཅེ་སྲི་) 6. སྣ་མི་—དེ་ཉིད་(ཆད་—དེ་'ཁོ་ན་'ཉིད་)
7. རྒྱ་དཔེར་—तत्रैव तत्त्वे = དེ་ཁོ་ན་དེ་ཉིད་ལ་ 8. སྣ་མི་—བྱ་སྟེ་ 9. སྣ་མི་—དེ་ཡང་
10. སྣ་མི་—བསྒོམ་ 11. སྡེ་ཅོ་—ཞི་གནས་མཚུངས་

དེའི་ཚེ་ཞི་གནས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །ཞི་གནས་ཀྱི་ཤེས་ཆེ་ན་ཡང་གཉིད་ཀྱིས་ལོག་པའི་མི་བཞིན་དུ་[1]དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཤིན་དུ་གསལ་བར་མཐོང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟ་བས་ན་དེའི་ཚེ་ཡང་[2]ཤེས་རབ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་གླང་གཉིས་ཟུང་དུ་འབྲེལ་ཏེ་མཉམ་དུ་ཞུགས་པ་བཞིན་དུ་གཉིས་ཀ་མཉམ་དུ་ཞུགས་པར་གྱུར་པ···· དེའི་ཚེ་ཇི་སྲིད་དུ་ལུས་དང་སེམས་ལ་གནོད་པར་མ་གྱུར་པ་དེ་སྲིད་དུ་མངོན་པར·· འདུ་བྱ་བ་མེད་པར་གནས་པར་བྱའོ། །

མདོར་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཐམས་ཅད་ལ་ཉེས་པ་དྲུག་ཡོད་དེ། ལེ་ལོ་དང་། དམིགས་པ་བརྗེད་པ་དང་། བྱིང་བ་དང་། རྒོད་པ་དང་།། མི་རྩོལ་བ་དང་། རྩོལ་བའོ། དེ་དག་གི་གཉེན་པོར་སྤོང་བའི་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་བསྒོམ་པར་བྱ་སྟེ། འདི་[3]ལྟ་སྟེ། དད་པ་དང་། འདུན་[4]པ་དང་། རྩོལ་བ་དང་། ཤིན་དུ་སྦྱངས་པ་དང་། དྲན་པ་དང་། ཤེས་བཞིན་དང་། སེམས་པ་དང་། བཏང་སྙོམས་སོ། ། དེ་ལ་དང་པོ་བཞི་ནི་ལེ་ལོའི་གཉེན་པོ་སྟེ། འདི་ལྟར་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཡོན་ཏན་རྣམས་ལ་མངོན་པར་ཡིད་ཆེས་པའི་མཚན་ཉིད་ཀྱིས་དད་པས་རྣལ་འབྱོར་པ་[5]འདོད་པ་སྐྱེ་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ནས་འདོད་པར་གྱུར་པས་བརྩོན་འགྲུས་རྩོམ་མོ། ། དེ་ནས་བརྩོན་འགྲུས་ལ་བརྟེན་པས་ལུས་དང་སེམས་ལས་སུ་རུང་བ་ཉིད་དུ་བྱེད་དོ།། དེ་ནས་ལུས་དང་སེམས་ཤིན་དུ་སྦྱངས་པས་ལེ་ལོ་ཟློག་[6]པར་འགྱུར་རོ། །དེ་བས་[7]ན་དད་པ་ལ་སོགས་པས་ལེ་[8]ལོ་སྤོང་བར་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་དེ་དག

1. སྣ་གི་—དུ་ཤིན་(ཆད་—དུ་"དེ་ཁོ་ན་"ཤིན་དུ་) 2. 'ཡང་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
3. 'འདི་ལྟ་སྟེ'—རྒྱ་དཔེར་མེད། 4. སྣ་གི་—མདུན་པ་ 5. སྣ་གི་—བ་
6. སྣ་གི་—བཟློག་ 7. སྣ་གི་—བས་དད་(ཆད་—བས་"ན་"དད་) 8. 'ལེ་ལོ་སྤོང་བར་འགྱུར་ཏེ་' ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེར་མེད་

བསྒོམ་པར་བྱའོ། །དྲན་པ་ནི་དམིགས་པ་བརྗེད་པའི་གཉེན་པོ་འོ། །ཤེས་བཞིན་ནི་བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་གཉིས་[1]ཀྱི་གཉེན་པོ་སྟེ། དེས་དེ་གཉིས་རྟོགས་ནས་སྤོང་བའི་ཕྱིར་རོ། །བྱིང་བ་དང་རྒོད་པ་[2]མ་ཞི་བའི་དུས་ན་མི་རྩོལ་བ་ཉེས་པ་སྟེ།[3] དེའི་ཕྱིར་དེའི་གཉེན་པོར་སེམས་པ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །གང་གི་ཚེ་བྱིང་བ་དང་། རྒོད་པ་རབ་ཏུ་ཞི་སྟེ་སེམས་རྣལ་དུ་འཇུག་པ་དེའི་ཚེ་རྩོལ་བ་ཉེས་པ་སྟེ། དེའི་ཚེ་དེའི་གཉེན་པོར་བཏང་སྙོམས་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །སེམས་མཉམ་པར་ཞུགས་པའི་ཚེ་གལ་ཏེ་རྩོལ་བ་བྱས་ན་དེའི་ཚེ་སེམས་རྣམ་པར་གཡེང་བར་འགྱུར་རོ། །སེམས་བྱིང་བར་གྱུར་པ་ལ་གལ་ཏེ་རྩོལ་བ་མ་བྱས་ན་དེའི་ཚེ་ལྷག་མཐོང་མེད་པའི་ཕྱིར་མི་ལོང་བ་བཞིན་དུ་སེམས་བྱིང་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་སེམས་ཞུམ་པ་བསལ་ཞིང་རྒོད་པ་ཞི་བར་བྱས་ལ་[4]མཉམ་པར་གྱུར་པས་བཏང་སྙོམས་སུ་བྱའོ།།

དེ་ནས་རྣལ་འབྱོར་པ་ཇི་སྲིད་དུ་དགའ་བ་དེ་སྲིད་དུ་མངོན་པར་འདུ་བྱེད་པ་མེད་པ་ཁོ་ནར་དེ་ཁོ་ན་བསྒོམ་ཞིང་འདུག་པར་བྱའོ། །ལུས་[5]ངང་སེམས་ལ་གནོད་པར་གྱུར་ན་སྐབས་སྐབས་སུ་འཇིག་རྟེན་མཐའ་དག་ལ་བལྟས་ལ་སྒྱུ་མ་དང་། རྨི་[6]ལམ་དང་། ཆུ་ཟླ་ལྟ་བུ་དང་། མིག་ཡོར་ལྟ་བུར་རྟོགས་པར་བྱའོ། དེ་སྐད་དུ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་འཇུག་པ་ལས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་[7]ཏེ། “འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་ཆོས་ཐམས་ཅད་ནམ་མཁའི་དཀྱིལ་དང་འདྲ་བར་…

1. སྣ་མི་—གཉིས་རྟོགས (ཅད་—གཉིས་“ཀྱི་གཉེན་པོ་སྟེ། དེས་དེ་གཉིས་”རྟོགས་)
2. སྣ་མི་—པ་ཞི (ཅད་སྐྱོན་—རྒོད་པ་‘མ་’ཞི་བའི་) 3. སྣ་མི་—ཏེ 4. རྒྱ་དཔེར་—प्रशमये, पुनः = ཞི་བར་བྱས་ལ་ཡང་ 5. རྒྱ་དཔེར་—कायादि = ལུས་ལ་སོགས་པ་
6. ‘རྨི་ལམ་དང་’—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྩེ་—བཀའ་(ཅད་—མདོ་‘པ་’ ༣) ལུང་འདྲེན་འདི་མདོ་ཡི་ཚིག་སྣ་བསྡུས་ནས་བཀོད་པ་ཞིག་གོ།

མཉམ་པར་མཐོང་ངོ་། །དེའི་རྗེས་ལ་ཐོབ་པ་ནི་སྒྱུ་མ་དང་། སྨིག་རྒྱུ་དང་། ([1]རྨི་ལམ་དང་།) ཆུ་ཟླ་བཞིན་དུ་མཐོང་ངོ་།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། དེ་ལྟར་འགྲོ་བ་སྒྱུ་མ་ལྟ་བུར་རྟོགས་ནས་[2]སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱས་[3]ལ་འདི་སྐད་དུ་བསམ་པར་བྱ་སྟེ། བྱིས་པའི་བློ་ཅན་དེ་དག་གིས་ཆོས་ཟབ་མོ་འདི་ལྟ་བུ་མ་རྟོགས་ནས་གཟོད་མ་ནས་ཞི་བའི་ཆོས་རྣམས་ལ་ཡང་ཡོད་པ་ལ····སོགས་པར་སྒྲོ་བཏགས་ཏེ། ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་གྱུར་ནས་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་བསྩོགས་[4]ཏེ། དེའི་ཕྱིར་འཁོར་བར་ཡོངས་སུ་འཁྱམས་པས་ན་བདག་གིས་ཅི་ནས་ཀྱང་། འདི་དག་ཆོས་ཟབ་མོ་འདི་ལྟ་བུ་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའོ་སྙམ་དུ་བསམ་པར་བྱའོ། །དེ་ནས་ངལ་བསོས་[5]ཏེ། ཡང་དེ་བཞིན་དུ་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་སྣང་བའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་འཇུག་པར་བྱའོ། །ཡང་[6]སེམས་སྐྱོ་བར་གྱུར་ན་ཡང་ངལ་བསོས་[7]ཏེ་དེ་བཞིན་དུ་འཇུག་པར་བྱའོ། །དེ་ལྟ་བུའི་རིམ་པ་འདིས་ཆུ་ཚོད་གཅིག་གམ། མེལ་[8]ཚེ་ཐུན་ཕྱེད་དམ། ཐུན་གཅིག་གམ་ཇི་སྲིད་ནུས་པ་དེ་སྲིད་དུ་འདུག་པར་བྱའོ། །

དེ་ནས་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལས་ལྡང་བར་འདོད་ན་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་མ་བཤིག་པར····འདི་སྐད་དུ་བསམ་པར་བྱ་སྟེ ཆོས་འདི་དག་ཐམས་ཅད་དོན་དམ་པར་ན་མ་སྐྱེས་པ་ཡིན་ཡང་སྒྱུ་མ་བཞིན་དུ་རྒྱུ་དང་རྐྱེན་སོ་སོར་ངེས་པ་སྣ་ཚོགས་[9]སུ་འདུས་པའི་དབང་གིས་མ་བཏགས་ན་ཉམས་དགའ་བ་སྣ་ཚོགས་ཁ་ན་དག་འབྱུང་སྟེ།

---

1. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 2. སྣ་མེ་—ན་ 3. སྣ་མེ་—བྱས་པ་ 4. སྣ་མེ་—སོགས་
5. སྣ་མེ་—བསོ་སྟེ་ 6. 'ཡང་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྣ་མེ་—ངལ་བསོ་
8. 'མེལ་ཚེ་ཐུན་ཕྱེད་དམ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 9. སྣ་མེ་—ཚོགས་འདུས་

དེས་ན་ཆད་པར་ལྟ་བར་ཡང་མི་འགྱུར་རོ། །སྐུར་[1]བའི་མཐར་ཡང་མི་འགྱུར་ཏེ། འདི་ལྟར་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་ན་མི་དམིགས་ཏེ། དེས་ན་རྟག་[2](པར་ལྟ་བ་[3])ཉིད་དང་སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐར་ཡང་མི་འགྱུར་རོ། །དེ་ལ་གང་དག་ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་དང་བྲལ་བས་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་བློ་ཅན་དུ་གྱུར་ཅིང་བདག་དུ……མངོན་པར་ཞེན་ནས་ལས་རྣམ་པ་སྣ་ཚོགས་[4]བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་འཁོར་བ་ན་ཡོངས་··སུ་འཁྱམ་མོ། གང་དག་འཁོར་བ་ལ་གཅིག་ཏུ་མི་ཕྱོགས་ཤིང་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་དང་བྲལ་བ་དང་། སེམས་[5]ཅན་གྱི་དོན་དུ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རྫོགས་པར་མི་བྱེད་ཀྱི། བདག་འདུལ་བ་འབའ་[6]ཞིག་བྱེད་པའི་སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་ཐབས་མེད་པའི་ཕྱིར་ཉན་ཐོས་སམ་རང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་བྱང་ཆུབ་ཏུ……ལྟུང་ངོ།།

གང་དག་འགྲོ་བ་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་ནས་ཀྱང་[7]སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་སྟོབས་ཀྱིས་འགྲོ་བ་མཐའ་དག་གདོན་པར་དམ་བཅས་ནས། སྒྱུ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་བློ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མ་གྱུར་པས་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱི··ཆེན་པོ་ཡོངས་སུ་སྒྲུབ་པ་དེ་དག་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གོ་འཕང་བརྙེས་ནས···འཁོར་བ་ན་འགྲོ་བ་མ་ལུས་པ་ལ་ཕན་པ་དང་བདེ་བའི་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཡང……

1. བོད་དཔར་'སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐའ་'ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་–'अपवादान्त = སྐུར་པའི་མཐའ་'ཞེས་གསལ་བ་འཐད་པར་སྣང་སྟེ། རྒྱུ་རྐྱེན་འདུས་པ་ལ་བརྟེན་ནས་སྣ་ཚོགས་སུ་སྣང་བས་ཆད་པར་ལྟ་བ་དང་། སྐུར་པའི་མཐར་མི་འགྱུར་བ་དང་། ཤེས་རབ་ཀྱིས་རྣམ་པར་དཔྱད་ན་མ་དམིགས་པས་རྟག་པར་ལྟ་བ་དང་སྒྲོ་འདོགས་པའི་མཐར་མི་འགྱུར་ཞེས་པའི་དོན་དུ་སྣང་ངོ།།

2. ལྟ་བ་–སྟོང་པ་ཉིད་ 3. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 4. སྣ་–སྣ་ཚོགས་ 5. 'སེམས་ཅན་གྱི་དོན་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 6. 'འབའ་ཞིག་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. 'ཀྱང་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་

དག་པར་སྒྲུབ་ཅིང་བཞུགས་སོ། །དེ་དག་ཀྱང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་[1]ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ཉོན་མོངས་པ་མཐའ་[2]དག་སྤངས་པས་འཁོར་བར་ཡང་མི་ལྟུང་ལ། སེམས་ཅན་[3]ཐམས་ཅད་ལ་ལྟ་བས་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་རྒྱ་ཆེ་ཞིང་ཚད་མེད་པ་བསགས་པའི་དབང་གིས་ན་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་ཡང་མི་ལྟུང་ངོ་། སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་ཉེ་བར་འཚོ་བར་ཡང་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་ལ་ཕན་པ་དང་བདེ་བ་བསྐྱེད་པར་འདོད་པ་མི་གནས་པའི་མྱ་ངན་ལས་འདས་པ……ཐོབ་པར་འདོད་པ་བདག་[4]གིས་[5]བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་རྒྱ་ཆེན་པོ་སྒྲུབ་པ་ལ་དུས་[6]ཐམས་ཅད་དུ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་བྱའོ་[7]སྙམ་དུ་བསམ་མོ། །དེ་སྐད་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསང་བའི་མདོ་ལས་[8]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ནི་ཉོན་མོངས་པ་མཐའ་དག་སྤོང་བར་འགྱུར་[9]བ་ལགས་སོ། །བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་འཚོ་བར་འགྱུར་བ……ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ལྟར་ལགས་པས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོས་བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ལ་བརྩོན་པར་བགྱིའོ།"། ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་སྐྱེ་བ་འབྱུང་བའི་མདོ་ལས་[10]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "གང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་འབྱུང་བ་དེ་ནི་

---

1. 'ཚོགས་ཀྱི'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 2. 'མཐའ་དག'–རྒྱ་དཔེར་མེད 3. སྣར་ཐང་–ཅན་ལྟ་ (ཆད་–སེམས་ཅན་'ཐམས་ཅད་ལ་'ལྟ་) 4. པོད་དཔེར་'–འདོད་པ་དག་གིས་'ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་–'मया = བདག་གིས་'ཞེས་གསལ་བ་འཐད་པར་སྣང་ངོ་།། 5. སྣར་ཐང་–གི (ཆད་–གིས་) 6. 'དུས་ཐམས་ཅད་དུ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྣར་ཐང་–ཐོའོ། །དེ་སྐད་ 8. ཚིག་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ། 9. སྣར་ཐང་–འགྱུར་ལགས་ 10. སྡེ་–བཀའ (ཕལ་ཆེན་'ག' ༨༠)མདོ་ཚིག་འདི་དག་ཚིག་སྔ་བསྡུས་ཏེ་ཁུང་འདྲེན་མཛད་པར་མངོན་ནོ།།

རྒྱུ་གཅིག་པུ་[1]མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ཅིའི་ཕྱིར་ཞེ་ན། ཀྱེ་རྒྱལ་བའི་སྲས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ནི་ཡང་དག་པར་འགྲུབ་པའི་རྒྱུ་ཚད་མེད་པ་འབུམ་ཕྲག་བཅུས་ཡང་དག་པར་འགྲུབ་སྟེ། བཅུ་གང་ཞེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ། བསོད་ནམས་དང་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ཚད་མེད་པས་མི་ངོམས་པ་ཡང་དག་པར་འགྲུབ་[2]པའི་རྒྱུ་དང་།” ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་རྒྱས་པར་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། “ཀྱེ་[4]གྲོགས་པོ་དག་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་སྐུ་ནི་བསོད་ནམས་བརྒྱ་ལས་ངེས་པར་སྐྱེས་པའོ། དགེ་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལས་[5]ངེས་པར་སྐྱེས་པའོ། །དགེ་བའི་ལམ་ཚད་མེད་པ་ལས་ངེས་པར་སྐྱེས་[6]སོ།” ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་།།

དེ་ལྟར་བྱས་ན་དཔལ་གྱིས་སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་བཤིག་སྟེ། ཕྱོགས་བཅུ་ན་བཞུགས་པའི་སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་བཙལ་ནས་དེ……དག་ལ་མཆོད་པ་དང་བསྟོད་པ་བྱས་ལ། འཕགས་པ་བཟང་པོ་སྤྱོད་པ་ལ་སོགས་པའི་སྨོན་ལམ་ཆེན་[7]པོ་གདབ་བོ། །དེ་ནས་སྟོང་པ་ཉིད་དང་སྙིང་རྗེའི་སྙིང་པོ་ཅན་བླ་ན་མེད་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་བསོད……ནམས་ཀྱི་ཚོགས་([8]མཐའ་དག་)སྒྲུབ་པ་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་བྱའོ།།

གང་ཞིག་སེམས་ཀྱི་རྣམ་པར་རྟོག་པས་བསྐྱེད་པའི་དགེ་བ་དང་མི་དགེ་བའི་ལས་ཀྱི་དབང་གིས་སེམས་ཅན་རྣམས་མཐོ་རིས་ལ་སོགས་པའི་([9]ལས་ཀྱི་)འབྲས་

---

1. སྣ་མི་—གཅིག་དུ་ 2. སྣ་མི་—གྲུབ་པའི་ 3. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་—'མ', ༨༣)
4. 'ཀྱི་གྲོགས་པོ་དག་'ཞེས་པ་རྒྱ་དཔེ་དང་མདོ་ངོ་མ་གཉིས་ཀར་མི་སྣང་།
5. སྡེ་ཅོ་—ཅན་ལ་(ཅད་—ཅད་'ལས་') 6. སྣ་མི་—སྐྱེས་པའོ། 7. 'ཆེན་པོ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
8. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 9. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་

བྱ་སྐྱོང་ཞིང་འཁོར་བ་ན་འཁོར་རོ། །གང་དག་ཅི་ཡང་མི་སེམས་([1]ཤིང་ལས་) ཅི་ཡང་མི་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་འཁོར་བ་ལས་ཡོངས་སུ་ཐར་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཅི་ཡང་མི་བསམ་མོ། །སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་དགེ་བ་སྤྱད་པར་ཡང་མི་བྱའོ། །སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་སྤྱོད་པ་ནི་སྐྱེ་བོ་བླུན་པོ་འི་དབང་དུ་མཛད་ནས་བསྟན་པ་ཁོ་ན་ཡིན་ནོ་ སྙམ་དུ་སེམས་ཤིང་[2]དེ་[3]སྐད་ཀྱང་སྨྲ་བ་དེས་ནི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་མཐའ་དག་སྤངས་པ་ཡིན་ནོ། །ཐེག་པ་[4]ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྩ་བ་ནི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་ཡིན་པས་དེ་སྤངས་ན་ཐེག་པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། །འདི་ལྟར་ཅི་ཡང་མི་བསམ་མོ་ཞེས་སྨྲ་བ་ནི་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་མཚན་ཉིད·····ཀྱི་ཤེས་རབ་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། །ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་རྩ་བ་ནི་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཡིན་པས་ན་[5]དེ་སྤངས་ན་རྩ་[6]བ་བཅད་པའི་ཕྱིར་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཤེས་རབ་([7]ཀྱང་)སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། །([8]དེ་སྤངས་པས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ།) །སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་དགེ་བ་([9]ཡང་)སྤྱད་པར་[10]མི་བྱའོ་ཞེས་སྨྲས་པས་ཀྱང་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ···ཐབས་ཤིན་ཏུ་ཟུར་ཕྱིན་པར་སྤངས་པ་ཡིན་ནོ། །

མདོར་ན་འདི་ལྟ་སྟེ། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ནི་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་འོ། །དེ་

---

1. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 2. སྣ་པེ་–ཞིང་ 3. 'དེ་སྐད་ཀྱང་སྨྲ་བ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་
4. སྡེ་ཅོ་–པ་ཆེན་པོ་ཐམས་ཅད་ 5. སྣ་པེ་–ན་རྩ་(ཅད་–ན་"དེ་སྤངས་ན་"རྩ་)
6. 'རྩ་བ་བཅད་པའི་ཕྱིར་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 8. རྒྱ་དཔེར་–
तत्प्रतिक्षेपात् सर्वाकारज्ञता प्रतिक्षिप्ता भवेत = དེ་སྤངས་པས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། 9. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 10. སྣ་པེ་–པར་བྱའོ། (ཅད་སྤྱོན་–པར་"མི་"བྱའོ།)

སྐད་འཕགས་པ་ག་ཡ་མགོ་འི་རི་ལས་[1]ཀྱང་གསུངས་ཏེ། "བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལམ་ནི་མདོར་བསྡུ་ན་གཉིས་ཏེ། གཉིས་གང་ཞེ་ན། འདི་ལྟ་སྟེ། ཐབས་དང་། ཤེས་རབ་བོ།" ཞེའོ། །འཕགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་[2] གསང་བ་ལས་[3]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "ཐབས་དང་ཤེས་རབ་འདི་གཉིས་ཀྱིས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ལམ་[4]ཐམས་ཅད་བསྡུས་པར་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་འབྱུང་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་ཐེག་པ་ཆེན་པོ་སྤོང་བ་ནི་ལས་ཀྱི་སྒྲིབ་པ་ཆེན་པོ་བྱས་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཐེག་[5]པ་ཆེན་པོ་སྤོང་བ། ཐོས་པ་ཉུང་བ། བདག་གི་ལྟ་བ་[6] མཆོག་ཏུ་འཛིན་པ། སྐྱེ་བོ་མཁས་པ་ལ་བསྙེན་བཀུར་མ་བྱས་པ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་གསུང་རབ་ཀྱི་ཚུལ་མ་རྟོགས་པ། བདག་ཕྱུང་བར་བྱས་ནས་གཞན་ཡང་ཕྱུང་བར་བྱེད་པ་རིགས་པ་དང་ལུང་དང་འགལ་བའི་དུག་གིས་བདབ་…པའི་ཚིག་ནི་མཁས་པ་བདག་ལ་ལེགས་སུ་འདོད་པས་ཟས་དུག་ཅན་བཞིན་དུ་རྒྱང་རིང་དུ་ཡོངས་སུ་སྤང་བར་བྱའོ། །

དེ་[7]ལྟར་དེས་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་སྤངས་ན་ཆོས་ཤིན་ཏུ་རྣམ…པར་འབྱེད་པ་ཞེས་བྱ་བ་ཡང་[8]དག་པ་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཡན་ལག་དམ་པ་ཁོ་ན་ཡང…སྤངས་པར་འགྱུར་རོ། །ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་རྣལ་འབྱོར་པས་ཐབས་[9]གང་གིས་ཐོག་མ་མེད་པའི་དུས་[10]ནས་གཟུགས་ལ་སོགས་པའི……

1. སྡེ–བཀའ་(མདོ་–'ཅ' ༢༨༨) 2. སྣ་བི་–པའི་མདོ་(ཆད་–པའི་'གསང་བའི་'མདོ་)
3. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ། 4. རྒྱ་དཔེར་–पारमिता = ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ 5. རྒྱ་དཔེར་–'ཐེག་པ་ཆེན་པོ་''' ཞེས་པ་ནས་མཆོག་ཏུ་འཛིན་པ་'ཞེས་པའི་བར་མི་སྣང་བས་ཆད་པར་དངོས་སོ།
6. སྣ་བི་–བ་ལ་ 7. སྣ་བི་–དེར་ 8. 'ཡང་དག་པ་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་
9. 'ཐབས་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 10. སྣ་བི་–དུས་གཟུགས་(ཆད་–དུས་'ནས་'གཟུགས་)

དངོས་པོ་ལ་མངོན་པར་ཞེན་ཅིང་གོམས་པའི་སེམས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་ལ་[1] རྣམ་པར་[2]བཞག་པར་བྱ།[3] གལ་ཏེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པས་འཇུག་གོ་ཞེ་ན། དེ་ཡང་རིགས་པ་མ་ཡིན་ཏེ། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་ནི་ཉམས་སུ་མྱོང་བའི་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་དྲན་པར་བྱ་བ་དང་། ཡིད་ལ་མི་བྱ་བར་བྱེད་མི་ནུས་སོ། །གལ་ཏེ་བདག་གིས་[4] ཆོས་འདི་དག་དྲན་པར་མི་བྱའོ། །ཡིད་ལ་མི་བྱའོ་སྙམ་དུ་དེ་ལྟར་བསྒོམ་ཞིང་དེ་དག་ལ་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་བསྒོམ་པ་ནི་དེའི་ཚེ་དེས་དེ་དག་ཤིན་ཏུ་དྲན་པ་དང་། ཤིན་ཏུ་ཡིད་ལ་བྱས་པར་འགྱུར་རོ། །ཅི་སྟེ་དྲན་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་ཙམ་ལ་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་སྙད་དུ་བྱ་ན། དེའི་ཚེ་དེ་གཉིས་རྣམ་པ་གང་གིས་མེད་པར་འགྱུར་བ་དེ་ཉིད་དཔྱད་དགོས་ཏེ། མེད་པ་ནི་རྒྱུར་[5]རུང་བར་[6]ཡང་མི་འགྱུར་ཏེ། གང་གིས་[7]མཚན་[8]མ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་ལས་[9]རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་དུ་འགྱུར། དེ་ཙམ་གྱི་ཕྱིར་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པར་འགྱུར་དུ་ཟིན་ན་ནི་བརྒྱལ་[10]བ་ཡང་དྲན་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པ་ཉིད་དུ་འཇུག་པར་འགྱུར་རོ། །ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་རྣམ་པ་གཞན་གྱིས་[11]དྲན་པ་མེད་ཅིང་ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པར་[12]བྱ་བའི་ཐབས་གཞན་

1. སྣ་པེ་–ལ་བཞག་ 2. རྒྱ་དཔེར་–प्रविशेत् ? = འཇུག་པ་ཐ་ 3. སྣ་པེ་–ཐའོ། (འདིར་'ཐའོ'' ཞེས་པ་མ་དག་པར་མངོན་ཏེ། རྒྱ་དཔེ་དང་གཞུང་དོན་གང་ལ་བརྟགས་ཀྱང་ནི་ཚིག་ལས་མ་འདས་སོ།)
4. སྣ་པེ་–ཀ་ 5. སྣ་པེ་–རྒྱུ་ཙང་ (ཆད་–'རྒྱུར''ཙང་) 6. སྣ་པེ་–བ་ 7. སྣ་པེ་–ཀི་
8. རྒྱ་དཔར་–'མཚན་མ''''ཞེས་པ་ནས་ཉིད་དུ་འགྱུར'' ཞེས་པའི་བར་མ་ཚང་ 9. སྣ་པེ་–ལ་
10. སྣ་པེ་–རྒྱལ་ 11. སྣ་པེ་–གྱི་ 12. སྣ་པེ་–བ་

མེད་དོ། །

ནྲ་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་[1]པ་མེད་པར་གྱུར་དུ་ཟིན་ཀྱང་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་ན་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ལ་འཇུག་[2] པར་ཇི་ལྟར་འགྱུར། ཆོས་རྣམས་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྟོང་པར་གནས་པ་ཁོ་ན་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་སོ་སོར་རྟོག་པ་[3]དེ་མེད་ན་དེ་དག་[4]གི་[5]སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པར་མི··· འགྱུར་རོ། །སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པ་མེད་པས་ནི་སྒྲིབ་པ་སྤོང་བར་མི་འགྱུར་རོ། ། དེ་ལྟར་གྱུར་དུ་ཟིན་ན་ཐམས་ཅད་[6]ཀྱང་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་རང་ཐར་བར་འགྱུར་རོ།། ཡང་རྣལ་འབྱོར་པ་དེ་གལ་ཏེ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་དྲན་པ་[7]ཉམས་པའམ། རྨོངས་པས་དྲན་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མི་འཇུག་ན་ནི་དེའི་ཚེ་ཤིན་དུ་རྨོངས་པ་ཡིན་པས་དེ་རྣལ་འབྱོར་པར་[8]ཇི་ལྟར་འགྱུར། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་དེ་ལ་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་གོམས་པར་བྱས་པས་གླེན་པ་ཉིད་གོམས་པར་བྱས་པ་ཡིན་ནོ། །དེའི་ཕྱིར་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་རྒྱང་རིང་དུ་བསྐྱངས་པར་འགྱུར་རོ། །ཅི་སྟེ་དེ་དྲན་པ་ཉམས་པ་ཡང་མ་ཡིན། གླེན་པ་ཡང་མ་ཡིན་ན་ནི་དེའི་ཚེ་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་པར་ཇི་ལྟར་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པར་བྱེད་ནུས་པར་འགྱུར། དྲན་བཞིན་དུ་ཡང་མི་དྲན། མཐོང་བཞིན་དུ་ཡང་མི་མཐོང་ངོ་ཞེས་བྱར་མི་རུང་ངོ་།། དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་གོམས་པར་བྱས་ན་[9]ཇི་ལྟར་སྔོན་

1. སྣ་ཐ་—བྱེད་པར་(ཆད་—བྱེད 'པ་མེད་པར་'འགྱུར་) 2. རྒྱ་དཔེར་—कथम् अवगता भवेत = ཇི་ལྟར་རྟོགས་པར་འགྱུར་ 3. སྣ་པེ་—པ་མེད་ 4. སྣ་པེ་—དག་སྟོང་པར་རྟོགས་
5. སྡེ་ཅོ་—གིས་ 6. སྣ་པེ་—ཅད་དུས་ 7. སྣ་པེ་—དྲན་པའམ་(ཆད་—དྲན་'པ་ཉམས་'པའམ་)
8. སྣ་པེ་—པས་ 9. སྣ་པེ་—ནས་

ཀྱི་གནས་རྗེས་སུ་དྲན་པ་ལ་སོགས་པ་དང་། སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་[1]ལ་སོགས་པར་འགྱུར་ཏེ། འགལ་བའི་ཕྱིར་དྲོ་བ་དང་འགལ་བ་དྲང་བ་བསྟེན་པའི་ཚེ་དྲོ་བ་རེག་པའི་ཚོར་བ་མི་འབྱུང་བ་བཞིན་ནོ། །

ཡང་རྣལ་འབྱོར་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་ལ་སྙོམས་པར་ཞུགས་པ་ལ་གལ་ཏེ་ཡིད་ཀྱི་རྣམ་པར་ཤེས་པ་ཡོད་ན་དེའི་ཚེ་དེས་གདོན་མི་ཟ་བར་ཅི་ཞིག་ལ་དམིགས་…… དགོས་ཏེ། སོ་སོ་འི་སྐྱེ་བོ་རྣམས་ཀྱི་ཤེས་པ་ནི་བློ་བུར་དུ་དམིགས་པ་མེད་པར་མི་འགྱུར་རོ། ཅི་སྟེ་མེད་ན་ནི་དེའི་ཚེ་ཇི་ལྟར་ཆོས་རྣམས་ཀྱི་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་རྟོགས་པར་འགྱུར། གཉེན་པོ་གང་གིས་ནི་ཉོན་མོངས་(2པའི་སྒྲིབ་)པ་སྤོང་བར་འགྱུར། བསམ་གཏན་བཞི་པ་མ་ཐོབ་པའི་སོ་སོ་འི་[3]སྐྱེ་བོ་འི་སེམས་ནི་འགོག་པར་འགྱུར་མི་སྲིད་དོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་དམ་པའི་ཆོས་ལ་[4]དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པ་[5]འབྱུང་བ་དེ་ཡང་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་སྔོན་དུ་… འགྲོ་བ་ཡིན་པར་བལྟ་[6]བར་བྱ་སྟེ། གང་གི་ཕྱིར་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་ཉིད་ཀྱིས་དྲན་པ་མེད་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པ་མེད་པར་བྱེད་ནུས་ཀྱི་གཞན་དུ་མ་ཡིན་ཏེ། འདི་ལྟར་རྣལ་འབྱོར་པ་གང་གི་ཚེ་ཡང་དག་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བརྟགས་ན་དོན་དམ་པར་ན་དུས་གསུམ་དུ་ཆོས་སྐྱེས་པ་གང་ཡང་[7]མ་མཐོང་བ་དེའི་ཚེ་ཇི་ལྟར་ན་དྲན་པ་དང་། ཡིད་ལ་བྱེད་པར་བྱ། དོན་དམ་པར་[8]ན་དུས་[9]གསུམ་མེད་པའི་ཕྱིར་སྐྱོང་བ་མེད་པ་[10]གང་ཡིན་པ་དེ་ཇི་ལྟར་དྲན་པར་བྱ། ཡིད་

1. རྒྱ་དཔེར་–बुद्धधर्मोदयो = སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་གསལ་བ་ 2. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་
3. སྣ་མི་–སོ་འི་སེམས་(ཆད་–སོ་འི་“སྐྱེ་བོ་འི་”སེམས་) 4. སྣ་མི་–ལས་ 5. སྡེ་ཅོ་–པར་
6. སྣ་མི་–ལྟ་ 7. སྣ་མི་–ཡངས་ 8. སྣ་མི་–པར་དུས་ 9. སྣ་མི་–དུས་སུ་(ཆད་–དུས་“གསུམ་”) 10. སྣ་མི་–པ་དེ་(ཆད་–པ་“གང་ཡིན་པ་”དེ་)

ལ་བྱེད་པར་བྱ། དེའི་ཕྱིར་དེ་[1]སྤྲོས་པ་ཐམས་ཅད་ཉེ་བར་ཞི་བས་རྣམ་པར་མི་རྟག་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། དེ་ལ་ཞུགས་པས་སྟོང་པ་ཉིད་རྟོགས་པར་འགྱུར་རོ། དེ་རྟོགས་པས་ལྟ་བ་ངན་པའི་དྲ་བ་མཐའ་དག་སྤངས་པར་[2]འགྱུར་རོ། །

ཐབས་དང་ལྡན་པའི་ཤེས་རབ་བསྟེན་པས་ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་བདེན་པ་ལ་ཡང་དག་པར་མཁས་པ་ཡིན་ནོ། དེ་ནས་ན་སྒྲིབ་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་པའི་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཡང་དག་པ་[3]སོ་སོར་རྟོག་པ་མེད་ན་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བར་ཡང་… མི་འགྱུར། ཉོན་མོངས་པའི་སྒྲིབ་པ་སྤོང་བར་ཡང་མི་འགྱུར་རོ། །འཕགས་པ་འཇམ་དཔལ་རྣམ་[4]པར་རོལ་བའི་མདོ་ལས་[5]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།[6] "བུ་མོ་ཇི་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གཡུལ་ལས་རྣམ་པར་རྒྱལ་བ་ཡིན། གསོལ་པ། འཇམ་དཔལ་རྣམ་[7]པར་བརྟགས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་མི་དམིགས་པ་གང་ལགས་པའོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །དེ་[8]བས་ན་རྣལ་འབྱོར་པས་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མིག་ཕྱེ་ལ་ཤེས་རབ་ཀྱི་[9]མཚོན་གྱིས་[10]ཉོན་མོངས་པའི་དགྲ་རྣམས་ཡམ་པར་བྱ་སྟེ། འཇིགས་པ་མེད་པར་གནས་[11]པར་བྱའི། མི་སྐར་མ་བཞིན་དུ་མིག་འཛུམས་པར་མི་བྱའོ།། འཕགས་པ་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རྒྱལ་པོ་འི་མདོ་ལས་[12]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

---

1. སྣ་པ་—དེས 2. སྣ་པེ་—པ་ཡིན་ནོ། 3. སྣ་པེ་—པར་ 4. སྣ་པེ་—རྣམ་རོལ་ (ཆད་—རྣམ་'པར་'རོལ་) 5, སྡེ་—བཀའ་(མདོ་—'ཁ'' ༢༢༧) 6· སྣ་པེ་—དོ་
7. རྒྱ་དཔེར་—विचाय विचाय = རྣམ་པར་བརྟགས་ན་རྣམ་པར་བརྟགས་ན་ 8. སྣ་པེ་—དེ་ལྟ་བས་
9. སྣ་པ་—ཀྱིས་ 10. སྣ་པེ་—གྱི་ 11. སྡེ་ཅོ་—གནས་པའི་པའི་ཕྱིར་
12. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ད' ༢༠)

གལ་ཏེ་ཆོས་ལ་བདག་མེད་སོ་སོར་རྟོག །
སོ་སོར་དེ་བརྟགས་གལ་ཏེ་བསྒོམ་པ་ནི། །
དེ་ཉིད་མྱ་ངན་འདས་ཐོབ་འབྲས་བུའི་རྒྱུ། །
རྒྱུ་གཞན་གང་ཡིན་དེས་[1]ནི་ཞི་མི་འགྱུར། །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །

མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་ལས་[2]ཀྱང་འབྱུང་སྟེ། "བདག་ལྷག་མཐོང་གི་སྦྱོར་བ་ལ་ཞུགས་པར་གནས་ཀྱང་གཞན་[3]དག་ལྷག་མཐོང་གི་སྦྱོར་བ་ལ་[4]མི་འཇུག་ན་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །

ལྷག་མཐོང་[5]ནི་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པར་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་དང་། དགོངས་པ་ངེས་པར་འགྲེལ་པ་([6]སོགས་)ལས་ཀྱང་བཀའ་[7]སྩལ་ཏོ། །འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་སྤྲིན་ལས་[8]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་པ། "ལྷག་མཐོང་གིས་[9]བརྟགས་ནས་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པར་རྟོགས་པ་ནི་མཚན་མ་མེད་པ་ལ་འཇུག་པའོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། འཕགས་པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས་[10]ཀྱང་། "བློ་གྲོས་ཆེན་པོ་གང་གི་ཕྱིར་བློས་བརྟགས་ན་རང་དང་སྤྱིའི་མཚན་[11]ཉིད་([12]ཀྱི་དངོས་པོ་རྣམས་) མི་རྟོགས་ཏེ། དེས་ན་ཆོས་ཐམས་ཅད་ངོ་བོ་ཉིད་མེད་པ་ཞེས་བྱའོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །གལ་ཏེ་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་

---

1. སྣ་མི་—དེ་ནི་ 2. སྡེ་—བསྟན་(དབུ་མ་'ཀི་', ༡༥༩) ལུང་འདྲེན་འདི་འདོ་དེར་སྣང་བས་འདི་འཕགས་པ་འཇམ་དཔལ་རྣམ་པར་འཕྲུལ་པའི་མདོ་ཆོག་གོ། — སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཁ་' ༢༤༢)
3. སྣ་མ་—གཞན་ལྷག་ 4. སྣ་མི་—ལ་འཇུག་(ཚད་སྤྲོན་—སྦྱོར་བ་ལ་'མི་'འཇུག་ན་)
5. སྣ་མི་—མཐོང་གི་ 6. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 7. 'བཀའ་སྩལ་ཏོ་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
8. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ། 9. སྣ་མི་—གི་ 10. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་'ཙ་', ༡༠༡)
11. སྡེ་ཅོ་—མཚན་མ་(ཚད་—མཚན་'ཉིད་'མི་) 12. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་

རྟོག་པ་ལ་མི་བྱ་ན། དེ་ལྟར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་མདོ་སྡེ་དེ་དང་དེ་དག་ལས[1] ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་རྣམ་པ་དུ་མ་བཀའ་སྩལ་པ་དེ་དང་ཡང་འགལ······ བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་བདག་ནི་ཤེས་རབ་ཆུང་ངུ་། བརྩོན་འགྲུས་ཆུང་ངུ་སྟེ། མང་དུ་ཐོས་པ་ཡོངས་སུ་ཚོལ་མི་ནུས་སོ། །ཞེས་དེ་སྐད་བྱ་བའི་རིགས་ཀྱི། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས[2] མང་དུ་ཐོས་པ་བསྔགས་པའི་ཕྱིར་དུས་ཐམས་ཅད་དུ་ཡང[3] དེ་སྨྲང་བར་ནི་མི་རིགས་སོ། །

ཚངས་པས་ཞུས་པ་ལས[4] ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "གང་དག་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པའི་ཆོས་རྣམས་ལ་སེམས[5] པར་ཞུགས་པ་དེ་དག་ནི་ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པའོ།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །དེ་ལ་གང་དག་དོན་དམ་པར་མ་སྐྱེས་པའི་ཆོས་རྣམས་ལ་སྐྱེ་བར་ཡོངས་སུ་བརྟགས་ཏེ། ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པ་བཞིན་དུ་དེ[6] དག་ལ་མི་རྟག་པ་དང་སྡུག་བསྔལ་གྱི་ཚུལ་དུ་སེམས་པར་བྱེད་པ་དེ་དག་ནི་སློ་འདོད་པ་དང་སྐུར་པ་འདེབས·· པའི་མཐའ་དེ་དག[7] ལ་སེམས་པ་འཇུག་པས་ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པར་འགྱུར་ཏེ། དེ་དགག་པའི་ཕྱིར་དེ་སྐད་བཀའ་སྩལ་གྱི། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་དེ་དགག་པར་ནི་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ནི་མདོ་སྡེ་ཀུན་ལས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་པའི་ཕྱིར་རོ།། དེ་སྐད་ཚངས་པས་ཞུས་པ་དེ་ཉིད་ལས[8] ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏ། "བྱང་ཆུབ་སེམས་

1. སྡེ་ཅོ་—ལ་ 2. སྣ་པེ་—ཀྱི་ 3. སྣ་པེ་—ཡང་སྣང་(ཅད་—ཡང་'དེ་'སྣང་)
4. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"པ་ ༣༢) མདོ་འདི་ཚངས་པ་ཁྱད་པར་སེམས་ཀྱིས་ཞུས་པ་ལ་བྱའོ།།
5. ཚིག་འདིའི་སྐད་དོད་རྒྱ་དཔེར་མེད་པ་ན་ཆད་པར་སྣང་སྟེ། སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་'སེམས་པ་ཞུགས་' ཞེས་དང་། མདོ་ཉིད་དུ་'སེམས་པར་ཞུགས་པ་' ཞེས་གསལ་བས་སོ། དེ་གཉིས་ལས་ཕྱི་མ་ཆེས་འཐད་པར་སྣང་སྟེ། ཁུང་དོན་འགྲེལ་བའི་ཚེ་ནང་'སེམས་པ་འཇུག་པས་'ཞེས་གསལ་བའི་ཕྱིར་རོ།།
6. 'དེ་དག'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྣ་པེ་—དག་སེམས་(ཅད་—དག་'ལ་སེམས་')
8. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"པ་ ༦༧)

དཔའ་([1]དཔའ་བའི་སེམས་) ཀྱིས་གསོལ་པ། གང་ཆོས་ཐམས་ཅད་ལ་སེམས་ཀྱིས་སེམས་ཀྱང་དེར་([2]མ་རྨས་ཤིང་)མ་ཉམས་ན་དེའི་སྐད་དུ་དེ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་བགྱི།" ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །ཡང་དེ་ཉིད་ལས།[3] "ཛྲི་ལྷར་ན་བརྩོན་འགྲུས་དང་ལྡན་པ་ལགས། བཀའ་སྩལ་པ། གང་གི་ཚེ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་ལ་བརྟགས་ནས་མ་དམིགས་པའོ།" །ཞེས་

---

1. སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་"བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱིས་"ཞེས་གསལ་ཡང་འཐད་མར་མི་སྣང་སྟེ། རྒྱ་མཚན་གང་ལས་ཤེས་ན་གཞུང་འདིའི་རྒྱ་དཔེར་ "चित्ताशुरो बोधिसत्त्व आह = བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་"དཔའ་བའི་སེམས་"ཀྱིས་གསོལ་པ་" ཞེས་གསལ་བས། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེའི་མཚན་"དཔའ་བའི་སེམས་" ཞེས་པ་མ་ཚང་ཞིང་། ལུང་འདྲེན་འདི་གང་ལས་དྲངས་སའི་མདོ་ཉིད་དུ་ཡང་། "བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་ཀྱིས་གསོལ་པ་"ཞེས་གསལ་བས་དེར་ཡང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དེའི་མཚན་ཟུར་'དཔའ་བ་'ཞེས་པ་ཆད་པར་སྣང་ཞིང་། སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་ལུང་འདྲེན་འདིའི་ཚིག་ཟིན་ལ་"བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་"རྣམས་"ཀྱིས་"ཞེས་པའི་མང་ཚིག་དེ་ནི་མདོ་འི་སྐབས་དོན་དང་མི་འཚམས་ཤིང་། འོང་དོན་མེད་པ་ཞིག་ཡིན་ཏེ། མདོ་ཉིད་དུ། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་བློ་གྲོས་བརྟན་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མཐུ་ཆེན་ཐོབ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སྤྱན་རས་གཟིགས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མཐོང་ན་དགའ་བ་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མཐུ་པོ་ཆེ་སོགས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་མི་འདྲ་བ་རེ་རེས་རང་རང་གི་སྤོབས་པ་རྣམ་པར་བཀོད་པའི་སྐབས་ཐོབ་ཀྱི་དོན་ལས་ཤེས་སུ་གསལ་བར་རྟོགས་ནུས་སོ། །འདིར་'རྣམས་'ཞེས་པ་མདོ་ཉིད་དུ་'བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་'སེམས་'ཀྱིས་'ཞེས་པའི་མཚན་ཟུར་མ་ཚང་བ་"སེམས་"ཞེས་པ་དེའི་ཚབ་ལ་"རྣམས་"ཞེས་ཚིག་འགྱུར་ཕྱིན་པར་སྣང་ངོ་།།

2. སྒོམ་རིམ་བོད་དཔེར་"མ་སྨས་"ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་'अक्षतोऽनुपहत: = མ་རྨས་ཤིང་མ་ཉམས་ན་'ཞེས་གསལ་བ་མ་ཟད་མདོ་ངོ་མ་དང་ཡང་མཐུན་པས་དེ་བཞིན་དུ་ཞུས་ཤིང་། འདིའི་ཐད་ཀྱི་སྣར་ཐང་དང་སེ་ཀོང་དཔར་མར་"སེམས་ཀྱིས་སེམས་ཀྱང་དེར་མ་སྨས་པ་ན་མ་ཡིན་ཏེ། དེ་ནི་མདོ་སྡེ་ཀུན་ལས་ཀྱང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་བགྱིའོ།" ཞེས་པ་མདོ་ཚིག་ལུང་འདྲེན་མཛད་པའི་དཀྱིལ་ལ་མདོ་ཚིག་མིན་པ་ཡིག་ཐྲེང་གོང་མའི་ཚིག་སྦྱར་བློས་བྲིས་ནོར་ཞུས་བཀོད་པར་སྣང་ངོ་།། 3. ཚོལ་བཞི་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ།

གསུངས་སོ། །ཡང་དེ་ཉིད་ལས།[1] "ཚུལ་བཞིན་དུ་ཆོས་ལ་སོ་སོར་རྟོག་པ་དེ་དག་ནི་བློ་གྲོས་དང་ལྡན་པ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། །ཡང་དེ་ཉིད་ལས།[2] "དེ་དག་[3]ན་ཆོས་རྣམས་ལ་སྒྱུ་མ་དང་སྨིག་རྒྱུ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རབ་ཏུ་རྣམ་པར་འབྱེད་དོ།" ཞེས་གསུངས་སོ། །

དེ་ལྟར་གང་དང་གང་དུ་བསམ་གྱིས་མི་ཁྱབ་པ་ལ་སོགས་པའི་ཚིག་[4]ཐོས་ན་དེ་དང་དེར་ཐོས་པ་དང་བསམ་པ་ཙམ་ཁོ་ནས་ད་ཁོ་ན་རྟོགས་པར་གང་དག་…… སེམས་པ་དེ་དག་གི་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་དགག་པའི་ཕྱིར་ཆོས་རྣམས་སོ་སོ་རང་གིས་རིག་པར་བྱ་བ་ཉིད་དུ་བསྟན་པར་བྱེད་དོ། །ཚུལ་བཞིན་མ་ཡིན་པའི་སེམས་པ་[5]ཡང་དགག་པར་བྱེད་པར་ཁོང་དུ་ཆུད་པར་བྱའི། ཡང་དག་པར་སོ་སོར་རྟོག་པ་དེ་དགག་པར་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་རིགས་པ་དང་ལུང་ཤིན་ཏུ་མང་པོ་དང་འགལ་བར་འགྱུར་རོ་ཞེས་སྔར་བཤད་པ་བཞིན་ནོ། །ཡང་ཐོས་པ་དང་བསམ་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་[6]རྟོགས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད…… བསྒོམ་པ་ལས་བྱུང་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བསྒོམ་པར་བྱའི། གཞན་དུ་[7]མ་ཡིན་ཏེ། རྟ་དཀྲུས་[8]ས་བསྟན་ནས་རྒྱུག་པ་བཞིན་ནོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་བརྟག་པར་བྱའོ། །དེ་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་ངོ་བོ་[9]ཉིད་ཡིན་དུ་ཟིན་ཀྱང་ཚུལ་བཞིན་དུ་ཡིད་ལ་བྱེད་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་ཡིན་པའི་ཕྱིར་དེ་ལས་རྣམ་[10]པར་མི་རྟོག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བར་འགྱུར་བས་ན་ཡེ་ཤེས་དེ་འདོད་པས་དེ་ལ་བརྟེན་[11]པར་བྱའོ། །

---

1. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་'པ'༨༢) 2. ཆོས་ཞེ་བ་ངེས་རྟེན་མ་བྱུང་བ། 3. སྣ་མི་–དག་གི་
4. རྒྱ་དཔེར་–प्रपञ्च:श्रुयते = སྤྲོས་པ་ཐོས་ན་ 5. སྣ་མི་–པ་དགག་(ཅད་–པ་'ཡང་'དགག་)
6. སྣ་མི་–ཀྱི་ 7. སྣ་མི་–དུ་ནི་ 8. སྡེ་ཅོ་–དཀྲུས་ཀྱིས་ 9. སྣ་མི་–བོ་ཡིན་
10. རྒྱ་དཔེར་-भूतनिर्विकल्प = ཡང་དག་པ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ 11. སྣ་མི་–བསྟེན་

རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་མེ་[1]བྱུང་ན་ཤིང་གཉིས་དྲུད་པ་... ལས་མེ་བྱུང་བས་ཤིང་དེ་གཉིས་བསྲེགས་པ་བཞིན་དུ་དེ་ཡང་ཕྱིས་དེ་ཉིད་[2]ཀྱིས་... བསྲེག་[3]པར་འགྱུར་རོ། །ཞེས་འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་[4] བཀའ་སྩལ་ཏོ། །

ཡང་དགེ་བ་ལ་སོགས་པའི་ལས་ཅི་ཡང་མི་བྱའོ་ཞེས་ཟེར་བ་དེ་ནི་དེ་སྐད་སྨྲ་བས་ལས་ཟད་ནས་གྲོལ་བར་འགྱུར་རོ། ཞེས་མུ་[5]སྟེགས་ཅན་ཀུན་དུ་འཚོ་[6]བའི་སྨྲ་བ་ཁས་བླངས་[7]པར་[8]འགྱུར་རོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་རབ་ལ་ཉོན་མོངས་པ་ཟད་ནས་གྲོལ་བར་འགྱུར་[9]གྱི། ལས་ཟད་ནས་གྲོལ་བར་འགྱུར་བ་མེད་དོ། །ཐོག་མ་མེད་པ་ནས་བསགས་པའི་ལས་ཟད་པར་བྱ་[10]མི་ནུས་ཏེ། དེ་ནི་མཐའ་ཡས་པའི་ཕྱིར་རོ། ངན་སོང་ལ་སོགས་པ་ཡང་དེའི་འབྲས་བུ་ལ་སྤྱོད་པའི་ཚེ་ལས་གཞན་དག་ཀྱང་འབྱུང་སྟེ། ཉོན་མོངས་པ་མེད་པར་[11]མ་གྱུར་[12]ཏེ་དེ་རྒྱུར་གནས་ན་ལས་དགག་པར་མི་ནུས་པའི་ཕྱིར་མར་མེ་[13]མ་འགགས་ན་[14]དེའི་

---

1. སྣ་མི་—མ་ 2. བོད་པའི་དཔར་མ་རྣམས་སུ་'དེ་གཉིས་ཀྱིས་'ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་—"पश्चात् तेनैव = ཕྱིས་དེ་ཉིད་ཀྱིས་"ཞེས་གསལ་བ་ཤིན་ཏུ་འཐད་པར་སྣང་བས་དེ་ལྟར་དུ་བྱས་སོ།། 3. སྣ་མི་—སྲེག་ 4. སྣ་པེ་—ལས་ཀྱང་ 5. 'མུ་སྟེགས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 6. བོད་དཔེ་རྣམས་སུ་'ཀུན་དུ་ཚོལ་བ་'ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་'आजीवक = ཀུན་དུ་འཚོ་བ་' ཞེས་པ་འཐད་པར་སྣང་ངོ་། 7. སྣ་མི་—བླང་ 8. སྣ་མི་—པར་ 9. སྣ་པེ་—འགྱུར་བ་མེད་དོ། (ཆད་སྐྱོན་—ཉོན་མོངས་ཟད་ནས་གྲོལ་བར་འགྱུར་"གྱི། ལས་ཟད་ནས་གྲོལ་བར་འགྱུར་བ་"མེད་དོ།):—གཞུང་ཚིག་ཆད་སྐྱོན་འདི་འདྲ་བས་ན་གཞུང་དོན་ལོག་པའི་དོན་ཅན་དུ་སྐྱོན་པར་བྱེད་པས་ཉེན་ཚབ་ཤིན་ཏུ་ཆེའོ།། 10. སྣ་པེ་—ཟ་བར་ 11. སྣ་མི་—པར་གྱུར་(ཆད་སྐྱོན་—མེད་པར་'མ་'གྱུར་ཏེ།) 12. སྣ་མི་—འགྱུར་ 13. སྣ་མི་—མེ་འགག (ཆད་སྐྱོན་—མར་མེ་'མ་' འགག་ན་) 14. སྣ་མི་—ནས་

འོད་མི་འགག་[1]པ་བཞིན་ནོ། །ལྷག་མཐོང་ལ་སྐུར་བ་འདེབས་པ་དེའི་ཉོན་མོངས་པ་ཟད་པར་འགྱུར་མི་སྲིད་དོ་ཞེས་སྨྲར་བཤད་པ་ཡིན་[2]ནོ། །ཅི་སྟེ་ཉོན་མོངས་པ་ཟད་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་ལྷག་མཐོང་ལ་བརྟེན་[3]པར་བྱའོ་སྙམ་དུ་སེམས་ན་[4]ནི་དེའི་… ཚེ་ཉོན་མོང་པ་ཟད་པ་ཉིད་ཀྱིས་གྲོལ་བར་འགྲུབ་སྟེ། ལས་ཟད་པར་བྱ་བའི་ཚོག་[5] དོན་མེད་པར་འགྱུར་རོ། །མི་དགེ་བའི་ལས་མི་བྱའོ་ཞེས་ཟེར་བ་དེ་ནི་རིགས་ན། དགེ་བ་ཅི་སྟེ་དགག   གལ་ཏེ་འཁོར་བར་བྱེད་པས་དགག་པ་སྙད་དུ་བྱས་ན་ཡང་དེ་ནི་མི་རུང་སྟེ། བདག་[6]ལ་སོགས་པར་ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ཀུན་ནས་བསླང་[7]བའི་དགེ་[8]བའི་[9]ལས་[10]གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་འཁོར་བར་བྱེད་པ་ཡིན་གྱི། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ལས་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་ཀུན་ནས་བསླང་[11]བ་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པ་ཡང་འཁོར་བར་བྱེད་པ་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་སྐད་[12]དུ་འཕགས་པ་ས་བཅུ་པ་ལས་[13]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། དགེ་བ་བཅུའི་ལས་ཀྱི་ལམ་དེ་དག་ཉིད་བསྒོ་[14]བ་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་སྦྱང་[15]བ་བྱས་… པའི་བྱེ་བྲག་གིས་ནི་ཉན་ཐོས་དང་། རང་སངས་རྒྱས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་དང་། སངས་རྒྱས་ཉིད་སྒྲུབ་པར་བྱེད་དོ། །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འཕགས་

---

1. སྣ་པ་—དགག་ 2. སྣ་པེ་—བཞིན་ནོ། 3. སྣ་པི་—བརྟེན་ 4. སྣ་པི་—ན་དེའི་
5. པོད་དགེ་རྣམས་སུ་"ཚོག་གི་དོན་མེད་པ་"ཞེས་གསལ་ཡང་། རྒྱ་དཔེར་"व्यर्थ: श्रम: = ཚེག་དོན་མེད་པ་"ཞེས་གསལ་བ་ལྟར་བར་སྣང་ངོ་། 6. རྒྱ་དཔེར་—बाह्यात्मादि = ཕྱི་རོལ་གྱི་བདག་པ་སོགས་པ་
7. སྣ་པེ་—བསླང་ 8. རྒྱ་དཔེར་—'अकुशलं = མི་དགེ་བ་'ཞེས་གསལ་ཡང་དོན་ལ་བརྟགས་ན་མི་འཐད་པར་མངོན་ནོ།། 9. སྣ་པེ་—དགེ་བ་དེ་(ཆད་—དགེ་'བའི་ལས་གང་ཡིན་པ་'དེ་ཉིད་)
10. 'ལས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 11. སྣ་པེ་—བསླང་ 12. སྡེ་ཅོ་—སྐད་འཕགས་ 13. སྡེ་—བཀའ་
(ཕལ་ཆེན་'ཁ' ༡༨༠) ལུང་འདྲེན་འདི་མདོ་འི་ཚིག་སྣ་བསྡུས་ཏེ་དོན་ཐོབ་བཀོད་པར་སྣང་ངོ་།།
14. སྣ་པེ་—སྒོ་ 15. རྒྱ་དཔེར་—कर्मविशेषेण = ལས་ཀྱི་བྱེ་བྲག་གིས་

པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་[1]ཀྱང་། "ཆུ་ཀླུང་ཆེན་པོ་ཐམས་ཅད་རྒྱ་མཚོ་ཆེན་པོར་ཞུགས་པའི་ཆུའི་ཕུང་པོ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་སྒོ་སྣ་····ཚོགས་ནས་དགེ་([2]བའི་རྩ་བ)བསགས་པ་ཡང་([3]ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པ་)ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་ཉིད་དུ་རོ་གཅིག་པ་ཉིད་དུ་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ། །

སངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་གཟུགས་ཀྱི་སྐུ་དང་། ཞིང་ཡོངས་སུ་དག་པ་དང་། འོད་དང་། འཁོར་དང་། ལོངས་སྤྱོད་ཆེན་པོ་ལ་སོགས་པ་ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ཀྱི་འབྲས་བུ་ཉིད་ཡིན་པར་མདོ་སྡེ་[4]དང་དེ་དག་ཏུ་བཅོམ་ལྡན་འདས····ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ་དེ་དང་ཡང་འགལ་བར་འགྱུར་རོ།[5] །དགེ་བ་སྤྱོད་པ་བཀག་པས་ནི་སོ་སོར་ཐར་པའི་སྡོམ་པ་ལ་སོགས་པ་ཡང་བཀག་པར་གྱུར་ཏེ། དའི་ཕྱིར་དེའི་མགོ་བོ་དང་ཁ་སྤུ་བྲེགས་པ་དང་ཆོས་གོས་ངུར་སྨྲིག་བཅང་[6]བ་ལ་སོགས་པ་ཡང་དོན་མེད་པར་འགྱུར་རོ། །དགེ་བའི་ལས་མངོན་པར་འདུ་བྱ་བ་ལ་མི་ཕྱོགས་པར་གྱུར་ན་འཁོར་བ་ལ་མི་ཕྱོགས་པ་དང་། སེམས་ཅན་གྱི་དོན་[7]བྱ་བ་ལ་མི་ཕྱོགས་པ་ཀུན་ཏུ་བསྟེན་པར་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་དེའི་བྱང་ཆུབ་ཀྱང་རྒྱང་བསྲིངས་[8]པར་འགྱུར་རོ། །འཕགས་པ་དགོངས་པ་ངེས་[9]པར་འགྲེལ་བ་ལས་[10]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱ་བ་ལ་ཤིན་ཏུ་མི་ཕྱོགས་པ་དང་།

---

1. སྡེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་'ཆ' ༡༢༩) 2. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 3. རྒྱ་དཔར་དང་མདོ་ངོ་མ་གཉིས་ཀར་ཡོད། 4. སྣ་ཐེ་—སྡེ་དང་(ཆད་—མདོ་སྡེ་"དེ་"དང་) 5. སྣ་པེ་—རོ། སྤྱོད་(ཆད་—འགྱུར་རོ། །"དགེ་བ་"སྤྱོད་པ་) 6. སྣ་ཐེ་—བཅད་ 7. སྣ་པེ་—དོན་ལ་(ཆད་—དོན་"བྱ་བ་"ལ་) 8. སྣ་ཐེ་—སྲིང་པར་ 9. སྣ་ཐེ་—དེས་ 10. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་"ཙ"༧༠)

འདུ་བྱེད་པ་མངོན་པར་འདུ་བྱ་བ་ལ་ཤེན་[1]དུ་མི་ཕྱོགས་པ་ནི་བླ་ན་མེད་པ་ཡང····
དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་དུ་ངས་[2]ལུང་མ་བསྟན་ཏོ།” །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།།
འཕགས་པ་ཉེ་བར་འཁོར་གྱིས་ཞུས་པ་ལས་[3]ཀྱང་། “འཁོར་བ་ལ་མི་ཕྱོགས་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་འཆལ་བའི་ཚུལ་ཁྲིམས་མཆོག་ཡིན་ནོ།” །ཞེས་བསྟན་ཏོ། །“འཁོར་བ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་ནི་ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱི་མཆོག་ཡིན་ནོ།།” ཞེས་གསུངས་སོ། །འཕགས་པ་དྲི་མ་མེད་པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་ལས་[4]ཀྱང་། “ཐབས་ཀྱིས་ཟིན་[5]པའི་འཁོར་བར་འགྲོ་བ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་[6]ཐར་པའོ། །ཐབས་[7]དང་བྲལ་བའི་ཤེས་རབ་ནི་འཆིང་བའོ། །ཤེས་རབ་དང་བྲལ་བའི་ཐབས་ཀྱང་འཆིང་བའོ། །ཤེས་རབ་དང་བཅས་པའི་[8]ཐབས་ནི་ཐར་པའོ། །ཐབས་དང་བཅས་པའི་ཤེས་རབ་ཀྱང་ཐར་པའོ།” །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །འཕགས་པ་ནམ་མཁའ་[9]མཛོད་ལས་[10]ཀྱང་། “འཁོར་བར་[11]ཡོངས་སུ་སྐྱོ་བ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།” །ཞེས་གསུངས་སོ། །མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་ལས་[12]ཀྱང་། “འདུས་མ་བྱས་[13]པ་ལ་ཡང་སོ་

1. སྣ་པེ་—མངོན་དུ་ཕྱོགས་(ཆད་—དུ་“མི”ཕྱོགས) 2. སྣ་པེ་—ངས་མ་
3. དཀོན་བརྩེགས་“ཅ”པར་ཉེ་བར་འཁོར་གྱི་ཞུས་པ་ཞིག་ཡོད་ཀྱང་། དེར་ཡང་འདྲེན་འདོད་མེད་པས་མདོ་མཚན་མཐུན་པ་གཞན་དུ་མེད་དམ་དཔྱད་པར་བྱའོ། འདིའི་ཐར་གྱི་རྒྱ་དཔེར་“ཉེ་བར་འཁོར་གྱིས་ཞུས་པ་སོགས་ལས” ཞེས་གསལ། 4. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་“མ”༢༠༡)
5. ‘ཟིན་པའི’—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 6. སྣ་པེ་—ཀྱིས་ 7. སྣ་པེ་—ཐབས་ཀྱིས་
8. སྣ་པེ་—པའི་ཤེས་རབ་ཀྱང་ 9. སྣ་པེ་—མཁའི་ 10. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་“པ”༢༧༧)
11. སྣ་པེ་—འཁོར་བས་ 12. སྡེ་—བསྟན་(དབུ་མ་“ཀི”༡༥༨)ལུང་འདྲེན་འདད་འཕགས་པ་འཇམ་དཔལ་རྣམ་པར་འཕྲུལ་པའི་མདོ་ཆོག་གོ། :—སྡེ་—བཀའ་(མདོ་“ཁ”༢༤༡) 13. སྣ་པེ་—བྱས་ལ་

སོར་རྟོག་ལ། འདུས་བྱས་ཀྱི་དགེ་བས་ཀུང་ཡོངས་སུ་སྐྱོ་བ་ནི་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།། བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ལམ་ཡང་རབ་ཏུ་ཤེས་ལ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་ལམ་ཡང་ཡོངས་སུ་མི་ཚོལ་བ་ནི་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།" །ཞེས་བསྟན་ཏོ། ཡང་དེ་ཉིད་ལས།[1] "སྦྱིན་པ་ལ་སེམས་མངོན་པར་ཞེན་པ་ནས་ཤེས་རབ་ཀྱི་བར་ལ་སེམས་མངོན་པར་ཞེན་པ་ནི་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།" །ཞེས་བཤད་པ་དེ་ལ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསྟེན་པ་དགག་པ་ནི་མ་ཡིན་[2]གྱི། ངར་འཛིན་པ་དང་། ང་ཡིར་འཛིན་པ་ལ་སེམས་མངོན་པར་ཞེན་པ། གཟུང་བ་དང་འཛིན་པ་ལ་སེམས་མངོན་པར་ཞེན་པ། དམིགས་པ་ཅན་གྱི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་[3]ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དགག་པ་སྟེ། ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པས་ཀུན་ནས་བསླང་[4]བའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཡོངས་སུ་དག་པར་མི་འགྱུར་ཏེ་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ་ཞེས་བཤད་དོ། །

དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་བསམ་གཏན་ཡང་བསྟེན་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་པར་འགྱུར་རོ། ། དེ་ལྟར་གྱུར་ན་ཐར་བར་ཡང་ཇི་ལྟར་འགྱུར། དེའི་ཕྱིར་ན་དམིགས་པ་ཅན་སྣ་[5]ཚོགས་སུ་འདུ་ཤེས་པས་སྦྱིན་པ་བྱིན་[6]པ་ལ་སོགས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ནི་ཡོངས་སུ་དག་པ་མ་ཡིན་པར་བསྟན་པའི་ཕྱིར་འཕགས་པ་ནམ་མཁའ་མཛོད་ལས[7]ཀྱང་། "སེམས་ཅན་[8]ཕྱིན་[9]ཅི་ལོག་གི་ལས་སྣ་ཚོགས་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་ཅན་གྱི་...

---

1. སྡེ་-བསྟན་(དབུ་མ་'ཀ', ༡༦༣):- གོང་གསལ་མདོ་དེ་ཉིད་-༢༨༢ 2. སྣ་པེ་-ཡིན་ཏེ་
3. སྣ་པེ་-པ་ལ་ 4. སྣ་པེ་-བསླང་ 5. རྒྱ་དཔེར་-सत्त्वनाना = སེམས་ཅན་སྣ་ཚོགས་
6. 'བྱིན་པ་'-རྒྱ་དཔེར་མེད་ 7. སྡེ་-བཀའ་(མདོ་པ་ ༢༧༧) 8. སྣ་པེ་-'སེམས་ཅན་སྣ་ཚོགས་ལ་སོགས་པའི་འདུ་ཤེས་'ཞེས་གསལ་བ་རྒྱ་དཔེ་དང་མཐུན་ཚབ་ཆེ་ཡང་། མདོ་ངོ་མ་དང་སྡོམ་རེས་རྒྱ་དཔེ་དང་སྡེ་དག་སྣར་མ་གསུམ་པན་ཚུན་མི་མཐུན་པས་དཔྱད་པར་བྱའོ།།
9. 'ཕྱིན་ཅི་ལོག་གི་ལས་'-རྒྱ་དཔེར་མེད་

སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ནི་བདུད་ཀྱི་ལས་སོ།” །ཞེས་བཤད་དོ། །ཕུང་[1]པོ་གསུམ་པའི་ཡོངས་སུ་བསྔོ་བ་ལས་[2]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་པ། “གང་བདག་གིས་སྦྱིན་པ་དང་། ཚུལ་ཁྲིམས་དང་། བཟོད་པ་དང་། བརྩོན་འགྲུས་དང་། བསམ་གཏན་དང་། ཤེས་རབ་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་མ་འཚལ་ནས་དམིགས་པར་ལྟུང་བས་སྦྱིན་པ་བཏུལ་[3]བ་དང་། ཚུལ་ཁྲིམས་མཆོག་ཏུ་འཛིན་པས་ཚུལ་ཁྲིམས་སྲུང་བ་དང་། བདག་དང་གཞན་དུ་འདུ་ཤེས་པས་བཟོད་པ་བསྒོམས་པ་ལ་སོགས་པ་གང་ལགས་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་སོ་སོར་བཤགས་པར་བགྱིའོ།” །ཞེས་འབྱུང་བ་གང་ཡིན་པ་དེ་ལ་ཡང་དམིགས་པ་ཅན་སྣ་ཚོགས་སུ་འདུ་ཤེས་པ་[4]ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མངོན་པར་ཞེན་པས་ཀུན་ནས་བསླང་བའི་ཕྱིར་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ·····ཡོངས་སུ་དག་པ་མ་ཡིན་པ་ཙམ་གྱི་ཕྱིར་[5]བཤད་ཀྱི། དུས་ཐམས་ཅད་དུ་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ལ་བསྟེན་པ་དགག་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་དམིགས་[6]པ་ཅན་ཕྱིན་[7]ཅི་ལོག་ཏུ་གྱུར་པ་འབའ་ཞིག་གི་མ་ཡིན་ན་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་ཐམས་ཅད་བྱེ་བྲག་མེད་པར་དགག་པར་འགྱུར་རོ། །ཚངས་པས་ཞུས་པ་ལས་[8]ཀྱང་།[9] “སྤྱོད་པ་ཇི་སྙེད་པ་དེ་དག་ཐམས་ཅད་ནི་ཡོངས་སུ་རྟོག་པའོ། །ཡོངས་སུ་མི་རྟོག་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་བོ།” །ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་ལ་ཡང་སྐྱེ་བ་ལ་སོགས་པར་[10]རྣམ་པར་རྟོག་པའི་སྐབས་ཡིན་པས་དེ་ནི་ཡོངས་སུ་

---

1. རྒྱ་དཔེར་–'पुण्यस्कन्धपरिणामनायम् = དགེ་བའི་ཕུང་པོ་ཡོངས་སུ་བསྔོ་བ་ལས'' ཞེས་གསལ་བས་བོད་དཔེ་དང་ཁྱད་ཆེའོ། 2. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་"ཡ' ༧༢) 3. སྣ་པེ་–སྩལ་
4. སྣ་པེ་–པ་ལ་ 5. སྣ་པེ་–ཕྱིར་བཤགས་ཀྱིས་ 6. རྒྱ་དཔེར་–उपलम्भादिपतित = དམིགས་པ་ལ་སོགས་པར་ལྟུང་བ་ 7. 'ཕྱིན་ཅི་ལོག་'–རྒྱ་དཔེར་མེད་ 8. སྣ་པེ་–ལས། སྤྱོད་
9. སྡེ་–བཀའ་(མདོ་"པ' ཚངས་པ་ཁྱད་པར་སེམས་ཀྱིས་ཞུས་པ་–༡༨) 10. སྣ་པེ་–པས་

རྟོག་པ་ཉིད་དུ་བཤད་ཀྱི།[1] མཚན་མ་མེད་པར་གནས་ཤིང་མངོན་པར་འདུ་བྱ་བ་མེད་པར་འཇུག་པ་ལ་གནས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནི་ལུང་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། གཞན་དུ་མ་ཡིན་ནོ་ཞེས་དེ་ཙམ་དུ་བསྟན་ཏོ། སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་[2] ཐམས་ཅད་ལ་དོན་དམ་པར་ན་མ་སྐྱེས་པར་ཡོངས་སུ་བསྟན་གྱི། སྤྱོད་པར་[3]མི་བྱ་བ་ནི་བཀའ་མ་སྩལ་ཏོ།།

དེ་ལྟ་མ་ཡིན་ན་མར་མེ་མཛད་ཀྱི་སྔ་ལོགས་སུ་[4]སངས་རྒྱས་གང་དག་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བསྙེན་[5]བཀུར་མཛད་པ་དེ་དག་གི་མཚན་བཅོམ་འདས་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བསྐལ་པར་ཡང་[6]བརྗོད་པར་མི་སྤྱོད་པ་དེ་དག་གིས་ཀྱང་བཅོམ་ལྡན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་གནས་སྐབས་ན་བཞུགས་པའི་སྤྱོད་པ་ཅིའི་ཕྱིར་དགག་པ་མ་མཛད། མར་མེ་མཛད་ཀྱིས་ཀྱང་དེའི་ཚེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་[7]སྤྱོད་པ་དགག་པར་[8]མ་མཛད་པ་ཁོ་ན་སྟེ། གང་གི་ཚེ་ས་བརྒྱད་པ་ལ་གནས་ཤིང་ཞི་བ་མཚན་མ་མེད་པ་ལ་གནས་པ་དེ་གཟིགས་ནས་དེའི་ཚེ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལུང་བསྟན་གྱི། དེ་ན་དེའི་སྤྱོད་པ་བཀག་པ་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །ས་བརྒྱད་པ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་མཚན་མ་མེད་པར་གནས་པ་མཆོག་དེ་ནི་དེ་དག་[9]དེ་ཉིད་དུ་ཡོངས་སུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པར་འགྱུར་དུ་འོང་ངོ་། །ཞེས་ས་བཅུ་[10]པ་ལས་སངས་རྒྱས་རྣམས་ཀྱིས་དགག་པ་མཛད་དོ། །གལ་ཏེ་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་དུ་སྤྱོད་པ་དེ་མི་བྱ་བར་གྱུར་ན་ནི་སྔར་བརྗོད་པ་ཐམས་ཅད་དང་ཡང་འགལ་བར་འགྱུར་རོ།།

1. སྣ་པི་–ཀྱིས་ 2. སྣ་པི་–པས་ 3. སྣ་པི་–པ་ 4. སྣ་པི་–ན་ 5. སྣ་པི་–སྙེན་
6. སྣ་པི་–ཡང་མི་(ཅད་–ཡང་'བརྗོད་པར་'མི་སྤྱོད་) 7. སྣ་པི་–ཀྱིས་ 8. སྣ་པི་–པར་མཛད་
(ཅད་སྐྱོན་–པར་'མ་'མཛད་པ་) 9. སྣ་པི་–དག་ཉིད་ 10. སྣ་པི་–ས་བཅུ་ལས་

ཡང་ཚངས་པས་ཞུས་པ་དེ་ཉིད་ལས་[1]གསུངས་པ། "སྦྱིན་པ་ཡང་སྦྱིན་ལ་དེའི་རྣམ་པར་སྨིན་པ་[2]ལ་ཡང་མི་རེ་ལ། ཚུལ་ཁྲིམས་ཀྱང་བསྲུང་བ་དེ་ཡང་སྐྲོ་འདོགས་པས་མ་ཡིན།" ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འབྱུང་ངོ་། །ཚངས་པ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆོས་བཞི་དང་ལྡན་པ་རྣམས་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཆོས་རྣམས་ལས་…

ཕྱིར་མི་ལྡོག་པ་ཡིན་ནོ། །བཞི་པོ་དེ་དག་གང་ཞེ་ན། འཁོར་བ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ཡོངས་སུ་འཛིན་པ་དང་། སངས་རྒྱས་དཔག་ཏུ་མེད་པ་ལ་རིམ་འགྲོ་དང་མཆོད་པ་དཔག་ཏུ་མེད་པ་བྱེད་པ། ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འབྱུང་བ་ཐམས་ཅད་དང་འགལ་ལོ། །དབང་པོ་རྟུལ་པོ་ཁོ་ནས་སྤྱོད་པར་[3]བྱའི། །དབང་པོ་རྣོན་པོས་མི་བྱའོ་ཞེས་བརྗོད་པར་མི་ནུང་སྟེ། འདི་ལྟར་ས་དང་པོ་ནས་བཟུང་སྟེ་ས་བཅུ་པའི་བར་ལ་གནས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་སྦྱིན་པ་ལ་…

སོགས་པའི་སྤྱོད་པ་རྣམས་འབྱུང་ཞིང་ལྷག་མ་རྣམས་ཀྱང་ཀུན་ཏུ་མི་སྤྱོད་པ་ནི་མ་…

ཡིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །སར་ཆུད་པ་རྣམས་དབང་པོ་རྟུལ་པོ་ཞེས་བྱ་བར་ཡང་མི་ནུང་སྟེ། འཕགས་པ་ཏེ་བར་འཁོར་གྱིས་ཞུས་པ་ལས་[4]ཀྱང་། "མི་སྐྱེ་བའི་ཆོས་ལ་བཟོད་པ་ལ་གནས་པ་ཉིད་ཀྱིས་གཏོང་བ་དང་། གཏོང་བ་ཆེན་པོ་དང་། རབ་ཏུ་གཏོང་བ་དག་བྱའོ།" །ཞེས་བཀའ་སྩལ་ཏོ།[5] །མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་ལས་[6]ཀྱང་། "ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ལ་སོགས་པ་སྒྲུབ་པ་དང་ལྡན་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རྫུ་…

---

1. སྡེ་—བཀའ་(མདོ་—'པ' ཚངས་པ་ཁྱད་པར་སེམས་ཀྱིས་ཞུས་པ། ༢༨) 2. སྣ་མི་—པ་དེ་ལ་
3. སྣ་མི་—བ་བྱའི་ 4. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ། 5. སྣ་མི་—ད།
6. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ།

འཕྲུལ་གྱིས་[1]འགྲོ་བ་ཡིན་ནོ།” །ཞེས་བསྟགས་སྟེ། དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་རྫུ་འཕྲུལ་གྱིས་[2]འགྲོ་བ་ལས་མགྱོགས་པ་ནི་གཞན་མེད་དོ། །ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་དང་། ས་བཅུ་མ་གཏོགས་པར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་[3]ཞིན་ཏུ་མྱུར་བར་འཛུག་པའི་ལམ་གཞན་ནི་མེད་དོ། །དེས་སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་[4]གསེར་དག་པ་བཞིན་དུ་རིམ་གྱིས་འདག་པར་འགྱུར་རོ། །ཞེས་མདོ་སྡེ་ལས་ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏོ། །འཕགས་[5]པ་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་དང་། ས་བཅུ་པ་ལ་སོགས་པ་ལས་ཀྱང་། བྱང་[6]ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་གི་ཚེ་དེ་བཞིན་ཉིད་ལ་གནས་པར་གྱུར་པ་དེའི་ཚེ་ས་དང་པོར་ཆུད་པ་ཡིན་ཏེ། དེ་ནས་རིམ་གྱིས་ས་གོང་མ་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྦྱངས་ནས་དེ་བཞིན་གཤེགས་པའི་ས་ལ་འཛུག་གོ །ཞེས་[7]བཀའ་སྩལ་[8]པ་སྟེ། དེའི་ཕྱིར་ས་དང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལས་[9]མ་གཏོགས་པར་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཀྱི་[10]གྲོང་ཁྱེར་དུ་ཅིག་ཅར་[11]འཛུག་པའི་སྒོ་གཞན་ནི་མེད་དོ། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཀྱང་མདོ་སྡེ་ལ་སོགས་པ་གང་[12]ལས་ཀྱང་བཀའ་མ་སྩལ་ཏོ། །

གལ་ཏེ་བསམ་གཏན་ཉིད་དུ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་འདུས་པས་ན་དེ་བསྟེན་པས་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཐམས་ཅད་བསྟེན་པར་འགྱུར་ཏེ། དེའི་ཕྱིར་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་[13]ཕ་[14]རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གཞན་སོ་སོར་བསྟེན་མི་དགོས་པ་སྐད་དུ་བྱ་ན་ཡང་།

---

1. སྣ་ཐ་–གྱི་ 2. སྣ་ཐེ་–གྱི་ 3. སྣ་ཐེ་–ཀྱིས་ 4. སྡེ་ཅ་–རྒྱུད་འདག་(ཆད་–རྒྱུད་“གསེར་”དག་པ་) 5. རྒྱ་དཔེར་–མདོ་མཚན་དེ་གཉིས་མེད། 6. བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཞེས་སོགས་མདོ་འི་དོན་བློབ་ཞལ་འཕངས་མཛད་པ་ལས། མདོ་ཚིག་དངོས་སུ་ལུང་འདྲེན་མཛད་པ་ནི་མིན་པར་སྣང་ངོ་། 7. ‘ཞེས་བཀའ་སྩལ་པ་སྟེ’–རྒྱ་དཔེར་མེད། 8. སྣ་ཐེ་–སྩལ་ཏེ་ 9. སྣ་ཐེ་–ལ་ 10. སྣ་ཐེ་–ཀྱིས་ 11. ‘ཅིག་ཅར’–རྒྱ་དཔེར་མེད། 12. སྣ་ཐེ་–གང་ནས་ 13. སྣ་ཐེ་–པ་གཞན་ 14. ‘ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གཞན་’–རྒྱ་དཔེར་མེད་

དེ་མི་རུང་སྟེ་དེ་ལྟར་གྱུར་དུ་ཟིན་ན་སངས་རྒྱས་ལ་བ་ལང་གི་ལྕེ་བའི་དཀྱིལ་འཁོར་བྱས་པའི་ནང་དུ་ཡང་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་འདུས་པས་ན་དཀྱིལ་འཁོར་འབའ་……ཞིག་བྱའི། བསམ་གཏན་ལ་སོགས་པ་མི་བྱ་བར་འགྱུར་རོ། །ཉན་ཐོས་འགོག་པའི་སྙོམས་པར་འཇུག་པ་ལ་སྙོམས་པར་ཞུགས་པ་ལ་ཡང་མཚན་མ་ལ་…སོགས་པ་ཀུན་ཏུ་མི་འབྱུང་བའི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ཡོངས་སུ་……རྫོགས་པར་འགྱུར་ཏེ། །དེའི་ཕྱིར་ཉན་ཐོས་རྣམས་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་བྱེ་བྲག་མེད་པར་བསྟན་པར་འགྱུར་རོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་གནས་སྐབས་ཐམས་ཅད་དུ་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ཡོངས་སུ་རྫོགས་པར་བྱ་བར་བསྟན་པའི་ཕྱིར་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་རེ་རེར་ཡང་ཕ་……རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཐམས་ཅད་འདུས་པར་བཀའ་སྩལ་གྱི། །ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གཅིག་ཁོ་ན་ཞིག་བསྟེན་པར་ནི་མ་གསུངས་སོ། །དེ་སྐད་འཕགས་པ་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཤིན་ཏུ་རྒྱས་པ་ལས་[1]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "བྱམས་པ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་[2]ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས་[3]པ་འདི་ནི་རྫོགས་པའི་…བྱང་ཆུབ་ཀྱི་ཕྱིར་ཡིན་ན། དེ་ལ་ཡང་མི་བླུན་པོ་དག་འདི་སྐད་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཁོ་ན་ལ་བསླབ་པར་བྱའི། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ལྷག་མ་རྣམས་ཀྱིས་ཅི་ཞིག་བྱ་ཞེས་ཟེར་ཞིང་། དེ་དག་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་གཞན་[4]དག་ལ་སུན་འབྱིན་པར་སེམས་སོ། །མ་ཕམ་པ་འདི་ཇི་སྙམ་དུ་སེམས། ཀཱ་ཤིའི་རྒྱལ་པོར་གྱུར་པ་གང་ཡིན་པ་དེས་ཕུག་རོན་གྱི་ཕྱིར་རང་གི་ཤ་ཁྲ་ལ་བྱིན་

---

1. མདོ་འདི་བཀའ་འགྱུར་ནང་མེད་ཚོད་སྟང་བས་དཔྱད་དགོས་སོ།། 2. སྣ་མེ་—ཀྱིས་
3. སྣ་བ་—བསྒྲུབ་ 4. སྣ་མེ་—གཞན་ལ་

ཕ་དེ་ཤེས་རབ་འཆལ་པ་ཡིན་ནམ། བྱམས་པས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་
འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། བྱམས་
པ་ང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སྤྱད་པ་སྤྱོད་པ་ན་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དྲུག་དང་ལྡན་པའི་
དགེ་བའི་རྩ་བ་གང་དག་བསགས་པའི་དགེ་བའི་རྩ་བ་དེ་དག་གིས་གནོད་པར·····
གྱུར་ཏམ། བྱམས་པས་གསོལ་པ། བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་ནི་མ་ལགས་སོ། །
བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་པ། མ་ཕམ་པ་ཁྱོད་ཀྱིས་ཀུང་བསྐལ་པ་དྲུག་
ཅུར་སྦྱིན་པའི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས། དེ་བཞིན་དུ་བསྐལ་པ་
དྲུག་ཅུར་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་བར་དུ་ཡང་དག་པར་བསྒྲུབས་ན། དེ་
ལ་མི་གླུན་པོ་དག་འདི་སྐད་ཅེས་ཚུལ་གཅིག་ཁོ་ནས་བྱང་ཆུབ་སྟེ། འདི་ལྟ་སྟེ།
སྟོང་པ་ཉིད་ཀྱི་ཚུལ་གྱིས་སོ་ཞེས་ཟེར་ཏེ། དེ་དག་ནི་སྤྱོད་པ་ཡོངས་སུ་མ་དག་
པར་འགྱུར་རོ།" །ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་འབྱུང་ངོ་། སྟོང་པ་ཉིད་འབའ་
ཞིག་བསྟེན་ན་ཉན་ཐོས་བཞིན་དུ་མྱ་ངན་ལས་འདས་པའི་མཐར་ལྷུང་བར་འགྱུར་རོ།
དེའི་ཕྱིར་ན་ཐབས་དང་བཅས་པའི་ཤེས་རབ་བསྟེན་པར་བྱའོ།།

དེ་ལྟ་བས་ན་སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་ཞལ་སྔ་ནས་ཀྱི་མདོ་ཀུན་ལས་བཏུས་པ་
ལས་[1]བཤད་པ། "ཐབས་མཁས་པ་དང་བྲལ་བའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཆོས་
ཟབ་མོ་ཉིད་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་མི་བྱའོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ་། །འདིར་
ཡང་འཕང་པ་དྲི་མ་མེད་[2]པར་གྲགས་པས་བསྟན་པ་ལ་སོགས་[3]པ་ཁུངས་བསྟན་
ཅིང་བཤད་ཀྱི[4] དེ་ཡང་སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ཀྱི་ཞལ་སྔ་ནས་ཀྱི་བཀའ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

---

1. སྡེ་—བསྟན་(དབུ་མ་—'ཀི' ༢༠༧) 2. སྣ་མི་—མེད་གྲགས (ཆད་—མེད་'པར་'གྲགས་)
3. སྣ་མི་—སོགས་ཁུངས་ 4. སྣ་མི་—ཀྱིས་

རིགས་པ་དང་ལྡུང་དུ་[1]ལྡན་པ་([2]དོར་ནས།) བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱི་གསུང་རབ་བཏང་ལ། མཁས་པ་རྟོག་པ་དང་ལྡན་པས་འགྲོ་བ་བླུན་པོ་གཞན་གྱི་[3]ཚིག་བཟུང་བ་མི་[4]རིགས་སོ། །འཕགས་པ་གཙུག་[5]ན་རིན་པོ་ཆེ་ལས་ཀྱང་། "སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་དགེ་བ་མཐའ་དག་དང་ལྡན་པས་རྣམ་པ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཆོག་དང་ལྡན་···པའི་སྟོང་པ་ཉིད་ལ་བསྒོམ་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་ཏེ། སྟོང་པ་ཉིད་འབའ་ཞིག་ནི་མ་ཡིན་ནོ། །འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་[6]ཀྱང་བཀའ་སྩལ་ཏེ། "འོད་སྲུངས་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན། བློན་པོས་ཟིན་པའི་རྒྱལ་པོ་རྣམས་དགོས་པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་པ་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཤེས་རབ་ཐབས···མཁས་པས་[7]ཟིན་པ་ཡང་སངས་རྒྱས་ཀྱི་མཛད་པ་ཐམས་ཅད་བྱེད་དོ།" །ཞེས་འབྱུང་ངོ༎

དེ་བས་ན་སྟོང་པ་ཉིད་འབའ་ཞིག་བསྟེན་ན་[8]མྱ་ངན་ལས་འདས་པ་ལ་འཇུག་པར་འགྱུར་དུ་འོང་ངོ་ཞེས་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་[9]འཕགས་པ་དེ་བཞིན་གཤེགས···པའི་གསང་བའི་མདོ་ལས་[10]། "གཅིག་དུ་སེམས་དམིགས་པ་མེད་པར་མི་བྱའི། ཐབས་ལ་མཁས་པ་ལ་ཡང་བརྟེན་པར་བྱའོ།" །ཞེས་གསུངས་[11]སོ། །དེ་

1. ལྡ་མེ་—ལྡུང་དུ་བརྟན་པ་ 2. རྒྱ་དཔེར་ཡོད་ 3. ལྡ་མི་—གྱིས་ 4. རྒྱ་དཔེར་—ग्रहीतुं युक्तम् = བཟུང་རིགས་སོ། ཞེས་གསལ་བས་དགག་ཚིག་ཆད་པར་སྣང་ངོ༎ 5. རྒྱ་དཔེར་—'आर्यरत्नकूटे = འཕགས་པ་དཀོན་མཆོག་བརྩེགས་པ་ལས་'ཞེས་གསལ་ཞིང་། ལྡང་འདྲེན་གྱི་ཚིག་རྣམས་ཀྱང་གོང་སྨོས་མདོ་དེ་ར་ཇི་བཞིན་མ་རྙེད་པས། དཀོན་བརྩེགས་ཀྱི་མདོ་གཞན་དུ་མེད་དམ་དཔྱད་པར་བྱའོ༎ 6. སྣེ་—བཀའ་(དཀོན་བརྩེགས་'ཆ' ༡༢༨) 7. ལྡ་མེ་—པས་ཡང་ (ཆད་—པས་'ཟིན་པ་'ཡང་) 8. ལྡ་མེ་—ནས་ 9. ལྡ་མེ་—ཀྱི་ 10. ཚོལ་ཞིབ་ངས་རྙེད་མ་བྱུང་བ། 11. ལྡ་མེ་—གསུངས་ཏེ།

བསྟན་པའི་ཕྱིར། "རིགས་ཀྱི་བུ་འདི་ལྟ་སྟེ་དཔེར་ན་མེ་[1]ནི་རྒྱུ་ལས་འབར་ཏེ། རྒྱུ་མེད་ན་ཞི་བར་འགྱུར་རོ།[2] །དེ་བཞིན་དུ་དམིགས་པ་[3]ལ་སེམས་འབར་གྱི། དམིགས་པ་མེད་ན་སེམས་[4]ཞི་བར་འགྱུར་རོ། །དེ་ལ་ཐབས་ལ་མཁས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་ཡོངས་སུ་དག་པས་དམིགས་པ་ཉེ་བར་ཞི་བར་ཡང་ཤེས་ལ་དགེ་བའི་རྩ་བ་ལ་དམིགས་པ་ཡང་ཞི་བར་མི་བྱེད། ཉོན་མོངས་པ་ལ་དམིགས་པ་ཡང་འབྱུང་[5]བར་མི་བྱེད་ལ། ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པའི་དམིགས་པ་ལ་ཡང་འཇོག་པར་བྱེད། སྟོང་པ་ཉིད་དུ་དམིགས་པ་ལ་[6] ཡང་སོ་སོར་རྟོག་ལ་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོས་དམིགས་པ་ཡང་བལྟའོ[7]། །རིགས་ཀྱི་བུ་དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་དག་པས་དམིགས་པ་ལ་དབང་[8]ཐོབ་བོ།" །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་གསུངས་ནས། ཡང་བཀའ་སྩལ་[9]པ། "དེ་ལྟར་ན་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་དམིགས་པ་གང་ཅི་ཡང་རུང་[10]། དེ་ཐམས་ཅད་ནི་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པའི་ཡེ་ཤེས་མངོན་པར་བསྒྲུབ་པའི་ཕྱིར་མི་གནས་པ་མེད་དོ། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་གང་དམིགས་པ་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པ་དེ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་ཐབས་ལ་མཁས་པ་སྟེ། ཆོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་རྗེས་སུ་སོང་བར་མཐོང་ངོ་། །རིགས་ཀྱི་བུ་འདི་ལྟ་སྟེ། "དཔེར་[11]ན་སྟོང་གསུམ་གྱི་སྟོང་ཆེན་

1. སྣ་པེ་—མེ་ 2. སྣ་པེ་—ཏེ། 3. སྣ་པེ་—ལ་སོགས་པ་ལ་ 4. 'སེམས་'—རྒྱ་དཔེར་མེད་
5. རྒྱ་དཔེར་—नोत्थापयति = ཉེ་བར་འཇོག་པར་མི་བྱེད་ 6. སྣ་པེ་—ལ་སོ་སོར་
7. སྣ་པེ་—ལྟའོ། 8. སྣ་པེ་—དབང་པོ་ 9. ཚོལ་ཞིབ་ངེས་རྙེད་མ་བྱུང་བ།
10. སྣ་པེ་—རུང་སྟེ་ཐམས་ 11. བརྗོད་ཚིག་འདིའི་ཐད་ཀྱི་རྒྱ་དཔེར་'དཀག་ཚིག'་གསུམ་ཡོད་ཀྱང་། བོད་དཔེ་ཕྱར་གཉིས་ལས་མི་དགོས་པར་མངོན་ནོ།།

པོ་འི་འཛིག་རྟེན་གྱི་ཁམས་ན་[1]གང་སེམས་ཅན་རྣམས་ཀྱི་ལོངས་སྤྱོད་དུ་མི་འགྱུར་བ་དེ་མེད་དོ།' །རིགས་ཀྱི་བུ་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐབས་ལ་མཁས་པ་ཡང་དམིགས་པ་གང་ཅི་ཡང་རུང་། བྱང་ཆུབ་ལ་ཕན་འདོགས་པར་གྱུར་པ་མ་ཡིན་པར་མཐོང་བ་མེད་དོ། །ཞེས་རྒྱ་ཆེར་འབྱུང་ངོ་། །དེ་བཞིན་དུ་མདོ་སྡེ་མཐའ་ཡས་པ་ལས་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་རྣམས་ཀྱི་ཐབས་དང་ཤེས་རབ་ཀྱི་⋯ཚུལ་སྒྲུབ་པ་བསྟན་ཏོ། །དེ་ལ་བདག་ཉིད་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་ལ་བརྩོན་འགྲུས་རྩོམ་མི་ནུས་སུ་ཟིན་ཀྱང་། གཞན་དག་ལ་དེ་སྐད་དུ་བསྟན་པ་ནི་མི་རིགས་སོ། །དེ་ལྟར་བྱས་ན་བདག་དང་གཞན་ལ་འཁྲུ་བ་བྱས་པར་འགྱུར་རོ།།

དེ་ལྟར་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཅི་ནས་ཀྱང་ཡང་དག་པར་སོ་སོར་བརྟག་པར་བྱ་ཞིང་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པ་བསོད་ནམས་ཀྱི་ཚོགས་མཐའ་དག་བསྒྲུབ་པར⋯བྱ།[2] ཞེས་རིགས་པ་དང་ལུང་གིས་བསྟན་པ་ཡིན་ནོ། དེའི་ཕྱིར་རྟོག་པ་དང་ལྡན་པས་[3]ཐོས་པ་ཉུང་བ་མངོན་པའི་ང་རྒྱལ་ཅན་རྣམས་ཀྱི་ཚིག་དུག་བཞིན་དུ་སྤངས་ལ། སློབ་དཔོན་ཀླུ་སྒྲུབ་ལ་སོགས་པ་སྐྱེ་བོ་མཁས་པའི་ཚིག་བདུད་རྩིའི་རྗེས་སུ་འཇུག་པས་སེམས་ཅན་མཐའ་དག་ལ་སྙིང་རྗེ་ཆེན་པོ་བསྐྱེད་ནས་[4]། སྒྱུ་མ་མཁན་བཞིན་དུ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་ཏུ་མ་གྱུར་པས་བླ་ན་མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡོངས་སུ་བསྔོས་པའི་སྦྱིན་པ་ལ་སོགས་པའི་དགེ་བའི་སྤྱོད་པ་མཐའ་དག་དང་།

1. སྣ་ཐེ་–ན་སེམས་ 2. སྣ་ཐེ་–བྱའོ། །ཞེས་ 3. སྣ་ཐེ་–པར་ 4. སྣ་ཐེ་–ན་

འགྲོ་བ་མ་ལུས་པ་གདོན་པ་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་བྱ་སྟེ། ཇི་སྐད་དུ་འཕགས་པ་ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པ་ལས[1]།

དཔེར་ན་སྒྱུ་མའི་མཁན་པོ་ཞིག །
སྤྲུལ་པ་ཐར་བར་བྱ་ཕྱིར་བརྩོན།།
དེས་ནི་སྔར་ནས་དེ་ཤེས་པས།།
སྤྲུལ་པ་དེ་ལ་ཆགས་པ་མེད།།
སྲིད་གསུམ་སྤྲུལ་པ་འདྲ་བར་ནི།།
རྫོགས་པའི་བྱང་ཆུབ་མཁས་པས་ཤེས།།
འགྲོ་བའི་ཆེད་དུ་གོ་བགོས་ཏེ།།
འགྲོ་བ་དེ་ལྟར་སྔ་ནས་ཤེས། །ཞེས་འབྱུང་བ་ལྟ་བུའོ།།

དེ་ལྟར་ཐབས་དང་ཤེས་རབ[2]ལ་རྟག་ཏུ་གུས་པར་བྱ་སྟེ། གོམས་པར་བྱས་པ་དེའི་སེམས[3]ཀྱི་རྒྱུད་རིམ་གྱིས་ཡོངས་སུ་སྨིན་པ་ན་གོང་ནས་གོང་དུ་ཤིན་ཏུ་རྣམ་པར་དག་པའི་སྐད་ཅིག་འབྱུང་བས་ཡང་དག་པའི་དོན་ལ་བསྒོམ་པ[4]རབ་ཀྱི་མཐར་ཕྱིན་པར[5]གྱུར་ན་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་ཡེ་ཤེས་རྟོག་པའི་དྲྭ་བ་མཐའ་དག་དང་བྲལ་བ། ཆོས་ཀྱི་དབྱིངས་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར[6]རྟོགས་པ། དྲི་མ་མེད་ཅིང་མི་གཡོ་བ་རླུང་མེད་པའི་མར་མེ་དང་འདྲ་བ་འབྱུང་སྟེ། དེའི་ཚེ་དངོས་པོའི་མཐའ་ལ་དམིགས་པ་ཐོབ་པར་འགྱུར་རོ། ས་དང་པོ་ཡང་ཐོབ་པ་ཡིན་

1. སྣེ་—བཀའ་(མདོ་“ཞ་” ༨༣) 2. སྣ་མི་—རབ་རྟག་(ཆད་—ཤེས་རབ་“ལ་”རྟག་)
3. ‘སེམས་ཀྱི་’—རྒྱ་དཔེར་མེད་ 4. སྣ་མི་—པ་ཤེས་རབ་ 5. སྣ་མི་—‘པར་མ་གྱུར་’
ཅེས་པ་མ་དག་པར་མངོན་ནོ། 6. སྣ་མི་—པ་

ནོ། །མཐོང་བའི་ལམ་ལ་ཡང་ཞུགས་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་དེའི་གོང་མའི་ས་རྣམས་ཡོངས་སུ་སྦྱངས་ནས་རིམ་གྱིས་གསེར་བཞིན་དུ་སྦྱིབ་པ་བསགས་པ་མ་ལུས་པ[1] མེད་པར་འགྱུར་ལ། ཆགས་པ་མེད་པ་དང་། ཐོགས་པ་མེད་པའི་ཡེ་ཤེས་ཐོབ་ནས་ཡོན་ཏན་མ་ལུས་པའི་གཞི་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ས་ཐོབ་པར་འགྱུར་ཏེ། དགོས་པ་ཡོངས་སུ་གྲུབ་པ་ལ་དམིགས་པ་ཡང་ཐོབ་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟ་བས་ན་སངས་རྒྱས་ཐོབ་པར་འདོད་པས་[2]དབུ་མའི་ལམ་ལ་མངོན་པར་བརྩོན་པར་བྱའོ།།

དེ་[3]ལྟར་དབུ་མའི་ལམ་བཤད་པས། །
བདག་གིས་[4]བསོད་ནམས་གང་ཐོབ་པ། །
དེ་ཡིས་སྐྱེ་བོ་མ་ལུས་པ། །
དབུ་མའི་ལམ་ནི་ཐོབ་པར་ཤོག །

དམ་པ་ཕྲག་དོགས་ལ་སོགས་དྲི་མ་ཐག་[5]བསྒྲིངས་པ།།
ཡོན་ཏན་རྣམས་ཀྱིས་མི་ངོམས་རྒྱ་ཡི་མཚོ་འདྲ་དག །
རྣམ་པར་ཕྱེ་ནས་ལེགས་པར་བཤད་རྣམས་འཛིན་བྱེད་དེ། །
ངང་པ་རབ་དགའ་ཆུ་ལས་འོ་མ་ལེན་པ་བཞིན། །

དེ་ལྟ་བས་ན་མཁས་རྣམས་ཀྱིས། །
ཕྱོགས་ལྷུང་[6]དཀྲུགས་ཡིད་རིང་སྤོངས་ལ། །

1. སྣ་མི་—བ་ 2. སྣ་མི་—འདོད་པ་ (ཅད་—འདོད་“པས་”)
3. རྒྱ་དཔེ་ལྟར་ན་—དེ་ལྟར་དཀའ་བའི་ལམ་བཀོད་པས། །ཞེས་གསལ་གོ །
4. སྣ་མི་—གི་ 5. སྣ་མི་—མཐུན་སྒྲིངས་ 6. སྣ་མི་—ཕྱོགས་ལྷུང་

ཕྱིས་པ་ལས་ཀྱང་ལེགས་བཤད་པ། །

ཐམས་ཅད་སྣང་བ་ཁོ་ནར་བྱ། །

བསྒོམ་[1]པའི་རིམ་པ་སློབ་དཔོན་ཀ་མ་ལ་ཤཱི་ལས་ཐ་མར་མཛད་པ་རྫོགས་སོ། །

རྒྱ་གར་གྱི་མཁན་པོ་པྲཛྙཱ་ཝརྨ་དང་། ཞུ་ཆེན་གྱི་ལོ་ཙཱ་བ་བནྡེ་ཡེ་ཤེས་སྡེ་ལ་

སོགས་པས་བསྒྱུར་ཅིང་ཞུས་ཏེ་གཏན་ལ་ཕབ་པའོ།། ||

---

1. སྣ་བེ་–སྒོམ་

ཀྵ ཆོས་རྣམས་གང་དག་རྒྱུ་ལས་བྱུང་བ་དང་།།

དེ་ཡི་རྒྱུ་དང་དེ་འགོག་གང་ཡིན་པའང་།།

དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་ཉིད་ཀྱིས་བཀའ་སྩལ་ཏེ།།

དེ་སྐད་གསུངས་པའི་ཚུལ་ཅན་དགེ་སློང་ཆེ།།

(སྡེ་–བཀའ་:–འདུལ་བ་'ཀ' ༢༢)

སརྦམངྒལཾ།

आचार्यकमलशीलप्रणीतः

भावनाक्रमः

(संस्कृतपाठः)

आचार्यकमलशीलप्रणीतो

भावनाक्रमः प्रथमः

—: ❀ :—

[[1]महायानसूत्राणां य आदिकर्मिकस्य चर्यानियमः ।
तमधिकृत्य संक्षेपाद् भावनाक्रमस्त्वभिधीयते ।।

अचिरेण सर्वज्ञतां प्राप्तुकामैः संक्षेपतः करुणा, बोधिचित्तम्, प्रतिपत्तिश्चेति त्रिषु स्थानेषु प्रयतितव्यम् ।

बुद्धत्वस्य अशेषधर्महेतुमूलं करुणैवेति ज्ञात्वा साऽऽदावेव भावयितव्या । यथोक्तम् **आर्यधर्मसंगीतिसूत्रे**[2]–"अथ खल्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवन्तमेतदवोचत्—न भगवन् बोधिसत्त्वेन अतिबहुषु धर्मेषु शिक्षितव्यम् । एको धर्मो भगवन् बोधिसत्त्वेन स्वाराधितः सुप्रतिविद्धः कर्तव्यः । तस्य सर्वबुद्धधर्माः करतलगता भवन्ति । कतम एकधर्मः ? यदुत महाकरुणा । महाकरुणया भगवन् बोधिसत्त्वानां सर्वबुद्धधर्माः करतलगता भवन्ति । तद्यथा भगवन् येन राज्ञश्चक्रवर्तिनश्चक्ररत्नं गच्छति तेन सर्वो बलकायो गच्छति, एवमेव भगवन् येन बोधिसत्त्वस्य महाकरुणा गच्छति, तेन सर्वे बुद्धधर्मा गच्छन्ति । तद्यथा भगवन् जीवितेन्द्रिये सति अन्येषामिन्द्रियाणां प्रवृत्तिर्भवति, एवमेव भगवन् महाकरुणायां सत्यामन्येषां बोधिसत्त्वानां] धर्माणां प्रवृत्तिर्भवति ।" इति ।

आर्याक्षयमतिनिर्देशे[3] चोक्तम्–"पुनरपरम्, भदन्त शारद्वतीपुत्र, बोधिसत्त्वानां महाकरुणाप्यक्षया । तत् कस्य हेतोः ? पूर्वङ्गमत्वात् ।

---

१. 'महायानसूत्राणां य इत्यतः''' सत्यामन्येषां बोधिसत्त्वानां' पर्यन्तं मूलसंस्कृतेऽनुपलब्धम् । २. देगे–का० (सूत्र–'श' ८४) । ३. देगे–का० (सूत्र–'म'–१३२) ।

तद्यथापि नाम, भदन्त शारद्वतीपुत्र, आश्वासाः [प्रश्वासाः][1] पुरुषस्य जीवितेन्द्रियस्य पूर्वङ्गमाः, एवमेव महायान-सम्भार[2]-समुदागमाय बोधिसत्त्वस्य महाकरुणा पूर्वङ्गमा" इति विस्तरः । **आर्यगयाशीर्षे**[3] चोक्तम्–"किमारम्भा, मञ्जुश्रीः, बोधिसत्त्वानां चर्या, किमधिष्ठाना च ? मञ्जुश्रीराह – महाकरुणारम्भा, देवपुत्र, बोधिसत्त्वानां चर्या सत्त्वाधिष्ठाना।" इति विस्तरः ।

तथा हि तया[4] प्रेर्यमाणा बोधिसत्त्वाः स्वात्मनिरपेक्षा एकान्तेन परोपकारार्थतया अतिदुष्करदीर्घकालिकेऽपि सम्भारोपार्जनपरिश्रमे प्रवर्तन्ते । तथा चोक्तम् **आर्यश्रद्धाबलाधाने**[5]–"तत्र [महा][6] करुणयापि सर्वसत्त्वपरिपाचनार्थं न तत् किञ्चित्[7] सुखोपाधानं यन्न परित्यजति ।" इति । अतोऽतिदुष्करे प्रवर्तमानो नचिरेणैव सम्भारान् परिपूर्यावश्यमेव सर्वज्ञपदम् अधिगच्छति । ततो बुद्धधर्माणां करुणैव मूलम् । महाकरुणापरिग्रहादेव बुद्धा भगवन्तोऽधिगम्य सर्वज्ञपदम्[8] अशेषस्य जगतोऽर्थं विकुर्वाणास्तिष्ठन्त इति निर्वाणाप्रतिष्ठाने सैव भगवतां महाकरुणा हेतुः ।

सा च दुःखितसत्त्वालम्बनमनस्कारबहुलीकारतो वृद्धिम्[9] (उपयाति)[10] । सर्वे च ते सत्त्वास्त्रिधातुकावचरास्त्रिविधदुःखतया यथायोगम् अत्यन्त[11] दुःखिता एवेति सर्वेष्वेव सत्त्वेषु भावनीयम् । तथा च ये तावन्नारकास्ते विविधचिरन्तनदीर्घकालिकदाहादिदुःख [नदीषु][12] निमग्ना एव भगवता वर्णिताः । तथा प्रेता अपि[13] दुःसहतीव्रक्षुत्तृषादिदुःख-

१. भो० पा०–[प्रश्वासाः] । २. सम्भार–भो० न । ३. देगे–का० (सूत्र–'च' २८६) । ४. भो० पा०–महाकरुणाप्रेर्यमाणा । ५. देगे–का० (सूत्र–'छ' १५) । ६. भो० पा०–[महाकरुणयापि] । ७. भोट-पाठानुसारम् उद्धारः 'न किञ्चिद् दुःखिजन्म यत् न परिगृह्णाति' । ८. भो० पा०–सर्वज्ञज्ञान । ९. वृद्धिम्–भो० न । १०. दूची-पाठे प्राप्त 'उपेत्य' स्थाने 'उपयाति' इति पाठः समीचीनतरः । ११. अत्यन्त– भो० न । १२. भो० पा०–[दुःखनदीषु] । १३. भो० पा०–अपि प्रायः ।

[अग्नि][१] पीडाभिसंशोषितमूर्तयस्तीव्रदुःखम् अनुभवन्ति । येन वर्षशतेनाप्यशुचि खेटपिण्डनं[२] च भोक्तुं न लभन्त इत्यादि[३] वर्णितं भगवता । तिर्यञ्चोऽपि परस्पर [भक्षण][४] क्रोधवधहिंसादिभिरनेकविधं दुःखमनुभवन्तो दृश्यन्त एव । तथा हि केचिन्नासिकाभेदनताडनबन्धनादिभि[५]रतन्त्रीकृतशरीराः[६] परितः परिपीड्यमानाः कथमप्यनिच्छन्तोऽपि अतिदुर्वहगुरुभारोद्वहनपरिखिन्नवपुषः[७] परिक्लाम्यन्ति, तथारण्येऽपि निवसन्तोऽनपराधाः केचित् क्वचित् [अर्थं][८] तोऽन्विष्य हन्यन्ते । नित्यं च भयविह्वलमानसस्ततस्ततः पलायमानास्तिष्ठन्तीत्यपरिमितम् एषां दुःखं[९] दृश्यत एव । तथा मानुष्येऽपि नारकं दुःखं दृश्यत एव । अत्र ये चौरादयोऽङ्गच्छेदशूलार्पणोद्बन्धनादिभिः कार्यन्त एव तेषां नारकमेव दुःखम् । ये च दारिद्र्याद्युपहतास्तेषां प्रेतानामिव तत्क्षुत्तर्षादिभिर्दुःखम् । ये च भृत्यादयः परायत्तीकृतात्मभावाः, ये च बलिभिराक्रम्य पीड्यन्ते तेषां तिरश्चामिव ताडनावरोधनादि दुःखम् । तथा पर्येष्टिकृतम् अन्योऽन्यद्रोहोपघातादि[१०] कृतं प्रियविप्रयोगाप्रियसंयोगकृतं[११] चाप्रमेयमेषां दुःखम् । ये क्वचिद् ईश्वराः सुखिता इव लप्यन्ते[१२] तेऽपि विपर्यवसानसम्पदो विविधकुदृष्टिगहननिमग्ना नारकादिदुःखानुभवहेतुविविध[१३]क्लेशकर्माण्युपचिन्वन्तः प्रपातस्थास्तरव[१४] इव दुःखहेतौ [अपि][१५] वर्तमानाः परमार्थतो दुःखिता एव ।

देवा अपि ये तावत् कामावचरास्तेऽपि तीव्रकामाग्निसन्दीप्तमानसा आक्षिप्तचित्ता इवास्वच्छचेतसः क्षणमपि समाधानं चेतसां न लभन्ते । तेषां प्रशमसुखधनदरिद्राणां कीदृशं नाम तत् सुखम् ? नित्यच्यवनपतनादिभयशोकोपहताः कथं सुखिता नाम ? ये च रूपारूपाव-

१. भो० पा०–[दुःखाग्नि] । २. भो० पा०–पिण्डमात्रम् । ३. भो० पा०–इति । ४. भो० पा०–[परस्परभक्षण] । ५. भो० पा०–आत्मातन्त्री । ६. शरीराः–भो० न । ७. वपुषः–भो० न । ८. सं० पठोऽस्पष्टः । ९. भो० पा०–दुःखानुभवो । १०. उपघात–भो०न । ११. भो० पा०–संयोगादि । १२. भो० पा०–दृश्यन्ते । १३. विविध–भो० न । १४. तरव–भो० न । १५. भो० पा०–[हेतो अपि] ।

चरास्तेऽपि यदि नाम कियत्कालं दुःखदुःखतां व्यतीतास्तथाप्यत्यन्तं कामावचराणाम् अनुशयानाम् अप्रहाणात् तेषां पुनरपि नारकादि-विनिपातसम्भवाद् विपरिणामदुःखम् अस्त्येव। सर्वे नाम देवमनुष्याः क्लेशकर्मादिपारतन्त्र्यात् ते संस्कारदुःखतया दुःखिता एव।

तदेवं सकलमेव जगद् दुःखाग्निज्वाला[1]वलीढम् इत्यवेत्य यथा मम दुःखमप्रियं तथान्येषामप्रियमिति[2] चिन्तयता सर्वेष्वेव सत्त्वेषु कृपा भावनीया। प्रथमं तावद् मित्रपक्षेषु पूर्वोक्ता विविधदुःखानुभवेष्वनुपश्यता भावनीया।

ततः सत्त्वसमतया[3] विशेषमपश्यताऽनादिमति च संसारे न कश्चित् सत्त्वो यो न मे शतशो बन्धुरभूदिति परिचिन्तयता व्यस्तेषु भावनीया। यदा मित्रपक्षेष्विव व्यस्तेषु [अपि][4] तुल्या करुणा प्रवृत्ता भवति, तदा शत्रुपक्षेऽपि तथैव सत्त्वसमतादिमनसिकारेण भावनीया। यदा च शत्रुपक्षेऽपि मित्रपक्षवत् समप्रवृत्ता भवति, तदा क्रमशो दशसु दिक्षु सर्वसत्त्वेषु [अपि][5] भावयेत्। यदा च दुःखितबाल-प्रियेष्विव दुःखो[6]द्धरणेच्छाकारा स्वरसवाहिनी सर्वसत्त्वेषु समप्रवृत्ता कृपा भवति, तदा सा निष्पन्ना भवति महाकरुणाव्यपदेशं च लभते। यथा **अक्षयमतिसूत्रे** च वर्णितम्। अयं च कृपाभावनाक्रमो भगवताऽभिधर्म-सूत्रादौ वर्णितः।

तस्यैवं कृपाभ्यासबलात् सकलसत्त्वाभ्युद्धरणप्रतिज्ञयानुत्तरसम्यक्-सम्बोधिप्रार्थनाकारम् अयत्नत एव बोधिचित्तमुत्पद्यते। यथोक्तम् **आर्यदश-धर्मसूत्रे**[7]—"सत्त्वान् अत्राणान् अशरणान् अद्वीपान् दृष्ट्वा करुणायै चित्तमु-पस्थाप्य[8] यावदनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ चित्तमुत्पादयति" इति। यदि नाम[9] परसमादापनादिनापि बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य[10] बोधिचित्तमुत्पद्यते,

१. ज्वाला–भो० न। २. अप्रियम्–भो० न। ३. भो० पा०-चित्तसमतया। ४. भो० पा०–[व्यस्तेषु अपि]। ५. भो० पा०–[सर्वसत्त्वेषु अपि]। ६. भो० पा०–सर्वथा दुःख। ७. देगे–का० (रत्नकूट-'ख' १६८)। ८. करुणायै चित्तमुपस्थाप्य–भो० न। ९. यदि नाम–भो० न। १०. महासत्त्वस्य–भो० न।

तथापि कृपावेगतो यत् स्वयमेव बोधिसत्त्वस्य बोधिचित्तमुत्पद्यते तद् भगवता **आर्यतथागतज्ञानमुद्रासमाधौ** विशिष्टतरत्वेन वर्णितम् ।

तदेतद् बोधिचित्तं प्रतिपत्तिविकलमपि संसारे महाफलं भगवता वर्णितम् । तथा चोक्तं **मैत्रेयविमोक्षे**[1]–"तद् यथापि नाम, कुलपुत्र, भिन्नमपि वज्ररत्नं सर्वम् अतिविशिष्टं सुवर्णालङ्कारमभिभवति, वज्ररत्ननाम च न विजहाति, सर्वदारिद्रयं च विनिवर्तयति । एवमेव, कुलपुत्र, प्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचित्तोत्पादवज्ररत्नं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धगुण[2]सुवर्णालङ्कारम् अभिभवति । बोधिचित्तनाम न विजहाति, संसारदारिद्रयं च विनिवर्तयति" इति ।

योऽपि पारमितासु सर्वेण[3] सर्वं सर्वथा शिक्षितुम् असमर्थः, तेनापि बोधिचित्तम् उत्पादनीयमेव, उपायपरिग्रहेण महाफलत्वात् । यथा चोक्तम् **आर्यराजाववादकसूत्रे**[4]—"यस्मात् त्वं महाराज, बहुकृत्यो बहुकरणीयः, असहः सर्वेण सर्वं सर्वथा[5] दानपारमितायां शिक्षितुम्, यावत् प्रज्ञापारमितायां शिक्षितुम् । तस्मात्तर्हि त्वं[6] महाराज एवमेव सम्बोधौ छन्दं श्रद्धां प्रार्थनां प्रणिधिं च, गच्छन्नपि तिष्ठन्नपि निषण्णोऽपि शयानोऽपि जाग्रदपि भुञ्जानोऽपि पिबन्नपि, सततसमितम् अनुस्मर, मनसिकुरु भावय । सर्वबुद्धबोधिसत्त्वार्य[7]श्रावकप्रत्येकबुद्धपृथग्जनानाम् आत्मनश्च अतीतानागतप्रत्युत्पन्नानि कुशलमूलानि पिण्डयित्वा, अनुमोदस्व अग्रया अनुमोदनया । अनुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्य[8]श्रावकाणां पूजाकर्माणि निर्यातय । निर्यात्य च सर्वसत्त्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्वसत्त्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूरणाय दिने

---

१. देगे–का० (अवतंसक–'ङ' ३२३) सं०–गण्डव्यूहसूत्रमध्ये दरभङ्गासंस्करणे पृ० ४०५ । २. गुण भो० न । ३. सर्वेण—भो० न । ४. एतन्नामका बहवः सूत्रग्रन्थाः काग्युरसंग्रहे विद्यन्ते, यथा २१४, २१५, २२१ क्रमाङ्कितास्त्रयो ग्रन्थाः, किन्तु तत्र उद्धरणमिदं न प्राप्तम् । ५. भो० पा०–सर्वथा सर्वदा । ६. त्वं–भो० न । ७. आर्य–भो० न । ८. आर्य–भो० न ।

त्रैकाल्यम् अनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणामय। एवं खलु त्वं महाराज, प्रतिपन्नः सन् राज्यं च कारयिष्यसि, राज्यकृत्यानि च न हापयिष्यसि, [बोधिसम्भारांश्च परिपूरयिष्यसि][1]"। इत्यादि[2]कमुक्त्वाह–"अथ खलु पुनस्त्वं महाराज, सम्यक्सम्बोधिचित्तकुशलमूलविपाकेन अनेककृत्वो देवेषु उपपन्नोऽभूः। अनेककृत्वो मनुष्येषु उपपन्नोऽभूः। सर्वासु च देवमनुष्योपपत्तिषु आधिपत्यं कारयिष्यसि"। इति विस्तरः।

यत् पुनः प्रतिपत्तिसारं बोधिचित्तं तद् अतितरां विपुलं फलम् इति सिद्धम्। अत एव **आर्यवीरदत्तपरिपृच्छायाम्**[3] उक्तम्–

बोधिचित्ताद् वै यत् पुण्यं तच्च रूपि भवेद् यदि।
आकाशधातुं सम्पूर्य भूयश्चोत्तरितं भवेत्॥
[4]गङ्गाबालुकसंख्यानि बुद्धक्षेत्राणि यो नरः।
दद्याद् रत्नप्रपूर्णानि लोकनाथेभ्य एव हि॥
यश्चैकः प्राञ्जलिर्भूत्वा चित्तं बोधाय नामति।
इयं विशिष्यते पूजा यस्या अन्तो न विद्यते॥ इति।

यथा **आर्यगण्डव्यूहे**[5] वर्णितम्—"बोधिचित्तं कुलपुत्र! बीजभूतं सर्वबुद्धधर्माणाम्" इति विस्तरः। तच्च बोधिचित्तं द्विविधं प्रणिधिचित्तं प्रस्थानचित्तं च। **आर्यगण्डव्यूहे**[6] वर्णितम्, तथा–"दुर्लभास्ते, कुलपुत्र, सत्त्वाः सत्त्वलोके येऽनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ प्रणिदधति इति। ततोऽपि दुर्लभतमास्ते सत्त्वा येऽनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिम् अभिसम्प्रस्थिताः" इति। सकलजगतो हिताय बुद्धो भवेयमिति प्रथमतरं प्रार्थनाकारा चेतना

१. भो॰ पा॰–[बोधिसंभारांश्च परिपूरयिष्यसि]। २. भो॰ पा॰–इत्यादि विस्तरेण। ३. देगे–का॰ (रत्नकूट–'च' २०२)। ४. गङ्गाबालुक······इत्यादि श्लोकद्वयं भोटपाठे न विद्यते। ५. देगे–का॰ (अवतंसक–'ङ' ३०९) सं॰–गण्डव्यूहः पृ॰ १९६ दरभङ्गा। ६. देगे–का॰ (अवतंसक–'ङ' ३०८) सं॰–गण्डव्यूहः पृ॰ ३९५ दरभंगा।

तत्प्रणिधिचित्तम् । यतः प्रभृति संवरग्रहणे वर्तमानाः सम्भारेषु दृश्यन्ते[1] तत्प्रस्थानचित्तम् ।

संवरश्च विज्ञातप्रतिबलसंवरस्थितात् कल्याणमित्रात्[2] परतो ग्राह्यः । असति प्रतिरूपे ग्राहके[3] बुद्धबोधिसत्त्वान् आमुखीकृत्य यथा [4]मञ्जुश्रियाऽम्बरराजभूतेन बोधिचित्तमुत्पादितं तथोत्पादनीयः ।

एवमुत्पादितबोधिचित्तो बोधिसत्त्वः स्वयमेव दानादि ददाति[5] प्रतिपत्तौ प्रयोक्ष्यते, न हि स्वयमदान्तः परान् दमयतीति मत्वा । न चापि विना प्रतिपत्त्या बोधिरवाप्यते । यथोक्तम् **आर्यगयाशीर्षे**[6]— "प्रतिपत्तिसाराणां बोधिसत्त्वानां बोधिर्नाप्रतिपत्तिसाराणाम्" इति । **आर्यसमाधिराजे**[7] चोक्तम्–"तस्मात् प्रतिपत्तिसारो भविष्यामि इत्येवं त्वया कुमार, शिक्षितव्यम् । तत् कस्य हेतोः ? प्रतिपत्तिसारस्य हि, कुमार, न दुर्लभा भवत्यनुत्तरा सम्यक्सम्बोधिः" इति ।

सा च प्रतिपत्तिर्बोधिसत्त्वस्य पारमिताऽप्रमाणसङ्ग्रहवस्त्वादिभेदेन **अक्षयमतिरत्नमेघादि**सूत्रेषु विस्तरेण वर्णिता । तथा लौकिकशिल्पादिस्थानेष्वपि यावद् बोधिसत्त्वेन शिक्षितव्यम् । किं पुनर्लोकोत्तरेषु ध्यानादिषु । अन्यथा कथं सर्वाकारं सत्त्वार्थं कुर्युः । सा चेयं संक्षेपेण बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञोपायरूपा प्रतिपत्तिर्न प्रज्ञामात्रं नोपायमात्रम् । यथा **आर्यविमलकीर्तिनिर्देशे**[8]—"प्रज्ञारहित उपाय उपायरहिता च प्रज्ञा बोधिसत्त्वानां बन्धनम्" इत्युक्तम् । उपायसहिता प्रज्ञा प्रज्ञासहित उपायो मोक्षत्वेन वर्णितः । **आर्यगयाशीर्षे**[9] चोक्तम्—"द्वाविमौ बोधिसत्त्वानां संक्षिप्तौ मार्गौ । द्वाभ्यां मार्गाभ्यां समन्वागता बोधिसत्त्वा महासत्त्वाः[10]

१. भो० पा०–प्रविशन्ति । २. कल्याणमित्रात्–भो० न । ३. ग्राहके–भो० न । ४. भो० पा०–आर्यमञ्जुश्रिया । ५. ददाति–भो० न । ६. देगे–का० (सूत्र–'च' २८१) । ७. देगे–का० (सूत्र–'द' २८) सं०–१० परि० पृ० ५४ दरभङ्गा । ८. देगे–का० (सूत्र–'म' २०१) सं०–४ परि० पृ० ११६ ति० संस्थानम् । ९. देगे–का० (सूत्र–'च' २८८) । १०. महासत्त्वाः—भो० न ।

क्षिप्रमनुत्तरां सम्यक्सम्बोधिम् अभिसम्भोत्स्यन्ते। कतमौ द्वौ, उपायश्च प्रज्ञा च।" इति।

तत्र प्रज्ञापारमितां त्यक्त्वा दानादिपारमितासङ्ग्रहवस्त्वादिकं सर्वमेव क्षेत्रपरिशुद्धिमहाभोग[बहु][1]परिवारसम्पत्सत्त्वपरिपाकनिर्माणादिकसकलाभ्युदयधर्मसङ्ग्राहकं कुशलम् उपाय उच्यते। प्रज्ञा तु तस्यैव चोपायस्याविपरीतस्वभावपरिच्छेदहेतुः। तया हि सम्यगुपायं विविच्याऽविपर्यस्तो यथावत् स्वपरार्थानुष्ठानाद् विषमिव मन्त्रपरिगृहीतं भुञ्जानो न संक्लिश्यते। तथा चोक्तमत्रैव सूत्रे[2]—"उपायः सङ्ग्रहज्ञानम् प्रज्ञा परिच्छेदज्ञानम्।" इति। **आर्यश्रद्धाबलाधाने**[3] चोक्तम्—"उपायकौशलं कतमम्[4]? यत् सङ्ग्रहः सर्वधर्माणाम्। प्रज्ञा कतमा? यत् सर्वधर्माणाम् असम्भेदेन कौशलम्" इति। एतौ प्रज्ञोपायौ द्वावपि सर्वकालमेव सेवनीयौ भूमिप्रविष्टैरपि न तु प्रज्ञामात्रं नोपायमात्रम्[5]। यतः सर्वास्वेव दशसु भूमिषु बोधिसत्त्वस्य पारमितासमुदाचारः पठितो **दशभूमिकादौ** "न[6] च परिशेषासु न समुदाचरति" इति वचनात्।

अष्टम्यां च भूमौ बोधिसत्त्वस्य शान्तविहारिणो बुद्धैर्व्युत्थानं[7] तद् विरुध्येत। तच्च ततस्तत्र पाठाद् अवगन्तव्यम्[8]। [तथा चोक्तं तत्रैव सूत्रे[9]] "तस्य खलु भो जिनपुत्र, बोधिसत्त्वस्य एवमिमामचलां बोधिसत्त्वभूमिमनुगतस्य पूर्वप्रणिधानबलाधानस्थितस्य बुद्धा भगवन्तस्तस्मिन् धर्ममुखस्रोतसि तथागतज्ञानोपसंहारं कुर्वन्ति। एवं चैनं ब्रुवन्ति—साधु

---

१. भो० पा० -[बहुपरिवार]। २. देगे—का० (सूत्र-'च' २८६)। ३. देगे—का० (सूत्र-'छ' २८)। ४. कतमम्—भो० न। ५. नोपायमात्रम्—भो० न। ६. देगे—का० (अवतंसक—'ख' ३१-परि० पृ० १८२)। ७. भो० पा०—भगवद्भिर्बुद्धैर्व्युत्स्थानम्। ८. अत्र 'दशभूमिसूत्रतो यदवगन्तुं निर्देशः, तत्प्रतिपादकानि सूत्रवाक्यानि 'तस्य खलु भो जिनपुत्र'.... इत्यादीनि अत्रोद्धृतानि। ९. देगे—का० (अवतंसक—'ख' ३१ परि० पृ० १८२) सं०—दशभूमि—पृ० ४३ दरभङ्गा।

साधु कुलपुत्र । एषा परमार्थक्षान्तिर्बुद्धधर्मानुगमाय । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र,[1] या अस्माकं दशबलचतुर्वैशारद्यबुद्धधर्मसमृद्धिः, सा तव नास्ति । तस्या बुद्धधर्मसमृद्धेः पर्येषणाय अभियोगं[2] कुरु, वीर्यमारभस्व । एतदेव क्षान्तिमुखं मोन्मोक्षीः । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र, किं चापि त्वयैवं शान्तविमोक्षविहारोऽनुप्राप्तः, इमान् पुनरशान्तानप्रशान्तान् बालपृथग्जनान् नानाक्लेशसमुदाचार[3]प्राप्तान् विविधवितर्कोपहतमानसान् समन्वाहर, अपेक्षस्व । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र, पूर्वप्रणिधानमनुस्मर सत्त्वार्थसंप्रापणं ज्ञानमुखाचिन्त्यतां च । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र, एषा सर्वधर्माणां धर्मता । उत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा स्थितैवैषा धर्मता[4] धर्मधातुस्थितिः यदिदं सर्वधर्मशून्यता सर्वधर्मानुपलब्धिः । नैतया तथागता एव केवलं प्रभाव्यन्ते, सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धा अपि ह्येतामविकल्पधर्मतामनुप्राप्नुवन्ति ।

अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र, प्रेक्षस्व तावत् त्वमस्माकं कायाप्रमाणतां च ज्ञानाप्रमाणतां च बुद्धक्षेत्राप्रमाणतां च ज्ञानाभिनिर्हाराप्रमाणतां च प्रभामण्डलाप्रमाणतां च स्वराङ्गविशुद्ध्यप्रमाणतां च । तथैव त्वमप्यभिनिर्हारमुत्पादय । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र, एकस्त्वेष आलोको योऽयं सर्वधर्मानिर्विकल्पालोकः । ईदृशास्तु कुलपुत्र, धर्मालोकास्तथागतानामपर्यन्तगता अपर्यन्तकृता अपर्यन्तबद्धाः, येषां संख्या नास्ति, गणना, प्रमाणमुपनिषदौपम्यं नास्ति, तेषामधिगमाय अभिनिर्हारमुत्पादय । अपि तु खलु पुनः कुलपुत्र, प्रेक्षस्व तावद् दशसु दिक्षु अप्रमाणक्षेत्रतां च अप्रमाणसत्त्वतां च अप्रमाणधर्मविभक्तितां च । तत्सर्वमनुगणय । यथावत्तया अभिनिर्हारमुत्पादय[5]। '[6]इति हि भो जिनपुत्र, ते बुद्धा भगवन्त

१. कुलपुत्र भो० न । २. अभियोगं-भो० न । ३. समुदाचार-भो० न । ४. धर्मता-भो० न । ५. यथावत्तया अभिनिर्हारमुत्पादय-भो० न । ६. 'इति हि भो जिनपुत्र.............. इत्यतः.... निष्पादयति ।' पर्यन्तोऽशंः मूलसंस्कृतानुवादभूतेषु काग्युर-संस्करणेषु यः पाठः, भावनाक्रमोद्धतः भोटांशः त्रिभ्योऽपि भिन्नः ।

एवं भूम्यनुगतस्य बोधिसत्त्वस्य एवं प्रमुखान्यप्रमेयाण्यसंख्येयानि ज्ञानाभिनिर्हारमुखान्युपसंहरन्ति, यैर्ज्ञानाभिनिर्हारमुखैर्बोधिसत्त्वोऽप्रमाणज्ञानविभक्तितोऽभिनिर्हारकर्मा[1]भिनिष्पादयति ।' आरोचयामि ते भो जिनपुत्र, प्रतिवेदयामि । ते चेद् बुद्धा भगवन्तस्तं बोधिसत्त्वमेवं सर्वज्ञज्ञानाभिनिर्हारमुखेषु नावतारयेयुस्तदेवास्य परिनिर्वाणं भवेत्सर्वसत्त्वकार्यप्रतिप्रस्रब्धिश्च ।'' इति विस्तरः ।

यच्च **आर्यविमलकीर्तिनिर्देशे गयाशीर्षे** चोक्तं तदपि पूर्वोक्तं विरुध्यते, एवं सामान्येनैव तत्राभिधानात् । यत् **सर्वधर्मसङ्ग्रहवैपुल्ये**[2] चोक्तं तदपि विरुध्यते एव । तत्रोक्तम्—''सूक्ष्मं हि मञ्जुश्रीः, सद्धर्मप्रतिक्षेपकर्मावरणम् । यो हि कश्चिन्मञ्जुश्रीः, तथागतभाषिते धर्मे एकस्मिन् शोभनसंज्ञाम् उत्पादयति । एकस्मिन्नशोभनसंज्ञाम् उत्पादयति । स सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । तेन सद्धर्मं प्रतिक्षिपता तथागतोऽभ्याख्यातो भवति'' इति विस्तरम् उक्त्वा आह—''योऽयं मैत्रेय, षट्पारमितासमुदागमो बोधिसत्त्वानां बोधाय तं ते मोहपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति । प्रज्ञापारमितायामेव बोधिसत्त्वेन शिक्षितव्यम्, किं शेषाभिः पारमिताभिरिति । तेऽन्या[3]मुपायपारमितां दूषयितव्यां मन्यन्ते । तत् किं मन्यसे, अजित ! दुष्प्रज्ञः स[4] काशिराजोऽभूद् येन कपोतार्थं श्येनाय स्वमांसानि दत्तानि ? मैत्रेय आह, नो हीदम्, भगवन् । भगवानाह—यानि मया मैत्रेय, बोधिसत्त्वचर्यां चरता षट्पारमितासंयुक्तानि कुशलमूलान्युपचितानि । अपकृतं नु तैः कुशलमूलैः ? मैत्रेय आह—नो हीदं भगवन्[5] । भगवान् आह, त्वं तावद् अजित, दानपारमितायां षष्टिं कल्पान् समुदागतः । यावत् प्रज्ञापारमितायां षष्टिं कल्पान् समुदागतः, तत् ते मोहपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति—एकनयेनैव

---

१. भो० पा०—मार्गाभिनिर्हार । २. अयंसूत्रभोट-काग्युरसंस्करणेषु न प्राप्यतेऽमीषु दिवसेषु । ३. अन्याम्—भो० न । ४. भो० पा०—अहं काशिराजोऽभूम् । ५. भगवन्—भो० न ।

बोधिर्यदुत शून्यतानयेन" इति विस्तरः । **वैरोचनाभिसम्बोधौ** चोक्तम्[1]- "तदेतत् सर्वज्ञज्ञानं करुणामूलं बोधिचित्तहेतुकम् उपायपर्यवसानम्" इति । तस्मादुभयं सर्वकालमेव बोधिसत्त्वेन सेवनीयम् ।

एवं हि भगवताम् अप्रतिष्ठितनिर्वाणं सिध्यति । तथा हि दानादेरुपायस्य रूपकायक्षेत्रपरिवारादिमहाभोगताफलसम्पत्परिग्रहाद् भगवतां न निर्वाणेऽवस्थानम् । प्रज्ञया च[2] सकलविपर्यासप्रहाणाद् न संसारेऽवस्थानं विपर्यासमूलत्वात् संसारस्य । अन्या[3] च प्रज्ञोपायस्वरूपया प्रतिपदा समारोपापवादान्तविवर्जनेन मध्यमा प्रतिपद् उद्भाविता । प्रज्ञया समारोपान्तस्य वर्जनाद् उपायेनापवादान्तस्य वर्जनात् । अत एव **आर्यधर्मसङ्गीतावुक्तम्**[4] – "लक्षणानुव्यञ्जनरूपकायपरिनिष्पादनाभिरतश्च भवति, न धर्मकायाभिसमयमात्राभिरतः" इति । पुनरुक्तम्–"प्रज्ञोपायजनितस्तथागतानां परप्रत्ययतः संभवोऽनुगन्तव्यः" इति[5] ।

यत् पुनरुक्तम्[6] – "कोलोपमं धर्मपर्यायम् आजानद्भिर्धर्मा एव प्रहातव्याः, प्राग्[7] एवाधर्माः" इति । तद् विपरीताभिनिवेशप्रहाणतः प्रहातव्या इत्यभिप्रायादुक्तम्, न तु प्रयोजनसम्पादनार्थमपि नाश्रयणीयम् । तथा चोक्तम्–"धर्मः प्रग्रहीतव्यो नोद्ग्रहीतव्यः" इति । नोन्मार्गेण प्रग्रहीतव्य इत्यर्थः । यच्चापि क्वचिद् दानादि सांसारिकफलत्वेन वर्णितं तत् प्रज्ञारहितानां दानादीनां पूर्वम् उक्तं तावन्मात्रकुशलमूलसन्तुष्टांश्चाधिकृत्योत्तर[8]कुशलमूले प्रोत्साहनार्थम् । अन्यथा [आर्य-][9] **विमलकीर्तिनिर्देशः**[10] [आदि पूर्वोक्तः][11] सर्व एव विरुध्यते । तस्मात्तु द्वावपि प्रज्ञोपायौ सेवनीयाविति स्थितम् ।

---

१. देगे–का० (तन्त्र–'थ' १९३) उद्धरणमिदं भोटपाठानुसारम् द्र० 'संभवोऽवगन्तव्यः' इत्याद्यनन्तरम् । २. च–भो० न । ३. अन्या–भो० न । ४. देगे–का० (सूत्र–'श' १८) । ५. भोटपाठे एतदुद्धरणानन्तरं पूर्वोक्तं वैरोचनाभिसम्बोधिरुद्धरणं लिखितम् । ६. यत् पुनरुक्तम्–भो० न । ७. प्राग्–भो० न । ८. भो० पा० उत्तरोत्तरम् । ९. भो० पा० [आर्यविमल.....] । १०. दूची पाठे–विमलकीर्त्यादिनिर्देशः । ११. भो० पा० [आदिपूर्वोक्तः]।

तत्र प्रज्ञापरिगृहीता दानादयः पारमिताव्यपदेशं लभन्ते नान्यथेति । अतो दानादिपरिशुद्धये समाधानम् आस्थाय प्रज्ञोपादानार्थं यत्नं कुर्वीत ।

तत्र प्रथमं तावत् श्रुतमयी प्रज्ञोत्पादनीया । तया हि तावद् आगमार्थम् अवधारयति । ततश्चिन्तामय्या प्रज्ञयानीतनेयार्थं निर्वेधयति । ततस्तया निश्चित्य भूतमर्थं भावयेन्नाभूतम् । अन्यथा हि विपरीतस्यापि भावनाद् विचिकित्सायाश्चाव्यपगमात् सम्यग्ज्ञानोदयो न स्यात् । ततश्च व्यर्थैव भावना स्यात् । यथा तीर्थिकानाम् ।[1] उक्तं च भगवता **समाधिराजे**[2]—

नैरात्म्यधर्मान् यदि प्रत्यवेक्षते
तान् प्रत्यवेक्ष्य यदि भावयेत ।
स हेतुर्निर्वाणफलस्य प्राप्तये
यो अन्यहेतुर्न स भोति शान्तये ॥ इति ।

तस्माच्चिन्तामय्या प्रज्ञया युक्त्यागमाभ्यां प्रत्यवेक्ष्य भूतमेव वस्तुस्वरूपं भावनीयम् । वस्तूनां स्वरूपं च परमार्थतोऽनुत्पाद एवागमतो युक्तितश्च निश्चितम् ।

तत्रागमतो यथोक्तम् **आर्यधर्मसङ्गीतौ**[3] – ''अनुत्पादः सत्यमसत्यम्[4] अन्ये धर्माः'' इति । एतच्च परमार्थानुकूलत्वाद् अनुत्पादः सत्यमित्युक्तम् । परमार्थतस्तु नोत्पादो नाप्यनुत्पादः, तस्य सर्वव्यवहारातीतत्वात् । पुनश्चात्रैव[5] चोक्तम्--''उत्पादनिरोधाभिनिविष्टः कुलपुत्र, लोकसन्निवेशः,

---

१. भो० पा०–तीर्थिकानां भावना । २. देगे–का० (सुत्र–'द' २७) सं०–९ परि०, पृ० ४९ दरभङ्गा । ३. देगे–का० (सूत्र–'श्' ६) । ४. भो० पा०–उत्पादादयोऽन्ये । ५. देगे–का० (सूत्र–'श्' ४३) ।

तस्मात् तथागतो महाकारुणिको लोकस्योत्त्रासपदपरिहारार्थं व्यवहारवशाद् उक्तवान्, उत्पद्यते निरुध्यते चेति न चात्र कस्यचिद् धर्मस्योत्पादः" इति । **आर्यबुद्धसङ्गीतौ**[1] चोक्तम्–"कतमा योनिशः पृच्छा, कतमा योनिः ? आह अनुत्पादो योनिः, तस्य पृच्छा योनिशः पृच्छा" । पुनरत्रैवोक्तम्[2]–"चकारमुखाः[3] सर्वधर्माश्च्युत्युत्पत्तिविगताः । अभावमुखाः[4] सर्वधर्माः, स्वभावशून्यताम् उपादाय" इति । **आर्यसत्यद्वयविभागे**[5] चानुत्पादसमतया सर्वधर्माणां समता भवति । **प्रज्ञापारमितायां** चोक्तम्[6]–"रूपं सुभूते, रूपस्वभावेन शून्यम्, यावद् विज्ञानं विज्ञानस्वभावेन शून्यमिति स्वलक्षणशून्यताम् उपादाय" इति । **हस्तिकक्ष्ये**[7] चोक्तम्—

न कश्चिल्लभ्यते भावो यस्योत्पादस्य संभवः ।
असंभवेषु धर्मेषु बालः सम्भवमिच्छति ॥ इति ।

पितापुत्रसमागमे[8] चोक्तम्–"सर्व एते धर्माः सर्वे समास्त्रैकाल्यसमतया । अतीतेऽध्वनि सर्वधर्माः स्वभावरहिता यावत् प्रत्युत्पन्नेऽध्वनि" इति । एवं तावद् आगमतः प्रत्यवेक्षणीयम् । युक्त्या हि स्थिरीकृतस्यागमार्थस्यान्यैरपोहितुम् अशक्यत्वात् । अतो युक्त्यापि[9] प्रत्यवेक्षणीयम् ।

तत्र संक्षेपतो युक्तिरुच्यते । उत्पादो भावानामहेतुको वा स्यात् सहेतुको वा । न तावद् अहेतुकः कादाचित्कत्वदर्शनात् । कारणानपेक्षा हि विशेषाभावाद् उत्पादकालवत् सदा सर्वत्रैव च भावाः किं न भवेयुः । अभावकालाद् अविशेषाद् वा उत्पादकालेऽपि नैव भवेयुः । एवं तावन्न निर्हेतुको युक्तः । नापि सहेतुकः । तथा हि यस्तावदीश्वरादिस्तीर्थिकैर्नित्यो हेतुः कल्पितस्ततो भावा न जायन्ते क्रमेणोत्पाददर्शनात् । न

१. देगे–का० (सूत्र–'ज़' २२२) । २. देगे–का० (सूत्र–'ज़' २०२) । ३. सं० दूची–पाठे 'अकारमुखाः' । ४. भो० पा०–स्वभावमुखाः सर्वधर्माः । ५. देगे–का० (सूत्र–'म' २४६) । ६. प्रज्ञापारमितायां चोक्तम्.............. ? । ७. देगे–का० (सूत्र–'छ.' १०५) । ८. देगे–का० (रत्नकूट–'ङ' १६२) । ९. युक्त्यापि–भो० न ।

त्वविकलकारणस्य [फलस्य][1] क्रमेणोत्पादो युक्तो निरपेक्षत्वात् । नापीश्वरादेः स्वयं समर्थस्य परापेक्षा । नित्यत्वेन परैरनुपकार्यत्वात् । अनुपकारिणि चापेक्षाऽयोगात् । अत एवेश्वरादीनां सर्वसामर्थ्यशून्यत्वाद् वन्ध्यापुत्रादिवद् निःस्वभावत्वमेव । अर्थक्रियासमर्थत्वाद् वस्तुनः । तेषां क्वचिदपि कार्ये न क्रमेण सामर्थ्यं यथा विचारितम् । नापि यौगपद्येन, तथा हि सर्वकार्यं सकृद् उत्पाद्योत्तरकालेऽपि यद्युत्पत्तिसमर्थ एवासौ तदा पुनरपि समर्थस्वभावानुवृत्तौ पूर्ववत् कार्योत्पत्तिप्रसङ्गः । अननुवृत्तौ वा पूर्वस्वभावपरित्यागाद् अनित्यत्वप्रसङ्गः ।

तस्मान्न नित्यं नाम किञ्चिद् वस्तु विद्यते । अत एवोक्तं **भगवता**[2]–"असत्समारोपः पुनर्महामते ! आकाशनिरोधनिर्वाण [आदि][3] अकृतकभावाभिनिवेशसमारोपः" इति । तस्मान्न नित्याद् एषामुत्पादो युक्तः । नाप्यनित्यात्तत्रातीतानागतयोरवस्तुत्वान्न तावत्ततो जन्म युक्तम् अहेतुकत्वप्रसङ्गात् । नापि वर्तमानात्, समानासमानकालयोस्तत उत्पादायोगात् । तथा हि न तावत् समानकालं कारणं स्वभाववत् कार्यस्यापि तत्समानकालभावितया निष्पन्नत्वात् । नापि भिन्नकालम्, कालान्तरव्यवधानेनोत्पादेऽतीतादेरेवोत्पत्तिप्रसङ्गात् । अव्यवधानेनाप्युत्पादे सर्वात्मना यद्यव्यवधानं तदैकस्मिन्नेव क्षणे सर्वक्षणानाम् अनुप्रवेशात् कल्पस्य क्षणमात्रताप्रसङ्गः । यथा परमाणोः सर्वात्मना संयोगे पिण्डस्याणुमात्रताप्रसङ्गः । अथैकदेशेन[4], तदा क्षणस्य सावयवत्वप्रसङ्गः । स्वतोऽपि नोत्पद्यन्ते, निर्हेतुकपक्षेणैवास्य पक्षस्य सङ्गृहीतत्वात् स्वात्मनि च कारित्रविरोधात् । नाप्युभयतः उभयपक्षभाविदोषद्वय[सङ्ग्रह[5]] प्रसङ्गात् ।

---

१. भो० पा०–[विकलकारणस्य फलस्य] । २. देगे–का० (सूत्र–'च' ८३) सं०–लङ्कावतार–२ परि० पृ० ३१ दरभंगा । ३. भो० पा०–[निर्वाणादि] । ४. भो० पा०–देशस्पृष्ठ । ५. भो० पा०–[संग्रहप्रसङ्गात्] ।

तस्मात् परमार्थतोऽनुत्पन्ना एवामी भावाः। संवृत्या तूत्पादस्य विद्यमानत्वान्नागमादिविरोधः। तथा चोक्तं **भगवता**[1]—

भावा विद्यन्ति संवृत्या परमार्थे न भावकाः।
निःस्वभावेषु या भ्रान्तिस्तत्सत्यं संवृतिर्भवेत्॥ इति।

इयं च युक्तिर्भगवतोऽभिप्रेता **शालिस्तम्बादौ**। स्वतः परत उभाभ्याम् अहेतोश्च जन्मनिषेधात्।

अथवा एवं युक्त्या विचारयेत्। द्विविधा भावा रूपिणोऽरूपिणश्च। तत्रापि तावद् रूपिणो घटादयस्तेऽणुशो विभिन्नरूपत्वाद् नैकस्वभावाः। अणूनां पूर्वापरस्थितानां पूर्वादिदिग्भागत्वेन विभिद्यमानानाम् असिद्धावप्यणुसंचयात्मकत्वे नानेकस्वभावो युक्तः, न चैकानेकस्वभावव्यतिरेकेणापरः कश्चिद् भावस्वभावोऽस्तीति निःस्वभावा एवामी परमार्थतः स्वप्नाद्युपलब्धरूपादिवद् रूपिणो भावाः। एतच्च भगवतैव चोक्तम् **आर्यलङ्कावतारे**[2]–"गोविषाणं पुनर्महामते, अणुशोऽपि विभिद्यमानं नावतिष्ठते। पुनर[3]प्यणवोऽपि भिद्यमाना अणुत्वलक्षणेन नावतिष्ठन्ते" इति।

ये चारूपिणस्तेऽपि तथैव विचार्यमाणा निःस्वभावा एव। तथाहि, बाह्यस्य नीलादेरर्थस्याभावात् सामर्थ्यत एव विज्ञानादयोऽरूपिणः स्कन्धा नीलादिरूपेण प्रतिभासन्त[4] इत्यभ्युपेयम्। उक्तं च **भगवता**[5]–

"बहिर्धा नास्ति वैरूपं स्वचित्तं दृश्यते बहिः।" इति।

ततश्च नीलादिचित्राकारनिर्भासतया ग्राह्यग्राहकाकारनिर्भासतया नैक-

---

१. देगे–का० (सूत्र–'च' १७४) सं०–लङ्कावतार–॥१०।४२६॥ पृ० १३५ दरभङ्गा।
दूचीपाठे– भावा जायन्ते संवृत्या परमार्थेऽस्वभावकाः।
निःस्वभावेषु भावेषु भ्रान्तिः सा संवृतिर्मता॥
२. देगे० का० (सूत्र–'च' ७६) सं०–२ परि०, पृ० २४ दरभङ्गा। ३. पुनः–भो० न।
४. प्रतिभासन्त–भो० न। ५. देगे–का० (सूत्र–'च' १७६) सं०–लङ्कावतार ॥१०।४८९॥ पृ० १३९, दरभङ्गा।

स्वभावा अमी युक्ताः । न चैकस्यानेकरूपता युक्तिमती, एकानेकविरोधात् । एकस्य कस्यचित् स्वभावस्यासिद्धावनेकरूपताऽप्ययुक्तिमती, एकसमूहरूपत्वाद् अनेकस्य ।

अथवा तत्रालीका एवामी रूपादय आकाराः प्रतिभासन्त इत्यभ्युपगम्यते, तदा विज्ञानम् अप्यलीकं प्राप्नोति । विज्ञानस्य तत्स्वरूपाव्यतिरेकात् । न हि स्वयं प्रकाशमानरूपताव्यतिरेकेणान्यद् विज्ञानस्य रूपमस्ति । स्वयं च न निर्भासन्ते रूपादयः । तेषां च विज्ञानस्वरूपापन्नानाम् अलीकत्वे सर्वमेव विज्ञानम् अलीकम् अभ्युपेतं स्यात् । तस्माद्[1] "मायोपमं च विज्ञानम्" इत्युक्तं भगवता ।

तस्माद् एकानेकस्वभावशून्यत्वेन परमार्थतोऽलीका एवामी सर्वभावा इति निश्चितमेतत् । अयं चार्थं उक्तो भगवता **लङ्कावतारे**[2]–

यथैव दर्पणे रूपम् एकत्वान्यत्ववर्जितम् ।
दृश्यते न च तत्रास्ति तथा भावेषु भावता ॥ इति ।

एकत्वान्यत्ववर्जितम्[3] इति, एकत्वान्यत्वरहितम् इत्यर्थः । पुनश्चोक्तम्[4]–

बुद्धया विविच्यमानानां स्वभावो नावधार्यते ।
अतो निरभिलाप्यास्ते निःस्वभावाश्च दर्शिताः ॥ इति ।

तदेवं चिन्तामय्या प्रज्ञया निश्चित्य भूतमर्थं तस्य प्रत्यक्षीकरणाय भावनामयीं प्रज्ञाम् उत्पादयेत् । [5]बहुश्रुतादिमात्रकेण नार्थः प्रत्यक्षो भवतीति निवेदितम् **आर्यरत्नमेघादिषु** । अनुभवश्च प्रतिपत्तॄणाम्, न चापि स्फुटतरज्ञानालोकोदयम् अन्तरेण सम्यगावरणतमोऽपहीयते । भावनाबहुलीकार-

---

१. तस्माद्–भो० न । २. देगे–का० (सूत्र–'च' १८४) सं०–॥ १०।७०८॥ पृ० १५४ दरभङ्गा । ३. एकत्वान्यत्ववर्जितम् इति–भो० न । ४. देगे–का० (सूत्र–'च' १६४) सं०–लङ्कावतार ॥२।१७३॥ पृ० ४८, दरभङ्गा । ५. बहु–भो० न ।

तश्चाभूतेऽप्यर्थे स्फुटतरज्ञानम् उत्पद्यते । यथा अशुभादि[1]पृथ्वीकृत्स्नादिसमापन्नानां [ज्ञानोद्भवत्वे][2] किम्पुनर्भूते । तथा च भावनायाः परिस्फुटज्ञानफलत्वेन साफल्यमुक्तम् **आर्यसमाधिराजे**[3]–

आरोचयामि प्रतिवेदयामि वो
यथा यथा बहु च वितर्कयेन्नरः ।
तथा तथा भवति तन्निमित्तचित्त–
स्तेहि वितर्केहि तन्निश्रितेहि ॥ इति विस्तरः[4] ।

तस्मात् तत्त्वं साक्षात्कर्तुकामो[5] भावनायां प्रवर्तते ।

तत्र प्रथमतरं तावद् योगिना शमथो निष्पादनीयश्चित्तस्थिरीकरणाय । सलिलवच्चञ्चलत्वाच्चित्तस्य, न शमथमाधारमन्तेरण स्थितिरस्ति । न चासमाहितेन चेतसा यथाभूतं शक्यते ज्ञातुम् । उक्तं हि **भगवता**[6]––"समाहितचित्तो[7] यथाभूतं प्रजानाति" इति । शमथो लाभादिकामनानिरपेक्षस्य सम्यक्प्रवृत्तौ[8] स्थिरस्य दुःखाद्यधिवासनशीलस्यारब्धवीर्यस्य शीघ्रतरं सम्पद्यते । अत एव **आर्यसंधिनिर्मोचनादौ** दानादय उत्तरोत्तरत्वेन वर्णिताः ।

तदेवं शीलादिशमथसम्भारेषु स्थितो मनोऽनुकूलदेशे सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेषु प्रणामादिकं कृत्वा पापदेशनां पुण्यानुमोदनां विधाय सकलजगदभ्युद्धरणाशयो महाकरुणाम् एवाभिमुखीकृत्य कायम् ऋजुं प्रणिधाय सुखासनोपविष्टः पर्यङ्कमाभुज्य समाधिमभिनिष्पादयेत् ।

तत्र प्रथमं तावद् यद् वस्तु विचारयितव्यं यावता प्रकारेण सङ्क्षेपतः सकलवस्तुसङ्ग्रहो भवति तत्र चित्तं बध्नीयात् । सङ्क्षिप्तं

---

१. अशुभादि–भो० न। २. भो० पा०–[ज्ञानोद्भवत्वे]। ३. देगे–का० (सूत्र–'द' १३) सं०–॥४।१६॥ पृ० २१, दरभङ्गा। ४. भो० पा०–इत्यादि। ५. कामो–भो० न। ६. देगे–का० (आर्यधर्मसङ्गीतिसूत्र–'श' ५२)। ७. चित्तो–भो० न। ८. भो० पा०–शीलसम्यवस्थित।

पुनर्वस्तु रूप्यरूपिभेदेन द्विधा भवति । एतच्चादिकर्मिकस्य विक्षेपदोषपरिहारार्थं संक्षिप्तं तावद् युक्तम् आलम्बयितुम् । यदा तु जितमनस्कारो भवति तदा स्कन्धधात्वादिभेदेन विशोध्य[1] विस्तरशोऽप्यालम्बत एव । तथा **सन्धिनिर्मोचनादौ** योगिनाम् अष्टादशप्रकारशून्यतालम्बनादिभेदेन नाना[2]प्रकारम् आलम्बनम् उक्तम् ।

अत्रैव भगवता सत्त्वानुग्रहाद् रूप्यरूप्यादिभेदेन संक्षेपमध्यविस्तारैः वस्तुभेदोऽभिधर्मादौ निर्दिष्टः । तच्च वस्तु अध्या[3]रोपापवादपरिहाराय स्कन्धधात्वादिसङ्ग्रहतो गणयेत् । ततो निश्चित्य सर्वं वस्तुसङ्ग्रहं तत्रैव पुनश्चित्तं प्रबन्धेन प्रेरयेत् ।

यदा त्वन्तरा रागादिना चित्तं बहिर्विक्षिपेत् तदावगम्य विक्षेपताम् अशुभादिभावनया विक्षेपम् उपशाम्य पुनस्तत्रैवोपर्युपरि चित्तं प्रेरयेत् । अशुभादिभावनाक्रमस्तु ग्रन्थविस्तर[4]भयान्न लिखितः । यदा तु चित्तं[5] तत्रानभिरतं पश्येत्, तदा समाधेर्गुणदर्शनतोऽभिरतिं तत्र भावयेत् । विक्षेपदोषदर्शनाद् अरतिं प्रशमयेत् । अथ यदा स्त्यानमिद्धाभिभवाद् आलम्बनग्रहणाप्रकटतयालीनं चित्तं भवति तदा लोकसंज्ञाभावनया प्रामोद्यवस्तुबुद्धादिगुणमनसिकारात् [वा[6]] लयम् उपशाम्य पुनस्तदेवालम्बनं दृढतरं गृह्णीयात् ।

अथ यदा पूर्वंहसितरमिताद्यनुस्मरतोऽन्तरा चित्तम् उद्धतं पश्येत्, तदाऽनित्यतादिसंवेग[7]मनसिकाराद् औद्धत्यं प्रशमयेत् । ततः पुनस्तत्रैवालम्बने चित्तस्यानभिसंस्कारवाहितायां यत्नं कुर्वीत । अथ यदा लयौद्धत्याभ्यां विविक्ततया समप्रवृत्तं स्वरसवाहिचित्तं पश्येत् तदाभोग-

---

१. विशोध्य–भो० न । २. नाना–भो० न । ३. अध्या–भो० न । ४. भो० पा०–अक्षरबाहुल्य । ५. चित्तं–भो० न । ६. भो० पा०–[मनसिकारात् वा लयं] । ७. भो० पा०–संवेगवस्तु ।

शिथिलीकरणाद् उपेक्षते । यदा तु समप्रवृत्ते सत्याभोगः क्रियते, तदा चित्तं विक्षिपेत् ।

यदा तु तत्रालम्बनेऽनभिसंस्कारवाहि यावदिच्छं चित्तं प्रवृत्तं भवति, तदा शमथो निष्पन्नो वेदितव्यः । एतच्च सर्वंशमथानां सामान्य-लक्षणम्, चित्तैकाग्रतामात्रस्वभावत्वात् शमथस्य । आलम्बनं तु तस्यानियतमेव । अयं च शमथमार्गो **भगवता**[1] **आर्यप्रज्ञापारमितादौ**[2] निर्दिष्टः । यद् आह—"तत्र चित्तं स्थापयति, संस्थापयति, अवस्थापयति, उपस्थापयति, दमयति, शमयति, व्युपशमयति, एकोतीकरोति, समादधाति" इति नवपदैः ।

तत्र स्थापयति, आलम्बनेन बध्नाति । संस्थापयति, तत्रैवालम्बने प्रबन्धेन प्रवर्तयति । अवस्थापयति, विक्षेपम् अवगम्य तं परिहरति । उपस्थापयति, विक्षेपं परिहृत्य उपर्युपरि पुनस्तत्रैवालम्बने स्थापयति । दमयति, रतिमुत्पादयति । शमयति, अरतिं व्युपशामयति विक्षेपदोष-दर्शनात् । व्युपशमयति, स्त्यानमिद्धादीन् व्युत्थितान् व्युपशमयति । एकोतीकरोति, आलम्बने[3]ऽनभिसंस्कारवाहितायां यत्नं करोति । समादधाति, समप्राप्तं चित्तम् उपेक्षते समन्वाहरतीत्यर्थः । एष चैषां पदानाम् अर्थः पूर्वाचार्यैः मैत्रेयेण च व्याख्यातः ।

संक्षेपेण सर्वस्यैव समाधेः षड् दोषा भवन्ति । कौसीद्यम् आलम्बन-संप्रमोषः, लयौद्धत्यम्, अनाभोगः, आभोगतेति । तेषां प्रतिपक्षेणाष्टौ प्रहाणसंस्कारा भावनीयाः । तद् यथा–श्रद्धा, छन्दः, व्यायामः, प्रश्रब्धिः, स्मृतिः, सम्प्रजन्यम्, चेतना, उपेक्षा चेति । तत्राद्याश्चत्वारः कौसीद्यस्य प्रतिपक्षाः । तथाहि–समाधेर्गुणेष्वभिसम्प्रत्ययलक्षणया श्रद्धया तत्र योगिनोऽभिलाष उत्पद्यते । ततोऽभिलाषाद् वीर्यमारभेत । तद्वीर्यबलेन कायचित्त-

---

१. भगवता-भो० न । २. भो० पा०-आदावपि । ३. आलम्बने-भो० न ।

कर्मण्यताम् आसादयति । ततः प्रश्रब्धकायचेतसः कौसीद्यम् आवर्तते । अतः श्रद्धादयः कौसीद्यप्रहाणाय भावनीयाः । स्मृतिरालम्बनसम्प्रमोषस्य प्रतिपक्षः । सम्प्रजन्यं लयौद्धत्ययोः प्रतिपक्षः । तेन लयौद्धत्ययोः सम्यगुपलक्षणात् । लयौद्धत्याप्रशमनकाले त्वनाभोगदोषः तत्प्रतिपक्षेण च चेतना भावनीया । लयौद्धत्यप्रशमे सति यदा चित्तं प्रशमवाहि तदाऽऽभोगदोषः, तत्प्रतिपक्षस्तदानीमुपेक्षा भावनीया ।

एभिरष्टाभिः प्रहाणसंस्कारैः समन्वागतः समाधिः परमकर्मण्यो भवति । ऋद्ध्यादीन् गुणान् निष्पादयति । अत एवोक्तं सूत्रे[1]–"[अष्ट][2] प्रहाण [संस्कार][3] समन्वागतः ऋद्धिपादं भावयति" इति । एषा च चित्तैकाग्रता उत्तरोत्तरकर्मण्यतासम्प्रयोगाद् आलम्बनादिगुणविशेषयोगाच्च ध्यानारूपिसमापत्तिः विमोक्षादिव्यपदेशं लभते ।

तथा हि यदोपेक्षावेदनासम्प्रयुक्ता सवितर्कसविचारा सा भवति, तदाऽनागम्या उच्यते [प्रथमध्यानप्रयोगचित्तत्वात्][4] । यदा च कामतृष्णया [पापधर्मैश्च][5] विविक्ता भवति [वितर्कविचार][6] प्रीतिसुखाध्यात्मसम्प्रसादैः[7] सम्प्रयुक्ता भवति, तदा प्रथमं ध्यानम् उच्यते । अत एव प्रथमध्यानं वितर्कमात्ररहितं ध्यानान्तरमुच्यते । यदा वितर्कविचाररहिता प्रथमध्यानभूमितृष्णया विविक्ता च भवति । प्रीतिसुखाध्यात्मसम्प्रसादैः सम्प्रयुक्ता भवति, तदा द्वितीयं ध्यानमुच्यते । यदा तु द्वितीयध्यानभूमितृष्णया विविक्ता भवति, सुखोपेक्षास्मृतिसम्प्रजन्यसम्प्रयुक्ता भवति, तदा तृतीयं ध्यानम् उच्यते । यदा तृतीयध्यानभूमितृष्णया विविक्ता भवति । अदुःखासुखा उपेक्षास्मृत्यभिसम्प्रयुक्ता भवति, तदा चतुर्थं ध्यानमुच्यते । एवम् अरूप्यसमापत्तिविमोक्षाभिभवायतनादिष्वालम्बनाकारादिभेदेन योज्यम् ।

---

१. उक्तं सूत्रे..........? । २. भो० पा०–[अष्ट प्रहाण] । ३. भो० पा०–[संस्कारसमन्वागतः] । ४. भो० पा०–[प्रथमध्यानप्रयोगचित्तत्वात्] । ५. भो० पा०–[पापधर्मैश्च] । ६. भो० पा०–[वितर्कविचार] । ७. अध्यात्मसम्प्रसादैः–भो० न ।

तदेवमालम्बने चित्तं स्थिरीकृत्य प्रज्ञया विवेचयेत् । यतो ज्ञानालोकोत्पादात् सम्मोहबीजस्यात्यन्तप्रहाणं भवति । अन्यथा हि तीर्थिकानामिव समाधिमात्रेण क्लेशप्रहाणं न स्यात् । यथोक्तं **सूत्रे**[1]–

किञ्चापि भावयेत् समाधिमेतं
[2]न चो विभावेय्य[3] सा आत्मसंज्ञाम् ।
पुनः प्रकुप्यति किलेशु तस्य
यथोद्रकस्येह समाधिभावना ।। इति ।

तत्रायम् **आर्यलङ्कावतारे**[4] संक्षेपात् प्रज्ञाभावनाक्रमो निर्दिष्टः–

चित्तमात्रं समारुह्य बाह्यमर्थं न कल्पयेत् ।
तथतालम्बने स्थित्वा चित्तमात्रमतिक्रमेत् ।।
चित्तमात्रमतिक्रम्य निराभासमतिक्रमेत् ।
निराभासस्थितो योगी महायानं स पश्यति ।।
अनाभोगगतिः शान्ता प्रणिधानैर्विशोधिता ।
ज्ञानं निरात्मकं श्रेष्ठं निराभासे न पश्यति ।। इति ।

तत्रायमर्थः–प्रथमं योगी ये रूपिणो धर्मा बाह्यार्थतया परैः परिकल्पितास्तेषु तावद् विचारयेत् । किमेते विज्ञानाद् अन्ये, आहोस्विद् विज्ञानमेवैतत् तथा प्रतिभासते, यथा स्वप्नावस्थायामिति[5] । तत्र विज्ञानाद् बहिः परमाणुशो विचारयेत् । परमाणूंश्च भागशः प्रत्यवेक्षमाणो योगी तान् अर्थान्न समनुपश्यति । तस्यासमनुपश्यत एवं भवति चित्तमात्रमेवैतत् सर्वं न पुनर्बाह्योऽर्थो विपद्यते । तदेवम्–

१. देगे–का० (सूत्र–'द' २७) सं०–समाधिराजसूत्र–।।९।३६।। पृ० ४९ दरभङ्गा । २. दूचीपाठे–न वापि भावयेत् सा आत्मसंज्ञा । ३. विभावेय्य–वि+भावेय्य = नाशोऽभावो वा । ४. देगे–का (सूत्रे–'च' १६८) सं–।।१०।२५६–८।।, पृ० १२४ दरभङ्गा । ५. भो० पा०–स्वप्नावस्थायामिति विचारयेत् ।

"चित्तमात्रं समारुह्य बाह्यमर्थं न कल्पयेत् ।"

रूपिधर्मविकल्पांस्त्यजेद् इत्यर्थः ।

तेषाम् उपलब्धिलक्षणप्राप्तानां विचारयेद् अनुपलब्धेः । एवं रूपिणो धर्मान् विभाव्यारूपिणो विभावयेत् । तत्र यच्चित्तमात्रं तदप्यसति ग्राह्ये ग्राहको न युक्तो ग्राहकस्य ग्राह्यापेक्षत्वाद् । ततश्चित्तं ग्राह्यग्राहकविविक्तम् अद्वयमेव चित्तमिति[1] विचारयेद् अद्वयलक्षणे–

"तथतालम्बने स्थित्वा तदपि चित्तमात्रम् अतिक्रमेत ।"

ग्राहकमाकारमतिक्रमेत । द्वयनिराभास एव[2] अद्वयज्ञाने तिष्ठेदित्यर्थः ।

एवं चित्तमात्रमतिक्रम्य तदपि[3] द्वयनिराभासं[4] यज्ज्ञानं तदतिक्रमेत । स्वतः परतो भावानां जन्मानुपपत्तेः ग्राह्यग्राहकयोश्चालीकत्वे तदव्यतिरेकात् तस्यापि सत्यत्वमयुक्तमिति विचारयेत् । तत्राप्यद्वयज्ञाने वस्तुत्वाभिनिवेशं त्यजेत्, अद्वयज्ञाननिराभास एव ज्ञाने तिष्ठेदित्यर्थः । एवं सति सर्वधर्मनिःस्वभावताप्रतिपत्तौ स्थितो भवति । तत्र स्थितस्य परमतत्त्वप्रवेशात् निर्विकल्पसमाधिप्रवेशः ।

तथा चाद्वयज्ञाननिराभासे ज्ञाने यदा स्थितो योगी तदा परमतत्त्वे[5] स्थितत्वात्, महायानं स पश्यति । एतदेव तत् महायानम् उच्यते यत् परमतत्त्वदर्शनम् । एतदेव तत् परमतत्त्वदर्शनं यत् सर्वधर्मान् प्रज्ञाचक्षुषा निरूपयतः सम्यग्ज्ञानावलोके सत्यदर्शनम् ।[6] तथा चोक्तं सूत्रे[7]–"कतमं परमार्थदर्शनम् ? सर्वधर्माणाम् अदर्शनम् ।" इति ।

अत्रेदृशमेवादर्शनमभिप्रेतं न तु निमीलिताक्षजात्यन्धानामिव प्रत्ययवैकल्याद् अमनसिकारतो वा यददर्शनम् ।

---

१. चित्तमिति–भो० न । २. एव–भो० न । ३. तदपि–भो० न । ४. भो० पा०–निराभासं ज्ञानम् अतिक्रमेत । ५. भो० पा०–दर्शन मार्गे । ६. भो० पा०–किञ्चिद् अदर्शनम् । ७. देगे–का० (सूत्र–'ब' ब्रह्मविशेषचिन्तिपरिपृच्छा पृ० ६५) ।

ततो भावाभिनिवेशादिविपर्यासवासनाया अप्रहीणत्वाद् असंज्ञिसमापत्त्यादिव्युत्थितस्येव पुनरपि भावाभिनिवेशमूलस्य रागादि-क्लेशगणस्योत्पत्तेरमुक्त एव योगी भवेत् । भावाभिनिवेशमूलो रागादिः **आर्यसत्यद्वयनिर्देशादौ**[1] वर्णितः । यत्पुनरुक्तम् **अविकल्पप्रवेशधारण्याम्**[2]– "अमनसिकारतो रूपादिनिमित्तं वर्जयति" इति । तत्रापि प्रज्ञया निरूपयतो योऽनुपलम्भः स तत्रामनसिकारोऽभिप्रेतो न मनसिकाराभावमात्रम् । न ह्यसंज्ञिसमापत्त्यादिरिव अनादिकालिको रूपाद्यभिनिवेशो मनसिकार-परिवर्जनमात्रात् प्रहीयते ।

संशयाप्रहाणे तु न पूर्वोपलब्धेषु च रूपादिष्वभिनिवेशमनसिकार-परिवर्जनं शक्यं कर्तुम् अग्न्यपरिवर्जने दाहापरिवर्जनवत् । तथामी रूपादिमिथ्याविकल्पाः कण्टकादिवदुत्कील्य न हस्तेन चेतसोऽपनेतव्याः । किं तर्हि[3] संशयबीजापगमात् । तच्च संशयबीजं योगिनः समाध्यालोके सति प्रज्ञाचक्षुषा निरूपयतस्तेषां रूपादीनां पूर्वोपलब्धानाम् उपलब्धिलक्षण-प्राप्तानाम् अनुपलम्भाद्, रज्जोः सर्पज्ञानवद् अपगच्छति नान्यथा । तथा[4] संशयबीजापगमाद् रूपादिनिमित्तमनसिकारः शक्यते वर्जयितुं नान्यथा । अन्यथा ह्यसति समाध्यालोके प्रज्ञाचक्षुषाप्यनवलोके यथा अन्धकूपावस्थित-पुरुषस्यावचरकगतघाटादिष्विव योगिनो रूपादिष्वस्तित्वसंशयो नैव निवर्तेत । तदनिवृत्त्या चा[5]प्रहीणतिमिरदोषस्येव योऽयुक्तोऽलीक[6]रूपा-द्यभिनिवेशः प्रवर्तेत न केनापि निवर्त्येत ।

तस्मात् समाधिहस्तेन मनः सन्धाय सूक्ष्मतरप्रज्ञाशस्त्रेण तत्र चेतसि रूपादिमिथ्याविकल्पबीजम्[7] उद्धरेत् । एवम् सत्युत्खातमूला इव

---

१. आदौ–भो० न । २. देगे-का० (सूत्र–'प' २) । ३. किं तर्हि–भो० न । ४. भो० पा०-तदा । ५. भो० पा०–चक्षुरप्रहीणतिमिर । ६. अलीक–भो० न । ७. भो० पा०-बीजरोग ।

तरवो भूमेर्निर्मूलतया मिथ्याविकल्पाः पुनश्चेतसि न विरोहन्ति। अत एवावरणप्रहाणाय शमथविपश्यनायुगनद्धवाही मार्गो भगवता निर्दिष्टः, तयोः अविकल्पसम्यग्ज्ञाने हेतुत्वात्। तथा चोक्तम्[1]—

शीलं प्रतिष्ठाय समाधिलाभाः
समाधिलाभाच्च हि प्रज्ञाभावना।
प्रज्ञया ज्ञानं भवति विशुद्धं
विशुद्धज्ञानस्य हि शीलसम्पत्॥ इति।

तथा हि यदा शमथेनालम्बने चित्तं स्थिरीकृतं भवति तदा प्रज्ञया विचारयतः सम्यग्ज्ञानालोक उत्पद्यते, तदान्धकारमिवालोके प्रकाशयति आवरणम् अपह्रीयते। अत एवानयोश्चक्षुरालोकयोरिव सम्यग्ज्ञानोत्पादं प्रत्यन्योऽन्यानुगुण्येनावस्थितत्वान्नालोकान्धकारवत् परस्परविरोधः। न हि समाधिरन्धकारस्वभावः। किं तर्हि चित्तैकाग्रतालक्षणः। स च समाहितो यथाभूतं प्रजानातीति वचनादेकान्तेन प्रज्ञानुकूल एव भवति, न तु विरुद्धस्तस्मात् स्यात् समाहितस्य प्रज्ञया निरूपयतः सर्वधर्माणामनुपलम्भः। स एव परमोऽनुपलम्भः। सा च तादृशी योगिनामवस्थानलक्षणा गतिरनाभोगा, ततः परं दृष्टव्यस्याभावात्। शान्तेति भावाभावादिविकल्पलक्षणस्य प्रपञ्चस्योपशमात्।

तथा हि यदा प्रज्ञया निरूपयन् न किञ्चिद् भावस्वभावम् उपलभते योगी, तदाऽस्य नैव भावविकल्पो भवति। अभावविकल्पोऽपि तस्य नास्त्येव। यदि भावः कदाचिद् दृष्टो भवति, एवं सति तन्निषेधेनाभावविकल्पः प्रवर्तते। यदा तु कालत्रयेऽपि भावो योगिना प्रज्ञाचक्षुषा निरूपयता नोपलब्धः, तदा कथं तस्य प्रतिषेधेनाभावविकल्पं कुर्वीत। एवमन्येऽपि विकल्पास्तदा तस्य न समुत्पद्यन्त एव भावाभावविकल्पाभ्यां

---

१. देगे-का० (रत्नकूट-'छ' काश्यपपरिवर्त-१४६)।

सर्वविकल्पस्य व्याप्तत्वात्। व्यापकाभावे च व्याप्यस्यासम्भवात्। अयमसौ परमनिर्विकल्पो योगः। तत्र स्थितस्य योगिनः सर्वविकल्पानाम् अस्तंगमात् सम्यक् क्लेशावरणं ज्ञेयावरणं च प्रहीयते। तथा हि क्लेशावरणस्यानुत्पन्नानिरुद्धभावेषु भावादिविपर्यासो मूलं कारणम् **आर्यसत्यद्वयनिर्देशादौ** वर्णितं भगवता।

अनेन च योगाभ्यासेन सर्वभावादिविकल्पानां प्रहाणात् सकल[1]-भावादिविपर्यासस्याविद्यास्वभावस्य क्लेशावरणमूलस्य प्रहाणम्। ततो मूलोच्छेदात् क्लेशावरणं[2] सम्यक् प्रहीयते। तथा चोक्तं **सत्यद्वयनिर्देशे**[3]—"कथं मञ्जुश्रीः, क्लेशा विनयं गच्छन्ति, कथं क्लेशाः परिज्ञाता भवन्ति? मञ्जुश्रीराह—परमार्थतोऽत्यन्ताजातानुत्पन्नाभावेषु सर्वधर्मेषु संवृत्यासद्विपर्यासः। तस्माद् असद्विपर्यासात् सङ्कल्पविकल्पः। तस्मात् संकल्पविकल्पाद् अयोनिशो मनसिकारः। तस्माद् अयोनिशो मनसिकाराद् आत्मसमारोपः। तस्माद् आत्मसमारोपाद् दृष्टिपर्युत्थानम्। तस्माद् दृष्टिपर्युत्थानात् क्लेशाः प्रवर्तन्ते। यः पुनः देवपुत्र! परमार्थतोऽत्यन्ताजातानुत्पन्नाभावान् सर्वधर्मान् प्रजानाति, स परमार्थतोऽविपर्यस्तः। यश्च परमार्थतोऽविपर्यस्तः सोऽविकल्पः। यश्चाविकल्पः स योनिशः प्रयुक्तः। यश्च योनिशः प्रयुक्तः तस्यात्मसमारोपो न भवति। यस्यात्मसमारोपो न भवति तस्य दृष्टिपर्युत्थानं न भवति। यावत् परमार्थतो निर्वाणदृष्टिसर्व[4] दृष्टिपर्युत्थानम् अपि न भवति। तस्यैवम् अनुत्पादविहारिणः क्लेशा अत्यन्तं विनीता द्रष्टव्याः। अयम् उच्यते क्लेशविनयः। यदा, देवपुत्र! क्लेशान् निराभासेन ज्ञानेन परमार्थतोऽत्यन्तशून्यान् अत्यन्ताभावान् अत्यन्त-निर्निमित्तात्[5] प्रजानाति, तदा देवपुत्र! क्लेशाः परिज्ञाता भवन्ति। तत्र

१. सकल–भो० न। २. भो० पा०–क्लेशावरणमूल। ३. देगे–का० (सूत्र–'म' २९३)। ४. सर्व–भो० न। ५. ठूची–पा०–अत्यन्तानित्यान्।

यथापि नाम, देवपुत्र ! य आशीविषस्य गोत्रं प्रजानाति । स तस्याशीविषस्य विषं शमयति । एवमेव देवपुत्र ! य. क्लेशानां गोत्रं प्रजानाति तस्य क्लेशाः प्रशाम्यन्ति । देवपुत्र आह–कतमन् मञ्जुश्रीः ! क्लेशानां गोत्रम् । आह[1]–यावद् एषा परमार्थतोऽत्यन्ताजातानुत्पन्नाभावेषु सर्वधर्मेषु कल्पना इदं क्लेशानां गोत्रम्'' इति विस्तरः ।

भावादिविपर्यासेन च सकलविपर्यासस्य व्याप्तत्वात् । तत्प्रहाणे सकलविपर्यासप्रहाणाद् ज्ञेयावरणम् अप्यनेन सम्यक् प्रहीयते, विपर्यासलक्षणत्वाद् आवरणस्य । ज्ञेयावरणे च प्रहीणे प्रतिबन्धाभावाद् रविकिरणवद् अपगतमेघाद्यावरणे[2] नभसि सर्वत्राव्याहतो योगि[3] प्रत्यक्षो ज्ञानालोकः प्रवर्तते । तथा हि वस्तुस्वभावप्रकाशरूपं विज्ञानम् । तच्च संनिहितम् अपि वस्तु प्रतिबन्धसद्भावान्न प्रकाशयति । प्रतिबन्धाभावे तु सति, अचिन्त्यशक्तिविशेषलाभात् किमिति सकलम् एव वस्तु यथावद् न प्रकाशयेत् । अतः संवृतिपरमार्थरूपेण सकलस्य वस्तुनो यथावत् परिज्ञानात् सर्वज्ञत्वम् अवाप्यते । अतोऽयम् एवावरणप्रहाणो सर्वज्ञत्वाधिगमे च परमो मार्गः ।

यस्तु श्रावकादीनां मार्गस्तेन[4] विपर्यासाप्रहाणान् न सम्यग् आवरणद्वयं प्रहीयते । तथा चोक्तम् **आर्यलङ्कावतारे**[5]—''अन्ये तु कारणाधीनान् सर्वधर्मान् दृष्ट्वाऽनिर्वाणेऽपि[6] निर्वाणम् इति बुद्धयो भवन्ति । धर्मनैरात्म्यादर्शनाद् नास्ति महामते ! मोक्ष एषाम् । महामते, श्रावकयानिकाभिसमयगोत्रस्यानिर्याणे निर्याणबुद्धिः । अत्र महामते,

---

१. भो० पा०–आह–देवपुत्र ! । २. भो० पा०–मेघरहिते नभसि । ३. योगि–भो० न । ४. भो० पा०–सर्वविपर्यास । ५. दंगे० का० (सूत्र–'च' ८०) सं०–२ परि०, पृ० २७, दरभंगा । ६. दृष्ट्वा–भो० न (मूलसूत्रे–'अन्ये पुनर्महामते कारणाधीनान् सर्वधर्मान् दृष्ट्वा निर्वाणगतिबुद्धयो भवन्ति । पृ० २७) ।

कुदृष्टिव्यावर्तनार्थं योगः करणीयः'' इति । अत एव चान्येन मार्गेण मोक्षाभावाद् एकम् एव यानम् उक्तं भगवता ।

केवलम् [बालेन बालस्य][1] अवतारणाभिसन्धिना श्रावकादिमार्गो देशितः । तथा हि स्कन्ध[2]मात्रमेवैतत्, न त्वात्मास्तीति[3] भावयन् श्रावकः पुद्गलनैरात्म्यम् अवतरति, विज्ञप्तिमात्रं त्रैधातुकमिति भावयन् विज्ञानवादिबाह्यार्थनैरात्म्यमवतरति । अनेन त्वस्याद्वयज्ञानस्य नैरात्म्यप्रवेशात् परमतत्त्वप्रविष्टो भवति । न तु विज्ञप्तिमात्रताप्रवेश एव तत्त्वप्रवेशः । यथोक्तं प्राक् । उक्तं च **आर्यलोकोत्तरपरिवर्ते**[4] ''पुनरपरं भो जिनपुत्र ! चित्तमात्रं त्रैधातुकम् अवतरति, तच्च चित्तम् अनन्तमध्यतयाऽवतरति'' इति । अन्तयोरुत्पादभङ्गलक्षणयोः स्थितिलक्षणस्य च मध्यस्याभावाद् अनन्तमध्यचित्तम् । तस्माद्[5] अद्वयज्ञानप्रवेश एव तत्त्वप्रवेशः ।

सा चेयं योगिनाम् अवस्था[6] कुतो विशोधिता ? इत्याह–

''प्रणिधानैर्विशोधिता'' इति । महाकरुणया यत् सर्वसत्त्वार्थकरणाय बोधिसत्त्वेन प्रणिहितम्, ततः प्रणिधानबलाद् उत्तरोत्तरदानादिकुशलाभ्यासात् सा तथा विशुद्धा जाता, येन सर्वधर्मनिःस्वभावताज्ञानेऽपि सकलसत्त्वापेक्षा न व्यावर्तते यावत् संसार एव अननुलिप्ताः संसारदोषैरवतिष्ठन्त इति । कथं पुनरनाभोगा शान्तेत्यत्र कारणमाह–

ज्ञानं निरात्मकं श्रेष्ठं निराभासेन पश्यति । इति ।

यस्माद् यद् अद्वयलक्षणं ज्ञानम् अद्वयवादिनां[7] श्रेष्ठं परमार्थेनाभिमतं तदपि निरात्मकं निःस्वभावम् अद्वयनिराभासेन ज्ञानेन पश्यति योगी । अतोऽपरस्य द्रष्टव्यस्याभावाद् अनाभोगा, सर्वविकल्पाभावात्[8] शान्तेति ।

१. भो० पा०–[बालेन बालस्य] । २. भो० पा०–स्कन्धादिधर्ममात्रा । ३. भो० पा०–नैरात्म्यभावना । ४. देगे–का० (अवतंसक–'ग' ४४ परि० पृ० १७८) । ५. दूची० पा०–तस्मान्न । ६. भो० पा०–सा अवस्था । ७. भो० पा०–अभ्यन्तरज्ञेयवादिनां । ८. भो० पा०–सर्वविभिन्नविकल्पाभवात् ।

अत्रेदानीं कोऽसौ योगी विद्यते, यः पश्यतीति चेत् ? न परमार्थतः कश्चिद् आत्मादिः स्वतन्त्रोऽस्ति, योगी नापि कश्चित् पश्यति । किन्तु संवृत्या यथा रूपादिविषयाकारज्ञानोत्पादमात्रेण विज्ञानमेव लोके तथा तथा व्यवह्रियते देवदत्तो यज्ञदत्तं ज्ञानेन पश्यतीति न तु कश्चिद् आत्मादिरस्ति । तथाऽत्रापि ज्ञानमेवाद्वयज्ञाननिराभासम्[1] उत्पद्यमानं तथा व्यपदिश्यते निराभासेन ज्ञानेन पश्यतीति । न हि सर्वधर्माणां परमार्थतो निःस्वभावत्वेऽपि संवृत्या योगिज्ञानम् अन्यद् वा पृथग्ज्ञानं नेष्टम् । तथा चोक्तम् **आर्यसत्यद्वयनिर्देशे**[2]–''परमार्थतोऽत्यन्ताभावश्च संवृत्या च मार्गं भावयति'' इति ।

अन्यथा श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्व [बुद्ध][3] पृथग्जनादिव्यवस्था कथं भवेत्, किन्तु यस्य संवृत्याऽपि कारणं नास्ति स संवृत्याऽपि नोत्पद्यते। यथा शशविषाणादि । यस्य तु [कारणं][4] विद्यते स परमार्थतोऽलीकोऽपि समुत्पद्यत एव । यथा–मायाप्रतिबिम्ब [प्रतिध्वनि][5] आदि । न च मायादेः संवृत्या प्रतीत्यसमुत्पादे परमार्थतो वस्तुत्वप्रसङ्गः, तस्य विचाराक्षमत्वात् । अतः सर्वमेव मायोपमं जगत् । तत्र यथा क्लेशकर्ममायावशात् सत्त्वानां जन्ममाया प्रवर्तेत, तथा योगिनामपि पुण्यज्ञानसम्भारमायावशाद् योगिज्ञानमाया प्रवर्तत एव । तथा चोक्तम् **आर्यप्रज्ञापारमितायाम्**–[6]''[7]कश्चित् श्रावकनिर्मितः, कश्चित् प्रत्येकबुद्धनिर्मितः, कश्चिद् बोधिसत्त्वनिर्मितः, कश्चित् तथागतनिर्मितः, कश्चित् क्लेशनिर्मितः कश्चित् कर्मनिर्मितः । अनेन सुभूते, पर्यायेण सर्वधर्मा निर्मितोत्पन्नाः'' इति । अयं तु विशेषो योगिनां पृथग्जनेभ्यः, ते हि मायाकारवत् तां मायां यथावत् परिज्ञानात् सत्यतो नाभिनिविशन्ते,

---

१. भो॰ पा॰–निराभासं ज्ञानं । २. देगे॰ का॰ (सूत्र–'म' २१) । ३. भो॰ पा॰–[बोधिसत्त्व बुद्ध] । ४. भो॰ पा॰–[तु कारणं] । ५. भो॰ पा॰–[प्रतिबिम्ब प्रतिध्वनि] । ६. देगे–का॰............? । ७. भो॰ पा॰–सुभूते, सर्वधर्मा निर्मिताः कश्चित् ।

तेन ते योगिन उच्यन्ते । ये तां बालपृथग्जनवत्[1] कौतूहलं सत्यत्वेनाभिनिविष्टास्ते विपरीताभिनिवेशाद् बाला उच्यन्ते इति सर्वमविरुद्धम् । तथा चोक्तम् **आर्यधर्मसङ्गीतौ**[2]–

मायाकारो यथा कश्चिन्निर्मित-मोक्षमुद्यतः ।
न चास्य निर्मिते सङ्गो ज्ञातपूर्वो यतोऽस्य सः ॥
त्रिभवं निर्मितप्रख्यं ज्ञात्वा सम्बोधिपारगः ।
संनह्यते जगद्धेतोर्ज्ञातिपूर्वं जगत् तथा ॥ इति ।

एवमनेन क्रमेण तत्त्वं भावयेत् ।

तत्र च लयौद्धत्यादीन् व्युत्थितान् पूर्ववत् प्रशमयेत् । यदा तु सर्वधर्मनिःस्वभावतालम्बने च लयौद्धत्यादिरहितम् अनभिसंस्कारेण प्रवृत्तं ज्ञानं भवति, तदा शमथविपश्यनायुगनद्धवाही मार्गो निष्पन्नो भवति । तथा यावत् शक्नोति तावद् अधिमुक्तिबलेन अधिमुक्तिचर्याभूमौ स्थितो भावयेत् ।

ततो यथेच्छं पर्यङ्कमाभुज्य व्युत्थाय पुनरेवं चिन्तयेत् । यदि नामामी धर्माः परमार्थत एव निःस्वभावा अप्येते संवृत्या स्थिता एव । तथा चोक्तम् **आर्यरत्नमेघे**[3]—"कथं बोधिसत्त्वो नैरात्म्यकुशलो भवति ? इह कुलपुत्र, बोधिसत्त्वः सम्यक्प्रज्ञया रूपं प्रत्येवक्षते, वेदनां संज्ञां संस्कारान् विज्ञानं प्रत्यवेक्षते । स रूपं प्रत्यवेक्षमाणो रूपस्योत्पादं नोपलभते, विरोधं नोपलभते, समुदयं नोपलभते । एवं वेदनायाः संज्ञायाः संस्काराणां विज्ञानस्योत्पादं नोपलभते, निरोधं नोपलभते, समुदयं नोपलभते[4]। अयं च परमार्थतोऽनुत्पादविहारिण्याः प्रज्ञाया न पुनर्व्यावहारिकेण स्वभावेन" इति विस्तरः । एते च बालबुद्धय एवं निःस्वभावेषु भावेषु[5]

१. भो० पा०–बालदर्शकवत । २. देगे–का० (सूत्र-'श' ४३) । ३. देगे–का० (सूत्र–'वा' २१) । ४. 'निरोधं नोपलभते समुदयं नोपलभते'–भो० न । ५. भावेषु–भो० न ।

विपरीताभिनिवेशात् संसारे परिभ्रमन्तो विविधानि दुःखानि प्रत्यनुभवन्ति। महाकरुणाम् एव[1] आमुखीकृत्य एवमनुविचिन्तयेत्—तथाऽहं करिष्यामि यथा सर्वज्ञत्वं प्राप्य एतेषां धर्मतामवबोधयेयमिति।

ततः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्यः पूजास्तोत्रोपहारं कृत्वा आर्यभद्रचर्याप्रणिधानमभिनिर्हरेत्। ततः शून्यताकरुणागर्भ एव सकलदानादिपुण्यज्ञानसम्भारोपार्जने प्रवर्तते। तथा चोक्तम् **आर्यधर्मसंगीतौ**[2]–"यथाभूतदर्शिनो बोधिसत्त्वस्य सत्त्वेषु महाकरुणा प्रवर्तते। एवं चास्य भवति–इदं मया समाधिमुखं सर्वधर्मयथाभूतदर्शं च सर्वसत्त्वानां निष्पादयितव्यम्। स तया महाकरुणया संचोद्यमानोऽधिशीलम् अधिचित्तम् अधिप्रज्ञं च शिक्षात्रयं[3] परिपूर्यानुत्तरं सम्यक्सम्बोधिम् अभिसम्बुध्यते" इति।

अयमेव प्रज्ञोपाययुगनद्धवाही बोधिसत्त्वानां मार्गो यत् परमार्थदर्शनेऽपि संवृतिं नोच्छेदयन्ति। संवृतिं चानुच्छेदयन्तो महाकरुणापूर्वङ्गमा अविपर्यस्ता एव सत्त्वार्थक्रियासु प्रवर्तन्ते[4]। उक्तम् **आर्यरत्नमेघे**[5]—"कथं बोधिसत्त्वो महायानकुशलो भवति। इह बोधिसत्त्वः सर्वासु शिक्षासु शिक्षते, शिक्षामार्गं च नोपलभते। यच्च शिक्षते तदपि नोपलभते। यश्च शिक्ष्यते तमपि नोपलभते। न च तद्धेतुकं तन्निदानं तत्प्रत्ययम् उच्छेददृष्टौ पतति" इति। **आर्यधर्मसंगीतौ**[6] चोक्तम्—"[7]कतमा बोधिसत्त्वानां प्रतिपत्तिः? यत् किञ्चिद् बोधिसत्त्वानां कायकर्म, यत् किञ्चिद् वाक्कर्म, यत् किञ्चिन् मनःकर्म, तत् सर्वसत्त्वापेक्षकं प्रवर्तते, महाकरुणापूर्वङ्गमत्वात्। महाकरुणाधिपत्यं सर्वसत्त्वाहितसुखाध्याशयसमुत्थितम्" इति। अयमेवं हिताशयः संज्ञीभवति। सा

---

१. एव–भो० न। २. देगे–का० (सूत्र–'श' ५२)। ३. शिक्षात्रयं–भो० न।
४. ठूची पाठे–"तत्र यदि नामलोत्तर प्रज्ञा.........इत्यतः.........मार्गोऽनुगन्तव्यः" पर्यन्तमत्रैव पठितम्। ५. देगे–का० (सूत्र–'वा' २७)। ६. देगे–का० (सूत्र–'श' ७४)।
७. भो० पा०–भगवन्! कतमा।

मया प्रतिपत्तिः प्रतिपत्तव्या सर्वसत्त्वानां हितावहा सुखावहा। तस्य स्कन्धेषु मायावत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च स्कन्धपरित्यागं स्पृहयतीति। धातुष्वाशीविषवत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च धातुपरित्यागं स्पृहयतीति। आयतनेषु शून्यग्रामवत् प्रत्यवेक्षणाप्रतिपत्तिर्न चायतनपरित्यागं स्पृहयतीति। रूपस्य फेनपिण्डवत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च तथागतरूपकाय-विठपनां जहाति। वेदनाया बुद्बुद्वत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च तथागत-ध्यानसमाधिसमापत्तिसुखनिष्पादनप्रयोगं नारभते। संज्ञायां मरीचिवत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च तथागतज्ञाननिष्पादन[1] अप्रतिपत्तिः। संस्काराणां कदलीवत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च बुद्धधर्मसंस्काराणाम् अप्रतिपत्तिः। विज्ञानस्य मायावत् प्रत्यवेक्षणा प्रतिपत्तिर्न च ज्ञानपूर्वङ्गमकायवाङ्-मनस्कर्मनिष्पादना प्रतिपत्तिः'' इति विस्तरः। एवम् अपर्यन्तेषु सूत्रान्तेषु प्रज्ञोपायरूपा प्रतिपत्तिरनुगन्तव्या।

तत्र[2] यदि नाम लोकोत्तरप्रज्ञावस्थायाम् उपायसेवना न सम्भवति, उपायसेवनाकाले तु बोधिसत्त्वस्य मायाकारवद् अविपर्यस्तत्वात् लोकोत्तर-ज्ञानात् प्रयोगपृष्ठभावनी यथावद् वस्तुपरमार्थतत्त्वाभिनिवेशनी प्रज्ञा सम्भवत्येवेति, भवत्येव प्रज्ञोपाययुगनद्धवाही मार्गः। **आर्याक्षयमति-निर्देशे** च ध्यानाक्षयतया प्रज्ञोपाययुगनद्धवाही मार्गोऽनुगन्तव्यः। एवमनेन क्रमेण बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञाम् उपायं च सततं सत्कृत्य दीर्घकालाभ्यासेन भावयतो द्वादशावस्थाविशेषा भवन्ति। ता एवावस्था उत्तरोत्तरगुण-प्रतिष्ठार्थेन भूमयो व्यवस्थाप्यन्ते। अधिमुक्तिचर्याभूमेर्यावद् बुद्धभूमिरिति।

तत्र यावत् पुद्गलधर्मनैरात्म्यत्वं न साक्षात्करोति, केवलं दृढतराधि-मुक्तिः। मारादिभिरप्यभेद्यो यदाधिमुक्तिबलेन[3] तत्त्वं भावयति, तदा

१. दूची० पा०–संज्ञायाम् अप्रतिपत्तिः। २. तत्र यदि नाम लोकोत्तर............ इत्यतः ....मार्गोऽनुगन्तव्यः इत्यन्तं दूचीपाठे किञ्चित्पूर्वमेव पठितम् (द्र०-पृ०-१९४, टि०-४)। ३. भो० पा०–बलेनेव भावयति।

दृढाधिमुक्तितोऽधिमुक्तिचर्याभूमिर्व्यवस्थाप्यते । अस्यामपि[1] भूमौ वर्तमानो बोधिसत्त्वः पृथग्जनोऽपि सर्वबालविपत्तिसमतिक्रान्तोऽसंख्येयसमाधिधारणीविमोक्षाभिज्ञादिगुणान्वित **आर्यरत्नमेघे** पठ्यते ।

अस्या एव च मृदुमध्याधिमात्राधिमात्रतरावस्थाचतुष्टयेन चत्वारि निर्वेधभागीयानि व्यवस्थाप्यन्ते । तथा हि यदा [बाह्यार्थं विभावयता][2] ईषत्स्पष्टो ज्ञानालोको भवति तदा उष्मगतनामकं निर्वेधभागीयं भवति । स चात्र महायान आलोकलब्धसमाधिरुच्यते । यदा तु स एव ज्ञानलोको मध्यमस्पष्टो भवति, तदा मूर्धनामकनिर्वेधभागीयं भवति, वृद्धालोकश्च समाधिरुच्यते । यदा तु स्पष्टतरो बाह्यार्थानाभासज्ञानालोको जायते, तदा विज्ञप्तिमात्रावस्थानात् क्षान्तिनामकं निर्वेधभागीयं भवति । एकदेशप्रविष्टश्च समाधिरुच्यते । ग्राह्याकारानुपलम्भप्रवेशात् । यदा तु ग्राह्यग्राहकाकार[3]रहितम् अद्वयं ज्ञानं[4] विभावयेत् तदाऽग्रधर्माख्यं निर्वेधभागीयं भवति । आनन्तर्यश्च स समाधिरुच्यते, तदनन्तरमेव तत्त्वप्रवेशात् । अत्र तावद् अधिमुक्तिचर्याभूमिः ।

इतरास्तु भूमयः संक्षेपत एकादशाङ्गपरिपूरिता व्यवस्थाप्यन्ते । तत्र प्रथमा भूमिः प्रथमं पुद्गलधर्मनैरात्म्यतत्त्वाधिगमाङ्गपरिपूरिता व्यवस्थाप्यते । तथा हि यदाऽग्रधर्मानन्तरं प्रथमतरं लोकोत्तरं सर्वप्रपञ्चरहितं सर्वधर्मनिःस्वभावतासाक्षात्कारि स्फुटतरं ज्ञानम् उत्पद्यते, तदा बोधिसत्त्वः सम्यक्त्वन्ययाभाव[5]क्रान्तितो दर्शनमार्गोत्पादात् प्रथमां भूमिं प्रविष्टो भवति । अत एवास्यां भूमौ प्रथमतोऽनधिगततत्त्वाधिगमाद् बोधिसत्त्वः प्रमुदितो[6] भवति । तत एषा भूमिः प्रमुदितेत्युच्यते । अत्र च द्वादशोत्तरं दर्शनहेयं क्लेशशतं प्रहीयते ।

---

१. भो० पा०–अस्यां भूमौ । २. दूची० पा०– सर्वधर्मनैरात्म्यं भावयता । ३. भो० पा०–ग्रहणाकार । ४. भो० पा०–ज्ञानमपि । ५. दूचिपाठे–न्यामाव । ६. भो० पा०–प्रमुदिता भूमिर्भवति ।

शेषास्तु भूमयो भावनामार्गस्वभावाः । तासु भावनाहेयास्त्रैधातुकाः षोडश क्लेशाः प्रहीयन्ते । अस्यां च भूमौ बोधिसत्त्वस्य धर्मधातुसमुदागमताप्रबोधात् स्वार्थ इव परार्थे प्रवर्तनाद् दानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति । स च बोधिसत्त्वः समधिगततत्त्वोऽपि[1] वा यावन्न शक्नोति सूक्ष्मापत्तिस्खलितेषु सम्प्रजन्यविहारी भवितुं तावत् प्रथमा भूमिः । यदा तु शक्नोति, तदास्याङ्गस्य परिपूरितो द्वितीया भूमिर्व्यवस्थाप्यते । अत एवास्यां भूमौ सूक्ष्मापत्तिस्खलितसमुदाचारात् शीलपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति । सर्वदौःशील्यमलापगमाद् इयं भूमिर्विमलेत्युच्यते ।

स सूक्ष्मापत्तिस्खलितेषु सम्प्रजन्यविहारी भवति । यावन्न शक्नोति सकललौकिकं समाधिं समापत्तुं यथाश्रुतं चार्थम् आधर्त्तुं तावद् द्वितीयैव भूमिः । यदा शक्नोति, तदा तस्याङ्गस्य परिपूरितस्तृतीया भूमिर्व्यवस्थाप्यते । अस्यां च भूमौ बोधिसत्त्वस्य श्रुतधारण्या सर्वलौकिकसमाध्याभिनिर्हारार्थं सर्वदुःखसहनात्, क्षान्तिपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति । तेषां समाधीनां लाभाद् इयं भूमिरप्रमाणं लोकोत्तरं ज्ञानावभासं करोतीति प्रभाकरीत्युच्यते ।

स प्रतिलब्धलौकिकसकलसमाधिरपि यावन्न शक्नोति यथाप्रतिलब्धैर्बोधिपक्षैर्धर्मैर्बहुलं विहर्तुं सर्वसमापत्तीनां[2] च चित्तम् उपेक्षितुं तावत् तृतीया भूमिः । यदा तु शक्नोति तदा तस्याङ्गस्य परिपूरितश्चतुर्थी भूमिर्व्यवस्थाप्यते । अस्यां भूमौ बोधिसत्त्वस्याभीक्ष्णं काय[3]वाङ्मनोजल्पसमतिक्रमणाय बोधिपक्षैर्धर्मैर्विहरणात्, वीर्यपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति । इयं च सकलक्लेशेन्धनदाहसमर्थस्य बोधिपक्षधर्मार्चिष उद्गतत्वाद् अर्चिष्मतीत्युच्यते ।

सोऽभीक्ष्णं बोधिपक्षधर्मविहारी भवति । यावन्न शक्नोति सत्यानि भावयन् संसारानभिमुखं निर्वाणाभिमुखं च चेतो व्यावर्तयितुम् उपाय-

१. भो० पा०–अधिगततत्त्वोऽपि । २. भो० पा०–धर्मसमापत्ति । ३. काय–भो० न ।

संगृहीतान् बोधिपक्षान् धर्मान्[1] भावयितुम्, तावच्चतुर्थी भूमिः। यदा तु शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितः पञ्चमी भूमिर्व्यवस्थाप्यते। अत एवास्याम् इयम् उपायसंगृहीता बोधिपक्षभावना [परिपूरितेन][2] सुष्ठु दुःखेन जीयते अभ्यस्यता इति सुदुर्जयेत्युच्यते।

अस्यां चार्य[3]सत्याकारभावनाबहुलीकाराद् ध्यानपारमिता अतिरिक्ततरा भवति। उपायसंगृहीतबोधिपक्षबहुलविहारी च भवति। यावद् न शक्नोति संसारप्रवृत्तिप्रत्यवेक्षणान् निर्वित्सहया चित्तसन्तत्याऽनिमित्तविहारं समापत्तुं तावत् पञ्चमी भूमिः। यदा शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितः षष्ठी भूमिर्व्यवस्थाप्यते। अस्यां च बोधिसत्त्वस्य प्रतीत्यसमुत्पादभावनाविहारात् प्रज्ञापारमिताऽतिरिक्ततरा भवति। अत एव प्रज्ञापारमिताया अतिरिक्ततरत्वात् सर्वबुद्धधर्मेषु अभिमुखो[4]ऽस्यां भूमौ वर्तत इति कृत्वा अभिमुखीत्युच्यते।

सोऽनिमित्तविहारलाभी भवति। यावन्न शक्नोति निश्छिद्रम् अनिमित्तविहारं समापत्तुम्, तावत् षष्ठी भूमिः। यदा शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितः सप्तमी भूमिर्व्यवस्थाप्यते। अस्यामपि भूमौ बोधिसत्त्वः सर्वनिमित्तं निर्निमित्तेन प्रतिविध्यति निमित्तकृतव्यवहारं च न विरोधयति। अतोऽस्याम् उपायपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति। इयं च भूमिरनाभोगमार्गोपश्लेषात् सुष्ठु दूरङ्गमाद् दूरङ्गमा।

स निश्छिद्रानिमित्तविहारी भवति। यावन्न शक्नोत्यनाभोगवाहिनम् अनिमित्तविहारं समापत्तुं तावत् सप्तमी भूमिः। यदा शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितोऽष्टमी भूमिर्व्यवस्थाप्यते। अस्यां च भूमौ अनाभोगेन कुशलपक्षयोगात् प्रणिधानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति। अनिमित्ताभोगाप्रकम्प्यत्वाद् इयम् अचलेत्युच्यते।

---

१. धर्मान्–भो० न। २. भो० पा०–[परिपूरितेन]। ३. आर्य–भो० न।
४. अभिमुखो–भो० न।

सोऽनाभोगानिमित्तविहारी च भवति। यावन्न शक्नोति पर्यायनिरुक्त्यादिप्रभेदैः सर्वाकारसर्व[1]धर्मदेशनायां वशीभवितुं तावद् अष्टमी भूमिः। यदा शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितो नवमी भूमिर्व्यवस्थाप्यते। अस्यां च भूमौ बोधिसत्त्वस्य प्रतिसंविद्-विशेषलाभात् प्रज्ञाबलविशेषयोगाद् बलपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति। सर्वाकारधर्मदेशनाकौशलतोऽनवद्यमतिविशेषलाभात् साधुमती भूमिरुच्यते।

अस्यां च प्रतिसंविच्चतुष्टयलाभी भवति। यावन्न शक्नोति बुद्धक्षेत्रपर्षन्निर्माणादि दर्शयितुं परिपूर्णधर्मसम्भोगं सत्त्वपरिपाकं च कर्तुम्, तावद् नवमी भूमिः। यदा तु शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितो दशमी भूमिर्व्यवस्थाप्यते। अस्यां च निर्माणादिना सत्त्वपरिपाचनाय ज्ञानविशेषयोगाद् बोधिसत्त्वस्य ज्ञानपारमिताऽतिरिक्ततरा भवति। इयं च धर्मदेशनामेघैः अनन्तेषु लोकधातुषु धर्मप्रवर्षणाद् धर्ममेघेत्युच्यते। अपरैरपि स्कन्धपरिशुद्ध्यादिव्यवस्थापनैः भूमीनां व्यवस्थापनमस्ति, ग्रन्थविस्तरभयान्[2] न लिखितम्।

स प्रतिलब्ध-निर्माणादिवशितोऽपि यावन् न शक्नोति सर्वस्मिन् ज्ञेये सर्वाकारम् असक्तम्। अप्रतिहतं ज्ञानम् उत्पादयितुं तावद् दशमी भूमिः। यदा शक्नोति तदाऽस्याङ्गस्य परिपूरितो बुद्धभूमिर्व्यवस्थाप्यते। एतच्च भूमिव्यवस्थापनम् **आर्यसंधिनिर्मोचने** निर्दिष्टम्। अस्याश्च बुद्धभूमेः सर्वाकारसकलसंपत्प्रकर्षपर्यन्तगमनान्नापरम् उत्कृष्टं स्थानान्तरमस्ति [तस्मात् ततः परं नास्ति भूमिव्यवस्था][3] इति।

अस्याश्च बुद्धभूमेर्गुणपक्षप्रभेदो बुद्धैरपि न शक्यते सर्वाकारं वक्तुम्। तस्या अप्रमेयत्वात्, कथं पुनः अस्मत्सदृशैः। यथोक्तम् **आर्यगण्डव्यूहे**[4]–

१. सर्व–भो० न। २. भो० पा०–अक्षरबाहुल्य। ३. भो० पो०–[तस्मात् ततः परं नास्ति भूमिव्यवस्था इति]। ४. देगे–का० (अवतंसक–'ग' २९९) सं०–॥१।४७॥ पृ० २१, दरभङ्गा।

गुणैकदेश-पर्यन्तं नाधिगच्छेत् स्वयंभुवः ।
निरीक्ष्यमाणो[1] बुद्धोऽपि बुद्धधर्मा ह्यचिन्तियाः ॥ इति ।

एतावत्तु संक्षेपेण वक्तुं शक्यते । [[2]स्वपरार्थसम्पत्तिप्रकर्षपर्यन्तगतः, अशेषदोषापगमनिष्ठां प्राप्य भगवान् बुद्धो धर्मकाये स्थित्वा सम्भोग-निर्माणकायाभ्याम् अनाभोगरूपेण अशेषजगदर्थं कुर्वन् यावत् संसारं विहरति ।

तस्मात् प्रेक्षावद्भिः सर्वगुणाकरेषु भगवत्सु श्रद्धा उत्पादनीया, तद्गुणपरिसाधनार्थं सर्वप्रकारेण प्रयतितव्यम् । त्रिकायादिविभागस्तु ग्रन्थविस्तरभयान्न लिख्यते ।

नयस्यानुसारेण सूत्रस्य चाथ
सदुक्त्याऽस्य मार्गस्य जिनपुत्रकाणाम् ।
मयानल्पपुण्यं यदाप्तं च तेन
परामेतु बुद्धिं जगन्मन्दमाशु ॥

भूपतिश्रीदेवराजवचनेन] कमलशीलेन भावनाक्रमस्य अयं संक्षेपः कृतः ।

भावनाक्रमः प्रथमः समाप्तः ।

•

१. दूची पाठे–निरीक्ष्यमाणोऽपि । २. ' स्वपरार्थसम्पत्ति'... इत्यतः ... श्रीदेवराजवचनेन' अंशः संस्कृतेऽनुपलब्धः ।

भावनाक्रमो द्वितीयः

नमो मञ्जुश्रिये कुमारभूताय ।

महायानसूत्रनयानुप्रविश्यमानानां भावनाक्रमः संक्षेपतः कथ्यते । इह अतिशीघ्रं सर्वज्ञताप्राप्तुकामेन प्रेक्षावता तत्प्रापक-हेतु-प्रत्ययेभ्योऽभियोगः करणीयः ।

इत्थमियं सर्वज्ञता तु हेतुं विना भवितुं न युज्यते, सर्वस्यापि सर्वदा सर्वज्ञताभावप्रसङ्गत्वात् । निरपेक्षभावे तु कुत्रापि प्रतिघो न स्याद्, यतो हि सर्वेऽपि सर्वज्ञा एव न भवन्ति । किं तर्हि कस्यचित् कदाचित् किञ्चिन्मात्रंभूतत्वात् सर्वं हि वस्तु हेतुसापेक्षमेव । सर्वज्ञताऽपि कुत्रचित् कदाचित् किञ्चित् संभाव्यते । सर्वस्मिन्नपि काले नास्ति, सर्वस्मिन् स्थाने नास्ति, सर्वमपि नास्ति, तस्मात् सा तु नियतमेव हेतुप्रत्ययसापेक्षा । तद्धेतुप्रत्ययेष्वपि अभ्रान्ता अविकलाश्च सेवितव्याः । भ्रान्तहेत्वनुष्ठाने तु अतिदीर्घकालेनापि न इष्टफल-प्राप्तिः । यथा—शृङ्गात् पयोदोहवत् । सकलहेतुसेवनं विनाऽपि न फलोत्पादः । बीजादिषु कस्यचिदपि अभावे अङ्कुरादिफलानुत्पादात् । तस्मात् तत्फलकामेनाभ्रान्तसकलं हेतुप्रत्ययं सेवनीयम् ।

के हेतुप्रत्ययाः सर्वज्ञताफलस्य इति ? उच्यते, मादृशो जात्यन्धसदृशस्तान् दर्शयितुं न शक्नोति, तथापि भगवतैवाभिसंबुद्धय विनेयजनेभ्यो यथोक्तं तथैव मया भगवद्वचनेनैव कथ्यते । **भगवांस्तान् अवोचत्**[1]—"गुह्याधिपते ! [2]**तत् सर्वज्ञज्ञानं करुणामूलं बोधिचित्तहेतुकम् उपायपर्यवसानम्**" इति । तस्मात् सर्वज्ञतामधिगन्तुकामैः करुणा-बोधिचित्तोपायेषु एतेषु त्रिषु शिक्षितव्यम् ।

करुणया प्रेर्यमाणा बोधिसत्त्वाः सर्वसत्त्वाभ्युद्धारणर्थम् अवश्यं प्रतिज्ञास्यन्ति । अतः स्वात्मदृष्टि निराकृत्य अतिदुष्कराविच्छिन्न-

---

१. देगे-का० (तन्त्र-'थ' वैरोचनाभिसंबोधि-१९३) । २. द्र०-प्र० भा० क्र० ।

दीर्घकाल-साधितपुण्यज्ञानसम्भारेषु आदरेण प्रवृत्तिः। तत्र प्रविश्य परिपूर्णं पुण्यज्ञानसम्भारम् अवश्यं साधयति। सम्भारपरिनिष्पत्तौ सर्वज्ञता करतल-गतवद् भविष्यति। तर्हि सर्वज्ञतामूलं तु करुणाया एव भूतत्वात् सा तु प्रथमतरमेव भावनीया। **आर्यधर्मसंगीतिसूत्रे**[1]–"[2]**न भगवन् बोधिसत्त्वेन अतिबहुषु धर्मेषु शिक्षितव्यम्। एको धर्मो भगवन् बोधिसत्त्वेन स्वाराधितः सुप्रतिविद्धः कर्तव्यः। तस्य सर्वबुद्धधर्माः करतलगता भवन्ति। कतम एकधर्मः? यदुत महाकरुणा।" इति।**

महाकरुणापरिगृहीतत्वाद् भगवन्तो बुद्धाः सकलस्वार्थसम्पत्ति-लाभेऽपि सत्त्वधातुपर्यवसानपर्यन्तं तिष्ठन्ति। श्रावकवद् अतिशान्तेऽपि निर्वाणनगरे न प्रविशन्ति। सत्त्वान् अवलोक्य तच्छान्तनिर्वाणनगरं प्रज्वलदयोगृहवद् दूरं त्यक्तत्वाद् भगवताम् अप्रतिष्ठितनिर्वाणहेतुस्तु सा महाकरुणा एव।

अत्र स करुणाभावनाक्रमः प्रथमप्रवेशादारभ्य अभिधातव्यः। संप्रति उपेक्षाभावनया सर्वसत्त्वेषु अनुरागं द्वेषं च निरस्य समचित्तता प्रथमं निष्पादयितव्या।

सर्वे सत्त्वाः सुखं कामयन्ते, दुःखं तु न कामयन्ते। अनादिमति च संसारे न कश्चित् सत्त्वो यो नाभूत् शतशो मे बन्धुरिति परिचिन्तय-तश्चात्र को विशेषः स्यात्? तर्हि कस्मिंश्चिद् अनुरागः कस्मिंश्चिच्च द्वेषो भवेत्, तस्मान् मया सर्वेषु सत्त्वेषु चित्तसमतैव कार्या इति। एवं मनसिकारेण मध्यस्थपक्षत आरभ्य मित्रे शत्रौ च चित्तसमतामेव भावयेत्। ततः सर्वसत्त्वेषु चित्तसमतां साधयित्वा मैत्रीं भावयेत्। मैत्रीजलेन चित्त-संतानं सिंचयित्वा विद्यमानसुवर्णभूमिवत् कृत्वा करुणाबीजवपने सुखेन अतिसुविस्तारो भविष्यति। ततश्चित्तसंतानं मैत्र्या वासयित्वा करुणां भावयेत्।

---

१. देगे–का० (सूत्र–'श' ८४)। २. द्रष्टव्यः–शिक्षासमुच्चयः, पृ० १११ दरभङ्गा।

सा च करुणा सर्वपीडितसत्त्वदु.खावगमेच्छाकाराऽस्ति। लोकत्रयस्य सर्वसत्त्वानां त्रिविधदु.खतया यथायोगम् अत्यन्तदु:खितत्वात् तदर्थं सर्व-सत्त्वेषु सा भावनीया। [1]**तथा च ये तावन्नारकास्ते विविधचिरन्तनदीर्घकालिक-दाहादि-दुःखेषु निमग्ना एव भावतो वर्णिताः। तथा प्रेता अपि प्रायो दुःसहतीव्र-क्षुत्तृषदुःखान्यभिसंशोषितमूर्तयो बहुदुःखमनुभवन्ति इति वर्णिताः। तिर्यञ्चोऽपि परस्परभक्षणक्रोधवधहिंसादिभिरनेकविधं दुःखमनुभवन्तो दृश्यन्त एव।** मनुष्या अपि कामपर्येषणाकार्पण्याद् अन्योऽन्यद्रोहोपघातकृतं प्रियविप्रयोगाप्रियसंयोगं दारिद्रयाद्युत्पन्नम् अप्रमेयं दु:खमनुभवन्तो दृश्यन्ते।

ये रागादिनाना-संक्लेशपर्यवेष्टितचित्ता:, ये च विविधकुदृष्टिगहन-निमग्नास्ते सर्वेऽपि दु:खहेतुत्वात् प्रपातस्था इव अतिदु:खिता एव। देवा अपि सर्वविपरिणामदु:खदु:खिता एव। [2]**देवा अपि ये कामावचरास्तेऽपि नित्य-च्यवनपतनादिभयशोकोपहताः कथं सुखिता नाम?** संस्कारदु खं तु कर्मक्लेशलक्षणं हेतुपरतन्त्रस्वभावं प्रतिक्षणभङ्गुरस्वभावलक्षणं च सकलजगति व्याप्तम्। [3]**तस्माद् सकलमेव जगद् दुःखाग्निज्वालान्तरप्रविष्टम् अवेत्य यथा मम दुःखम् अप्रियम् अन्येषामपि तादृशम् इति चिन्तयता।** अहो बत! दु:खिता ममैते प्रिय-सत्त्वास्तु कथं तद्दु:खमुक्ता: स्युरिति स्वात्मदु:खवत् कृत्वा तन्निवारणे-च्छाकारया करुणया समाध्यवस्थायां सर्वचर्यासु वापि सर्वदा सर्वसत्त्वान् भावयेत्। प्रथमं तावद् मित्रपक्षेषु अनुभूतपूर्वोक्तविविधदु:खेषु अनुपश्यता भावनीया।

तत: सत्त्वसमतयाविशेषमपश्यता 'सर्वे सत्त्वास्तु मे बन्धुभूता एव' इति परिचिन्तयता मध्यमपक्षेषु भावनीया। [4]**यदा तत्र मित्रपक्षेष्विव सा करुणा तुल्या प्रवृत्ता भवति तदा दशसु दिक्षु सर्वसत्त्वेषु भावयेत्।** यदा दु:खितप्रिय-शिशो: मातृवत् स्वात्मनोऽतिप्रियं दु:खत **उद्धरणेच्छाकारा स्वरसवाहिनीं सर्व-सत्त्वेषु समप्रवृत्ता कृपा भवति तदा सा निष्पन्ना भवति, महाकरुणाव्यपदेशं च लभते।**

---

१. द्र०–प्र० भा० क्र०। २. द्र०–प्र० भा० क्र०। ३. द्र०–प्र० भा० क्र०। ४. द्र०–प्र० भा० क्र०।

प्रथमं तावद् मित्रपक्षे कृता मैत्रीभावना सुखसंयोगेच्छाकारा भवति, क्रमशः व्यस्तेषु शत्रुषु चापि भावनीया। तथाऽभ्यस्ता च सा करुणा क्रमशः सकलसत्त्वाभ्युद्धरणेच्छां स्वरसेन एव उत्पादयति।

अतो मूलकरुणां भावयित्वा बोधिचित्तं भावयेत्। तद् बोधिचित्तं तु द्विविधम्-संवृतं परमार्थं च। तत्र संवृतं तु करुणया सकलसत्त्वाभ्युद्धरणं प्रतिज्ञाय 'जगद्धिताय बुद्धो भवेयम्' इति, अनुत्तरसम्यक्सम्बोधीच्छाकारः प्रथमश्चित्तोत्पादः। तथापि **शीलपरिवर्त**प्रदर्शित-विधिवद् बोधिसत्त्वः संवरस्थितान्यविद्वत्सु चित्तामुत्पादयेत्।

तथा संवृतबोधिचित्तमुत्पाद्य परमार्थबोधिचित्तोत्पादार्थं प्रयतितव्यम्। तच्च परमार्थगोचरम्, विमलम्, अचलम्, निर्वातप्रदीपप्रवाहवन्निष्कम्पम्। तत्सिद्धिस्तु सततं सत्कृत्य दीर्घकालं शमथविपश्यनायोगभावनाकरणाद् भविष्यति। **आर्यसंधिनिर्मोचने**[1] यथा "मैत्रेय! श्रावकाणां बोधिसत्त्वानां तथागतानां वा येऽपि सर्वेऽपि लौकिकलोकोत्तरकुशलधर्माः शमथविपश्यनाफला वेदितव्या इति।" तद्द्वयोः सर्वसमाधिसंगृहीतत्वात् सर्वयोगिभिः सदा अवश्यं शमथविपश्यने सेवनीये। तत्रैव **आर्यसंधिनिर्मोचने**[2] भगवता उक्तम्, तद्यथा—"मया श्रावकाणां बोधिसत्त्वानां तथागतानां विविधसमाधयो दर्शिताः, ते सर्वे शमथविपश्यनासंगृहीता वेदितव्याः" इति।

केवलं शमथमात्रभावनया न योगिनाम् आवरणप्रहाणम्, क्लेशविक्रान्तिमात्रमेव तावत्। प्रज्ञालोकाभावेऽनुशयहान्यसंभवाद् अनुशयसंहारो न भविष्यति। तस्मात् तत्रैव **आर्यसंधिनिर्मोचने**[3] उक्तम् "ध्यानेन हि क्लेशानां विक्रान्तिः। प्रज्ञया तु अनुशयं संप्रतिहन्ति इति"।

---

१. देगे-का० (सूत्र–'च' ३४)। २. देगे-का० (सूत्र–'च' ३४)। ३. देगे-का० (सूत्र–'च' ४३)।

आर्यसमाधिराजसूत्रे[1]ऽपि—

> किं चापि भावेय्य समाधिलोके
> न चो विभावेय्य स आत्मसंज्ञाम् ।
> पुनः प्रकुप्यन्ति किलेशु तस्य
> यथोद्रकस्येह समाधिभावना ॥
> नैरात्म्यधर्मान् यदि प्रत्यवेक्षते
> तान् प्रत्यवेक्ष्य यदि भावयेत ।
> स हेतु निर्वाणफलस्य प्राप्तये
> यो अन्यहेतुर्न स भोति शान्तये ॥ इति उक्तम् ।

बोधिसत्त्वपिटकेऽपि[2]–"ये बोधिसत्त्वपिटकस्य एतद्धर्मपर्यायाश्रवणे, आर्यविनयधर्मश्रवणं च विना समाधिमात्रेण संतोषग्रहणे तु अहंकारवशाद् अभिमाने पतिताः जन्मजरारोगमरणशोकपरिदेवनादुःखदौर्मनस्यकोपापरिमुक्ताः । षड्गतिसंसारापरिमुक्ताः दुःखस्कन्धतोऽपि अपरिमुक्ताः । तान् संधाय तथागतेन एवम् उक्तम्–परस्माद् अनुकूलश्रोता तु जरामरणमुक्तो भविष्यति" इति ।

तस्मात् सकलावरणं विहाय परिशुद्धज्ञानोद्भवकामेन शमथे स्थित्वा प्रज्ञा भावनीया । एवम् **आर्यरत्नकूटे**[3]ऽपि भाषितम्—

> [4]शीलं प्रतिष्ठाय समाधिलाभः
> समाधिलाभाच्च हि प्रज्ञाभावना ।
> प्रज्ञाया ज्ञानं भवति विशुद्धं
> विशुद्धज्ञानस्य हि शीलसम्पत् ॥ इति ।

आर्यमहायानश्रद्धाभावनासूत्रे[5]ऽपि उक्तम्–"कुलपुत्र ! प्रज्ञायाम् अनुपस्थितौ बोधिसत्त्वानां महायानश्रद्धा महायाने कथमपि उत्पत्स्यते (इति) अहं न वक्ष्यामि । कुलपुत्र ! अनेन पर्यायेणापि एवं बोधि-

---

१. देगे का० (सूत्र–'द' २७) सं०–६ परि० पृ० ४६ दरभंगा । २. देगे का०....? ३. देगे–का० (रत्नकूट–'छ' १४६) । ४. द्र०–प्र० भा० क्र० । ५. देगे–का० (सूत्र–'व' २१) ।

सत्त्वानां या काचिद् महायानश्रद्धा महायाने उत्पत्स्यते सा सर्वा तु अविक्षिप्तचित्तेन धर्मार्थसंचिन्तनात् समुत्पन्ना वेदितव्या ।"

शमथं विना विपश्यनामात्रेण योगिचित्तं विषयेषु विक्षिप्यते, वायुमध्यस्थितप्रदीपवच्च स्थिरं न भवति । अतो ज्ञानालोकोऽतिस्फुटो न भवति । तस्माद् उभयं समं सेवितव्यम् । अतः **आर्यमहापरिनिर्वाणसूत्रे**[1]ऽपि उक्तम्– "श्रावकैस्तु तथागतगोत्रं न दृश्यते । समाधेरधिकत्वात् प्रज्ञायाश्च अल्पत्वात् । बोधिसत्त्वास्तु पश्यन्ति, किन्तु अस्फुटम्, प्रज्ञातिरेकात् समाधेश्चाल्पत्वात् । तथागतस्तु सर्वम् अवलोकयति शमथविपश्यनासमानयुक्तत्वाद्" इति । शमथबलेन च वायुना अक्षोभ्यप्रदीपवद् विकल्पवायुभिश्चित्तं न कम्पते । विपश्यनया तु सकलकुदृष्टिमलप्रहाणत्वाद् अन्यैरभेद्या । **चन्द्रप्रदीपसूत्रे**[2] यथा–

अकम्पियः शमथबलेन भोति शैलोपमो भोति विपश्यनाय ।

इत्युक्तम् । अतः उभयेन योगकरणं स्थितम् ।

तत्र आदौ संप्रति तेन योगिना सुखं शीघ्रं च शमथ-विपश्यनासिद्धये शमथविपश्यनासम्भारः सेवनीयः । तत्र शमथसंभारः कतमः ? अनुकूलदेशवासः, अल्पेच्छता, सन्तुष्टिः, क्रियाबाहुल्यपरिहारः, शीलविशुद्धिः, इच्छादिविकल्पपरित्यागश्च ।

तत्र पञ्चगुणयुक्तो हि देशोऽनुकूलो ज्ञातव्यः । वस्त्रभोजनादेः अकृच्छ्रेण प्राप्तित्वात् सुलब्धः, दुर्जनशत्र्वाद्यनवस्थितत्वात् सुस्थानम्, नीरोगभूमित्वात् सुभूमिः, मित्रशीलवत्समदृष्टित्वात् सन्मित्रम्, दिवा बहुजनापूरितत्वाद् रात्रौ अल्पशब्दत्वाच्च सुयुक्तम् । अल्पेच्छता कतमा ? चीवरादेरौत्कृष्टतमस्य आधिक्यस्य वा अनध्यवसानम् । संतुष्टिः कतमा ?

---

१. देगे–का० ········? २. देगे–का० (सूत्र–'द' २०) सं०–समाधिराजसूत्र–७ परि० पृ० ३६ दरभंगा ।

अवरमात्रचीवरादिलाभेन यः सदा सन्तोषः। क्रियाबाहुल्यपरिहारः कतमः? क्रयविक्रयादिदुष्कर्मपरिहारः, गृहस्थ-प्रव्रजितान्यतमातिसंस्तुतिपरिहारः, ओषधिनिर्माणनक्षत्रगणनादिपरिहारश्च।

शीलविशुद्धिः कतमा? संवरद्वयेऽपि प्रकृति-प्रतिक्षेपसावद्यशिक्षा-पदाभङ्गता, प्रमादभङ्गेऽपि शीघ्रातिशीघ्रं पश्चात्तापेन यथाधर्माचरणम्। श्रावकसंवरे पाराजिकप्रतिविधानेऽयोग्यं कथनं यदस्ति तस्मिन्नपि पश्चात्तापः, पश्चाच्च अकरण-मनसिकारः। यच्चित्तेन यत्कर्म कृतम्, तच्चित्ते निःस्वभावताप्रतिसंख्यानाद् सर्वधर्मनिःस्वभावताभावनात्वात् तत्छीलविशुद्धिरेव वक्तव्या। तत्तु **आर्याजातशत्रुकौकृत्यविनोदनाद्** अवबोद्धव्यम्। तस्मात् कौकृत्याभावं कृत्वा भावनायाम् अभियोगः कर्त्तव्यः।

कामेष्वपि इह जन्मान्तरे च भाविनो विविधदोषान् मनसिकृत्य तेषु विकल्पः परिहर्त्तव्यः। एतावता संसारभावः प्रियोऽप्रियो वापि तत्सर्वं तु विनाशधर्मि अस्थिरं च। निश्चयेन तत्सर्वस्मिन् मयि च अचिरं वियोगे भाव्ये सति मम तस्मिन् कथम् अध्यवसितादिर्भवेद् इति भावनया सर्वे विकल्पाः परिहर्त्तव्याः।

विपश्यना-सम्भारः कतमः? सत्पुरुषाश्रयः, बहुश्रुतपर्येषणा, योनिशो-मनसिकारश्च। तत्र कीदृशं सत्पुरुषम् आश्रयेद् इति चेत्–यो बहुश्रुतः प्रसन्नवाक्, कारुणिको निर्वित्सहश्च। तत्र बहुश्रुतपर्येष्टिः कतमा? यत् सादरं भगवद्द्वादशाङ्गधर्मप्रवचननेयार्थनीतार्थातिश्रवणम्। इत्थम् **आर्यसंधिनिर्मोचने**[1]–"यथेच्छम् आर्याख्यानाश्रवणं हि विपश्यनाविघ्नः" इति उक्तम्। तत्रैव[2] "विपश्यना च श्रवणमननाभ्यामुत्पन्नविशुद्धदृष्टिहेतो-रुत्पद्यते।" इत्युक्तम्। **आर्यनारायणपरिपृच्छायाम्**[3] अपि–"श्रुतिमति प्रज्ञा प्रादुर्भवति। प्रज्ञावतः क्लेशाः प्रशाम्यन्ति।" इत्युक्तम्।

---

१. देगे–का० (सूत्र–'च' ३९)। २. देगे–का० (सूत्र–'च' ३४)। ३. देगे–का० (सूत्र–'न' ८२) इदं सूत्रं 'आर्यसर्वपुण्यसमुच्चयसमाधिसूत्र' तोऽभिन्नम्।

योनिशोमनसिकारः कतमः ? यस्य नीतार्थसूत्रनेयार्थसूत्रादिसुनिर्णयस्तादृशे बोधिसत्त्वे निःशङ्के सति भावनायाम् ऐकान्तिकनिश्चयो भविष्यति । अन्यथा संशयान्दोलितयानस्थितस्तु शृङ्गाटकमध्यगतमनुष्यवत् कुत्रापि ऐकान्तिकनिश्चयो न भविष्यति ।

योगिना तु सदा मत्स्यमांसादि परिहृत्य अप्रतिकूलं भोजनं नियतमात्रकं भोक्तव्यम् । तथा तेन सञ्चितसकलशमथविपश्यनासम्भारेण बोधिसत्त्वेन भावनायां प्रवेष्टव्यम् ।

[1]तत्र प्रथमं तावद् योगी भावनाकाले सर्वम् इतिकरणीयं परिसमाप्यं कृतमूत्रपुरीषः कण्टकस्वरादिरहिते मनोऽनुकूले प्रदेशे स्थित्वा मया सर्वसत्त्वा बोधिमण्डे निष्पादयितव्या इति विनिश्चयन्, सकलजगदभ्युद्धरणाशयो महाकरुणाम् आमुखीकृत्य, दशदिगवस्थितान् सर्वबुद्धबोधिसत्त्वान् पञ्चाङ्गेन प्रणिपत्याग्रतो बुद्धबोधिसत्त्वान् पटादौ स्थापयित्वा अन्यत्र वा यथावत् तेभ्यश्च यथारुचि पूजास्तवनं कृत्वा स्वपापं प्रदेश्य, सकलस्य जगतः पुण्यम् अनुमोद्य, मृदुतरसुखासने वैरोचनभट्टारकबद्धपर्यङ्केन अर्धपर्यङ्केन वा निषाद्य नात्युन्मीलिते नातिनिमीलिते नासिकाग्रविन्यस्ते चक्षुषी कृत्वा, नातिनम्रं नातिस्तब्धम् ऋजुकायं प्रणिधायान्तर्मुखावर्जितस्मृतिरुपविशेत् । ततः स्कन्धौ समौ स्थापयेत् । शिरो नोन्नतं नावनतम् एक-पार्श्वे निश्चलं स्थापयितव्यम् । किं तर्हि नाभिप्रगुणा नासिका स्थापयितव्या । दन्तोष्ठं मृदु स्थापनीयम् । जिह्वा चोपरि दन्तमूले स्थापनीया । आश्वासप्रश्वासास्तु न सशब्दा नापि स्थूला नापि त्वरिताः करणीयाः । किं त्वसंलक्ष्यमाणा मन्दं मन्दमनाभोगेन यथा प्रविशेयुर्निर्गच्छेयुर्वा तथा करणीयम् ।

तत्र प्रथमं तावत् शमथो निष्पादयितव्यः, बाह्यविषयविक्षेपशान्तेः आन्तरालम्बने सततं स्वरसवाहि प्रीतिप्रस्रब्धिवच्चित्तो एव स्थितिस्तु शमथ इति उच्यते । तस्यैव शमथस्यालम्बनकाले यस्तत्त्व-विचारः सा विपश्यना । **आर्यरत्नमेघे**[2] यथा—**"[3]शमथश्चित्तैकाग्रता । विपश्यना भूतप्रत्यवेक्षेति" उक्तम् ।**

---

१. द्र०—तृ० भा० क्र० । २. देगे-का० (सूत्र-'वा' ८२) । ३. द्र०—तृ० भा० क्र० ।

आर्यसंधिनिर्मोचनेऽपि[1]–"भगवन् कथं शमथपरिगवेषणं विपश्यनाकौशलं चास्ति ? उच्यते। मैत्रेय! मया धर्मोपचारो व्यवस्थापितः। तद्यथा–ये सूत्रगेयव्याकरण-गाथा-उदान-निदान-अवदान-इतिवृत्तक-जातक-वैपुल्य-अद्‌भुतधर्म-उपदेश-वर्गाः बोधिसत्त्वेभ्य आख्यातास्ते बोधिसत्त्वैः संश्रुत्य संधार्य, पाठमभ्यस्य, मनसा सम्परीक्ष्य, दृष्ट्या सुप्रतिविद्धच स एकाकी विविक्तस्थः, अन्तः प्रतिसंलीनः, यथासुचिन्तितान् तानेव धर्मान् मनसिकृत्य, येन चित्तेन मनसिकारस्तच्चित्ताभ्यन्तरं सततं मनसिकारेण मनसिकारः। तथा प्रविश्य तत्र बहुशः स्थितः तस्यां कायप्रस्रब्धिचित्तप्रस्रब्धिसम्भवश्च योऽस्ति स तु शमथ इति। तर्हि बोधिसत्त्वः शमथपरिगवेषणं करोति। तेन कायप्रस्रब्धिः, चित्तप्रस्रब्धिश्च। ते प्राप्य तत्रैव स्थितः, चित्तविक्षेपं विहाय यथा चिन्तितधर्मः तेषामेव अभ्यन्तरे समाधिगोचरप्रतिबिम्बं प्रत्यवेक्षते, अधिमुच्यते, तादृक् समाधिगोचरप्रतिबिम्बम्, तज्ज्ञेयार्थे विविच्यते प्रविवेचनं परिकल्पनं पर्यवेक्षणं क्षान्तिः, कामो विशिष्टविभागो दर्शनम्, अधिगमश्च योऽस्ति, सा तु विपश्यना इति, तथा च बोधिसत्त्वविपश्यना कौशलम् इत्युक्तम्।"

तत्र शमथाभिनिर्हारकामो योगी प्रथमं तावत् सूत्रगेयादिसकलप्रवचनं तु तथतापरायणम्, तथताप्राग्भारम्, तथताप्रवणम इति सर्वं संग्राह्य तत्र चित्तम् उपस्थापयेत्। एतावता कियदाकारेण सर्वधर्मसंग्रहभूते स्कन्धादौ तत्र चित्तम् उपस्थापयेत्। एतावता यथादृष्ट-यथाश्रुतबुद्धप्रतिमायां चित्तं स्थापितव्यम्। **आर्यसमाधिराजे**[2] यथा—

सुवर्णवर्णेन समुच्छ्रयेण
समन्तप्रासादिकु लोकनाथः।
यस्यात्र आलम्बनि चित्तु वर्तते
समाहितः सोच्यति बोधिसत्त्व ॥ इति उक्तम्।

---

१. देगे–का० (सूत्र 'च' २६। २. देगे–का० (सूत्र–'द' १३) सं०–॥ ४।१३ ॥ पृ० २१, दरभंगा।

तथा यत्र इच्छालम्बनं तस्मिन् चित्तं स्थापयित्वा तत्रैव उपर्युपरि सततं चित्तं स्थापयेत्। तत्र उपस्थाप्य चित्तम् ईदृशमेवं परीक्षेत। 'किम् आलम्बनं सुगृह्णाति, लीयते वा अथवा बाह्यविषयव्यसेकाद् विक्षिप्यते' इति परीक्षितव्यम्। [1]**तत्र यदि स्त्यानमिद्धाभिभवाद्** चित्तं लीनं वा लयाभिशङ्का दर्शने तत्काले **प्रमोद्य वस्तुनि बुद्धप्रतिमादौ वा अलोकसंज्ञामनसिकारः कर्तव्यः।** अथ लयम् उपशाम्य यथापि तत्रैव आलम्बने चित्तालम्बनम् अतिस्फुट-दर्शनं भवति तथा करणीयम्।

[2]**यदा तु जात्यन्धवद् अन्धकारप्रविष्टपुरुषवद् वा विनिमीलिताक्षवद् वा चित्तम् आलम्बनं अतिस्फुटतरं न पश्यति तदा लीनं वेदितव्यम्।** यदा बाह्यरूपादौ तेषां गुणकल्पनया धावनेन, अन्यमनसिकारेण वा पूर्वानुभूतविषयेच्छया चित्तौद्धत्यं वा औद्धत्यशङ्कादर्शनं वा तदा सर्वे संस्कारा अनित्या दुःखादि-मनोसंवेगवस्तु मनसि कर्त्तव्यम्। ततः विक्षेपशान्ति कृत्वा स्मृतिसम्प्रजन्य-रज्जुना मनोनागः तदालम्बनस्तम्भे एव बन्धितव्यः। [3]**यदा लयौद्धत्ये न भवतः तदालम्बेन चित्तप्रशमवहितां पश्येत्, तदा आभोगशिथिलीकरणाद् उपेक्षया** तत्काले यावदिच्छं तिष्ठेत्। इत्थं भावितशमथस्य तच्छरीरस्य चित्तस्य च प्रश्रब्धिर्भविष्यति। यथेच्छालम्बने चित्तं स्ववशे भविष्यति। तदा शमथो निष्पन्नो वेदितव्यः।

ततः शमथं निष्पाद्य विपश्यनां भावयेत्। ईदृशं च मन्तव्यम् भगवतः सर्ववचनं तु सुभाषितम्, साक्षात् परम्परया वा तत्त्वप्रत्यक्षव्यञ्जनं तत्त्व-परायणमेव च। तत्त्वज्ञाने आलोकोद्भवात् तमोनिरासवत् सर्वदृष्टिजाल-वियोगो भविष्यति। शमथमात्रेण ज्ञानशुद्धिर्न भविष्यति, आवरण-तमो-निरासश्चापि न भविष्यति। प्रज्ञया च तत्त्वसम्यग्भावनायां ज्ञानविशुद्धिर्भ-विष्यति। प्रज्ञया एव तत्त्वमवगम्यते प्रज्ञयैव आवरणं सम्यक् प्रहीयते।

---

१. द्र० प्र० भा० क्र०। २. द्र०—तृ० भा० क्र०। ३. द्र०—प्र० भा० क्र०।

तस्मान्मया शमथे स्थित्वा प्रज्ञया तत्त्वं पर्येषितव्यम् । **शमथमात्रेण** संतोषो न करणीय इति विचारणीयम् ।

कीदृशं च तत्त्वम् इति चेत् ? यत् परमार्थतः सर्ववस्तुपुद्गलधर्मात्मिताशून्यम्, तत्प्रज्ञापारमितया अधिगम्यते न चान्यथा । **आर्यसंधिनिर्मोचने**[1] यथोक्तम् "भगवन् ! कया पारमितया बोधिसत्त्वः धर्मनिःस्वभावतां गृह्णीयात् ? अवलोकितेश्वर ! प्रज्ञापारमितया गृह्यते ।" इति । तस्मात् शमथे स्थित्वा प्रज्ञां भावयेत् ।

तत्रैवं योगी विचारयेत्, 'पुद्गलः न स्कन्धधात्वायतनव्यतिरिक्त उपलभ्यते । न चापि पुद्गलः स्कन्धादिस्वभावः । ते स्कन्धादयस्तु अनित्याः, अनेकस्वभावत्वात् [2]**पुद्गलस्य च नित्यैकरूपेण परैरुपकल्पितत्वात् । नापि तत्त्वान्यत्वाभ्याम् अनभिलाप्यपुद्गलस्य वस्तुत्वं युक्तम् । वस्तुसतः प्रकारान्तराभावात् । तस्मात् तद्यथा भ्रम एव अयं लोकस्य यदुताहं ममेति विचारितव्यम् ।**

धर्मनैरात्म्यमपि एवं भावनीयम् । धर्म इति संक्षेपतः पञ्चस्कन्धो द्वादशायतनम्, अष्टादशधातवश्च । तत्र ये च स्कन्धायतनधातुरूपिणः, न ते परमार्थतः चित्ताकारव्यतिरिक्ताः । तत्परमाणुशो विभागे परमाणवोऽपि भागशः स्वभावताप्रत्यवेक्षमाणाः स्वभावनिश्चयग्रहणाभावात् । [3]**तस्माद् अनादिकालिकवितथरूपाद्यभिनिवेशवशात् स्वप्नोपलभ्यमानरूपादिप्रतिभासवद् बालानां चित्तमेव बहिः विच्छिन्नमिव रूपादिप्रतिभासं ख्याति ।** परमार्थतस्तत्र रूपादिस्तु न चित्ताकारव्यतिरिक्त इति विचारयेत् । तद् एवं त्रैधातुकमिदं तु चित्तमात्रमिति चिन्तयेत् । [4]**स एवं चित्तमेव सकलधर्मप्रज्ञप्तिं निश्चित्य तत्र प्रत्यवेक्ष्य च सर्वधर्माणां स्वभावः प्रत्यवेक्षितो भवतीति चित्तस्वभावमपि प्रत्यवेक्षते । स एवं विचारयति ।**

चित्तमपि परमार्थः सत्यं भवितुम् न युज्यते । यदा हि अलीकस्वभावरूपाद्याकारोपग्रहणे चित्तमेव चित्राकारं प्रतिभासते, तदा सत्यत्वं कुत्र भवेत् । यथा रूपादि

---

१. देगे-का० (सूत्र-'ब' ४७) । २. द्र०-तृ० भा० क्र० । ३. द्र०-तृ० भा० क्र० । ४. द्र०-तृ० भा० क्र० ।

अलीकं तथा चित्तमपि तदव्यतिरिक्तत्वाद् अलीकमेव । [1]**यथा चित्राकारतया रूपादयो नैकानेकस्वभावाः तथा चित्तमपि तदव्यतिरेकेण नैकानेकस्वभावम् ।** तस्मात् मायादिस्वभावोपममेव चित्तम् ।

यथा चित्तमेवं सर्वधर्मा अपि मायास्वभावसदृशा एव इति विचारयेत् । तेन तथा प्रज्ञया चित्तस्वभावे प्रत्यवेक्षमाणे परमार्थतः चित्तम् अभ्यन्तरेऽपि नोपलभते, बाह्येऽपि नोपलभते, अनुभयोऽपि नोपलभते, अतीतचित्तमपि नोपलभते, अनागतमपि नोपलभते, प्रत्युत्पन्नमपि नोपलभते । नापि चित्तमुत्पाद्यमानं कुतोऽप्यागच्छति, नापि निरुध्यमानं क्वचिदपि गच्छति । चित्तं तु अग्राह्यम् अनिर्देश्यम्, अरूपम् च । अनिर्देश्यम् अग्राह्यम् अरूपम् च यदस्ति तस्य स्वभावः कीदृशः ? तथा **आर्यरत्नकूटे**[2] यथोक्तम्–"काश्यप ! चित्तं तु परिगवेष्यमाणं न लभ्यते । यन्न लब्धं तन्न आलम्ब्यते यच्च नालम्ब्यते तन्नातीतम्, नानागतम्, न च प्रत्युत्पन्नम् ।" इति विस्तरः । तद् एवं परीक्ष्यमाणे चित्तस्य आदिं न समनुपश्यति, अन्तं न समनुपश्यति मध्यं न समनुपश्यति ।

यथा च चित्तम् अनन्तमध्यं तथा सर्वधर्मानपि अनन्तमध्यम् अवगच्छेत् । तेन तदेवं चित्तम् अनन्तमध्यम् अवगम्य किमपि चित्तस्वभावं नोपलभते । यदपि चित्तं परीक्ष्यते तदपि शून्यं प्रतिविध्यति । तत्प्रतिविध्यमाने चित्तविठपनास्वभावं रूपादिस्वभावमपि न समनुपश्यति । तेन तथा प्रज्ञया सर्वधर्मस्वभावस्य असमनुदर्शनत्वाद् रूपं नित्यम् अनित्यं वा, शून्यम् अशून्यं वा, सास्रवम् अनास्रवं वा, उत्पन्नम् अनुत्पन्नं वा, भावोऽभावो वेति न विकल्पयति । यथा रूपं न विकल्पयति तथा वेदनासंज्ञासंस्कारविज्ञानेष्वपि न विकल्पयति । असिद्धे धर्मिणि तस्य विशेषणानामपि असिद्धत्वात्, तत्र कथं विकल्पयेत् । तद् एवं प्रज्ञया परीक्ष्यमाणो

---

१. द्र०–तृ० भा० क्र० । २. डेगे–का० (रत्नकूट–'छ' १३६) ।

यदा योगिना कस्यचिद् वस्तुनः स्वभावपरमार्थनिश्चयो न गृह्यते, तदा निर्विकल्पसमाधौ प्रविशति। सर्वधर्मनिःस्वभावता अपि अवगम्यते।

यः प्रज्ञया वस्तुस्वभावं प्रत्यवेक्ष्य न भावयन्, मनसिकारपरिहारमात्रं भावयति, तस्य विकल्पः कदापि न निवर्तते, न च निःस्वभावतावबोधोऽपि भविष्यति, प्रज्ञालोकाभावात्। एवं सम्यक्प्रत्यवेक्षणात् सम्यग्-यथावज्ज्ञानाग्निभावेऽरणिमन्थनाग्निवत् कल्पनावृक्षो दह्यते इति भगवता उक्तम्।

तथा उक्तम् **आर्यरत्नमेघे**[1]–"[2]**स एवम् अपक्षालकुशलः सर्वप्रपञ्चविगमाय शून्यताभावनाय योगमापद्यते। स शून्यताभावनबहुलो येषु येषु स्थानेषु चित्तं प्रसरति, चित्तमभिरमते, तानि तानि स्थानानि स्वभावतः परिगवेषमाणः शून्यं प्रतिविध्यति। यत् चित्तं तदपि परीक्षमाणः शून्यं प्रतिविध्यति, येनापि चित्तेन परीक्षते तद् अपि स्वभावतः शून्यं परिगवेष्यमाणं प्रतिविध्यति। स एवम् उपपरीक्षमाणो निर्निमित्ततायां योगमापद्यते।**" इति भवति। अनेन तु पर्यवेक्षणपूर्वंगामितायाः निर्निमित्तताप्रवेशं दर्शयति। मनसिकारपरिहारमात्रम्, प्रज्ञया वस्तुस्वभावतां च अविचार्य, अविकल्पताप्रवेशम् असंभाव्य, अतिस्फुटतरं दर्शयति। तथा तया प्रज्ञया रूपादिवस्तुस्वभावं सम्यग् यथावत् परीक्ष्य ध्यायति, रूपादौ स्थित्वा ध्यानं न करोति। इहलोकपरलोकयोर्मध्ये स्थित्वा ध्यानं न करोति, तद्रूपाद्यनुपलम्भात्। तस्माद् अप्रतिष्ठितध्यान इति उच्यते।

प्रज्ञया सकलवस्तुस्वभावतां प्रतिवीक्ष्य यस्माद् अनुपलम्भं ध्यायति[1]-तस्मात् प्रज्ञोत्तरध्यायी इति उच्यते। **आर्यगगनगञ्ज-आर्यरत्नचूडादिषु** यथा निर्दिष्टम्।

[3]स एवं पुद्गलधर्मनैरात्म्यमयं तत्त्वमवतीर्णः, अपरस्य परीक्षणीयस्य दर्शनीयस्य च अभावाद् उपरतम्, वितर्क-विचार-अनभिलाप्यैकरसेन मनसा स्वरसवाहिना अनभि-

१. देगे-का० (सूत्र-'वा' ८२)। २. द्र०-तृ० भा० क्र०। ३. द्र०-तृ० भा० क्र०।

संस्कारतस्तत्त्वमेव स्फुटतरं भावयन् तिष्ठेत् । तत्र च स्थितश्चित्तसंतानं न विक्षिपेत् । यदान्तरा रागादीनां चित्तं बहिर्धा विक्षपेत् तदा विक्षेपं विदित्वा शीघ्रम् अशुभभावनादिविक्षेपम् उपशम्य शीघ्रं तथतायां चित्तम् उपर्युपरि प्रवेशयेत् । यदा तु तत्रानभिरतं चित्तं पश्येत्, तदा समाधेर्गुणदर्शनाद् अभिरतिं तत्र भावयेत् । विक्षेपे च दोषदर्शनाद् अरतिं प्रशमयेत् । अथ स्त्यानमिद्धाभिभवाद् यदा अस्फुटप्रचारतया लीनं चित्तं पश्येत्, लयाभिशङ्कितं वा तदा पूर्ववत् प्रमोद्यवस्तु मनसिकारेण शीघ्रं लयमुपशमयेत् । पुनः तद् एव तत्त्वालम्बनम् अतिदृढतरं गृह्णीयात् । यदि तदा पूर्वहसितरमितान्यनुस्मृत्य चित्तमन्तरा समुद्धतं पश्येद् औद्धत्याभिशङ्कितं वा तदा अनित्यतादिसंवेगवस्तुमनसिकाराद् विक्षेपं शमयेत् । ततः पुनस्तत्रैव तत्त्वे चित्तानभिसंस्कारवाहितायां यत्नं कुर्वीत ।

अथ यदा लयौद्धत्याभ्यां विविक्ततया समप्रवृत्तं स्वरसवाहिस्फुटतरं तत्रैव तत्त्वे चित्तं उत्पादयते, तदा भोगशिथिलीकरणाद् उपेक्षणीयम् । यदि समप्रवृत्ते चित्ते सति आभोगः क्रियते, तदा चित्तं विक्षेप्यते । लीनेऽपि चित्ते सति, यद्याभोगो न क्रियते, तदा अतिलीनत्वाद् विपश्यनारहितं, चित्तं च जात्यन्धवद् भविष्यति । तस्माच्चित्ते लीने सति भोगं कुर्वीत । समप्रवृत्ते सति भोगं न कुर्वीत । [1]यदा च विपश्यनां भावयेत् प्रज्ञातिरिक्ततरा भवेत्, तदा शमथस्याल्पत्वात् प्रवातस्थित-प्रदीपवत् प्रचलत्वाच्चित्तस्य न स्फुटतरं तत्त्वदर्शनं भवेत् । अतस्तदा शमथो भावयितव्यः । शमथस्याभ्याधिक्येऽपि प्रज्ञा भावयितव्या ।

यदा उभयं समप्रवृत्तं तदा अनभिसंस्कारेणैव तावत् स्थातव्यं यावत् कायचित्तपीडा न भवेत् । सत्यां कायादिपीडायां तदन्तरा सकलमेव लोकं मायामरीचिस्वप्नजलचन्द्रोपमप्रतिभासवद् दृष्ट्वा ईदृशं चिन्तनीयम् । अमी सत्त्वास्तु एवंविधधर्मगाम्भीर्यानवबोधतया संसारे संक्लिष्टाः । ततोऽहं करिष्यामि तांस्तां धर्मताम् अवबोधयेयुः, तथा करिष्यामि' इति चिन्तयन् महाकरुणां बोधिचित्ताभिमुखीं कुर्वीत । ततो विश्रम्य पुनरपि तथैव सर्वधर्मनिराभासं समाधिमवतरेत् । चित्तेऽतिखेदे सति, तथैव विश्रमेत् । अयं तु शमथविपश्यनायुगनद्धप्रवृत्तिमार्गः सविकल्पनिर्विकल्पप्रतिबिम्बम् आलम्बते ।

[2]एवं योगी अनेन क्रमेण घटिकाम् अर्धप्रहरम् एकप्रहरं वा यावत्कालेच्छापर्यन्तं तत्त्वं भावयन् तिष्ठेत् । इदं त्वर्थप्रविचयध्यानम् आर्यलङ्कावतारे

१. द्र०–तृ० भा० क्र० । २. द्र०–तृ० भा० क्र० ।

निर्दिष्टम् । **तत इच्छया समाधेरुत्थातुं पर्यङ्कम् अभित्त्वैवम् अनुविचिन्तयेत्, अमी धर्माः सर्वे परमार्थतः** निःस्वभावाः सन्तोऽपि संवृतौ व्यवस्थिता एव । तथाऽसति कर्मफलसम्बन्धादयः कथं व्यवस्थिताः स्युः ? भगवता चोक्तम्[1]–

"भावा विद्यन्ति संवृत्या परमार्थे न भावकाः ।" इत्युक्तम् ।

अमी बालबुद्धयो निःस्वभाववस्तुषु भावादिसमारोपेण विपर्यस्तबुद्धयो भवन्ति । चिरकालं संसारचक्रे परिभ्रमन्ति, ततोऽहं करिष्यामि अनुत्तरपुण्यज्ञानसम्भारं परिपूर्य, ततः सर्वज्ञपदं प्राप्य तान् धर्मताम् अवबोधयेयम् । एवं विचिन्तयेत् । [2]**अथ शनैः पर्यङ्कं भित्त्वा दशदिग्व्यवस्थितान् सर्वबुद्धबोधिसत्त्वान् प्रणिपत्य तेभ्यश्च पूजास्तोत्रोपहारं कृत्वार्यभद्रचर्यादिमहाप्रणिधानं प्रणिदधीत । ततः शून्यताकरुणागर्भसकलदानादिपुण्यसंभारोपार्जनेऽभियोगः करणीयः ।**

तथा च सति तद्ध्यानसर्वाकारवरोपेतशून्यताभिनिर्हारः स्यात् । **आर्यरत्नचूडे**[3] यथोक्तम्–"स मैत्रीवर्मसंनद्धो महाकरुणास्थाने स्थित्वा सर्वाकारवरोपेतशून्यताभिनिर्हारध्यानं करोति । तत्र सर्वाकारवरोपेतशून्यता कतमा ? या दानानपगति-शीलानपगति-क्षान्त्यनपगति-वीर्यानपगति-ध्यानानपगति-प्रज्ञनापगति-उपायानपगतीत्यादिविस्तरोक्तिरिति ।" बोधिसत्त्वस्तु सर्वसत्त्वपरिपाकं कुर्वीत । क्षेत्रकायबहुपरिवारादिसंपत्तिप्रादुर्भावोपायदानादिकुशलं चावश्यं सेवेत ।

असति च तथा बुद्धानाम् क्षेत्रादिसंपत्तिर्योक्ता सा कस्य फलं स्यात् । तस्मात् सर्वाकारवरोपेतं तत्सर्वज्ञज्ञानं तु दानाद्युपायेन परिपूर्यमाणत्वाद् भगवान् तत् सर्वज्ञज्ञानम् उपायेन पर्यन्तगतम् इत्यवोचत् । तस्माद् बोधिसत्त्वेन दानाद्युपायोऽपि सेवितव्यो न तु शून्यता एव । **आर्यसर्वधर्मवैपुल्ये**[4]

---

१. देगे–का० (सूत्र–'च' १७४) सं०–लङ्कावतारसूत्र ॥ १०।४२६ ॥, पृ० १३९ दरभङ्गा । २. द्र०–तृ० भा० क्र० । ३. देगे–का० (रत्नकूट-'छ' २२०) । ४. देगे–का०............? ।

"[1]योऽयं मैत्रेय ! षट्पारमितासमुदागमो बोधिसत्त्वानां सम्बोधाय तं ते मोहपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति, प्रज्ञापारमितायाम् एवं बोधिसत्त्वेन शिक्षितव्यम्, किं शेषाभिः पारमिताभिरिति उच्यन्ते। तेऽन्याः पारमिता दूषयितव्या मंस्यन्ते। तत् किं मन्यसे अजित ! दुष्प्रज्ञः स काशिराजोऽभूद् येन कपोतार्थेन श्येनाय स्वमांसानि दत्तानि ? मैत्रेय आह, नो हीदं भगवन्। भगवान् आह-यानि मया मैत्रेय ! बोधिसत्त्वचर्यां चरता षट्पारमिता-प्रतिसंयुक्तानि कुशलमूलान्युपचितानि, अपकृतं नु तैः कुशलमूलैः ? मैत्रेय आह नो हीदं भगवन्। भगवान् आह–त्वं तावद् अजित ! षष्टिकल्पान् दानपारमितायां समुदागतः, षष्टिकल्पान् शीलपारमितायां षष्टिकल्पान् क्षान्तिपारमितायां षष्टिकल्पान् वीर्यपारमितायां षष्टिकल्पान् ध्यानपारमितायां षष्टिकल्पान् प्रज्ञापारमितायां समुदागतः। तत् ते मोहपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति। एकनयेनैव बोधिर्यदुत शून्यतानयेनेति ते चर्यापरिशुद्धा भवन्तीत्यादि।"

उपायरहिते सति बोधिसत्त्वः प्रज्ञया एव तु श्रावकवत् बुद्धकार्याणि कर्तुं न शक्नोति। उपायसनाथश्च समर्थो भवति। आर्यरत्नकूटे [2]यथोक्तम्-"[3]तद्यथा काश्यप ! अमात्यसंगृहीता राजानः सर्वकार्याणि कुर्वन्ति, एवमेव उपायकौशल्यसंगृहीता बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञा सर्वबुद्धकार्याणि करोति।" इति। बोधिसत्त्वानां मार्गदृष्टेरप्यन्या तीर्थिकानां श्रावकाणां च मार्गदृष्टिरप्यन्या। एवं तीर्थिकमार्गदृष्टिस्तु आत्मादौ विपर्यासयुक्तत्वात् सर्वेण सर्वः प्रज्ञारहितो मार्गः। तस्मात् ते मुक्तिं न प्राप्नुवन्ति।

श्रावकाणां तु महाकरुणारहितत्वाद् उपायायुक्तता। तस्मात् ते एकान्तनिर्वाणपरायणाः भवन्ति। बोधिसत्त्वमार्गस्तु प्रज्ञोपाययुक्तो मन्यते। तस्मात् ते अप्रतिष्ठितनिर्वाणपरायणा भवन्ति। बोधिसत्त्वानां मार्गस्तु प्रज्ञोपाययुक्तो मन्यते। तस्मात् ते अप्रतिष्ठितनिर्वाणं प्राप्नुवन्ति। प्रज्ञाबलेन तु संसारे न पतति, उपायबलेन च निर्वाणे न पतति।

तस्माद् आर्यगयाशीर्षे[4]–"[5]द्वाविमौ बोधिसत्त्वानां संक्षिप्तौ मार्गौ। कतमौ द्वौ–यदुत प्रज्ञा चोपायश्च।" इत्याख्यातम्। आर्यश्रीपरमाद्येऽपि[6] उक्तम्—

---

१. द्र०–तृ० भा० क्र०। २. देगे–का० (रत्नकूट 'छ' १२६)। ३. द्र०–तृ० भा० क्र०। ४. देगे–का० (सूत्र–'च' २८८)। ५. द्र०–तृ० भा० क्र०। ६. देगे० का०.........?

"प्रज्ञापारमिता तु 'माता' अस्ति, उपायकौशल्यं च 'पिता' अस्ति।" **आर्यविमलकीर्तिनिर्देशसूत्रेऽपि**[1]–"बोधिसत्त्वानां किं बन्धनम् ? का च मुक्तिः ? अनुपायेन भवगतिपरिग्रहो हि बोधिसत्त्वस्य बन्धनम्। उपायेन भवगतिगमनं मुक्तिः। प्रज्ञारहितभावगतिपरिग्रहो बोधिसत्त्वस्य बन्धनम्। प्रज्ञया भवगतिगमनं तु मुक्तिः। उपायेन अपरिगृहीता प्रज्ञा हि बन्धनम्। उपायेन परिगृहीता प्रज्ञा मुक्तिः। प्रज्ञयापरिगृहीतोपायो बन्धनम्। प्रज्ञया गृहीतोपायः मुक्तिः इति" विस्तरेण उक्तम्।

बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञामात्रसेवनं तु श्रावकेष्टनिर्वाणपतितत्वाद् बन्धनवद् भविष्यति। अप्रतिष्ठितनिर्वाणेन मुक्तिर्न भविष्यति। तस्मादुपायरहिता प्रज्ञा तु बोधिसत्त्वानां बन्धनमित्युच्यते। तस्माद् वायुपीडितेन अग्निसेवनवद् बोधिसत्त्वेन विपर्यासवायुमात्रप्रहाणत्वात् सोपायप्रज्ञया शून्यता सेवितव्या, न तु श्रावकवत् साक्षात्करणीया। यथा **आर्यदशधर्मसूत्रे**[2] चोक्तम्–"कुलपुत्र ! तद्यथा यथा कश्चिन्मनुष्यः अग्निपरिचर्यां करोति, स तदग्निसत्कारं करोति, गुरुं करोति, किन्तु सोऽयमिति मया सोऽग्निः सत्कृत्य, गुरूकृत्य मानितश्च इति कृतेऽपि एष द्वाभ्यां हस्ताभ्यां परिगृहीतव्य इति न चिन्तयति। तत् कस्मादिति चेत् तन्निधाने मयि कायिकदुःखं चित्तदौर्मनस्यं वा सम्भाव्यते इति चिन्तनात्। तथैव च बोधिसत्त्वेऽपि निर्वाणाशयोऽप्यस्ति, निर्वाण-प्रत्यक्षं न करोति। तत् कस्य हेतोरिति चेत् ? तन्निधानाद् अहं बोधिं निवर्तयेयम् इति चिन्तनाद्" इति।

केवलम् उपायमात्रसेवनेऽपि बोधिसत्त्वः पृथग्जनभूमेरनुत्तीर्णत्वाद् अत्यवबद्ध एव भविष्यति। तस्मात् प्रज्ञासहितमुपायं सेवेत। एवं मन्त्रपरिगृहीतविषवद् बोधिसत्त्वक्लेशोऽपि प्रज्ञापरिग्रहबलेन भाविते सति अमृतिकता। पुनः स्वभावेन अभ्युदयफलं दानादि यदस्ति तत्र किमुत

---

१. देगे०–का० (सूत्र–'म' २०१)। २. देगे०–का० (रत्नकूट–'ख' १७३)।

वक्तव्यम् । **आर्यरत्नकूटे**[1] चोक्तं यथा–"[2]**तद्यथाऽपि नाम काश्यप ! मन्त्रौषधपरिगृहीतं विषं न विनिपातयति एवमेव बोधिसत्त्वानाम् क्लेशः प्रज्ञापरिगृहीतत्वाद् अपि न शक्नोति विनिपातयितुम् इति ।**"

तस्माद् येन कारणेन बोधिसत्त्व उपायबलेन संसारमनुत्सृजति तस्माद् निर्वाणे न पतति । यस्मात् प्रज्ञाबलेन सकलालम्बनं प्रहीयते तस्मात् संसारे न पतति, तस्माद् अप्रतिष्ठितनिर्वाणबुद्धत्वं प्राप्यते । तस्माद् **आर्यगगनगञ्जेऽपि**[3] उक्तम्–"तत्प्रज्ञानेन हि सर्वक्लेशाः परिवर्ज्यन्ते । उपायज्ञानेन हि सर्वसत्त्वा न परित्यज्यन्ते ।" इति । **आर्यसंधिनिर्मोचनेऽपि**[4]–"[5]**एकान्तसत्त्वार्थाविमुखस्य एकान्तसंस्काराभिसंस्कारविमुखस्य नानुत्तरा सम्यक्संबोधिरुक्ता मयेति ।**" तस्माद् बुद्धत्वप्रातुकामेन प्रज्ञोपायौ उभौ सेवितव्यौ ।

तत्र लोकोत्तरप्रज्ञाभावनावसरे, अतिसमाहितावसरे वा दानाद्युपायसेवनासम्भावनायामपि तत्र प्रयोगतत्पृष्ठलब्धप्रज्ञयोः योऽपि भवति, तदा उपायसेवनं भवत्येव । तस्मात् प्रज्ञोपायौ युगपत् प्रवर्तेते । पुनरपरं बोधिसत्त्वानाम् अयं हि प्रज्ञोपाययुगनद्धवाही मार्गः सर्वसत्त्वावलोकितमहाकरुणया परिगृहीतत्वात् लोकोत्तरमार्गः सेव्यते, उत्थानोपायकालेऽपि मायाकारवद् अविपर्यस्तमेव दानादि सेव्यते । **आर्याक्षयमतिनिर्देशेऽपि**[6] यथोक्तम्—"तत्र को हि बोधिसत्त्वोपायः ? कश्च प्रज्ञाभिनिर्हार इति ? यतः समाधाने सत्त्वावलोकितमहाकरुणावलम्बने चित्तोपस्थापना स एव उपायः । यतः शान्तिप्रशान्तिसमापत्तिः सा तु तत्प्रज्ञा" इति विस्तरः । **मारदमनपरिच्छेदेऽपि**[7] उक्तम्–"पुनरपरं बोधिसत्त्वानां समुत्कर्षिकप्रयोगस्तु प्रज्ञाज्ञानेन अभियोगं करोति । उपायज्ञानेन सर्वकुशलधर्मसंग्रहो

---

१. देगे–का० (रत्नकूट–'छ' १३०)। २. द्र० 'काश्यपपरिवर्त' भोटप्रकाशे–पृ० १८३ तमे । ३. देगे–का० (सूत्र'प' २४३) । ४. देगे–का० (सूत्र–'च' १६) । ५. द्र०–तृ० भा० क्र० । ६. देगे–का० (सूत्र–'म' ११२) । ७. देगे–का०····?

ऽपि प्रयुज्यते। प्रज्ञाज्ञानेन नैरात्म्य-असत्त्व-अजीव-अपोष-अपुद्गलेषु च प्रयुज्यते। उपायज्ञानेन यः सर्वसत्त्वपरिपाकोऽपि प्रयोज्यः" इति विस्तरः। **आर्यधर्मसंगीतिसूत्रे**[1]ऽपि—

> [2]**मायाकारो यथा कश्चिन्निर्मितं मोक्षमुद्यतः।**
> **न चास्य निर्मिते सङ्गो ज्ञातपूर्वो यतोऽस्य सः॥**
> **त्रिभवं निर्मितप्रख्यं ज्ञात्वा सम्बोधिपारगः।**
> **संनह्यते जगद्धेतोर्ज्ञातपूर्वं जगत् तथा॥ इति।**

बोधिसत्त्वानाम् प्रज्ञोपायविधिरेव साध्यमधिकृत्य तत्प्रयोगसंसारे स्थितोऽपि अस्ति, आशयनिर्वाणे स्थितोऽपि स्याद् इत्युक्तम्।

तादृश्यां शून्यतामहाकरुणागर्भानुत्तरसम्यक्संबुद्धौ परिणतदानाद्युपायभावनां कृत्वा, परमार्थबोधिचित्तोत्पादार्थं पूर्ववत् नित्यं काले काले शमथविपश्यनाप्रयोगो यथाशक्ति भावनीयः। **आर्यगोचरपरिशुद्धिसूत्रे**[3]—सर्वावस्थासु सत्त्वार्थकारिबोधिसत्त्वानामनुशंसा यथा निर्दिष्टा तथा संनिहितस्मृत्या सर्वदा उपायकौशलं भावितव्यम्।

तादृक्करुणोपायबोधिचित्तभावकः स इह जन्मनि अवश्यं विशिष्टो भवति। तस्मात् स्वप्ने नित्यं बुद्धबोधिसत्त्वदर्शनं भविष्यति। सुस्वप्नान्तराण्यपि दृश्यन्ते। देवा अपि अनुमोदनाद् रक्षां करिष्यन्ति। प्रतिक्षणमपि विपुलपुण्यज्ञानसम्भारसंचयो भविष्यति। क्लेशावरणदौष्ठुल्यमपि क्षीणं भविष्यति। सर्वदैव सुखसौमनस्यमधिकं भविष्यति। बहुजनप्रियो भविष्यति। शरीरेऽपि रोगग्रस्तो न भविष्यति। परमचित्तकर्मण्यतापि प्राप्ता भविष्यति। तस्माद् अभिज्ञतादिविशिष्टगुणप्राप्तिः।

---

१. देगे–का० (सूत्र–'श' ४३)। २. द्र०–प्र०, तृ० भा० क्र०। ३. अत्र सूत्रस्य शब्दा न उद्धृताः।

अथ ऋद्धिबलेन अनन्तलोकधातून् गत्वा भगवतो बुद्धान् पूजयति । तेभ्यः धर्मोऽपि श्रूयते । मरणसमयेऽपि अवश्यमेव बुद्धबोधिसत्त्वदर्शनं भविष्यति । जन्मान्तरेऽपि बुद्धबोधिसत्त्वानपगतदेशविशिष्टगृहे चापि जन्म भविष्यति । तस्माद् अनायासपुण्यज्ञानसम्भारः परिपूरयिष्यते । महाभोगो बहुपरिवारश्च भविष्यति । तीक्ष्णप्रज्ञया बहुजनपरिपाकमपि करिष्यन्ति । सर्वजातिषु जातिस्मरणं भविष्यति । तादृशी अपरिमितानुशंसा सूत्रान्तरेषु संभूता अवगन्तव्या ।

तेन तादृक्करुणोपायबोधिचित्तानि च नित्यम् आदरेण चिरंभवितानि क्रमशः चित्तसंताने अतिपरिशुद्धक्षणोत्पादेन परिपाकभूतत्वाद् अरणिमन्थनाग्निवत् सम्यगर्थभावनाप्रकर्षपर्यन्तं गमनं भूत्वा लोकोत्तरज्ञानसकलविकल्पजालापगमनं निष्प्रपञ्चधर्मधातुप्रस्फुटावगति , निर्मलनिश्चलनिर्वातस्थितप्रदीपवत् निश्चलप्रमाणभूतः, सर्वधर्मनैरात्म्यस्वभावः तत्त्वसाक्षात्कारी, दर्शनमार्गसंगृहीतः परमार्थबोधिचित्तस्वभाव उत्पद्यते । तदुत्पादाद् वस्तुपर्यन्ततालम्बने प्रविष्टः । तथागतगोत्रे उत्पद्यते, बोधिसत्त्वानपक्षालप्रवृत्तिः, लोकसर्वगतिनिवृत्तिः, बोधिसत्त्वधर्मताधर्मधात्ववबोधस्थितिः, प्राप्तबोधिसत्त्वप्रथमभूमिः इत्यनुशंसा तद्विस्तरः **दशभूम्यादिषु** अवगन्तव्यः । इदं तथतालम्बनध्यानम् **आर्यलङ्कावतारे** निर्दिष्टम् । इदं तु बोधिसत्त्वानाम् निष्प्रपञ्चनिर्विकल्पतायामेव प्रविशति ।

अधिमुक्तिभूमौ तु अधिमुक्तिवशात् प्रवृत्तिर्व्यवस्थापिता न तु अभिसंस्कारेण । तज्ज्ञानप्रादुर्भावे तु साक्षात् प्रवेशः । तथा प्रथमभूमिप्रवेशः तदनन्तरं भावनामार्गे लोकोत्तरेण तत्पृष्ठलब्धज्ञानेन द्वाभ्यां च प्रज्ञोपायभावनाक्रमेण भावनाप्रहेयसंचितावरणस्य सूक्ष्मसूक्ष्मतरव्यवदानाद् उत्तरोत्तरविशिष्टगुणप्राप्तये अधोभूमिपरिशोधनेन तथागतज्ञानपर्यन्तं प्रविश्य, सर्वज्ञतासागरम् अवतीर्य, कार्यपरिनिष्पत्त्यालम्बनमपि प्राप्नोति । एवं क्रमेण एव चित्तसंतानपरिशुद्धिः **आर्यलङ्कावतारेऽपि** उक्ता । **आर्य-**

संधिनिर्मोचनेऽपि[1] यथोक्तम्–"क्रमेणोत्तरोत्तरभूमिषु सुवर्णवत् चित्तं व्यवदाय, अनुत्तरसम्यक्संबोधिपर्यन्तम् अभिसंबुध्यति" इति ।

सर्वज्ञतासागरप्रवेशे सति चिन्तामणिवत् सकलसत्त्वोपजीविगुणस्कन्धयुक्तः, पूर्वप्रणिधानफलसत्कृतः, महाकरुणास्वभावभूतः, अनाभोगनानोपाययुक्तः, अपरिमितनिर्माणैरशेषजगत्सर्वार्थाकरः कृतः । अशेषगुणसम्पत्तिप्रकर्षपर्यन्तभूतः, सवासनादोषं सकलमलं निराकृत्य, सत्त्वधात्वन्तपर्यन्तविहारी, इति प्रेक्षावान् भगवति बुद्धे सकलगुणाकरे श्रद्धाम् उत्पाद्य तद्गुणपरिनिष्पत्त्यर्थं स्वयं सर्वान् प्रयत्नान् कुर्यात् । तस्माद् **भगवता**[2] एवमुक्तम्—"[3]**तदेतत् सर्वज्ञज्ञानं करुणामूलं बोधिचित्तहेतुकम् उपायपर्यवसानम्**" इति ।

[4]**दूरीकृतेर्ष्यादिमला हि सन्तो गुणैरतृप्ताः सलिलैरिवाब्धिः ।**
विवेच्य गृह्णन्ति सुभाषितानि हंसाः पयो यत्पयांसि प्रहृष्टाः ॥

पक्षपाताकुलं तस्माद् दूरीकृतं मनो बुधैः ।
सर्वमेद ग्रहीतव्यं बालादपि सुभाषितम् ॥

प्रकाश्य यत् प्रापि मया शुभम् असमपद्धितम् ।
पुण्यमस्तु जनस्तेन प्राप्नो मध्यमपद्धितम् ॥

आचार्यकमलशीलेन मध्ये निबद्धो भावनाक्रमः समाप्तः ।

भारतीयोपाध्यायेन प्रज्ञावर्मणा महालोकचक्षुषा वन्द्यज्ञानसेनेन चानूद्य सुनिर्णीतः ।

भावनाक्रमः द्वितीयः समाप्तः ।

---

१. देगे–का० (सूत्र–'च' ३६)। २. देगे–का० (तन्त्र–'थ' वैरोचनाभिसम्बोधि–१५३)। ३. द्र०–प्र० भा० क्र० । ४. द्र०–तृ० भा० क्र० ।

भानवाक्रमस्तृतीयः

—:❀:—

महायानसूत्रान्तनयप्रवृत्तानां संक्षेपतो भावनाक्रमः कथ्यते। तत्र यद्यपि बोधिसत्त्वानामपरिमितोऽप्रमाणादिभेदने[1] भगवता समाधिरुपदिष्टः, तथापि शमथविपश्यनाभ्यां सर्वे समाधयो व्याप्ता इति। स एव शमथविपश्यनायुगनद्धवाही मार्गस्तावत् कथ्यते। उक्तं च भगवता[2]—

निमित्तबन्धनाज् जन्तुरथो दोष्ठुलबन्धनात्।
विपश्यनां भावयित्वा शमथं च विमुच्यते॥ इति।

तस्मात् सकलावरण-प्रहाणार्थिना शमथविपश्यने सेवनीये[3]। शमथबलेन स्वा[4]लम्बने चित्तम् अप्रकम्प्यं भवति निवातस्थितप्रदीपवत्। विपश्यनया यथावद् धर्मतत्त्वावगमात् सम्यग्ज्ञाना[5]लोकः समुत्पद्यते, ततः सकलम् आवरणं प्रहीयते, अन्धकारवद् आलोकोदयात्।

अत एव भगवता चत्वार्यालम्बनवस्तूनि योगिनां निर्दिष्टानि। निर्विकल्पप्रतिबिम्बकम्, सविकल्पप्रतिबिम्बकम्, वस्तुपर्यन्तता, कार्यपरिनिष्पत्तिश्च। तत्र शमथेन यत् सर्वधर्मप्रतिबिम्बकं बुद्धादिरूपं चाधिमुच्यालम्ब्यते तेन निर्विकल्पप्रतिबिम्बकम् उच्यते। तत्र भूतार्थनिरूपणाविकल्पाभावान् निर्विकल्पकम् उच्यते। यथाश्रुतोद्गृहीतानाञ्च धर्माणां प्रतिबिम्बकम् अधिमुच्यालम्ब्यत इति कृत्वा प्रतिबिम्बकम् उच्यते। तद् एव प्रतिबिम्बकं यदा विपश्यनया विचारयति योगी तत्त्वाधिगमार्थं तदा सविकल्पप्रतिबिम्बकम् उच्यते, तत्त्वनिरूपणविकल्पस्य[6] विपश्यनालक्षणस्य तत्र समुद्भवात्। तस्यैव च प्रतिबिम्बस्य स्वभावं निरूपयन्

---

१. आदिभेदेन–भो० न। २. देगे–का० (संधिनिर्मोचनसूत्र–'च' ३)। ३. भो० पा०–भावयेत्। ४. स्व० भो० न। ५. भो० पा०–प्रज्ञा। ६. दूची–पा०··अविकल्पाय।

योगी दर्पणान्तर्गतस्वमुख-प्रतिबिम्बप्रत्यवेक्षणेन स्वमुखगतवैरूप्याणां विनिश्चयवत्, सर्वधर्माणां यथावत् स्वभावावगमात्। यदा वस्तु पर्यन्ततालक्षणां तथतां प्रतिविध्यति, तदा वस्तुपर्यन्ततावगमात् प्रथमायां भूमौ वस्तुपर्यन्ततालम्बनम् उच्यते। ततो भावनामार्गेण परिशिष्टासु भूमिष्वोषधिरसायनोपयोगाद् इव क्रमेण विशुद्धतरतमक्षणोदयाद् आश्रय-परावृत्तौ सत्याम्, आवरण-प्रहाणलक्षण-कार्यपरिसमाप्तिर्यदा भवति तदा बुद्धभूमौ तद् एव ज्ञानं कार्यपरिनिष्पत्त्यालम्बनम् उच्यते।

तद् एवम् अनेन किं दर्शितं भवति? शमथविपश्यनाभ्यां समस्त[1]-वस्तुपर्यन्तताधिगमो भवति। तेन चावरणप्रहाणलक्षणा कार्यपरिनिष्पत्ति-रवाप्यते। तद् एव च बुद्धत्वम्। अतो बुद्धत्वाधिगमार्थिना शमथविपश्यने सेवनीये। यस्तु ते न सेवते तस्य नैव वस्तुपर्यन्तताधिगमो नापि कार्यपरि-निष्पत्तिरिति। तत्र शमथश्चित्तैकाग्रता। विपश्यना भूतप्रत्यवेक्षेति संक्षेपाद् **आर्यरत्नमेघादौ** भगवता शमथविपश्यनयोर्लक्षणम् उक्तम्। तत्र योगिना शीलविशुद्ध्यादौ शमथविपश्यनासंभारे स्थितेन सर्व[2]सत्त्वेषु महाकरुणाम् उत्पाद्य, समुत्पादित-बोधिचित्तेन श्रुतचिन्ताभावनायां प्रयोक्तव्यम्।

तत्र प्रथमं तावद् योगी भावना-काले[3] सर्वम् इतिकरणीयं परिसमाप्य कृतमूत्रपुरीषः कण्टक-स्वरादिरहिते मनोऽनुकूले प्रदेशे स्थित्वा[4] मया सर्वसत्त्वा बोधिमण्डे निष्पादयितव्या इति विनिश्चयन्, सकलजगदभ्युद्धर-णाशयो महाकरुणाम् आमुखीकृत्य, दशदिगवस्थितान् सर्वबुद्धबोधिसत्त्वान् पञ्चाङ्गेन प्रणिपत्याग्रतो बुद्धबोधिसत्त्वान् पीठादौ स्थापयित्वा अन्यत्र वा यथावत् तेभ्यश्च यथारुचि पूजास्तवनं कृत्वा स्वपापं प्रदेश्य, सकलस्य जगतः पुण्यम् अनुमोद्य, मृदुतरसुखासने वैरोचनभट्टारकबद्धपर्यङ्केण

---

१. समस्त–भो० न। २. सर्व–भो० न। ३. दूची–पा०–बलेन। ४. स्थित्वा–भो० न।

अर्धपर्यङ्केण वा निषद्य नात्युन्मीलिते नातिनिमीलिते नासिकाग्रविन्यस्ते चक्षुषी कृत्वा, नातिनम्रं नातिस्तब्धम् ऋजुकायं प्रणिधायान्तर्मुखावर्जितस्मृतिरुपविशेत् । ततः स्कन्धौ समौ स्थापयेत् । शिरो नोन्नतं नावनतम् एकपार्श्वे निश्चलं स्थापयितव्यम् । किं तर्हि[1] नाभिप्रगुणा नासिका स्थापयितव्या । दन्तोष्ठं मृदु स्थापनीयम् । जिह्वा चोपरि दन्तमूले स्थापनीया । आश्वासप्रश्वासास्तु न सशब्दा नापि स्थूला नापि त्वरिताः करणीयाः । किं त्वसंलक्ष्यमाणा मन्दं मन्दमनाभोगेन यथा प्रविशेयुर्निर्गच्छेयुर्वा तथा करणीयम् ।

तत्र प्रथमं तावद् योगी यथादृष्टश्रुते तथागतविग्रहे चित्तं स्थापयित्वा शमथं निष्पादयेत् । तञ्च तथागतविग्रहम् उत्तप्तकनकावदातं लक्षणानुव्यञ्जनालंकृतं पर्षन्मण्डलमध्यगतं नानाविधैरुपायैः सत्त्वार्थं कुर्वन्तं प्राबन्धिकेन मनसिकारेण तद्गुणाभिलाषं समुपादाय लयौद्धत्यादीन्[2] व्युपशमय्य तावद् ध्यायेद् यावत् स्फुटतरं पुरोऽवस्थितमिव तं पश्येत् । ततः तस्य तथागतविग्रहप्रतिबिम्बकस्यागतिगतिं निरूपयतो विपश्यनां भावयति[3] । ततश्चैवंविधं विचिन्तयेत् । यथेदं तथागतविग्रहप्रतिबिम्बकं न कुतश्चिद् आगतं नापि क्वचिद् गमिष्यति तिष्ठदपि स्वभावशून्यम् आत्मात्मीयरहितं तथा एव सर्वधर्माः स्वभावशून्या आगतिगतिरहिताः प्रतिबिम्बोपमाः, भावादिरूपरहिता इति विचार्योपरतविचारेण निर्जल्पैकरसे मनसा तत्त्वं भावयन् यावदिच्छं तिष्ठेत् । अयं च समाधिः **प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखावस्थितसमाधिर्निर्दिष्टः** । अस्य चानुशंसा[4] विस्तरतस्तत्रैव सूत्रे बोधयितव्या ।

एतावता प्रकारेण सर्वधर्मसंग्रहो भवति, तत्र चित्तम् उपनिबध्य लयौद्धत्यादिप्रशमेन शमथं निष्पादयेत् । रूप्यरूपिभेदेन च

---

१. किं तर्हि-भो० न । २. आदीन्-भो० न । ३. टूची-पा०-भवेत् । ४. भो० पा०-समाधेरनुशंसा ।

संक्षेपात् सर्वधर्मसंग्रहः । तत्र रूपस्कन्धसंगृहीता रूपिणः । वेदनादिस्कन्धस्वभावा अरूपिणः । तत्र बाला भावादिग्रहाभिनिवेशाद् विपर्यस्तधियः संसारे परिभ्रमन्ति । तेषां विपर्यासापनयनाय, तेषु च महाकरुणाम् आमुखीकृत्य, निष्पन्नशमथो योगी तत्त्वाधिगमाय ततो विपश्यनां भावयेत् । भूतप्रत्यवेक्षणा च विपश्यनोच्यते । भूतं पुनः पुद्गलधर्मनैरात्म्यम् ।

तत्र पुद्गलनैरात्म्यं या स्कन्धानामात्मात्मीयरहितता । धर्मनैरात्म्यं या तेषामेव मायोपमता । तत्रैवं योगी निरूपयेत् । न तावद् रूपादिव्यतिरिक्तः पुद्गलोऽस्ति । तस्या[1]प्रतिभासनात् । रूपादिष्वेवाहमिति प्रत्ययोत्पत्तिश्च । न चापि रूपादिस्कन्धस्वभावः पुद्गलः । तेषां रूपादीनामनित्यानेकस्वभावत्वात् । पुद्गलस्य च नित्यैकरूपेण परैरुपकल्पितत्वात् । नापि तत्त्वान्यत्वाभ्याम् अनभिलाप्यपुद्गलस्य वस्तुत्वं युक्तम् । वस्तुसतः प्रकारान्तराभावात् । तस्माद्[2] अलीकविभ्रम एवायं लोकस्य यदुताहं ममेति निश्चयं प्रतिपन्नस्य । ततो रूपिणोऽपि धर्मान् धर्मनैरात्म्याधिगमाय विचारयेत्–किम् एते चित्तव्यतिरेकेण परमार्थसन्तः स्थिताः आहोस्विच्चित्तमेव रूपादिनिर्भासं स्वप्नावस्थायां प्रतिभासवत् प्रतिभासत[3] इति । स तान् परमाणुशो निरूपयन्, परमाणूंश्च भागशः प्रत्यवेक्षमाणो नोपलभते । तथा चानुपलभमानस्तेषु अस्तिनास्तित्वविकल्पान् निवर्तयति ।

चित्तमात्रञ्च त्रैधातुकम् अवतरति नान्यथा । अथ चोक्तं **लङ्कावतारे**[4]-

अणुशो विभजति द्रव्यं न चैव रूपं विकल्पयेत् ।
चित्तमात्रव्यवस्थानं कुदृष्ट्या न प्रसीदति ॥ इति ।

---

१. दूची-पा०-तस्य प्रतिभासनात् । २. भो० पा०-तस्मात् तद्यथा ।
३. प्रतिभासत-भो० न । ४. देगे-का० (सूत्र 'च' १७९) सं० ॥१०।४३८॥ पृ० १३६, दरभंगा ।

तस्यैवं भवति चित्तमेवानादिकालिकवितथरूपाद्यभिनिवेशवशात् स्वप्नोपलभ्यमानरूपादिप्रतिभासवद् बालानां बहिः विच्छिन्नमिव रूपादिप्रतिभासं ख्याति । तस्माच्चित्तमात्रमेव त्रैधातुकम् । स एवं चित्तमेव सकलधर्मप्रज्ञप्तिं निश्चित्य तत्र प्रत्यवेक्ष्य च सर्वधर्माणां स्वभावः प्रत्यवेक्षितो भवतीति चित्तस्वभावमपि प्रत्यवेक्षते । स एवं विचारयति, चित्तमपि परमार्थतो मायावद् अनुत्पन्नम् । यदा हि अलीकस्वभावरूपाद्याकारोपग्रहेण चित्तमेव चित्राकारं प्रतिभासते, तदाऽस्यापि रूपादिवत् तदव्यतिरेकात् सत्यत्वं[1] कुत्र भवेत् ? यथा चित्राकारतया रूपादयो नैकानेकस्वभावास्तथा चित्तमपि तदव्यतिरेकेण नैकानेकस्वभावम् । नापि चित्तमुत्पाद्यमानं कुतश्चिद् आगच्छति । नापि निरुध्ययानं क्वचिद् गच्छति । नापि स्वपरोभयतः परमार्थेनास्योत्पादो युक्तः । तस्मान् मायोपममेव चित्तम् । यथा चित्तमेवं सर्वधर्मा मायावत् परमार्थतोऽनुत्पन्नाः ।

येनापि चित्तेन प्रत्यवेक्षते योगी तस्यापि स्वभावं परीक्षमाणो नोपलभते । तद् एवं यत्र यत्रालम्बने योगिनश्चित्तं प्रसरेत् तस्य तस्य स्वभावं परीक्षमाणो [तत् स्वभावमपि नोपलभते][2]ऽसौ यदा नोपलभते तदा सर्वमेव वस्तु विचार्य कदलीस्कन्धवद् असारमवगम्य, ततश्चित्तं विवर्तयति । ततो भावादिविकल्पोपरतौ सर्वप्रपञ्चविगतम् आनिमित्तं योगं प्रतिलभते । तथा चोक्तम् **आर्यरत्नमेघे**[3]–"स एवम् अपक्षालकुशलः सर्वप्रपञ्चविगमाय शून्यताभावनाया योगमापद्यते । स शून्यताभावनाबहुलो येषु येषु स्थानेषु चित्तं प्रसरति चित्तमभिरमते तानि तानि स्थानानि स्वभावतः परिगवेषमाणः शून्यं प्रतिविध्यति [यत् चित्तं तदपि परीक्षमाणं शून्यं प्रतिविध्यति][4] येनापि चित्तेन परीक्षते तद् अपि स्वभावतः

---

१. भो० पा०–सुखमेव । २. भो० पा०–[तत् स्वभावमपि नोपलभते] । ३. देगे–का० (सूत्र–'वा' ६२) । ४. भो० पा०–[यत् चित्तं तदपि परीक्षमाणः शून्यं प्रतिविध्यति] ।

परिगवेष्यमाणं शून्यं प्रतिविध्यति । स एवम् उपपरीक्षमाणो निर्निमित्ततायां योगमापद्यते ।'' तद् एव अनेनैवं दर्शितं भवति । यस्तु नोपपरीक्षते तस्य नास्ति निर्निमित्ततायां प्रवेश इति ।

स एवं धर्माणां स्वभावमुपपरीक्षमाणो यदा नोपलभते, तदास्तीति न विकल्पयति नास्तीति न विकल्पयति । योऽसौ नास्तीति कल्प्यते तस्य बुद्धौ सर्वदैवाप्रतिभासनात् । यदि हि भावः कदाचिद् दृष्टो भवेत्, तदा तस्य प्रतिषेधान् नास्तीति कल्पयेत् । यदा कालत्रयेऽपि योगिना प्रज्ञया निरूपयता भावो नोपलब्धः तदा कस्य प्रतिषेधान् नास्तीति कल्पयेत् । एवमन्ये विकल्पास्तस्य तदानीं न सन्ति एव, भावाभावविकल्पाभ्यां सर्वस्य विकल्पस्य व्याप्तत्वात् । एवं व्यापकाभावाद् व्याप्यस्याप्यभावः । एवं सति निष्प्रपञ्चनिर्विकल्पतामवतीर्णो भवति, रूपादिषु चानिश्रितो भवति । प्रज्ञया च निरूपयतः सकलवस्तुस्वभावानुपलम्भात् प्रज्ञोत्तरध्यायी भवति । स एवं पुद्गलधर्मनैरात्म्यमयं तत्त्वमवतीर्णः, अपरस्य[1] परीक्षणीयस्य चाभावाद्, उपरतविचारेण निर्विकल्पैकरसेन[2] मनसा स्वरसवाहिना, अनभिसंस्कारतः तद् एव तत्त्वं स्फुटतरम् अवधारयन् योगी तिष्ठेत् । तत्र च स्थितश्चित्तबन्धं न विक्षिपेत् ।

यदान्तरा चित्तं बहिर्धा विक्षिप्तं पश्येत् तदा तत्स्वभावप्रत्यवेक्षणेन विक्षेपं प्रशमय्य, पुनस्तत्रैव चित्तमुपर्युपरि प्रेरयेत् । यदा तु तत्रानभिरतं चित्तं पश्येत्, तदा समाधेर्गुणदर्शनाद् अभिरतिं तत्र भावयेत् । विक्षेपे च दोषदर्शनाद् अरतिं प्रशमयेत् । अथ स्त्यानमिद्धाभिभवाद् यदा [3]प्रचारतया लीनं चित्तं पश्येत्, लयाभिशङ्कितं वा तदा प्रमोद्यवस्तु बुद्धरूपादिकमालोकसंज्ञां वा मनसिकृत्य लयमुपशमयेत्, ततस्तद् एव तत्त्वं दृढतरं

१. भो० पा०–द्रष्टव्यपरीक्षणीयस्य । २. भो० पा०–अनभिलापैकरसेन । ३. भो० पा०–अस्पष्टप्रचारतया ।

गृह्णीयात् । यदा तु जात्यन्धवद् अन्धकारप्रविष्टपुरुषवद् विनिमीलिताक्षवत् स्फुटतरं तत्त्वं नावधारयेद् योगी, तदा तस्य लीनं चित्तं[1] वेदितव्यं विपश्यनारहितं च । अथ यथा पूर्वानुभूतविषयस्पृहया चित्तमन्तरा समुद्धतं पश्येद् औद्धत्याभिशङ्कितं वा, तदानित्यतादि संवेगवस्तुमनसिकाराद् औद्धत्यं शमयेत् । ततः पुनः तत्रैव तत्त्वे चित्तानभिसंस्कारवाहितायां यत्नं कुर्वीत । यदा च विक्षिप्तपुरुषवद् वानरवद् वाऽनवस्थितवृत्ति चित्तं भवेत्, तद् औद्धत्यं बोद्धव्यं शमथरहितं च । अथ यदा लयौद्धत्याभ्यां विविक्ततया समप्रवृत्तं स्वरसवाहि स्फुटतरं तत्रैव[2] तत्त्वे चित्तम् उत्पाद्यते तदाभोग-शिथिलीकरणाद् उपेक्षणीयम् । तदा च शमथविपश्यनायुगनद्धवाही मार्गो निष्पन्नो वेदितव्यः ।

यदा च विपश्यना भावयेत् प्रज्ञातिरिक्ततरा भावयेत्, तदा शमथस्याल्पत्वात् प्रवातस्थितप्रदीपवत् प्रचलत्वाच्चित्तस्य न स्फुटतरं तत्त्वदर्शनं भवेत् । अतस्तदा शमथो भावयितव्यः । शमथस्याभ्याधिक्ये मिद्धावष्टब्धपुरुषस्येव स्फुटतरं तत्त्वदर्शनं न स्यात् । तस्मात् तदा प्रज्ञा[3] भावयितव्या । यदा समप्रवृत्तो द्वे अपि भवतो युगनद्धवाहिबलीवर्दद्वयवत् तदानभिसंस्कारेणैव तावत् स्थातव्यं यावत् कायचित्तपीडा न भवेत् ।

संक्षेपतः सर्वस्यैव समाधेः षड् दोषा भवन्ति । कौसीद्यम्, आलम्बनसंप्रमोषः, लयः, औद्धत्यम्, अनाभोगः, आभोगश्चेति । एषां प्रतिपक्षेणाष्टौ प्रहाणसंस्कारा भावनीयाः । श्रद्धा[4], छन्दः, व्यायामः, प्रस्रब्धिः, स्मृतिः, संप्रजन्यम्, चेतना, उपेक्षा चेति । तत्राद्याश्चत्वारः कौसीद्यप्रतिपक्षाः । तथाहि–समाधिगुणेष्वभिसंप्रत्ययलक्षणया श्रद्धया योगिनोऽभिलाषः समुत्पद्यते । ततोऽभिलाषवान् वीर्यमारभते । ततो वीर्या-रम्भणात् कायचित्तयोः कर्मण्यतां भावयति । ततः प्रस्रब्धकायचेतसः

---

१. चित्तं–भो० न । २. तत्रैव–भो० न । ३. भो० पा०–पुनः प्रज्ञा । ४. भो० पा०–तद्यथा श्रद्धा ।

कौसीद्यं व्यावर्तते । ततः [श्रद्धादयः कौसीद्यप्रहाणाय भवन्ति][1] तदर्थं ते भावनीयाः । स्मृतिरालम्बन-संप्रमोषस्य प्रतिपक्षः । संप्रजन्यं लयौद्धत्ययोः प्रतिपक्षः । तयोस्तेन समुपेक्ष्य परिवर्जनात् । लयौद्धत्याप्रशमनकाले[2] तु अनाभोगदोषः ततस्तत्प्रतिपक्षेण चेतना भावनीया । लयौद्धत्यप्रशमे सति, यदा प्रशमवाहि चित्तं भवेत्, तदाभोगदोषः । तस्य प्रतिपक्षस्तदानीम् उपेक्षा भावनीया । यदि समप्रवृत्ते चित्ते आभोगः क्रियते, तदा चित्तं विक्षिप्यते । लीनेऽपि चित्ते सति यद्याभोगो न क्रियते, तदा विपश्यनारहितत्वाद् अन्धपुरुषवच्चित्तं लीनं स्यात् । तस्मात् लीनचित्तं निगृह्णीयाद्, उद्धतं प्रशमयेत्, पुनः[3] समप्राप्तम् उपेक्षेत ।

ततो यावदिच्छं योगी तावद् अनभिसंस्कारेणैव तत्त्वं भावयंस्तिष्ठेत् । सत्यां तु काया[4]दिपीडायां पुनः पुनरन्तरा सकलमेव लोकं व्यवलोक्य मायाजल[5] चन्द्रोपमप्रतिभासं [वत्][6] अवतरेत् । तथा चोक्तम् **अविकल्पप्रवेशे**[7]—लोकोत्तरेण ज्ञानेनाकाशसमतलान् सर्वधर्मान्पश्यति । पृष्ठलब्धेन पुनर्मायामरीचिस्वप्नो[8]दकचन्द्रोपमान् पश्यतीति । तद् एवं मायोपमं जगद् अवगम्य, सत्त्वेषु महाकरुणाम् आमुखीकृत्यैवम् अनुविचिन्तयेत् । एवंविधं धर्मगाम्भीर्यम् अनवगच्छन्तोऽमी बालबुद्धय आदिशान्तेष्वेव धर्मेषु भावादिसमारोपविपर्यस्ता विविधकर्मक्लेशान् उपचिन्वन्ति । ततः संसारे परिभ्रमन्ति, ततोऽहं करिष्यामि यथैतान् एवंविधं धर्मागाम्भीर्यम् अवबोधयेयम् इति, ततो विश्रम्य पुनरपि तथैव सर्वधर्मनिराभासं समाधिमवतरेत् । चित्तखेदे सति, तथैव विश्रम्य पुनरवतरेत् । एवम् अनेन क्रमेण घटिकाम् [अर्धप्रहरम्][9] एकप्रहरं वा यावन्तं कालं शक्नोति तावन्तं कालं तिष्ठेत् ।

---

१. दूची–पा०–श्रद्धादयः प्रभवन्तीति । २. दूची–पा०–प्रशमनकाले । ३. पुनः–भो० न । ४. भो० पा०–कायचित्तपीडा । ५. भो० पा०–मायास्वप्ने । ६. भो० पा०–[प्रतिभासंवत्] । ७. देगे–का० (सूत्र-'प' ३) । ८. स्वप्न–भो० न । ९. भो० पा०–[अर्धप्रहरम्] ।

तत इच्छया समाधेः उत्त्थातुं पर्यङ्कम् अभित्त्वैवम् अनुविचिन्तयेत् । यदि नामामी धर्माः सर्व एव परमार्थतोऽनुत्पन्नास्तथापि मायावत् प्रतिनियतविविधहेतुप्रत्ययसामग्रीवशेन विचित्रा एवाविचाररमणीयाः प्रवर्तन्ते, तेन नोच्छेददृष्टिप्रसङ्गः । नाप्यपवादान्तस्य[1], यतश्च प्रज्ञया विचार्यमाणा नोपलभ्यन्ते, तेन न शाश्वतदृष्टि[2]प्रसङ्गो नापि समारोपान्तस्य । तत्र ये प्रज्ञाचक्षुर्विकलतया विपर्यस्तमतय आत्माभिनिविष्टा विविधानि कर्माणि कुर्वन्ति ते संसारे परिभ्रमन्ति । ये पुनरेकान्तेन संसारविमुखा महाकारुण्यविकलतया च न [सत्त्वार्थं][3] दानादिपारमिताः परिपूरयन्ति आत्मानं दमयन्ति[4] ते सत्त्वा उपायविकलतया श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधौ पतन्ति ।

ये तु अस्वभावं जगद् अवगम्य[5] महाकारुण्यबलेन सकलजगदभ्युद्धरणकृतनिश्चया मायाकारवद् अविपर्यस्तधियो विपुलपुण्यज्ञानसंभारं समुपायन्ति ते तथागतं पदं प्राप्यासंसारमशेषस्य जगतः सर्वाकारं हितसुखानि संपादयन्तः तिष्ठन्ति । ते च ज्ञान [सम्भार][6] बलेन [समस्त][7] क्लेशप्रहाणान् न संसारे पतन्ति सर्वसत्त्वापेक्षया च समुपार्जितविपुलाप्रमेयपुण्यसंभारवशेन न निर्वाणे पतन्ति, सर्वसत्त्वोपजीव्याश्च भवन्ति । तस्मान् मया[8] सकलसत्त्वहितसुखाधानार्थिनाऽप्रतिष्ठितनिर्वाणम् अधिगन्तुकामेन विपुलपुण्यज्ञान-संभारोपार्जनेऽभियोगः [सदा][9] करणोयः । तथा चोक्तम् **आर्यतथागतगुह्यसूत्रे**[10]–"ज्ञानसम्भारः सर्वक्लेशप्रहाणाय संवर्तते । पुण्यसम्भारः सर्वसत्त्वोपजीवितायै संवर्तते । तस्मात् तर्हि भगवन् बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन पुण्यसम्भारे ज्ञानसंभारे च सर्वदा[11]ऽभियोगः करणीयः" इति । **आर्यतथागतोत्पत्तिसंभवसूत्रे**[12] चोक्तम्–"स खलु पुनरेष तथागतानां

१. भो० पा०–समारोपान्त । २. दृष्टि-भो० न । ३. भो० पा०–[सत्त्वार्थं] । ४, भो० पा०–दमयन्त्येव । ५. भो० पा०–अवगम्यापि । ६. भो० पा०–[ज्ञानसम्भार] । ७. भो० पा०–[समस्तक्लेश] । ८. मया–भो० न । ९. भो० पा०–[सदा करणीयः] । १०. देगे–का०............? ११. सर्वदा–भो० न । १२. देगे–का० (अवतंसक–'ग' ८०) ।

संभवो नैकेन कारणेन भवति। तत् कस्य हेतोः? समुदागतैस्तावद् भो जिनपुत्राप्रमेयशतसहस्रदशकारणैस्तथागताः समुदागच्छन्ति। कतमैर्दश-भिर्यदुताप्रमेयपुण्यज्ञानसम्भारातृप्तिसमुदागमकारणेनेति" विस्तर.। **आर्य-विमलकीर्तिनिर्देशे चोक्तम्**[1]–"[2]शतपुण्यनिर्जाताः सर्वकुशलधर्मनिर्जाता अप्रमाणकुशलमूलकर्मनिर्जाताः कायास्तथागतस्येति" विस्तरः।

तद् एवं कृत्वा शनैः पर्यङ्कं भित्त्वा दशदिग्व्यवस्थितान् सर्वबुद्ध-बोधिसत्त्वान् प्रणिपत्य तेभ्यश्च पूजास्तोत्रोपहारं कृत्वार्यभद्रचर्यादि [3]प्रणिधानं प्रणिदधीत। ततः शून्यताकरुणागर्भानुत्तरसंबोधिपरिणामित-सकल[4]दानादिपुण्यसंभारोपार्जनाभियुक्तो भवेत्।

यस्तु मन्यते, चित्तविकल्पसमुत्थापितशुभाशुभकर्मवशेन सत्त्वाः स्वर्गादिकर्म[5]फलमनुभवन्तः संसारे संसरन्ति। ये पुनर्न किञ्चिच्चिन्तयन्ति नापि किञ्चित् कर्म[6]कुर्वन्ति ते परिमुच्यन्ते संसारात्। तस्मान्न किञ्चि-च्चिन्तयितव्यम्। नापि दानादिकुशलचर्या कर्तव्या। केवलं मूर्खजन-मधिकृत्य दानादिकुशलचर्या निर्दिष्टेति। तेन सकलमहायानं प्रतिक्षिप्तं भवेत्। महायानमूलत्वाच्च सर्वयानानां तत्प्रतिक्षेपेण सर्वम् एव यानं प्रतिक्षिप्तं स्यात्। तथा हि 'न किञ्चिच्चिन्तयितव्यमिति' ब्रुवता भूतप्रत्यवेक्षालक्षणा प्रज्ञा प्रतिक्षिप्ता भवेत्। भूतप्रत्यवेक्षा-मूलत्वात् सम्यग्-ज्ञानस्य तत्प्रतिक्षेपा[7]ल्लोकोत्तरापि प्रज्ञा[8] प्रतिक्षिप्ता भवेत्। [9]तत्प्रतिक्षेपात् सर्वाकारज्ञता प्रतिक्षिप्ता भवेत्। नापि[10] दानादिचर्या कर्तव्येति वदता चोपायो दानादिः स्फुटतरमेव प्रतिक्षिप्तः।

एतावद् एव च संक्षिप्तं महायानं यदुत प्रज्ञोपायश्च। यथोक्तम् **आर्यगयाशीर्षे**[11]–"द्वाविमौ बोधिसत्त्वानां संक्षिप्तौ मार्गौ। कतमौ द्वौ? यदुत

१. देगे–का० (सूत्र–'म' १८३)। २. भो० पा०–हे मित्राणि शतपुण्य....। ३. भो० पा०–महाप्रणिधानं। ४. सकल–भो० न। ५. कर्म–भो० न। ६. कर्म–भो० न। ७. भो० पा०–तत्प्रतिक्षेपात् मूलच्छेदत्वात्। ८. भो० पा०–प्रज्ञापि। ९. तत्प्रतिक्षेपात्........भवेत्–भो० न। १० नापि–भो० न। ११. देगे–का० (सूत्र–'च' २८८)।

प्रज्ञा चोपायश्च।" **आर्यतथागतगुह्यसूत्रे**[1] चोक्तम्—"इमौ च प्रज्ञोपायौ बोधिसत्त्वानां सर्वपारमितासंग्रहाय संवर्तेते" इति। ततश्च महायानं प्रतिक्षिपता महत् कर्मावरणं कृतं स्यात्। तस्माद् [महायानं प्रतिक्षिपतः, अल्पश्रुतस्य, आत्मदृष्टिं परामृशतः,][2] अस्यानुपासितविद्वज्जनस्यानवधारित-तथागत-प्रवचननीतेः स्वयं विनष्टस्य परान् अपि नाशयतो युक्त्यागम-दूषितत्वात्, विषसंसृष्टवचनं सविषभोजनमिव आत्मकामेन धीमता दूरत एव परिहर्तव्यम्।

तथा ह्यनेन भूतप्रत्यवेक्षां प्रतिक्षिपता धर्मप्रविचयाख्यं प्रधानम् एव बोध्यङ्गं[3] प्रतिक्षिप्तं स्यात्। विना च भूतप्रत्यवेक्षया योगिनः कथम्[4] अनादिकालाभ्यस्तरूपादिभावाभिनिवेशस्य चित्तं निर्विकल्पतां प्रविशेत्[5] ? सर्वधर्मेष्वस्मृत्यमनसिकारेण प्रविशतीति चेत्, तद् अयुक्तम्। न हि विना भूतप्रत्यवेक्षयानुभूयमानेष्वपि सर्वधर्मेष्वस्मृतिरमनसिकारो वा शक्यते कर्तुम्। यदि च नामामी धर्मा मयाऽस्मर्तव्या नापि मनसिकर्तव्या इत्येवं भावयन्नस्मृतिमनसिकारौ तेषु भावयेत् तदा सुतराम् एव तेन ते स्मृता मनसिकृताश्च स्युः। अथ स्मृतिमनसिकाराभावमात्रम् अस्मृत्यमनसिकारावभिप्रेतौ, तदा तयोरभावः केन प्रकारेण भवतीति एतद् एव विचार्यते। न चाभावः कारणं युक्तम्, येन ततो [निर्निमित्तामनसिकारात्][6] निर्विकल्पता भवेत्। [तन्मात्रतोऽविकल्पतायां][7] संमूर्च्छितस्यापि स्मृतिमनसिकाराभावान् निर्विकल्पताप्रवेशप्रसङ्गः। न च भूतप्रत्यवेक्षां विनाऽन्य उपायोऽस्ति येन प्रकारेणास्मृत्यमनसिकारौ कुर्यात्।

सत्यपि चास्मृत्यमनसिकारसम्भवे, विना भूतप्रत्यवेक्षया निःस्वभावता धर्माणां कथम् अवगता[8] भवेत् ? न हि स्वभावत एवं धर्माः

---

१ देगे-का०.........? । २. भो० पा०-[महायानं....परामृशतः]। ३. भो० पा०-सम्यग्बोध्यङ्गं। ४. भो० पा०-केन उपायेन। ५. भो० पा०-व्यवस्थाप्यते। ६. भो० पा०-[निर्निमित्तामनसिकारात्]। ७. भो० पा०-[तन्मात्रतोऽविकल्पतायां]। ८. भो० पा०-कथं प्रविशेत् ?

शून्याः स्थिता इत्येवं विना तत्प्रत्यवेक्षया तच्छून्यताप्रतिवेधो भवेत्। नापि विना शून्यताप्रतिवेधेन आवरणप्रहाणं संभवति सर्वत्र सर्वेषां मुक्तिप्रसङ्गात्।

किं च तस्य योगिनो यदि सर्वधर्मेषु मुषितस्मृतितया मूढतया वा स्मृतिमनसिकारौ न प्रवर्तेते, तदाऽत्यन्तमूढः कथम् असौ योगी भवेत्। विना च भूतप्रत्यवेक्षया तत्रास्मृतिम् अमनसिकारं चाभ्यस्यतः मोह एवाभ्यस्तो भवेत्। तत एव सम्यग्ज्ञानालोको दूरीकृतः स्यात्। अथासौ न मुषितस्मृतिर्नापि मूढः, तदा कथं तत्रास्मरणम् अमनसिकारं कर्तुं शक्नुयाद् विना भूतप्रत्यवेक्षया। न हि स्मरन्नेव न स्मरति, पश्यन् एव न पश्यतीति युक्तम् अभिधातुम्। अस्मृत्यमनसिकाराभ्यासाच्च कथं पूर्वनिवासानुस्मृत्यादि-बुद्धधर्मोदयो[1] भवेत्, विरोधात्। न ह्युष्णविरुद्धं शीतम् आसेवमानस्य उष्णस्पर्शसंवेदनं भवेत्।

किं च समाधिसमापन्नस्य योगिनो यदि मनोविज्ञानम् अस्ति, तदाऽवश्यं तेन किंचिद् आलम्बयितव्यम्। न हि पृथग्जनानां सहसा निरालम्बनं ज्ञानं भवेत्। अथ नास्ति, तदा कथं निःस्वभावता धर्माणामवगता भवेत्? केन च प्रतिपक्षेण क्लेशावरणं[2] प्रहीयते? न च चतुर्थध्यानालाभिनः पृथग्जनस्य चित्तनिरोधः संभवति। तस्मात् सद्धर्मे यावस्मृत्यमनसिकारौ पठितौ तौ भूतप्रत्यवेक्षापूर्वकौ द्रष्टव्यौ। अस्माद् भूतप्रत्यवेक्षयाऽस्मृतिर्मनसिकारश्च शक्यते कर्तुम्, नान्यथा। तथा हि यदा निरूपयन् सम्यक्प्रज्ञया योगी कालत्रये परमार्थतः समुत्पन्नं न कंचिद् धर्मं पश्यति, तदा तत्र कथं स्मृतिमनसिकारौ कुर्यात्। यो हि कालत्रयेऽप्यसत्त्वान् नानुभूतः परमार्थतः स कथं स्मर्येत, मनसि वा क्रियेत। ततोऽसौ सर्वप्रपञ्चोपशमं निर्विकल्पं ज्ञानं प्रविष्टो भवेत्। तत्प्रवेशाच्च शून्यतां प्रतिविध्यति तत्प्रतिवेधाच्च प्रहीणसकलकुदृष्टिजालो भवति।

---

१. भो० पा०–बुद्धधर्मादि। २. आवरणं-भो० न।

उपाययुक्तः प्रज्ञासेवनतश्च सम्यक् संवृतिपरमार्थसत्यकुशलो भवति। अतोऽनावरणज्ञानलाभात् सर्वान् एव बुद्धधर्मान् अधिगच्छति। तस्मान्न विना भूतप्रत्यवेक्षया सम्यग्ज्ञानोदयो नापि क्लेशावरणप्रहाणम्। तथा चोक्तं **मञ्जुश्रीविकुर्वितसूत्रे**[1]–"कथं दारिके बोधिसत्त्वो विजितसंग्रामो भवति? आह, यो मञ्जुश्रीः विचाय[2] विचाय सर्वधर्मान् नोपलभते" इति। तस्माद् विस्फारितज्ञानचक्षुः प्रज्ञाशस्त्रेण क्लेशारीन् निर्जित्य, निर्भयो विहरन् योगी, न तु कातरपुरुष इव विनिमीलिताक्षः। **आर्यसमाधिराजेऽप्युक्तम्**[3]—

नैरात्म्यधर्मान् यदि प्रत्यवेक्षते
तान् प्रत्यवेक्ष्य यदि भावयेत्।
स हेतु निर्वाणफलस्य प्राप्तये
योऽन्यहेतुर्न स भोति शान्तये॥इति।

सूत्रसमुच्चये चोक्तम्[4]–"आत्मना विपश्यनायोगम् अनुयुक्तो विहरति परांश्च विपश्यनायां नाभियोजयतीति मारकर्मेति।" विपश्यना च भूतप्रत्यवेक्षा-स्वभावा **आर्यरत्नमेघ-सन्धिनिर्मोचनादौ**, **आर्यरत्नमेघे** च[5]–"विपश्यनां निरूपयतो निःस्वभावताप्रतिवेधाद् अनिमित्तप्रवेश उक्तः।" **आर्यलङ्कावतारे**[6] चोक्तम्–"यस्मात्, महामते, बुद्ध्या विचार्यमाणानां स्वसामान्यलक्षणं भावानां[7] नावधार्यते। तेनोच्यन्ते निःस्वभावाः सर्वधर्माः" इति। तत्र तत्र सूत्रे या भगवता नानाप्रकारा प्रत्यवेक्षा निर्दिष्टा सा विरुध्यते, यदि भूतप्रत्यवेक्षा न कर्तव्या। तस्माद् एवं युक्तं वक्तुं वयम् अल्पप्रज्ञा अल्पवीर्याश्च न शक्नुमो बाहुश्रुत्यं पर्येषितुमिति। न हि तत्प्रतिक्षेपो युक्तो भगवता

---

१. देगे–का० (सूत्र–'ख' २३१)। २. भो० पा०–मञ्जुश्रीः, विचाय सर्वधर्म....।
३. देगे–का० (सूत्र–'द' २७) सं०–९ परि० पृ० ४९, दरभङ्गा। ४. देगे–तेन० (मध्यमक–'कि' १६४)। ५. देगे–का० सूत्र............?। ६. देगे–का० (सूत्र–'च' १०१) सं०–२ परि० पृ० ४१ दरभङ्गा। ७. भावनां–भो० न।

बहुधा बाहुश्रुत्यस्य वर्णितत्वात्। तत् **पुनर्ब्रह्मपरिपृच्छायाम्** उक्तम्[१]–"ये त्वचिन्त्येषु धर्मेषु [चिन्तन][२] विप्रयुक्ताः तेषाम् अयोनिश इति। तत्रापि ये परमार्थतोऽनुत्पन्नानां धर्माणाम् उत्पादं परिकल्प्यानित्य-दुःखादिरूपेण श्रावकादिवच्चिन्तां प्रकुर्वन्ति, तेषां समारोपापवादान्तेन चिन्तां प्रवर्तयताम् अयोनिशः तद् भवतीति तत्प्रतिषेधाय यद् उक्तं न भूतप्रत्यवेक्षायाः स प्रतिषेधः तस्याः सर्वसूत्रेष्वनुज्ञानात्। तथा च तत्रैव **ब्रह्मपरिपृच्छायाम्**[3] उक्तम्–"चित्तशूरो[४] बोधिसत्त्व[५] आह–यश्चित्तेन सर्वधर्मांश्चिन्तयति तत्र चाक्षतोऽनुपहतः स तेनोच्यते बोधिसत्त्वः" इति। तत्रैवोक्तम्[६]–"कथं वीर्यवन्तो भवन्ति, यदा सर्वज्ञताचित्तं विचीयमाना नोपलभन्ते" इति। पुनः तत्रैवोक्तम्[७]–"मतिमन्तश्च ते भविष्यन्ति योनिशो धर्मान् प्रत्यवेक्षणतयेति"। पुनः तत्रैवोक्तम्[८]–"प्रविचिन्वन्ति ते धर्मान् यथा मायामरीचिकेति"।

तद् एवं यत्र यत्राचिन्त्यादिप्रपञ्चः[९] श्रूयते, तत्र तत्र श्रुतचिन्तामात्रेणैव तत्त्वाधिगमं ये मन्यन्ते, तेषाम् अभिमानप्रतिषेधेन प्रत्यात्मवेदनीयत्वं धर्माणां प्रतिपादयते। अयोनिशश्च चित्तप्रतिषेधः क्रियत इति बोद्धव्यम्, न भूतप्रत्यवेक्षायाः प्रतिषेधः। अन्यथा बहुतरं युक्त्यागमविरुद्धं स्यात्। यथोक्तं प्राक्। किञ्च यद् एव श्रुतचिन्तामय्या प्रज्ञया विदितं तद् एव भावनामय्या प्रज्ञया भावनीयं नान्यत्। संदिष्ट-धावनभूम्यश्वधावनवत्। तस्मात् भूतप्रत्यवेक्षा कर्तव्या। यदि नामासौ विकल्पस्वभावा तथापि योनिशो मनसिकारस्वभावत्वात्, ततो भूत[१०]निर्विकल्पज्ञानोदय इति कृत्वा तज्ज्ञानार्थिना सा सेवनीया। निर्विकल्पे च भूतज्ञानाग्नौ

---

१. देगे–का० (सूत्र–'ब' ३२)। २. भो० पा०–[धर्मेषु चिन्तन]। ३. देगे–का० (सूत्र–'ब' ६७)। ४. चित्तशूरो-भो० न। ५. भो० पा०–बोधिसत्त्वान्। ६. –देगे का० सूत्र.........?। ७. देगे–का० (सूत्र–'ब' ४२)। ८. देगे–का० सूत्र–.........?। ९. भो० पा०–शब्दः श्रूयते। १०. भूत–भो० न।

समुत्पन्ने सति, काष्ठद्वयनिघर्षसंजातवह्निना तत्काष्ठद्वयदाहवत् सापि पश्चात् तेनैव[1] दह्यत एवेत्युक्तम् **आर्यरत्नकूटे** ।

यच्चाप्युच्यते—न किंचित् कुशलादिकर्म कर्तव्यम् इति । तत्रैवैवं वदता कर्मक्षयान् मुक्तिरित्याजीवक[2]वादाभ्युपगमो भवेत् । न हि भगवत्प्रवचने कर्मक्षयान् मुक्तिरिष्यते । किं तर्हि, क्लेशक्षयात् । अनादिकालोपचितस्य हि कर्मणो न शक्यते क्षयः कर्तुं तस्यानन्तत्वात् । अपायादिषु च तत्फलं भुञ्जानस्यापरस्यापि कर्मणः प्रसूतेः, क्लेशेषु चाविकलेषु तत्करणतया स्थितेषु कर्मणो निरोद्धुम् अशक्यत्वात् । प्रदीपानिरोधे तत्प्रभाया अनिरोधवत् । न चापि तस्य विपश्यनापवादिनः क्लेशक्षयः संभवतीत्युक्त प्राक् । अथ क्लेशक्षयार्थं विपश्यना सेवनीयेति मन्यते, तदा क्लेशक्षयाद् एव मुक्तिः सिध्यतीति कर्मक्षये तर्हि व्यर्थः श्रमः[3] । अकुशलकर्म न कर्तव्यम् इति युक्तमेतत्, कुशलं तु किमिति प्रतिषिध्यते । संसारावाहकत्वात् प्रतिषिध्यत इति चेत्, तद् अयुक्तम् । यद् एव [4]आत्मादिविपर्याससमुत्थापितम् [5]कुशलं[6] तद् एव संसारावाहकं भवति । न तु बोधिसत्त्वानां महाकरुणासमुत्थापितम् अनुत्तरसंबोधिपरिणामितमपि । तथा **आर्यदशभूमके**[7] एत एव दशकुशलकर्मपथाः परिणामनादिपरिशुद्धि[8]विशेषेण श्रावकप्रत्येकबुद्धबोधिसत्त्वबुद्धत्ववाहका भवन्तीति निर्दिष्टम् । **आर्यरत्नकूटे**[9] च, सर्वमहानदीनां महासमुद्रे प्रविष्टानां पयः स्कन्धवद् बोधिसत्त्वानां नानामुखोपचितं कुशलमूलं[10] सर्वज्ञतापरिणामितं[11] सर्वज्ञतैकरसं भवति इति वर्णितम् ।

---

१. भो० पा०—ताभ्यां दह्यते । २. भो० पा०—अजीवकतैर्थिक । ३. भो० पा०—व्यर्थः शब्दः । ४. दूची—पा०—बाह्यात्म । ५. दूची—पा०—अकुशलं । ६. भो० पा०—कुशलकर्म । ७. देगे—का० (अवतंसक—'ख' १८९) । ८. दूची—पा०—परिकर्म । ९. देगे—का० (रत्नकूट—'छ' १२९) । १०. मूलं—भो० न । ११. सर्वज्ञतापरिणामितं—भो० न ।

या च बुद्धबोधिसत्त्वानां रूपकायक्षेत्रपरिशुद्धिः प्रभापरिवारमहाभोगतादिसंपत्तिः दानादिपुण्यसम्भारफलसत्त्वेन तत्र तत्र सूत्रे वर्णिता भगवता सापि विरुध्यते। कुशलचर्याप्रतिषेधे च प्रातिमोक्षसंवरादिरपि प्रतिक्षिप्तः स्यात्। ततो व्यर्थमेव तस्य शिरोमु[1]ण्डितकाषायधारणादि प्रसज्येत। कुशलकर्माभिसंस्कारवैमुख्ये च सति संसारवैमुख्यं सत्त्वार्थक्रियावैमुख्यं च सेवितं भवेत्। ततो बोधिः तस्य दूरे भवेत्। उक्तं ह्यार्यसंधिनिर्मोचने[2]–"एकान्तसत्त्वार्थविमुखस्य एकान्तसंस्कारा[3]भिसंस्कारविमुखस्य नानुत्तरा सम्यक्संबोधिरुक्ता मयेति।" आर्योपालिपरिपृच्छादौ[4] च–"संसारे वैमुख्यं बोधिसत्त्वानां परदौःशील्यमिति वर्णितम्। संसारपरिग्रहः तु परमं शीलम्।" उक्तम् आर्यविमलकीर्तिनिर्देशे[5] च–"उपायाद् भवति संसारगमनं बोधिसत्त्वानां मोक्षः। उपायरहिता च प्रज्ञा बन्धः, प्रज्ञारहितश्चोपायो बन्धः। प्रज्ञासहित उपायो मोक्षः, उपायसहिता प्रज्ञा मोक्षः" इति वर्णितम्। आर्यगगनगञ्जे[6] उक्तम्–"संसारपरिखेदो बोधिसत्त्वानां मारकर्म इति।" सूत्रसमुच्चये[7] च–"असंस्कृतं च प्रत्यवेक्षते संस्कृतैश्च कुशलैः परिखिद्यत इति मारकर्म इति। बोधिमार्गं प्रजानाति पारमितामार्गं च न पर्येषत इति मारकर्मेति।" यत् पुनः तत्रैवोक्तम्[8]–"दानचित्ताभिनिवेशाद् यावत् प्रज्ञाचित्ताभिनिवेशां मारकर्मेति तत्र न दानादीनां सेवाप्रतिषेधः किं त्वहंकारममकारचित्ताभिनिविष्टस्य ग्राह्यग्राहकचित्ताभिनिविष्टस्य चौपलम्भिकस्य यो विपरीताभिनिवेशो दानादौ तस्य प्रतिषेधः। विपरीताभिनिवेशसमुत्थापिता हि दानादयोऽपरिशुद्धा भवन्तीति कृत्वा मारकर्मेत्युक्तम्। अन्यथा ध्यानम् अपि न सेवनीयं स्यात्। तथा च कथं मुक्तिः भवेत्?

---

१. दूबी–पा०–शिरस्तुण्डित। २. देगे–का० (सूत्र–'च' १८)। ३. दूबी–पा०–संसार। ४. देगे–का०………? ५. देगे–का० (सूत्र–'म'–२०१)। ६. देगे–का० (सूत्र–'प' २७७)। ७. देगे–तेन० (मध्यमक–'कि' १६४)। ८. देगे–तेन० (मध्यमक–'कि' १६३)।

अत एवौपलम्भिकस्य सत्त्व[1]नानात्वसंज्ञया यद्[2] दानादि तद् अपरिशुद्धम् इति प्रतिपादनाय **आर्यगगनगञ्जे**ऽपि[3]–"सत्त्वनानात्व [विपरीतकर्म][4] संज्ञिनो दानादि मारकर्मेत्युक्तम्"। यच्चापि [त्रि][5] **स्कन्धपरिणामनायाम्**[6] उक्तम्–"सर्वम् एव दान-शील-क्षान्ति-वीर्य-ध्यान-प्रज्ञासमताम् अजानतोपलम्भयति, तेन पर्येष्टितदानेन परामृष्टशीलेन शीलं रक्षितम्। आत्मपरसंज्ञिना क्षान्तिर्भावितेत्यादि तत् प्रतिदेशयामीति।" तत्राप्यौपलम्भिकस्य नानात्वसंज्ञिनो विपरीताभिनिवेशसमुत्थापिता दानादयोऽपि शुद्धा भवन्तीति एतावन्मात्रं प्रतिपादितम्। न तु सर्वथा दानादीनां सेवनप्रतिषेधः[7]। अन्यथा सर्वस्यैव दानादेरविशेषेण प्रतिदेशना कृता स्यात्[8], नोपलम्भविपर्यासपतितस्यैव। यच्चापि **ब्रह्मपरिपृच्छायाम्**[9] उक्तम्–"यावती चर्या सर्वा परिकल्प्या। निष्परिकल्प्या च बोधि-रित्यादि।" तत्राप्युत्पादादिविकल्पचर्यायाः प्रकृतत्वात् तस्याः परिकल्पत्व-मुक्तम्। अनिमित्तविहारे चानभिसंस्कारवाहिनः स्थितस्य बोधिसत्त्वस्य व्याकरणं भवति, नान्यस्येत्येतावन्मात्रं प्रतिपादितम्। सर्वेषां च दानादीनां परमार्थतोऽनुत्पन्नत्वं च परिदीपितम्, न तु चर्या न कर्तव्येत्यभिहितम्।

अन्यथा हि दीपङ्करावदाने ये बुद्धा भगवता पर्युपासिता येषां तु कल्पमपि भगवता भाषमाणेन न शक्यं नामपरिकीर्तनं कथं तेषां भगवता बोधिसत्त्वावस्थायां चर्याप्रतिषेधो न कृतः। दीपङ्करेणापि तदानीं भगवतश्चर्याप्रतिषेधो न कृत एव। किं तु यदा शान्तानिमित्तविहारेऽष्टम्यां भूमौ स्थितोऽसौ दृष्टस्तदासौ व्याकृतो भगवता, तत्र तस्य चर्या

१. सत्त्व–भो० न। २. भो० पा०–दानं ददाति। ३ देगे–का० (सूत्र–'प' २७७)। ४. भो० पा०–[विपरीतकर्म]। ५. दूची–पा०–पुण्यस्कन्ध। ६. देगे–का० (सूत्र–'य' ७२)। ७. दूची–पा०–अप्रतिषेधः। ८. दूची–पा०–नानुपलम्भादिपतित। ९. देगे–का० (सूत्र–'ब' ५८)।

अप्रतिषिद्धा । सा चानिमित्तविहारपरमता बोधिसत्त्वानाम् अष्टम्यां भूमौ दशभूमिकैर्बुद्धैः प्रतिषिद्धा 'मा भूद् एतद् एव तेषां परिनिर्वाणम्' इति कृत्वा यदि तु सर्वथा चर्या न कर्तव्या भवेत् पूर्वोक्तं सर्वं विरुध्येत ।

यच्च तत्रैव **ब्रह्मपरिपृच्छायाम्**[1] उक्तम्–"दानं च ददाति तच्चाविपाकाभिकाङ्क्षी, शीलं च रक्षति तच्चासमारोपितः" इत्यादि । चतुर्भिः ब्रह्म ! धर्मैः समन्वागता बोधिसत्त्वा अवैवर्त्तिका भवन्ति बुद्धधर्मेषु । कतमैश्चतुर्भिः अपरिमितसंसारपरिग्रहेण अपरिमितबुद्धोपस्थानपूजयेत्यादि सर्वं विरुध्येत । नापि मृद्विन्द्रियेणैव चर्या कर्तव्या न तु तीक्ष्णेन्द्रियेणेति युक्तं वक्तुम् । यतः प्रथमां भूमिमुपादाय यावद्दशमीभूमिप्रतिष्ठितानां बोधिसत्त्वानां दानादिचर्या उत्पद्यते, न च परिशिष्टासु न समुदाचरतीति वचनात् । नहि भूमिप्रविष्टा अपि मृद्विन्द्रियायुक्ताः । **आर्योपालिपरिपृच्छायाम्**[2]–"अनुत्पत्तिकधर्मक्षान्तिप्रतिष्ठितेनैव त्यागमहात्यागातित्यागाः कर्तव्याः" इति वर्णितम् । **सूत्रसमुच्चये**[3] च–"षट्पारमितादिप्रतिपत्तिमान् बोधिसत्त्वस्तथागतर्द्धिगतिकः" इति वर्णितम् । न च तथागतर्द्धिगतेरन्या शीघ्रतरा गतिरस्ति । नापि षट्पारमितादशभूमिव्यतिरेकेणान्यो बोधिसत्त्वानां मार्गोऽस्ति यः शीघ्रतरवाही स्यात् । क्रमेणैव च चित्तसंततेः कनकशुद्धिवत् शुद्धिर्भवतीति सूत्रे वर्णितम् [**आर्यलङ्कावतारदशभूमिकादौ** चोक्तं][4]–तथतायां यदा स्थितो बोधिसत्त्वो भवति, तदा प्रथमायां भूमौ प्रविष्टो भवति । ततः क्रमेणैव पूर्वभूमीः परिशोध्य तथागतभूमिं प्रविशतीति । अतो नास्ति भूमिपारमिताव्यतिरेकेण [युगपत्][5] बुद्धत्वपुरप्रवेशे अन्यन्मुखं नापि भगवता क्वचित् सूत्रादौ देशितम् ।

१. देगे–का० (सूत्र–'ब' ८८) । २. देगे–का०.........? । ३. देगे–तेन० (मध्यमककि.........?) । ४. भो० पा०–[आर्यलङ्कावतार–दशभूमिकादौ चोक्तं] । ५. भो० पा०–[युगपत्] ।

ध्यान एव षट्पारमितान्तर्गमात् तत्सेवनाद् एव सर्वपारमिताः सेविता भवन्त्यतो न दानादयः [अन्यपारमिताः][1] पृथक् सेवितव्या इति चेत् तद् अयुक्तम् । एवं हि बुद्धे गोमयमण्डलेऽपि षट्पारमितान्तर्गमान् मण्डलकम् एव कर्तव्यं स्यान्न ध्यानादयः । श्रावकस्यापि निरोधसमाधिसमापन्नस्य निमित्ताद् [2]एव असमुदाचारात् तदा षट्पारमितापरिपूरिप्रसङ्गः । ततश्च न श्रावकेभ्यो बोधिसत्त्वानां भेदः प्रतिपादितो भवेत् । सर्वावस्थायाम् एव तु बोधिसत्त्वेन षट्पारमिताः परिपूरयितव्या इति संदर्शनार्थे एकैकपारमितान्तर्भावः सर्वपारमितानां भगवता सन्दर्शितः । न पुनरेकैव पारमिता सेवनीयेति । तथा चोक्तं **सर्वधर्मवैपुल्ये**[3]–"योऽप्ययं मैत्रेय ! षट्पारमितासमुदागमो बोधिसत्त्वानां संबोधाय तं ते मोहपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति, प्रज्ञापारमितायाम् एवं बोधिसत्त्वेन शिक्षितव्यम्, किं शेषाभिः पारमिताभिरिति । तेऽन्याः पारमिता दूषयितव्या मंस्यन्ते । तत् किं मन्यसे, अजित ! दुष्प्रज्ञः स काशिराजोऽभूत्, येन कपोतार्थेन श्येनाय स्वमांसानि दत्तानि ? मैत्रेय आह–नो हीदं भगवन् ! भगवान् आह-यानि मया मैत्रेय ! बोधिसत्त्वचर्यां चरता षट्पारमिताप्रतिसंयुक्तानि कुशलमूलान्युपचितानि। अपकृतं नु तैः कुशलमूलैः ? मैत्रेय आह, नो हीदं भगवन्, भगवान् आह–त्वं तावद् अजित ! षष्टिकल्पान् दानपारमितायां समुदागतः । एवं यावत् षष्टिकल्पान् प्रज्ञापारमितायां समुदागतः । तत् ते मोहपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति । एकनयेनैव बोधिर्यदुत शून्यतानयेनेति ते चर्यापरिशुद्धा भवन्ति" इत्यादि । केवलं शून्यताम् एव सेवमानाः श्रावकवन्निर्वाणे पतन्ति । अतः उपायसहिता प्रज्ञा सेवनीया ।

अत एवाचार्यनागार्जुनपादैः **सूत्रसमुच्चये**[4]ऽभिहितम्–"न चोपायकौशलरहितेन बोधिसत्त्वेन गम्भीरधर्मतायामभियोक्तव्यम्" इति। अत्र

१. [अन्य-पारमिता]। २. दूची–पा०–अनिमित्ताद् । ३. देगे–का०……? ४. देगे–तेन० (मध्यमक–कि० २०७) ।

आर्यविमलकीर्तिनिर्देशादिज्ञापकस्तैरुपन्यस्तः, न चाचार्यनागार्जुनपादोयं वचनम्। युक्त्यागमोपेतं त्यक्त्वा[1] भगवद्वचनं च परित्यज्य अन्यस्य मूर्खजनस्य वचनं प्रेक्षावता ग्रहीतुम् अयुक्तम्[2]। **आर्यरत्नकूटे**[3] च–"सकलदानादिकुशलोपेततया सर्वाकारवरोपेतशून्यता सेवनीयेत्युक्तं न तु केवला।" **आर्यरत्नकूटे**[4] चोक्तम्–तद्यथा काश्यपामात्यसंगृहीता राजानः सर्वकार्याणि कुर्वन्ति एवम् एव उपायकौशल्यसंगृहीता बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञा सर्वबुद्धकार्याणि करोति।

अत एव केवलां शून्यतां सेवमानस्य मा भून्निर्वाणप्रवेश इति। भगवता **आर्यतथागतगुह्यसूत्रे**[5] चोक्तम्–"नैकान्तनिरालम्बनं चित्तमात्रसेवनं कर्तव्यम् अपि तु उपायकौशल्यम् अपि सेवनीयम् इति प्रदर्शनार्थम् उक्तम्–तद्यथापि नाम, कुलपुत्र! अग्निरुपादानाज् ज्वलति। अनुपादानः शाम्यति। एवम् एवारम्बणतश्चित्तं ज्वलति, अनारम्बणं [6]शाम्यति। तत्रोपायकुशलो बोधिसत्त्वः प्रज्ञापारमितापरिशुद्धारम्बणोपशमम् अपि जानाति। कुशलमूलारम्बणं च न शाम्यति। क्लेशारम्बणं च नोत्थापयति[7]। पारमितारम्बणं चोत्थापयति। शून्यतारम्बणं च प्रत्यवेक्षते सर्वसत्त्वमहाकरुणारम्बणं च प्रेक्षते इति हि कुलपुत्र! उपायकुशलः प्रज्ञापारमितापरिशुद्धो बोधिसत्त्वोऽनारम्बणे वशितां प्रतिलभते" इति विस्तरम् उक्त्वा पुनश्च वदत्येवं हि–"नास्ति तत् किंचिद् आरम्बणं बोधिसत्त्वस्य यत् सर्वज्ञज्ञानाभिनिर्हाराय न संतिष्ठते। यस्य बोधिसत्त्वस्य सर्वारम्बणानि बोधिपरिणामितानि, अयं बोधिसत्त्व उपायकुशलः सर्वधर्मान् बोध्यनुगतान् पश्यति। तद्यथापि नाम कुलपुत्र, नास्ति तत् त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ यत् सत्त्वानाम्[8] उपभोगाय न स्यात्।

---

१. स्यक्त्वा–भो० न। २. दूची–पा०–युक्तम्। ३. भो० पा०–आर्यरत्नचूडे (देगे–का० रत्नकूट–'छ'····?)। ४. देगे–का० (रत्नकूट–'छ' १२६)। ५. देगे–का०·······? ६. भो० पा०–चित्तं शाम्यति। ७. भो० पा० नोत्पद्यते। ८. दूची–पा०–यत् न सत्त्वानाम्।

एवम् एव, कुलपुत्र नास्ति तत् किंचिद् आरम्बणं यद् उपायकुशलो बोधिसत्त्वो बोधाय चोपकारीभूतं न पश्यति" इति विस्तरः। एवम् अनन्तसूत्रान्तेषु बोधिसत्त्वानां प्रज्ञोपायप्रतिपत्तिर्निर्दिष्टा। तत्र यदि नाम स्वयं न शक्यते दानादिपुण्यसंभारवीर्यम् आरब्धुं तथापि अन्येषाम् एवम् उपदेशो दातुं न युक्तश्चेति स्वपरद्रोहः कृतः स्यात्।

तद् एवं युक्त्यागमाभ्यां प्रतिपादितं यथा बोधिसत्त्वेनावश्यं भूतप्रत्यवेक्षा कर्तव्या सकलदानादिपुण्यसम्भारश्चोपार्जयितव्यः। ततः प्रेक्षावताल्पश्रुतानाम् आभिमानिकानां वचनं विषम् इवावधूयार्यनागार्जुनादिविद्वज्जनवचनामृतानुगतेन सकलसत्त्वेषु महाकरुणाम् उपजनय्य मायाकारवद् अविपर्यस्तेनानुत्तरसंबोधिपरिणामितसकलदानादिकुशलचर्यायाम् अशेषजगदुद्धरणे चाभियुक्तेन भवितव्यम्। यथोक्तम् **आर्यधर्मसंगीतौ**[1] —

मायाकारो यथा कश्चिन् निर्मितं मोक्तुमुद्यतः।
न चास्य निर्मिते सङ्गो ज्ञातपूर्वो यतोऽस्य सः॥
त्रिभवं निर्मितप्रख्यं ज्ञात्वा संबोधिपारगः।
सन्नह्यन्ति जगद्धेतोः ज्ञातपूर्वं जगे तथा॥ इति तस्यैवं

प्रज्ञाम् उपायं च सततं सत्कृत्याभ्यस्यतः क्रमेण [चित्तं][2] संततिपरिपाकाद् उत्तरोत्तरविशुद्धतरतमक्षणोदयाद् भूतार्थभावनाप्रकर्षपर्यन्तगमेन सकलकल्पनाजालरहितं स्फुटतरं धर्मधात्वधिगमं विमलं निश्चलनिवातदीपवल्लोकोत्तरज्ञानम् उत्पद्यते। तदा च वस्तुपर्यन्ततालम्बनं प्रतिलब्धं भवति। दर्शनमार्गं च प्रविष्टो भवति। प्रथमा च भूमिः प्राप्ता भवति। ततस्तदुत्तरा भूमीः परिशोधयन् क्रमेण कनकवद् अशेषावरणापगमे सति असक्तम् अप्रतिहतं ज्ञानं प्रतिलभ्य बुद्धभूमिम् अशेषगुणाधारां प्राप्तो भवति। कार्यपरिनिष्पत्तिं चालम्बनं प्रतिलभते। तस्माद् बुद्धत्वाधिगमार्थिना मध्यमपद्धतौ तावद् अभियोगः करणीय इति।

१, देगे० का० (सू० 'श्' ४३)। २. भो० पा०–[क्रमेण चित्तं]।

प्रकाश्य यत् प्रापि मया शुभम् [1]असमपद्धितम्[2] ।
पुण्यमस्तु जनस्तेन प्राप्तो मध्यमपद्धितम्[3] ॥

दूरीकृतेर्ष्यादिमला हि सन्तो गुणैरतृप्ताः सलिलैरिवाब्धिः ।
विवेच्य गृह्णन्ति सुभाषितानि हंसाः पयो यत्पयसि प्रहृष्टाः ॥

पक्षपाताकुलं तस्माद् दूरीकृतं मनो बुधैः ।
सर्वमेव ग्रहीतव्यं बालादपि सुभाषितम् ॥

आचार्यकमलशीलेन अन्ते निबद्धो भावनाक्रमः समाप्तः ।

तृतीयः भावनाक्रमः समाप्तः ।

---

१. भो० पा०—मध्यमकपद । २. अत्र 'असमपद्धतिम्' इत्यपि पाठो भवितुमर्हति ।
३. अत्र 'मध्यमपद्धतिम्' इत्यपि पाठो भवितुमर्हति ।

●

ये धर्मा हेतुप्रभवा हेतुं तेषां तथागतो ह्यवदत् ।
तेषां च यो निरोध एवंवादी महाश्रमणः ॥

भवतु सर्वमङ्गलम्

आचार्यकमलशीलप्रणीतः

भावनाक्रमः

(हिन्दीपाठ)

प्रथम भावनाक्रम

मञ्जुश्री कुमारभूत को नमस्कार ।

महायान सूत्रों में आदिकर्मिक के जो चर्या-नियम हैं, उनके आधार पर संक्षेप में भावनाओं का क्रम कहूँगा ।

सर्वज्ञता को शीघ्र ही प्राप्त करने की इच्छा वालों को संक्षेप में करुणा, बोधिचित्त तथा प्रतिपत्ति इन तीन स्थानों पर प्रयत्न करना चाहिए ।

बुद्ध के अशेष धर्महेतुओं का मूल करुणा ही है, ऐसा जान कर उसी की भावना सर्वप्रथम करनी चाहिये । जैसा कि **आर्यधर्मसंगीति** में कहा गया है—"तब भगवान् बुद्ध से बोधिसत्त्वमहासत्त्व-आर्यावलोकितेश्वर ने यह कहा—भगवन् ! बोधिसत्त्वों को अनेक धर्मों की शिक्षा नहीं लेनी चाहिये । भगवन् ! बोधिसत्त्व के द्वारा एक धर्म को आधार बनाकर अवबोध करने पर सभी बुद्धधर्म उसके करतल पर विद्यमान हो जाते हैं । वह एक धर्म क्या है ? वह है-महाकरुणा । भगवन् ! महाकरुणा से ही सभी बुद्धधर्म बोधिसत्त्वों के करतल पर स्थित हो जाते हैं । भगवन् ! जैसे चक्रवर्ती राजा का चक्ररत्न जहाँ होता है, वहाँ सारा बलकाय (सेनासमूह) विद्यमान होता है । भगवन् ! उसी प्रकार बोधिसत्त्व की महाकरुणा जहाँ विद्यमान होती है, वहाँ सभी बुद्धधर्म विद्यमान हो जाते हैं । भगवन् ! यथा जीवितेन्द्रिय (प्राण) के रहने पर अन्य इन्द्रियों की प्रवृत्ति होती है । भगवन् ! उसी प्रकार महाकरुणा विद्यमान हो तो बोधिसत्त्वों के अन्यधर्मों का भी प्रादुर्भाव होता है ।"

आर्याक्षयमतिनिर्देश में भी विस्तार से कहा गया है—"पुनश्च भदन्त शारद्वतीपुत्र ! बोधिसत्त्वों की महाकरुणा भी अक्षय है । वह किस कारण से है ? पूर्वंगामी होने से है । भदन्त शारद्वतीपुत्र ! और भी, जैसे श्वास लेना और छोड़ना मनुष्य को जीवितेन्द्रिय का पूर्वंगामी होता है, उसी प्रकार बोधिसत्त्व की महाकरुणा भी महायान के सम्भार की सिद्धि के लिये पूर्वंगामी होती है ।" इत्यादि । **आर्यगयाशीर्ष** में भी विस्तार से कहा गया है—"मञ्जुश्री ! बोधिसत्त्वों की चर्या का आरम्भ क्या है ? अधिष्ठान क्या है ? मञ्जुश्री ने कहा—देवपुत्र ! बोधिसत्त्वों की चर्या का आरम्भ तो महाकरुणा है । अधिष्ठान सत्त्व है ।" इत्यादि ।

इसी प्रकार महाकरुणा से प्रेरित बोधिसत्त्व अपनी अपेक्षा न करके पूर्णतः (स्वात्म निरपेक्ष) परोपकारार्थी होते हैं। इसलिए वे अत्यन्त कठिन तथा दीर्घकाल तक चलने वाले सम्भार के संचय के परिश्रम में प्रवृत्त होते हैं। जैसा कि **आर्यश्रद्धाबलाधान** में कहा गया है–"वहाँ महाकरुणा के द्वारा भी सभी सत्त्वों के परिपाक के लिये ऐसा दुःखी-जन्म कुछ भी नहीं, जिस को नहीं ग्रहण करता, और ऐसा कुछ भी सुख नहीं है, जिसे वह छोड़ नहीं देता।" इस प्रकार अतिदुष्कर में प्रवृत्त होकर शीघ्र ही सम्भारों को परिपूर्ण करके निश्चय ही सर्वज्ञपद प्राप्त करता है। अतः सभी बुद्धधर्मों की मूल महाकरुणा ही है। महाकरुणा के परिग्रह से ही भगवान् बुद्ध सर्वज्ञ पद प्राप्त करके समस्त जगत् के लिये कार्य करते रहते हैं। इस प्रकार निर्वाण में प्रतिष्ठित न होने में भगवान् की महाकरुणा हेतु है।

वह भी दुःखी सत्त्वों के विषय में बहुत अधिक सोचने के कारण उत्पन्न होती है। 'वे सभी सत्त्व, तीनों लोकों में विचरण करने वालों को त्रिविध दुःखों से यथा-योग अत्यंत दुःखी हैं ही' इस प्रकार से सभी सत्त्वों पर भावना करनी चाहिये। भगवान् ने कहा है कि जो नारक सत्त्व हैं वे तो अविच्छिन्न रूप से दीर्घकाल तक ताप आदि विभिन्न दुःखों में डूबे हुये रहते हैं, इसी प्रकार प्रेत भी कठिन और तीव्र भूख, प्यास आदि दुःखाग्नि के कष्ट से सूखे शरीर वाले होकर घोर दुःख का अनुभव करते हैं। अतः सौ वर्षों में भी अपवित्र, खेटपिंड (खखार) मात्र भी खाने को नहीं पाते हैं, इत्यादि भगवान् ने कहा है। तिर्यक् भी परस्पर खाने, क्रोध करने, मारने, पीड़ा देने आदि के कारण अनेक प्रकार के दुःखों का अनुभव करते हुए दिखाई ही देते हैं। जैसे कि—कोई नाक छेदने, मारने और बाँधने आदि के द्वारा परतन्त्र शरीर वाले होते हैं और सब के द्वारा पीड़ित किये जाते हैं। वे चाहने पर भी किसी प्रकार कष्टदायक भारी बोझ का वहन करने से थके शरीर वाले एवं पीडित होते रहते हैं। उसी प्रकार वन में भी निवास करने वाले कुछ निर्दोष कहीं विशेषरूप से खोज कर मारे जाते हैं। हमेशा परस्पर भय से व्याकुल मन वाले जहाँ-तहाँ अनेक बार भागते रहते हैं। इस प्रकार अपार दुःख दिखलायी देते हैं। उसी प्रकार मनुष्यों में भी नारक दुःख आदि विद्यमान ही हैं, क्योंकि यहाँ जो चोर आदि को अंगों के काटने, शूलों पर चढ़ाने, बाँधकर ऊपर लटकाने आदि के क्लेश हैं, वे तो नारक-दुःख ही हैं। जो लोग दरिद्रता आदि से पीड़ित हैं, उनको प्रेतों के समान भूख, प्यास आदि का दुःख है। जो दास आदि दूसरे के अधीन शरीर वाले हैं, और जो लोग बलवानों के द्वारा दबा कर पीडित किये जाते हैं, उनको पशुओं के समान मारने-बाँधने आदि के दुःख हैं। इस प्रकार यात्रा से होने वाले, परस्पर-द्रोह और ताड़न आदि से, प्रिय के वियोग तथा,

अप्रिय के संयोग से होने वाले इनके दुःख अप्रमेय हैं। जो सम्पन्न लोग सुखी जैसे कहे जाते हैं, उनकी भी संपत्ति को अन्त में नष्ट होना है। वे अनेक कुदृष्टियों के गर्त में डूबे हुये हैं। वे नारकीय आदि दुःखों के अनुभव के हेतु-स्वरूप अनेक प्रकार के क्लेश तथा कर्मों का अर्जन होने से प्रपात-स्थित पेड़ों की भाँति दुःख के हेतुओं में रहते हुये वास्तव में वे दुःखी ही हैं।

देवता भी जो जब तक कामधातु में विचरण करने वाले हैं, वे भी उग्र काम की अग्नि से सन्तापित मन वाले, पागल की भाँति मलिन चित्त वाले होते हैं और एक क्षण भी समाहितमन नहीं हो पाते हैं। उस प्रशान्ति सुखरूपी धन से दरिद्र लोगों को वह सुख भला कैसे होगा ? हमेशा च्युति, पतन आदि के भय और शोक से अभिभूत हुए वे कैसे सुखी होंगे और जो लोकरूप तथा अरूप (धातु) में विचरण करते हैं, वे भी यदि कुछ काल के लिए दुखःदुखता से मुक्त हैं; तो भी उनको कामावचरों के अनुशयों का अतिप्रहाण नहीं होने से पुनः उनका नारक आदि सत्त्वों में सम्भव होने से विपरिणाम का दुःख है ही ये देव तथा मनुष्य (जो हैं) सभी कर्म-क्लेश आदि के पराधीन होने के कारण वे 'संस्कारदुःख' से दुःखित हैं ही।

इसी प्रकार समस्त जगत् दुःखाग्नि की ज्वालमाला से ग्रस्त है, ऐसा देखकर जैसे मुझे दुःख प्रिय नहीं है, उसी प्रकार अन्यों को भी प्रिय नहीं है, ऐसा सोचते हुए समस्त प्राणियों पर कृपा की भावना करनी चाहिए। सर्वप्रथम तो मित्रपक्षों में पूर्व उक्त अनेक प्रकार के दुःखों के अनुभवों को देखकर भावना करनी चाहिए।

तब चित्त-समता से अन्तर न देखकर अनादि संसार में कोई भी सत्त्व ऐसा नहीं है, जो सौ बार मेरा बन्धु न हुआ हो, ऐसा सोचकर साधारण जनों पर भावना करें। जब मित्रपक्ष के समान साधारण जनों पर भी समान करुणा प्रवृत्त होती है, तब शत्रु-पक्ष में भी उसी प्रकार चित्त-समता आदि का विचार करके भावना करनी चाहिए। जब मित्रपक्ष के समान शत्रुपक्ष में भी समान रूप से प्रवृत्त हो, तब क्रमशः दशों दिशाओं में समस्त सत्त्वों में भी भावना करनी चाहिए। जब समस्त सत्त्वों में भी सर्वथा दुःख दूर करने की इच्छात्मक करुणा अनायास प्रवृत्त होती है, जैसे अपने दुःखी प्रिय पुत्र के ऊपर होती है, तब वह निष्पन्न होती है, और 'महाकरुणा' का नाम प्राप्त करती है। जैसे **आर्याक्षयमतिनिर्देश** सूत्र में वर्णन किया गया है। करुणा की भावना का यह क्रम भगवान् बुद्ध ने अभिधर्म-सूत्र आदि में कहा है।

इस प्रकार की करुणा-भावना के बल से सभी प्राणियों के उद्धार की प्रतिज्ञा की जाय तो अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि में प्रार्थना स्वरूप बोधिचित्त अनायास ही उत्पन्न हो

जाता है । जैसा कि **आर्यदशधर्म** सूत्र में कहा गया है—"सत्त्वों को अरक्षित, अशरण तथा निराश्रय देखकर करुणा में चित्त लगाकर अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि में चित्त को उत्पन्न करना चाहिए"। यद्यपि दूसरे के द्वारा सम्यग् ग्रहण करने से भी बोधिसत्त्व को बोधिचित्त उत्पन्न होता है, फिर भी महाकरुणा के वेग से बोधिसत्त्व में जो स्वयं बोधिचित्त उत्पन्न करता है, (वह) उसकी अपेक्षा अधिक विशिष्ट है, ऐसा भगवान् ने **आर्यतथागतज्ञानमुद्रासमाधि** में कहा है ।

भगवान् ने कहा है कि—यह बोधिचित्त प्रतिपत्ति के विना भी संसार में महाफल (से युक्त) होता है। जैसा कि **मैत्रेयविमोक्ष** में कहा गया है—"कुलपुत्र! जैसे टूटा हुआ भी वज्ररत्न सभी अत्यन्त विशिष्ट सुवर्ण के अलङ्कारों को अभिभूत कर देता है, और वज्ररत्न का नाम भी नहीं छोड़ता, तथा समस्त दरिद्रता को हटा देता है, कुलपुत्र! उसी प्रकार सर्वज्ञता (प्राप्ति के लिए) चित्तोत्पादरूपी वज्ररत्न प्रतिपत्ति से अयुक्त भी सभी श्रावक तथा प्रत्येकबुद्ध के गुणरूपी सुवर्ण-अलङ्कारों को अभिभूत करता है, और वह बोधिचित्त का नाम भी नहीं छोड़ता है तथा संसार की दरिद्रता का भी निवारण करता है।"

जो पारमिताओं में पूर्णतः सब कुछ शिक्षित नहीं हो सकता, उस को भी बोधिचित्त उत्पन्न करना ही है, क्योंकि उपाय-परिग्रह से महाफल होता है। जैसा कि **आर्यराजाववादक** सूत्र में—"हे महाराज! आप तो बहुकृत्य तथा बहुकरणीय हैं, अतः सबके द्वारा सबका सर्वथा दानपारमिता की शिक्षा से लेकर प्रज्ञापारमिता-पर्यन्त शिक्षित नहीं कर सकते हो, इसलिये महाराज तुम इस प्रकार सम्बोधि में इच्छा, श्रद्धा, प्रार्थना तथा प्रणिधि को चलते, रुकते, बैठते, सोते, जागते, खाते तथा पीते हुये भी हमेशा निरन्तर अनुस्मरण करो, मनस्कार करो, भावना करो। सभी बुद्ध, बोधिसत्त्व, आर्यश्रावक, प्रत्येकबुद्ध, पृथग्जन तथा अपने अतीत, भावी और वर्तमान के सभी कुशलमूलों का संग्रह करके अनुमोदन करो। उत्तम अनुमोदन से अनुमोदित करके फिर से भी बुद्ध, बोधिसत्त्व, प्रत्येकबुद्ध, आर्यश्रावकों को पूजन के कार्य में समर्पित करो और समर्पण करके भी समस्त सत्त्वों के लिये समान करो। उसके बाद सभी सत्त्वों के सर्वज्ञता तक की प्राप्ति के लिए तथा समस्त बुद्धधर्मों को परिपूर्ण कराने के लिए प्रतिदिन तीनों कालों में (किये गये कुशलों) को अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि में परिणत करो। हे महाराज! इस प्रकार प्रतिपन्न होकर स्वराज्य करोगे। राजकाज भी नहीं छूटेगा, बोधिसम्भार भी परिपूर्ण होगा।" इत्यादि कहकर इसके बाद फिर से—"हे महाराज! आप सम्यक्संबोधिचित्त के कुशलमूल के विपाक से अनेक बार देव बने,

अनेक बार मनुष्य बने और सभी देव तथा मनुष्य जन्मों में अधिपति रहोगे।" इत्यादि विस्तृत रूप से कहा गया है।

और जो प्रतिपत्तिसार बोधिचित्त है, वह तो अति विपुल फल है, ऐसा सिद्ध होता है। जैसा कि **आर्यवीर्यदत्तपरिपृच्छा** में कहा गया है—

"बोधिचित्त से (प्राप्त) जो पुण्य है, यदि रूपवान् हो तो, समग्र आकाश-धातु को भरकर उससे भी अधिक हो जायेगा। गंगा में जितनी बालू की संख्या है, (उतनी संख्या में) बुद्ध क्षेत्रों को रत्नों से भरकर जिस व्यक्ति के द्वारा लोकनाथ को, समर्पित करने की अपेक्षा, यदि कोई (व्यक्ति) अञ्जलि बाँधकर बोधि, के लिये चित्त को नमन करता है, वही पूजा अधिक विशिष्ट होगी, जिस का अन्त नहीं होगा।"

आर्यगण्डव्यूह में भी—"कुलपुत्र ! बोधिचित्त सभी बुद्धधर्मों का बीज है।" इत्यादि विस्तार से वर्णन किया गया है।

वह बोधिचित्त दो प्रकार का है—प्रणिधिचित्त तथा प्रस्थानचित्त। जैसा कि **आर्यगण्डव्यूहसूत्र** में कहा गया है—"हे कुलपुत्र ! वे सत्त्व दुष्प्राप्य हैं जो सत्त्व जगत् में अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि में प्रणिधि करते हैं। उनसे भी अधिक दुष्प्राप्य तो वे सत्त्व हैं, जो अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि में सम्यक् प्रस्थान किये हों।" 'सारे जगत् के हित के लिये बुद्ध हो जाऊँ' सर्वप्रथम ऐसी प्रार्थना के रूपवाली (जो) चेतना है वह 'प्रणिधिचित्त' है। जब से संवर ग्रहण करके सम्भारों में प्रवेश करता है तो वह 'प्रस्थानचित्त' है।

संवर तो अन्य प्रतिबल विद्वान् तथा संवर में स्थित कल्याण-मित्रों के पास से लेना चाहिये। अनुकूल ग्राहक के नहीं होने पर बुद्ध और बोधिसत्त्वों को अभिमुख करके जैसे आर्यमञ्जुश्री ने 'अम्बरराज' होकर बोधिचित्त का उत्पाद किया था, उसी प्रकार (बोधिचित्त का) उत्पाद करना चाहिए।

इस प्रकार बोधिचित्त को उत्पन्न करनेवाले बोधिसत्त्व स्वयं को विनीत किये बिना दूसरों को विनीत नहीं कर सकते, यह जानकर स्वयं को दान देने आदि प्रतिपत्ति में प्रयुक्त होते हैं। प्रतिपत्ति के बिना बोधि प्राप्त नहीं होती है। जैसा कि— **आर्यगयाशीर्ष** में कहा गया है—"प्रतिपत्तिसार वाले बोधिसत्त्वों को बोधि होती है, न कि विप्रतिपत्तिसार वालों को"। **आर्यसमाधिराज** में भी कहा है—"इसीलिए मैं

प्रतिपत्तिसार होऊँगा, ऐसा कुमार आप को अध्ययन करना चाहिये। यह किस कारण से ? कुमार ! प्रतिपत्तिसार वाले को अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि दुष्प्राप्य नहीं होती है।"

वह बोधिसत्त्व की प्रतिपत्ति भी पारमिता, अप्रमाण तथा संग्रहवस्तु आदि के भेद (अंश) के रूप में **आर्याक्षयमति, रत्नमेघ** आदि सूत्रों में विस्तार से कही गयी है। उसी प्रकार बोधिसत्त्वों को लौकिक शिल्प आदि स्थानों तक में भी शिक्षा लेनी है, तो अलौकिक ध्यान आदि के विषय में कहना ही क्या। अन्यथा कैसे सत्त्वों के सभी अर्थाकारों को करेंगे ? संक्षेप में बोधिसत्त्व की यह प्रज्ञा तथा उपाय रूपवाली प्रतिपत्ति न तो उपाय-मात्र है, और न तो प्रज्ञा-मात्र ही है। जैसा कि **आर्यविमलकीर्तिनिर्देश** में कहा है—"प्रज्ञा से रहित उपाय तथा उपाय से रहित प्रज्ञा बोधिसत्त्वों का बन्धन है।" उपाय के सहित प्रज्ञा तथा प्रज्ञा के सहित उपाय मोक्ष रूप में वर्णित है। **आर्यगयाशीर्ष** में भी कहा गया है—"संक्षेप में बोधिसत्त्वों के ये दो मार्ग हैं। दो मार्गों से युक्त बोधिसत्त्व-महासत्त्व तो शीघ्र ही अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि में अभिसंबुद्ध हो जायेंगे। वे दा क्या हैं ? वे हैं उपाय तथा प्रज्ञा।"

वहाँ प्रज्ञापारमिता को छोड़कर दान आदि पारमिता तथा संग्रहवस्तु आदि और क्षेत्रपरिशुद्धि, महाभोग, बहुपरिवार, सम्पत्ति, सत्त्वपरिपाक, निर्माण आदि अभ्युदय धर्म के संग्राहक सभी कुशलों को उपाय कहा जाता है। प्रज्ञा तो उस उपाय के अविपरीत स्वभाव को परिच्छिन्न करने का हेतु है। उससे सम्यग् उपाय का विवेक-परिच्छेद करके अविपर्यस्त यथावत् रूप से तथा स्वपर अर्थों की सिद्धि करने से मन्त्रों से परिगृहीत विष की भाँति संक्लेश की प्राप्ति नहीं होती है। जैसा कि उसी सूत्र में कहा गया है—"उपाय तो सग्रह का ज्ञान है। प्रज्ञा है परिच्छेद का ज्ञान।" जैसा कि **आर्यश्रद्धाबलाधान** में भी कहा गया है—"उपाय कौशल क्या है ? जो सभी धर्मों कर संग्रह है। प्रज्ञा क्या है ? जो सभी धर्मों के अमिश्रण की कुशलता है।" प्रज्ञा औा उपाय इन दोनों का सेवन भूमि में प्रवेश कर चुके बोधिसत्त्वों को भी हमेशा करनों चाहिए, न कि केवल प्रज्ञा तथा केवल उपाय का ही। क्योंकि—बोधिसत्त्व की दश भूमियों में भी सभी पारमिताओं का समुदाचार कहा गया है। **दशभूमिसूत्र** आदि में भी ऐसे वचन हैं कि "परिशेषों में असमुदाचार नहीं है।"

आठवीं भूमि में शान्त भाव से विहार करने वाले बोधिसत्त्वों का भगवान् बुद्ध द्वारा व्युत्थान कराने से विरोध होगा। जैसा कि उसी में कहा गया है—"हे जिनपुत्र ! बोधिसत्त्व के इस प्रकार अचला नाम की बोधिसत्त्व भूमि में स्थित और पूर्व प्रणिधान के बलाधान में तथा धर्ममुखस्रोत में स्थित हो जाने पर भगवान् बुद्ध उसके तथागतज्ञान का उपसंहार करते हैं। और उससे ऐसा कहते हैं–कुलपुत्र ! बहुत अच्छा, बहुत

अच्छा। यह परमार्थ क्षान्ति सभी बुद्ध-धर्मों का अनुगम करने के लिये है। फिर भी कुलपुत्र ! जो हमारी दशबल, चारवैशारद्य आदि बुद्ध धर्म की सम्पत्ति है, वह तुमको नहीं। उस बुद्धधर्म की समृद्धि खोजने के लिए लग जाओ, प्रयत्न आरम्भ करो, इस क्षान्तिरूपी द्वार को मत छोडो। और फिर भी कुलपुत्र ! तुमने यह जो शान्ति-विमोक्ष में विहार प्राप्त किया है, फिर भी इन अशान्त, अप्रशान्त विभिन्न क्लेशों के समुदाचार करने वाले विविध वितर्कों से अवरुद्ध चित्त वाले, अज्ञानी (बाल) पृथग्जनों को सोचो, अपनाओ। फिर कहा – कुलपुत्र ! पूर्व प्रणिधान को याद करो और सत्त्वों का अर्थ प्राप्त कराने तथा ज्ञानमुख की अचिन्त्यता को भी। पुनः कुलपुत्र ! यह तो सभी धर्मों की धर्मता है। तथागतों की उत्पत्ति होने अथवा उत्पत्ति न होने से यह धर्मता और धर्मधातु की स्थिति तो स्थित ही है। जैसे कि सर्वधर्मशून्यता तथा सर्वधर्मों की अनुपलब्धि है। इससे केवल तथागत ही प्रभावित नहीं होते, श्रावक तथा प्रत्येकबुद्ध सभी इस अविकल्प-धर्मता को प्राप्त करते हैं।

पुनः कुलपुत्र ! हमारे शरीर की अप्रमाणता, ज्ञान की अप्रमाणता, बुद्धक्षेत्र की अप्रमाणता, ज्ञान के अभिनिर्हार की अप्रमाणता, प्रभामण्डल की अप्रमाणता तथा स्वराङ्गविशुद्धि की अप्रमाणता को देखो। तुम भी उसी प्रकार का अभिनिर्हार उत्पन्न करो। और भी कुलपुत्र ! यह तो एक ही प्रकाश है जो कि सभी धर्मों का निर्विकल्प आलोक है। कुलपुत्र ! तथागतों के इस प्रकार के धर्मालोक तो पर्यन्तगामी होंगे, अपर्यन्तकृत तथा अपर्यन्त सम्बद्ध हो जायेंगे, जिनकी संख्या, गणना, प्रमाण, उपमा तथा तुलना भी नहीं है। उनको जानने के लिए अभिनिर्हार उत्पन्न करो। कुलपुत्र ! दशों दिशाओं की अप्रमाणक्षेत्रता को, अप्रमाण सत्त्वता को तथा अप्रमाण धर्म विभक्तता को देखो। उन सब की गणना करो, तथावत् अभिनिर्हार उत्पन्न करो। हे जिनपुत्र ! इस प्रकार की भूमि को प्राप्त बोधिसत्त्व को वे भगवान् बुद्ध इस प्रकार प्रमुख, अप्रमेय, असंख्य ज्ञान के अभिनिर्हार के द्वारों का उपसंहार करते हैं, जिन ज्ञान के अभिनिर्हार-द्वारों से बोधिसत्त्व अप्रमाण ज्ञान की विभक्ति से अभिनिर्हार कर्म का निष्पादन करते हैं। हे जिनपुत्र ! तुमको अधिमुक्ति प्राप्त करनी है, तुमको अवबोध करना है। यदि वे भगवान् बुद्ध द्वारा उन बोधिसत्त्वों को इस प्रकार सर्वज्ञज्ञान अभिनिर्हार के द्वारों पर प्रविष्ट न कराया जाय तो उसका वहीं परिनिर्वाण हो जायेगा और सभी सत्त्वों के कार्य भी विच्छिन्न हो जायेंगे।" ऐसा विस्तार से कहा गया है। **आर्यबिमलकीर्तिनिर्देश** तथा **गयाशीर्ष** में जो कहा गया है, वह इससे विरुद्ध ही हो जायेगा, क्योंकि वहाँ सामान्य रूप से ही कहा गया है।

आर्यसर्वधर्मसंग्रहवैपुल्य में जो कहा है उसका भी विरोध ही हो जायेगा। उस विषय में कहा गया है—"हे मञ्जुश्री ! सद्धर्म के प्रतिक्षेप-कर्म का आवरण सूक्ष्म

है। मञ्जुश्री ! जो कोई तथागत के द्वारा कहे गये किसी धर्म में अच्छी संज्ञा उत्पन्न करता है, और किसी में अशोभन संज्ञा उत्पन्न करता है, वह सद्धर्म पर प्रतिक्षेप करता है। उस धर्मप्रतिक्षेप करनेवाले से तथागत पर आक्षेप हो जाता है।" ऐसा विस्तार से कहने के बाद फिर बोले—"हे मैत्रेय जो इन बोधिसत्त्वों की संबोधि के लिये षट्पारमिता का समुदागम (सम्यक्सिद्धि) करता है, उसको वे अज्ञानी पुरुष इस प्रकार कहेंगे कि—बोधिसत्त्व को प्रज्ञापारमिता में ही शिक्षित करना चाहिए, शेष पारमिताओं से क्या ? वे दूसरी उपायपारमिता को दूषित मानते हैं। अजित ! (आप) इसको क्या समझ रहे हैं ? क्या वह काशिराज दुर्बुद्धि था ? जिसने कबूतर के लिए अपना मांस बाज को दे दिया। मैत्रेय ने कहा, भगवन् ! यह नहीं है। भगवान् ने कहा—मैत्रेय ! बोधिसत्त्वचर्या का आचरण करते समय मैंने जिन षट्पारमिताओं से युक्त कुशलमूलों का अर्जन किया, क्या उन कुशलमूलों ने हानि पहुँचायी ? मैत्रेय ने कहा, भगवन् ! यह तो नहीं। भगवान् ने कहा हे अजित ! आप तो साठ कल्पों तक दानपारमिता का सम्यक् अनुष्ठान करते रहे। साठ कल्पों तक शीलपारमिता तथा साठ कल्पों तक प्रज्ञापारमिता का अनुष्ठान करते रहे। उस पर अज्ञानी पुरुष इस प्रकार कहेंगे कि एक ही नय से बोधि हो सकती है, जैसे कि शून्यतानय से ही।" ऐसा विस्तार रूप से कहा गया है। **वैरोचनाभिसम्बोधि** में भी कहा गया है—"यह सर्वज्ञ का ज्ञान तो करुणा की जड़ वाला, बोधिचित्त के हेतु से युक्त तथा उपाय-पर्यवसान वाला है।" इसलिए दोनों का सर्वदा ही बोधिसत्त्वों को सेवन करना चाहिये।

इस प्रकार तथागत का अप्रतिष्ठित निर्वाण भी सिद्ध होता है। जैसे कि दान आदि उपाय के द्वारा रूपकाय, क्षेत्र, परिवार आदि महाभोग की फल सम्पत्ति का परिग्रहण करने से भगवान् के परिनिर्वाण में भी स्थिति नहीं होगी, प्रज्ञा के द्वारा सभी विपर्यासों का सम्यक् प्रहाण हो जाने से संसार में नहीं रहेगा, क्योंकि संसार का मूल तो विपर्यास है। इस प्रज्ञा तथा उपाय के स्वरूप वाले प्रतिपत्ति से समारोप तथा अपवाद के अन्तों का परिहार करके मध्यम-मार्ग का उद्भव होता है क्योंकि प्रज्ञा से समारोप अन्त का वर्जन होता है और उपाय से अपवाद अन्त का प्रहाण। इसलिए **आर्यधर्मसंगीति** में कहा गया है—"सुलक्षण तथा अनुव्यञ्जन रूपकाय के परिनिष्पादन में अभिमत होते हैं न कि धर्मकाय के अभिसमय मात्र में अभिरत।" पुनः कहा—प्रज्ञा तथा उपाय से उत्पादित तथागतों की सम्भावना अन्य प्रत्ययों पर अपेक्षित जाननी चाहिए।

फिर कहा—"धर्म को जहाज की भाँति जानने वालों के द्वारा धर्मों ही का प्रहाण करना चाहिए, अधर्म का तो और पहले ही।" यह तो विपरीत में अभिनिवेश

का प्रहाण कराने के अभिप्राय से 'प्रहाण करना चाहिए' ऐसा कहा गया न कि प्रयोजन सिद्ध करने के लिए भी आश्रय नहीं लेना चाहिये। फिर जैसा कहा गया है कि धर्म का परिग्रहण करना चाहिये पर उद्ग्रहण नहीं करना चाहिये। इसका अर्थ यह है कि—विपरीत मार्ग से ग्रहण नहीं करना चाहिए। और जो कहीं पर दान आदि संसार का फल कहा गया है, वह तो प्रज्ञा से रहित दान आदि के पूर्ववर्णित उतने ही कुशलमूल से संतुष्ट होने वालों के विषय में श्रेष्ठ कुशलमूलों पर प्रोत्साहित करने के लिए है। यदि ऐसा नहीं होता तो **आर्यविमलकीर्तिनिर्देश** आदि पूर्वोक्त सब विरुद्ध ही हो जायेगा। इसलिए यह सिद्ध हुआ कि—प्रज्ञा तथा उपाय दोनों का ही सेवन करना चाहिये।

वहाँ प्रज्ञा से परिगृहीत दान आदि 'पारमिता' का नाम प्राप्त करते हैं, अन्यथा नहीं। अतः दान आदि की परिशुद्धि के लिए समाधि में स्थित होकर प्रज्ञा उत्पन्न करने के लिए यत्न करना चाहिये।

अब वहाँ पहले श्रुतमयी प्रज्ञा उत्पन्न करनी चाहिए। तब उससे आगम के अर्थ का अवधारण होता है, उसके बाद चिन्तामयी प्रज्ञा के द्वारा नीतार्थ तथा नेयार्थों का भेदन करते हैं। तब उससे निश्चय करके भूत अर्थ की ही भावना करनी चाहिये, न कि अभूत अर्थ की। अन्यथा विपरीत की भावना और विचिकित्सा का भी निवारण न होने से सम्यक् ज्ञान का उदय नहीं होगा। इसलिए भावना व्यर्थ हो जायेगी, जैसे कि तीर्थिकों की भावना। जैसा कि भगवान् ने **समाधिराज** में भी कहा है—

> "यदि धर्मों में नैरात्म्य का प्रत्यवेक्षण हो, और उसका प्रत्यवेक्षण करके यदि भावना करे तो वही फल (रूपी) निर्वाण की प्राप्ति का हेतु है। जो अन्य हेतु हैं, वे तो शान्ति के लिए नहीं होते।"

इसलिए चिन्तामयी प्रज्ञा के द्वारा युक्ति तथा आगम से परीक्षण करके सम्यक् (तत्त्व या) वास्तविक स्वरूप की भावना करनी चाहिये। वस्तुओं का स्वरूप परमार्थतः अनुत्पाद ही है, यह युक्ति तथा आगम से निश्चित किया गया है। उसमें आगम से जैसा कि **आर्यधर्मसङ्गीति** में कहा गया है—"अनुत्पाद ही सत्य है, उत्पाद आदि अन्य धर्म तो असत्य हैं।" यह भी परमार्थ के अनुकूल होने से अनुत्पाद सत्य है, ऐसा कहा गया है। परमार्थतः न उत्पाद है और न अनुत्पाद, क्योंकि वह सभी व्यवहारों से परे है। फिर उसीमें कहा गया है—"कुलपुत्र ! लोक की स्थिति उत्पाद तथा निरोध के अभिनिवेश पर है। इसलिए महाकरुणावान् तथागत ने जगत् के भय-स्थानों का निवारण करने के लिए व्यवहारवश कहा था कि 'उत्पाद होता है, निरोध

होता है', न कि (परमार्थतः) इसमें किसी भी धर्म का उत्पाद होता है।" **आर्यबुद्ध-सङ्गीति** में भी कहा गया है—"योनिशः पृच्छा क्या है ? योनि क्या है ? कहा गया कि अनुत्पाद योनि है, उसकी पृच्छा योनिशःपृच्छा है। फिर उसमें कहा—"सभी धर्म चकारमुख हैं, क्योंकि नाश तथा उत्पाद से रहित है। (और) सभी धर्म अभाव-मुख हैं, क्योंकि स्वभावता से शून्य हैं। **आर्यसत्यद्वयविभाग** में भी—"अनुत्पाद समता होने से सभी धर्मों की समता है", ऐसा कहा गया है। **प्रज्ञापारमिता** में भी कहा गया है—"हे सुभूति! रूप तो रूपस्वभाव से शून्य है, विज्ञानपर्यन्त विज्ञान के स्वभाव से शून्य है, क्योंकि स्वलक्षण-शून्यता के आधार पर हैं।

हस्तिकक्ष्य में भी कहा गया है—

"जिसका उत्पाद सम्भव हो, ऐसी कोई भी वस्तु प्राप्त नहीं है। असम्भव वस्तुओं में अज्ञानी लोग सम्भव की इच्छा करते हैं।"

पितापुत्रसमागम में भी कहा गया है—"ये सभी धर्म त्रिकाल में समता से ही समान हैं। अतीत काल में भी सभी धर्म स्वभावरहित थे, वर्तमान काल पर्यन्त स्वभाव से रहित हैं" इस प्रकार आगम से परीक्षण करना चाहिये।

युक्ति के द्वारा स्थिर किये गये आगम के अर्थों को अन्यों के द्वारा अन्यथा कर सकना सम्भव नहीं हैं। इसलिए युक्ति से भी परीक्षण करना चाहिये। अब संक्षेप में युक्ति कही जा रही हैं। वस्तुओं की उत्पत्ति विना हेतु के होगी अथवा हेतु से ? कभी-कभी ही दिखाई पड़ने से विना हेतु के उत्पाद नहीं होगा। यदि कारण की अपेक्षा न होगी तो अन्तर नहीं हो सकेगा, इसलिए उत्पाद-काल की भाँति सदा और सर्वत्र वस्तुएँ क्यों न होने लगेंगी ? अभाव काल से भी अन्तर न होने के कारण उत्पत्ति के समय में भी नहीं होंगी, तो इस प्रकार हेतु के विना (उत्पाद) उचित नहीं है। सहेतु से भी (उत्पाद नहीं है), क्योंकि जैसा तीर्थिकों ने ईश्वर आदि नित्य-हेतु कल्पित किया है, उससे भी वस्तु उत्पन्न नहीं हो सकती, क्योंकि उत्पाद क्रमशः दिखाई देते हैं। अवि-कल हेतुओं के फल का क्रमशः उत्पन्न होना उचित नहीं है, क्योंकि वह निरपेक्ष है। स्वयं समर्थ ईश्वर आदि को अन्य की अपेक्षा नहीं होती, क्योंकि नित्य होने के कारण अन्यों के उपकार की आवश्यकता नहीं पड़ेगी। अनुपकारी में अपेक्षा का योग नहीं होता। इसीलिए ईश्वर आदि की सर्वसामर्थ्यों से शून्य होने के कारण वन्ध्यापुत्र आदि की भाँति निःस्वभावता ही है। वस्तु अर्थक्रियासमर्थ होने के कारण वह (निरापेक्षतः) किसी भी कार्य को क्रमशः उत्पन्न करने में समर्थ नहीं है, जैसा कि पहले विचार किया गया है। युगपद् भी (उत्पाद) नहीं होगा, क्योंकि इस प्रकार सभी कार्यों को युगपद् उत्पन्न करके, बाद में भी यदि वह वैसा ही उत्पाद कर सके, तब फिर से भी समर्थस्वभाव की अनुवृत्ति

होने से पहले जैसी कार्य की उत्पत्ति की सम्भावना होने लगेगी। अनुवृत्ति न होने पर पूर्वस्वभाव का परित्याग कर देने से अनित्यता की सम्भावना होने लगेगी।

इसलिए नित्य नाम की कोई भी वस्तु नहीं है। इसीलिए **भगवान्** ने कहा था कि "हे महामते! आकाश, निरोध, निर्वाण आदि अकृत वस्तुओं पर अभिनिवेश करके समारोप होता है, वही असत् का समारोप है।" इस प्रकार इनका नित्य से उत्पाद युक्त नहीं है। अनित्य से भी नहीं है, क्योंकि इनमें भूत और भविष्य के अवस्तु होने से उससे उत्पाद अयुक्त है, क्योंकि बिना हेतु के उत्पाद की सम्भावना होने लगेगी। समान तथा असमान काल में उससे उत्पाद न होने से वर्तमान से भी उत्पाद नहीं होगा। इस प्रकार उत्पादकों का काल समान से नहीं होता है, क्योंकि हेतु के स्वभाव की भाँति कार्य की भी तत्समानकालता निष्पन्न होने लगेगी। भिन्न काल से भी उत्पत्ति नहीं होती, क्योंकि यदि कालान्तर के व्यवधान से उत्पाद होने लगेगा तो अतीत आदि से उत्पत्ति होने लगेगी। अव्यवधान से भी उत्पाद मानने पर पूरी तरह यदि व्यवधान हो तो एक ही क्षण में सभी क्षणों का अनुप्रवेश होगा, अतः कल्प के भी क्षणमात्र में हो जाने का प्रसङ्ग होगा। यथा परमाणुओं का सभी ओर संयोग होने पर तो पिण्ड के भी अणु मात्र होने का प्रसङ्ग आ जायेगा। यदि एक अंश से संयोग हो तो क्षण के सावयव हो जाने की सम्भावना होगी। स्वतः भी उत्पन्न नहीं होते, क्योंकि निर्हेतुक पक्ष में ही इस पक्ष का संग्रह हो जायेगा और स्वयं अपने में ही कर्त्ता का विरोध होगा। दोनों से भी (उत्पाद सम्भव) नहीं, क्योंकि दोनों पक्षों में होने वाले दोषों की सम्भावना होने लगेगी।

इसलिए ये सभी भाव परमार्थतः अनुत्पन्न ही हैं। संवृति में उत्पाद के विद्यमान होने से आगम आदि का विरोध नहीं होगा, जैसा कि **भगवान्** ने भी कहा है—

"वस्तुओं की उत्पत्ति संवृति से है। परमार्थतः वे निःस्वभाव हैं। निःस्वभाव पर होने वाली जो भ्रान्ति है, वही सम्यक् संवृति मानी गयी है।"

यही युक्ति भगवान् को अभीष्ट है, क्योंकि **शालिस्तम्ब** आदि सूत्रों में स्वतः, परतः, उभयतः और विना हेतु के उत्पाद का निषेध किया गया है।

अथवा इस प्रकार युक्ति से परीक्षण करना चाहिये। भाव दो प्रकार के हैं— रूपी तथा अरूपी। इनमें जो घड़ा आदि रूपी हैं, वे तो अणुशः विभिन्न रूप वाले होने के कारण एक स्वभाव के नहीं हैं। आगे-पीछे अवस्थित अणु पूर्व आदि दिग्भेदों से पृथक् किये जाने पर सिद्ध नहीं होते हैं। अणुओं के संचयात्मक होने के कारण अनेक-स्वभाव भी ठीक नहीं हैं। और न तो एक तथा अनेक स्वभाव के अतिरिक्त वस्तु का कोई अन्य स्वभाव है। अतः ये रूपवान् भाव तो स्वप्न आदि में उपलब्ध रूप

आदि की भाँति परमार्थतः निःस्वभाव ही हैं। यह तो भगवान् ने **आर्यलङ्कावतार** में कहा भी है—"और फिर महामते ! गाय की सींग भी अणुओं में विभक्त करने पर नहीं रह सकती है। अणु भी विभक्त करने पर अणुओं के लक्षण से युक्त नहीं रह पायेंगे।"

और जो अरूपी हैं, वे भी उसी प्रकार परीक्षण करने पर निःस्वभाव ही हैं। ऐसा मानना चाहिये कि जैसे बाहर के नील आदि अर्थ, न होने के बल से विज्ञान आदि अरूपी स्कन्ध ही नील आदि के रूप में अवभासित होते हैं। **भगवान्** ने भी कहा है कि—

"बाह्य रूप नहीं हैं। अपना चित्त ही बाहर दिखाई देता है।" इसलिए नील आदि विभिन्न आकारों में दिखाई देने के कारण तथा ग्राह्य-ग्राहक के आकारों में दिखाई देने से इनका एक स्वभाव होना ठीक नहीं है, क्योंकि एक और अनेक में विरोध होने से एक का अनेक के स्वभाव का होना ही अनुचित है। किसी एक का स्वभाव असिद्ध होने पर अनेकरूपता भी उचित नहीं है, क्योंकि अनेक तो एक का समूह ही है।

यदि ये झूठे ही रूप आदि के आकार प्रतीत होते हैं, ऐसा मानते हैं तो विज्ञान भी असत्य हो जायेगा, क्योंकि विज्ञान भी उसके स्वरूप से भिन्न नहीं होगा। स्वयं प्रकाशमान स्वरूप के अतिरिक्त विज्ञान का कोई अन्य रूप नहीं है। रूप आदि अपने आप ही आभासित होते हैं, तो ज्ञान के स्वरूप को प्राप्त वे भी मिथ्या हो जायेंगे। अतः सारे ही विज्ञान को मिथ्या मानना होगा। इसीलिए 'विज्ञान तो माया की भाँति है,' ऐसा भगवान् ने कहा है। इसलिए एक तथा अनेक स्वभाव से, शून्य होने के कारण ये सभी वस्तुयें परमार्थतः सत्य नहीं है, ऐसा निश्चित है। यही अर्थ भगवान् ने **आर्यलङ्कावतार** में कहा है—

"जैसा दर्पण में रूप एकत्व तथा अन्यत्व से विवर्जित है, और दिखाई तो देता है, किन्तु वहाँ होता नहीं,वैसी ही वस्तुओं की स्थिति है"

'एकत्वान्यत्ववर्जितम्' इसका अर्थ है—एकत्व तथा अन्यत्व से रहित। फिर कहा गया है—

"बुद्धि के द्वारा विवेचित के स्वभाव का ग्रहण नहीं हो पाता है। इस लिए वे निरभिलाप तथा निःस्वभाव भी प्रदर्शित किये गये हैं।"

इस प्रकार चिन्तामयी प्रज्ञा के द्वारा भूतार्थ का परीक्षण करके उस का प्रत्यक्ष करने के लिए भावना-मयी प्रज्ञा को उत्पन्न करना चाहिए। बहुश्रुत आदि मात्र होने से अर्थ प्रत्यक्ष नहीं हो सकता है, ऐसा **आर्यरत्नमेघ** आदि में कहा गया है। प्रतिपत्ति करने वालों को ही अनुभव होता है। अतिस्पष्ट ज्ञान-आलोक के उदय के बिना सम्यक् (अर्थ) पर ढका हुआ तम (अन्धकार) का आवरण दूर नहीं होता। अनेक बार भावना करने पर अभूत-अर्थ में भी अतिस्फुट ज्ञान उत्पन्न होता है। जैसे कि अशुभ तथा पृथ्वीकृत्स्न आदि की समापत्ति करने वालों को ज्ञान होता तो फिर भूतार्थ के लिये कहना ही क्या ? इस प्रकार की गयी भावना का फल परिस्फुटज्ञान है, इसलिये सफलता है ऐसा भगवान् ने **समाधिराज** में कहा है—

> "आप लोगों को अवबोधित करता हूँ प्रतिवेदन करता हूँ कि जैसे-जैसे मनुष्य अनेक बार परीक्षण करेगा वैसे-वैसे उस पर स्थित उन विकल्पों से चित्त आश्रित होता जायेगा।"

ऐसा विस्तार से कहा गया है। इसलिए तत्त्व को साक्षात्कार करने का इच्छुक भावना में प्रवृत्त होता है।

इसमें प्रथम ही योगी को चित्त स्थित करने के लिए शमथ सिद्ध करना चाहिए। चित्त की जल के समान चञ्चल होने से शमथ के आधार के विना स्थिति नहीं है। असमाहित-चित्त से यथाभूत जानना सम्भव नहीं है। **भगवान्** ने कहा है कि-"समाहित चित्त के द्वारा यथाभूत को जानता है।" वह शमथ-लाभ आदि कामनाओं में निरपेक्ष सम्यक् प्रवृत्ति में स्थित, दुःखादि अधिवासना के स्वभाव वाले, वीर्य प्रारम्भ किये हुये (व्यक्ति) को शीघ्रता से सिद्ध होता है। इसलिए **आर्यसंधिनिर्मोचन** आदि में भी दान आदि उत्तरोत्तर के कारण के रूप में कहे गये हैं।

इस प्रकार शील आदि शमथ-सम्भारों में स्थित रहकर मन के अनुकूल स्थान में सभी बुद्धों तथा बोधिसत्त्वों को प्रणाम आदि करके, पाप की देशना तथा पुण्य का अनुमोदन करके, सकल जगत् के उद्धार के आशय वाला महाकरुणा को अभिमुख करके, शरीर सीधा करके, सुखासन पर बैठकर, पर्यङ्कबाँधकर समाधि को अभिनिष्पन्न करे।

वहाँ पहले संक्षेप में जिस वस्तु का जितने प्रकार से विचार करना चाहिए, जो सभी वस्तुओं का संग्रह हो जाता है, उस पर चित्त प्रतिष्ठित करना चाहिए। संक्षिप्त

वस्तु रूपी तथा अरूपी भेद से दो प्रकार की है। आदिकर्मिक के विक्षेप दोष को दूर करने के लिए फिलहाल संक्षिप्त का आलम्बन करना उचित है। जब मनस्कार पर विजय प्राप्त कर लेता है, तब स्कन्ध, धातु आदि भेदों से संशोधन करके विस्तार का भी आलम्बन होता ही है। जैसा कि **आर्यसन्धिनिर्मोचन** आदि में कहा गया है कि— योगियों का अठारह प्रकार की शून्यता के आलम्बन आदि के भेद से अनेक प्रकार का आलम्बन है।

यहीं पर भगवान् ने सत्त्वों के उपकारहेतु रूपी, अरूपी आदि के भेद से संक्षेप मध्य तथा विस्तार के द्वारा वस्तुओं का भेद अभिधर्म आदि में कहा है। और उस वस्तु को अध्यारोप तथा अपवाद का परिहार करने के लिए स्कन्ध, धातु आदि के संग्रह के रूप में गिनना चाहिये। तब सर्ववस्तुओं के संग्रह का निश्चय करके उसी पर चित्त को पुनः पुनः प्रवृत्त करना चाहिये।

जब बीच में राग आदि से चित्त बाहर की ओर विक्षिप्त हो जाये, तब विक्षेप को जानकर अशुभ आदि की भावना से विक्षेप को शान्त करके पुनः उसी पर बारंबार चित्त को प्रवृत्त करना चाहिये। अशुभ आदि की भावना के क्रम यहाँ विस्तार के भय से नहीं लिखे गये हैं। जब चित्त को वहाँ अनभिरत देखे, समाधि के गुणों को देखने से उस पर अभिरति की भावना करे, विक्षेप के दोषों के दिखलाई पड़ने से अरति को शान्त करना चाहिए। फिर जब स्त्यान तथा मिद्ध से अभिभूत होने के कारण आलम्बन ग्रहण के अस्पष्ट होने से चित्त लीन हो, तब अलोक संज्ञा की भावना के द्वारा अथवा परममुदित वस्तु बुद्ध, आदि के गुणों का मनस्कार के द्वारा लय का उपशमन करके उसी आलम्बन को और भी दृढता के साथ ग्रहण करे।

जब पूर्व काल के हँसने, रमण आदि के स्मरण से बीच-बीच में चित्त में औद्धत्य दिखलाई पड़े, तब अनित्यता आदि संवेगों पर मनस्सिकार से औद्धत्य को प्रशान्त करना चाहिये। फिर उसी आलम्बन पर चित्त की अभिसंस्कार के बिना प्रवृत्ति कराने में प्रयत्न करना चाहिये। जब लय और औद्धत्य दोनों से रहित होने के कारण चित्त समप्रवृत्त तथा स्वरसवाही दिखलाई पड़े, तब आभोग को शिथिल करके उपेक्षा करनी चाहिये। जब समप्रवृत्ति होने पर यत्न किया जाता है, तब चित्त विक्षेप में पड़ जाता है।

जब उसी आलम्बन में अनभिसंस्कार में चित्त जबतक इच्छानुसार प्रवृत्त हो जाता है, तब ऐसा जानना चाहिए कि 'शमथ' निष्पन्न हो गया है। शमथ का स्वभाव तो चित्त की एकाग्रतामात्र है, यही सभी शमथों का सामान्य-लक्षण है। इसका

आलम्बन तो अनिश्चित ही है। इस मार्ग को प्रज्ञापारमिता आदि में भी **भगवान्** ने कहा है—जैसा कि "वहाँ चित्त स्थापित करता है, संस्थापित करता है, अवस्थापित करता है, उपस्थापित करता है, दमन करता है, शान्त करता है, व्युपशान्त करता है, एकाग्र करता है, समाहित करता है," इन नव पदों से कहा गया है।

वहाँ 'स्थापयति' का तात्पर्य है चित्त को आलम्बन से बाँधना, 'संस्थापयति' का तात्पर्य है उसी आलम्बन पर प्रबन्ध के साथ प्रवृत्त करना। 'अवस्थापयति' का तात्पर्य है विक्षेप को जान कर परिहार करता है। 'उपस्थापयति' का तात्पर्य है विक्षेप-प्रहाण करते हुये आगे आगे पुनः उसी आलम्बन पर स्थापित करता है। 'दमयति' का तात्पर्य है रति को उत्पन्न करता है। 'शमयति' का तात्पर्य है विक्षेप के दोषों को देखकर अरति का प्रशमन करता है। 'व्युपशमयति' का तात्पर्य है स्त्यान-मिद्ध आदि उभरे हुये को प्रशान्त करता है। 'एकोतीकरोति' का तात्पर्य आलम्बन में अभिसंस्कार के विना प्रवृत्ति कराने में यत्न करता है। 'समादधाति' का तात्पर्य है चित्त-समता हो जाने पर उपेक्षा करता है। अर्थात् समन्वाहरण करता है, ये इन पदों के अर्थ हैं, जिनको आर्यमैत्रेय तथा पूर्ववर्ती आचार्यों ने किया है।

संक्षेपतः सभी समाधियों के छः दोष होते हैं कौसीद्य, आलम्बन-संप्रमोष, लय, औद्धत्य, अनाभोग तथा आभोग। इनके प्रतिपक्ष में आठ प्रहाण-संस्कारों की भावना करनी चाहिये। वे हैं—श्रद्धा, छन्द, व्यायाम, प्रश्रब्धि, स्मृति, सम्प्रजन्य, चेतना तथा उपेक्षा। इनमें से प्रथम चार कौसीद्य के प्रतिपक्ष हैं। इस प्रकार समाधि के गुणों में अभिसम्प्रत्यय-लक्षणयुक्त श्रद्धा के कारण वहाँ योगी की अभिलाषा उत्पन्न होती है। तत्पश्चात् अभिलाषा से (योगी) वीर्य आरम्भ करते हैं, उस वीर्य के बल से काय तथा चित्त की कर्मण्यता प्राप्त करते हैं। उससे काय तथा चित्त की प्रश्रब्धि से कौसीद्य की निवृत्ति होती है। इसलिए श्रद्धा आदि की भावना कौसीद्य के प्रहाण-हेतु करनी चाहिये। स्मृति तो आलम्बन-सम्प्रमोष का प्रतिपक्ष है। सम्प्रजन्य लय तथा औद्धत्य का प्रतिपक्ष है, क्योंकि इससे लय तथा औद्धत्य का सम्यग् रूप से बोध होता है। लय और औद्धत्य का प्रशमन न होने के समय अनाभोग दोष होता है। इसके प्रतिपक्ष के रूप में चेतना की भावना करनी चाहिए। लय तथा औद्धत्य का प्रशमन होने पर जब चित्त प्रशमवाही होता है, तब आभोग दोष होता है। उसके प्रतिपक्ष में उस समय उपेक्षा की भावना करनी चाहिए।

इन आठ प्रहाण-संस्कारों से युक्त समाधि परमकर्मण्य होता है। उससे ऋद्धि आदि गुणों को सिद्ध करता है। इसीसे **सूत्रों** में कहा गया है कि "आठ प्रहाण संस्कारों से युक्त ऋद्धिपद की भावना करें।" वह चित्त की एकाग्रता उत्तरोत्तर

कर्मण्यता के सम्प्रयोग से और आलम्बन आदि गुणों का विशेषयोग होने से ध्यान, अरूपि-समापत्ति और विमोक्ष आदि के नाम को प्राप्त करती है।

इस प्रकार जब उपेक्षा वेदना से युक्त होती है, और वह सवितर्क तथा सविचार होती है, तब अनागम्य कहलाती है, क्योंकि प्रथम ध्यान का प्रयोग चित्त है। जब काम-तृष्णा तथा पाप-धर्मों से विविक्त हो जाता है, वितर्क, विचार, प्रीति, सुख और अध्यात्म-सम्प्रसाद से युक्त हो जाता है, तब 'प्रथम-ध्यान' कहा जाता है। इससे प्रथम ध्यान वितर्क मात्र से रहित होता है, और 'ध्यानान्तर' कहलाता है। जब वितर्क तथा विचार से रहित और प्रथम ध्यान भूमि की तृष्णा से विविक्त होता है, प्रीति, सुख, अध्यात्म-सम्प्रसाद से युक्त होता है, तब द्वितीय ध्यान कहा जाता है। जब द्वितीय ध्यान भूमि की तृष्णा से विविक्त होता है, सुख, उपेक्षा, स्मृति तथा सम्प्रजन्य से सम्प्रयुक्त होता है, तब तृतीय ध्यान कहा जाता है। जब तृतीय ध्यान भूमि की तृष्णा से विविक्त होता है, अदुःख, असुख, उपेक्षा तथा स्मृति से सम्प्रयुक्त होता है, तब चतुर्थ ध्यान कहा जाता है। इस प्रकार अरूपि-समापत्ति, विमोक्ष, अभिभवायतन आदि से भी आलम्बन तथा आकार आदि के भेदों से जोड़ना चाहिये।

इस प्रकार आलम्बन पर चित्त स्थिर करके प्रज्ञा से विवेचन करना चाहिये, जिससे ज्ञानालोक उत्पन्न होने से सम्मोह के बीज का अत्यन्त प्रहाण होगा, अन्यथा तीर्थिकों की भाँति समाधि मात्र के द्वारा क्लेश प्रहाण नहीं होगा। जैसा कि **सूत्र** (**समाधिराज**) में कहा गया है—

"इस समाधि की भावना भले ही की जाये,उससे आत्मसंज्ञा का विनाश नहीं होता, उससे पुनः क्लेश प्रकुपित होंगे,जैसे कि उद्रेक की समाधि-भावना।"

इस विषय में **आर्यलङ्कावतार** में संक्षेप में प्रज्ञा की भावना का क्रम कहा गया है—

"चित्तमात्र पर आरूढ हो करके, बाह्य अर्थ की कल्पना न करे। तथता के आलम्बन पर स्थिर रहकर, चित्त-मात्र का भी अतिक्रमण करे। चित्तमात्र का अतिक्रमण करके निराभास का अतिक्रमण करे। निराभास में स्थित जो योगी होगा, उसे महायान दिखेगा। अनाभोग की गति शान्त होती है (और वह) प्रणिधानों से विशोधित होती है। श्रेष्ठ नैरात्म्य-ज्ञान को निराभास के द्वारा देखता है।"

इसका यह अर्थ है कि—प्रथम योगी, जो रूपी धर्म बाह्य-अर्थ के रूप में दूसरों के द्वारा परिकल्पित किये गये हैं, उनका विचार करे कि क्या ये विज्ञान से अलग हैं अथवा ये विज्ञान ही हैं, जो उसी प्रकार दिखलायी देता है ? जैसे कि स्वप्न की अवस्था में। वहाँ विज्ञान से बाहर परमाणुशः विचार करे और परमाणुओं का भी भागों में परीक्षण करने पर योगी उन अर्थों को नहीं देखेगा। उसे उनके दिखाई नहीं पड़ने से ऐसा प्रतीत होने लगता है कि यह सब तो चित्तमात्र है, बाह्य-अर्थ तो है ही नहीं। उसे ऐसा कहा गया है—"चित्तमात्र पर आरूढ़ होकर बाह्यार्थ की कल्पना न करे।" रूपी धर्म के विकल्पों का प्रहाण करना चाहिए—यह इसका अर्थ है।

उन उपलब्धि लक्षण वाले (भावों) का परीक्षण करने पर उनकी अनुपलब्धि हो जाती है। इस प्रकार रूपी धर्मों का विवेचन करके अरूपी का विवेचन करना चाहिये। जो चित्तमात्र रहता है, वह भी ग्राह्य के न होने से ग्राहक संगत नहीं होता, क्योंकि ग्राहक को ग्राह्य की अपेक्षा होती है। इसलिए चित्त ग्राह्य तथा ग्राहक से विविक्त, अद्वय ही है ऐसा विचार करना चाहिये। अद्वय लक्षण है—

"तथता के आलम्बन पर स्थित रहकर (उस) चित्तमात्र का भी अतिक्रमण करना चाहिये।"

ग्राहक आकार का अतिक्रमण करना चाहिए। द्वय का निराभास ही अद्वय ज्ञान पर स्थित होना चाहिए, इसका यह अभिप्राय है।

इस प्रकार चित्तमात्र का भी अतिक्रमण करके, जो द्वय-निराभास ज्ञान है उसका भी अतिक्रमण करे, क्योंकि स्वतः तथा परतः भावों की उत्पत्ति युक्त नहीं है और ग्राह्य तथा ग्राहक मिथ्या ही हैं। उससे भी वे अव्यतिरेक होने से उसका भी सत्यत्व उचित नहीं है, ऐसा विचार करे। वहाँ अद्वय-ज्ञान में भी वस्तुता का अभिनिवेश त्याग देना चाहिये। अद्वय-ज्ञान के निराभास ज्ञान में ही रहना चाहिए, इसका यह अभिप्राय है। ऐसा होने पर वह सभी धर्मों की निःस्वभावता की प्रतिपत्ति में स्थित हो जाता है। उसमें स्थित होने वाले का परमतत्त्व में प्रवेश होने से निर्विकल्प समाधि में प्रवेश हो जाता है।

जब योगी अद्वय-ज्ञान के निराभास-ज्ञान में स्थित हो जाता है, तब परमतत्त्व में स्थित हो जाने से वह महायान को देखता है। जो परमतत्त्व का दर्शन है वही महायान कहलाता है। यही वह परमतत्त्व है, जो सभी धर्मों को प्रज्ञाचक्षु के द्वारा परीक्षण करने वाले को सम्यग् ज्ञान के प्रकाश का उदय होने पर सत्य का दर्शन है। जैसा कि **सूत्र** में भी

कहा गया है कि—"परमार्थ-दर्शन क्या है ? सभी धर्मों का दर्शन न होना ।" यहाँ इसी तरह का अदर्शन अभीष्ट है न कि आँखों को बन्द किये हुये और जन्म से अन्धों की भाँति प्रत्यय की अपूर्णता अथवा मनसिकार न होने से जो अदर्शन है ।

इसलिये भावों के अभिनिवेश आदि की विपरीतता की वासना का प्रहाण न होने से असंज्ञि-समापत्ति आदि से उठे हुए (व्यक्ति) की तरह योगी अमुक्त ही होगा, क्योंकि भाव आदि में अभिनिवेश के मूलभूत राग आदि क्लेश-समूह पुनः उत्पन्न होते हैं। "राग आदि की जड़ भावों का अभिनिवेश है" ऐसा **आर्यसत्यद्वयनिर्देश** आदि में भी कहा गया है। **अविकल्पप्रवेशधारणी** में जो कहा गया है कि—"अमनसिकार से रूप आदि निमित्तों का प्रहाण करता है।" वहाँ भी प्रज्ञा के द्वारा परीक्षण करने पर जो अनुपलब्धि होती है, वही अमनसिकार का अभिप्राय है, न कि मनसिकार का अभाव मात्र। क्योंकि असंज्ञिसमापत्ति आदि की भाँति अनादि काल से रूप आदि में अभिनिवेश वाले मनसिकार का परित्याग मात्र करने से प्रहाण होता नहीं।

संशय का प्रहाण न करे तो पूर्वोपलब्ध रूप आदि में अभिनिवेश से मनसिकार का परिवर्जन करना सम्भव नहीं। जैसे कि अग्नि का परिवर्जन न करे तो दाह का परिवर्जन नहीं होता है। इस प्रकार इन रूपादि मिथ्या विकल्पों को कण्टक आदि की भाँति चित्त से अपने हाथों के द्वारा निकाला नहीं जा सकता। फिर कैसे ? संशय के बीजों को हटाने से। वहीं संशय के बीज को योगी की समाधि का आलोक होने पर प्रज्ञा की आँखों से परीक्षण करके, पूर्वतः उपलब्ध तथा उपलब्धिलक्षण प्राप्त रूपादि की अनुपलब्धि होने से रज्जु में सर्प के ज्ञान की भाँति दूर किया जा सकता है, अन्यथा नहीं। उसी प्रकार संशय का बीज दूर होने से रूप आदि निमित्तों के मनसिकार का त्याग किया जा सकता है, अन्यथा नहीं। ऐसा न हो तो समाधि का आलोकन होने से प्रज्ञा की चक्षु से भी न दिखाई पड़ने पर अन्धकूप में स्थित मनुष्य को घर के अन्दर पड़े हुए घट आदि में संशय होता है, उसी प्रकार योगी को भी रूपादि के अस्तित्व का संशय निवृत्त नहीं होता है। उसके निवृत्त न होने से आँखों का तिमिर दोष दूर न कर पाये हुये की भाँति जो अनुचित मिथ्या रूप आदि का अभिनिवेश प्रवृत्त होता रहेगा, और वह किसी के भी द्वारा दूर नहीं किया जा सकेगा।

इसलिए समाधि के हाथ से मन को पकड़कर अतिसूक्ष्म प्रज्ञारूपी शस्त्र के द्वारा उस चित्त में विद्यमान रूप आदि के प्रति होने वाले मिथ्या-विकल्प के बीजरूपी रोग का निराकरण करना चाहिये। इस प्रकार जड़ से उखाड़े गये वृक्ष भूमि पर नहीं जमते, उसी प्रकार निर्मूल होने से (पुनः) मिथ्या-विकल्प चित्त में उत्पन्न नहीं

होंगे। अतः एव आवरण प्रहाण करने के लिए शमथ तथा विपश्यना (दोनों का) युगनद्ध-वाही मार्ग भगवान् ने निर्दिष्ट किया है, क्योंकि—"वे दोनों अविकल्प-सम्यग-ज्ञान के हेतु हैं।"

जैसा कि (**सूत्र** में) कहा गया है—

'शील में स्थित होकर समाधि प्राप्त होती है, समाधि प्राप्त होने पर ही प्रज्ञा की भावना होती है। प्रज्ञा से विशुद्ध ज्ञान होता है और विशुद्ध ज्ञान वाले को शील-सम्पत्ति होती है।"

इस प्रकार जब शमथ के द्वारा आलम्बन में चित्त स्थिर कर दिया जाता है, तब प्रज्ञा के द्वारा विचार करने पर सम्यग्ज्ञान का प्रकाश उत्पन्न होता है। तब आलोक के प्रकाशित होने पर अन्धकार के निरास की भाँति आवरण दूर हो जाता है। अतः ये दोनों आँख तथा प्रकाश की भाँति सम्यग्ज्ञान को उत्पन्न करने में परस्पर अनुकूल स्थित होते हैं। आलोक तथा अन्धकार की भाँति एक का दूसरे से विरोध नहीं है। समाधि अन्धकार के स्वभाव का नहीं है। तब क्या है? चित्त की एकाग्रता के लक्षण वाला है। 'वह समाहित होकर वास्तविकता को जानता है।' इस वचन के कारण वह प्रज्ञा से पूर्णतः अनुकूल ही हो जाता है, न कि विरोधी। इसलिए समाहित की प्रज्ञा से परीक्षण करने पर सभी धर्मों की उपलब्धि नहीं होगी, वही परम अनुपलम्भ है। योगियों के उस तरह के अवस्थान के लक्षण तो अनाभोग है, क्योंकि उसके परे अन्य द्रष्टव्य नहीं रह जाता है। 'शान्त' तो भाव, अभाव आदि विकल्प के लक्षण वाले सारे प्रपञ्चों का उपशम है।

इस प्रकार जब योगी को प्रज्ञा से परीक्षण करने पर वस्तु का स्वभाव कुछ भी उपलब्ध नहीं होता है, तब उसको भाव-विकल्प नहीं ही होता है, अभाव का विकल्प भी उसमें नहीं ही है। यदि कभी कुछ भाव दिखाई पड़ता भी है, तो ऐसा होने पर उस निषेध से अभाव का विकल्प प्रवृत्त होता है। जब योगी को प्रज्ञाचक्षु के द्वारा परीक्षण करने पर तीनों कालों में भी भाव उपलब्ध नहीं होता, तब प्रतिषेध के द्वारा अभाव पर विकल्प कैसे करे? इस प्रकार अन्य विकल्प भी उस समय उसको नहीं उत्पन्न होते, क्योंकि भाव और अभाव दोनों विकल्पों के द्वारा सभी विकल्प व्याप्त हैं, क्योंकि व्यापक के विना व्याप्य भी नहीं हो सकता है। इस प्रकार यह तो परम निर्विकल्प योग है। उसमें स्थित योगी के सभी विकल्पों का अस्त हो जाने से क्लेशा-वरण तथा ज्ञेयावरण सम्यग्रूप से प्रहीण हो जाते हैं। जैसे कि क्लेशावरण के अनुत्पन्न

तथा अनिरुद्ध वस्तुओं पर भाव आदि का विपर्यास मूल कारण है, ऐसा **आर्यसत्यद्वय-निर्देश** आदि में भगवान् ने कहा है।

इस योगाभ्यास के द्वारा भाव आदि सभी विकल्पों का प्रहाण करने से समस्त भाव आदि विपर्यासों, अविद्यास्वभाव वाले क्लेशावरण के मूलों का प्रहाण हो जाता है, इसलिए मूल का उच्छेद होने से क्लेशावरण का मूल सम्यग् रूप से प्रहीण हो जाता हैं। जैसा कि **आर्यसत्यद्वयनिर्देश** में कहा गया है—"मञ्जुश्री ! क्लेशों को कैसे दबाया जा सकता है ? क्लेशों का परिज्ञान कैसे होता है ? मञ्जुश्री ने कहा – परमार्थतः अत्यन्त अजात, अनुत्पन्न तथा अभाव वाले सभी धर्मों पर संवृत्ति से असद्विपर्यास होता है। उस असद्विपर्यास से संकल्प तथा विकल्प होते हैं। उस संकल्प तथा विकल्प से अयोनिशोमनसिकार होता है। उस अयोनिशो-मनसिकार से आत्मसमारोप होता है, उस आत्मसमारोप से दृष्टिपर्युत्थान तथा उस दृष्टिपर्युत्थान से क्लेशों का प्रादुर्भाव होता है। देवपुत्र ! परमार्थतः सभी धर्मों को जिसने अत्यन्त अजात, अनुत्पन्न तथा अभाव रूप में ज्ञान होता है, वह परमार्थतः अविपर्यस्त है, जो परमार्थतः अविपर्यस्त है, वह अविकल्प है। जो अविकल्प है, वह योनिशः प्रयुक्त है। जो योनिशः प्रयुक्त है उसको आत्मसमारोप नहीं होता है। जिसको आत्मसमारोप नहीं होता है, उसको दृष्टिपर्युत्थान नहीं होता है। परमार्थतः निर्वाण-दृष्टि-पर्यन्त सारे दृष्टिपर्युत्थान भी नहीं होते हैं। इस प्रकार अनुत्पाद में स्थित उसके क्लेशों को अत्यन्त विनीत देखना चाहिए। वह तो 'क्लेश-विनय' कहा जाता है, और जब हे देवपुत्र ! क्लेशों को निराभास ज्ञान के द्वारा परमार्थतः अत्यन्त-शून्य, अत्यन्ता-भाव और अत्यन्त निर्निमित्त अच्छी तरह से जान लेता है, तब हे देवपुत्र ! क्लेशों का परिज्ञान हो जाता है। हे देवपुत्र ! और जैसे जो दुष्ट साँप की जाति जानता है, वह उस दुष्ट सांप के विष को शान्त करेगा। हे देवपुत्र ! उसी प्रकार जो क्लेशों के गोत्र को अच्छी तरह से जानता है उसके क्लेश शान्त हो जाते हैं। देवपुत्र ने कहा-हे मञ्जुश्री ! क्लेशों का गोत्र क्या है ? मञ्जुश्री ने कहा—हे देवपुत्र ! परमार्थतः अत्यन्त अजात, अनुद्भूत और अभाव वाले सभी धर्मों पर जो परिकल्पनायें हैं, वे ही क्लेशों के गोत्र हैं।" ऐसा विस्तार से कहा गया है।

भाव आदि के विपर्यास से सभी विपर्यासों के व्याप्त होने से उसके प्रहाण पर सभी विपर्यासों का प्रहाण हो जाता है। अतः ज्ञेयावरण का भी इससे सम्यग्रूप से प्रहाण हो सकेगा, क्योंकि—आवरण तो विपर्यास के लक्षण वाले हैं। ज्ञेयावरण का प्रहाण करने पर प्रतिबन्ध न होने से सूर्यकिरण (जिस प्रकार) बादल आदि से रहित आकाश में सर्व निर्बाध फैलती है, उसी प्रकार योगी के प्रत्यक्ष में ज्ञान का प्रकाश फैलता है।

इस प्रकार विज्ञान तो वस्तु-स्वभाव के प्रकाशस्वरूप है, और वह वस्तु उपस्थित होने पर भी प्रतिबन्ध होने से प्रकाशित नहीं होती। प्रतिबन्ध न होने पर तो अचिन्त्य विशेष शक्ति प्राप्त होने से क्यों सभी वस्तुओं को यथावत् प्रकाशित नहीं करेगा? अतः संवृति तथा परमार्थ के रूप से सभी वस्तुओं का यथावत् परिज्ञान होने से सर्वज्ञता प्राप्त होती है। इसलिए यही आवरण के प्रहाण तथा सर्वज्ञता प्राप्ति का परम मार्ग है।

श्रावक आदि का जो मार्ग है, उससे सभी विपर्यासों का प्रहाण न हो पाने से दोनों आवरणों का सम्यक् प्रहाण नहीं हो पायेगा। जैसा कि **आर्यलङ्कावतार** में कहा गया है—"अन्य लोगों को तो सभी धर्मों को कारण के अधीन देखकर अनिर्वाण में भी निर्वाण की बुद्धि हो जाती है, क्योंकि हे महामते! धर्मनैरात्म्य न देखने से इनको मोक्ष नहीं होता है। हे महामति! श्रावकयान के अभिसमय के गोत्र वाले को तो अनिर्याण होने पर भी निर्याण की बुद्धि हो जाती है। हे महामते! यहाँ कुदृष्टि से व्यावर्तन करने के लिये प्रयास करना चाहिए।" इसीलिये अन्य मार्ग के द्वारा मोक्ष न होने से 'एक ही यान है,' ऐसा भगवान् ने कहा है।

केवल बालों के द्वारा बाल-अवतारणा की अभिसन्धि से श्रावक आदि के मार्ग का उपदेश किया गया। जैसे कि–यह तो स्कन्ध आदि धर्म मात्र है, न कि आत्मा, इस प्रकार भावना करते हुये श्रावक पुद्गलनैरात्म्य में प्रवेश करता है। त्रैधातुक विज्ञप्ति मात्र है, इस प्रकार भावना करते हुये विज्ञान-वादियों के बाह्यार्थ नैरात्म्य में प्रवेश करता है। इस रीति से इस अद्वय ज्ञान का भी नैरात्म्य में प्रवेश करने के कारण परम तत्त्व (नैरात्म्य) में प्रविष्ट होता है, न कि विज्ञप्तिमात्रता में प्रवेश ही तत्त्व में प्रवेश है। जैसा पहले कहा गया है। **आर्यलोकोत्तरपरिवर्त** में भी कहा गया है कि–"और भी हे जिनपुत्र! त्रैधातुक तो चित्तमात्र में अवतरित होता है, और वह चित्त भी अनन्त तथा अमध्य के रूप में अवतरित होता है।" उत्पाद और भङ्ग इन लक्षणों वाले दोनों अन्तों तथा स्थिति लक्षण वाले मध्य के न होने से चित्त अनन्त तथा अमध्य है। इसलिए अद्वय-ज्ञान में प्रवेश ही तत्त्व में प्रवेश है।

योगियों की वह अवस्था किससे विशुद्ध होगी ऐसा कहें तो (उत्तर) कहा है कि—"प्रणिधानों के द्वारा विशोधित होगी।" महाकरुणा के द्वारा जो समस्त सत्त्वों का अर्थ करने के लिए बोधिसत्त्वों ने प्रणिधान किया उस प्रणिधान के बल से उत्तरोत्तर दान आदि कुशलों का अभ्यास करने से वह उस प्रकार से परिशुद्ध हो जायेगी। उससे सभी धर्मों की निःस्वभावता का ज्ञान होने पर भी सभी सत्त्वों पर आश्रितता जब तक निवृत्त नहीं हो जाती, संसार के दोषों से लिप्त न होते हुये, अन्त तक संसार में ही रहते हैं।

कैसे अनाभोग और शान्त हैं ? इसका कारण कहते हैं—

"श्रेष्ठज्ञान नैरात्म्य को निराभास के द्वारा देखते हैं।" इसलिए अद्वयवादियों को अद्वयलक्षण वाला जो श्रेष्ठज्ञान परमार्थतः अभिमत है, वह भी नैरात्म्य है। निःस्वभाव को योगी अद्वय-निराभास ज्ञान से देखता है। इसके बाद दूसरे द्रष्टव्य के न होने से वह अनाभोग है, और सभी विकल्पों के न होने से शान्त है।

यहाँ यदि जब इस प्रकार का योगी कौन है, जो देखता है, ऐसा कहें तो, (उत्तर है कि) परमार्थतः आत्मा आदि स्वतन्त्र रूप से कोई योगी नहीं है, और न कोई देखता ही है। किन्तु संवृत्ति में जैसे रूपादि विषयों के आकार के ज्ञान के उत्पन्न मात्र होने से विज्ञान ही लोक में उन उन रूपों में प्रयुक्त होता है। जैसे देवदत्त या यज्ञदत्त को ज्ञान से देखता है। आत्मादि तो कुछ भी नहीं है। उसी प्रकार यहाँ भी अद्वयज्ञान-निराभास ज्ञान ही उत्पन्न होता हुआ, निराभास-ज्ञान के द्वारा देखता है, ऐसा कहा जाता है। सभी धर्मों की परमार्थतः निःस्वभावता होने पर भी संवृत्ति में चाहे योगियों का ज्ञान हो, अथवा पृथग्जन का ज्ञान हो दोनों भी अनभीष्ट नहीं हैं। जैसा कि **आर्यसत्यद्वयनिर्देश** में विस्तार से कहा गया है कि—"वह परमार्थतः अत्यन्त अभाव है, फिर भी संवृत्ति में मार्ग-भावना करता है।"

अन्यथा श्रावक, प्रत्येकबुद्ध, बोधिसत्त्व, बुद्ध, पृथग्जन आदि की व्यवस्था कैसे होगी ? लेकिन जिसका संवृतिमें भी कारण नहीं है, वह तो संवृति में भी उत्पन्न नहीं होता, जैसे खरगोश का सींग आदि। जिसका कारण है, वह तो परमार्थतः झूठा होने पर भी उत्पन्न होता ही है, जैसे कि माया, प्रतिबिम्ब और प्रतिध्वनि आदि। माया आदि का संवृति में प्रतीत्यसमुत्पाद होने पर भी वे परीक्षण के अयोग्य होने से परमार्थरूप से उनके वस्तुत्व होने का अवसर नहीं होगा। इसलिए सारा जगत् माया की भाँति कहा गया है। वहाँ जिस प्रकार क्लेश तथा कर्म की माया के कारण सत्त्वों की जन्मरूपी माया उत्पन्न होती है, उसी प्रकार योगियों को भी पुण्य तथा ज्ञान की सम्भार-रूपी माया के कारण योगियों के ज्ञानरूपी माया प्रवृत्त होती ही है। जैसा कि **आर्यप्रज्ञापारमिता** में कहा गया है—"सुभूते ! इस प्रकार सभी धर्म निर्माण हैं,—कोई श्रावक का निर्माण है, कोई प्रत्येकबुद्ध का निर्माण है, कोई बोधिसत्त्व का निर्माण है, कोई तथागत का निर्माण है, कोई क्लेश का निर्माण है, कोई कर्म का निर्माण है। हे सुभूते ! इस पर्याय से सभी धर्मों का निर्माणोत्पाद होता है।"

योगियों का पृथग्जन से यही अन्तर है कि वे तो मायाकार की भाँति माया को यथावत् जानने के कारण सत्य के रूप में अभिनिविष्ट नहीं होते, इसीलिए वे 'योगी'

कहे जाते हैं। जो लोग अज्ञानी पृथग्जन के समान उस खेल को सत्य के रूप में ही अभिनिवेश करते हैं, वे लोग विपरीत में अभिनिवेश करने से 'अज्ञानी' कहे जाते हैं, इस प्रकार वे सब अविरुद्ध हैं। जैसा कि **आर्यधर्मसङ्गीति** में कहा गया है—

"जैसे कोई मायाकार निर्माण मुक्ति को पाने के लिए प्रयास करता है, उसको पहले से वह ज्ञात होने से उस निर्माण पर आसक्ति नहीं होती। तीनों भव निर्माण की भाँति हैं, संबोधि में पारंगत ऐसा समझते हैं (और) वह जगत् के लिए कवच पहनता है, उसी प्रकार पहले से ज्ञात जगत् होता है।"

इस प्रकार के क्रम से तत्त्व की भावना करनी चाहिए।

उसमें लय, औद्धत्य आदि के उत्पन्न होने पर पूर्व की भाँति प्रशमन करना चाहिए। जब सभी धर्मों का निःस्वभावता के रूप में आलम्बन होने से लय, औद्धत्य आदि से रहित होकर ज्ञान अनभिसंस्कार से प्रवृत्त होता है, तब शमथ तथा विपश्यना का युगनद्धवाही मार्ग निष्पन्न होता है। उस समय जब तक समर्थ हो सके तब तक अधिमुक्ति के बल से अधिमुक्तिचर्या की भूमि पर स्थित होकर भावना करनी चाहिए।

उसके बाद इच्छानुसार पर्यङ्क को खोले विना (समाधि से) व्युत्थान करके पुनः इस प्रकार सोचना चाहिए कि यदि ये सभी धर्म परमार्थतः ही निःस्वभाव हों तो क्या संवृति में विद्यमान ही हैं ? जैसा कि – **आर्यरत्नमेघ** में कहा गया—"बोधिसत्त्व नैरात्म्य में कुशल कैसे होता है ? कुलपुत्र ! इसमें बोधिसत्त्व सम्यक् प्रज्ञा से रूप का प्रत्यवेक्षण करता है, वेदना, संज्ञा, संस्कार और विज्ञानों का प्रत्यवेक्षण करता है, वह रूप का प्रत्यवेक्षण करता हुआ रूप के उत्पाद को नहीं पाता है, निरोध को नहीं पाता है, समुदय को नहीं पाता है। इस प्रकार वेदना, संज्ञा, संस्कार तथा विज्ञानों के उत्पाद को नहीं पाता है, निरोध को नहीं पाता है, समुदय को नहीं पाता है। यह भी परमार्थतः अनुत्पाद में स्थित रहने वाली प्रज्ञा के द्वारा है, न कि व्यावहारिक स्वभाव से।" ऐसा विस्तार से कहा गया है। ये बाल बुद्धि वाले इस प्रकार निःस्वभाव वस्तुओं में विपरीत अभिनिवेश के कारण संसार में परिभ्रमण करते हुए विविध दुःखों का अनुभव करते हैं, ऐसा समझकर महाकरुणा को अभिमुख करके इस प्रकार सोचना चाहिए कि—मैं वैसा ही करूँगा जिससे सर्वज्ञता प्राप्त करके इनको धर्मता का ज्ञान करा सकूँ।

उसके बाद सभी बुद्धों तथा बोधिसत्त्वों की पूजा, स्तुति तथा उपसंहार प्रदान करके आर्यभद्रचर्या आदि का महाप्रणिधान करना चाहिए। उसके बाद शून्यता तथा करुणा-गर्भ वाले दान आदि समस्त पुण्य और ज्ञान के सम्भार के अर्जन में प्रवृत्त होना चाहिए। जैसा कि **आर्यधर्मसङ्गीति** में कहा गया है—"यथाभूत देखने वाले बोधिसत्त्व की सत्त्वों में महाकरुणा प्रवृत्त होती है, और उसे इस प्रकार का (मन) होता है कि मुझे सभी धर्मों का यथाभूत दर्शन कराने वाली समाधि के सुख को सभी सत्त्वों में निष्पन्न कराना है। वह उस महाकरुणा के द्वारा प्रेरित होकर अधिशील, अधिचित्त तथा अधिप्रज्ञा (इन) त्रिशिक्षाओं को परिपूर्ण करके अनुत्तरसम्यक्सम्बोधि से अभिसम्बुद्ध होता है।"

यही उपाय तथा प्रज्ञा से युगनद्ध प्रवृत्त होने वाला बोधिसत्त्वों का मार्ग है, जो परमार्थ को देखने पर भी संवृति का उच्छेद नहीं करता है। संवृति का उच्छेद न करने वाले की महाकरुणा पूर्वगामिनी होकर विपर्यास के बिना सत्त्व के लिए क्रिया आदि में प्रवृत्त हो जाती है। **आर्यरत्नमेघ** में कहा गया है कि—"बोधिसत्त्व महायान में कैसे कुशल होता है ? यहाँ बोधिसत्त्व सभी शिक्षाओं में शिक्षित होता है, किन्तु वह शिक्षा को भी नहीं प्राप्त करता है, और शिक्षा-मार्ग को भी नहीं प्राप्त करता है, और जिसे सिखाता है उसे भी उपलब्ध नहीं होता और जो सिखाया जाता है उसे भी उपलब्ध नहीं होता है। इस हेतु, प्रत्यय तथा निदान से वे उच्छेद दृष्टि में नहीं पड़ते।" **आर्यधर्मसङ्गीति** में भी कहा गया है कि—"बोधिसत्त्वों की प्रतिपत्ति क्या है ? बोधिसत्त्वों के जो कुछ काय-कर्म हैं, जो कुछ वाक्-कर्म हैं, तथा जो कुछ चित्त-कर्म हैं, वे सभी सत्त्वों की अपेक्षा से प्रवृत्त होते हैं, क्योंकि--महाकरुणा पूर्वङ्गम होती है, और वे महाकरुणा के वशीभूत हैं। वे सभी सत्त्वों के हित तथा सुख करने के अध्याशय से उत्पन्न होते हैं, ऐसे हिताशय वाला इस प्रकार का संज्ञी होता है, कि सभी सत्त्वों की हितकारी तथा सुख साधने वाली जो प्रतिपत्ति है, वही मुझको सिद्ध करनी है। उसमें स्कन्धों में माया की भाँति प्रत्यवेक्षण की भी प्रतिपत्ति होती है, न कि स्कन्ध के परित्याग की इच्छा करता है। धातुओं में आशीविष की भाँति प्रत्यवेक्षणा की प्रतिपत्ति होती है, न कि धातु के परित्याग की इच्छा करता है। आयतनों में शून्यग्राम की भाँति प्रत्यवेक्षणा की प्रतिपत्ति होती है, आयतन के परित्याग की इच्छा नहीं होती। रूप में फेनपिण्ड की भाँति प्रत्यवेक्षणा की प्रतिपत्ति होती है, तथागत के रूपकाय की विठपना (सिद्धि) को न छोड़े। वेदना में बुलबुले की भाँति प्रत्यवेक्षणा की प्रतिपत्ति करता है, न कि तथागत के ध्यान तथा समाधि की समापत्ति से होने वाले सुख की निष्पत्ति के प्रयोग का अनारम्भ। संज्ञा में मरीचि की भाँति प्रत्यवेक्षणा की प्रतिपत्ति होती है,

न कि तथागत-ज्ञान के निष्पादन की अप्रतिपत्ति। संस्कारों में केले की भाँति प्रत्यवेक्षणा की प्रतिपत्ति होती है, न कि बुद्ध-धर्म के अभिसंस्कारों की अप्रतिपत्ति। विज्ञान में माया के समान प्रत्यवेक्षणा की सिद्धि होती है, न कि ज्ञान के पूर्वंगामी काय, वाक् तथा चित्त से कर्म-निष्पत्ति की अप्रतिपत्ति।" इत्यादि विस्तार से कहा गया है। इस प्रकार इन विस्तृत सूत्रों से उपाय तथा प्रज्ञा के रूप वाली प्रतिपत्ति को जानना चाहिए।

वहाँ यदि लोकोत्तर-प्रज्ञा की अवस्था में उपाय का सेवन होना सम्भव नहीं है, अपितु उपाय के सेवनकाल में बोधिसत्त्व मायाकार की भाँति अविपर्यस्त होने के कारण लोकोत्तर ज्ञान में प्रयोग करता है, और ज्ञान में प्रयोग के बाद होने वाली यथाभूत वस्तु की परमार्थतत्त्व के अनभिनिवेश रूप से अवबोध कराने वाली प्रज्ञा सम्भव होती है। प्रज्ञा तथा उपाय का युगनद्धवाही मार्ग यही है। **आर्याक्षयमतिनिर्देश** में भी कहा गया है कि ध्यान की अक्षय अवस्था में उपाय तथा प्रज्ञा के युगनद्धवाही माग का अवबोध होना चाहिए। इस प्रकार इसी क्रम से बोधिसत्त्व उपाय तथा प्रज्ञा का सदा सत्कारपूर्वक दीर्घकाल तक अभ्यास से भावना करेगा तो बारह अवस्था-विशेष होंगे। वही अवस्थाएँ उत्तरोत्तर गुण-प्रतिष्ठा के लिये होने से भूमि के रूप में व्यवस्थापित होती हैं, जो अधिमुक्तिचर्या भूमि से लेकर बुद्ध-भूमि पर्यन्त हैं।

जब तक पुद्गल तथा धर्मों के नैरात्म्य-तत्त्व का साक्षात्कार नहीं होता है, तब तक केवल दृढ़तर अधिमुक्ति होती है। मार आदि से अभेद्य होकर जब अधिमुक्ति बल से तत्त्व की भावना की जाती है, तब दृढ़ अधिमुक्ति के माध्यम से अधिमुक्तिचर्या की भूमि व्यवस्थापित होती है। इस भूमि में स्थित बोधिसत्त्व पृथग्जन होने पर भी उसका बालों की सभी विपत्तियों से समतिक्रान्त होकर समाधि, धारणी, विमोक्ष, अभिज्ञा आदि असंख्य गुणों से युक्त होना **आर्यरत्नमेघ** में कहा गया है।

यहीं मृदु, मध्य, अधिमात्र तथा अधिमात्रता की चार अवस्थाओं से चार निर्वेधभागीय व्यवस्थापित किये गये हैं। इस प्रकार जब बाह्यार्थों का विनाश होकर किञ्चित् ज्ञानालोक स्पष्ट हो जाये तब ऊष्मागत निर्वेधभागीय होता है। वह यहाँ महायान में आलोकलब्ध-समाधि कहा जाता है। जब वही ज्ञानालोक मध्यममात्र स्पष्ट हो तब मूर्धन् नामक निर्वेधभागीय कहा जाता है, और वृद्धालोक-समाधि भी कहा जाता है। जब वही अधिक स्पष्ट होकर बाह्यार्थ में आभासित न होने वाला ज्ञानालोक हो जाए, तब विज्ञान-मात्र के स्थित रहने के कारण क्षान्ति नामक निर्वेधभागीय होत है और एकदेश-प्रविष्ट-समाधि भी कहा जाता है, क्योंकि वह ग्राह्य के आकार के

अनुपलम्भ में प्रविष्ट हुआ रहता है। जब ग्राह्य तथा ग्राहक के आकार से रहित अद्वय-ज्ञान का विनाश करेगा तब अग्रधर्म नामक निर्वेधभागीय होता है, और वही आनन्तर्य-समाधि भी कहा जाता है, क्योंकि उसके अनन्तर ही तत्त्व में प्रवेश होता है। यहाँ तक तो अधिमुक्तिचर्याभूमि है।

अन्य भूमियाँ तो संक्षेप में एकादश अङ्गों से परिपूर्ण होने के कारण व्यवस्थापित की जाती हैं। वहाँ पर सर्वप्रथम प्रथम भूमि तो पुद्गल तथा धर्मों के नैरात्म्य तत्त्व-अधिगम के अङ्ग-परिपूर्ण हो जाने से व्यवस्थापित की जाती है। इस प्रकार जब अग्रधर्म के अनन्तर ही सभी धर्मों की निःस्वभावता का साक्षात् करने वाला, लोकोत्तर, सभी प्रपञ्चों से रहित, अतिस्फुट ज्ञान पहले ही उत्पन्न होता है, तब बोधिसत्त्व का सम्यक्त्व, निर्दोष में प्रवेश करने से दर्शनमार्ग उत्पन्न होने के कारण प्रथम भूमि में प्रविष्ट होता है। इसलिए इस भूमि में सर्वप्रथम बोधिसत्त्व अज्ञात तत्त्व का अवबोध होने के कारण प्रमुदित होता है, इसी से इस भूमि को 'प्रमुदिता' कहा जाता है। उस भूमि में एक सौ बारह दर्शन हेय क्लेशों का प्रहाण किया जाता है।

शेष भूमियाँ तो भावना-मार्ग के स्वभाववाली हैं। उनमें भावना-हेय त्रैधातुक सोलह क्लेशों का प्रहाण होता है। इस भूमि पर बोधिसत्त्व को धर्मधातु-समुदागमता का अवबोध होने से स्वार्थ की भाँति परार्थ में प्रवृति होने के कारण दान-पारमिता अतिरिक्ततर होती है। वह बोधिसत्त्व-तत्त्व का अवबोध होने पर भी जब तक सूक्ष्मापत्ति-स्खलन में सम्प्रजन्य-विहारी बनने में असमर्थ रहता है, तब तक प्रथम भूमि होती है। जब वह समर्थ हो जाता है, तब इसके अङ्गों की परिपूर्ति हो जाने से द्वितीय भूमि व्यवस्थापित होती है। इसलिए इस भूमि में सूक्ष्मापत्ति-स्खलन से असमुदाचार के कारण शीलपारमिता अतिरिक्ततर होती है। सभी दुःशीलता के मलों से रहित होने के कारण वह भूमि 'विमला' कही जाती है।

वह सूक्ष्मापत्ति-स्खलन के सम्प्रजन्य में विहार करने वाला भी होता है। जब तक सभी लौकिक समाधियों को सम्प्रवृत्त करने तथा जैसा सुना गया है उस प्रकार के अर्थ को 'सर्वथा धारण करने में समर्थ नहीं हो जाता तब तक द्वितीया भूमि ही होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब अङ्गों की परिपूर्णता हो जाने से तृतीया भूमि व्यवस्थापित होती है। उस भूमि में बोधिसत्त्व को श्रुतधारण करने और सभी लौकिक समाधियों के अभिनिर्हार के लिये सभी दुःखों को सहन करने के कारण क्षान्तिपारमिता अतिरिक्ततर होती है। इन समाधियों के लाभ से यह भूमि अपरिमित-लोकोत्तर ज्ञान का अवभास कराती है, अतः 'प्रभाकरी' कही जाती है।

वह सभी लौकिक समाधियों को प्राप्त करने पर भी जब तक यथाप्राप्त बोधिपक्ष वाले धर्मों के साथ अनेक बार विहार करने में और सभी धर्मों तथा समापत्तियों के चित्त की उपेक्षा करने में असमर्थ होता है, तब तक तृतीया भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब उसके अङ्गों की परिपूर्णता हो जाने से चतुर्थी भूमि व्यवस्थापित होती है। इस भूमि में बोधिसत्त्व के निरन्तर काय, वाक् तथा चित्त के जल्प से सम्यग् रूप से अतिक्रमण करने के लिये बोधिपक्ष धर्मों के द्वारा विहार करने के कारण वीर्यपारमिता और अतिरिक्ततर हो जाती है। वह भूमि सभी क्लेशरूपी इन्धनों को जलाने में सक्षम बोधिपक्षधर्मरूपी प्रकाश उत्पन्न ने करके कारण 'अर्चिष्मती' कही जाती है।

वह बोधिपक्षधर्म में निरन्तर विहार करता है। जब तक सत्यों की भावना करता हुआ संसार के अनभिमुख तथा निर्वाण के अभिमुख चित्त को व्यावर्तन करके उपाय से संगृहीत बोधिपक्षधर्मों की भावना करने में असमर्थ हो, तब तक चतुर्थी भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब अङ्गों की परिपूर्णता हो जाने के कारण पंचमी भूमि व्यवस्थापित की जाती है। इसी से इस भूमि में उपाय से संगृहीत बोधिपक्ष की भावना-परिपूर्णता बड़ी कठिनाई से जीती जाती है, अतः 'सुदुर्जया' कही जाती है।

इस भूमि में चार आर्यसत्यों के आकार की भावना अनेक बार करने से ध्यानपारमिता अतिरिक्ततर हो जाती है और वह उपाय से संगृहीत बोधिपक्ष में अनेक बार विहार करने वाला भी हो जाता है। जब तक संसार में प्रवेश करने में प्रत्यवेक्षण द्वारा निर्वित्सह चित्त की संतति से अनिमित्त विहार की समापत्ति में असमर्थ होता है, तब तक पञ्चमी भूमि होती है। जब समर्थ होता है, तब इस अङ्ग की परिपूर्णता होने के कारण षष्ठी भूमि व्यबस्थापित होती है। इस भूमि में बोधिसत्त्व के प्रतीत्यसमुत्पाद की भावना में विहार करने के कारण प्रज्ञापारमिता की अतिरिक्तता होती है। इस लिए प्रज्ञापारमिता की अतिरिक्तता के कारण उस भूमि में सभी बुद्धधर्मों में अभिमुख होता है, इसी से यह 'अभिमुखी' कही जाती है।

वह अनिमित्त विहार का प्राप्तकर्ता भी होता है। जब तक निश्छिद्रा अनिमित्त विहार की समापत्ति में समर्थ नहीं होता है, तब तक षष्ठी भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब उस अङ्ग की परिपूर्णता होने के कारण सप्तमी भूमि व्यवस्थापित होती है। उस भूमि पर बोधिसत्त्व सभी निमित्तों को अनिमित्ता से प्रतिविद्ध करता है, और निमित्ताकृत व्यवहार का निषेध नहीं करता है। इसलिए इस भूमि में उपायपारमिता की अतिरिक्तता होती है। यह भूमि अनाभोग-मार्ग से सम्बद्ध होने के कारण अतिदूरङ्गम होने से 'दूरङ्गमा' कही जाती है।

वह निश्छिद्र-निर्निमित्त में विहार भी करता है। वह जब तक अनाभोगवाही-निर्निमित्त स्थिति की समापत्ति करने में समर्थ नहीं होता, तब तक सप्तमी भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब इस अङ्ग की परिपूर्णता के कारण अष्टमी भूमि व्यवस्थापित की जाती है। इस भूमि में अनाभोग से कुशलपक्ष का योग होने के कारण प्रणिधान-पारमिता की अतिरिक्तता होती है। अनिमित्त भोग के द्वारा चलायमान न होने से यह 'अचला' कही जाती है।

वह अनाभोग-अनिमित्तविहारी भी हो जाता है। जब तक पर्याय, निरुक्ति आदि प्रभेदों से सभी प्रकार की सारी धर्मदेशना करने के वशीभूत होने में असमर्थ रहता है, तब तक अष्टमी भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है तब उस अङ्ग की परिपूर्णता होने के कारण नवमी भूमि व्यवस्थापित होती है। उस भूमि में बोधिसत्त्व के विशिष्ट प्रतिसंविद् की प्राप्ति होने से प्रज्ञा के विशिष्ट बल से युक्त हो जाने के कारण बलपारमिता की अतिरिक्तता हो जाती है। सभी आकार की धर्मदेशना में कुशल होने के कारण अनवद्य-मति-विशेष का लाभ होने से 'साधुमती' भूमि कही जाती है।

इसमें वह चार प्रतिसंविदों को प्राप्त भी करता है। जब तक बुद्ध-क्षेत्र, परिवार, निर्माण आदि को दिखाने में तथा परिपूर्ण-धर्मसम्भोग और सत्त्वपरिपाक करने में समर्थ नहीं होता है, तब तक नवमी भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब इस अङ्ग की परिपूर्णता होने के कारण दशमी भूमि व्यवस्थापित की जाती है। यहाँ निर्माण आदि से सत्त्वपरिपाक करने के लिए ज्ञानविशेष से युक्त होने के कारण बोधिसत्त्व की ज्ञान-पारमिता अतिरिक्ततर होती है। यह तो धर्मदेशनारूपी मेघों से अनन्त लोक-धातुओं में धर्म की विशेष वर्षा होने के कारण 'धर्ममेघ' कही जाती है। स्कन्ध-परिशुद्धि आदि दूसरी भी व्यवस्थाओं के द्वारा भूमियों की व्यवस्था होती है। इसे ग्रन्थ-विस्तार के भय से नहीं लिखा गया।

वह निर्माण आदि की वशिता-प्राप्ति होने पर भी जब तक समस्त ज्ञेयों पर सभी आकार के असक्त तथा अप्रतिहत ज्ञान को उत्पन्न करने में समर्थ नहीं होता, तब तक दशमी भूमि होती है। जब समर्थ हो जाता है, तब इस अङ्ग के परिपूर्ण होने के कारण बुद्धभूमि की व्यवस्था की गयी है। यह भूमियों की व्यवस्था तो **आर्यसंधि-निर्मोचन** में निर्दिष्ट की गयी है। इस बुद्ध-भूमि में सभी आकारों की सभी सम्पत्तियों का प्रकर्षपर्यन्तगमन होने से इससे श्रेष्ठ कोई और स्थान नहीं है और इसके बाद भूमि की व्यवस्था नहीं होती है।

इस बुद्धभूमि के गुणों के पक्षों का अप्रमेय-प्रभेद होने से पूर्णतः बुद्धों के द्वारा भी वे नहीं कहे जा सकते हैं, फिर मुझ जैसे के द्वारा कैसे ? जैसे कि **आर्यगण्डव्यूह** में कहा गया है कि—

"अचिन्त्य बुद्ध तथा धर्मों का निरीक्षण करने पर भी गुणों के एक अंग के अन्त का भी अवबोध नहीं होगा।"

संक्षेप में इतना ही कहा जा सकता है कि स्व तथा पर के लिये संपत्तियों के प्रकर्षपर्यन्त में होकर अशेष दोषों के निवारण में निष्ठा को प्राप्त करके भगवान् बुद्ध धर्मकाय में स्थित होकर सम्भोग तथा निर्माण कायों के द्वारा अशेष जगत् का हित अनाभोग रूप से करते हुये संसार के अन्त तक रहेंगे।

इसलिए प्रेक्षावानों के द्वारा सभी गुणों के आकर भगवानों में श्रद्धा उत्पन्न करनी चाहिए और उनके गुणों की पूर्णतः सिद्धि के लिए सभी तरह प्रयास करना चाहिए। त्रिकाय आदि के प्रभेद अक्षरों के आधिक्य के भय से नहीं लिखे जा रहे हैं।

सूत्रों के नयों के अनुकूल जिन-पुत्रों के इस मार्ग का संभाषण करने से मैंने जो अनल्प पुण्य प्राप्त किया है, उससे अल्पज्ञानवाले जगत् को शीघ्र ही परमबुद्धि प्राप्त हो।

भूपति श्रीदिव्यराज के आदेश से भदन्त कमलशील के द्वारा भावनाक्रम का यह संक्षेप किया गया।

॥ प्रथम भावना-क्रम का हिन्दी अनुवाद समाप्त हुआ ॥

भावनाक्रम द्वितीय

मञ्जुश्री कुमारभूत को नमस्कार।

महायान-सूत्रनय में अनुप्रविष्ट हो रहे लोगों के लिए भावनाक्रम संक्षेपमें कहा जा रहा है। यहाँ सर्वज्ञता की प्राप्ति अतिशीघ्र ही करने के इच्छुक प्रेक्षावानों को उसे प्राप्त कराने वाले हेतुओं तथा प्रत्ययों में प्रयत्नशील होना चाहिये।

इस प्रकार इस सर्वज्ञता का तो हेतु के विना होना अनुचित है, क्योंकि सभी को सदा सर्वज्ञता हो जाने का प्रसङ्ग होगा। निरपेक्षता होने पर तो वह कहीं भी प्रतिहत नहीं होगी, क्योंकि सभी सर्वदा सर्वज्ञ ही नहीं होते हैं। इसलिए किसी को कभी कुछ ही होने से सभी वस्तुएँ हेतु पर आश्रित ही हैं। सर्वज्ञता भी किसी को कभी कुछ ही सम्भव है, सभी कालों में नहीं होती, सभी स्थानों में नहीं होती, सभी को भी नहीं होती, इसलिए उसका तो हेतुओं तथा प्रत्ययों पर आश्रित होना ही निश्चित है। उन हेतुओं तथा प्रत्ययों में से भी अभ्रान्त तथा अविकल का सेवन करना चाहिए। भ्रान्त हेतुओं के अनुष्ठान से अतिदीर्घकाल में भी इष्टफल की प्राप्ति नहीं हो पाती, जैसे सींग से दूध दुहना। समस्त हेतुओं के उपयोग किये विना भी फल की उत्पत्ति नहीं हो पाती है, क्योंकि बीजादि में किसी के भी न होने पर अंकुर आदि फल नहीं उत्पन्न होते हैं। इसलिए उस फल का इच्छुक समस्त अभ्रान्त हेतु तथा प्रत्ययों का सेवन करे।

फलरूपी सर्वज्ञता के हेतु तथा प्रत्यय क्या है? कहा जाता है कि यद्यपि जात्यन्ध के समान मुझ जैसे के द्वारा वे सब नहीं कहे जा सकते हैं तथापि स्वयं भगवान् ने ही अभिसंबुद्ध होकर विनेय जनों के लिये जैसा कहा था, उसी प्रकार मैं भी भगवान् के वचनों से ही कहूँगा। **भगवान्** ने उससे कहा था—"गुह्याधिपते! वह सर्वज्ञ का ज्ञान तो करुणा के मूल से उत्पन्न हुआ है बोधिचित्त के हेतु से उद्भूत है, उपाय-निष्ठागत वाला है।" इसलिए सर्वज्ञता की प्राप्ति के इच्छुकों को करुणा, बोधिचित्त तथा उपाय इन तीनों की शिक्षा लेनी चाहिए।

करुणा से प्रेरित बोधिसत्त्व सभी सत्त्वों के उद्धार के लिये अवश्य प्रतिज्ञा करेंगे। इसके बाद स्वात्म-दृष्टि छोड़कर अतिदुष्कर, अविच्छिन्न रूप से दीर्घकाल में सिद्ध किये गये पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों में आदर से प्रवृत्ति करते हैं। वहाँ प्रवेश

करके अवश्य ही पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों को परिपूर्णतः सिद्ध करेंगे। सम्भारों के परिपूर्ण हो जाने पर सर्वज्ञता हस्तगत की भाँति होगी। अतः सर्वज्ञता का मूल करुणा ही होने से उसकी तो आदि में ही भावना करनी चाहिए। जैसा कि **आर्य-धर्मसंगीति** में भी कहा गया है—"हे भगवन्! बोधिसत्त्वों को अनेक धर्मों की शिक्षा नहीं लेनी चाहिए। भगवन्! बोधिसत्त्व को एक ही धर्म का ग्रहण कर अवबोध करने पर सभी बुद्ध-धर्म उसके करतल पर विद्यमान हो जाते हैं। वह एक धर्म क्या है? वह है महाकरुणा।"

महाकरुणा से परिगृहीत होने से भगवान् बुद्धों ने समस्त स्वार्थ सम्पत्ति की प्राप्ति हो जाने पर भी सत्त्वधातु के अन्त तक रहते हैं। श्रावक की भाँति अतिशान्त निर्वाणरूपी नगर में भी प्रवेश नहीं करते हैं। सत्त्वों को देखकर उस शान्त निर्वाण-नगर को प्रज्वलित अयोगृह के समान दूर छोड़ देने से भगवानों के अप्रतिष्ठित निर्वाण का हेतु तो वह महाकरुणा ही है।

यहाँ उस करुणा की भावना का क्रम प्रथम-प्रवृत्ति से आरम्भ करके कहा जाना चाहिए। सम्प्रति आदि में उपेक्षा की भावना से सभी सत्त्वों के प्रति अनुराग तथा द्वेष को दूर करके समचित्तता ही सिद्ध करनी चाहिए।

सभी सत्त्व सुख चाहते हैं, दुःख नहीं चाहते। अनादिकालिक संसार में जो सत्त्व सौ बार मेरा बन्धु न बना हो ऐसा कोई भी नहीं है, ऐसा सोचने पर इन में क्या अन्तर होगा? (अतः) किसी से अनुराग, किसी से द्वेष हो जाने के कारण मैं सभी सत्त्वों में चित्तसमता ही करूँगा, ऐसा मनसिकार करके मध्यस्थ भाव से आरम्भ करके मित्र तथा शत्रु में भी चित्तसमता की ही भावना करनी चाहिए। इसके बाद सभी सत्त्वों पर चित्तसमता सिद्ध करके मैत्री की भावना करनी चाहिए। मैत्री के जल से चित्तसन्तान को सींच करके उसे सुवर्णयुक्त भूमि की भाँति करके करुणा का बीज बोया जाये तो सरलता से अतिविकास होगा। उसके बाद चित्त-सन्तान को मैत्री से वासित करके करुणा की भावना करनी चाहिए।

वह करुणा सभी दुःखित सत्त्वों के उन दुःखों को दूर कराने वाली इच्छा के आकार की है। त्रिधातु के सभी सत्त्व त्रिविध दुःखों से यथायोग अतिदुःखित ही हैं, इसलिए सभी सत्त्वों पर उसकी भावना करनी चाहिए। सम्प्रति इस प्रकार जो नारक सत्त्व हैं, वे तो अविच्छिन्नरूप से दीर्घकाल तक ताप आदि विभिन्न दुःखरूपी

नदी में डूबे हुये ही हैं, ऐसा भगवान के द्वारा कहा गया है। इसी प्रकार प्रायः प्रेत भी असह्य और तीव्र, भूख, प्यास आदि दुःखों की अग्नि से सूखे शरीर वाले होकर घोर दुःख का अनुभव करते हैं। पशु भी परस्पर भक्षण, क्रोध, वध, हिंसा आदि अनेक प्रकार के दुःखों का अनुभव करते हुए ही दिखाई देते हैं। मनुष्य भी भोगों की खोज से कृपण होकर परस्पर द्रोह और उपघात, प्रिय के वियोग और अप्रिय के संयोग, दरिद्रता आदि से होने वाले अप्रमेय दुःखों का अनुभव करते हुए दिखाई देते ही हैं।

जो लोग रागदि अनेक क्लेश वाली आसक्ति के द्वारा बँधे चित्त वाले हैं, और जो लोग विविध कुदृष्टियों में गहन रूप से डूबे हुये हैं, वे सभी दुःख के हेतु होने से प्रपात पर बैठे हुए (व्यक्ति) की भाँति बहुत दुःखी ही हैं। देवता भी सभी विपरिणामों के दुःखों से दुःखी ही हैं। जो देव काम (धातु) में विचरण करने वाले हैं, वे भी तो सदा च्युति, पतन आदि भय के शोक से उपहत-चित्त होने के कारण कैसे सुखी होंगे ? संस्कारदुःख ही कर्म क्लेश-लक्षण-हेतुक, परतन्त्र स्वभाव वाले और प्रतिक्षण में भङ्गस्वभाव लक्षण वाले हैं, जो सारे संसार में व्याप्त हैं। इसलिए समस्त जगत् को दुःखाग्नि की ज्वाला के भीतर में प्रविष्ट हुआ देखकर जैसे मुझे दुःख प्रिय नहीं है उसी प्रकार अन्यों को भी (नहीं) है, ऐसा सोचते हुए हाय ये दुःखी मेरे प्रिय उन दुःखों से कैसे मुक्त हो सकेंगे, इस प्रकार उसे अपने दुःखों के समान (जान) करके उनका निवारण करने की इच्छा के रूपवाली करुणा से चाहे समाधि में स्थित हों, अथवा सारी चर्या में ही हों सदा सभी सत्त्वों की भावना करनी चाहिए।

सबसे पहले मित्र-पक्ष पर पूर्वोक्त विभिन्न दुःखों के अनुभवों को देखकर उस करुणा की भावना करनी चाहिए। तब सत्त्वों में समता के कारण अन्तर न देखते हुये 'सभी सत्त्व मेरे बन्धुभूत ही है' ऐसा सोचकर मध्य पक्षों पर भावना करनी चाहिए। जब वहाँ मध्यपक्ष की भाँति करुणा समानरूप से प्रवृत्त होने लगे तब दश दिशाओं में सभी सत्त्वों पर भावना करनी चाहिए। जब दुःखित प्रिय शिशु की माता की भाँति स्वयं ही अतिप्रिय का दुःख से उद्धार करने की इच्छा के आकार की अनायास रूप से प्रवाहित हो पड़ने वाली करुणा सभी सत्त्वों पर समानरूप से प्रवृत्त हो जाती है, तब निष्पन्न मानी जाती है। (और) महाकरुणा का नाम भी प्राप्त होता है।

मैत्री की भावना पहले मित्रपक्ष के और सुखसंयोग की इच्छा के आकार वाली होती है। क्रम से साधारण तथा शत्रु पर भी भावना करनी चाहिए। इस प्रकार उस करुणा का अभ्यास करने से क्रमशः समस्त सत्त्वों के अभ्युद्धरण करने की इच्छा अनायास ही उत्पन्न हो जायेगी।

अतः मूल-करुणा की भावना करके बोधिचित्त की भावना करनी चाहिए। यह बोधिचित्त दो प्रकार का है—संवृत्त तथा परमार्थ। इनमें संवृत्त तो करुणा के द्वारा 'समस्त सत्त्वों के अभ्युद्धार की प्रतिज्ञा करके जगत्-हित के लिए बुद्ध हो जाऊँ, ऐसे अनन्तरसम्यक्सम्बोधि की इच्छा के आकार वाला प्रथम चित्तोत्पाद होगा। वह भी **शीलपरिवर्त** में प्रदर्शित विधि के अनुसार बोधिसत्त्व संवर में स्थित अन्य विद्वान् से चित्तोत्पाद करे।

उस प्रकार संवृत्त बोधिचित्त उत्पन्न करके परमार्थ-बोधिचित्त के उत्पाद के लिए प्रयत्न करना चाहिए। वह परमार्थ बोधिचित्त तो लोकोत्तर, समस्त प्रपञ्चों से रहित, अतिस्फुट, परमार्थगोचर विमल, निश्चल, निर्वायु प्रदीपप्रवाह की भाँति निश्चल है। उसकी सिद्धि तो निरन्तर आदरपूर्वक दीर्घकाल तक शमथ तथा विपश्यना के योग की भावना से होगी। जैसा कि **आर्यसन्धिनिर्मोचन** में कहा गया है—"मैत्रेय! श्रावकों, बोधिसत्त्वों अथवा तथागतों के जो भी सारे लौकिक तथा लोकोत्तर कुशल धर्म हैं, उनको शमथ तथा विपश्यना के फलवाला जानना चाहिये।" उन्हीं दिनों में सभी समाधियों का संग्रह हो जाने से सभी योगियों को सदा अवश्य ही शमथ तथा विपश्यना का सेवन करना चाहिए। जैसा कि वहीं **आर्यसन्धिनिर्मोचन** में भगवान् ने कहा था कि—"मैंने श्रावकों, बोधिसत्त्वों तथा तथागतों की जिन विविध समाधियों का निर्देश किया है, वे सभी शमथ तथा विपश्यना के द्वारा संगृहीत समझी जानी चाहिए।"

केवल शमथ मात्र की भावना से तो योगियों के आवरणों का प्रहाण नहीं होगा। कुछ समय के लिए क्लेशों पर विक्रान्ति (दबाव) मात्र होगी। प्रज्ञा का आलोक हुये विना अनुश्या का समुचित रूप से नाश सम्भव न होने से अनुश्या का संहार नहीं होगा। इसलिए वहीं **आर्यसन्धिनिर्मोचन** में कहा गया है कि—"ध्यान से तो क्लेशों की विक्रान्ति होती है। प्रज्ञा से अनुशय का समुचित रूप से प्रहाण करते हैं।" **आर्यसमाधिराज** सूत्र में भी कहा गया है—

> "इस समाधि की भावना भले ही की जाये, उससे आत्मसंज्ञा विनाश नहीं होती। उससे पुनः क्लेश प्रकुपित होंगे, जैसे कि उद्रक की समाधिभावना। यदि धर्म पर नैरात्म्य का प्रत्यवेक्षण हो और उसका प्रत्यवेक्षण करके यदि भावना करे तो वही निर्वाणरूपी फल की प्राप्ति का हेतु है। अन्य जो हेतु है, उससे शान्ति नहीं होती है।"

बोधिसत्त्वपिटक में भी कहा गया है—"जिन्होंने बोधिसत्त्वपिटक के इस धर्म-पर्याय का श्रवण नहीं किया, आर्यविनय के धर्मों का श्रवण नहीं होने से समाधि-मात्र से सन्तुष्ट रहना तो अहंकारवशात् अभिमान में पतित होते हैं और जन्म, जरा, रोग, मरण, शोक, परिदेवना, दुःख, दौर्मनस्य, तथा कोप से परिमुक्त नहीं होंगे। षड्गति संसार से परिमुक्त न होंगे, दुःखस्कन्ध से भी परिमुक्त नहीं होंगे। उसको ध्यान में रखकर तथागत ने इस प्रकार कहा था कि—"अन्य से अनुकूल श्रवण करने वाला जरामरण से मुक्त हो जायेगा" ऐसा कहा गया है।

इसलिए समस्त आवरणों का प्रहाण करके परिशुद्ध ज्ञान के उत्पाद की इच्छा वाले को शमथ में स्थित होकर प्रज्ञा की भावना करनी चाहिए। इस प्रकार **आर्यरत्नकूट** में भी कहा गया है कि—

> "शील में स्थित होने से समाधि प्राप्त होती है, समाधिलाभ होने से भी प्रज्ञा की भावना होगी। प्रज्ञा से विशुद्ध ज्ञान होता है। (और) विशुद्ध ज्ञान हो जाने से शील-सम्पत्ति होती है।"

आर्यमहायान-श्रद्धा-भावना सूत्र में भी कहा गया है—"कुलपुत्र! प्रज्ञा के अनुपस्थित होने पर बोधिसत्त्वों की महायान में श्रद्ध महायान में जिस प्रकार उत्पन्न होगी, मैं नहीं कहुंगा। कुलपुत्र! पर्याय से भी इस प्रकार बोधिसत्त्वों की जो कोई भी महायान में श्रद्धा, महायान में उद्भूत होगी, वे सब तो अविक्षिप्तचित्त के द्वारा अर्थ तथा धर्म के सम्यक् चिन्तन से उत्पन्न जानना चहिए।"

शमथ के विना केवल विपश्यना से योगी का चित्त विषयों पर विक्षिप्त हो जायेगा, वायुमध्यस्थित प्रदीप की भांति स्थिर नहीं होगा। इसलिए ज्ञान का आलोक अतिस्फुट नहीं होगा, इसलिए दोनों का समानरूप से सेवन करना चाहिए। अतः **आर्यमहापरिनिर्वाणसूत्र** में भी कहा गया है—"श्रावकों के द्वारा तथागत का गोत्र नहीं देखा जाता हैं, क्योंकि समाधि अधिक तथा प्रज्ञा अल्प होती है। बोधिसत्त्वों को दीखता है, लेकिन अस्पष्ट है, क्योंकि प्रज्ञा का अतिरेक तथा समाधि की अल्पता होती है। तथागत तो सब देखते हैं, क्योंकि शमथ तथा विपश्यना दोनों से समानरूप से युक्त है।" शमथ के बल से वायु से अक्षोभित प्रदीप की भाँति विकल्प-वायु से चित्त चञ्चल नहीं होता है। विपश्यना के द्वारा समस्त कुदृष्टि के मल का प्रहाण हो जाने से अन्य के द्वारा विभक्त नहीं हो सकती है। जैसा कि **चन्द्रप्रदीपसूत्र** में कहा गया है कि—"शमथ के बल से अकम्प्य होता है, और विपश्यना के बल से पर्वत की भाँति हो जाता है।"

इसलिए दोनों से योग करना निर्णीत है।

इसमें पहले उस योगी को सरलता (तथा) शीघ्रता से शमथ तथा विपश्यना की सिद्धि के लिए शमथ तथा विपश्यना के सम्भार का सेवन करना चाहिए। इसमें शमथ-सम्भार क्या है? अनुकूलदेश में रहना, अल्प इच्छा, सन्तोष, बहुत सी क्रियाओं का परित्याग, शीलविशुद्धि तथा इच्छा आदि विकल्पों का परित्याग है।

इनमें पञ्चगुणों से युक्त (देश) को अनुकूल-देश जानना चाहिए। वस्त्र, भोजन आदि के विना कठिनाई से प्राप्त होने से सुलब्ध, दुर्जन, शत्रु आदि के न रहने से सुस्थान, नीरोग भूमि होने से सुभूमि, मित्र शील से युक्त समदृष्टि होने से सुमित्रता तथा दिन में बहुत से लोगों से नहीं भरा हुआ और रात में अल्प शब्द होने से सुयुक्त कहा जाता है।

अल्प इच्छता क्या है? चीवर आदि की उत्कृष्टता या अधिकता में राग का न होना। सन्तुष्टि क्या है? केवल साधारण चीवर आदि की प्राप्ति से सदा संतोष का होना। बहुकार्यपरिहार क्या है? जो क्रय-विक्रय आदि दुष्कर्मों का परिहार, गृहस्थ तथा प्रव्रजित का (एक दूसरे से) अधिक वार्तालाप तथा प्रशंसा का परित्याग और ओषधि-निर्माण तथा नक्षत्रगणनादि का परित्याग करना है।

शीलविशुद्धि क्या है? दोनों संवरों में भी प्रकृति तथा प्रतिक्षेप से अवद्य शिक्षा के आधार की अभङ्गता और प्रमाद से भङ्ग होने पर भी शीघ्र से शीघ्र पश्चात्ताप के द्वारा धर्म का अनुसरण करना, श्रावक-संवर में पाराजिक के प्रतिविधान में अनुचित कथन है, उस पर भी पश्चाताप से युक्त होना तथा वाद में नहीं करने का मन बनाना, तथा जिस चित्त से वह कर्म किया है, उस चित्त में निःस्वभावता का प्रत्यवेक्षण या सभी धर्मों में निःस्वभावता की भावना करने से उसकी शील-विशुद्धि ही कहनी चाहिए। उसे तो **आर्याजातशत्रुकौकृत्य** से जानना चाहिए। अतः उस कौकृत्य का अभाव करके भावना में प्रयत्न करना चाहिये।

कामों में भी यहाँ तथा परलोक में होने वाले दोषों का मनसिकार करके इनमें विकल्पों का प्रहाण करना चाहिए। जो भी संसार के भाव प्रिय या अप्रिय हों वे सब तो विनाशधर्मी, (तथा) अस्थिर हैं। निःसन्देह उन सबमें और मुझमें शीघ्र ही वियोग संभव होने से मैं इस पर क्यों अधिक आसक्ति आदि करूँ, ऐसी भावना से सभी विकल्पों का प्रहाण करना चाहिए।

विपश्यना का सम्भार क्या है ? सत्पुरुषों का आश्रय, बहुश्रुतों का अन्वेषण तथा योनिशोमनस्कार हैं। वहाँ किस प्रकार के सत्पुरुष का आश्रय लेना चाहिये, ? ऐसा कहे तो जो बहुश्रुत, स्पष्टभाषी, करुणा से युक्त तथा दुःखसहिष्णु हो।

इसमें बहुश्रुतपर्येषणा क्या है ? जो भगवान् के द्वादशाङ्ग धर्मप्रवचन के नेयार्थ तथा नीतार्थ का आदरपूर्वक खूब श्रवण करना है। इस प्रकार **आर्यसंधिनिर्मोचन** में कहा गया है—"इच्छाभर आर्य-कथा को न सुनना विपश्यना का विघ्न है।" उसी में कहा गया है कि—"विपश्यना तो श्रवण तथा मनन से उत्पन्न विशुद्ध दृष्टि के कारण उत्पन्न होती है।" **आर्यनारायणपरिपृच्छा** में भी कहा गया है--"श्रवण से युक्त में प्रज्ञा का प्रादुर्भाव होता है। प्रज्ञावान् तो शान्त-क्लेश वाला होता है।"

योनिशोमनसिकार क्या है ? जिसे नीतार्थ सूत्र तथा नेयार्थ सूत्र आदि सुनिर्णीत करना हैं। इस प्रकार बोधिसत्त्व को शंका न होने पर भावना में ऐकान्तिक निश्चय होता है। अन्यथा संशय से डिगाये जा रहे यान में स्थित रहने पर तो चतुष्पथ के बीच पड़े हुये मनुष्य की भांति कहीं पर भी निश्चय नहीं कर सकेगा।

योगी को सदा मत्स्य, मांस आदि को छोड़कर, अप्रतिकूल तथा सीमित मात्रा में भोजन करना चाहिए। इस प्रकार जिस बोधिसत्त्व ने शमथ विपश्यना के समस्त सम्भारों को सञ्चित किया है, उसे भावना में प्रवेश करना चाहिये।

वहाँ सर्वप्रथम योगी भावना करते समय सभी आवश्यक कार्य समाप्त करके, मल-मूत्र करके, चुभने वाली आवाज आदि से रहित, मन के अनुकूल स्थान में स्थित होकर मुझे सभी सत्त्वों को बोधिमण्ड में स्थापित करना है, ऐसा सोचते हुये समस्त जगत् के उद्धार के आशय से युक्त महाकरुणा को सामने करके दसों दिशाओं में स्थित सभी बुद्धों तथा बोधिसत्त्वों को पाँचों अंगों से प्रणाम करके बुद्ध तथा बोधिसत्त्वों की मूर्ति-चित्रआदि सामने अथवा अन्य (वस्तु) पर स्थापित करके उनकी विधिवत् यथारुचि पूजा तथा स्तुति करके, अपने पापों का प्रायश्चित्त करके समस्त जगत् के पुण्यों का अनुमोदन करके, अतिमृदु सुखासन पर भट्टारकवैरोचन की पर्यङ्क भाँति या अर्धपर्यङ्क करके, आँखो को न तो अधिक खोलकर और न अधिक बन्द करके, नासिका के अग्रभाग पर (दोनों नेत्रों) को टिका कर, शरीर को न अधिक झुकाकर न अधिक तानकर, सीधे प्रणिधान करके स्मृति को भीतर की ओर मोड़ करके बैठना चहिए। इसके बाद दोनों कंधों को बराबर स्थापित करे। सिर को न ऊँचा और

न नीचा रखकर एक ओर निश्चल रखना चाहिए। नाक से नाभि तक सिधाई में रखना चाहिये। दाँत और ओष्ठों को कोमलता के साथ रखना चाहिए, और जीभ को ऊपरी दाँतों की जड़ में लगाना चाहिए। आश्वास तथा प्रश्वास भी न शब्दसहित, न स्थूल और न तेज ही करना चाहिए। अपितु विना जाने धीरे-धीरे अनाभोग से जैसे भीतर आये और बाहर निकले वैसा करना चाहिए।

वहाँ सर्वप्रथम शमथ सिद्ध करना चाहिए। बाह्य विषयों पर होने वाले चित्त-विक्षेप को शान्त करके आभ्यन्तर में आलम्बन पर निरन्तर अनायास प्रवृत्त करके प्रीति तथा प्रस्रब्धि का चित्त में स्थित होना 'शमथ' कहा जाता है। उसी शमथ का आलम्बन करते समय जो तत्त्व-विचार है, वहीं 'विपश्यना' है। जैसा कि **आर्यरत्नमेघ** में कहा गया है—"शमथ तो चित्त की एकाग्रता है और विपश्यना भूतप्रत्यवेक्षण है।"

आर्यसंधिनिर्मोचन में भी कहा गया है—"भगवन्! शमथ की परिगवेषणा तथा विपश्यना में कुशलता कैसे हो? कहते है, मैत्रेय! मेरे द्वारा धर्मोपचार व्यवस्थापित है। वह इस प्रकार है जो सूत्र, गेयं, व्याकरण, गाथा, उदान, निदान, अवदान, इतिवृत्तक, जातक, वैपुल्य, अद्भूतधर्म तथा उपदेशवर्ग बोधिसत्त्वों को बतलाये गये है, वे सब बोधिसत्त्वों को उन्हें अच्छी तरह से सुनकर, सम्यग् रूप से धारण करके, पाठ का अभ्यास करके, मन से सम्यक् परीक्षण करके, दृष्टि से प्रतिवेध करके, अकेले एकान्त स्थान में बैठकर, अभ्यन्तर में प्रतिसंलीन होकर जिस प्रकार समुचित रूप से विचारित है उन्हीं धर्मों का मनसिकार करके, जिस चित्त के द्वारा मनसिकार होता है उसी चित्त के अभ्यन्तर में सदा चिन्तन के द्वारा मनसिकार होता है। इस प्रकार प्रवेश करके उसमें अनेक बार स्थित होकर, उसमें जो काय तथा प्रश्रब्धि चित्त-प्रश्रब्धि होती है; उसी को शमथ कहा जाता है। इसलिए बोधिसत्त्व शमथ की परिगवेषणा करता है। इससे काय प्रश्रब्धि तथा चित्त-प्रश्रब्धि होती है। उनको प्राप्त करके उसी में स्थित होता है, और चित्त विक्षेप का प्रहाण करके यथावत् चिन्तन किये गये उन्हीं धर्मों का भीतर में समाधि-गोचर, प्रतिबिम्ब के रूप में प्रत्यवेक्षण करता है और अधिमुक्त करता है। उस प्रकार की समाधि का गोचर उन प्रतिबिम्बों पर उस ज्ञेयार्थ का विवेचन, प्रविवेचना, परिकल्पना पर्यवेक्षणा, क्षान्ति, इच्छा, विशिष्टविभाग, दर्शन तथा अधिगम करते हैं, उसीको विपश्यना कहा जाता है, और उस प्रकार से बोधिसत्त्व की विपश्यना में कुशलता होती है।"

वहाँ शमथ का अभिनिर्हार करने के इच्छुक योगी को आदि (प्रारम्भ) में तो सूत्र वर्ग, गेय आदि का समस्त प्रवचन तथतापरायणता, तथता में उतरना, तथता

की और आजाना, इस प्रकार के सभी संग्रह करके उन पर चित्त को उपस्थापित करना चाहिए। अथवा वहाँ कितने आकारों में सभी धर्मों के संग्रहभूत स्कन्ध आदि में चित्त को उपस्थापित करना चाहिए, या जैसी देखी और जैसी सुनी गयी थी (उसी) बुद्ध की प्रतिमा पर चित्त स्थापित करना चाहिए। जैसा कि **आर्यसमाधिराज** में कहा गया है—

"सुवर्ण वर्ण के समान शरीर से, लोकनाथ समन्ततः सुशोभित हैं। इस आलम्बन पर जिसका मन स्थिर होता है, वह बोधिसत्त्व उस पर समाहित कहा जाता है।"

इस प्रकार जिस पर इच्छा हो, उस आलम्बन पर चित्त स्थापित करके उसी पर उत्तरोत्तर सदा चित्त को स्थापित करना चाहिए। उस पर उपस्थापित करके इस प्रकार से चित्त का परीक्षण करना है कि क्या आलम्बन सम्यग् रूप से ग्रहण करता है अथवा लीन हो जाता है, या बाह्य विषय पर व्यासेक होने से विक्षिप्त हो जाता है, ऐसी परीक्षा करनी चाहिए। इसमें यदि स्त्यान तथा मिद्ध से अभिभूत होकर चित्त लीन होने अथवा लीन होने की शङ्का दिखायी पड़े, उसी समय परम आनन्द देने वाली वस्तु बुद्ध की प्रतिमा आदि या आलोक संज्ञा वाला मनसिकार करना चाहिये। इसके बाद लय को शान्त करके जैसे भी उसी आलम्बन पर चित्त का आलम्बन-अतिस्फुट दिखायी पड़े उसी प्रकार करना चाहिए।

जब जात्यन्ध की भाँति या अन्धकार में प्रविष्ट मनुष्य की भाँति, अथवा आँखे बन्द किये हुये (व्यक्ति) की भाँति चित्त आलम्बन को अतिस्क्रुट नहीं देख पाता है, तब उसको लीन हुआ समझना चाहिए। जब बाह्य रूपादि में इन्हीं के गुण की विकल्पना से दौड़ने से या अन्य मनसिकार से, या पूर्व अनुभव में आये विषय की इच्छा से चित्त में औद्धत्य हो या औद्धत्य होने की शंका दिखाई पड़े तब सभी संस्कार अनित्य, दुःख ःआदि मनःसंवेग की वस्तुओं का मनसिकार करना चाहिए। उसके बाद विक्षेप को शान्त करके स्मृति तथा संप्रजन्य की रज्जु से मनरूपी हाथी को उसी आलम्बन-वृक्ष से बद्ध करना चाहिए। जब लय तथा औद्धत्य का अभाव होकर उस आलम्बन पर चित्त की प्रशमवाहिता दिखाई दे तब आभोग को शिथिल करके उपेक्षा करें। उसी समय जबतक इच्छा हो तबतक बैठे रहें। इस प्रकार शमथ का अभ्यास करने वाले उस (साधक) को जब शरीर तथा चित्त की प्रश्रब्धि प्राप्त हो जाय और इच्छा के अनुसार आलम्बन पर चित्त अपने वश में हो जाये, तब समझना चाहिए कि शमथ निष्पन्न हो गया है।

इसके बाद शमथ सिद्ध करके विपश्यना की भावना करनी चाहिए, और इस प्रकार सोचना चाहिए कि भगवान् बुद्ध के सभी वचन सुभाषित हैं, क्योंकि इनका उद्देश्य साक्षात् या परमपरा से तत्त्व को प्रत्यक्ष रूप में प्रकाशित करना और तत्त्व पर परायण होना ही है। तत्त्व का ज्ञान होने पर सर्वदृष्टिजालों से मुक्ति हो जायेगी। जिस प्रकार आलोक के उदय होने से अन्धकार का निरास हो जाता है। शमथ मात्र से न ज्ञान की विशुद्धि होगी और न आवरण के अन्धकार का निरास होगा। प्रज्ञा के द्वारा तत्त्व की सम्यग् रूप से भावना करने पर ज्ञान की विशुद्धि होती है। प्रज्ञा से ही तत्त्व का अवगमन होता है। प्रज्ञा से ही आवरण का सम्यग् रूप से प्रहाण किया जाता है। इसलिए ऐसा सोचना चाहिए—मुझे शमथ में स्थित होकर प्रज्ञा के द्वारा तत्त्व की परिगवेषणा करना चाहिए; शमथ मात्र से संतोष नहीं करना चाहिए।

तत्त्व किस प्रकार का है? जो परमार्थतः सभी वस्तु पुद्गल तथा धर्म की दो आत्माओं से शून्य है। वह भी प्रज्ञापारमिता के द्वारा जाना जाता है, अन्यथा नहीं जैसा कि **आर्यसंधिनिर्मोचन** में कहा गया है कि—"भगवन्! बोधिसत्त्वों के द्वारा धर्मों की निःस्वभावता किस पारमिता के द्वारा ग्रहण की जा सकेगी? अवलोकितेश्वर! प्रज्ञापारमिता के द्वारा ग्रहण की जासकेगी।" इसलिए शमथ में स्थित होकर प्रज्ञा की भावना करें।

वहाँ योगी को इस प्रकार परीक्षण करना चाहिए कि पुद्गल स्कन्ध, धातु और आयतन से अलग नहीं दिखलाई पड़ता है। पुद्गल तो स्कन्ध आदि के स्वभाव का भी नहीं है, क्योंकि वे स्कन्ध आदि अनित्य तथा अनेक स्वभाव के हैं जबकि, अन्यों के द्वारा परिकल्पित किया गया है कि पुद्गल नित्य तथा एकरूप है। तत्त्वतः या अन्यतः में अनिर्वचनीय पुद्गल का वस्तु होना अयुक्त है, क्योंकि वस्तु सत्ता का कोई अन्य प्रकार नहीं होती है। अतः इस प्रकार लोक का 'मैं' और 'मेरा' ऐसा कहना तो भ्रम ही है, ऐसा विचार करना चाहिए।

धर्मनैरात्म्य की भी इसी प्रकार भावना करनी चाहिए। धर्म संक्षेप में पञ्च स्कन्ध, बारह आयतन तथा अठारह धातुयें हैं। इनमें जो रूपी (रूप वाला) स्कन्ध, आयतन तथा धातु है वे तो परमार्थतः चित्त के आकार से भिन्न नहीं हैं, क्योंकि उन सब का परमाणुओं में विभाग करने पर परमाणु के भी अंश की स्वभावता का प्रत्यवेक्षण करने पर 'स्वभाव' के निश्चय ग्रहण का अभाव है। इसलिए अनादि-काल से मिथ्या रूपादि के अभिनिवेश के कारण स्वप्न में दिखाई पड़ने वाले रूपादि के

प्रतिभास की भाँति, अज्ञानियों को (अपना) चित्त ही बाहर विच्छिन्न रूप आदि की भाँति प्रतिभासित होता है। परमार्थतः यह रूपादि चित्त के आकार से भिन्न नहीं है, ऐसा विचार करना चाहिए। वह इस प्रकार सोचते हैं—त्रैधातुक चित्तमात्र है। वह इस प्रकार चित्त के स्वभाव का प्रत्यवेक्षण तथा विचार करता है कि—समस्त धर्म-प्रज्ञप्ति चित्त में ही बोध करके उस पर प्रत्यवेक्षण करने पर सभी धर्मों के स्वभाव का प्रत्यवेक्षण हो जाता है।

परमार्थतः चित्त का भी सत्य होना युक्त नहीं है। जब मिथ्या स्वभाववाले रूपादि का आकार ग्रहण करने वाला चित्त ही अनेक आकारों में प्रतिभासित होता है, तब उसकी सत्यता कहाँ होगी? जैसे रूपादि मिथ्या है, उसी प्रकार चित्त भी इससे भिन्न न होने से मिथ्या ही है। जैसे रूप आदि अनेक आकार वाले होने से एक तथा अनेक स्वभाव के नहीं हैं, उसी प्रकार चित्त भी उससे भिन्न न होने के कारण एक तथा अनेक स्वभाव का नहीं है। इसीलिए चित तो माया आदि के स्वभाव के समान ही है।

यथावत् चित्त की तरह समस्त धर्म भी माया आदि के स्वभाव के समान ही हैं, ऐसा विचार करना चाहिए। उसके द्वारा (साधक के द्वारा) इस प्रकार प्रज्ञा से चित्त के स्वभाव का प्रत्यवेक्षण किये जाने पर परमार्थतः चित्त भीतर में भी उपलब्ध नहीं होता, बाहर में भी उपलब्ध नहीं होता। दोनों न होने पर भी उपलब्ध नहीं होता। अतीत चित्त भी उपलब्ध नहीं होता, भविष्य का भी उपलब्ध नहीं होता है और प्रत्युत्पन्न में भी उपलब्ध नहीं होता है। न तो चित्त उत्पन्न होते समय कहीं से आता है और न तो निरुद्ध होते समय भी कहीं जाता है, क्योंकि चित्त तो अग्राह्य, अनिदर्शन (तथा) अरूप है। जो अनिदर्शन-अग्राह्य और अरूपी है, उसका स्वभाव किस प्रकार का है? ऐसा कहें तो जैसा **आर्यरत्नकूट** में कहा गया है, वह उस प्रकार का है—"काश्यप! चित्त परिगवेषणा करने पर उपलब्ध नहीं होगा। जो अनुपलब्ध है, वह आलम्बित नहीं होगा, जो अवलम्बित नहीं होता है वह अतीत भी नहीं, अनागत भी नहीं, प्रत्युत्पन्न भी नहीं है।" ऐसा विस्तार से कहा गया है। इस प्रकार परीक्षण करने पर चित्त का आदि सम्यग् रूप से दिखलाई नहीं पड़ेगा, अन्त भी सम्यग् रूप से दिखलाई नहीं पड़ेगा, मध्य भी सम्यग् रूप से दिखलाई नहीं पड़ेगा।

जिस प्रकार चित्त में अन्त तथा मध्य नहीं होता है, उसी प्रकार सभी धर्मों को भी अन्तरहित तथा मध्यरहित जानना चाहिए। इस से इस प्रकार चित्त को

अन्त तथा मध्य से रहित जानने से चित्त की स्वभावता कुछ भी दिखलाई नहीं पड़ेगी। जिससे चित्त को परिज्ञान होता है, उसका भी शून्य के रूप में बोध होता है। उसका बोध होने से चित्त के आकार में सिद्ध हुआ स्वभाव रूप आदि का स्वभाव भी सम्यग् रूप से दिखलाई नहीं पड़ेगा। वह इस प्रकार प्रज्ञा के द्वारा सभी धर्मों का स्वभाव सम्यग् रूप से दिखलाई न पड़ने से रूप नित्य है या अनित्य है, शून्य है या अशून्य, सास्रव है या अनास्रव है, उत्पन्न है या अनुपन्न है, सत् है या असत् है, ऐसा विकल्प नहीं करता है? जिस प्रकार रूप में विकल्प नहीं करता है, उसी प्रकार वेदना, संज्ञा, संस्कार तथा विज्ञानों पर भी विकल्प नहीं करता है। धर्मी के असिद्ध होने के कारण उसके विशेषणों की भी सिद्धि नहीं होगी। अतः उनमें विकल्प कैसे होगा? इस प्रकार उसकी प्रज्ञा के द्वारा परीक्षा करने पर जब योगी को किसी वस्तु के स्वभाव की परमार्थता का निश्चय अवधारण नहीं होता, तब निर्विकल्प समाधि में प्रविष्ट होता है। और सभी धर्मं की निःस्वभावता का भी अवबोध होता है।

जो प्रज्ञा के द्वारा वस्तुओं के स्वभाव का प्रत्यवेक्षण करके भावना नहीं करता, केवल मनसिकार-परिहार मात्र की भावना करता है, उसके विकल्प कभी भी निवृत्त नहीं होते हैं, और निःस्वभाव बोध भी नहीं होगा, क्योंकि प्रज्ञा के आलोक का अभाव होता है। इस प्रकार सम्यक् प्रत्यवेक्षण से सम्यक् यथावत् ज्ञान की अग्नि होने पर अरणिमन्थन के अग्नि की भाँति कल्पनारूपी वृक्ष को जला डालेगा, ऐसा भगवान् ने कहा है।

आर्यरत्नमेघ में कहा गया है—"इस प्रकार दोषों को (दूर करने में) निपुण (विशेषज्ञ) वह (व्यक्ति) सभी प्रपञ्चों को दूर करने के लिए शून्यता की भावना का योग करेगा। इस प्रकार शून्यता की भावना अधिक करने से वह जिस-जिस स्थान में चित्त फैलता है, चित्त अभिरत होता है, उन-उन स्थानों की स्वभावता का अन्वेषण करने पर शून्य का अवबोध होता है। जो चित्त है, वह भी परीक्षण करने पर शून्य का बोध होता है। जिस चित्त से वह परीक्षण करता है, वह भी परीक्षण करने पर स्वभावतः शून्य ही ज्ञात होता है। वह इस प्रकार से परीक्षण करते हुये अनिमित्त योग में प्रवृत्त होता है।" इससे पर्यवेक्षण पूर्णगामिता का निर्निमित्तता में प्रवेश दिखलाया गया है। मनसिकार के परित्याग मात्र से प्रज्ञा के द्वारा वस्तु के स्वभाव पर विचार किये विना निर्विकल्पता में प्रवेश का असंभव होना अतिस्पष्ट रूप से निर्दिष्ट किया गया है। इस प्रकार वह प्रज्ञा के द्वारा रूप आदि वस्तु के स्वभाव का

सम्यक् यथावत् परीक्षग करके ध्यान करता है, न कि रूप आदि में स्थित होकर। इस लोक तथा परलोक के बीच में रहकर ध्यान नहीं करता है, क्योंकि वे रूप आदि उपलब्ध नहीं होते हैं, इसलिए (उसे) 'अप्रतिष्ठितध्यान' कहा जाता है।

प्रज्ञा से समस्त वस्तुओं की स्वभावता का प्रत्यवेक्षण करके, जिस कारण से अनुपलम्भ ध्यान करता है, इसे 'प्रज्ञोत्तरध्यान' कहा जाता है, जैसा कि **आर्यगगनगञ्ज** तथा **रत्नचूड** आदि में निर्दिष्ट है।

इस प्रकार वह पुद्‌गल तथा धर्मनैरात्म्य के तत्त्व में प्रविष्ट होता है और वह अन्य परीक्षणीय और दर्शनीय न होने से वितर्क तथा विचार से रहित, अनभिलाप्य के एक स्वरूप वाला, मनसिकार में अनायास रूप से प्रविष्ट, अनभिसंस्कार के कारण तत्त्व की अतिस्फुट रूप से भावना करते हुए बैठा रहे। वहाँ रहकर चित्त के संतान को विक्षिप्त नहीं करना चाहिए। जब बीच में राग आदि से चित्त बाहर विक्षिप्त हो, तब विक्षेप जानकर शीघ्रता से अशुभ की भावना आदि से विक्षेप को शान्त करके शीघ्र ही तथता में पुनः चित्त को प्रविष्ट करना चाहिए। जब वहाँ चित्त को अनभिरत देखे तब समाधि के गुणों को देखने से वहाँ अभिरतिकी भावना करनी चाहिए। विक्षेप में दोष दीखने से भी अनभिरतिको शान्त करना चाहिए। यदि स्त्यान तथा मिद्ध से अभिभूत होकर अस्पष्ट प्रचार के कारण चित्त के लय की या लीन होने की शङ्का दिखलाई पड़े, तब पूर्व के समान परममुदित वस्तु के मनसिकार से शीघ्र लय को शान्त करके पुनः उसी तत्त्व के आलम्बन का अतिदृढता से ग्रहण करना चाहिए। यदि जब पहले के हँसने तथा खेलने का अनुस्मरण होकर बीच में चित्त के समुद्धत होने पर या औद्धत्य का संदेह दिखाई पड़े, तब पूर्ववत् अनित्यत्व आदि संवेग की वस्तुओं का मनसिकार करके विक्षेप की शान्ति करें। उसके बाद फिर से उसी तत्त्व में चित्त की अनभिसंस्कारवाहिता में प्रयत्न करना चाहिए।

यदि जब लय तथा औद्धत्य से विविक्त होकर समानरूप से चित्त उसी तत्त्व पर स्वरसवाही होता है, तब भोग को शिथिल करके उपेक्षा करे। यदि चित्त के संप्रवृत्त होने पर आभोग किया जाये, तब चित्त विक्षिप्त हो जायेगा। यदि चित्त के लीन हो जाने पर अनाभोग हो, तब अतिलीनता के कारण विपश्यना नहीं होगी, क्योंकि चित्त जात्यन्ध की भाँति हो जायेगा। इसलिए चित्तलीन हो जाने पर यत्न करे। समता होने पर यत्न नहीं करना चाहिये।

जब विपश्यना की भावना करने से प्रज्ञा अतिरिक्ततर हो जाती है, तब शमथ की अल्पता के कारण प्रवात में रखे हुए प्रदीप की तरह चित्त के चञ्चल होने से तत्त्व अतिस्फुट नहीं दिखलाई पड़ेगा। इसलिए उस समय शमथ की भावना करनी चाहिये। शमथ के अतिरिक्ततर हो जाने पर भी प्रज्ञा की भावना करनी चाहिये।

जब दोनों ही समान रूप से प्रवृत्त हो जायें, तब (जबतक) काय तथा चित्त में पीडा न होने लगे, तब तक अनभिसंस्कार के साथ स्थित करना चाहिये। काय आदि में पीडा होने पर इसके बीच में, समस्त लोक को माया, मरीचि, स्वप्न, उदकचन्द्र तथा प्रतिभास की भाँति देखकर यह सोचना चाहिये कि ये सत्त्व तो इस प्रकार के गम्भीर धर्म का अवबोध न होने के कारण संसार में संक्लिष्ट हो गये हैं, अतः मैं अवश्य वैसा ही करूँगा कि इनको उस धर्मता का अवबोध करा सकूँ, ऐसा सोचकर महाकरुणा तथा बोधिचित्त को अभिमुख करना चाहिये। इसके बाद विश्राम करके फिर उसी प्रकार सर्वधर्मनिराभास समाधि में प्रवृत्त हो जाये। फिर चित्त में बहुत खेद होने पर उसी प्रकार विश्राम करना चाहिये। यह शमथ एवं विपश्यना का युगनद्धवाही मार्ग है, जो सविकल्प तथा निर्विकल्प प्रतिबिम्ब पर आलम्बित है।

इस प्रकार योगी इस क्रम से एक घण्टा या आधा प्रहर या एक याम जितना भी रहना चाहे, उतने समय तक तत्त्व की भावना करते हुए बैठा रहे। यह 'अर्थप्रविचयध्यान' **आर्यलङ्कावतार** में निर्दिष्ट है। इसके बाद चाहे तो समाधि से उठकर पर्यङ्क को विना खोले (उसको) इस प्रकार सोचना चाहिये कि ये सभी धर्म परमार्थतः निःस्वभाव होने पर भी संवृति में व्यवस्थित ही हैं। अन्यथा कर्म तथा फल का सम्बन्ध किस प्रकार व्यवस्थित हो सकेगा ? **भगवान्** ने भी कहा था— "वस्तुओं की उत्पत्ति संवृति में है। परमार्थ में निःस्वभाव है।"

ये बालबुद्धि वाले सत्त्व निःस्वभाव-वस्तुओं में सत्ता आदि का समारोप करने से विपरीतबुद्धि होकर दीर्घकाल तक भवचक्र में परिभ्रमण करते हैं। अतः मैं अवश्य अनुत्तर पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों को परिपूर्ण करके, इसके बाद सर्वज्ञ पद प्राप्त करके उन लोगों को धर्मता का अवबोध कराऊँगा, ऐसा सोचे। इसके बाद धीरे से पर्यङ्क को खोलकर दश दिशाओं में स्थित सभी बुद्धों तथा बोधिसत्त्वों को प्रणाम करके, उनकी पूजा तथा स्तुति प्रदान करके 'आर्यभद्रचर्या' आदि महाप्रणिधान करना चाहिये। इसके बाद शून्यता तथा महाकरुणा से गर्भित दानादि समस्त पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों का अर्जन करने के लिए प्रयत्न करना चाहिये।

ऐसा होने पर वह ध्यान सर्वाकारवरोपेतशून्यता निष्पन्न होता है। जैसा कि **आर्यरत्नचूड** में कहा गया है—'वह मैत्री का कवच पहनकर महाकरुणा के स्थान पर बैठकर सर्वाकारवरोपेतशून्यता के अभिनिर्हार वाला ध्यान करता है। वह सर्वाकार-वरोपेतशून्यता क्या है? जो दान से अनपगति, शील से अनपगति, क्षान्ति से अनपगति, वीर्य से अनपगति, ध्यान से अनपगति, प्रज्ञा से अनपगति तथा उपाय से अनपगति" इत्यादि विस्तार से कही गयी है। बोधिसत्त्व को तो सभी सत्त्वों का परिपाक करना चाहिये और क्षेत्र, काय, बहु-परिवार आदि सम्पत्ति उपाय वाले दानादि कुशलों का अवश्य सेवन करना चाहिये।

अन्यथा बुद्धों के क्षेत्र आदि की जो सम्पत्ति कही गयी है, वह किसका फल होगी? इसलिए सर्वाकारवरोपेत वह सर्वज्ञताज्ञान तो दान आदि उपायों से परिपूर्ण होने के कारण भगवान् ने 'वह सर्वज्ञज्ञान तो उपाय से पारङ्गत है', ऐसा कहा है। अतः बोधिसत्त्व को दान आदि उपायों का भी सेवन करना चाहिये, न कि केवल शून्यता का। इस प्रकार **आर्यसर्वधर्मवैपुल्य** में कहा गया है—"हे मैत्रेय! यह तो बोधिसत्त्वों की सम्बोधि के लिए षट्पारमिता का समुदागम करता है, उसको जो अज्ञानी पुरुष इस प्रकार कहेंगे कि—बोधिसत्त्व को प्रज्ञापारमिता में ही शिक्षित करना चाहिये, शेष पारमिताओं से क्या? वे लोग अन्य पारमिताओं को भी दूषित करने की बात सोचते हैं। हे अजित! इसको क्या समझ रहे हैं? क्या काशीराज दुर्बुद्धि था? जिसने कबूतर के लिए अपना मांस श्येन को दे दिया। मैत्रेय ने कहा—भगवन्! यह नहीं है। भगवान् ने कहा—मैत्रेय! बोधिसत्त्व-चर्या का आचरण करते समय मैंने जो षट्पारमिताओं से युक्त जिन कुशलमूलों का अर्जन किया, क्या उन कुशलमूलों ने हानि पहुँचायी? मैत्रेय ने कहा—भगवन्! यह तो नहीं। भगवान् ने कहा—हे अजित! आपने भी साठ कल्पों तक दानपारमिता का सम्यक् अनुष्ठान किया है, साठ कल्पों तक शीलपारमिता, साठ कल्पों तक क्षान्तिपारमिता, साठ कल्पों तक वीर्य-पारमिता, साठ कल्पों तक ध्यानपारमिता और साठ कल्पों तक प्रज्ञापारमिता का भी अनुष्ठान किया है। उस पर अज्ञानी पुरुष इस प्रकार कहेंगे कि—एक ही नय से बोधि हो सकती है, जैसे कि शून्यता नय से ही। वे लोग तो चर्या-अपरिशुद्ध हो जायेंगे।" इत्यादि।

उपाय से रहित होने पर बोधिसत्त्व केवल प्रज्ञा से ही श्रावक की भाँति बुद्ध के कार्य नहीं कर सकेगा। उपाय की सहायता से समर्थ होग। जैसा कि **आर्यरत्नकूट** में कहा गया है—"काश्यप! जिस प्रकार मन्त्रीसहित राजा सभी कार्य करते हैं, उसी प्रकार उपाय-कौशल से युक्त बोधिसत्त्वों की प्रज्ञा सभी बुद्धकार्य करती है।"

बोधिसत्त्वों के मार्ग की दृष्टि भी अन्य है, तैर्थिक तथा श्रावकों की मार्ग-दृष्टि भी अलग है। इस प्रकार तीर्थिकों की मार्ग-दृष्टि तो आत्मा आदि की विपरीतता से युक्त होने के कारण पूरी की पूरी प्रज्ञा से रहित मार्ग है। इसलिए उन लोगों को मोक्ष की प्राप्ति नहीं होंगी।

श्रावकों की भूमि तो महाकरुणा से रहित होने से उपाय से युक्त नहीं है, अतः वे लोग एकान्त निर्वाण में लग जायेंगे। बोधिसत्त्वों के मार्ग को प्रज्ञा तथा उपाय से युक्त मानते हैं, इसलिए वे लोग अप्रतिष्ठित निर्वाण में परायण होने लगेंगे। बोधिसत्त्वों के मार्ग को प्रज्ञा तथा उपाय से युक्त मानते हैं, इस कारण (वे) अप्रतिष्ठित निर्वाण को प्राप्त करते हैं, क्योंकि प्रज्ञा के बल से संसार में नहीं गिरता है, (और) उपाय के बल से (श्रावक) के निर्वाण में भी नहीं गिरता है।

अतः **आर्यगयाशीर्ष** में कहा गया है—"बोधिसत्त्वों के मार्ग संक्षेप में दो हैं, कौन से दो? उपाय तथा प्रज्ञा।" **आर्यश्रीपरमाद्य** में भी कहा गया है—"प्रज्ञापारमिता माता है और उपाय-कौशल है पिता।" **आर्यविमलकीर्तिनिर्देश** में भी कहा गया कि—"बोधिसत्त्वों के बन्धन क्या हैं? मोक्ष क्या है? बिना उपाय से संसार की गति का परिग्रह करना बोधिसत्त्वों का बन्धन है। उपाय से संसार की गति का परिग्रहण करना बोधिसत्त्वों का बन्धन है। उपाय से संसार की गति में चलना मुक्ति है। प्रज्ञा के विना भवगति का परिग्रहण करना बोधिसत्त्व का बन्धन है। प्रज्ञा के द्वारा भवगति में जाना मुक्ति है। उपाय से अपरिगृहीत प्रज्ञा बन्धन है। उपाय से परिगृहीत प्रज्ञा मुक्ति है।" इत्यादि विस्तार से कहा गया है।

बोधिसत्त्व प्रज्ञा-मात्र का सेवन करने पर श्रावकों के इष्ट निर्वाण में गिर जायेंगे, जितके कारण (वह निर्वाण) बन्धन की भाँति हो जायेगा। अप्रतिष्ठित निर्वाण से मुक्ति नहीं होगी। इसलिये उपाय से रहित प्रज्ञा बोधिसत्त्वों का बन्धन है, ऐसा कहा जाता है। अतः वायु से पीड़ित लोगों के अग्नि-सेवन की भाँति बोधिसत्त्व विपर्यास रूपी वायु-मात्र का प्रहाण करने के लिए उपायसहित प्रज्ञा के द्वारा शून्यता का सेवन करे न कि श्रावक की भाँति साक्षात्कार करे। जैसा कि **आर्यदशधर्मसूत्र** में कहा गया है—"कुलपुत्र! जैसे कोई मनुष्य अग्नि की परिचर्या करता है, वह उस अग्नि का सत्कार करता है। गुरुकार करने पर भी वह इस प्रकार सोचता है, मैं उस अग्नि का सत्कार करता हूँ, गुरुकार करता हूँ। बहुमान करने पर भी इसको दोनों हाथों से परिग्रहण करूँगा, ऐसा नहीं सोचता। वह कैसे? इस आश्रय से मुझे शारीरिक दुःख या मन में दौर्मनस्य उत्पन्न होगा ऐसा

सोचेगा। उसी प्रकार बोधिसत्त्व भी निर्वाण का आशय वाला होने पर भी निर्वाण का प्रत्यक्ष नहीं करता है। वह किस कारण से है, ऐसा कहे तो इसके आश्रय से मैं बोधि से निवृत्त हो जाऊँगा, ऐसा सोचता है।"

केवल उपायमात्र का सेवन करने पर भी बोधिसत्त्व पृथग्जन की भूमि से अतीत न होने से खूब बँधा ही रहेगा। अतः प्रज्ञासहित उपाय का सेवन करना चाहिए। इस प्रकार मन्त्र से परिगृहीत विष की भाँति बोधिसत्त्वों के क्लेश भी यदि प्रज्ञा का परिग्रह होने के बल से भावना करने पर अमृत हो जाते हैं तो स्वभाव से अभ्युदय-फलवाले दान आदि का कहना ही क्या। **आर्यरत्नकूट** में भी कहा गया है—"जैसे कि काश्यप! जैसे मन्त्र तथा औषधि से परिगृहीत विष घातक नहीं हो सकता है, उसी प्रकार प्रज्ञा से परिगृहीत बोधिसत्त्वों का क्लेश से भी विनिपात नहीं होता है।"

अतः जिस कारण से बोधिसत्त्व उपाय के बल से संसार का परित्याग नहीं करता, उसी के कारण (श्रावक) के निर्वाण में भी पतित नहीं होता है। जिस कारण से प्रज्ञा के बल से समस्त आलम्बनों का प्रहाण करता है, उसी के कारण संसार में नहीं गिरता है। अतः अप्रतिष्ठित निर्वाण-बुद्धत्व की प्राप्ति होती है। इसलिए **आर्यगगनगञ्ज** में भी कहा गया है—"उस प्रज्ञा के ज्ञान से सभी क्लेशों का परिवर्जन कर दिया जाता है (और) उपायज्ञान से सभी सत्त्वों का परित्याग नहीं होता है।" **आर्यसन्धिनिर्मोचन** में भी कहा गया है-"पूरी तरह से सत्त्वार्थ से विमुख होने वाले, और पूरी तरह से संस्कार के अभिसंस्कार से विमुख होने वाले के लिए मैंने अनुत्तर सम्यक्सम्बोधि को नहीं कहा है।" इसलिए बुद्धत्व प्राप्त करने के इच्छुक को उपाय तथा प्रज्ञा दोनों का सेवन करना चाहिए।

वहाँ लोकोत्तर प्रज्ञा की भावना करते समय या अत्यन्त समाहित होने के समय दान आदि उपायों का सेवन सम्भव न होने पर भी, वहाँ प्रयोग तथा पृष्ठलब्ध में होने वाली जो भी प्रज्ञा होती है, उस समय उपाय का सेवन होता ही है। इसलिए प्रज्ञा तथा उपाय दोनों युगनद्ध प्रवृत्त होते हैं। और फिर बोधिसत्त्वों का प्रज्ञा तथा उपाय से युगनद्धवाही मार्ग यही है। सभी सत्त्वों को देखने वाली महाकरुणा से परिगृहीत होने के कारण लोकोत्तर मार्ग का सेवन तथा उत्थान-उपाय के काल में भी मायाकार की भाँति केवल अविपर्यस्त दान आदि का सेवन करते हैं। जैसा कि **आर्याक्षयमतिनिर्देश** में—"वहाँ बोधिसत्त्व का उपाय क्या है? प्रज्ञा अभिनिर्हार क्या है? जिसके कारण समाहित होकर सत्त्वों को देखने से महाकरुणा के आलम्बन

पर चित्त की उपस्थापना हो, वही उसका उपाय है। जिससे शान्ति तथा प्रशान्ति की समापत्ति होती है, वही उसकी प्रज्ञा है।" इत्यादि विस्तृत रूप से कहा गया है। **मारदमनपरिच्छेद** में भी "और भी बोधिसत्त्वों का समुत्कर्षिक प्रयोग तो प्रज्ञा के ज्ञान से अभियोग भी करता है, उपायज्ञान से सभी कुशल धर्मों के संग्रह में भी योग करता है। प्रज्ञा के ज्ञान से नैरात्म्य, असत्त्व, अजीव, अपोष तथा अपुद्गल में भी योग करता है। उपाय के ज्ञान से सभी सत्त्वों का जो परिपाक करने में प्रयोग है," इत्यादि विस्तार से कहा गया है। **आर्यधर्मसंगीतिसूत्र** में भी कहा गया है—

"जैसे कोई मायाकार निर्माण को मुक्त करने के लिए प्रयास करता है, उसको पहले से वह ज्ञात होता है, अतः उस निर्माण पर आसक्त नहीं होता। तीनों भवों को निर्माण की भाँति समझकर सम्बोधि में पारंगत वह जगत् के लिए कवच पहनता है, क्योंकि उसे जगत् पहले से ज्ञात होता है।"

बोधिसत्त्वों की प्रज्ञा तथा उपाय की विधि ही साध्य को लक्ष्य करके उसका प्रयोग संसार में स्थित भी है, और आशय निर्वाण में स्थित भी है। ऐसा कहा गया है।

इस प्रकार शून्यता तथा महाकरुणा के हृदय वाले अनुत्तर-सम्यक्सम्बुद्ध में परिणत दान आदि उपायों पर अभ्यास करके परमार्थ-बोधिचित्त-उत्पाद करने के लिए पहले जैसी सदा समय-समय पर शमथ तथा विपश्यना के प्रयोग पर यथाशक्ति भावना करनी चाहिये। **आर्यगोचरपरिशुद्धिसूत्र** में कहा गया है—सभी अवस्थाओं में सत्त्वों के अर्थों को करने वाले बोधिसत्त्वों की अनुशंसा का जैसा निर्देश किया गया है, उसी प्रकार उपस्थित स्मृति के द्वारा सर्वदा उपाय-कौशल की भावना करनी चाहिये।

इस प्रकार करुणा, उपाय तथा बोधिचित्त की भावना करने वाला वह इस जन्म में अवश्य विशिष्ट होता है। अतः स्वप्न में सदा बुद्ध तथा बोधिसत्त्व का दर्शन होगा, अन्य सुस्वप्न भी दिखाई पड़ेंगे। देव भी अनुमोदन से रक्षा करेंगे। प्रतिक्षण में भी विपुल पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों का संचय हो सकेगा। क्लेश आवरण तथा दौष्ठुल्य का भी क्षय हो जायेगा। सर्वदा ही सुख तथा सौमनस्य अधिक हो जायेंगे। बहुत लोगों का प्रिय हो जायेगा। शरीर भी रोगग्रस्त नहीं होगा। चित्त की परम अकर्मण्यता भी प्राप्त हो सकेगी। अतः अभिज्ञता आदि विशिष्ट गुणों की प्राप्ति हो जायेगी।

इसके बाद (साधक) ऋद्धि के बल से अनन्त लोकधातुओं में जाकर भगवान् बुद्धों की पूजा करता है। इनसे धर्म का भी श्रवण करता है। मृत्यु के समय में भी

अवश्य ही बुद्ध तथा बोधिसत्त्वों का दर्शन हो सकेगा। अन्य जन्मों में भी बुद्ध तथा बोधिसत्त्वों से अनपगत क्षेत्रों तथा विशेष गृहों में भी उत्पाद होगा। इसलिए अनायास पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों को परिपूर्ण करेगा। महाभोग तथा बहुपरिवार वाला हो जायेगा। तीक्ष्ण प्रज्ञा के द्वारा बहुजन का परिपाक भी करेगा। सभी जन्मों में जाति-स्मरण हो सकेगा। अन्य सूत्रों में भी होने वाली इस प्रकार की अपरिमित अनुशंसा का अवबोध करना चाहिये।

इसके द्वारा इस प्रकार से करुणा, उपाय तथा बोधिचित्त की सदा आदरपूर्वक दीर्घकाल तक भावना करने से क्रमशः चित्त-सन्तान में अति परिशुद्ध क्षण के उत्पन्न होने से परिपाक हो जाने के कारण अरणि-मन्थन की अग्नि की भाँति सम्यग् अर्थ की भावना का प्रकर्षपर्यन्त गमन होकर लोकोत्तर ज्ञान विकल्पजालों की अपगति, निष्प्रपञ्च-धर्मधातु का अतिस्फुट अवगमन, निर्मल, निश्चल, निर्वायु में रखे गये प्रदीप की भाँति निश्चल प्रमाणभूत, सभी धर्म-नैरात्म-स्वभाव वाले तत्त्व का साक्षात्कार, दर्शन मार्ग से संगृहीत, परमार्थ-बोधिचित्त का स्वभाव उत्पन्न होता है। उसके उत्पन्न होने से वस्तु-अन्त आलम्बन में प्रवृत्ति होती है। तथागत के गोत्र में उत्पन्न होता है। बोधिसत्त्व की निर्दोषता में प्रवृत्ति होती है, जगत् की सभी गतियों से निवृत्ति होती है, बोधिसत्त्व की धर्मता तथा धर्मधातु की अवगति में स्थिति होती है। बोधिसत्त्वों की प्रथम भूमि की प्राप्ति होती है। इस प्रकार की अनुशंसा को विस्तार से **दशभूमि** आदि से जानना चाहिये। यह तथता में आलम्बन कराने वाला ध्यान **आर्यलङ्कावतार** में निर्दिष्ट है। यह तो बोधिसत्त्वों की निष्प्रपञ्च निर्विकल्पता में ही प्रविष्ट होता है।

अधिमुक्ति भूमि में तो अधिमुक्तिवशात् प्रवृत्ति होना व्यवस्थापित है, न कि अभिसंस्कार से। उस ज्ञान का प्रादुर्भाव होने पर साक्षात् प्रवेश होता है। इस प्रकार प्रथम भूमि में प्रविष्ट होकर, वह बाद में भावनामार्ग में लोकोत्तर तथा इसके पृष्ठलब्ध ज्ञान दोनों के द्वारा प्रज्ञा तथा उपाय की भावना से क्रमशः भावना-प्रहेय संचित आवरण का सूक्ष्म से भी अतिसूक्ष्म का व्यवदान होने से और उत्तरोत्तर विशिष्ट गुणों को प्राप्त करने के लिए अधोभूमियों का परिशोधन करने से तथागत के ज्ञान-पर्यन्त में प्रवेश करके सर्वज्ञता के सागर में प्रविष्ट हो कार्य-परिनिष्पत्ति का आलम्बन भी प्राप्त करता है। इस तरह से क्रम से ही चित्त-सन्तान की परिशुद्धि का होना आर्यलङ्कावतार में भी कहा गया है। **आर्यसन्धिनिर्मोचन** में भी कहा गया है— "क्रम से उत्तरोत्तर भूमियों में सुवर्ण की भाँति चित्त को विशुद्ध करके अनुत्तर सम्यक्-सम्बोधिपर्यन्त अभिसम्बुद्ध हो जायेगा।

सर्वज्ञता के सागर में प्रवेश हो जाने पर चिन्तामणि की भाँति समस्त सत्त्वों के उपजीवी गुण-स्कन्ध से भी युक्त है, पूर्व प्रणिधान के फल से सत्कृत किया है, महाकरुणा के स्वभावभूत हुए हैं, अनाभोग से ही नाना उपायों से युक्त है, अपरिमित निर्माणों से अशेष जगत् के सभी अर्थ-अकारों को किया है, सारी गुण सम्पत्तियों के प्रकर्षपर्यन्त में पहुँचा हुआ है, वासना-सहित समस्त दोष मलों का निरास करके सत्त्व-धातु के अन्त-पर्यन्त विहार करने वाले हैं, ऐसा (समझकर) प्रेक्षावान् उस भगवान् बुद्ध के समस्त गुणों के आकार में श्रद्धा उत्पन्न करके उन गुणों की परिनिष्पत्ति के लिए स्वयं सभी तरह के प्रयत्न करे।

अतः **भगवान्** ने इस प्रकार कहा है—"यह सर्वज्ञ ज्ञान तो करुणा के मूल से प्रादुर्भूत, बोधिचित्त-हेतु से उद्भूत और उपाय से पर्यवसित है।"

सत्पुरुष ईर्ष्यादि मलों को दूर करके, जल से सागर की भाँति गुणों से अतृप्त रहते हैं। विवेचन करके सुभाषितों का ग्रहण करते हैं। जैसे कि प्रसन्न होकर हंस जल से दूध ले लेते हैं ॥ १ ॥

इसलिए विद्वानों को पक्षपात से उद्विग्न मन को दूर करके, बालों से भी सभी सुभाषितों का ग्रहण करना ही चाहिये ॥ २ ॥

इस प्रकार मध्यमक मार्ग का आख्यान करने से, मैंनें जो पुण्य प्राप्त किया है, उससे अशेष जनों को मध्यम-मार्ग-प्राप्ति हो ॥ ३ ॥

आचार्य कमलशील द्वारा मध्य में विरचित भावनाक्रम समाप्त हुआ। भारतीय उपाध्याय प्रज्ञावर्म तथा लोचवा वन्द्य ज्ञानसेन द्वारा अनुवाद प्रस्तुत करके निर्णय किया गया है।

द्वितीय भावनाक्रम का हिन्दी अनुवाद समाप्त हुआ।

तृतीय भावनाक्रम

मञ्जुश्री कुमारभूत को नमस्कार।

महायानसूत्र-नय के अनुसार प्रवृत्त हो गये लोगों के लिए संक्षेप में भावनाओं का क्रम कहा जा रहा है। उसमें यद्यपि भगवान् के द्वारा बोधिसत्त्वों की समाधि को अपरिमित, अप्रमाण आदि के भेद से कहा गया है, तथापि शमथ तथा विपश्यना से सभी समाधियाँ व्याप्त है। इसलिए उसी शमथ तथा विपश्यना से युगनद्धवाही मार्ग को कहने जा रहा हूँ। **भगवान्** ने कहा है—

"विपश्यना तथा शमथ की भावना करके प्राणी दौष्ठुल्य बन्धन और निमित्त-बन्धन से मुक्त हो जायेंगे।"

इसलिए सभी आवरणों का प्रहाण करने के इच्छुकों को शमथ तथा विपश्यना का सेवन करना चाहिये। शमथ के बल से बिना हवा वाले स्थान में रखे गये दीपक की तरह चित्त अपने आलम्बन में निश्चल रहता है, और विपश्यना से अन्धकार में सूर्योदय की भाँति धर्म-तत्त्व का यथावद् ज्ञान होने से सम्यग् ज्ञान का आलोक उत्पन्न होता है और उससे समस्त आवरणों का प्रहाण हो जाता है।

इसलिए भगवान् ने योगियों के लिये चार आलंबन की वस्तुओं का निर्देश किया है—निर्विकल्प-प्रतिबिम्ब, सविकल्प-प्रतिबिम्ब, वस्तुपर्यन्तता तथा कार्य-परिनिष्पत्ति। वहाँ शमथ से सभी धर्मों के प्रतिबिम्ब तथा बुद्ध आदि की प्रतिमा की अधिमुक्ति करके जो आलम्बन किया जाता है, उसी को निर्विकल्प-प्रतिबिम्ब कहा जाता है। उसे भूतार्थ के निरूपण में निर्विकल्प होने से 'निर्विकल्पक' कहा जाता है। सुनने और ग्रहण करने के अनुरूप धर्मों की प्रतिबिम्ब में अधिमुक्ति कराकर आलम्बन करने से प्रतिबिम्ब कहा गया है। जब योगी तत्त्व के अर्थाधिगम के लिए विपश्यना के द्वारा उसी प्रतिबिम्ब का विचार करता है, तब विपश्यना के लक्षण-तत्त्व-निरूपण का विकल्प वहाँ उत्पन्न होने से सविकल्प-प्रतिबिम्ब कहा जाता है, क्योंकि योगी उसी प्रतिबिम्ब के स्वभाव का निरुपण करते हुये सभी धर्मों के स्वभाव का यथावत् अवबोध करता है, जैसे कि-दर्पण के अन्दर अपने मुख के प्रतिबिम्ब का निरीक्षण करने से अपने मुख के दोष का निश्चय हो जाता है। जब वस्तु की पर्यन्तता के

लक्षण वाली तथता का अवबोध होता है तब वस्तु की पर्यन्तता का अवगमन होने के कारण प्रथम भूमि में वस्तु-पर्यन्तता-आलम्बन कहा जाता है। अतः ओषधि की रसायन के उपयोग की भाँति भावनामार्ग के द्वारा शेष भूमियों में क्रमशः विशुद्धत रतम क्षण के प्रादुर्भूत होने से आश्रयपरावृत्ति हो जाने पर जब अशेष आवरण-प्रहाणलक्षण-कार्यपरिसमाप्ति होती है, तब बुद्धभूमि में वही ज्ञान कार्यपरिनिष्पत्ति आलंबन कहा जाता है।

इस प्रकार से क्या दर्शाया जाता है? शमथ तथा विपश्यना की भावना से सभी वस्तुओं की पर्यन्तता का अधिगम होता है और उससे समस्त आवरणों के प्रहाण-लक्षण वाली कार्यपरिनिष्पत्ति की प्राप्ति होगी, वही बुद्धत्व है। इसलिए बुद्धत्व का अधिगम करने के इच्छुक को शमथ तथा विपश्यना का सेवन करना चाहिये। जो उन दोनों की भावना नहीं करता उसको न तो वस्तुपर्यन्ता का अधिगम होगा, और न कार्यपरिनिष्पत्ति ही होगी। वहाँ शमथ चित्त की एकाग्रता है, और विपश्यना है भूतप्रत्यवेक्षण, ऐसा संक्षेप में भगवान् ने **आर्यरत्नमेघ** आदि में शमथ तथा विपश्यना का लक्षण कहा है। इसमें योगी की शीलविशुद्धि आदि के द्वारा शमथ तथा विपश्यना के सम्भार में स्थित होकर जिसने सभी सत्त्वों पर महाकरुणा को उत्पन्न करना चाहिये और ठीक से उत्पादित बोधिचित्त के द्वारा श्रवण, चिन्तन तथा भावना का प्रयोग करना चाहिए।

सर्वप्रथम योगी को भावना के समय सभी आवश्यक कार्य समाप्त करके मल-मूत्र से निवृत्त होकर चुभने वाली आवाज आदि से रहित और मन के अनुकूल स्थान में स्थित होकर 'मुझे सभी सत्त्वों को बोधि-गर्भ में स्थापित करना है, ऐसा निश्चय करते हुए समस्त जगत् के उद्धार के आशय के साथ महाकरुणा को अभिमुख करके दसों-दिशाओं में स्थित सभी बुद्धों तथा बोधिसत्वों के पाँचों अंगों से प्रणाम करके सामने या अन्यत्र बुद्ध तथा बोधिसत्वों की मूर्ति, वस्त्र आदि स्थापित करके उनकी यथावत् यथारुचि पूजा तथा स्तुति करके अपने पापों की देशना करके, समस्त जगत् के पुण्यों का अनुमोदन करना चाहिए। अति मृदु-सुखासन पर भट्टारकवैरोचन की भाँति पर्यङ्कबद्ध या अर्धपर्यङ्क करके, आँखों को न तो अधिक खोलना चाहिए और न ही अधिक बन्द करना चाहिए, अपितु नासिका के अग्रभाग पर (दोनों नेत्रों) को टिकाकर, न अधिक झुकाकर न अधिक तान कर शरीर को सीधा करके स्मृति को अन्तर्मुखी करके बैठना चाहिए। इसके बाद दोनों कन्धों को बराबर स्थापित करे। सिर को न ऊँचा और न नीचा रख कर एक ओर

निश्चल रखना चाहिये। नाक को नाभि की सिधाई में रखना चाहिये। दन्त और होठों को सामान्य रखना चाहिए और जीभ को ऊपरी दन्तों की जड़ में लगाना चाहिए। आश्वास तथा प्रश्वास भी न शब्दसहित, न स्थूल और न तेज ही करना चाहिये, अपितु विना जाने धीरे-धीरे विना प्रयास के जैसे भीतर आये और बाहर निकले वैसा करना चाहिये।

वहाँ प्रथमतः योगी को जैसा सुना और जैसा देखा है, उसी प्रकार की तथागत की मूर्ति पर चित्त स्थापित करके शमथ को सिद्ध करना चाहिये। तपाये हुए सोने की भाँति चमकदार लक्षणों तथा अनुव्यञ्जनों से अलंकृत, परिवार-मण्डल में बैठे हुए अनेक उपायों से सत्त्वों का हित कर रहे, उस तथागत की प्रतिमा का निरन्तर मनसिकार के द्वारा उसके गुणों की अभिलाषा उत्पन्न करनी चाहिये। लय, औद्धत्य आदि को शान्त करके तबतक ध्यान करता रहे, जबतक उसे सामने रखे हुए की भाँति स्फुटतर न दिखाई पड़े। इसके बाद तथागत की प्रतिमा के प्रतिबिम्ब के आने-जाने का निरूपण करने से विपश्यना की भावना करनी चाहिये। तत्पश्चात् इस प्रकार सोचना चाहिये कि—जिस प्रकार तथागत की प्रतिमा का प्रतिबिम्ब न तो कहीं से आया है और न कहीं भी जायेगा, बैठी हुई भी स्वभाव से शून्य है और आत्मा तथा आत्मीय से रहित है। उसी प्रकार सभी धर्म स्वभाव से शून्य, आने और जाने से रहित प्रतिबिम्ब की तरह भाव आदि के रूप से रहित हैं, ऐसा विचार करके निर्विकल्प तथा अनिर्वचनीय एक ही रसवाले चित्त के द्वारा तत्त्व की भावना करते हुए जबतक इच्छा हो, बैठे रहना चाहिये। यह समाधि **प्रत्युत्पन्न-बुद्धसम्मुखावस्थित-समाधि** में निर्दिष्ट है। इस समाधि की अनुशंसा उसी सूत्र में विस्तृत रूप से जाननी चाहिये।

अनेक प्रकार से जो सर्वधर्मसंग्रह होता है, उसी पर चित्त को स्थापित करके लय, औद्धत्य आदि के प्रशमन के लिए शमथ सिद्ध करना चाहिये। संक्षेप में सभी धर्म रूपी तथा अरूपी के भेद से संगृहीत हैं। वहाँ रूपी तो रूप-स्कन्ध में संगृहीत है। वेदना आदि स्कन्ध अरूपी के स्वभाव वाले हैं। यहाँ अज्ञानी लोग सत्ता आदि के ग्रहण में अभिनिवेश करने से विपरीतबुद्धि होकर संसार में परिभ्रमण करते रहते हैं। उनके विपर्यास को दूर करने के लिए, उनके प्रति महाकरुणा को अभिमुख करके, योगी को शमथ सिद्ध होने पर, तत्त्वाधिगम करने के लिए तब से विपश्यना की भावना करनी चाहिए। भूत-प्रत्यवेक्षण को विपश्यना कहा जाता है। भूत (सम्यग्) तो पुद्गल तथा धर्म का नैरात्म्य है।

पुद्गल-नैरात्म्य वह है, जो स्कन्धों को आत्मा तथा आत्मीयता से रहित होना है। जो उनकी ही माया की समानता है, वही धर्मनैरात्म्य है। योगी के द्वारा इस प्रकार का परीक्षण किया जाना जाहिए। पुद्गल रूपादि से भिन्न नहीं है, क्योंकि उसका प्रतिभास नहीं होता है, और रूप आदि में ही 'मैं हूँ' ऐसा ज्ञान उत्पन्न होता है। पुद्गल रूपादि-स्कन्ध के स्वभाव का भी नहीं है, क्योंकि वे रूपादि अनित्यता तथा अनेकता के स्वभाव के हैं, और पुद्गल को नित्य तथा एकरूप वाला अन्यों ने कल्पित किया है। तत्त्व या अन्यत्व से अनिर्वचनीय पुद्गल का वस्तु होना उचित नहीं है, क्योंकि वस्तुसत् का अन्य आकार नहीं होता है, ऐसा विचार करना चाहिए। इसलिए इस प्रकार लोक का यह 'मैं' और 'मेरा' ऐसा कहना झूठा तथा भ्रम ही है, ऐसा निश्चित रूप से जानने लगे तब धर्म-नैरात्म्य-बोध करने के लिए विचार करना चाहिए कि—क्या ये रूपी धर्म चित्त से भिन्न परमार्थ-सत् के रूप में स्थित हैं, या चित्त ही रूपादि में प्रतिभासित होता है, जैसे कि स्वप्न की अवस्था में प्रतिभास होता है, वैसा ही प्रतिभासित होता है। वह उनको परमाणुशः परीक्षण करते हुए परमाणुओं का भी भागों में प्रत्यवेक्षण करते हुए प्राप्त नहीं करता है। इस प्रकार प्राप्त न होने से सत्ता और असत्ता के विकल्पों को निवृत्त करता है।

त्रिधातु भी चित्तमात्र में ज्ञात होता है, अन्यथा नहीं। जैसा कि **लङ्कावतार** में भी कहा गया है—

"द्रव्य तो अणुशः विभक्त किये जाते हैं, किन्तु रूप में विकल्प नहीं करना चाहिए। चित्तमात्र की व्यवस्था तो कुदृष्टि वालों को अवगत नहीं होगी।"

वह इस प्रकार सोचता है कि चित्त ही अनादिकाल से मिथ्या रूपादि पर अभिनिवेश के कारण स्वप्न में दिखाई पड़ने वाले रूपादि के प्रतिभास की भाँति अज्ञानियों को रूपादि का प्रतिभास बाहर विच्छिन्न-सा आभासित होता है। इसलिए त्रिधातु चित्तमात्र ही है। वह इस प्रकार समस्त धर्म-प्रज्ञप्तियों का चित्त ही है (ऐसा) निश्चय करके उसी में प्रत्यवेक्षण करने पर सभी धर्मों के स्वभाव का प्रत्यवेक्षण हो जाता है, ऐसा चित्त के स्वभाव का भी प्रत्यवेक्षण करता है। वह इस प्रकार विचार करता है, कि परमार्थतः चित्त भी माया की भाँति अनुत्पन्न है। जब मिथ्या स्वभाव वाले रूप आदि का आकार ग्रहण करने से चित्त ही अनेक आकारों में प्रतिभासित होता है, तब इससे व्यतिरेक न होने से उसकी भी रूपादि की भाँति सत्यता कैसे होगी ? जिस प्रकार रूपादि अनेक आकार वाला होने से एक तथा अनेक स्वभाव के

नहीं हैं, उसी प्रकार चित्त भी उससे अलग न होने के कारण एक तथा अनेक स्वभाव का नहीं है। उत्पन्न किया जा रहा चित्त कहीं से भी नहीं आता है और न तो निरोध होते समय भी कहीं जायेगा। परमार्थतः स्व, पर तथा उभय से उत्पन्न होना अनुचित है। इसलिए चित्त भी माया की भाँति है। और चित्त की तरह समस्त धर्म भी माया की भाँति परमार्थतः अनुत्पन्न हैं, ऐसा विचार करना चाहिए।

योगी जिस चित्त से प्रत्यवेक्षण करता है, परीक्षण करने पर उसका स्वभाव भी उपलब्ध नहीं होता है। इस प्रकार योगी की चित्त का जिस आलम्बन पर प्रसरण होता है, उसके स्वभाव का परीक्षण करने पर उसका स्वभाव भी उपलब्ध नहीं होता है। जब उसे नहीं पाता तब सभी वस्तुओं का परीक्षण करके केले के तने की भाँति निःसार जानकर उससे चित्त को निवृत्त कर देता है। तब भाव आदि विकल्पों से रहित हो जाने पर सभी प्रपञ्चों से रहित, अनिमित्त-योग को प्राप्त करता है। जैसा कि **आर्यरत्नमेघ** में कहा गया है—"इस प्रकार वह दोषों को (दूर करने में) निपुण सभी प्रपञ्चों को दूर करने के लिए शून्यता की भावना का योग करेगा। इस प्रकार शून्यता की भावना अधिक करने से वह जिस-जिस स्थान में चित्त फैलाता है, चित्त अभिरत होता है, उन-उन स्थानों की स्वभावता का अन्वेषण करने पर शून्य का अवबोध होता है। जो चित्त है उसका भी परीक्षण करने पर शून्य का बोध होता है। जिस चित्त से वह परीक्षण करता है, वह भी परीक्षण करने पर स्वभावतः शून्य ही ज्ञात होता है। वह इस प्रकार उपपरीक्षण करते हुए निर्निमित्त योग में प्रवृत्त होता है।" वही इससे इस प्रकार का प्रकट होता है कि जो उपपरीक्षण नहीं करता उसका तो निर्निमित्तता में प्रवेश नहीं होगा।

इस प्रकार वह धर्मों के स्वभाव की उपपरीक्षा करते हुए जब नहीं पाता तब (वह) 'है' ऐसा विकल्प नहीं करता है और 'नहीं है' ऐसा भी विकल्प नहीं करता है। क्योंकि जो 'नहीं है' ऐसा विकल्प करता है, उसकी बुद्धि में सर्वदा प्रतिभास नहीं होता है। यदि भाव कभी दिखलाई पड़ता, तब प्रतिषेध के कारण 'नहीं है' ऐसा विचार करे। जब योगी को प्रज्ञा के द्वारा परीक्षण करने पर तीनों कालों में भी वस्तु उपलब्ध नहीं होती तब किसका निषेध करने से 'नहीं है' ऐसा विचार करेगा। इस प्रकार उस समय उसको अन्य विकल्प नहीं होते, क्योंकि भाव तथा अभाव के विकल्पों से सभी विकल्पों पर व्याप्त होने से व्यापक के अभाव से व्याप्य का भी अभाव होगा। ऐसा होने पर निष्प्रपञ्च-निर्विकल्पता में ही प्रवेश होता है और रूपादि पर भी आश्रित नहीं होता। प्रज्ञा से परीक्षण करने पर समस्त वस्तुओं की स्वभावता

की अनुपलब्धि होने से प्रश्नोत्तर-ध्यायी भी हो जाता है। वह इस प्रकार पुद्गल तथा धर्म-नैरात्म्य के तत्त्व में प्रविष्ट होकर अन्य दर्शनीय तथा अन्य परीक्षणीय के न होने से उपरत विचार वाले निर्विकल्प एकरस वाले स्वरसवाही मन से अनभिसंस्कार के कारण योगी उसी तत्त्व की अतिस्फुट रूप से अवधारणा करके बैठे। वहाँ बैठने पर भी चित्त के सन्तान में विक्षेप न करें।

जब बीच में चित्त को बाहर की ओर विक्षिप्त देखा जाय, तब उसके स्वभाव के परीक्षण से विक्षेप को शान्त करके फिर वहीं पर चित्त को स्थापित करना चाहिये। जब उसमें चित्त को अभिरत न देखे, तब समाधि के गुणों को देखने से उसमें अभिरति की भावना करे। विक्षेप में दोष देखने से अरति को शान्त करना चाहिये। यदि स्त्यान तथा मिद्ध का अभिभव हो जाने से जब अस्पष्ट प्रचार के कारण चित्त को लीन देखे अथवा लय में (है ऐसी) अभिशंका हो जाये, तब प्रमोद की वस्तु बुद्ध की प्रतिमा आदि या आलोकसंज्ञा को मन में करके लय का उपशमन करे, तब उसी तत्त्व को अतिदृढ़ता से ग्रहण करे। जब योगी जात्यन्ध की भाँति या अन्धकार में प्रविष्ट मनुष्य की भाँति या आँख बन्द किये हुए (व्यक्ति) की भाँति तत्त्व की अतिस्फुट अवधारणा नहीं करता, तब चित्त को लीन (हो जाना) और विपश्यना से रहित समझना चाहिये। फिर जब पूर्वानुभूत विषय की इच्छा से चित्त में बीच समय में औद्धत्य या औद्धत्य का सन्देह दिखाई पड़े, तब अनित्यता आदि संवेग की वस्तुओं का मनसिकार करके औद्धत्य की शान्ति करे। उसके बाद फिर से उसी तत्त्व में चित्त की अनभि-संस्कारवाहिता में प्रयत्न करे। जब विक्षेप में पड़े हुए पुरुष की भाँति या बन्दर की भाँति चित्त अनवस्थित हो जाये, तब औद्धत्य (का होना) और शमथ से विहीनता जाननी चाहिये। जब लय तथा औद्धत्य से विविक्त होने के कारण सम्प्रवृत्त होकर स्वरसवाही उसी तत्त्व में चित्त खूब स्पष्ट रूप से उत्पन्न होता है, तब आभोग को शिथिल करके उपेक्षा करे। तब शमथ तथा विपश्यना में युगनद्धवाही मार्ग को निष्पन्न जाना चाहिये।

जब विपश्यना की भावना करने पर प्रज्ञा अतिरिक्ततर हो जाती है, तब शमथ की अल्पता के कारण प्रवात में रखे हुए प्रदीप की तरह चित्त के चञ्चल होने से तत्त्व अतिस्फुट नहीं दिखलाई पड़ेगा। इसलिए तब शमथ की भावना करनी चाहिये। शमथ के भी अतिरिक्ततर हो जाने पर मिद्ध से अवष्टब्ध मनुष्य की भाँति तत्त्व अतिस्फुट दिखाई नहीं पड़ेगा। इसलिए उस समय में प्रज्ञा की भावना करनी चाहिये। जब दोनों ही समान रूप से युगनद्धवाही दो बैलों की भाँति प्रवृत्त हो जाते हैं, उस

समय अनभिसंस्कार से ही तबतक रुकना चाहिये, जबतक कि काय और चित्त में पीडा न होने लगे।

संक्षेप में सभी समाधियों के छह दोष होते हैं। (जैसे कि) कौसीद्य, आलम्बन-सम्प्रमोष, लय, औद्धत्य, अनाभोग तथा आभोग। इनके प्रतिपक्ष में अष्टप्रहाण-संस्कारों की भावना करना चाहिये। (जो) इस प्रकार है—श्रद्धा, छन्द, व्यायाम, प्रस्रब्धि, स्मृति, सम्प्रजन्य, चेतना तथा उपेक्षा। इनमें प्रथम चार कौसीद्य के प्रतिपक्ष हैं, क्योंकि इस प्रकार समाधियों के गुणों में विश्वास-लक्षणवाली श्रद्धा से योगी को अभिलाषा उत्पन्न होता है। तब अभिलाषवान् वीर्य का आरम्भ करता है। तत्पश्चात् वीर्य के आरम्भ से काय तथा चित्त की कर्मण्यता होती है। उससे काय तथा चित्त की प्रस्रब्धि होने से कौसीद्य की निवृत्ति होती है। इसलिए श्रद्धा आदि के द्वारा कौसीद्य का प्रहाण करते हैं। इसीलिए उनकी भावना करनी चाहिये। स्मृति आलम्बन-सम्प्रमोष का प्रतिपक्ष है, सम्प्रजन्य लय तथा औद्धत्य दोनों का प्रतिपक्ष है, क्योंकि इसी से उन दोनों को जानकर प्रहाण करते हैं। लय तथा औद्धत्य की शान्ति न होने के समय तो अनाभोग दोष होगा, इसलिए उसके प्रतिपक्ष के रूप में चेतना की भावना करनी चाहिये। जब लय तथा औद्धत्य का प्रशमन होने पर चित्त प्रशमवाही हो जाये, तब आभोग दोष होता है। तब उसके प्रतिपक्ष उपेक्षा की भावना करनी चाहिये। यदि चित्त के समप्रवृत्त होने पर आभोग किया जाता है, तब चित्त विक्षिप्त हो जाता है। यदि चित्त के लीन हो जाने पर आभोग नहीं किया जाता है, तब विपश्यना-रहित हो जाने के कारण अन्धे पुरुष की भाँति चित्त लीन हो जायेगा। इसलिए लीन चित्त का निग्रह करके उद्धत का प्रशमन करना चाहिये और सम्प्राप्त होने पर उपेक्षा करनी चाहिये।

उसके बाद योगी को जबतक इच्छा रहे, तबतक अनभिसंस्कार से ही तत्त्व की भावना करके बैठना चाहिये। काय तथा चित्त में पीडा होने पर बीच-बीच में बार-बार समस्त ही लोक को देखकर माया, स्वप्न, जलचन्द्र तथा प्रतिभास की तरह जानना चाहिये। जैसा कि **अविकल्पप्रवेश** में भी कहा गया है—"लोकोत्तर ज्ञान के द्वारा सभी धर्मों को आकाश-तल की भाँति सम देखता है। उसके पृष्ठलब्ध से माया, (मरु) मरीचि, स्वप्न तथा उदकचन्द्र की भाँति देखता है।" इस प्रकार जगत् को माया को भाँति जानकर सभी सत्त्वों में महाकरुणा के अभिमुख करके इस प्रकार सोचना चाहिये कि ये बालबुद्धि वाले इस प्रकार के गम्भीर धर्म को (ठीक से) न समझने के कारण आदि से शान्ति वाले धर्मों में सत्ता आदि का समारोप करते हैं। और विपर्यास में पड़कर

विभिन्न कर्म तथा क्लेशों का उपार्जन करते हैं। अतः वे संसार में परिभ्रमण करते हैं, इसलिए मैं अवश्य वैसा ही करूँगा, जिससे इनको इस प्रकार के गम्भीर धर्म को समझा सकूँ, ऐसा सोचना चाहिये। इसके बाद विश्राम करके फिर उसी प्रकार सर्वधर्मनिराभास-समाधि में प्रवृत्त हो जायें। फिर चित्त में कष्ट होने पर उसी प्रकार विश्राम करके फिर प्रवृत्त होना चाहिये। इस प्रकार इसी क्रम से एक घड़ी या एक पहर जितने समय तक रहा जा सके, उतने समय तक बैठना चाहिये।

इसके बाद समाधि से उठना चाहें तो पर्यङ्क को विना खोले इस प्रकार सोचना चाहिये कि यदि ये सभी धर्म परमार्थतः अनुत्पन्न हैं, फिर भी माया की भाँति विविध निश्चित हेतु-प्रत्यय-संग्रहों के कारण अनेक प्रकार के अविचार-रमणीय ही प्रादुर्भूत होते हैं। इसलिए उच्छेद-दृष्टि का अवसर नहीं होगा और न तो अपवाद का अन्त भी, क्योंकि प्रज्ञा से परीक्षण करने पर (कुछ भी) उपलब्ध नहीं होता है, इसलिए न तो शाश्वत-दृष्टि का प्रसङ्ग है, और न समारोपान्त का भी। वहाँ जो लोग प्रज्ञाचक्षु से रहित हो जाने के कारण विपर्यस्तबुद्धि होकर आत्माभिनिवेश से विविध कर्म करते हैं, वे लोग संसार में परिभ्रमण करते रहते हैं। और जो लोग पूर्णतः संसार से विमुख होकर, महाकरुणा से रहित, सत्त्वों के लिए दान आदि पारमिता को परिपूर्ण करते रहते हैं और अपना दमन मात्र करते हैं, उनका उपाय से रहित होने से श्रावक तथा प्रत्येक बुद्ध की बोधि में पतन होता है।

जो लोग जगत् को निःस्वभाव समझ करके महाकरुणा के बल से समस्त जगत् का उद्धार करने का निश्चय करके मायाकार की भाँति अविपर्यस्त बुद्धि होने से विपुल पुण्य तथा ज्ञान के सम्भारों को निष्पन्न करते हैं, वे लोग तथागत के पद को प्राप्त करके संसार-पर्यन्त अशेष जगत् के सभी प्रकार के हितों तथा सुखों को सिद्ध करते हुए रहेंगे। वे लोग ज्ञानसम्भार के बल से समस्त क्लेशों के प्रहाण के कारण संसार में पतित नहीं होते हैं और सभी सत्त्वों की अपेक्षा से सञ्चित अतिविपुल, अप्रमेय पुण्यसम्भार के कारण निर्वाण में भी पतित नहीं होते और सभी सत्त्वों के उपजीव्य भी हो जाते हैं। इसलिए समस्त सत्त्वों का हित सथा सुख-साधनों के इच्छुक अप्रतिष्ठित निर्वाण की प्राप्ति को चाहने वाले मुझको विपुल पुण्य तथा ज्ञानसम्भार के उपार्जन के लिए सदा अभियोग करना चाहिये, ऐसा सोचना चाहिये। जैसा कि **आर्यतथागत-गुह्यसूत्र** में भी कहा गया है कि—"ज्ञानसम्भार तो समस्त क्लेशों का प्रहाण करने के लिए होता है, पुण्यसम्भार सभी सत्त्वों की उपजीविका के लिए होता है। भगवन्! इस कारण से बोधिसत्त्व महासत्त्व को पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों में सदा

अभियोग करना चाहिये। **आर्यतथागतोत्पत्तिसम्भवसूत्र** में भी विस्तार से कहा गया है—"और वह यह तथागतों की उत्पत्ति तो एक ही कारण से नहीं होती। वह किस कारण से है? हे जिनपुत्र! तथागत तो सम्यक् सिद्ध अप्रमेय दस लाख कारणों के द्वारा सम्यग् रूप से सिद्ध होते हैं। किन दस प्रकारों से? जैसे कि अप्रमेय पुण्य तथा ज्ञानसम्भारों से अतृप्ति को सम्यक् निष्पन्न कराने वाले हेतुओं से" इत्यादि। **आर्यविमलकीर्तिनिर्देश** में भी "हे मित्र! तथागत के शरीर तो सौ पुण्यों से ही उत्पन्न हैं, सभी कुशलधर्मों से उत्पन्न हुए हैं, अप्रमेय कुशलमूलकर्मों से उत्पन्न हुए हैं", इत्यादि विस्तार से कहा गया है।

इस प्रकार से धीरे-धीरे पर्यङ्क खोलकर दशदिशाओं में स्थित समस्त बुद्धों तथा बोधिसत्त्वों को प्रणाम करना चाहिये, और उनके लिये पूजा तथा स्तुति करके आर्यभद्रचर्या आदि विपुलप्रणिधानों को करना चाहिये। इसके बाद शून्यता तथा करुणा के गर्भवाली अनुत्तरसंबोधि में परिणामना किये गये समस्त दान आदि पुण्य-सम्भारों की उपार्जना में अभियुक्त हो जाना चाहिए।

जो लोग यह मानते हैं कि—'चित्त-विकल्प से उत्पन्न होने वाले शुभ तथा अशुभ कर्मों के वशीभूत होने से सत्त्व स्वर्ग आदि कर्मफल को भोगते हुये संसार में घूमते रहते हैं, और जो लोग कुछ भी नहीं सोचते हैं और कुछ भी कर्म नहीं करते हैं, वे लोग संसार से मुक्त हो जायेंगे। इसलिए कुछ भी सोचना नहीं चाहिए। दान आदि कुशलचर्या भी नहीं करनी चाहिये (क्योंकि) दान आदि कुशलचर्या तो मूर्खपुरुषों को लक्ष्य करके कही गयी है।' ऐसा सोच कर बोलते हैं। उनके द्वारा समस्त महायान का प्रतिक्षेप होता है। समस्त यानों की जड़ महायान ही होने के कारण उसका प्रतिक्षेप करने पर समस्त यानों का प्रतिक्षेप हो जायेगा। इस प्रकार 'कुछ भी नहीं सोचना चाहिए', ऐसा कहने से तो भूतप्रत्यवेक्षण-लक्षणवाली प्रज्ञा का प्रतिक्षेप हो जायेगा, क्योंकि सम्यग्ज्ञान का मूल तो भूतप्रत्यवेक्षणा है, उसका प्रतिक्षेप होने पर मुल कटने के कारण लोकोत्तर-प्रज्ञा भी प्रतिक्षिप्त हो जायेगी। उसके प्रतिक्षिप्त हो जाने से सर्वाकारज्ञता प्रतिक्षिप्त हो जायेगी। 'दान आदि कुशल-चर्या भी नहीं करनी चाहिये' ऐसा बोलने से भी दान आदि उपायों का प्रतिक्षेप तो स्पष्ट ही हो जायेगा।

संक्षेप में इतना ही है कि उपाय तथा प्रज्ञा ही महायान है। जैसा कि **आर्यगयाशीर्ष** में कहा गया है—"बोधिसत्त्वों के मार्ग संक्षेप में दो हैं। कौन से दो

हैं ? इस प्रकार है–उपाय तथा प्रज्ञा।" **आर्यतथागतगुह्यसूत्र** में भी—"उपाय तथा प्रज्ञा ये दोनों बोधिसत्त्वों की सभी पारमिताओं के संग्रह के लिये होते हैं," ऐसा आता है। इसलिये महायान का प्रतिक्षेप करने वाले के द्वारा महान् कर्मावरण किया हुआ हो जायेगा। महायान का प्रतिक्षेप करने वाले, अल्पश्रवण, आत्मदृष्टि-परामर्श वाले, विद्वज्जनों की सेवा न करने वाले, तथागत के प्रवचन की नीतियों को धारण न करने वाले स्वयं विनष्ट होकर और दूसरों को भी नष्ट कर रहें, युक्ति तथा आगमों से विरुद्ध होने के कारण विष से मिले हुये वचनों को सविष-भोजन की भाँति, अपना-हित चाहने वाले बुद्धिमान् व्यक्ति के द्वारा दूर से ही परित्याग कर देना चाहिए।

इस प्रकार उसके द्वारा भूतप्रत्यवेक्षा के प्रतिक्षिप्त होने के कारण धर्मप्रविचय नामक प्रमुख बोध्यङ्ग ही प्रतिक्षिप्त हो जायेगा। भूतप्रत्यवेक्षा के विना योगी किस उपाय से अनादिकाल से अभ्यस्त रूपादि भावों में अभिनिवेश वाले चित्त को निर्विकल्पता में प्रवेश करेगा ? यदि 'सभी धर्मों में अस्मृति तथा अमनसिकार के द्वारा प्रवेश होगा' ऐसा कहें तो वह भी अयुक्त है, क्योंकि भूतप्रत्यवेक्षण के विना अनुभूत होने वाले सभी धर्मों में अस्मृति अथवा अमनसिकार नहीं किया जा सकता है। और यदि मुझे इन धर्मों का स्मरण नहीं करना है, मनसिकार नहीं करना है, इस प्रकार भावना करते हुये, उनपर अस्मृति नथा अमनसिकार की भावना की जाये तो, उस समय इनमें ये निश्चित रूप से स्मृत तथा मनसिकृत हो जायेंगे। बदि स्मृति तथा मनसिकार के अभाव मात्र को अस्मृति तथा अमनसिकार स्वीकार किया जाये, तो तब उन दोनों का अथवा किस प्रकार से होगा, यही विचार किया जाना चाहिए। अभाव का हेतु होना अनुचित है। कैसे निर्निमित्त तथा अमनसिकार से निर्विकल्पता होगी ? इसमें से अविकल्पता हो जाये तो, संमूर्च्छित व्यक्ति को भी स्मृति तथा मनसिकार न होने से निर्विकल्पता में प्रवेश का पसङ्ग होने लगेगा। भूतप्रत्यवेक्षा के विना अन्य उपाय नहीं है, जिसके द्वारा अस्मरण तथा अमनस्कार किया जा सके।

अस्मरण तथा अमनसिकार संभव होने पर भी भूतप्रत्यवेक्षा के विना धर्मों की निःस्वभावता का ज्ञान कैसे होगा ? सभी धर्म स्वभाव से शून्यता में स्थित ही हैं, (किन्तु) इस प्रकार उस प्रत्यवेक्षा के बिना उनकी शून्यता का प्रतिवेध नहीं होता है। शून्यता का प्रतिवेध न होने से आवरण का प्रहाण सम्भाव नहीं है। यदि ऐसा हो तो सभी की सर्वत्र मुक्ति की प्रसङ्ग होने लगेगा। पुनः यदि उस योगी की सभी धर्मों में मुषितस्मृतिता अथवा मोह के कारण स्मृति और मनसिकार की प्रवृत्ति नहीं

होती, तब अत्यन्त मूढ होने से वह योगी कैसे होगा ? भूतप्रत्यवेक्षण के विना अस्मृति तथा अमनसिकार की भावना करने से मोह का ही अभ्यास हो जायेगा। उसी से सम्यग्ज्ञान का आलोक दूर हो जायेगा। यदि वह मुषितस्मृति भी नहीं है और मूढ भी नहीं है तो वहाँ भूतप्रत्यवेक्षा के विना कैसे अस्मरण तथा अमनसिकार करने में समर्थ होगा ? स्मरण करते हुये भी स्मरण नहीं करता तथा देखते हुये भी नहीं देखता, ऐसा कहना अयुक्त है। अस्मृति तथा अमनसिकार की भावना से कैसे पूर्वनिवासानुस्मृति आदि बुद्धधर्मों का उदय होगा, क्योंकि विरोध है। जैसे कि उष्ण के विरोधी शीत का सेवन करने पर उष्ण-स्पर्श की वेदना नहीं होती है।

समाधि में समाहित योगी का यदि मनोविज्ञान हो तो, तब उसे अवश्य ही किसी का आलम्बन करना पड़ेगा। पृथग्जनों को एकाएक अनालम्बनज्ञान नहीं हो सकता है। यदि नहीं है तो किस प्रकार धर्मों की निःस्वभावता का अवबोध होगा ? किस प्रतिपक्ष के द्वारा क्लेश-आवरण का प्रहाण होगा ? चतुर्थ ध्यान की अप्राप्ति वाले पृथग्जन का चित्त-निरोध होना असम्भव है। इसलिए सद्धर्म में जो अस्मृति तथा अमनसिकार कहे गये हैं, उनके भी भूतप्रत्यवेक्षणपूर्वक ही देखना चाहिए। इसलिए भूतप्रत्यवेक्षण से ही अस्मरण तथा अमनसिकार किये जा सकते हैं, अन्यथा नहीं। इस प्रकार जब योगी सम्यक्प्रज्ञा से निरूपण करता हुआ तीनों कालों में कोई भी धर्म परमार्थतः उत्पन्न नहीं देखता है, तब वहाँ स्मरण तथा मनसिकार कैसे करेगा ? जो परमार्थतः तीनों कालों में भी नहाने के कारण अनुभव में नहीं आता है, उसका अस्मरण अथवा मनसिकार कैसे किया जा सकता है और इस कारण सभी प्रपञ्चों के उपशमन-निर्विकल्पज्ञान में प्रविष्ट होता है। उसमें प्रवेश करने से शून्यता का अवबोध करता है, तथा उसका अवबोध होने से समस्त कुदृष्टिजालों का प्रहाण करता है।

उपाय से युक्त प्रज्ञा का सेवन करने से संवृत्ति तथा परमार्थ सत्यों में पूर्णतः कुशल हो जाता है। अतः अनावरणज्ञान की प्राप्ति होने से सभी बुद्ध-धर्मों को प्राप्त करता है। इसलिए भूतप्रत्यवेक्षण के विना न तो सम्यक्ज्ञान का उदय होता है, और न क्लेशावरण का प्रहाण ही। **आर्यमञ्जुश्रीविकुर्वितसूत्र** में भी कहा गया है कि—"हे दारिके ! बोधिसत्त्व संग्राम को कैसे जीतता है ? उत्तर है—मञ्जुश्री बारम्बार विवेचन करने पर सभी धर्मों को उपलब्ध नहीं करता है।' इसलिए ज्ञानरूपी चक्षु को फैलाकर प्रज्ञा के शास्त्र से क्लेशरूपी शत्रुओं को पराजित करके योगी निर्भय विचरण करता है, न कि भीत पुरुष की भाँति आँखें बन्द करके। **आर्यसमाधिराजसूत्र** में भी कहा गया है—

"यदि धर्म पर नैरात्म्य की प्रत्यवेक्षा करे और यदि उनकी प्रत्यवेक्षा करके भावना करे तो, वही निर्वाणरूपी फल की प्राप्ति का हेतु है। अन्य जो हेतु है, उससे शान्ती नहीं होती है।"

सूत्रसमुच्चय में भी कहा गया है कि—"स्वयम् विपश्यनायोग में लगे रहने पर भी अन्यों को विपश्यना-योग में अभियुक्त न करना मारकर्म है।"

विपश्यना तो भूतप्रत्यवेक्षण के स्वभाव की है, ऐसा **आर्यरत्नमेघ** और **सन्धिनिर्मोचन** आदि में कहा गया है। **आर्यरत्नमेघ** में भी—"विपश्यना का परीक्षण करने से निःस्वभावता का अवबोध होने के कारण निर्निमित्त-प्रवेश कहा गया है।" **आर्यलङ्कावतार** में भी कहा गया है—"हे महामते! बुद्धि से परीक्षित किये जा रहे भावों के स्व तथा सामान्यलक्षणों का ज्ञान नहीं हो पाता। इसीलिए ऐसा कहा गया है कि सभी धर्म निःस्वभाव हैं। यदि 'भूतप्रत्यवेक्षणा नहीं की जाती है तो, इस प्रकार भगवान् ने उन सूत्रों में जो भूतप्रत्यवेक्षण अनेक प्रकार के बतलाये हैं, उनका भी विरोध हो जायेगा। इसलिए अल्प-प्रज्ञा और अल्पवीर्य हम बहुश्रुति-अन्वेषण में असमर्थ हैं, ऐसा कहना युक्त है। भगवान् ने बहुश्रुतता की प्रशंसा की थी, इसलिए कदापि उसका प्रहाण करना उचित नहीं है।

ब्रह्मपरिपृच्छा में कहा गया है कि—"जो अचिन्तनीय धर्मों पर चिन्तन विप्रयुक्त है, उसको अयोनिश होती है।" इसमें भी जो लोग परमार्थतः अनुत्पन्न धर्मों के उत्पाद की परिकल्पना करके श्रावक आदि के समान इन पर अनित्य तथा दुःख के रूप में चिन्तन करते हैं, उनकी तो समारोप तथा अपवाद के उन अन्तों में चिन्तन न प्रवृत्त होने से अयोनिश होता है, इस प्रकार उसके प्रतिषेध के लिए जो कहा गया है, वह भूतप्रत्यवेक्षा का प्रतिषेध नहीं है, क्योंकि वह तो सभी सूत्रों में कहा गया है। इस प्रकार **ब्रह्मपरिपृच्छासूत्र** में ही कहा गया है—"चित्तशूर बोधिसत्त्व ने कहा है कि जो सभी धर्मों को चित्त से सोचता है और वहाँ अक्षत तथा अनुपहत होता है, उसी से वह बोधिसत्त्व कहा जाता है।" फिर उसी में कहा गया है कि—"कैसे वीर्य से युक्त होते हैं? जब सर्वज्ञता-चित्त को खोजते हुए प्राप्त नहीं करते हैं।" फिर उसी में कहा गया है—"वे बुद्धिमान होंगे जो योनिशः धर्मों की प्रत्यवेक्षणा करते हैं।" फिर उसी में कहा गया है—"वे लोग धर्मों को माया तथा मरीचि की भाँति प्रविभक्त करते हैं।"

यह इस प्रकार जहाँ-जहाँ पर अचिन्त्य आदि शब्दों का श्रवण होता है, वहाँ-वहाँ श्रवण तथा चिन्तन मात्र से ही जो लोग तत्त्वाधिगम मानते हैं, उनके अभिमान के प्रतिषेध के लिये धर्मों की प्रत्यात्मवेदनीयता प्रतिपादित होती है और अयोनिश चित्त का भी प्रतिषेध किया जाता है, ऐसा जानना चाहिए। भूतप्रत्यवेक्षण का प्रतिषेध नहीं होता है। अन्यथा अनेक युक्ति तथा आगमों से विरोध हो जायेगा, जैसा पहले कहा जा चुका है। और श्रवण तथा चिन्तन से होने वाली प्रज्ञा के द्वारा जो भी ज्ञान हुआ उसी की भावनामयी प्रज्ञा के द्वारा भावना करनी चाहिए, दूसरे की नहीं। जैसे देखी गयी धावन-भूमि पर ही घोड़े की दौड़ होती है। इसलिए भूतप्रत्यवेक्षा करनी चाहिए। यद्यपि वह विकल्प-स्वभाव की है, फिर भी योनिशोमनसिकार के स्वभाव की होने से उससे निर्विकल्पक ज्ञान का उत्पाद होता है, ऐसा समझकर उस ज्ञान का इच्छुक होने से उसका सेवन करना चाहिए। निर्विकल्प सम्यग्ज्ञानरूपी अग्नि के उत्पन्न होने पर दो लकड़ियों की रगड़ से उत्पन्न अग्नि से उन लकड़ियों के जलने की भाँति वह भी बाद में उसी से जल जायेगी, ऐसा **आर्यरत्नकूट** में कहा गया है।

यह जो कहा गया है कि कुशल आदि कुछ भी कर्म नहीं करना चाहिए, कर्म के क्षय से मुक्ति होती है, ऐसा कहने पर वहाँ आजीवकवाद की मान्यता ह ोजायेगी। भगवान् के प्रवचनों में कर्म के क्षय से मुक्ति होती है, ऐसा अभीष्ट नहीं है, फिर कैसे ? क्लेशक्षय से। अनादिकाल से एकत्रित किये गये कर्मों का क्षय करना संभव नहीं है, क्योंकि वे तो अनन्त हैं। दुर्गति आदि में उसके फल का उपभोग करते समय अन्य कर्मों का भी उत्पाद होता है, क्लेशों का अभाव न होकर वह कारण के रूप में स्थित रहने पर कर्म का निरोध नहीं हो सकता है, जैसा कि प्रदीप के निरोध के विना उसकी प्रभा का निरोध नहीं होता है। उस विपश्यना का अपवाद करने वाले के क्लेश का क्षय असम्भव है, ऐसा पहले कहा जा चुका है। यदि क्लेश-क्षय के लिए विपश्यना का सेवन करना चाहिए ऐसा माने तब क्लेश-क्षय से ही मुक्ति सिद्ध होगी, इस प्रकार कर्म-क्षय के लिए परिश्रम व्यर्थ हो जायेगा। अकुशल कर्म नहीं करना चाहिए, यह कहना युक्त है। कुशल का इस प्रकार प्रतिषेध क्यों किया जाता है ? यदि संसार का उत्पादक होने से प्रतिषेध किया जाता है, ऐसा कहे तो वह भी अनुचित है। आत्मादिविपर्यास से समुत्थापित जो कुशल कर्म हैं, वही संसारावाहक होते हैं, न कि बोधिसत्त्वों के कर्म महाकरुणा से समुत्थापित और अनुत्तरसम्यक्संबोधि में परिणमित कर्म भी। उसी प्रकार **आर्यदशभूमि** में भी—वहीं दशकुशल-कर्म-पथ परिणामना आदि परिशुद्धि–विशेष से श्रावकत्व प्रत्येकबुद्धत्व, बोधिसत्त्वता तथा

बुद्धत्व के साधक होते हैं, ऐसा निर्देश किया गया है। **आर्यरत्नकूट** में भी वर्णन किया गया है कि-"महासागर में प्रविष्ट सभी महानदियों के जलराशि की भाँति बोधिसत्त्वों के नाना माध्यमों से संगृहीत (अर्जित) कुशलमूल सर्वज्ञता में परिणमित होकर सर्वज्ञता में एक रस हो जाते हैं।"

जो बुद्ध तथा बोधिसत्त्वों के रूप-काय, क्षेत्रपरिशुद्धि, प्रभा, परिवार, महाभोग आदि की सम्पत्ति है, वह तो दान आदि पुण्यसम्भारों का फल है, ऐसा जहाँ-तहाँ सूत्रों में भगवान् के द्वारा वर्णित है, उनका भी विरोध होने लगेगा। कुशल-चर्या के प्रतिषेध से प्रातिमोक्षसंवर आदि का भी प्रतिषेध हो जायेगा। इसलिए शिर तथा मुख का क्षौर, काषायधारण आदि भी व्यर्थ हो जायेगा। कुशल कर्म की अभिसंस्कार से विमुखता हो जाने पर, संसार से विमुखता तथा सत्त्वार्थक्रिया से विमुखता का संसेवन होने लगेगा। इसलिए उससे बोधि भी दूर हो जायेगी। **आर्यसन्धिनिर्मोचन** में कहा गया है कि-"पूरी तरह से सत्त्वार्थक्रिया से विमुख होने वाले, और पूरी तरह से संस्कार के अभिसंस्कार से विमुख होने वाले के लिए मैंने अनुत्तर सम्यक्-सम्बोधि को नहीं कहा है।" **आर्योपालिपरिपृच्छा** आदि में भी कहा गया है कि—"संसार से विमुख होना बोधिसत्त्वों का परम दुःशील है।" संसार-परिग्रह तो परमशील है। **आर्यविमलकीर्तिनिर्देश** में कहा है कि—"उपाय से संगृहीत संसारगमन तो बोधिसत्त्वों का मोक्ष है। उपाय से रहित प्रज्ञा बन्धन है। प्रज्ञा से रहित उपाय भी बन्धन है। प्रज्ञासहित उपाय मोक्ष है। उपायसहित प्रज्ञा भी मोक्ष है।" **आर्यगगनगंज** में कहा है कि—"संसार में परिखेद होना बोधिसत्त्वों का मारकर्म है।" **सूत्रसमुच्चय** में भी असंस्कृत का भी प्रत्यवेक्षण होता है और संस्कृत कुशलों से भी परिखेद होना मारकर्म है। बोधिमार्ग का भी प्रज्ञान होता है, पारमिता मार्ग का पर्येषण नहीं करता है, यह मारकर्म है। पुनः उसी में कहा गया है कि—"दान में चित्ताभिनिवेश से प्रज्ञा में चित्ताभिनिवेश तक तो मारकर्म हैं।" वहाँ दान आदि के सेवन का प्रतिषेध नहीं किया गया है, किन्तु अहंकार तथा ममकार में चित्ताभिनिवेश करने वाले, ग्राह्य-ग्राहक में चित्ताभिनिवेश करने वाले, औपलम्भिक के दान आदि में जो विपरीत-अभिनिवेश है, उनका निषेध किया गया है। विपरीत-अभिनिवेश से समुत्थापित दान आदि परिशुद्ध नहीं होते हैं, क्योंकि मारकर्म हैं, अन्यथा ध्यान भी असेवनीय हो जायेगा। इस प्रकार से तो मुक्ति भी कैसे होगी ?

इसलिए औपलम्भिक के सत्त्व-नानात्व की संज्ञा से जो दान देना आदि है वह तो अपरिशुद्ध है, ऐसा प्रतिपादन करने के लिए **आर्यगगनगञ्ज** में भी

कहा गया है—"सत्त्व-नानात्व विपरीत कर्म आदि की संज्ञा वाले दान आदि तो मारकर्म है।" **त्रिस्कन्धपरिणामना** में भी कहा गया है—"जो मैंने सारा ही दान, शील, शान्ति, वीर्य, ध्यान, प्रज्ञा की समता न जानने से उपलम्भ में पतित के द्वारा दान पर्येष्टित, परामृष्टशील से शील की, रक्षा की, स्व तथा पर की संज्ञा से क्षान्ति की, भावना आदि की प्रतिदेशना करता हूँ।" वहाँ भी उपलम्भिक नानात्व संज्ञा वालो के विपरीत अभिनिवेश के द्वारा समुत्थापित दान आदि अपरिशुद्ध होते हैं, इतन ही कहा गया है, न कि सर्वथा दानादि के सेवन का निषेध। अन्यथा दान आदि की अविशेष रूप से प्रतिदेशना हो गयी होती, न कि केवल विपरीत उपलम्भ में पतित होने की। जो कि **ब्रह्मपरिपृच्छा** में भी कहा गया है कि -"जितनी चर्यायें हैं, वे सब परिकल्पित हैं। निष्परिकल्प तो बोधि है" इत्यादि। उसके भी उत्पादादि विकल्प-चर्या के सामायिक होने से उसकी भी परिकल्पितता कही गयी है। अनभिसंस्कारवाही निर्निमित्त में स्थित बोधिसत्त्व का व्याकरण है, अन्य का नहीं। इतना मात्र प्रतिपादित किया गया है। दानादि सभी की परमार्थतः अनुत्पन्नता का प्रतिपादन किया गया है, न कि चर्या नहीं करनी चाहिये, ऐसा कहा गया है।

अन्यथा दीपङ्कर से पूर्ववर्ती जिन बुद्धों का भगवान् ने सत्कार किया था और जिनके नाम भगवान् कल्प में भी नहीं कह सकते हैं, इन सबके द्वारा भी भगवान् ने बोधिसत्त्व-अवस्था में उन चर्याओं का क्यों प्रतिषेध नहीं किया? दीपङ्कर ने भी उस समय भगवान् की चर्या का प्रतिषेध नहीं किया है। जब अष्टम भूमि में स्थित होकर ये शान्तनिर्निमित्त-विहार में देखे गये तब भगवान् ने उसका व्याख्यान किया है, किन्तु वहाँ उसकी चर्या का निषेध नहीं है। आठवीं भूमि में बोधिसत्त्वों की निर्निमित्त विहार-परमता तो, यहीं उनका परिनिर्वाण न हो जाये, ऐसा दशभूमिसूत्र में बुद्धों के द्वारा प्रतिषिद्ध की गयी है। यदि वह चर्या सर्वथा करणीय नहीं होगी तो पूर्वोक्त सभी का विरोध हो जायेगा।

पुनः वहीं **ब्रह्मपरिपृच्छा** में कहा गया है कि—"दान भी देता है और उसके विपाक की आकाङ्क्षा नहीं करता है, शील की भी रक्षा करता है, और वह भी समारोपित नहीं हैं" इत्यादि। "हे ब्रह्म! चार धर्मों से युक्त बोधिसत्त्व बुद्धधर्मों में अवैवर्तिक होते हैं। किन चारों से? अपरिमित संसार के परिग्रहण, अपरिमित बुद्धों के सत्कार, पूजा" इत्यादि कहे गये सभी का विरोध हो जायेगा। केवल मृद्विन्द्रिय के द्वारा ही चर्या की जानी चाहिये, न कि तीक्ष्णेन्द्रिय के द्वारा, ऐसा कहना उचित नहीं है, क्योंकि इस प्रकार प्रथम भूमि से लेकर दसवीं भूमि तक में प्रतिष्ठित बोधिसत्त्वों की

दान आदि चर्याओं की उत्पत्ति होती है, न कि परिशिष्टों में भी समुदाचार नहीं है, ऐसा कहा गया है। भूमि में प्रविष्ट भी मृद्वन्द्रिय हैं ऐसा कहना उचित नहीं है। जैसा **आर्योपालिपरिपृच्छा** में भी कहा गया है कि—"अनुत्पत्तिक-धर्मक्षान्ति में स्थित होने वाले को ही त्याग, महात्याग, अतित्याग करना चाहिए।" **सूत्रसमुच्चय** में भी "षटपारमिता आदि प्रतिपत्तियों से युक्त बोधिसत्त्व तथागत की ऋद्धि से चलता है", ऐसा वर्णित है। तथागत की ऋद्धि की गति से अन्य शीघ्र गति नहीं है, और न षट्पारमिता तथा दश भूमि के अतिरिक्त बोधिसत्त्वों के लिए अन्य मार्ग ही है, जो और अधिक तेजगति वाला हो। स्वर्ण-शुद्धि की भाँति क्रमशः ही चित्त-संतति की शुद्धि होती है, ऐसा सूत्र में कहा गया है। **आर्यलङ्कावतार** तथा **दशभूमि** में भी जब बोधिसत्त्व तथता में स्थित हो जाता है, तब प्रथम भूमि में प्रविष्ट होता है। उसके बाद क्रम से ही पूर्व भूमियों का परिशोधन करके तथा गतभूमि में प्रवेश करता है, ऐसा कहा गया है। इसलिए भूमि तथा पारमिता से अतिरिक्त बुद्धत्वरूपी नगर में युगपत् प्रवेश करने का अन्य द्वार नहीं है, क्योंकि भगवान् ने सूत्र आदि किसी में भी नहीं कहा है।

यदि ध्यान में ही षट्पारमिता का अन्तर्भाव हो जाने से, उसके सेवन से ही सभी पारमिताओं का सेवन हो जायेगा, इसलिए दान आदि अन्यपारमिता का पृथग् रूप से सेवन नहीं करना पड़ेगा, ऐसा कहें तो वह भी ठीक नहीं। इस प्रकार होता तो बुद्ध के गोमयमण्डल में भी षट्पारमिताओं के संगृहीत हो जाने से मण्डल ही करना पड़ेगा, न कि ध्यान आदि। निरोधसमाधि की समापत्ति में प्रविष्ट श्रावक को भी निमित्त आदि असमुदाचार से ही इस प्रकार की षट्पारमिता-परिपूर्णता का प्रसङ्ग हो जायेगा। इसलिए श्रावकों से बोधिसत्त्वों का भेद प्रतिपादित नहीं हो सकेगा। बोधिसत्त्वों को सभी अवस्था में षट्पारमिताओं की परिपूर्ति करनी चाहिए। इसे दिखाने के लिए भगवान् ने एक-एक पारमिता में भी सभी पारमिताओं का संग्रह दिखलाया है न कि एक ही पारमिता का सेवन। इस प्रकार **सर्वधर्मवैपुल्य** में भी कहा है कि—"हे मैत्रेय ! षट्पारमिताओं का समुदागम बोधिसत्त्वों की सम्बोधि के लिए कहा गया है, उसे वे अज्ञानी लोग इस प्रकार कहेंगे कि बोधिसत्त्व को प्रज्ञापारमिता में ही शिक्षित करना चाहिए, शेष पारमिताओं से क्या ? वे अन्य पारमिताओं को दूषित करना चाहते हैं। हे अजित ! तो क्या आप समझ रहे है कि क्या वह जो काशी का राजा दुर्बुद्धि था, जिसने कबूतर के लिए अपना मांस बाजपक्षी को दे दिया। मैत्रेय ने कहा, भगवन् ! यह नहीं है। भगवान् ने कहा—मैत्रेय ! बोधिसत्त्व-चर्या का आचरण करते समय मैनें षट्पारमिताओं से युक्त जिन

कुशलमूलों का अर्जन किया, क्या उन कुशलमूलों ने हानि पहुँचायी ? मैत्रेय ने कहा—भगवान् ! यह तो नहीं। भगवान् ने कहा है—हे अजित ! आपने भी साठ कल्पों तक दानपारमिता का सम्यग् अनुष्ठान किया है, उसी प्रकार साठ कल्पों तक प्रज्ञापारमिता तक का भी अनुष्ठान किया है। उस पर अज्ञानी पुरुष इस प्रकार कहेंगे कि एक ही नय से बोधि हो सकती है, जैसे कि शून्यतानय से ही। वे लोग चर्या से अपरिशुद्ध हो जायेंगे" इत्यादि। केवल शून्यता का सेवन करने से श्रावक की भाँति निर्वाण में पतित होंगे। इसलिए उपायसहित प्रज्ञा का सेवन करना चाहिए।

इसलिए आचार्य नागार्जुनपाद ने **सूत्रसमुच्चय** में कहा है कि—उपायकौशल से रहित बोधिसत्त्व को गम्भीरधर्मता से अभियोग नहीं करना चाहिए।" यहाँ भी **आर्य-विमलकीर्तिनिर्देश** आदि को स्रोतों के रूप में (उन्होंने) प्रतिपादित किया है, न कि वे आचार्य नागार्जुनपाद के वचन हैं। युक्ति तथा आगमन से युक्त को त्यागकर, भगवान् के वचनों को छोड़कर विद्वान् प्रेक्षावानों को अन्य मूर्खजनों के वचनों का ग्रहण करना उचित नहीं है। **आर्यरत्नकूट** में भी कहा गया है—"दान आदि समस्त कुशलों से युक्त सर्वाकारवरोपेतशून्यता की भावना करनी चाहिए, न कि केवल शून्यता की। **आर्यरत्नकूट** में भी कहा गया है—"काश्यप ! जिस प्रकार मन्त्री सहिता राजा सभी कार्य करता है, उसी प्रकार उपायकौशल से युक्त बोधिसत्त्वों की प्रज्ञा सभी बुद्ध के कार्य करती है।"

इसलिए केवल शून्यता का सेवन करने वाले का क्या निर्वाण में प्रवेश नहीं होने लगेगा ? ऐसा भगवान् ने **आर्यतथागतगुह्यसूत्र** में भी कहा है कि—एकान्त निरालम्ब-चित्त का सेवन नहीं करना चाहिए। अपितु उपाय-कौशल का भी सेवन करना चाहिए।" यह दिखाने के लिए कहा गया है कि—"कुलपुत्र ! जिस प्रकार अग्नि उपादान से ही जलती है और उपादान न होने से शान्त हो जाती है। उसी प्रकार आलम्बन से चित्त ज्वलित होता है, आलम्बन न होने से चित्त शान्त हो जाता है। इसमें उपाय-कौशल वाला बोधिसत्त्व प्रज्ञापारमिता-परिशुद्ध होने से आलम्बन का उपशम भी जानेगा और कुशलमूल आलम्बन को भी शान्त नहीं करेगा। क्लेश-आलम्बन भी नहीं उठता, किन्तु पारमिता-आलम्बन भी उत्थापित करता है। शून्यता का आलम्बन-प्रत्यवेक्षण करता है, और सभी सत्त्वां की महाकरुणा के आलम्बन को भी देखेगा। कुलपुत्र ! इस प्रकार उपायकुशल प्रज्ञापारमिता से विशुद्ध बोधिसत्त्व आलम्बन में वशिता को प्राप्त होता है।" ऐसा विस्तार से कहकर फिर कहते हैं—"इस प्रकार बोधिसत्त्व का ऐसा कुछ भी

आलम्बन नहीं है, जो सर्वज्ञ के ज्ञान के अभिनिर्हार के लिए स्थित न हो। जिस बोधिसत्त्व के सभी आलम्बन परमबोधि में परिणत् हो जाते हैं, वही बोधिसत्त्व उपायकुशल हैं और सभी धर्मों को बोधि में अनुगत देखते हैं। कुलपुत्र! इस प्रकार भी ऐसा त्रिसहस्र-महासहस्र लोकधातुओं में कुछ भी नहीं है जो सत्त्वों के उपभोग के लिये न हो। कुलपुत्र! इसी प्रकार ऐसा कोई भी आलम्बन नहीं है, जिसे उपायकुशल बोधिसत्त्व बोधि में उपकारक नहीं देखता"। ऐसा विस्तार से कहा गया है। इस प्रकार अनन्त-सूत्रों में बोधिसत्त्वों की प्रज्ञा तथा उपाय की प्रतिपत्ति का निर्देश किया गया है। वहाँ वह स्वयं दान आदि पुण्य-सम्भार में वीर्य आरम्भ न कर सके, तो भी अन्यों को इस प्रकार देना युक्त नहीं है, इस प्रकार कहा जाये तो स्व और पर दोनों का द्रोह हो जायेगा।

इस प्रकार बोधिसत्त्व अवश्य ही भूतप्रत्यवेक्षण करके दानादि समस्त पुण्य-सम्भारों को अर्जित करे, ऐसा युक्ति तथा आगमों से प्रतिपादित किया गया है। इसलिए प्रेक्षावानों ने अल्पश्रुत, अभिमानियों के वचनों को विष की भाँति त्याग करके आचार्य नागार्जुन आदि विद्वज्जनों के अमृतवचनों के अनुसार चलकर समस्त सत्त्वों पर महाकरुणा उत्पन्न करके मायाकार की भाँति अविपर्यस्त होकर अनुत्तरसम्यक् सम्बोधि में परिणामित की गईं दानादि सभी कुशल-चर्याओं में तथा अशेष जगत् का उद्धार करने में अभियोग करना चाहिये। जैसा कि **आर्यधर्मसंगीति** में कहा गया है—

> "जैसे कोई मायाकार निर्मित को मुक्त करने के लिए प्रयास करता है, उसको पहले से वह ज्ञात होता है, अतः उस निर्मित पर आसक्त नहीं होता। तीनों भावों को निर्माण की भाँति समझकर सम्बोधि में पारंगत वह जगत् के लिए सन्नद्ध होता है, क्योंकि उसे जगत् पहले से ज्ञात होता है।"

इस प्रकार जो उपाय तथा प्रज्ञा में सदा सत्कार करके अभ्यास करता है, उसकी चित्तसन्तति का क्रमशः परिपाक होने पर उत्तरोत्तर अतिविशुद्ध क्षण का उदय होता है। भूतार्थ में भावना के प्रकर्षपर्यन्त हो जाने से समस्त कल्पनाजाल से रहित, अतिस्फुट धर्मधातु का अधिगम होता है। निर्मल, निश्चल, निर्वायु प्रदीप के समान लोकोत्तर ज्ञान उत्पन्न होता है। तब वस्तुपर्यन्तता-आलम्बन की प्राप्ति होती है और दर्शन मार्ग में भी प्रविष्ट होता है। प्रथम भूमि भी प्राप्त होती है। वह इसके आगे की भूमियों का परिशोधन करते हुए क्रमशः (संतप्त) कनक की भाँति समस्त अर्जित आवरणों के दूर हो जाने पर असक्त तथा अप्रतिहत ज्ञान प्राप्त करके समस्त

गुणों की आधारभूत बुद्धभूमि को प्राप्त करता है और कार्य-परिनिष्पत्तिरूप आलम्बन की भी प्राप्ति हो जाती है। इसलिए बुद्धत्त्व की इच्छावालों को मध्यम मार्ग पर अभियोग करना चाहिये।

इस प्रकार मध्यम मार्ग के निर्देश से मैंने जो पुण्य प्राप्त किया है, उससे अशेष जनों को मध्यम मार्ग की प्राप्ति हो जाये ॥ १ ॥

सत्पुरुष ईर्ष्या आदि मलों को दूर करके, जल से सागर की भाँति गुणों से अतृप्त रहते हैं और विवेचन करके सुभाषितों को ग्रहण करते हैं, जैसे कि हँस प्रसन्न होकर जल से दूध ले लेते हैं ॥ २ ॥

इसलिए विद्वानों को पक्षपात से क्षुब्ध मन को दूर करके, बालों से भी सभी सुभाषितों का ही ग्रहण अवश्य कर लेना चाहिये ॥ ३ ॥

आचार्य कमलशील द्वारा अन्त में विरचित् भावनाक्रम समाप्त हुआ।

तृतीय भावनाक्रम का हिन्दी अनुवाद समाप्त हुआ।

॥ भावनाक्रम समाप्त ॥

भवतु सर्वमङ्गलम्

परिशिष्ट-भाग

(१-६)

प्रथम परिशिष्ट

(ཁ་སྐོང་དང་པོ།)

༄༅ ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་དཀའ་བའི་གནས་ལ་རྒྱལ་བའི་དགོངས་པ་ཕྱུན་ཅི་མ་ལོག་པར་བཤད་པ་བཞུགས་སོ།།

༄༅། །ཞི་ལྷག་གཉིས་རེ་རེས་མི་ཆོག་གིས་གཉིས་ཀ་བསྟེན་དགོས་པའི་སྐབས་སུ། ཆོས་ཡང་དག་པར་སྡུད་པའི་མདོ་ལས།[1] "སེམས་མཉམ་པར་བཞག་ན་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་ཤེས་པར་འགྱུར་རོ"། །ཞེས་གསུངས་པའི་དོན་ནི། སེམས་རྩེ་གཅིག་པ་ལ་འཇོག་པ་ཙམ་ཞིག་གོམས་ན་ཡང་དག་པའི་དོན་རྟོགས་པར་འགྱུར་རོ་ཞེས་པའི་དོན་མ་ཡིན་གྱི། མཉམ་པར་བཞག་པའི་སེམས་ཀྱིས་ཞེས་སྦྱར་རྒྱུ་ཡིན་ལ། དེའི་དོན་ཡང་མཉམ་པར་བཞག་པའི་ཞི་གནས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ལ་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་པའི་འོག་ཏུ…… ཤེས་རབ་ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན་ལ་བརྟགས་ན་ཡང་དག་པའི་དོན་རྟོགས་པའི་ཡེ་ཤེས་སྐྱེ་… བ་གསལ་བར་བཤད་པ་ཡིན་ཏེ། སྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལས།[2] "འདི་ལྟར་གང་གི་ཚེ་ཞི་གནས་ཀྱིས་དམིགས་པ་ལ་སེམས་བརྟན་པར་བྱས་པ་དེའི་ཚེ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་རབ་ཏུ་བརྟགས་ན་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱི་སྣང་བ་འབྱུང་སྟེ། དེའི་ཚེ་སྣང་བ་བྱུང་བས་མུན་པ་བསལ་བ་བཞིན་དུ་སྒྲིབ་པ་མི་འབྱུང་ངོ་། །དེ་གཉིས་ཀ་ཡང་མིག་དང་སྣང་བ་བཞིན་དུ། ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བ་ལ་ཕན་ཚུན་

1. སྡེ་–བཀའ་ (མདོ་ 'ཞ' ༡༢)
2. སྡེ་–བསྟན་ (དབུ་མ་ 'ཀ' ༣༨)

མཐུན་པར་གནས་པ་ཡིན་གྱི། སྣང་བ་དང་མུན་པ་བཞིན་དུ་མི་མཐུན་པ་མ་ཡིན་ནོ།། ཏིང་ངེ་འཛིན་ནི་མུན་པའི་ངོ་བོ་ཉིད་མ་ཡིན་ཏེ། ཅི་ཞེ་ན། སེམས་རྩེ་གཅིག་པའི་མཚན་ཉིད་དེ་ནི་མཉམ་པར་བཞག་ན་ཡང་དག་པ་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་རབ་ཏུ····ཤེས་སོ། །ཞེས་བཀའ་སྩལ་བའི་ཕྱིར་རོ། ཤེས་རབ་དང་ཤིན་ཏུ་མཐུན་པ་ཡིན་གྱི། མི་མཐུན་པ་མ་ཡིན་ནོ།" །ཞེས་གསུངས་སོ།།

དེ་བས་ན་ཞི་གནས་བསྒོམས་པས་སེམས་བརྟན་པོ་རྙེད་པ་ནི་སྣང་བ་དང་འདྲ། ཤེས་རབ་ཀྱིས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱོད་པ་ནི་མིག་དང་འདྲ་བར་ཤེས་པར་བྱ་ཡི། ཞི་གནས་ནི་སེམས་མི་གཡོ་བར་རྩེ་གཅིག་ཏུ་གནས་པ་ཡིན་ལ། ལྷག་མཐོང་ནི་ཡུལ་ལ་དཔྱོད་པ་ཡིན་པས། གཅིག་གིས་གཅིག་ལ་གནོད་པ་ཡིན་ནོ་སྙམ་དུ་མི་གཟུང་ངོ་། །ཡང་ཞི་གནས་དང་བྲལ་བའི་སེམས་རླུང་ནང་གི་མར་མེ་བཞིན་དུ་གཡོ་བ་དང་། ཞི་གནས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ནི་རླུང་མེད་པ་ན་གནས་པའི་མར་མེ་བཞིན་དུ་རྣམ་རྟོག་གི་རླུང་གིས་མི་གཡོ་བར་བཤད་པ་མི་འཐད་དེ། ལྷག་མཐོང་ལ་དཔྱད་སྒོམ་བྱེད་པའི་ལུགས་ལ་ཞི་གནས་གྲུབ་ཀྱང་ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པའི་ཚོ་རྣམ་རྟོག་གི་རླུང་གིས་གཡོ་བའི་ཕྱིར་རོ་སྙམ་ན། ཞི་གནས་གྲུབ་པ་ལ་བརྟེན་ནས་ལྷག་མཐོང་སྒོམ་པ་ན་སེམས་ཀྱི་གཡོ་བ་ཐམས་ཅད་ལྡོག་པར་ཁས་ལེན་ན·····སྐྱོན་དེ་ཡོད་ཀྱང་། སེམས་ཀྱི་གཡོ་བ་ཙམ་ལྡོག་པ་མིན་གྱི། གཡོ་བའི་སྐྱོན་ལྡོག་པ་ལ་བསམས་ནས་དེ་ལྟར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །གཡོ་བའི་སྐྱོན་གང་སྙམ་ན། རང་འདོད་པའི་ཡུལ་ལ་སེམས་འཛེག་པ་ན་རང་དབང་མེད་པར་མི་འདོད་པའི····ཡུལ་ལ་སེམས་རྒྱུག་པའོ།།

གོ་རིམ་ངེས་ཚུལ་གྱི་སྐབས་སུ། ཞི་གནས་མི་སྒྲུབ་པར་དང་པོ་ནས་ལྷ·

ཐོག་ཏུ་སེམས་གནས་པ་ཙམ་ཞིག་གོམས་པར་བྱེད་ན། དེ་ལས་དིང་ངེ་འཛིན་དེ་འཇིག་རྟེན་པའི་བསྒོམ་བྱུང་དུ་འགྲོ་སྲིད་ཀྱང་། དེའང་ཞི་གནས་བསྒོམ་བྱུང་དུ་སོང་བ་ཡིན་གྱི། ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་བྱུང་དུ་སོང་བ་མིན་པས། ད་དུང་ལྷག་མཐོང་བསྒོམས་བྱུང་བསྐྱེད་དགོས་སོ། །དེའི་ཕྱིར་ཞི་གནས་དེ་སྔོན་དུ་བཏང་ནས་དཔྱད་སྒོམ་གྱི་ལྷག་མཐོང་བསྒོམས་བྱུང་སྐྱེད་དགོས་པས། སྔོན་དུ་ཞི་གནས་བསྒྲུབས་ནས་། དེའི་འོག་ཏུ་ལྷག་མཐོང་སྒྲུབ་པ་ལས་མི་འདའོ། དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དམིགས་པའི་འཇིག་རྟེན་པའི་བསྒོམས་བྱུང་བསྐྱེད་ནུས་ན། དེ་ཙམ་ཞིག་བསྒོམས་པས་འཇིག་རྟེན་ལས་འདས་པའི་བསྒོམས་བྱུང་སྐྱེད་ནུས་སོ་ཞེས་ཀྱང་སླི་མི་ནུས་དེ་། འཇིག་རྟེན་པའི་བསྒོམས་བྱུང་གི་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་ལ་དེ་བཞིན་དུ་ཧ་ཅང་ཐལ་བར་འགྱུར་བའི་ཕྱིར་རོ།།

གཞན་ཡང་མདོ་དགོངས་འགྲེལ་ལས། ཞི་གནས་སྔོན་དུ་གྲུབ་པ་ལ་བརྟེན་ནས་དཔྱད་སྒོམ་གྱིས་ཤིན་སྦྱངས་འདྲེན་ནུས་ནུས་སུ་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པར་གསུངས་པ་སོགས་ཀྱི་གོ་རིམ་ངེས་པ་ཅན་དུ་བཤད་པའི་གཞུང་དུ་མ་དང་འགལ་བའི་ཕྱིར། དེ་ལྟར་འདོད་དུ་མི་རུང་ངོ་། །དེ་ལྟར་ན་ཐེག་པ་གཞན་གྱི་ལུགས་ལྟར་ཡུལ་ཅན་ཁྱད་པར་ཅན་གྱིས་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་སྒོམ་པའི་སྐབས་ཀྱི་དམིགས་བསལ་མ་གདགས་པ་ལྷག་མཐོང་བསྒོམས་བྱུང་སྔར་མ་བསྐྱེད་པ་གསར་དུ་བསྐྱེད་པའི་གནས་སྐབས་ཐམས་ཅད་དུ་ཞི་གནས་སྔོན་དུ་བསྒྲུབས་པ་ལ་བརྟེན་ནས། དཔྱད་སྒོམ་གྱིས་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པར་ངེས་པ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ།།

གལ་ཏེ་ཞི་གནས་འཇོག་སྒོམ་གྱིས་སྒྲུབ་པ་དང་། ལྷག་མཐོང་དཔྱད་སྒོམ་གྱིས་སྒྲུབ་པ་ཡིན་དུ་ཆུག་ཀྱང་། སྔོན་དུ་ཞི་གནས་བསྒྲུབས་པ་ལ་བརྟེན་ནས།

ཕྱིས་ལྷག་མཐོང་བསྒོམ་པའི་གོ་རིམ་ངེས་པར་དགོས་པའི་རྒྱུ་མཚན་གང་ཡིན……
སྙམ་ན། འདི་ནི་རྟོགས་དཀའ་བས་བཤད་པར་བྱ་སྟེ། དཔེར་ན་ལག་པས་སྟ་རེ་
བཟུང་ནས་ཤིང་སྡོང་གཅོད་པ་ན། ལག་པ་ཤེད་དུ་འདར་ན། སྟ་རེ་ཤིང་སྡོང་ལ་
ཇི་ཙམ་བརྒྱབ་ཀྱང་། ཤིང་སྡོང་གཅོད་མི་ནུས་པ་བཞིན་དུ། ཞི་གནས་སྔོན་དུ་མ་
གྲུབ་ན། དཔྱོད་པའི་སེམས་ལ་གནས་པའི་ཚེ་འཕུར་རྒྱུ་མེད་པས་ཇི་ཙམ་དཔྱད་
ཀྱང་མི་མཐུན་ཕྱོགས་འཇོམས་པའི་སྟོབས་མི་འབྱུང་ངོ་། །སྟོབས་ལྡན་གྱི་ལག་
པ་ཤིན་དུ་བརྟན་པས་རྣོ་བའི་སྟ་རེ་བཟུང་ནས་བཅད་ན་ཤིང་སྡོང་མྱུར་དུ་གཅོད་
ནུས་པ་བཞིན་དུ། ཞི་གནས་ཀྱི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཤིན་དུ་བརྟན་པའི་ལག་པས་བཟུང་
བའི་སེམས་ཀྱིས་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་རྣོན་པོ་ཐོགས་ཏེ དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལ་དཔྱད་
པ་གོམས་ན། མི་མཐུན་ཕྱོགས་འཇོམས་པའི་སྟོབས་དང་ལྡན་པར་འགྱུར་རོ།།

དེ་ལྟར་ཡང་སྒོམ་རིམ་དང་པོ་ལས།[1] "དེ་ལྟ་བས་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་
ལག་གིས་སེམས་བཟུང་སྟེ་ཤིན་དུ་ཆ་སྲ་བའི་ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་གྱིས། གཟུང་
ལ་སོགས་པ་ལ་ལོག་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་ས་བོན་གྱི་ཟུག་རྒྱུ་སེམས་དེ་ལ་ཡོད་
པ་བསལ་བར་བྱའོ། །དེ་ལྟར་བྱས་ན་རྩ་བ་ནས་བྱུང་བའི་ཤིང་དག་ས་ལ་སླར་སྐྱེ་
བ་བཞིན་དུ་རྩ་བ་མེད་པས་ན་ལོག་པར་རྣམ་པར་རྟོག་པའི་སེམས་ཀྱང་སྐྱེ་བར་མི་
འགྱུར་རོ།།" ཞེས་གསུངས་སོ། །དེ་ཡང་ལན་ཅུང་ཤས་ཞིག་བརྒྱབ་པས་ཤིང་
མི་འཆད་པ་བཞིན་དུ། ལན་དུ་མར་ཤེས་རབ་ཀྱིས་མ་དཔྱད་ན་ལྷག་མཐོང་ནུས་
པ་ཅན་མི་འགྲུབ་པས། ཡང་དང་ཡང་དུ་དཔྱད་པར་བྱའོ། །ཡུལ་ལ་རྣམ་པ་
དུ་མར་དཔྱོད་པའི་ཚོ། མི་དཔྱོད་པར་རྩེ་གཅིག་ཏུ་འཇོག་པའི་ཏིང་ངེ་འཛིན་

1. སྒོ་—བསྟན་ (དབུ་མ་ 'ཀ' ༣༩)

མེད་སོད་ཀྱང་། དེང་ངེ་འཛིན་གྱི་རྩེ་བརྟན་པོ་ཡོད་པས་རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་ངང་ནས་དཔྱོད་པ་སླམ་བྱེད་པ་ཞིག་འོངས་བ་ཤེས་པར་བྱའོ།

གནས་ཆ་ཤིན་ཏུ་བརྟན་པའི་སེམས་རྒྱུད་ལ། གནས་པའི་རྩེ་ན་རེ་འཇུག་པས་། དེའི་ངང་ནས་ཞེ་སྡང་དང་ཆགས་པ་སོགས་སྐྱེ་བ་ན། སྡུར་ཞི་གནས་མ་གྲུབ་པའི་དུས་བཞིན་དུ། ཤུགས་དྲག་པ་དང་བར་མ་ཆད་པ་སོགས་མི་སྐྱེ་བར། ཤུགས་ཞན་པ་དང་རྒྱུན་ཐུང་ཐུང་བ་སོགས་སུ་སྐྱེ་བ་མཐོང་ནས། འདི་ནི་རྣམ་རྟོག་འགྲོ་བ་མིན་གྱི་ཡེ་ཤེས་འགྲོ་བ་ཡིན་ཟེར་བ་དང་། ཉོན་མོངས་ཡིན་ཡང་ལས་གསོག་མི་ནུས་ཟེར་བ་དང་། མཚམས་དེ་ནས་ཉོན་མོངས་སྐྱེ་བའི་རྐྱེན་ལ་ཞུགས་ཀྱང་། འཆིང་མི་ནུས་པས་ཉོན་མོངས་ལམ་དུ་བྱེད་པའི་དུས་ཡིན་ཟེར་བ་སོགས་དེང་ངེ་འཛིན་གྱི་གོ་བ་ཤིན་ཏུ་ཆུང་བ་རྣམས་ལ་འབྱུང་མོད་ཀྱང་། འདི་ནི་ཕྱི་ནང་དང་ཐེག་པ་ཆེ་ཆུང་གཉིས་ཀའི་ཐུན་མོང་བ་ཡིན་པར་ཤེས་པར་བྱའོ།།

ཞི་གནས་ཆ་སྒོམས་པའི་སྐབས་སུ་ཞི་གནས་ཤས་ཆེ་ན་ཡང་གཉིད་ཀྱིས་ལོག་པའི་མི་བཞིན་དུ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ཤིན་ཏུ་གསལ་བར་མཐོང་བར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟ་བས་ན་དེའི་ཚེ་ཤེས་རབ་བསྒོམ་པར་བྱའོ། །ཞེས་གསུངས་པ་ལ་ཞི་གནས་ཏ་ཙང་བསྟེན་དྲགས་པས་སྤྱོད་སྒྲིང་མ་འདོད་པ་དང་། དཔྱད་ཀྱང་འགྲོ་མི་ཉན་པར་སེམས་གནས་ཆ་ལ་ཉིལ་ཉལ་འགྲོ་ན། དཔྱད་ནས་སྒྲིང་བ་རྣམ་རྟོག་སྒོམ་པ་ཡིན་པས། དེ་ལས་རྟོག་པ་ཐུན་རེ་སྒོམ་པ་ཁྱད་པར་དུ་འཕགས་སོ་སྙམ་ནས་དཔྱད་སྒོམ་དོར་བར་མི་བྱ་སྟེ། སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས།[1] "གཟུགས་ན་དཔྱོད་པའི་ཐོས་པ་ལས་བྱུང་བ་རྣམས་ནི། ཐོས་པ་ལས་བྱུང་བ་དང་སྒོམ་པ་ལས་བྱུང་བ་རྣམས་

1. ཐུ་–བསྟན (མངོན་པ་'ཀུ' ༦༠)

ཀྱི་ཡིན་ཏེ། བསམས་པ་ལས་བྱུང་བ་ནི་མེད་པའི་ཕྱིར་རོ།” །ཞེས་གསུངས་ལ། དེའི་འགྲེལ་བཤད་ལས།[1] “བསམས་པ་ལས་བྱུང་བ་མེད་པའི་གཏན་ཚིགས་ནི། གང་གི་ཚེ་དེ་དག་སེམས་པར་རྩོལ་བ་དེ་ཁོ་ནའི་ཚེ། དེ་དག་གི་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཉིད་དུ་ཉེ་བར་གནས་པར་འགྱུར་ཞེས་བྱ་བ་ཡིན་ནོ།” །ཞེས་གཟུགས་ཁམས་སུ་སྐྱེས་པའི་ཐ་མལ་པ་རྣམས་ཀྱང་། བསམས་བྱུང་གི་སེམས་པ་ལ་རྩོལ་བ་བྱས་པ་ན་བསམས་བྱུང་ལ་པར་ལ་མཆེད་མི་ཉན་པར་ཏིང་ངེ་འཛིན་ཉིད་དུ་འགྲོ་བར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

ཞི་ལྷག་གཉིས་པོ་རེ་རེ་ལའང་ཇི་ལྟ་བ་དང་ཇི་སྙེད་པ་ལ་དམིགས་པ་གཉིས་གཉིས་ཡོད་པར་ནི། ཤེར་ཕྱིན་མན་ངག་ལས་ཀྱང་།[2] “དེ་ལ་ཇི་སྙེད་པ་ཡོད་པར་གྱུར་པ་དང་། ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་གྱུར་པ་ལ། རྣམ་པར་མི་རྟོག་པའི་གཟུགས་བརྙན་དུ་གྱུར་པ་ནི་ཞི་གནས་ཀྱི་དམིགས་པའོ། ཇི་སྙེད་པ་ཡོད་པར་གྱུར་པ་དང་ཇི་ལྟ་བ་བཞིན་དུ་གྱུར་པ་ལ་རྟོག་པ་དང་བཅས་པའི་གཟུགས་བརྙན་དུ་གྱུར་པ་ནི་ལྷག་མཐོང་གི་དམིགས་པའོ།” །ཞེས་གསུངས་སོ། །སོ་སྐྱེའི་སར་ཡང་ཇི་སྙེད་པ་ལ་དམིགས་པའི་ལྷག་མཐོང་བསྐྱེད་པ་ལ་ནི། ཞི་རགས་ཀྱི་རྣམ་པ་ཅན་དུ་སྒོམ་པར་མ་ངེས་ཏེ། ཁམས་བཅོ་བརྒྱད་ཀྱི་མཚན་ཉིད་སོ་སོར་ཡང་དང་ཡང་དུ་དཔྱོད་པ་ལས་ལྷག་མཐོང་སྐྱེ་བར་གསུངས་པའི་ཕྱིར་ཏེ། ཤེར་ཕྱིན་མན་ངག་ལས།[3] “དེ་ནས་ཞི་གནས་དེ་ཉིད་ལ་བརྟེན་ཏེ། སྣ་ཚོགས་ཀྱི་གཟུགས་བརྙན་

1. སྡེ་–བསྟན་ (མངོན་པ་ ‘ཀུ’ ༡༧༣)
3. སྡེ་–བསྟན་ (སེམས་ཙམ་ ‘ཧ’ ༡༢༨)
1. སྡེ་–བསྟན་ (སེམས་ཙམ་ ‘ཧ’ ༡༤༦)

འདི་དག་ཉིད་ནི་འདི་ལྟ་སྟེ། གཟུགས་ཀྱི་ཁམས་ནས་ཡིད་ཀྱི་ཁམས་ཀྱི་བར་འདི་དག་ནི་ཆོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ལན་མང་དུ་རྣམ་པར་ཕྱེ་ནས་ཡོངས་སུ་བརྟགས་པར་བྱས། ཡོངས་སུ་དཔྱད་པར་བྱས་པས་ལྷག་མཐོང་རྫོགས་པར་བྱའོ།།" ཞེས་གསུངས་ཏེ། འདི་ནི་དགོངས་འགྲེལ་གྱི་མདོའི་དོན་དུའང་སྣང་ངོ་། ལྷག་མཐོང་འདིས་ནི་ཉོན་མོངས་མངོན་གྱུར་གྱི་གཉེན་པོ་མི་བྱེད་ཀྱང་། ཏིང་ངེ་འཛིན་གྱི་རྩལ་སྦྱོང་བའི་ཕྱིར་དུ་བྱེད་དོ། །འདི་ལ་བརྟེན་ནས་ཇི་སྙེད་པ་ལ་དམིགས་པའི་ལྷག་མཐོང་གཞན་མང་པོ་ཡང་རྟོགས་པར་ནུས་སོ། །ཞེས་ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་དཀའ་བའི་གནས་ལ་རྒྱལ་བའི་དགོངས་པ་ཕྱིན་ཅི་མ་ལོག་པར་བཤད་པ[1]འདི་ནི།། ཞི་ལྷག་གཉིས་ཀྱི་རྣལ་འབྱོར་པ་ཆེན་པོ་བློ་བཟང་གྲགས་པའི་དཔལ་གྱིས་སྦྱར་བའོ། །འདི་ལ་བརྟེན་ནས་ཡང་དག་པའི་ལམ་ལ་ཕྱིན་ཅི་ལོག་དུ་རྟོག་པའི་དྲི་མ་ཞི་བར་གྱུར་ཅིག །མངྒ་ལཾ།།

---

1. གཞུང་འདི་བསྒོམ་རིམ་གྱི་བརྗོད་བྱའི་གཙོ་བོ་ཞི་ལྷག་གི་རྣམ་བཞག་དང་འབྲེལ་ཆེ་ཞིང་། རྣམ་བཞག་དེ་ལ་བརྟེན་པའི་ལོག་པར་རྟོག་པ་ཞི་བ་དང་། དཀའ་བའི་གནས་རྣམས་རྒྱལ་བའི་དགོངས་པ་བཞིན་གསལ་བར་མཛད་པ་སོགས་ཀྱི་དགོས་པ་ཆེ་བས་འདིར་བཀོད་དོ།།

द्वितीय परिशिष्ट

शमथ-विपश्यनादुःस्थल-जिनाभिप्रायाअविपरीतभाष्यम्

(मूल तिब्बती ग्रन्थ का हिन्दी अनुवाद)

शमथ एवं विपश्यना दोनों में से केवल एक ही से पर्याप्त नहीं, अपितु दोनों का सेवन आवश्यक है। इस सन्दर्भ में **आर्यधर्मसंगीतिसूत्र** में कहा गया है—"चित्त समाहित होने पर यथावत् तत्त्व का ज्ञान हो जाता है।" इसका तात्पर्य यह नहीं है कि चित्त को एकाग्रता में रखने मात्र का अभ्यास होने से यथावत् तत्त्व का अवबोध हो जायेगा, अपितु 'समाहित चित्त द्वारा' यह (वाक्य) जोड़ना चाहिये। जिसका अभिप्राय यह है कि समाहित शमथ द्वारा आलम्बन पर चित्त स्थिर करने के पश्चात् प्रज्ञा के द्वारा तत्त्व-परीक्षण करने पर भूतार्थ-अवबोधक ज्ञान का उत्पाद स्पष्ट रूप से कहा गया है। जैसे **प्रथम भावनाक्रम** में कहा गया है कि "इस प्रकार जब शमथ द्वारा आलम्बन में चित्त स्थिर कर दिया जाता है, तब प्रज्ञा के द्वारा सुपरीक्षण करने पर सम्यक्ज्ञान का अवभास होता है। उस समय आलोक आने पर अन्धकार की निवृत्ति की भाँति आवरण अपगत हो जाता है। ये दोनों भी चक्षु एवं प्रकाश की भाँति सम्यग्ज्ञान के उत्पाद में परस्पर अनुकूल ही स्थित होते हैं, न कि आलोक तथा अन्धकार की भाँति विरोध है। समाधि अन्धकार-स्वभाव का नहीं है। तब क्या है? वह चित्त की एकाग्रता के लक्षण वाला है। समाधि में स्थित होने पर यथावत् तत्त्व का सम्यग्ज्ञान होना कहा गया है, क्योंकि (यह समाधि) प्रज्ञा के अत्यन्त अनुरूप है, न कि विरोधी।"

अत एव शमथ की भावना से चित्त-स्थिरता की प्राप्ति आलोक-सदृश है। प्रज्ञा-द्वारा तत्त्व पर परीक्षण करना चक्षु के समान जानना चाहिये। शमथ तो अचल-चित्त की एकाग्रता में स्थित है, और विपश्यना विषयों पर परीक्षण करती हैं। अतः वे एक दूसरे के बाधक हैं, ऐसा ग्रहण नहीं करना चाहिये। अपि च शमथ-रहित चित्त वायु मध्य में (स्थित) दीपक के समान चञ्चल होता है और शमथ के बल से वायु-रहित (स्थल) में स्थित प्रदीप की भाँति विकल्प-वायु द्वारा अविचलित कहना युक्त नहीं है, क्योंकि विपश्यना की विचारात्मक-भावना करने वालों के मत में शमथ की सिद्धि होने पर भी विपश्यना की भावना करते समय विकल्प-वायु से (चित्त) विचलित हो जाता है, ऐसा माने, तो शमथ सिद्धि के आधार पर विपश्यना की भावना करते समय चित्त की सारी चालन को निवृत्त मानेंगे, तो उक्त दोष होगा, पर वह चित्त की चालन-मात्र की निवृत्ति नहीं है, अपितु चालन के दोष की निवृत्ति के अभिप्राय से

ऐसा कहा गया है। चालन का दोष क्या है ? स्ववाञ्छित विषयों पर चित्त स्थापित करते समय विवश होकर अनिच्छित विषय की ओर चित्त का चला जाना।

क्रम-निर्धारण के सम्बन्ध में शमथ की साधना न कर प्रारम्भ से ही दृष्टि (तत्त्व) में चित्त की स्थितिमात्र का अभ्यास करने पर उससे वह समाधि लौकिक भावनामयी हो सकती है, पर वह शमथ ही भावनामयो हुई है, न कि विपश्यना-भावनामयी। अतः पुनः विपश्यना-भावनामयी को उत्पन्न करना पड़ेगा। इसलिए शमथपूर्वक विचारात्मक-भावना द्वारा विपश्यना-भावनामयी उत्पन्न करनी होती है। अतः पहले शमथसिद्धि के पश्चात् विपश्यना की साधना करनी होती है। न कि इसके अतिरिक्त। तत्त्वावलम्बी लौकिक-भावनामयी का उत्पाद कर सकता है तो मात्र इतनी ही भावना से लोकोत्तर-भावनामयी का उत्पाद हो जायेगा, ऐसा भी नहीं कहा जा सकता, क्योंकि लौकिक-भावनामयी वाले सभी गुणों का उसी प्रकार से अति-प्रसङ्ग हो जायेगा।

अपि च **सन्धिनिर्मोचन सूत्र** में शमथ को पहले सिद्ध करके उसी के आधार पर विचारात्मक भावना द्वारा प्रश्रब्धि आनीत होने तक विपश्यना की भावना करनी चाहिये, इत्यादि कथन से (शमथ एवं विपश्यना का) नियतक्रम बताने वाले अनेक ग्रन्थों का विरोध हो जाने के कारण ऐसा मानना उचित नहीं है। अतएव इतर यान के मतानुसार विशिष्ट विषयी द्वारा तत्त्व-भावना की विशेष अवस्था को छोड़कर विपश्यना-भावनामयी की पूर्व अनुत्पन्न-उत्पाद सभी अवस्थाओं में शमथ की सिद्धिपूर्वक विचारात्मक भावना द्वारा विपश्यना की भावना करना सुनिश्चित होता है।

यदि 'शमथ' स्थिति-भावना द्वारा तथा 'विपश्यना' विचारात्मक भावना द्वारा सिद्ध होती है, तथापि पहले शमथ सिद्ध करके, बाद में विपश्यना की भावना का क्रम सिद्ध होने का क्या कारण है ? यह दुर्बोध है, अतः कहा जा रहा है। जैसे कि हाथ से कुल्हाड़ी पकड़कर वृक्ष काटते समय हाथ अधिक काँपता है, तब वृक्ष में कुल्हाड़ी का कितना भी प्रहार करें, तो भी वृक्ष नहीं कट पाता, उसी प्रकार शमथ पहले सिद्ध न हो तो विचार-चित्त में स्थिर-रस का उपलेप नहीं होता है। अतः कितना भी परीक्षण किया जाये तो भी विपक्ष-विनाश करने में सामर्थ्य नहीं हो पाता है। बलवान् के अति-स्थिर हाथ से गृहीत तीक्ष्ण कुल्हाड़ी द्वारा काटने पर वृक्ष शीघ्रता से कटने में समर्थ हो जाता है, उसी प्रकार अतिदृढता से युक्त शमथ की समाधि के हाथों से गृहीत चित्त द्वारा प्रज्ञारूपी तीक्ष्ण शस्त्र लेकर तत्त्व-परीक्षण का अभ्यास हो जाने पर विपक्ष-विनाश करने में समर्थ हो जायेगा।

जैसा कि **प्रथम भावनाक्रम** में कहा गया है—"इसलिए समाधि के हाथ द्वारा चित्त को ग्रहण कर अतिसूक्ष्म प्रज्ञारूपी शस्त्र द्वारा उस चित्त में विद्यमान रूपादि के प्रति होने वाले मिथ्याविकल्प के बीजरूपी रोग का निराकरण करना चाहिए। ऐसा करने पर जैसे मूलतः उखाड़े गये वृक्ष (पुनः) जमीन से उत्पन्न नहीं होते हैं, उसी प्रकार निर्मूल होने से मिथ्याविकल्प चित्त का भी उत्पाद नहीं होगा।" वह भी कुछ ही प्रहारों से वृक्ष की कटाई नहीं होती, उसी प्रकार अनेक बार प्रज्ञा के द्वारा परीक्षण न करे तो, सशक्त विपश्यना की सिद्धि नहीं होगी। अतः पुनः पुनः परीक्षण करना चाहिए। अनेक प्रकार से विषय-परीक्षण करते समय विना परीक्षण किये एकाग्रता में स्थित-समाधि नहीं होगी, तथापि समाधि का स्थिर रस विद्यमान होने से निर्विकल्परसेन परीक्षण करने का आभास होता है, यह समझना चाहिए।

स्थिति-पक्ष का अतिदृढता वाले चित्त-सन्तान में स्थिति का रस निरन्तर प्रवृत्त होने से उसी प्रवाह में राग, द्वेष आदि उत्पन्न होने पर पहले शमथ असिद्धि की अवस्था के समान तीव्रवेग और नैरन्तर्य आदि न होकर किञ्चित् मन्दगति और अल्पसन्तान आदि उत्पन्न होना देखकर (कुछ लोगों का) कहना है कि—यह तो विकल्प का स्फुरण नहीं अपितु ज्ञान का स्फुरण है, क्लेश होने पर भी (उसके द्वारा) कर्मसंचय का समर्थ न होना और उस अवधि से क्लेश-उत्पाद के प्रत्ययों में अवतरित हो जाने पर भी बन्धन में असमर्थ हो जाता है। इसलिये यह क्लेश का मार्ग के रूप में उपयोग करने का समय है इत्यादि (विचार) समाधि के अल्प ज्ञान वाले लोगों में हो सकता है। पर यह स्थिति बौद्ध, बौद्धेतर तथा महायान-हीनयान दोनों में सामान्य है, ऐसा समझना चाहिए।

शमथ की समता-अवस्था में 'शमथ की मात्रा अधिक होने से भी सोये हुये मनुष्य की तरह स्फुटतर तत्त्व-दर्शन नहीं होगा। अत एव उस अवस्था में प्रज्ञा की भावना करनी चाहिए।' उस कथन के अनुसार शमथ के अतिसेवन से (आलम्बन पर) विवेचन करने की इच्छा नहीं होती, और विवेचन करने पर भी (विषय विवेचना की ओर) न जाकर चित्त स्थिरता की ओर स्वरसेन चलने लगे तो विवेचन के द्वारा अनुवर्तन करना विकल्प-भावना है। अतः इससे तो निर्विकल्प की भावना एक मुहूर्त करना अत्युत्तम है, ऐसा मानकर विवेचनात्मक-भावना नहीं छोड़नी चाहिए। क्योंकि आचार्य वसुबन्धु ने कहा है—"रूपापचर में श्रुतमयी तो श्रुतमयी तथा भावनामयी की है, क्योंकि (उसमें) चिन्तामयी नहीं है।" उसके भाष्य (**स्फुटार्थ**) में भी कहा गया है—"(उसमें) चिन्तामयी न होने का कारण यह है कि

जिस समय वे लोग (किसी विषय का) चिन्तन करना आरम्भ करते हैं, उस समय ही वे समाधि में ही उपस्थित होने लगते हैं।" ऐसे रूपधातु में उत्पन्न साधारण लोग भी चिन्तामयी का चिन्तन करना आरम्भ करते हैं तो चिन्तामयी की ओर प्रसृत न होकर समाधि में ही प्रवृत्त हो जाते हैं।

शमथ तथा विपश्यना दोनों में से एक-एक का भी यथावत् और यावत् (दोनों विषयों का) आलम्बन करने वाले दो-दो होते हैं, जैसा कि—**प्रज्ञापारमिता उपदेश** में भी कहा गया है कि "उसमें (जो) यावत् विद्यमान होने और यथावत् रूप में होने में निर्विकल्प-प्रतिबिम्बभूत तो शमथ का आलम्बन होता है। यावत् विद्यमान होने और यथावत् के रूप में होने में सविकल्प-प्रतिबिम्बभूत तो विपश्यना का आलम्बन है।" पृथग्जन-भूमि में भी यावत् आलम्बन करने वाले विपश्यना के उत्पाद के लिये सूक्ष्म-स्थूल आकार की भावना का निश्चय नहीं है, क्योंकि प्रत्येक अष्टादश धातुओं के लक्षणों का पुनः पुनः परीक्षण करने पर विपश्यना का उत्पाद होना कहा गया है। **प्रज्ञापारमिता उपदेश** में कहा गया है—"तत्पश्चात् उसी शमथ के आधार पर उनका अनेक प्रकार का प्रतिबिम्ब इस प्रकार है—रूपधातु से मनोधातु यावत् इन्हें 'सर्वधर्म' कहा जाता है। इस प्रकार अनेक बार विभाजित करके परीक्षण एवं विवेचन से विपश्यना सम्पन्न करे।" यह **सन्धिनिर्मोचनसूत्र** का भी अभिप्राय प्रतीत होता है। यह विपश्यना से प्रत्यक्ष-क्लेशों का प्रतिपक्ष नहीं, तथापि समाधि के पराक्रम के अभ्यास के लिये (उसकी भावना) की जाती है। इसके आधार पर अन्य अनेक यावत् आलम्बन करने वाली विपश्यनाओं को भी जाना जा सकता है। यह 'शमथ तथा विपश्यना के दुःस्थलों का जिन (बुद्ध) के अभिप्राय अविपरीत कथन'[1] शमथ एवं विपश्यना के महायोगी चोङ्खापा लोसङ् डगपाई पल (श्रीपाद सुमतिकीर्ति) के द्वारा रचा गया। इससे सम्यग्मार्ग के विपरीत विकल्पमल शान्त हों।

सर्वमङ्गलम्

—: ० :—

---

१. **यह ग्रन्थ तीनों भावनाक्रमों के मुख्य अभिधेय 'शमथ तथा विपश्यना' से अत्यधिक सम्बन्धित है। जिस में उन विषयों पर आश्रित मिथ्या-विकल्पों के निवारण तथा कठिन स्थलों के स्पष्टीकरण समुचित प्रकाश डाला गया है। इस प्रयोजन से परिशिष्ट में इसे जोड़ा गया है।**

तृतीय परिशिष्ट

(ཁ་སྐོང་གཉིས་པ་)

༄ ཞི་གནས་ཀྱི་དཔེ་རིས།

शमथ भावना विधिः चित्र के रूप में

༄༅། །ཐེག་པ་གསུམ་གྱི་ཡོན་ཏན་ཐམས་ཅད་ཞི་ལྷག་དངོས་སམ་རྗེས་མཐུན་གྱི་སྒོམ་གང་ཡང་རུང་བའི་འབྲས་བུར་གསུངས་ཤིང་། ཞི་གནས་གྲུབ་ནས་དགེ་སྦྱོར་གང་བྱས་སྟོབས་ཆེ་བ་སོགས་ཕན་ཡོན་དང་དགོས་པ་ཤིན་ཏུ་ཆེ་བས། ཐར་པ་དོན་དུ་གཉེར་བའི་རྣལ་འབྱོར་པ་རྣམས་ཀྱིས་ཞི་གནས་སྒྲུབ་པ་གལ་ཆེ་ཞིང་། འདི་ལ་ཞི་གནས་ཚོགས་དྲུག་ལ་གནས་པའི་སྒོམ་པ་པོས། དབུས་མཐའ་[1]ནས་བཤད་པ་ལྟར། ལེ་ལོ་དང་། གདམས་ངག་བརྗེད་པ་དང་། བྱིང་རྒོད་དང་། འདུ་མི་བྱེད་པ་དང་། འདུ་བྱེད་པ་སྟེ། ཉིང་ངེ་འཛིན་གྱི་ཉེས་པ་ལྔ་རིག་ནས་དང་པོ་འི་གཉེན་པོར་དད་པ། འདུན་པ། ཤིན་སྦྱངས། རྩོལ་བ་བཞི། གཉིས་པའི་གཉེན་པོར་དྲན་པ། གསུམ་པའི་གཉེན་པོར་ཤེས་བཞིན། བཞི་པའི་གཉེན་པོར་འདུ་བྱེད་པ། ལྔ་པའི་གཉེན་པོར་བཏང་སྙོམས་ཏེ། གཉེན་པོ་འདུ་བྱེད་བརྒྱད་བསྟེན་ནས་སྒྲུབ་དགོས་ལ།

དེ་དག་ཀྱང་སེམས་གནས་དགུར་ཕྱེ་བ་དང་། དེ་རྣམས་སྟོབས་དྲུག་གིས་འགྲུབ་ལུགས་དང་། ཡིད་བྱེད་བཞིར་སྡུད་ཚུལ་རྣམས་ཤེས་ན་ཏིང་ངེ་འཛིན་སྐྱོན་

1. སྡེ་-བསྟན་(སེམས་ཙམ་'ཕི' ༤༣) དེའི་འགྲེལ་པ་སློབ་དཔོན་དབྱིག་གཉེན་གྱིས་མཛད་པ་(སེམས་ཙམ་'བི' ༧༦) དེའི་འགྲེལ་བཤད་སློབ་དཔོན་བློ་བརྟན་གྱིས་མཛད་པ་(སེམས་ཙམ་'བི' ༢༠༣)

མེད་པའི་ནླག་ཏུ་འགྱུབ་པར་གསུངས་པས། དབུ་མ་སྙིང་པོ་ལས།[1]

ཡིད་ཀྱི་གླང་པོ་ལོག་འགྲོ་བ།།
དམིགས་པའི་ཀ་བ་བརྟན་པོ་ལ།།
དྲན་པའི་ཐག་པས་ངེས་བཅིངས་ནས།།

ཤེས་རབ་ལྕགས་ཀྱུས་རིམ་དབང་བྱ། །ཞེས་པ་ལྟར་གླང་པོ་ཆེ་མ་དུལ་བ་འདུལ་བའི་དཔེ་དང་སྦྱར་ཏེ་འོག་ཏུ་རི་མོ་བཀོད་པ་རྣམས་ཀྱི་དོན··· རག་རིམ་ཙམ་འགོད་པ་ལ། སེམས་གནས་དགུ་ནི། སེམས་འཇོག་པ། རྒྱུན་དུ་འཇོག་པ། གླན་ཏེ་འཇོག་པ། ཉེ་བར་འཇོག་པ། དུལ་བར་བྱེད་པ། ཞི་བར་བྱེད་པ། རྣམ་པར་ཞི་བར་བྱེད་པ། རྩེ་གཅིག་ཏུ་བྱེད་པ། མཉམ་པར་འཇོག་པ་རྣམས་ཡིན་ལ།

དེ་དག་སྟོབས་དྲུག་གིས་འགྲུབ་ཚུལ་ནི། ཐོས་པའི་གདམས་ངག་ཐོས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་སེམས་གནས་དང་པོ་འགྲུབ། བསམ་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་གཉིས་པ་འགྲུབ། དྲན་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་གསུམ་པ་དང་བཞི་པ་འགྲུབ། ཤེས་བཞིན་གྱི་སྟོབས་ཀྱིས་ལྔ་པ་དང་དྲུག་པ་འགྲུབ། བརྩོན་འགྲུས་ཀྱི་སྟོབས་ཀྱིས་བདུན་པ་དང་བརྒྱད་པ་འགྲུབ། འདྲིས་པའི་སྟོབས་ཀྱིས་དགུ་པ་འགྲུབ་པ་ཡིན་ནོ།།

དེ་དག་ཡིད་བྱེད་བཞིར་སྡུད་ཚུལ་ནི། དང་པོ་དང་གཉིས་པའི་སྐབས་བསྒྲིམས་ཏེ་འཇུག་པའི་ཡིད་བྱེད་དང་། བར་པ་ལྔའི་སྐབས་ཆད་ཅིང་འཇུག་པའི་ཡིད་བྱེད་དང་། བརྒྱད་པ་ནི་ཆད་པ་མེད་པར་འཇུག་པའི་ཡིད་བྱེད་དང་། དགུ་པ་ནི་ལྷུན་གྱིས་འགྲུབ་པའི་ཡིད་བྱེད་དུ་འཇོག་པ་ཡིན་ནོ། །དེ་ལྟར་སེམས་གནས་

1. སྙི་–བསྟན་ (དབུ་མ་ ཛ་–༩) དེའི་རང་འགྲེལ་རྟོག་གེ་འབར་བ་ (དབུ་མ་ ཛ་–༤༠)

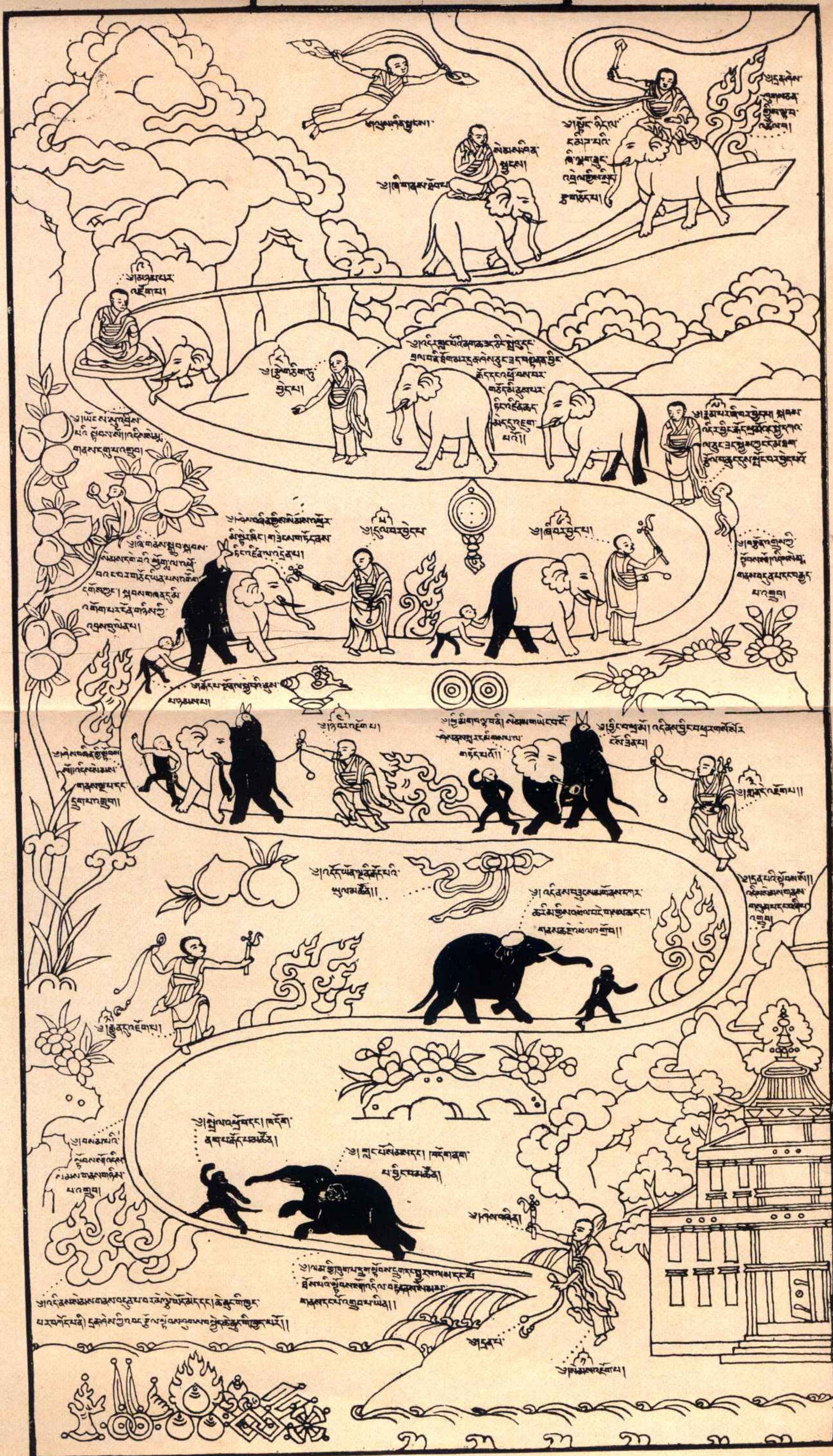
དཀུ་རིམ་གྱིས་འགྲུབ་པའི་མཐར་ཤིན་སྦྱངས་མི་གཡོ་བ་ཐོབ་པ་དང་དུས་མཉམ་དུ་བསམ་གཏན་དང་པོ་འི་ཉེར་བསྡོགས་ཀྱིས་བསྡུས་པའི་ཞི་གནས་གྲུབ་པ་ཡིན་ནོ།།

དེ་ལྟ་བུས་ཞི་གནས་གྲུབ་པའི་རྗེས་སུ་ཟབ་མོ་དབུ་མའི་ལྟ་བ་ལ་རྩེ་གཅིག་ཏུ་དཔྱད་འཇོག་ཆ་མཉམ་དུ་གོམས་པར་བྱས་པས། དཔྱད་པ་རང་སྟོབས་ཀྱིས་དྲངས་པའི་ཤིན་སྦྱངས་ཁྱད་པར་ཅན་ཐོབ་པ་ན། ལྷག་མཐོང་མཚན་ཉིད་པ་ཐོབ་པ་ཡིན་ལ། དེ་ལྟར་ཚུལ་བཞིན་ཉམས་སུ་བླངས་ན་ཞི་ལྷག་ཟུང་དུ་འབྲེལ་བའི་ཏིང་འཛིན་ཞེས་རབ་ཀྱི་རལ་གྲི་རྣོན་པོས་སྤང་བྱ་སྒྲིབ་གཉིས་ཀྱི་གཡུལ་ངོ་རིམ··· གྱིས་བཅོམ་ནས་སྐུ་བཞིའི་རྒྱལ་ཐབས་ཆེན་པོ་མངོན་དུ་བྱས་ཏེ། ནམ་མཁའ་ཇི་སྲིད་པར་འགྲོ་བའི་རེ་བ་སྐོང་བའི་འཕྲིན་ལས་ལྷུན་གྲུབ་རྒྱུན་མི་ཆད་པ་འབྱུང་བ··· ཡིན་ནོ།།[1] ||

བསླབ་པ་འདོད་པའི་དགེ་སློང་དག །
དབེན་པ་དག་ཀྱང་འཐོབ་པར་ཤོག །
གཡེང་བ་ཐམས་ཅད་སྤངས་ནས་ནི། །
སེམས་ནི་ལས་རུང་སྒོམ་གྱུར་ཅིག །

(སྤྱོ་–བསྟན་–དབུ་མ་–'ལ' ༢༠)

1. གོང་གསལ་ཞི་གནས་སྒོམ་ཚུལ་གྱི་རྣམ་བཞག་དང་། དགེ་རིམ་གྱི་བཀོད་པ་འདི་ནི་སྐྱབས་རྗེ་ཁྲི་བྱང་རིན་པོ་ཆེས་མཛད་པའོ།།

चतुर्थ परिशिष्ट

भोट-संस्कृत शब्दकोश

(འཕགས་བོད་སྐད་གཉིས་ཚིག་མཛོད།)

ཀ་

ཀཱཤིཀའི་རྒྱལ་པོར་གྱུར་པ།	༢༠	काशिराजोऽभूद्	१७४
ཀུན་དུ་སྤྱོད་པ།	༡༤	समुदाचारः	१७२
ཀུན་དུ་རྨོངས་པའི་ས་བོན།	༨༡	सम्मोहबीज०	१८५
ཀུན་དུ་འཚོ་བ།	༡༨༥	अजीवक	२३७
ཀུན་དུ་འཛིན་པར་བྱེད་པ།	༢༣	अवधारयति	१७६
ཀུན་འབྱུང་བ་མི་དམིགས།	༤༥	समुदयं नोपलभते	१९३
ཀུན་རྫོབ་དང་དོན་དམ་པའི་ཚུལ་གྱིས།	༤༣	संवृतिपरमार्थरूपेण	१९०
དཀྲུས་ས་བསྟན་ནས།	༡༨༧	संदिष्टधावनभूमि	२३६
རྐྱེན་མ་ཚང་བ།	༨༤	प्रत्ययवैकल्य	१८६
རྐྱེན་ལ་རག་ལས་པ།	༤༣	कारणाधीन	१९०
སྐུ་གསུམ་ལ་སོགས་པ།	༧༡	त्रिकायादि	२००
སྐྱབས་མེད་པ།	༥	अशरण	१६८
སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་བཅས་ལ།	༣༤	पर्यङ्कमाभुज्य	१८१
སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་ཕྱེད་དུ་ཡང་རུང་།	༥༥	अर्धपर्यङ्केन वा	२०८
སྐྱིལ་མོ་ཀྲུང་མ་བཞིག་པར།	༤༥	पर्यङ्कमाभुज्य	१९३

ང་

ཏ

ད

ན་

ཕ་

ཤིན་ཏུ་དངོས་པོ་མེད་པ།	༤༠	अत्यन्ताभावा	१८९
ཤིན་ཏུ་ཆ་ཕྲ་བ།	༧༥	सूक्ष्मतर	१८७
ཤིན་ཏུ་ཐུལ་བ།	༤༠	अत्यन्तं विनीता	१८९
ཤིན་ཏུ་སྟོང་པ།	༤༠	अत्यन्तशून्य	१८९
ཤིན་ཏུ་བྱ་དཀའ་ཞིང་རྒྱུན་མི་ཆད་པ།	༥༧	अतिदुष्कराविच्छिन्न	२०१
ཤིན་ཏུ་བྱ་དཀའ་ཞིང་ཡུན་རིང་བ།	༢	अतिदुष्करदीर्घकालिक	१६६
ཤིན་ཏུ་སྦྱང་དཀའ་བ།	༦༥	सुदुर्जय	१९८
ཤིན་ཏུ་སྦྱངས་པ།	༨༠	प्रश्रब्धिः	२०९
ཤིན་ཏུ་མ་སྐྱེས་པ།	༤༠	अत्यन्ताजात	१८९
ཤིན་ཏུ་མི་བཟད་པའི་བཀྲེས་པ་དང་·· སྐོམ་པ།	༧	दुःसहतीव्रक्षुत्तर्ष	१६७
ཤིན་ཏུ་མཚན་མ་མེད་པ།	༤༡	अत्यन्तनिर्निमित्त	१८९
ཤིན་ཏུ་ཤས་ཆེ་བ།	༦༤	अतिरिक्ततरा	१९७
ཤེས་པའི་སྣང་བ།	༧༡	ज्ञानालोक	१८५
ཤེས་བྱའི་སྒྲིབ་པ།	༧༨	ज्ञेयावरण	१८९
ཤེས་བཞིན།	༣༨	सम्प्रजन्य	१८३
ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ།	༨	प्रज्ञापारमिता	१६९
ཤེས་རབ་ཀྱི་མིག་གིས་བརྟགས་ཏེ།	༧༧	प्रज्ञाचक्षुषा निरुपयतः	१८६
ཤེས་རབ་ཀྱི་མཚོན་གྱིས།	༧༥	प्रज्ञाशस्त्रेण	१८७
ཤེས་རབ་ཀྱིས་ཡོངས་སུ་ཟིན་པ།	༢༢	प्रज्ञापरिगृहीता	१७६

मङ्गलम्

पञ्चम परिशिष्ट

उद्घृत ग्रन्थों की सूची

(ལུང་འདྲེན་ལེན་ཡུལ་གྱི་མདོ་སྡེའི་མཚན་བྱང་།)

'རྒྱུད།'

'བསྟན་བཅོས།'

षष्ठ परिशिष्ट

उद्धृत ग्रन्थों की सूची

(संस्कृत पाठ)

शुद्धि-पत्र

ༀ ནོར་བཅོས་རེའུ་མིག

(སྙིང་བརྗོད།)

ནོར།	བཅོས།	ཤོག་གྲངས།	ཡིག་ཕྲེང་།
བསྙེས་	བརྙེས་	2	4
ཀྱིས་[5]	ཀྱིས་[1]	36	5
ལས།[3]	ལས།[2]	39	13
ཆོན་པོ་འདི་	ཆེན་པོ་འདི་	42	7
རིག་བྱའོ།།	རིག་པར་བྱའོ།།	71	1
སྦྱངས་ཡི།།	སྦྱངས་པ་ཡི།།	82	9
རྣམ་འགྱུར་	རྣལ་འགྱུར།	84	8
མཆན་རིག་	ཚན་རིག་	119	13
དངས་རྒྱུའི་	དང་རྒྱུའི་	119	18
དངས་རྒྱུའི་	དང་རྒྱུའི་	120	16
	(གཞུང་དངོས་གཞི།)		
སྣ་ཚོགས་	སྣ་ཚོགས་	6	3
सत्त्वसय	सत्त्व	8	21
ཅད་)	ཅད།	9	18
काणाां	काणां	10	20
དབེ་	དཔེ་	15	17
༢༧	༢༨༠	16	15

ནོར།	བཅོས།	ཤོག་གྲངས།	ཡིག་ཕྲེང་།
གསལ་	གསལ་)	17	20
ཚུལ་	"ཚུལ་	24	14
च्युती	च्युति	25	16
པའི་རོ།།	པའི་ཕྱིར་རོ།།	32	3
རྫུ་འཁྲུལ་	རྫུ་འཕྲུལ་	40	2
ཀྱེ་	ཀྱེ་	53	11
སྒྲིབ་	སྒྲུབ་	60	22
བྱའོ།།	བྱའོ།།"	62	8
སེམས་པས་	སེམས་དཔས་	75	6
ངན་རྣམ་པ་	ངན་པ་རྣམ་པ་	77	13
བྲུ་	བྲུང་	83	20
མི་འདྲལ་	མི་འབྲལ་	85	10
རྣམ་པ་	རྣམ་པ་	95	13
མར་	པར་	146	6
བྱུང་	བྱུང་	146	14
སྣ་བེ་—	[1]སྣ་བེ་—	148	13
རྒྱ་དཔིར་	རྒྱ་དཔེར་	149	18
རྒྱ་དཔེར་	རྒྱ་དཔེ་	150	18
གསཔ་	གསལ་	152	16

शुद्धि-पत्र

अशुद्धपाठ	शुद्धपाठ	पृष्ठ	पंक्ति
आदि	आदौ	175	20,26
०त्तात्	०तान्	189	23
०भवात्	०भावात्	191	25
र्मित	०र्मितं	193	4
प्रत्येव०	प्रत्यवे०	193	17
विरो०	निरो०	193	19
ज्ञानलो०	ज्ञानालो०	196	7
०णर्थम्	०णार्थम्	201	21
दुख	दुःख	203	2
पर्यवे०	पर्यावे०	203	9
ते	स	209	10
धर्मः	धर्माः	209	11
विविच्यते	विवेचयति	209	13
व्यसे०	व्यासे०	210	13
०लम्बेन	०लम्बने	210	14
परमार्थः	परमार्थतः	211	23
०करो	०कारो	211	23
चित्तं	चित्तम्	214	12
०प्रज्ञन	०प्रज्ञान	215	16
०भाव	०भव	217	4
०पर्यास	०पर्यस्त	217	11
०क्रमः	०क्रमो	221	20
०भेदने	०भेदेन	223	3
०यानं	मानं	227	10
धर्मा०	धर्मं०	230	18
अस्मृतिर्मन०	अस्मृतिरमन०	234	19
०पादयते	०पाद्यते	236	15
परंदौःशी०	परमदौःशी०	238	9

अशुद्धपाठ	शुद्धपाठ	पृष्ठ	पंक्ति
निवेशां	निवेशो	238	17
आौ	और	250	22
करनों	करनी	250	23
तथा	तथा-	250	30
चञ्जल	चञ्चल	257	16
उद्रेक	उद्रक	260	20
मार्ग	मार्ग	269	12
होत	होता	269	29
ने करके	करने के	271	8
०सत्वों	सत्त्वों	296	22
पसङ्ग	प्रसङ्ग	304	23
नहाने	न होने	305	18
अस्मरण	स्मरण	305	19
ह ोजा०	होजा०	307	16
तथा गत०	तथागत०	310	11
०प्रायार्आव०	०प्रायावि०	323	2
विधिः	विधि :	327	4
बोधिसवेत्त्भ्यः	बोधिसत्त्वेभ्यः	366	18

—: ● :—

केन्द्रीय उच्च तिब्बती-शिक्षा-संस्थान के प्रकाशन

1986

I भोट-भारतीय ग्रन्थमाला

1.	तिब्बती पाठमाला (Tibetan Reader)	Rs. 15.00 HB Rs. 10.00 PB
2.	अभिसमयालङ्कारवृत्तिः स्फुटार्था (संस्कृत तथा तिब्बती एक साथ)	Rs. 85 00 HB Rs. 75.00 PB
3	वज्रच्छेदिका प्रज्ञापारमितासूत्र (संस्कृत, हिन्दी तथा तिब्बती एक साथ) आचार्य-असंगकृत त्रिशतिका कारिका सप्तति (संस्कृत तथा हिन्दी एक साथ)	Rs. 60.00 HB Rs. 45.00 PB
4.	चौरासी सिद्धों का वृत्तान्त (हिन्दी तथा तिब्बती एक साथ)	Rs. 150.00 HB Rs. 130.00 PB
5.	विमलकीर्तिनिर्देशसूत्र (संस्कृत, हिन्दी तथा तिब्बती एक साथ)	Rs. 200.00 HB
6.	न्यायप्रवेशसूत्रम् हरिभद्रसूरिकृतवृत्तिसहितम् (तिब्बती तथा संस्कृत एक साथ)	Rs. 140.00 HB Rs. 100.00 PB
7.	बोधिपथप्रदीप (तिब्बती, संस्कृत, हिन्दी तथा अंग्रेजी एक साथ)	Rs. 70 00 HB Rs. 50.00 PB
8.	शून्यतासप्ततिः स्वोपज्ञवृत्त्या समन्विता (संस्कृत, हिन्दी तथा तिब्बती एक साथ)	Rs. 90.00 HB Rs. 65.00 PB
9.	भावनाक्रम (तिब्बती, संस्कृत तथा हिन्दी एक साथ)	Rs.———HB Rs.———PB

II दलाई लामा भोट-भारती ग्रंथमाला

1. The Social Philosophy of Buddhism (English) — Rs. 2.00 PB
2. बौद्ध समाज दर्शन (हिन्दी) — Rs. 1.00 PB
3. प्रतीत्यसमुत्पादस्तुतिसुभाषितहृदयम् (तिब्बती, संस्कृत, हिन्दी तथा अंग्रेजी एक साथ) — Rs. 60 00 HB, Rs. 45 00 PB
4. धम्मपद (पालि, संस्कृत, तिब्बती, हिन्दी तथा अंग्रेजी एक साथ) — Rs. 75 00 HB, Rs. 55.00 PB
5. बौद्धविज्ञानवाद : चिन्तन एवं योगदान — Rs. 45 00 HB, Rs. 35 00 PB
6. विंशति, भोट उपसर्ग प्रक्रिया (मूल कारिका तिब्बती में तथा स्वभाष्य हिन्दी में) — Rs. 55.00 HB, Rs. 45.00 PB
7. gTam-rGyud-gSer-Gyi-Thaṅ-Ma of dGe-hDun Chos-hPhel (in Tibetan) — Rs. 26.00 HB, Rs. 20.00 PB

III सम्यग्-वाक्

1. प्रतित्यसमुत्पाद (निबन्ध-संग्रह) — Rs. 80.00 HB, Rs. 65 00 PB
2. Mādhyamika Dialectic & Philosophy of Nāgārjuna (निबन्ध-संग्रह) — Rs. 60.00 HB, Rs. 45.50 PB

IV Prof. Lal Mani Joshi : Commemorial Series

1. Naiḥśreyasa Dharma — Rs. 5.00 PB

V दुर्लभ बौद्ध ग्रंथ शोध योजना

1. धीः 1. दुर्लभ बौद्ध ग्रन्थ शोध पत्रिका — Rs. 65.00 PB